11. ⊖.
158.

Digitized by Google

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN.

Digitized by Google

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS,

DER

CHRISTENEN,

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

ZEVENDE DEEL.

MET PLAATEN.

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

INHOUD

VAN HET

ZEVENDE DEEL.

DERDE BOEK.

Bevattende het derde tijdperk; van de regeering van den Keizer KONSTANTYN den Grooten, in het begin der vierde eeuw, tot de opkomst van MOHAMMED, in de zevende eeuw.

VERVOLG VAN HET

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Godsdienst - Leer der Christenen. Geloofsbe*lijdenis* van de tweede algemeene Kerkvergadering. Godsdienstige verschillen. Ketterijën. Berichten van aanzienlijke Kerkleeraren enz. . . . . Bladz. 1.

ACHT-

Digitized by Google

INHOUD.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Manicheën, Priscilliänisten, Donatisten, Ariänen. Bijzonderheden van ATHANASIUS, HILARIUS, CYRILLUS, BASILIUS den Grooten, enz. . . . . 222.

KER-

Digitized by Google

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

DERDE BOEK.

BEVATTENDE HET DERDE TYDPERK; VAN DE REGEERING VAN DEN KEIZER KONSTANTYN *DEN GROOTEN*, IN HET BEGIN DER VIERDE EEUW, TOT DE OPKOMST VAN MOHAMMED, IN DE ZEVENDE EEUW.

VERVOLG VAN HET ZEVENDE HOOFDSTUK.

Godsdienst - Leer der Christenen. Geloofsbelijdenis van de tweede algemeene Kerkvergadering. Godsdienſtige verſchillen. Ketterijën. Berichten van aanzienlijke Kerkleeraaren enz.

Daar wij, in ons verhaal nopens de verſchillen over ORIGENES, waar mede wij het voorgaande Deel dezer Geſchiedenis beſloten, zoo veel van JOANNES CHRYSOSTOMUS, Biſſchop van *Konſtantinopolen*, hebben moeten ſpreken, die zoo ongelukkig in dezelve werd ingewikkeld, zal het niet ongepaſt zijn, wanneer wij hier eenige nadere berichten bijeenzamelen, aangaande het leven en de ſchriften van de-

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Berichten van het leven

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dezen vermaarden Kerkleeraar, die meer met zijnen bijnaam CHRYSOSTOMUS, (*Guldenmond*,) hem wegens zijne Welsprekendheid gegeven, dan met zijnen eigenen naam JOANNES, bekend is.

en schriften van JOANNES CHRYSOSTOMUS.

Zijne geboorte, opvoeding en jeugd.

JOANNES CHRYSOSTOMUS werd, naar de waarschijnlijkste berekening, in het jaar 347, te *Antiochië*, in *Syrië*, geboren. Zijn Vader SECUNDUS, een aanzienlijk Krijgsbevelhebber in dit Land, overleed, kort na zijne geboorte, maar zijne Moeder ANTHUSA, die, in eenen ouderdom van twintig jaren, weduwe werd, en uit liefde voor haren Echtgenoot en Zoon, ongehuwd bleef, zorgde zeer wel voor zijne opvoeding. Volgends het toen vrij algemeen vooröordeel, dat het nuttig zij, den Doop tot rijpere jaren uit te stellen, ontving hij denzelven eerst, toen hij 23 jaren oud was. Dit belette echter niet, dat hij, reeds vroeg, goede kundigheden van het Christendom, met ijver in de beöefening van hetzelve, saamverëenigde. Spoedig toonde hij uitmuntende gaven te bezitten, eene onverzadelijke leergierigheid, den hoogsten afkeer van alle onrechtvaardigheid, en eene edele vrijmoedigheid in het spreken. ARCHAGATHUS, dien men verders niet kent, was zijn leermeester in de Wijsbegeerte, en de beroemde LIBANIUS in de Welsprekendheid. In het eerst scheen het, dat hij zich, als Redenaar of pleitbezorger in de pleitzaal, den weg tot hooger Staatsbedieningen zou banen, alzoo dit beroep hem niet minder behaagde, dan de schouwspelen; en zijne redenkundige oefeningen door LIBANIUS zelven met verwondering geprezen werden, onder anderen

eene

eene Lofreden op zekere Keizers, welke hij aan hem opgedragen had. Toen daaröm deze *Heidensche* Redenaar, omtrent het jaar 395, op zijn sterfbed lag, en van zijne vrienden gevraagd werd, wien hij tot zijnen opvolger op den leerstoel wenschte te hebben, was zijn antwoord: „ JOANNES, indien „ de Christenen hem aan mij niet ontroofd had„ den (*)."

Doch, tegen alle verwachting, besloot CHRYSOSTOMUS, kort na zijn twintigste jaar, genoopt door de *beschouwing der onrusten* van deze levenswijs, en *der* menigvuldige onrechtvaardigheden, die daar in bijkans onvermijdelijk waren, ook opgewekt door het voorbeeld van EVAGRIUS, zijnen medeleerling onder dezelfde leermeesters, zich aan stiller en voor hem zelven heilzamer oefeningen over te geven. Het lezen der Heilige Schrift, en het bijwonen van den openbaren Godsdienst, nam thans het grootste gedeelte van zijnen tijd weg; tevens veränderde hij van kleding, gang, en zijn geheel uiterlijk voorkomen. Ook haalde hij twee zijner medeleerlingen bij LIBANIUS, THEODORUS en MAXIMUS, die reeds aanzienlijke ambten bekomen hadden, tot een dergelijk besluit over. Deze werden beiden naderhand Bisschoppen: THEODORUS te *Mopsuesta* in *Cilicië*, en MAXIMUS te *Seleucië*, de Hoofdstad van *Isaurië*. THEODORUS, van wien, in het vervolg, meer zal moeten gezegd worden, had het *Asketisch* leven nauwlijks aanvaard, toen hij weder in de wereld te-

Begeeft zich tot het Asketisch leven.

(*) SOZOMEN. *Hist. Eccles. L.* VIII. *C.* 2.

III BOEK VII Hoofdst na C. G. Jaar 363. tot 476.

terug keerde, en op het punt ſtond van te trouwen, wanneer CHRYSOSTOMUS die twee *Vermaningsſchriften* aan hem ſchreef, van welke reeds elders geſproken is (*).

Berichten van zijnen leermeester DIODORUS, en deszelfs ſchriften.

Gemeenſchappelijk met deze vrienden leerde CHRYSOSTOMUS de grondregelen van het Monnikenleven, en de Godsdienst-wetenſchap van DIODORUS en CARTERIUS, die toen Opzieners waren van Monniken-Kloosters bij *Antiöchië*. DIODORUS is naderhand onder de Christen-Leeräaren en Schrijvers zeer vermaard geworden; eerst als *Presbijter*, in de gemelde ſtad, vervolgends als Biſchop te *Tarſus*. THEODORETUS (†), die hem den *Grooten* DIODORUS, een' ongemeen wijs en dapper man, noemt, roemt inzonderheid den ijver, met welken hij, te *Antiöchië*, de *Ariänen* beſtreden, de Kerk daar mede gewigtige dienſten gedaan, maar 'er ook veel om geleden heeft. DIODORUS, in het jaar 378 Biſchop geworden zijnde, ſtelde een aantal ſchriften op, inzonderheid *Verklaringen der Heilige Schrift*: In dezelve ſpoorde hij enkel den *woordelijken zin* der Heilige Schriften na, zonder zich om de *Allegoriſche* Uitleggingen te bekommeren (§). Volgends HIË-

(*) VI. *Deel*, *Bl.* 24. SOZOMENUS (*l. c.*) gewaagt wel enkel van één, waarom ook TILLEMONT (*Mem. T.* XI. *p.* 10. N. VI. *ſur S. Chryſ. p.* 550.) meende, dat het eerſte of grootſte aan eenen anderen afvalligen Monnik THEODORUS gezonden is; doch zonder genoegzamen grond.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* IV. *C.* 25.

(§) SOCRAT. *H. E. L.* IV. *C.* 3. en SOZOM. *H. E. L.* VIII. *C.* 2.

Digitized by Google

HIËRONYMUS (*), volgde hij daar in de leerwijze van EUSEBIUS, Biſchop van *Emeſa* (†). Zijne Uitlegkundige Schriften gingen over vele Boeken des Ouden en Nieuwen Verbonds, bijzonder over de *Pſalmen*, de Schriften van SALOMO, de *vier Euängeliën*, de *Handelingen der Apoſtelen*, en den *eerſten Brief van* JOANNES (§). Bij de uitlegging van SALOMO'S *Spreuken* had hij eene verhandeling gevoegd, *over het onderſcheid des zedenlijken zins der Heilige Schrift van den Allegoriſchen* of *Mijſtiſchen*, (τις διαφορα θεωριας και αλληγοριας.) Van alle deze ſchriften is enkel het één en ander in de uittrekzels uit de ſchriften der Kerkvaderen, (*catenæ patrum*,) bewaard gebleven; de ſchriften zelve zijn verloren gegaan, voornaamlijk, omdat niets dan Allegoriſche Uitleggingen in den ſmaak dier tijden waren. Bovendien had DIODORUS een werk geſchreven, *over het noodlot tegen de Aſtrologisten*, de aanhangers van BARDESANES en anderen (**). Andere ſchriften van hem waren tegen verſcheidene Dwaalleeräaren en Ketters gericht, als tegen de *Manicheën*, *Melchiſedekiten*, *Sabelliänen*, *Ariänen*, *Macedoniänen*, *Apollinaristen* of *Sijnuſiäſten* enz. nog een werk tegen de dwalingen omtrent *de Ziel*; een ander tegen de *Joden*; een tegen PORFYRIUS, over de dieren en offeränden. In een

(*) *De Viris Illuſtr. Cap.* 119.

(†) Zie ons IVde *Deel*, *Bladz.* 289.

(§) HIËRONYM. *l. c.* SUIDAS V. Διοδωρος.

(**) FOTIUS *Biblioth. Cod.* CCXXIII. *pag.* 661.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een bijzonder werk had hij de fouten in de *Chroniſk* van EUSEBIUS verbeterd. Verders had hij geſchreven *over de Godlijke Voorzienigheid*, *over de Opſtanding der Dooden*, en *de valſche ſtoffe der Grieken*; over de vraag: *Hoe willen en niet willen in den eeuwigen God zij?* en ook andere Wijsgerige en Wiskundige Verhandelingen. De *Nestoriänen* hebben, in het vervolg, velen van deze ſchriften, in het *Syriſch*, *Armenisch*, en *Perſisch* laten overzetten, en van deze overzettingen zal nog het één en ander, bij voorbeeld, de Sijriſche van het Boek *over de Voorzienigheid*, overig wezen. Daar deze aanhang zich op de overëenſtemming van DIODORUS beriep, was zulks één reden te meer, waaröm de *Katholijken* zijne ſchriften verönächtzaamden (*).

DIODORUS verbetert de Uitlegkunde.

Deze leermeester van CHRYSOSTOMUS, die omtrent het jaar 394, of wat vroeger, overleed, had ongetwijfeld op de vorming van deszelfs *Uitlegkunde* grooten invloed (†). Hij toonde ook, hoe hoog hij de bekwaamheden van zijnen leerling ſchatte, toen hij, omtrent het jaar 386, of wat laater, te *Antiöchië* kwam, alwaar deze *Presbijter* was. Hier prees hij hem terſtond, in het begin van eene predikatie, ongemeen; noemende hem JOANNES *den Dooper*, de ſtem der Kerk, den ſtaf van MOSES, enz. alles onder vreugdig toejuichen der gemeente.

CHRY-

(*) Men zie de lijst dezer ſchriften, zoo ver zij uit de Ouden bekend zijn, bij FABRICIUS *Biblioth. Græc. Vol.* VIII. *pag.* 358.

(†) HIËRON. *de Viris Illuſtr. Cap.* 129.

Digitized by Google

CHRYSOSTOMUS beſteedde terſtond zijne volgende predikatie, met te bewijzen, dat deze loffpraken niet hem, maar zijnen leermeester, DIODORUS, toekwamen (*). Ook heeft FACUNDUS HERMIANUS nog uit eene andere Kerkreden van CHRYSOSTOMUS eene plaats aangehaald, in welke hij DIODORUS eenen Martelaar noemt. Het merkwaardigſte van allen is, dat DIODORUS, door het naarſporen van den woordenlijken zin der Heilige Schrift, eene groote verbetering in de Uitlegkunde des Bijbels gebragt heeft, welke verbetering zijne leerlingen THEODORUS en CHRYSOSTOMUS verder hebben verbreid (†).

CHRYSOSTOMUS gedoopt en tot Voorlezer aangeſteld.

Terwijl CHRYSOSTOMUS op deze wijze zijnen geest verſterkte, en zich aan ſtrenge zeden gewende, leerde MELETIUS, toen Biſſchop van *Antiochië*, hem kennen, en vond zoo veel genoegen in zijne bekwaamheid en gaven, dat hij hem drie jaren lang den vrijen toegang tot zich vergunde. Na verloop van dezen tijd, omtrent het jaar 370, doopte hij hem, en ſtelde hem aan tot Voorlezer der Gemeen-

(*) Deze Kerkelijke Leerreden heeft BIGOT het eerst in het licht gegeven achter PALLAD. *Dial de Vita S. Chryſ. pag.* 229. *ſq.* en MONTFAUCON heeft ze in zijne uitgave der werken van CHRYSOSTOMUS ingevoegd (*Tom.* III. *pag.* 747. *ſq.*) FACUNDUS HERMIANUS heeft 'er een gedeelte van bewaard in eene Latijnſche Overzetting. (*Defens. trium Capitt. Libr.* IV. *Cap.* 2. *pag.* 374. *T.* II. *Opp. Sirmond.*)

(†) Men vergelijke ERNESTI *Narr. Crit. de Interpr. Proph. Meſſian. in Eccl. Christ. Opusc. Theol. p.* 498.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

meente. Men heeft opgemerkt, dat CHRYSOSTOMUS, na gedoopt te zijn, nooit gezworen, of anderen heeft doen zweeren, dat hij niemand geschelden, niet gelogen, of gevloekt, ook geene spotternijën geduld heeft (*).

CHRYSOSTOMUS wordt Asketer of Monnik.

Eén zijner vrienden, BASILIUS, met wien hij altijd openhartig geleefd had, bragt hem thans tot het voornemen, om het vaderlijk huis te verlaten, en met hem in eene eenzame plaats alle de strengheid van eenen Monnik uit te oefenen. De treffende aanspraak zijner Moeder bragt hem hier van af (†); evenwel leefde hij voorts bij zijne Moeder, als of hij zich van de wereld had afgescheiden; hij vastte, waakte geheele nachten, sliep op den blooten grond, en behandelde zijn ligchaam met eene hardheid, welke tot beteugeling zijner driften nodig scheen te zijn.

Vermijdt de verkiezing tot Bisschop. Zijn Boek over het Priesterschap.

Hij had nog het dertigste jaar zijnes ouderdoms niet bereikt, toen een aantal Bisschoppen, te *Antiöchië* bijëengekomen, hem, en zijnen even jongen vriend BASILIUS, tot de Bisschoppelijke waardigheid bestemde. Op het bericht hier van ontstelde CHRYSOSTOMUS, omdat hij, bij het hoog denkbeeld, hetwelk hij van het Christelijk Leeraar-ambt had, zich zelven geene bekwaamheid tot hetzelve toevertrouwde. Daartegen hield hij 'er zijnen vriend bekwamer toe; en deze was bereid, om zich naar zijn besluit te gedragen, hoe hetzelve dan ook mogt uitval-

(*) PALLAD. *Dial. pag.* 40. *pag.* 138. *sq.*

(†) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 20.

vallen. Maar CHRYSOSTOMUS, de Kerk van een zoo geſchikt Leeraar niet willende berooven, verbergde ditmaal zijne waare gevoelens, en boezemde zijnen vriend, door zijn gedrag, hoop in, dat hij het ambt zou aannemen. Toen de Biſchop kwam, die hen beiden wilde inwijden, nam CHRYSOSTOMUS de vlucht, maar zijn vriend moest, in vertrouwen, dat hij hem volgen zou, Biſchop worden. Des te meer bedroefde deze zich, toen hij hoorde, hoe alles was toegegaan, en toen hij CHRYSOSTOMUS een bezoek gaf, *kon hij van droefheid geen woord ſpreken.* CHRYSOSTOMUS bekende hem, lagchende, zijne kunstgreep, en dankte God, dat die hem gelukt was; evenwel beweerde hij, dat dit geen bedrog, maar alleen eene wijze ſchikking was, (οἰκονομία) (*). Dit en nog meer, voert hij, ter zijner verſchoning, bij, in een werk, hetwelk CHRYSOSTOMUS geſchreven heeft, *over het Prieſterſchap*, (περὶ ἱερωσύνης,) hetwelk boven alle zijne andere ſchriften geſteld wordt. Volgends SOCRATES (†), heeft hij hetzelve eerst opgeſteld, nadat hij *Diakon* geworden was, en dus na het jaar 381. Het is bij wijze van eene ſamenſpraak, tuſſchen hem en zijnen vriend BASILIUS opgeſteld, en in het *eerſte* Boek van hetzelve verdedigt hij zijn gehouden gedrag, zijnde voorts zijn hoofd-oogmerk met hetzelve, *de edele waarde en waarneming van het Chriſtelijk Leeraar-ambt* te behandelen. In het *tweede* Boek, brengt hij

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 255.

(†) *Hiſt. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 3.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij zijnen vriend onder het oog, welk een voortreffelijk ambt hij ontvangen heeft. *Het is een kenmerk van liefde voor* CHRISTUS, *dat men zijne ſchapen weidt; het is het gewigtigſte van alle ambten.* Hij vervolgt dit onderwerp in het *derde Boek.* 'Er behoort, zegt hij onder anderen, *meer dan menſchlijke deugd toe, om het Prieſter-ambt wel waar te nemen;* en hij ſpreekt van de gebreken der genen, die dit ambt bekleden, maar ſchrijft die grootendeels toe, aan onberadene verkiezingen, die plaats hebben, en laat zich breedvoerig uit, over de bekwaamheden, welke een Biſſchop behoort te bezitten. BASILIUS maakt hier op, in het begin van het *vierde Boek*, zijnen vriend de tegenwerping, dat alle deze bekommeringen en zwarigheden, alleen die genen kunnen treffen, die naar het Prieſter-ambt geſtaan hebben, maar niet iemand, die, geheel zonder zijn toedoen, verkozen is. Deze beäntwoordt CHRYSOSTOMUS, die vervolgends aanleiding neemt, om te ſpreken van de middelen, welke dienſtig zijn, om de krankheden van CHRISTUS ligchaam, dat is, der gemeente te heelen; waar toe hij een goed voorbeeld, maar voornaamlijk *de Leere van het Godlijk Woord voor alles* aanprijst, benevens eene *geſchikte wijze van voordragt* derzelve; hetwelk hem, in het *vijfde Boek* leidt, om zijne gedachten te zeggen, *over het prediken.* Hier merkt hij in de eerſte plaats aan, dat men op de Kerkleerredenen veel arbeid behoort aan te wenden, om der Toehorers wil, die dikwijls meer hun genoegen dan nut en ſtichting zoeken; de Prediker zal dan, wil hij zijne waardigheid

heid handhaven, volgends CHRYSOSTOMUS, twee hoedanigheden behoren ſaam te paaren: *Verachting van Lof, en ſterkte in het ſpreken;* ook moet hij *den nijd* en afgunst leeren verachten; maar een zeker middel voor den Leeräar, om zich boven allen menschlijken lof te verheffen, is, zegt deze Kerkvader, *dat hij zijne Predikatiën zoo uitwerke, dat zij aan God behagen kunnen.* In het *zesde Boek* toont CHRYSOSTOMUS onderſcheiden aan, tot welke verantwoording en rekenſchap een Leeräar hier naamaals geroepen zal worden, en ontvouwt tevens de moeilijkheden van het Leeräar-ambt nog breedvoeriger, zoodat BASILIUS daar over ontſteld, zijnen vriend, die hem in dezen moeilijken ſtand gebracht heeft, om zijnen bijſtand bidt. CHRYSOSTOMUS belooft hem zijnen bijſtand, omhelst hem, en beurt hem, eindelijk, op, met deze woorden: „ Ik heb „ dit vertrouwen op CHRISTUS, die u geroepen en „ over zijne ſchaapen geſteld heeft, dat gij in dit „ ambt zoodanige blijdſchap zult genieten, dat gij „ ook mij, wanneer ik op dien dag gevaar zou lo„ pen, in uwe eeuwige woningen zult kunnen op„ nemen. " Met recht is dit werk, als één der voortreflijkſten van CHRYSOSTOMUS werken, geächt, en zelfs boven het beroemde werk van AMBROSIUS, *over de pligten der Kerkedienaren*, te ſtellen, hoewel het ook zijne gebreken heeft, bijzonder dit hoofdgebrek, dat CHRYSOSTOMUS ſteeds de Leeräaren onder het denkbeeld van *Prieſterdom* en *Prieſters* beſchouwt, ook is zijne angſtvallige voorſtelling van de zwarigheden van dit ambt te overdreven,

waar

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

waar bij nog komt, eene kleine ligtgelovigheid van den Schrijver, omtrent zekere wonderverhalen, die, ten zijnen tijde, tot bevordering der Godzaligheid, werden uitgedacht. Dit alles echter ontneemt over het geheel niets aan de waarde en het nut van dit werk, hetwelk ook één en andermaal afzonderlijk in het licht gegeven is; als te *Cambridge*, in het jaar 1710. 8vo. door JOHAN HUGHES, en te *Stutgard*, in het jaar 1725. 8vo. door JOHAN. ALBR. BENGEL.

CHRYSOSTOMUS wordt een Kluizenaar. Zijne ſchriften in dien levensſtaat geſchreven.

CHRYSOSTOMUS bracht verders zijnen tijd vervolgends in zijn Vaders huis, en daar na buiten *Antiöchië*, in afzondering van de wereld, door. Op de Gebergten, in de nabuurſchap dezer ſtad, leefde eene menigte Kluizenaren, welke CHRYSOSTOMUS naderhand zelf in zijne Kerkredenen met veel ophefs geprezen heeft (*). Hun voorbeeld haalde eindelijk CHRYSOSTOMUS over, om zich tot hen te begeven, in het eerst wel, zonder alle gemakken des leevens te verzaken (†), maar ſpoedig gewende hij zich aan alle de hardheden van het Woestijnleven, en bracht vier jaren, van het jaar 374 of 375 af, in dezelve, onder andere Kluizenaars, door, en nog twee jaren, in een Hol of Kluis, alleen opgeſloten. Onder deze levenswijze vond CHRYSOSTOMUS tijd en gelegenheid, om verſcheidene ſchriften op te ſtel-

(*) *Homil.* LXXII. *in Matth. pag.* 705. *Tom.* VII. *Opp. Hom.* XIII. *in Epist. ad Ephes. pag.* 99. *Homil.* XIV. *in* 1. *Epist. ad Timoth. T.* XI. *Opp. p.* 628. *sq.*

(†) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 22.

Digitized by Google

ſtellen. Waarſchijnlijk zijn zijne *twee Boeken over de verbrijzeling des harten* de eerſten onder dezelven geweest. Door *verbrijzeling des harten* verſtaat hij de hartelijkſte treurige bevinding van zondelijke afwijkingen bij eenen Christen, zijn berouw, ſchaamte en veröotmoediging daar over voor God, gepaard met het ernſtigſte voornemen tot bekering. Het eerſte Boek is aan zijnen vriend DEMETRIUS opgedragen, op wiens verzoek hij hetzelve geſchreven heeft; het tweede was opgeſteld, op begeerte van eenen anderen vriend STELECHIUS; beiden bevatten eene mengeling van goede zedenlijke aanmerkingen en welſprekende vermaningen, overdrevene Monniksvoorſchriften, en waare of gekunſtelde ſchriftverklaringen. Nog behooren tot dit afgezonderd Kluizenaarsleven van CHRYSOSTOMUS, twee van zijne ſchriften: *de drie Boeken tegen de vijänden der genen, die de Christenen tot het Monniksleven opwekken*; en de *vergelijking tusſchen eenen Koning en eenen Monnik*, waar van wij te vooren geſproken hebben (*).

CHRYSOSTOMUS wordt Diakon. Zijne ſchriften.

CHRYSOSTOMUS haalde zich, door zijn ſtreng Kluizenaarsleven, eene verzwakking op den hals, welke hem, tegen het einde des jaars 380, noodzaakte, naa *Antiöchië* terug te keeren. Hier ſtelde hem de toenmalige Biſchop MELETIUS ſpoedig tot *Diakon* aan. Ten dezen tijde bevond zich ook in deze ſtad zekere STAGIRIUS, een Monnik van aanzienlijke geboorte, die zich, tegen den wil van zijnen

(*) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 22.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nen Vader, tot het Kluizenaarsleven had begeven, en eenigen tijd in gezelſchap van CHRYSOSTOMUS had doorgebracht. Evenwel was hij ver af van die zelfsverloochening, welke deze levenswijze verëischte. Onverziens voer, gelijk men, ten dien tijde, ten minſten geloofde, de Duivel in hem, die hem ter aarde ſtortte. Het bruisch ſtond hem op den mond, zijne leden werden door geweldige ſtuiptrekkingen geſchokt, en hij lag, een tijd lang, zonder eenig gevoel. Een ander Monnik, die bij hem ſliep, zag een morsſig zwijn zich op STAGIRIUS werpen, en vond hem tevens weder in een toeval, hetwelk dikwijls weder kwam, maar niet lang duurde. Vergeefs zocht de ongelukkige door vasten, waken, boetdoeningen, het gebed van Godzalige mannen, enz. verlost te worden, vergeefs deed hij zijn gebed bij de Graven der Martelaren enz. niemand dacht 'er aan, dat het eene ongeſteldheid des ligchaams kon zijn, waar over men den Geneesheer moest raadplegen. Eindelijk werd de man zoo moedeloos, dat hij aan CHRYSOSTOMUS beleed, dat hij ſomtijds bedacht was, om zichzelven te kort te doen. Aan den anderen kant bracht zijn ellendige toeſtand te weeg, dat STAGIRIUS nu die volkomenheid in de gewaande Godzaligheid bereikte, welke men toen zoo hoog ſchatte. Bidden en lezen der Heilige Schrift was thans zijne hoofdbezigheid; hij gebruikte ſlechts ééns in twee dagen wat brood en water; hij ſliep vele nachten geheel niet; keek niemand meer aan, en trof ieder één door de droefgeestigheid, welke alles in hem vertoonde. CHRYSOS-

SOSTOMUS, die zijnen vriend geern eenige hulp had willen toebrengen, kon hem wegens zijne eigene ongeſteldheid niet éénś bezoeken. Hij ſtelde dan een Troostſchrift op, hetwelk dan zijne *vermaning aan den door den Duivel geplaagden Askeet* STAGIRIUS; dan zijne *drie Boeken over de Voorzienigheid* heet, omdat hij daar in aantoont, dat God zijne rechtvaardige en heilige Dienaren heel dikwijls, tot hun best, met ſcherpe kastijdingen bezoekt, en dat dit toeval ook voor STAGIRIUS niet een teken der Godlijke verlating, maar een kenmerk van bijzondere liefde Gods jegens hem wezen kon. Hoe zeer CHRYSOSTOMUS, die zoo onlangs een Kluizenaar geweest was, geen ogenblik twijfelde, of STAGIRIUS van den Duivel bezeten was, en daaröm in dit werk veel van de werkingen des Duivels ſpreekt, evenwel, op de klagte van STAGIRIUS, dat de Duivel hem dikwijls tot zelfsmoord aanporde, maakt CHRYSOSTOMUS deze aanmerking, „ dat dergelijke gedachten „ niet alleen van den Duivel, maar ook van droef„ geestigheid, ja zelfs meest van deze, en misſchien „ wel geheel en alleen ontſtaan." — Niet lang na dit eerſte werk van CHRYSOSTOMUS, als *Diakon*, ſchijnt het eerſte van zijne *twee Boeken, aan eene jonge weduwe*, in het jaar 381, gevolgd te zijn. Dit eerſte is geſchreven, om eene jonge weduwe te vertroosten, die haren Echtgenoot THERASIUS, een' man van aanzien en godsvrucht, in den bloei zijns levens, na eenen korten echt van vijf jaren, verloren had. Het andere Boek, onder denzelfden titel, behoort evenwel niet tot het eerſte. Het ſchijnt

eer,

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eer, eene Kerkreden uit de jaren, in welke hij het predik-ambt bediende, waar in hij de jonge weduwen in het gemeen vermaant, niet weder te trouwen. Evenwel verwerpt hij het twede huwlijk niet met die hevigheid, als HIËRONYMUS toen, en andere Leeräars, reeds zedert de tweede eeuw, gedaan hadden. Ondertusschen waren zoodanige aanprijzingen van kuische onthouding doorgaands verzeld met geringächting van het huwlijk. Dit ziet men, inzonderheid, uit CHRYSOSTOMUS Verhandeling, *over den Maagdelijken Staat*, welke naar de waarschijnlijke bepaling van MONTFAUCON (*), of in dit zelfde jaar, toen hij nog *Diakon* was, of ten minsten tot de jaren, dat hij het Leeräar-ambt te *Antiöchië* bekleedde, behoort, waar van wij elders reeds gesproken hebben (†). Met meer zekerheid kan men de *Verhandeling over den Martelaar* BABYLAS, of *tegen* JULIANUS *en de Heidenen*, in deze vroegere jaaren van CHRYSOSTOMUS stellen. Naderhand heeft hij ook nog eene *Predikatie over dezen Martelaar* gehouden (§). In de Lofreden beschouwt CHRYSOSTOMUS BABYLAS, als een sprekend bewijs voor de voortreflijkheid en Godlijke bewaring van het Christendom. Ten dien einde verhaalt hij verscheidene wonderen van dezen BABYLAS, hetwelk men eenen *Diakon* te *Antiöchië*, alwaar deze Martelaar zoo hoog verëerd werd, niet eu-

(*) *Monitum in Librum de Virginitate Tom.* I. *Opp. pag.* 267. (†) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 24, 199.

(§) Zie II. *Deel*, *Bl.* 429. Verg. IV. *Deel*, *Bl.* 453.

Digitized by Google

euvel mag nemen; doch bovendien weet men, hoe onvoorzichtig CHRYSOSTOMUS zelfs in zijne Predikatiën het bezoeken van de graven en overblijfzelen der Martelaren aanprees (*), zoodat het ons niet bevreemden kan, dat hij hier het algemeen geloof van zijnen tijd ook volgt: *dat 'er nog daaglijks door de Martelaren wonderen verricht werden* (†). Behalven zijn werk *over het Priesterdom*, hetwelk hij in de jaaren, toen hij *Diakon* was, geſchreven zal hebben (§), plaatst MONTFAUCON, hoewel zonder eenigen grond op te geven, ook eene ſoort van *uittrekzel uit de Heilige Schrift*, onder de ſchriften van CHRYSOSTOMUS, van dezen tijd (**). Dus heeft ook de gisſing van TILLEMONT (††) geene waarſchijnlijkheid, dat de *Diakon*, van wien CHRYSOSTOMUS in éene zijner Predikatiën (§§) verhaalt, dat hij het onderwijs van eene menigte *Katechumenen*, die de Ouderlingen te *Antiöchië* verwaarloosden, op zich genomen hebbe, hij zelf geweest zal zijn.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

MELETIUS, Biſchop van *Antiöchië*, was ondertuſſchen, reeds in het jaar 381, te *Konſtantinopolen* overleden. De twintigjarige ſcheuring, in de gemeente van *Antiochië*, die naar hem den naam heeft

CHRYSOSTOMUS wordt Presbijter, Ou-

(*) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 176.
(†) *Tom.* II. *Opp. pag.* 555. *ed. Montef.*
(§) Zie boven *Bladz.* 9.
(**) *Monit. ad Synopſ. SS. Tom.* IV. *pag.* 313.
(††) *Mémoir. Tom.* XI. *pag.* 29.
(§§) *Hom.* XLVI. *in Act. Apoſt. T.* IX. *Opp. p.* 349.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

heeft (*), hield echter met zijne dood niet op. FLAVIANUS, de aanzienlijkſte Ouderling te *Antiochië*, werd nu wel de rechtmatige Biſſchop aldaar, maar alzoo PAULLINUS zich als het hoofd der andere partij bleef gedragen, bleven ook de Christenen aldaar zich in *Meletiänen* en *Paulliniänen* onderſcheiden. CHRYSOSTOMUS, die altijd tot de eerſten behoord had, verliet hen thans ook niet (†); nadat hij nu, verſcheidene jaaren, als *Diakon* voor de Kerk en Godsdienst, als een nuttig Schrijver, gedient had, werd hij, in het jaar 386, door FLAVIANUS tot gewoon Leeraar, of *Presbijter*, Ouderling of Priester, aangeſteld. De Ouderlingen waren, volgends hunne eerſte inſtelling, allen Leeraars, maar dit werd, in het vervolg, alleen tot de Biſſchoppen bepaald, die evenwel geern de bekwaamſte en welſprekendſte Ouderlingen verkozen, deels om ſomtijds hunne plaatzen te vervangen, deels tot Leeraaren in verſcheidene Kerken van hunne ſteden. CHRYSOSTOMUS, die zijne bekwaamheid tot Prediken reeds voor lang bewezen had, werd dus eerst, in den ouderdom van bijkans veertig jaaren, daar toe

Ouderling of Priester.

(*) Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 350.

(†) SOCRATES *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 3. verhaalt wel, dat hij zich, na de dood van MELETIUS, van deze partij heeft afgeſcheiden, maar begaat daar in eenen misſlag, waar toe de afkeer, dien CHRYSOSTOMUS van alle ſcheuringen had, waar door hij ook, in 't vervolg, deze ſcheuring gelukkig heeft doen eindigen, aanleiding kan gegeven hebben.

Digitized by Google

toe aangesteld, terwijl zijne nederigheid hem daar van had terug gehouden, gelijk hij ook, zoo als doorgaands uitmuntende geesten, de moeilijkheden van het Leeräar-ambt, vooräf sterker gevoelde, dan middelmatigen in staat zijn, om die zelfs, bij het waarnemen daar van, te voelen. En nogthans bezat hij, behalven andere begaafdheden, eene ongemene vaardigheid, om, zelfs zonder eenige voorbereiding, wanneer het nodig was, over den Godsdienst goed en aangenaam te prediken. Gemeenlijk predikte hij *ééns of tweemalen* ter week; maar, op Feestdagen van Martelaren of bij andere buitengewone gelegenheden, ook meermalen; ja men heeft voorbeelden, dat hij, vijf dagen achter één, den predikstoel beklommen heeft.

Zijne Predikatiën worden toegejuicht.

Ongemeen groot en aanhoudend was de toeloop van Toehorers, om zijne Predikatiën bij te wonen; evenwel is het een misslag van TILLEMONT (*), wanneer hij uit één zijner Predikatiën (†) besluit, dat CHRYSOSTOMUS gemeenlijk *honderd duizend Toehoorers* zal gehad hebben. Behalven de onmogelijkheid der zaak, zegt ook CHRYSOSTOMUS, te dier plaatze, niets anders, dan dat 'er *honderd duizend Christenen* te *Antiochië* waren, die zich, van tijd tot tijd, in de Kerk, in welke hij predikte, de oudste van allen, lieten vinden. Het was reeds zedert eenigen tijd gebruiklijk, dat het volk den Leeräaren hunne goedkeuring, onder het prediken, door luide toe-

(*) *Memoir. l. c. pag.* 34.

(†) *Hom.* LXXXV. *in Matth. T.* VII. *Opp. p.* 810.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

toejuichingen te kennen gaf. Wij hebben daar van de voorbeelden gevonden in de Geſchiedenis van den Biſchop van *Antiöchië*, PAULUS van *Samoſata* (*), die echter beſchuldigd werd, dezelve gezocht te hebben; maar verſtandige Leeräaren keurden ze geheel af; hoewel zij 'er, ook zonder oogmerk, aanleiding toe gaven, doordien zij het eenvoudig openbaar onderwijs, bij wijze van een gemeenzaam geſprek, (ὁμιλια, *Sermo*,) gehouden, allengs tot welſprekende Redenvoeringen verhieven, in welke zij met de Heidenen, als het ware om ſtrijd, in welſprekendheid ijverden, bijzonder wanneer zij ſpraken tot lof van Martelaren (†). Men gaf de gemelde toejuichingen door verſchillende tekenen te kennen. Dan riep de gemeente den Leeräar, overluid, lofſpraken en aanmoedigingen toe. De namen van *Rechtzinnig! een dertiende Apostel!* en andere meer, klonken dikwijls uit eenen mond, die even gereed was tot onverſtandige berisping, als tot zinneloze lofverheffingen. Dan wilden zij te kennen geven, dat zij verſtonden, wat de Leeräar zeide, en als hij eenen Tekst uit den Bijbel aanhaalde, vatten zij dien op, en brachten hem eer ten einde, dan hij zulks doen kon. Ook hieven zij wel een verward geſchreeuw aan, van verwondering en genoegen, zonder bepaalde en uitdruklijke woorden, beweegden de handen, ſprongen om hoog, waaiden met hunne neusdoeken, klapten in de handen, met meer andere gebaarden. On-

(*) Zie III. *Deel*, *Bladz.* 244.

(†) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 171.

Digitized by Google

Onder alle de Leeräaren van dezen tijd ſchijnen CHRYSOSTOMUS en AUGUSTINUS deze toejuichingen het menigvuldigst omtvangen te hebben. Maar even daaröm vindt men ook in hunne *Predikatiën* verſcheidene nadruklijke plaatzen, in welken zij dezelve ten ſterkſten afkeuren. Voornaamlijk deed CHRYSOSTOMUS dit, onder anderen zegt hij, in eene zeer merkwaardige plaats, die hier toe behoort (*): „ Velen," zegt hij, „ doen veel, om, terwijl zij „ hier ſtaan, eene heel lange redenvoering te hou„ den. Wanneer zij dan van het groote gros der „ Hoorderen overluid toejuiching, (κρότος,) ver„ krijgen, dan meenen zij een Koningrijk verkre„ gen te hebben. Maar volgt 'er, op het ſlot van „ hunne reden, eene ſtilte, dan is hun verdriet „ deswegens hun ondraaglijker dan de Hel. Dit „ heeft juist de gemeenten in verwarring gebracht, „ dat gijlieden geen voorſtel wilt hooren, hetwelk „ u onäangename gewaarwordingen veröorzaakt: „ maar enkel zulk een, hetwelk door den klank en „ ſamenvoeging der woorden verlustigt: niet an„ ders, dan of gij zangers en fluitenſpelers hoor„ det. En wij ſchikken ons, door tijd en vlijt, „ naar uwe begeerten; die wij veelëer behoorden „ uit te roejen. Wij handelen hier in, even als „ een Vader, die zijn verbeterd maar tevens ziek„ lijk kind, een koekjen of andere lekkernij, en „ wat hem enkel kan te vrede ſtellen, geeft, maar „ niet zorgt, voor het geen nuttig is. Wanneer „ de

CHRYSOSTOMUS en AUGUSTINUS predikten beide tegen de gewoonte om den Leeraar toe te juichen.

(*) *Hom.* XXX. *in Act. Apost. T.* IX. *Opp. p.* 238.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ de Geneesheeren hem dit onder het oog brengen, antwoordt hij, tot zijne verdediging: Wat „ zou ik doen? ik kan het huilen van het kind „ niet uitstaan. ô Dien ellendigen, ongelukkigen, „ dien verrader! Want een' Vader kan ik hem „ niet noemen. Hoe veel beter ware het, het „ kind, na eene kortstondige droefheid, volkomen „ te genezen, dan eene voorbijgaande toegeeflijkheid „ tot oorzaak eener aanhoudende droefheid te maken! Juist hetzelfde doen wij, terwijl wij naar „ eene fraje uitdrukking, en opwekkende samenstellingen, bovenmatig omzien: enkel, om ulieden „ te behagen, niet om nuttig te zijn; om bewonderd te worden, niet om te onderwijzen; om te „ verlustigen, niet om te verbrijzelen; om met „ luide toejuiching en lof af te treden, niet om de „ zeden in orde te brengen. Gelooft mij! ik zeg „ het niet zonder reden; wanneer mijn voordragt „ met toeroeping ontvangen wordt, overkomt mij, „ ten zelfden tijde, iet menschlijks: want, waaröm „ zou ik de waarheid niet zeggen? Ik verheug en „ smelt in genoegen. Maar, als ik t'huis gekomen „ ben, en bedenk, dat zij, die toejuichten, geen „ nut ontvangen hebben, en dat, indien 'er eenig „ nut gesticht mogt zijn, hetzelve door deze toe- „ roepingen en loftuitingen verloren is gegaan; dan „ smart mij dit, ik zucht en ween; het ligt mij „ niet anders op het hart, dan of ik alles vergeefs „ gesproken had, en ik zeg tot mij zelven: Wat „ baat mij mijn zweet, indien de Toehoorers uit „ mijne redenen geen vrucht trekken willen? Dik-

„ werf

„ werf ben ik 'er op bedacht geweest, om eene
„ wet te wege te brengen, welke alle luide toejui-
„ chingen zou verbieden, en om u te bewegen,
„ dat gij ſtil, en met betaamlijke beſcheidenheid
„ hoort. Doch, laat het, in allen gevalle, op mij-
„ ne vermaning geſchieden, en volgt mij! wij wil-
„ len deze wet vastſtellen, dat het geen' Toehoo-
„ rer geöorloofd zal zijn, den Spreker door luide
„ toejuichingen in te vallen. Wil hij bewonderen,
„ laat hem ſtilzwijgend bewonderen! niemand zal
„ het hem verbieden enz." En dergelijke plaatzen
ontmoeten wij meer in zijne Leerredenen. Met min-
der ijver en nadruk, evenwel duidlijk en levendig
genoeg, verklaarde zich AUGUSTINUS meermalen te-
gen hetzelfde misbruik. „ Het is gevaarlijk voor
„ mij," zegt hij, in éene zijner Predikatiën (*),
„ wanneer ik enkel daar op zie, hoe gij looft;
„ maar mij onkundig houde, hoe gij leeft. Hij,
„ onder wiens oog ik ſpreek, of liever, onder
„ wiens oog ik denk, weet, dat ik mij niet zoo
„ zeer over den lof des volks verheug, dan wel
„ mij angſtig daar over bekommer, hoe die genen
„ leven, die mij loven. Ik wil niet geprezen zijn
„ van lieden, die ſlecht leven; ik verfoei dit; het
„ veröorzaakt mij ſmart, geen vermaak. Zal ik
„ zeggen, dat ik van hen, die goed leven, niet
„ geprezen wil zijn, dan zou ik liegen; maar zou
„ ik zeggen, ik wil wel; dan zou ik vrezen, be-
„ geeriger te zijn naar ijdelen, dan naar waaren
„ lof.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Serm.* CCCXXXIX. *Tom.* V. *Opp. pag.* 912.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ lof. Wat zal ik dan zeggen? Ik wil het niet „ geheel, en verwerp het ook niet geheel: het eer„ ſte, om niet door menſchlijken lof gevaar te lo„ pen, en het laatſte, opdat die genen niet on„ dankbaar mogen zijn, voor welken ik predike.“ Eene andere Predikatie ſluit hij met deze woorden (*): „ Gij hebt gehoord, gij hebt geprezen; „ God zij gedankt! Gij hebt het zaad ontvangen, „ en daar voor woorden gegeven. Deze loſſpraken „ drukken ons veel meer, en ſtrekken ons tot ge„ vaar: wij dulden ze en beven onder dezelve. „ Deze uwe loſſpraken, mijne Broeders! zijn toch „ ſlechts bladers van boomen, en men zoekt vruch„ ten.“ Integendeel beſtraft hij zijne Toehoorers meer dan ééns, dat zij, ſchoon hij niets uitnemends gezegd, ſlechts eene vraag voorgeſteld, of eene Bijbelplaats aangehaald had, hem reeds onverſtandig hadden toegejuicht (†). Bij eene andere gelegenheid prijst AUGUSTINUS de toejuiching zijner Toehoorers met meer inſchiklijkheid. Hij had beginnen hun te verklaren, hoe *geheugen*, *verſtand* en *wil* in hen waren, die wel van hen geteld, maar niet van één geſcheiden konden worden. Tevens was hij bezorgd, of zij hem wel verſtaan zouden. Doch als zij riepen: *Memoria!* zegt hij terſtond: „ Ik „ zie, dat de Heere ons bijſtaat. — Gij hebt, door „ op-

(*) *Serm.* LXI. *de Verbis Euangel. Matth. l. c. pag.* 249.

(†) *Serm.* XCVI. *pag.* 358. *l. c. Enarrat. in Pſ.* CXLVII. *Tom.* IV. *Opp. pag.* 1237.

„ oplettendheid in het hooren, en vaardigheid in „ het verſtaan, niet alleen het geen gezegd is, be„ grepen, maar zijt ook, het geen nog gezegd „ moest worden, vooruitgelopen. Dank zij den „ Heere (*)!" Te midden dus van deze afkeuring blinkt echter zekere neiging door, om deze toejuichingen ſomtijds te dulden, die meer te beſtuuren, dan geheel af te ſchaffen, uit den grond, naar het ſchijnt, van eene natuurlijke dankbaarheid, hoe zeer deze Kerkvaders verſtandiger zouden gehandeld hebben, van dezelve geheel te doen ophouden. CHRYSOSTOMUS zelf keurde ze niet, onder alle omſtandigheden, af. Eens de ſchandelijke zeden afſchilderende, die onder de Heidenen geheerscht hadden, maakte hij melding van de gewoonte, dat jonge Dochters, in tegenwoordigheid der mannen, naakt plagten te worſtelen, zijne Toehoorers betuigden hier van hunnen afkeer, door een luid geſchreeuw: „ U gebeure daar voor veel goeds, zeide CHRYSOS„ TOMUS, dat gij dit niet ééns kunt aanhooren! „ De Wijsgeeren hebben 'er zich niet over ge„ ſchaamd (†)!" Evenwel ſprak CHRYSOSTOMUS in zijne eerſte Kerkleerreden, welke hij, kort na zijne inwijding, in tegenwoordigheid van FLAVIANUS, hield,

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Serm.* LII. *Tom.* V. *Opp. pag.* 216.

(†) *Homil.* V. *in Epiſt. ad Tit. Tom.* XI. *Opp. pag.* 763. Men vergelijke verders FRANC. BERNARDIN. FERRARIUS *de Veterum Acclamationibus et Plauſu Libr.* V. *Cap.* 2. *ſq. pag.* 229. *ſq.* en *de Ritu Sacrarum Eccleſ. Cathol. Concionum Libr.* II. *pag.* 176. *ſq.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hield, met zoo veel nederigheid van zich zelven, dat men van hem niet vermoeden kan, dat hij op de losse toejuichingen der menigte, veel vertrouwen wilde stellen.

Andere Leerredenen van CHRYSOSTOMUS.

Op deze volgde eene menigte van Kerkleerredenen, of liever, van een nog veel grooter getal, die hij, geduurende de twaalf jaaren van zijn Leeräarambt, te *Antiöchië* gehouden heeft, is eene menigte voor de nakomelingschap overgebleven. Behalven die, in welke hij, bij vervolg, geheele Boeken, en in anderen enkele Teksten van den Bijbel verklaard en behandeld heeft, zoo wel te *Antiochië* als te *Konstantinopolen*, van welke wij, in het vervolg, zullen gewagen, verdienen hier sommige anderen gewaagd te worden, en onder dezen in de eerste plaats, die, welke hij gedaan heeft tegen de *Anomoien*, welke ook den titel voeren, *over het onbegrijpelijke*, (te weten, *het Wezen Gods*, περὶ ἀκαταλήπτου.) Deze namen, in het jaar 386, een begin; maar zijn eerst, in het vervolg, voleindigd. De *Anomoien* of *Eunomiänen*, zoo als zij ook genoemd worden, waren onder de *Ariäansche* gezindten die, welke de *Katholijken* het meest verfoeiden, evenwel is het niet onwaarschijnlijk, dat CHRYSOSTOMUS, onder deze benaming, alle de *Ariänen* verstaan hebbe.

Aanmerking over den dag der geboorte van J. C.

Meermalen moest CHRYSOSTOMUS deze Leerredenen tegen de *Anomoien* uitstellen, te vervolgen, omdat tusschenkomende gelegenheden andere onderwerpen ter behandeling aanboden. Dus schiet in de vijfde dezer Leerredenen eene in, gehouden op den Feest-

Feestdag, jaarlijks gevierd op den Sterfdag van den Zaligen PHILOGONIUS, eenëntwintigſten Bisſchop van *Antiochië*, tot wiens lof CHRYSOSTOMUS dezelve deed op den 20ſten December van het jaar 386. Welken lof hij echter ſpoedig afbreekt, en overlaat voor den Bisſchop FLAVIANUS, die na hem optreden zou, in plaats daar van zijne Toehoorers opleidende tot de overweging van het *Geboortefeest* van CHRISTUS. Dit zegt hij, is het eerwaardigſte en verbazendſte van alle Feesten, hetwelk men heel wel de *hoofdplaats van alle Feesten* noemen kan. Want daar uit is het Feest van CHRISTUS *Doop*, (τα θεοφανια,) het Feest van zijne *Kruisſiging* en *Opſtanding*, (το πασχα,) het Feest van zijne *Hemelvaart*, (ἡ αναληψις,) en het Feest der *Zending van den Heiligen Geest*, (ἡ πεντηκοστη,) ontſtaan. Vijf dagen daar na, op den 25ſten December 386, deed CHRYSOSTOMUS zijne eerſte Predikatie op het *Geboortefeest* van CHRISTUS (*). In dezelve zoekt deze Kerkleeraar te bewijzen, dat deze de waare dag is van CHRISTUS geboorte, voornaamlijk uit deze drie *gronden*. *Voorëerst*, dat dit Feest met dien ſpoed alöm is aangenomen; *ten tweeden*, omdat de Chriſtenen van *Rome*, in het geheele Westen, dezen dag reeds van ouds hebben gevierd, en uit de berichten van de ſchatting onder AUGUSTUS, met zekerheid, hebben kunnen weten. Hier bij voegt nu CHRYSOSTOMUS het *derde* bewijs. Hij onderſtelt, dat ZACHARIAS, Vader van JOANNES

den

(*) *Tom.* II. *Opp. pag.* 354.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den Dooper, Hoogepriester geweest, en op den tienden dag der Joodſche Maand *Tisri*, of op den grooten verzoendag in den Tempel is gegaan, toen hem de Engel de ontvangenis van zijnen Zoon aankondigde. Naardien nu deze dag de 25ſte *September* was, en JOANNES dus op den 24ſten *Junij* geboren werd; maar CHRISTUS zes Maanden jonger was, dan JOANNES, ſcheen daar uit natuurlijk te volgen, dat de ontvangenis van JESUS op den 25ſten *Maart*, en zijne geboorte op den 25ſten *December* geſteld moet worden. Hoe veel deze Leerreden van CHRYSOSTOMUS kan toegebracht hebben, om dezen dag als het Geboortefeest van JESUS te *Antiöchië* en in andere Oosterſche Kerken te doen vieren, zijne redenen daar voor zijn desniettegenſtaande zeer zwak en onvoldoende. Het eerſte blijk, van het vieren van dezen dag, als JESUS geboortedag, komt voor in de *Apostoliſche Kerkverordeningen* (*); op ééne plaats worden de Broeders vermaand, onder de Feesten, eerst het *Geboortefeest*, (την γενεθλιον,) op den 25ſten *der negende Maand*, (dit is de *Egyptiſche* Maand *Choiac*, die met *December* overëenkomt;) en dan *op den 6den dag der tiende Maand*, het *Feest* der *verſchijning*, (ἡ επιφανια,) te vieren, op welken ons de Heer zijne Godheid geöpenbaard heeft. Eene andere plaats bevat een voorſchrift, dat de Dienstknechten, op het *Geboortefeest*, en ook op het Feest der *verſchijning* van CHRISTUS, van allen arbeid vrij behooren te zijn. Bij

(*) *Libr.* V. *Cap.* 13. VIII. 33.

Bij deze plaatzen is het merkwaardig, dat, alhoewel de Oosterſche Gemeenten, tot tegen het einde der vierde eeuw, grootendeels de *Geboorte* en den *Doop* van CHRISTUS, ook de *verſchijning der Oosterſche Wijzen* te *Jeruſalem*, en het *Wonderwerk* van den Verlosſer te *Cana*, als Openbaringen van zijne Godlijke Waardigheid, op éénen en denzelfden dag, den *zesden Januarij*, welke even daaröm *de verſchijning zijner Godlijke Heerlijkheid*, (επιφανεια, Θεοφανεια,) heette, gewoon waren te vieren, evenwel uit een Gewest van het Oosten, reeds in de vroegere tijden der gemelde eeuw, een voorbeeld van eenen dubbelen Feestdag, voor de beide eerſte gebeurenisſen, voorkomt. Daartegen geloven verſcheidene laatere Geleerden, met ZONARAS, dat het Christelijke Feest *Epiphania*, op hetwelk Keizer JULIANUS, in Januarij van het jaar 360, volgends AMMIANUS MARCELLINUS (*), den openbaren Godsdienst waarnam, ook het *Geboortefeest van* CHRISTUS in zich vervat hebbe. Zoo veel is ondertusſchen zeker, dat de Gemeente van *Rome*, omtrent zedert het midden der vierde eeuw, bijzondere Feesten op de gemelde dagen gevierd heeft, zoo voor de *Geboorte*, als voor den *Doop* van CHRISTUS; zonder dat wij zeker weten, op welke redenen zij zich grondde. Nog minder kan men ſtaat maken op een bericht van JOANNES, Aardsbisſchop van *Nicea*, eenige eeuwen na dezen tijd, in een werk vol gebreken en fabe-

(*) *Libr.* XXI. *Cap.* 2.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

belen (*); waar hij, onder anderen, meldt, dat JULIUS I, Bisschop van *Rome*, van het jaar 336 tot 352, op verzoek van den Bisschop van *Jerusalem*, berichtende, dat hij niet op één dag, den *zesden Januarij*, de *Geboorte* en den *Doop* van CHRISTUS kon vieren, omdat *Bethlehem* en de *Jordaan* zoo ver van elkanderen lagen, dat derhalven JULIUS den waaren tijd dezer gebeurenissen nauwkeurig mogt uitrekenen, zulks werklijk gedaan en gevonden zal hebben, dat de *Geboorte* van CHRISTUS op den 25sten *December*, en zijn *Doop* op den *zesden Januarij*, plaats hebbe gehad. Aan den anderen kant meldt deze JOANNES van *Niceë*, dat men in de Gemeente van *Rome*, ten dezen tijde, het Feest van CHRISTUS *Geboorte*, op den 25sten *December* verplaatst zal hebben, om de inwoners aldaar van hun geliefd Heidensch Feest, *Natalis invicti solis*, hetwelk op denzelfden tijd gevierd werd, te ontwennen, en daar voor eenen Christelijken Feestdag te geven. Hoe verdacht ook zoodanige berichten uit later tijd zijn mogen, zij kunnen echter eenigen grond van waarheid hebben, te weten, dat de *vijfentwintigste December*, zedert het midden der vierde eeuw, in de Gemeente van *Rome*, tot het Geboortefeest van CHRISTUS is aangenomen. En zeker, deze tijdsbepaling vond allengs, nog in de gemel-

(*) *De Nativitate Domini in* COMBEFIS. *Auct. Nov. Biblioth.* PP. *T.* II. *p.* 297. Verg. COTELIER *Not. ad Constitt. Apost. Libr.* VIII. *Cap.* 13. *p.* 316.

melde eeuw, ook in die Gemeenten, bijzonder in het Oosten, bijval, waar tot hier toe de *zesde Januarij* te gelijk het Geboorte- en Doopfeest van CHRISTUS geweest was. Men begon zelfs, zedert deze afzondering der beide Feestdagen, dezelve met den naam van *eerſte* en *tweede Verſchijningsfeest* te benoemen. Echter was men, zelfs nog op het einde dezer eeuw, daaromtrent niet algemeen eenſtemmig; zoo als wij (*) gezien hebben, dat EPIFANIUS nog zegt, dat CHRISTUS op het Feest *Epiphania* geboren is; en op eene andere plaats van zijn werk (†), zoekt hij nog uitvoeriger te toonen, dat de geboorte des Verlosſers op den *vijfden Januarij* geſteld moet worden, niet op den *zesden*, zoo als men, gemeenlijk, in de Oosterſche Gemeenten geloofde. Volgends HIËRONYMUS (§), was dit gevoelen, zelfs omtrent het jaar 411, nog niet geheel verloren gegaan. Doch wij keeren weder tot CHRYSOSTOMUS. De oude vereeniging van het Feest van CHRISTUS geboorte, met dat der *verſchijning*, geeft ons een natuurlijken overgang tot eene andere *Kerkleerreden* van dezen Leeraar, welke hij, op het laatstgemelde Feest, tot gedachtenis van den Doop van CHRISTUS gehouden heeft, alhoewel, naar het ſchijnt, niet onmidlijk na de Preek, op het Feest van CHRISTUS Geboorte, zoo als MONTFAUCON meende

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 301, 306.

(†) *Panar. Heres.* LI. *Alogor. Cap.* 16-24. *pag.* 439-446. *Tom.* II.

(§) *Comment. in Ezech. C.* 1. *T.* III. *Opp. p.* 700.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

de (*). Deze wordt te gelijk gerekend voor de *zesde* Preek *tegen de Anomoïen*, tot wier wederlegging CHRYSOSTOMUS met de *zevende* wederkeert, gelijk hij de *agtſte* den volgenden dag deed. Als de *negende* en *tiende* telt men twee Leerredenen, welke hij, op het einde des jaars 386, en het begin des volgenden, tegen deze Dwaalleeraaren hield. Eindelijk deed CHRYSOSTOMUS, twaalf jaaren daar na, te *Konſtantinopolen*, in het jaar 398, 'er nog twee, die door MONTFAUCON, met alle recht, als de *elfde* en *twaalfde*, naast de voorigen geplaatst zijn (†).

Zijne Predikatiën en Schriften tegen Joden en Heidenen.

Zoo ſtreed CHRYSOSTOMUS tegen verdwaalden, die zelfs dikwijls zich onder zijn gehoor bevonden, waaröm hij daar bij ook doorgaands de gematigdheid en zachtzinnigheid vrij wel in acht neemt. Met veel grooter drift, bijna mag men zeggen, bitterheid, taſtte hij, ten zelfden tijde, in de jaaren 386 en 387, beurtelings met de Predikatiën tegen de *Anomoïen*, de *Joden* van den Predikſtoel aan. Wij hebben 'er bij eene andere gelegenheid in dit Werk reeds van geſproken (§), gelijk ons ook uit zijne Leerreden en zijn Loſſchrift op den Martelaar BABYLAS gebleken is, hoe hij het Christendom tegen de *Heidenen*, zoo wel in Leerredenen als Schriften, verdedigd heeft (**). Vóórdat CHRYSOSTOMUS nog, in

(*) *Monitum in Homiliam de Baptismo Christi, et de Epiphania Tom.* II. *Opp. Chryſost. p.* 366.

(†) *Tom.* I. *Opp. Chryſost. pag.* 541.

(§) Zie V. *Deel. Bladz.* 131.

(**) Zie boven *Bladz.* 16.

Digitized by Google

in de laatſte maanden van het jaar 387, de laatſte der gemelde Kerkredenen tegen de Jooden hield, ſchreef hij een bijzonder *Boek tegen de Jooden en Heidenen, ten bewijze van* CHRISTUS *Godheid* (*), van hetwelk misſchien enkel het eerſte gedeelte bewaard is gebleven, alzoo men van alles, wat hij *tegen de Jooden* zeggen wilde, 'er niets in vindt.

Zijne Leerredenen over den Ban.

Ons blijkt dus genoeg, dat CHRYSOSTOMUS, van de eerſte tijden van zijn Leeräar-ambt af aan, eene prijslijke oplettendheid bewees, op den toeſtand en behoeften van zijne Gemeente, waar naar zijne voordragt ſteeds was ingericht. Daar van levert ook zijne Predikatie, in het jaar 386 gehouden, *over den Kerkelijken Ban* of *vervloeking*, (*de Anathemate*,) een bewijs op (†). In de toen te *Antiöchië* nog voortduurende *Meletiäanſche* Scheuring (§), vervolgden de Christenen der verſchillende partijën malkanderen zonder eenig bedenken, met Banvloeken. CHRYSOSTOMUS, die juist zijne Preeken *over het onbegrijpelijk Wezen Gods* had begonnen, vond het zeer onbeſchaamd, dat Christenen, die eenen hoofdpligt zoo moedwillig overtraden, evenwel de vermetelheid hadden, om Gods natuur te willen doorgronden. Hij toont aan, dat zij, hoe grooter voorrechten het Christendom hun geſchonken had, des te meer tot wederzijdſche liefde verbonden waren. *Zij* wisten niet ééns, wat een *Anathema* al zeggen wilde. Het was hetzelfde, als *iemand aan den*

(*) *T.* I. *Opp. p.* 588. (†) *T.* I. *Opp. p.* 691.
(§) Zie boven *Blad.* 17.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den Duivel overgeven, zoodat hij geheel geene hoop meer op de Zaligheid had, en voor CHRISTUS vreemd was. Wie zijt gij dan, vervolgt hij, dat gij u zoo veel magt en geweld aanmatigt? — Na zijne Toehorers vermaand te hebben, de beſcheidenheid van den Apostel PAULUS na te volgen, beſluit hij dus: „ Gods gelijkmatige goedheid jegens allen nodigt 'er ons toe. Is het ons niet bevolen, voor onze vijanden en vervolgers te bidden? Indien die gene, dien gij beſloten hebt te vervloeken, nog in leven is, zoo handelt gij godloos, dat gij een mensch, die zich nog bekeeren kan, geheellijk afſnijdt; maar is hij reeds overleden, dan komt u zulks nog minder toe, dewijl hij zijnen Heere ſtaat of valt, en niet langer onder menschlijke magt ſtaat. Waar uit weten wij, met welke woorden hij zich ten Jongſten Dage beſchuldigen of verdedigen zal? Ketterſche leeringen derhalven moet men vervloeken en wederleggen; maar de menſchen zelve ſpaaren, en voor hen bidden."

Oproer te Antiöchië, en Predikatiën van CHRYSOSTOMUS, bij die gelegenheid.

Doch een veel grooter toneel van werkzaamheid, ten beste van zijne Gemeente, opende zich voor CHRYSOSTOMUS, toen in *Februarij* des jaars 387, het zoo beruchte oproer te *Antiöchië* uitberstte; de merkwaardigſte gebeurenis, geduurende zijn Leeraarambt, in deze groote ſtad. De Oorlog van Keizer THEODOSIUS met MAXIMUS, en zekere buitengewoone plegtigheden, welke hij thans voornemens was in te ſtellen, ſchijnen de belastingen, door welke zijne onderdanen bezwaard werden, nog drukkender gemaakt te hebben; voornaamlijk omdat der-

zel-

Digitized by Google

zelver inzamelaars van hunnen kant 'er nog nieuwe bezwaaren bijvoegden. De aanzienlijkſte inwoners van *Antiöchië* ſtelden den Stadhouder aldaar met tranen voor oogen, dat zij, door de nieuw uitgeſchrevene belasting, te grond gingen; en riepen, toen hij hun geene verzachting geven kon, overluid God om hulp aan. Dan een hoop gemeen volkjen beging terſtond daar op, na den Biſchop FLAVIANUS, wien zij misſchien als voorſpraak wilden gebruiken, vergeefs gezocht te hebben, de groſſte *buitenſporigheden*. De Stadvoogd zelf kon zich naauwlijks aan hunne woede onttrekken. De ſteeds toenemende menigte mishandelde de Beeldtenisſen der Keizeren, wierp tegen hen zelven bittere ſcheldwoorden uit, haalde eindelijk de Standbeelden van THEODOSIUS, en zijne overledene Gemaalin, als ook die van zijne Zoonen, omver, en ſleepte ze met allerleië ſoort van beſchimping door de ſtad. De oploop werd eindelijk wel door de ſoldaaten geſtild; ook werden de ſchuldigen, die men meester kon worden, ja zelfs, naar het ſchijnt, eenigen, die enkel aanſchouwers van dezen moedwil geweest waren, met groote ſtrengheid geſtraft. Evenwel bevond de geheele ſtad zich thans in de uiterſte vrees en ongerustheid, omdat zij van 's Keizers toorn het ergſte verwachtte. Zeer velen kozen de vlucht, meestal van de aanzienlijkſte lieden, alhoewel zij zich het verst van den oproerigen hoop hadden afgehouden; de ſtraaten waren ledig, de winkels geſloten; alle vermaaklijkheden hielden op; maar de Kerken waren met menſchen opgevuld, die God om genade ſmeek-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten. In deze algemeene verſlagenheid en doodſche ſtilte wendde CHRYSOSTOMUS alle zijne kunde, ondervinding, en welſprekendheid, aan, om de Christenen door behulp van hunnen Godsdienst gerust te ſtellen, maar ook te verbeteren, zoo als hunne toenmalige omſtandigheden dit noodzaaklijk maakten, of bevorderen konden: en hier mede volhardde hij, tot deze zoo treurige toeſtand geheel was afgelopen. Daar uit ontſtonden de *éénëntwintig Kerkredenen over de Standbeelden*, welke zoo zeer bewonderd zijn geworden, aan welke de *Antiöchiërs* nog lang daar na met eene aangename weemoedigheid gedachten, en van welke zij zoo veel zelfs van buiten kenden. Derzelver tijdsbepaling is door MONTFAUCON (*) allernaauwkeurigst vastgeſteld.

De eerſte dezer Leerredenen behoort 'er wel niet eigenlijk toe, doch is waarſchijnlijk aan het hoofd der anderen geſteld, omdat zij eenige dagen voor den eerstgemelden oploop gehouden is, en met de volgende Leerredenen in zeker verband ſtaat. CHRYSOSTOMUS verkoos daar in uit de tweede Afdeeling van PAULUS eerſten Brief aan TIMOTHEUS, welke zoo even was voorgelezen, de gemaklijkſte en verſtaanbaarſte plaats, te weten, de woorden: *Gebruik een weinig Wijns, om uwe maag, en uwe menigvuldige zwakheden.* Hij ſpreekt daar in voornaamlijk over de vraag, *omtrent de redenen, waaröm God den Heiligen menigvuldige ongemakken en rampen laat*

(*) *Præf. in* XXI *Homil. ad Populum Antiöchen. de Statuis Tom.* II. *Opp. Chryſost.*

laat overkomen? Hij beſluit deze Kerkreden, hetwelk opmerklijk is, met eene krachtige en ſcherpe beſtraffing van het vloeken en lasteren. Bij deze gelegenheid bid ik u, zegt hij, om de eenigſte beloning voor mijne Predikatie, dat gij de *Godslasteraars* in deze ſtad tuchtigt. „ Hoort gij iemand „ op ſtraat God lasteren, ga naa hem toe, en be„ ſtraf hen! als het ook nodig ware, hem te ſlaan, „ onttrek u daar niet aan! Sla hem in het gezicht, „ klop hem op den mond, heilig uwe handen door „ *zulk ſlaan!* Zo u ſommigen deswegens beſchul„ digen, en voor het gericht dagen; zoo volg hen, „ en indien de Richter u voor het gericht ſtraffe „ mogt opleggen, zoo zeg vrijmoedig, dat hij den „ Koning der Engelen gelasterd heeft." Hij dringt aan, dat deze misdaad onder de openbare misdaaden behoort, waar bij elk één beſchuldiger kan zijn, en die veel meer geſtraft moet worden dan het lasteren der Vorſten. Het is waarſchijnlijk, dat het vloeken en Godslasteren te *Antiöchië* eenen verbaazenden graad van ſtoutheid bereikt zullen hebben, dewijl een Leeräar als CHRYSOSTOMUS daartegen zoo hevige hulpmiddelen gebruikt wil hebben. Thans volgde de *tweede* van deze Leerredenen, of de eerſte na die ongelukkige verwarring te *Antiöchië*. CHRYSOSTOMUS wachtte zeven dagen na het oproer, eer hij den leerſtoel beklom, omdat hij geloofde, dat de ingezetenen te veel ontroerd waren, dan dat zijne voordragt hun nuttig kon wezen. Maar eindelijk trad hij op, met deze woorden: „ Wat zal ik zeggen, en wat zal ik ſpreken? Het

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ is thans een tijd van traanen, niet van wooi-
„ den; van klagen, niet van ſpreken; van gebed,
„ niet van vergadering. Zoo groot is de misdaad!
„ zoo ongeneeslijk de zweere! zoo wijdgapend de
„ wond! boven alle genezing, en eene hoogere
„ hulpe behoevende!" Waar na hij den jammer der ſtad op eene aandoenlijke wijze afſchildert; maar tevens zijne hoop te kennen geeft, dat de ellende verzacht zal worden, indien zijne Hoorders hunne zorgen op God werpen, en zijn woord vlijtig hooren. Vervolgends prijst hij hen, dat zij acht hebben gegeven op zijne laatſte Leerreden. Hij herïnnert hun, indien men de Godslasteraars niet geduld, maar dezelve in tijds geſtraft had, dat dan niet gevolgd zou zijn, het gene thans gevolgd was. Dat, gelijk het bij den Keizer thans niet tot verſchoning ſtrekte, dat men geen deel aan het oproer in perſoon genomen had, maar dat de gantſche ſtad bij hem ſchuldig werd gehouden, omdat zij het oproer had geduld, dus ook het ſtilzwijgen en toezien bij de zonde der laſtering van Gods naam, ons bij God ſchuldig maakt enz. Inmiddels was de Biſſchop PLAVIANUS naa *Konſtantinopolen* gereisd, om 's Keizers genade voor die van *Antiöchië* af te ſmeeken. LIBANIUS zegt ons wel (*), dat hij, dewijl *Antiöchië* zoo veel moeds niet had, om eenen afgevaardigden aan THEODOSIUS te zenden, zichzelven daar toe afgevaardigd hebbe. Ook ſtelde hij daar toe de Redenvoering op, waar in hij ons dit be-

(*) *Orat.* XIV. *de ſedit. Antioch. p.* 389. *T.* II. *Opp.*

bericht; gelijk hij ook naderhand eene Dankreden III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.
ſchreef, aan den Keizer, nadat de *Antiöchiërs* weder met hem verzoend waren (*). Bovendien verhaalt ZOSIMUS (†), dat de ſtad den beroemden Leeraar der Welſprekendheid LIBANIUS, met nog een geleerd en aanzienlijk man, HILARIUS, aan den Keizer heeft afgezonden; dat de uitmuntende Redenvoering van den eerstgemelden, voor den Keizer en den *Senaat* gehouden, vergiffenis voor de ſtad bewerkt, en dat THEODOSIUS hem zelfs ook de tweede *Redenvoering* heeft opgedragen. Doch, zoo als TILLEMONT (§) reeds heeft aangemerkt, LIBANIUS zelf geeft, in zijne Levensbeſchrijving of het Boek van zijn geluk (**), te verſtaan, dat hij, bij deze gelegenheid, niet buiten *Antiöchië* geweest is. Hij ſchijnt dus, als Redenaar, te ſpreken, en zich eenen afgevaardigden te noemen, omdat hij de zaak der ſtad ſchriftelijk had verdedigd; en ZOSIMUS ſchijnt hier door misleid te zijn geworden. Het getuigenis van CHRYSOSTOMUS, omtrent de reize van zijnen Biſschop, doet hier alles af. Deze begon zijne *derde Leerreden* over de Standbeelden, met deze woorden: „ Wanneer ik dezen ledigſtaanden en van „ zijnen Leeraar verlaten Zetel beſchouw; dan ver„ heug ik mij tevens en weene. Ik weene, omdat „ ik onzen Vader niet zie; maar ik verheug mij, „ omdat hij om onzen wil en welvaart is afgereisd, „ en

(*) *L. c. p.* 406. (†) *Hist. L.* IV. *C.* 41.
(§) *Hist. des Empereurs Tom.* V. *pag.* 117.
(§) *Pag.* 75. *l. c.*

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ en heengegaan, om een zoo talrijk volk aan den
„ Keizerlijken toorn te ontrukken. Dit ſtrekt ulie-
„ den tot ſieraad, hem tot eene kroone. Ulieden
„ tot ſieraad, omdat u zulk een Vader ten deel is
„ geworden; hem tot eene kroone, omdat hij zoo
„ goedhartig is jegens zijne kinderen, en de rede-
„ nen van CHRISTUS met zijne daaden bevestigt.
„ Want, die woorden gehoord hebbende: *de goede*
„ *Herder laat zijn leven voor de Schaapen*, is hij
„ op reize gegaan, om zijn leven voor ons allen
„ over te geven; hoe veel hem ook van die reize
„ terug houden, en tot blijven noodzaken kon.
„ Vooreerst, zijn hooge ouderdom, vervolgends
„ zijne ligchaams-zwakheid, het jaargetijde, de
„ noodzaaklijkheid zijner tegenwoordigheid op het
„ Heilig Feest; bovendien eene eenige Zuster, die
„ op haar uiterſte ligt. Nogthans heeft hij bloed-
„ verwandſchap, ouderdom, zwakheid, het ruwe
„ jaargetijde, en de moeilijke reize, niets geächt;
„ en enkel ulieden en uwen welvaart boven alles
„ ſtellende, heeft hij alle deze banden verſcheurd;
„ de grijsaart heeft zich tot eenen jongeling opge-
„ wonden, en zijn ijver heeft hem vleugelen aange-
„ bonden. Want, indien CHRISTUS, zegt hij,
„ zichzelven voor ons heeft overgegeven, welke
„ verdediging en vergeving zouden wij waardig
„ zijn, aan welke het opzicht over een zoo groot
„ volk is toevertrouwd, indien wij niet voor de
„ veiligheid van hen, die ons zijn toevertrouwd,
„ alles verkozen, alles deeden, alles dulden!" Ver-
volgends geeft hij de redenen op, waarom men van
de-

Digitized by Google

deze reize des Biſchops alles goeds hoopen mogt; vermaant zijne Hoorderen, om hem met hunne gebeden te ondersteunen, en dringt voornaamlijk aan, op eene geheele verbetering van leven, belijdende, dat hij meer vreesde voor de traagheid zijner Hoorderen, dan voor den toorn des Keizers. In de Inleiding tot de *vierde Preek* dankt hij God, dat hij zijne Toehoorderen getroost heeft, zoo als hij, uit hunne bereidwilligheid, om hem te hooren, beſluit. Inzonderheid bepaalt hij zich bij het nut, hetwelk de tegenwoordige rampen kunnen aanbrengen, indien zij zich bekeeren, waar toe hij het voorbeeld van JOB en der drie Jongelingen in den gloejenden oven aanhaalt. Dewijl deze voorbeelden indruk ſcheenen te maken, kwam CHRYSOSTOMUS den volgenden dag, in de *vijfde Preek*, terſtond weder op JOB, die leidt hem tot de beſchouwing, dat men niet voor lijden en dood, maar *alleen voor de zonden behoort te vreezen.* Uit eene plaats in deze Preek zou men bijna moeten beſluiten, dat 'er toen nog, uit verre Oorden, Bedevaarten naa den *misthoop*, (zoo noemt het de *Alexandrynſche* Overzetting,) op welken JOB gezeten heeft, naa *Arabië* geſchied zijn. Doch de opſteller neemt het zelf in eene andere zijner Preeken (*), als bekend aan, dat 'er, ten zijnen tijde, nog overblijfzelen der *Ark van Noäch* op de Gebergten van *Armenië* voorhanden waren. In de *zesde Preek* vervolgt CHRYSOSTOMUS dit onderwerp, om uit het voorbeeld der drie

(*) *De Perfecta Caritate T.* VI. *Opp. p.* 296.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

drie Jongelingen te betoogen, *dat men nergens meer voor vreezen moet, dan om God te beledigen.* In de *zevende* dezer *Preeken*, (dit was nu de vijfde achteréénvolgende dag, dat hij opklom, om te leeren,) herhaalt hij zijnen Regel, dat men over de zonden voornaamlijk zich behoort te bekommeren, en geeft verders te kennen, dat hij thans van het vertroosten weder tot de gewoone uitlegging der Heilige Schrift zal overgaan; en geeft eene proeve, hoe daar in, zelfs op plaatzen, waar men het niet zou verwachten, veel troost ligt opgefloten; waar toe ook de *achtfte Leerreden* is ingericht. In de *negende* prees CHRYSOSTOMUS zijne Toehoorers, dat zij begonnen hadden, aan zijne vermaaningen tegen het zweeren en vloeken gehoor te geven; doch, tevens beftraft hij die genen, welke het voor ongeöorloofd hielden, als zij gegeten, en het tegenwoordig vasten uit nood overtreden hadden, in de Kerk te komen. Kort daar na hield CHRYSOSTOMUS de *tiende* dezer Leerredenen, in wier begin hij zijnen Hoorderen geluk wenschte, dat zij zijne laatfte vermaning gehoor hadden gegeven. Vasten, zegt hij, heeft zoo groot nut niet, als het aanhooren van het Christelijk onderwijs; voornaamlijk daar het bij hetzelve meer aankomt, om zich van zonden, dan van fpijze, te onthouden. Vervolgends hield hij zich bezig, om, uit de fchoonheid der Wereld, Gods grootheid te bewijzen; en befluit weder met herhaalde waarfchuwing tegen het zweeren. In den angstvollen toeftand, waar in *Antiöchië* zich nog fteeds bevond, waren de meeste inwo-

woners, op ontſtane vreesächtige bekommeringen, de ſtad uitgeweken. CHRYSOSTOMUS onthield zich daarom eenige dagen van het Prediken; maar in de *elfde* Leerreden dankte hij God weder, dat deze ſtorm was overgewaaid; en ſprak van de *ſchoonheid* des menschlijken ligchaams. Uit de dankzegging aan God, met welke CHRYSOSTOMUS de *twaalfde* Preek aanvangt, ziet men, dat die van *Antiöchië* thans in zoo verre vergiffenis hadden ontvangen, dat zij vrij bleven van den gehelen ondergang. Hoe zeer nu het onheil, hetwelk *Antiöchië* dreigde, genoegzaam voorbijgedreven was; evenwel oordeelde CHRYSOSTOMUS het nuttig en nodig, in de *dertiende* Preek, weder eene levende afbeelding te ſchilderen van dien geduchten dag, toen openlijk het gericht over deze ſtad gehouden werd. Ook werd *Antiöchië* nog weder op nieuw door ongunſtige geruchten ontſteld, doch dewijl dezelven ſchielijk werden tegengeſproken, zegt CHRYSOSTOMUS in de *veertiende* Preek: „ Gisteren heeft ons de Duivel de ſtad niet „ weinig ontrust; maar God heeft daartegen ons „ weder niet weinig getroost; ja zelfs, terwijl hij „ zulke ontrusting toelaat, bewijst hij zijne voor„ zorg, omdat hij daar door onze traage harten tot „ zich trekt." Vervolgends behandelt hij uitvoerig de *ſlechte gevolgen van het menigvuldig en onbedachtzaam zweeren.* In de *vijftiende Preek* merkt hij aan, dat hij, bij gelegenheid van den nog ſteeds duurende vastentijd, ook openbaar van het vasten had behooren te ſpreken. Maar, zegt hij, het was niet nodig, de daar bij voorkomende misbruiken te be-

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

beſtraffen, alzoo de algemeene nood de heerſchende buitenſpoorigheden, krachtiger dan alle onze redenen, beteugeld heeft. Hij bewijst verders, dat vrees en traanen veel nuttiger zijn dan het lagchen, en verklaart zich buitengemeen ſterk tegen het eedzweeren. Als zich kort daar na weder een zoo ſchrikbarend gerucht verhief, dat die van *Antiöchië* op het punt ſtonden, de ſtad te verlaten, kwam de Heidenſche Stadhouder zelf in de Kerk, om hun moed in te ſpreken. Van deze gelegenheid wist CHRYSOSTOMUS wonderſchoon partij te trekken. In de *zestiende Preek*, terſtond in het begin den Stadhouder bedankt en geprezen hebbende, wegens deze voorzorg, beſtraft hij de Gemeente, dat zij, na alle zijne Troostredenen, nog troost van eenen Heiden nodig had gehad. Hij herhaalt vervolgends weder het één en ander van het zweeren, en merkt tevens aan, *dat, alhoewel hij reeds in het tweede jaar leerde, hij evenwel nog geene honderd verzen uit de Heilige Schrift had kunnen verklaaren; maar dat hij meestäl Zedenkundige Preeken had moeten doen; hetwelk toch zoo niet behoorde.* Want, voor hunne zeden moesten zij zelve zorgen, en behoefden, zoo dra God hun bepaalde voorſchriften daaromtrent bekend had gemaakt, 'er naauwlijks éénmaal aan herinnerd te worden, nadien men zelfs menschlijke wetten, zonder veel onderzoek, uitöefende; maar de uitlegging van den Bijbel kwam hem toe. In het begin der *zeventiende* Preek dankt CHRYSOSTOMUS andermaal God, dat hij *Antiöchië* gered, maar ook dat hij die ſtad in zoo groot gevaar

vaar had laten komen. Thans zegt hij, is het, nog meer dan te vooren, een tijd om te bidden, te weenen, te zuchten, een verbrijzeld hart te hebben, ijverig en waakzaam te wezen. Want te vooren maakte ons de aart der rampen ook tegen onzen wil beſcheidener en Godzaliger; maar thans, nu de breidel weggenomen, en de wolk voorbijgedreven is, moet men vreezen, dat wij weder traager zullen worden. Bijzonder, na de Kluizenaren en derzelver gedrag geprezen te hebben, waar in hij naauwlijks maat weet te houden (*), leert hij zeer uitvoerig, dat het geen waar verlies voor *Antiöchië* is, hunne Schouwtoneelen geſloten, en den rang van Hoofdſtad van het Oosten naa eene andere ſtad verplaatst te zien; maar dat hare eigenlijke waarde in de deugd van hare inwoners gezocht moet worden. Met alle deze vermaningen hangt ook de inhoud der *achttiende Preek* eenigermate ſamen. De *negentiende* ſtaat ook wel in MONTFAUCONS verzameling (†), op hare orde, onder de overigen. Maar in de door hem opgeſtelde Levensbeſchrijving van CHRYSOSTOMUS (§), heeft hij ze geheel uit dit getal uitgeworpen, als hebbende gevonden, dat zij, eerst na het eindigen der *Kerkredenen over de Standbeelden*, op den vijfden Zondag na *Paaſchen*, is gehouden. Toen CHRYSOSTOMUS vervolgends de *twintigſte* Preek hield, omtrent het einde van de vasten, vergat hij wederöm niet, op eenen ſterker ijver

(*) Verg. V. *Deel*, *Bladz.* 247. (†) *T.* II. *p.* 188.
(§) *Tom.* XIII. *Opp. Chryſost. pag.* 109.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ijver in de deugd aan te dringen, dewijl zonder denzelven al het vasten niets baat, en men anders ook met geen zuiver geweten aan de Heilige Tafel kan gaan. Bijzonder bleef hij ſtaan bij de noodzaaklijkheid, *om zich met zijne vijanden te verzoenen.* Eindelijk kwam FLAVIANUS van *Konſtantinopolen* terug, en met hem de volle veiligheid van *Antiöchië.* Aan hem had de ſtad hare verzoening met den Keizer te danken; omtrent zijne verdienſten en lof verkeert daaröm de *éénëntwintigſte Preek* van CHRYSOSTOMUS, die hij op het Paaschfeest hield, bijkans geheel; zonder evenwel eene bloote Lofreden te wezen. Deze Leerredenen *over de Standbeelden* leeren ons CHRYSOSTOMUS, van verſcheidene kanten, als een' waarlijk geſchikten Volksleeräar en grooten man kennen. In buitengewoone gevallen, gedeeltelijk zonder voorbereid te zijn, en zelf ontſteld, wist hij met zijne Gemeente te ſpreken, hartstochten te bedwingen of te verwekken, van alle omſtandigheden, onder welke hij optrad, gebruik te maken, aanhoudend tot de Zedenleere zijne zorge te bepalen, zonder daaröm de Bijbel-uitlegging ter zijde te ſtellen, en met dit alles verkoos hij eene wijze van zeggen, die algemeen verſtaanbaar was. Misſchien is het ééne der bijzonderſte hoedanigheden dezer Preeken, dat hij daar in niet, zonder ophouden, zoo als een gemeen Prediker gedaan zou hebben, van het openbaar onheil geſproken, en 'er niet enkel zoogenoemde Straf- en Troostpreeken van gemaakt heeft; maar dat het Godsdienſtig Onderwijs, naar behoeften en gebreken ingericht, welke zij-

zijne Toehoorers veel minder voelden, dan de algemeene rampen, bij hem de hoofdzaak bleef.

Na deze groote gebeurenis in het jaar 387, weet men van geene andere heel merkwaardige verändering, welke, zoo lang CHRYSOSTOMUS Leeraar te *Antiöchië* was, aldaar gebeurd zou zijn. Maar van zijnen onvermoeiden ijver, om de inwoners door Kerkleerredenen te ſtichten, zijn voor het overige nog bewijzen genoeg. Behalven zijne *Preeken* tot *verklaring der Heilige Schrift*, van welke wij elders *zullen ſpreken*; gelijk wij reeds geſproken hebben van zijne Preeken tot eere der *Martelaren*, op derzelver *Feestdagen*, waar bij men mag aanmerken, dat CHRYSOSTOMUS in zijne menigvuldige Leerredenen van dezen inhoud ook vele zedenlijke onderwerpen behandeld, zijne Toehoorers tot navolging van deze Belijders van het Christendom vermaand, en hen dikwijls tot de Heilige Schrift geleid heeft. Daar van verneemt men het één en ander in zijne *Lofreden op de Martelaren in het gemeen, die in de geheele Wereld geleden hebben* (*), ſchoon men niet zeggen kan, in welke ſtad hij deze gehouden heeft. Op gelijke wijze is eene Preek *over de Heilige Martelaren* (†), te *Antiöchië* gehouden, bijna voor de helft vervuld met vermaningen, om toch het Avondmaal niet onwaardiglijk te gebruiken, dewijl men anders zoo ſtrafbaar is, als de genen, die CHRISTUS gekruist hebben. Anders zijn onder zijne Leerredenen die over de Martelaren zoo-

Nog andere Preeken, te Antiöchië gehouden.

da-

(*) *Tom.* II. *Opp. p.* 711. (†) *L. c. pag.* 650.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

danige, die of eene onzekere of zelfs eene ſchadelijke uitwerking kunnen gedaan hebben. Zijne *zeven Lofredenen op den Apostel* PAULUS (*), maken hier echter eene uitzondering, alzoo de Redenaar hier eenen vasten grond had, welken hij beärbeiden kon. Ook in deze Lofredenen neemt CHRYSOSTOMUS vaak de gelegenheid waar, om van het perſoonlijke van zijnen Held over te gaan, tot algemeen voor de Christenen nuttige onderwerpen. Zoo zegt hij, onder anderen (†): „PAULUS toont „door zijn voorbeeld, hoe groot de ſterkte van „den vrijën wil is, en ſtopt die genen den mond, „die vragen: waaröm wij niet van natuur goed „geworden zijn? Want, wat onderſcheid is het, „of zulks van natuur, of van den vrijën wil is? „Ja, dit laatſte is zoo veel te beter, als het voortreflijker is, kroonen en heerlijke loſſpraken, dan „niets te verwerven. Maar geſteld, de natuur was „reeds vast! Indien iemand een recht ſterk voornemen wil opvatten, zoo zal hetzelve toch vaſter zijn, dan de eerstgemelde." Onder die Leerredenen, te *Antiöchië*, door hem gehouden, welke de *Geloofs- en Zedenleere* betreffen, zijn 'er *twee, tot onderwijs der genen* ingericht, *die eerst gedoopt zouden worden* (§), in welken hij bijzonder aandringt, dat de nieuwgedoopte Christenen zich, zoo wel wegens de van God ontvangene weldaaden, als wegens de nu aangegaane verpligting, op de Chriſte-

(*) *L. c. Opp. p.* 476. (†) *L. c. p.* 508.
(§) *L. c. Opp. pag.* 225.

Digitized by Google

telijke deugd behooren toe te leggen. Ook ſchijnt een aantal *Leerredenen* van CHRYSOSTOMUS, *over de boete* of *bekeering*, tot zijn verblijf te *Antiöchië* te behooren. Van de *vierde* en *vijfde* naar MONTFAUCONS ſchikking is dit vrij zeker; maar onder de *negen Kerkredenen* van dezen inhoud (*), hebben de *achtſte* en *negende* niet alle kenmerken van echtheid.

CHRYSOSTOMUS wordt Bisſchop van Konſtantinopolen.

Twaalf jaaren was CHRYSOSTOMUS reeds Leeraar te *Antiöchië* geweest, toen NECTARIUS, Bisſchop van *Konſtantinopolen*, in September van het jaar 397, overleed. Velen dongen thans naar het bezit van dit aanzienlijk ambt, en onder dezen zulken, die den Geeſtelijken ſtand onwaardig waren (†), die gedeeltelijk het Hof met hunne aanzoeken laſtig vielen, anderen door giften en gaven eenen aanhang zochten te maken, ſommigen zelfs zich voor het volk, hetwelk toen nog deel had in de verkiezing van eenen Bisſchop, op de knieën wierpen; en dewijl men het een' geruimen tijd over de verkiezing niet ééns kon worden, verzocht de Gemeente den Keizer ARKADIUS, om haar zelf een' Bisſchop van beproefde kunde te geven. Het Hof lag 'er buitendien

(*) *Tom.* II. *Opp. Chryſost. pag.* 279. TILLEMONT (*Mémoir. Tom.* XI. *pag.* 101.) heeft 'er nog meer hier toe gerekend, en de aanleiding tot dezelven geſteld, in den inval der *Hunnen* in het jaar 395. Maar MONTFAUCONS onderzoekingen over dezelven hebben grooter waarſchijnlijkheid.

(†) PALLAD. *Dialog. de Vit. S. Chryſost. p.* 42.

III] BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dien niet weinig aan gelegen, welken Bisschop de Gemeente in de Keizerlijke Hofstad aan haar hoofd had. De regeering van den jongen Keizer had even zoo veel zwakheid, als zijn Oostersch Rijksgebied zelf. Men had te *Konstantinopolen* Staatsveranderingen en onrusten van allerhande soort te vreezen; nademaal de ijverzucht der Grooten onder malkanderen; de Uitlanders of zoogenoemde *Barbaaren*, die zoo talrijk en magtig waren, door de gewigtige bedieningen, welke zij bekleedden; verscheidene Kerklijke partijën, tegen de *Katholijken* gekant; en de losheid, met welke het gemeen in die stad tot geweld oversloeg, niet ééns zeer hevige aanporring behoefden. Men begrijpt dus, dat 'er veel afhing, welken Bisschop de Gemeente aldaar had, die in alle opzichten zoo veel invloed op alles hebben kon. EUTROPIUS, een Gesnedene, die van de geringste afkomst tot Keizerlijk Opper-Kamerheer was opgestegen, bezat toenmaals de geheele klem der regeering in naam van ARKADIUS, wiens huwlijk met EUDOXIA zijn werk was. In deze magt had hij de plaats vervangen van den kort geleden vermoorden Staatsdienaar RUFINUS. Ondertusschen komen alle Geschiedschrijvers, Christenen en Heidenen, overëen in de zwartste afschildering van zijne hebzucht, onrechtvaardigheid, wreedheid, en andere ondeugden; en ZOSIMUS zegt ronduit, dat hij den Keizer, gelijk een Herder een stuk vee, regeerde (*). Hoe het zij, EUTROPIUS, die CHRYSOSTOMUS, in het Oos-

(*) *Hist. Libr.* V. *C.* 12. *pag.* 421.

Oosten, had leren kennen, besloot eenen zoo vermaarden en eerwaardigen man, tot het Bisdom van *Konstantinopolen* te verheffen. „ Tot hier toe was „ de levenswijze van JOANNES," schrijft SOCRATES (*), „dus gesteld geweest. Uit ijver voor orde „ en welvoeglijkheid, was hij, naar men zegt, wat „ scherp; en, zoo als iemand, die van zijne jeugd „ af gemeenzaam met hem had omgegaan, getuigde, „ meer tot toorn, dan inschiklijkheid, geneigd. „ Alzoo hij een eerlijk leven leidde, was hij voor „ het toekomstige niet zeer op zijne hoede; maar „ zijne oprechtheid maakte hem zeer vaardig in het „ handelen. Ook gebruikte hij eene vergedrevene „ vrijpostigheid in het spreken tegen ieder éénen. „ In het leeren bedoelde hij enkel, de zeden zijner „ Toehoorderen te verbeteren. Den genen, die zij„ nen imborst en aart niet kenden, kwam hij, in „ gezelschappen, hoogmoedig voor." Deze charakterschets is, volgends het geen wij tot hier toe gezien hebben, vrij naauwkeurig, alleen kan men twijfelen, of zulk een charakter recht voegde voor eenen Bisschop in de nabijheid van het Hof, en in naauwe betrekking met hetzelve? Eene bedenking, welke door de uitkomst volkomen gerechtvaardigd wordt. Daar men vreesde, dat CHRYSOSTOMUS zijne geliefde Gemeente niet ligt zou verlaten, en de *Antiöchiërs* hunnen Leeraar niet zouden willen missen; schreef de Keizer, op aanraaden van EUTROPIUS, aan den Bevelhebber van het Oosten, (*comes ori-*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 3.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

orientis,) deze zaak met beleid en voorzichtigheid tot ſtand te brengen. Deze verzocht daar op CHRYSOSTOMUS zich, op zekere plaats buiten de ſtad, te laten vinden. Hier ſtond een rijtuig en een geſnedene gereed, aan wien hij werd overgeleverd, en die hem terſtond naa *Konſtantinopolen* voerde. Hier maakte de Biſchop van *Alexandrië*, THEOFILUS, wel eenige zwarigheid, om hem in te wijden, maar werd daar toe ſchielijk genoodzaakt, gelijk in het voorgaande reeds verhaald is (*).

Zijne eerlijkheid maakt hem gehaat bij de Geestlijken en Monniken.

CHRYSOSTOMUS werd dus in *Februarij* 398 tot Biſchop van *Konſtantinopolen* ingewijd. Hier was hij terſtond opmerkzaam op den ſtaat zijner nieuwe Gemeente, de gebreken, welke bij de Leeräaren en andere leden in zwang waren, en op alle hare behoeften. Zijne eerſte *Kerkreden* in de Hoofdſtad gehouden, is verloren geraakt; uit de twede, welke tegen de *Anomoien* is gericht, ziet men, dat hij, voor dezen, die zich hier in een groot aantal bevonden, van eerſten af zorgen wilde. Voornaamlijk bemoeide hij zich, de ſchandelijke gewoonte uit te roejen, naar welke Geestelijken, met Godsdienſtige Dochters, onder den naam van Broeder en Zuster, huis hielden, hoe zeer hij daar door een deel van zijne Geestlijkheid, (*clerus*,) beledigde (†). Wij hebben reeds elders van zijne twee geſchriften tegen deze buitenſporigheid geſproken (†). CHRYSOSTOMUS

(*) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 361.

(†) PALLADIUS *pag.* 45.

(§) Zie *Deel* V. *Bladz.* 233. Zij ſtaan in de uitgave

MUS tastte verders, volgends SOCRATES (*), de hebzucht zijner Geestlijken, en hunne geneigdheid tot weelde en onmatigheid aan, welke hen dikwijls tot pluimstrijkers en tafelschuimers der Grooten maakte. En in de daad, in éene zijner Preeken (†), zegt hij, men behoort wel den Leeräaren van het nodig onderhoud te voorzien, opdat zij niet moedeloos worden, maar meer dan onderhoud en kleding moeten zij niet ontvangen, opdat zij niet dartel en gemaklijk worden.

Deze ijver van CHRYSOSTOMUS, om zijne *medegenoten in het Leeräar-ambt* te verbeteren, had doorgaans voor hem onäangename gevolgen. Hij zette wel alleenlijk zeer onwaardigen af, verkoos Godzalige en Geleerde mannen tot het leeren, maar hij schijnt echter somtijds, door zijnen openhartigen aart misleid, aan onwaardige personen zijn vertrouwen geschonken te hebben. Zulk een was, volgends SOCRATES (§), de *Diakon* SERAPIO, een trotsch, overmoedig, en onbezonnen mensch, die éénS, in tegenwoordigheid der geheele Geestelijkheid, tegen zijnen Bisschop zich vermat te zeggen: „ Gij zult over dezen nooit kunnen heerschen, in„ dien gij hen niet allen met éénen stok wegjaagt." Het kan zijn, dat deze Geestlijkheid zeer verdorven

ve zijner werken door MONTFAUCON *T.* I. *p.* 228.

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 3.

(†) *Homil.* XV. *in* 1. *Epist. ad Timoth. T.* XI. *Opp. pag.* 636. *sq.*

(§) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 4.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ven was, maar dat één van hen zoo verächtlijk van allen durfde ſpreken, zonder door den Biſchop tot gematigdheid vermaand te worden, maakte dezen zelven gehaat. Hier toe bragt ook niet weinig bij de vermaning, welke hij aan eene rijke weduwe, OLYMPIAS, deed, welke zijn voorzaat in het Biſdom, ſtrijdig met de Kerkelijke wetten, in hare nog jonge jaren, tot *Diakoneſſe* had aangeſteld. Deze leefde zelve als eene arme boetelinge, en zelfs met uiterlijke kenmerken van behoeftigheid. Maar daartegen ſchonk zij haar bijna onmeetlijk vermogen weg aan Kerken, kloosters, Biſchoppen, en andere Geestlijken. CHRYSOSTOMUS prees wel, gelijk SOZOMENUS (*) verhaalt, in het gemeen hare milddadigheid, maar voegde 'er bij: wie het tot eene Gode behaaglijke ſterkte in de deugd wilde brengen, moest zijn goed wijslijk weten te verdeelen. Daar zij integendeel rijken nog rijker maakte, was dit het zelfde, als of zij haar goed in zee wierp enz. Zulke vermaningen waren toen iet zeldzaams in den mond van eenen Geestlijken, en jaagden zijne Medebroeders onfeilbaar tegen hem in het harnas.

Ook waren de *Monniken* niet doorgaands over CHRYSOSTOMUS voldaan. Trouwens, hoe zeer hij die genen prees, welke gerust in hun Klooster bleven, en voor hen zorgde, evenwel Monniken, die op de ſtraten rondzworven, zag hij aan als lieden, die hunne levenswijze ſchande aandeeden, en beſtrafte hen ernſtig daar over (†). Met alle zijne ach-

(*) *H. E. L.* VIII. *C.* 9 (†) SOZOMEN. *l. c.*

achting voor dezen ſtand, geloofde hij niet, dat men daar door gerechtigd was, om een ledigloper te zijn, en zonder te arbeiden, hoe zeer men bad en vaſtte, aanſpraak te maken op de liefdegaven der Christenen (*). Ook nam hij al vroeg het opzicht aan over de *weduwen*, deed onderzoek naar hare zeden, en als hij vond, dat zij dartel waren, raadde hij haar, of, om, in plaats van het bad en wijdſche kleding, te vasten, of liever om weder te trouwen, opdat zij de Godlijke geboden niet overtraden (†). Dit haalde CHRYSOSTOMUS, ook van dezen kant, vijändſchappen op den hals (§).

Het was dus geen wonder, dat Geestlijken en Monniken hem een knorrig, hard, en hoogmoedig mensch noemden; te meer daar hij de verbeteringen ſchielijk en met alle ſtrengheid ondernam; en zelf, als een voorbeeld van deugd, zoo zeer uitſtak. Zijn ambt aanvaard hebbende, liet hij zich ſpoedig de rekeningen van den Rentmeester der Kerklijke inkomſten voorleggen, en haalde verſcheidene overtollige uitgaven in dezelve door. Allerminst duldde hij langer de kostbare verkwisting, die tot hier toe voor den Biſchop zelven gemaakt was, de tapijten, zijden klederen, en andere pracht, daar de Biſchop NECTARIUS van gehouden had. Hij nam van de Kerklijke goederen alleen zoo veel, als hij tot zijn daaglijksch gering onderhoud behoefde.

Daar-

(*) *Hom.* XV. *in Ep. ad Phil. T.* XI. *Opp. p.* 311.

(†) PALLAD. *l. c. pag.* 47.

(§) PALLAD. *l. c. pag.* 66.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Daartegen ſchijnt hij het een en ander van Kerkſieraden verkocht te hebben, om den armen heel veel goeds te kunnen doen. Behalven het reeds voorhanden Hospitaal, hetwelk hij van ruimer inkomſten voorzag, liet hij verſcheidene Gasthuizen, voornaamlijk ten behoeve van vreemdelingen, bouwen, waar over hij twee Ouderlingen tot Opzieners aanſtelde. Gewoon, ongemeen weinig, en ſomtijds ter naauwernood op het einde van den dag, te eten, ſpijsde hij altijd alleen, ook ging hij bij niemand ter maaltijd. Men nam hem dit bijzonder kwalijk, niet alleen, omdat zijne voorzaten het tegendeel gedaan hadden, maar ook omdat vreemde Biſchoppen deze gastvrijheid van hem verwachten konden. Doch zijne geheele neiging en levenswijze, zijne zwakke maag, vrees voor ontelbare verſtroojingen, en onaangename toneelen, zelfs voor eene ongeöorloofde verkwisting der Kerkengoederen, ſtrekten hem tot ontſchuldiging (*); evenwel duidden zijne vijanden het tot hoogmoed en gierigheid, dat hij over het algemeen alle gezelſchap vermijdde, en wanneer iemand lang met hem wilde ſpreken, te verſtaan gaf, dat hem dit lastig was (†). In de daad, het is zeer mogelijk, dat CHRYSOSTOMUS hier in te ver ging. Zulk eene afzondering geeft den Leeraar geene rechte menſchenkennis, en recht te veel eene ſcheidsmuur op, tuſſchen hem en zijne Gemeente, wel-

(*) PALLAD. *l. c. pag.* 46, 101, 165. SOCRAT. *Libr.* VI. *Cap.* 4. SOZOMENUS *Libr.* VIII. *Cap.* 9.

(†) PALLAD. *l. c. pag.* 182.

Digitized by Google

welke wel hunnen eerbied maar niet zoo zeer hunne liefde voor hem zal opwekken.

CHRYSOSTOMUS is bemind bij de laager ſtanden, zijn ijver tegen de Ariänen.

Stond CHRYSOSTOMUS in geene groote gunst bij de Geestlijkheid en Monniken, hij was daartegen bij de *laager ſtanden* des te meer bemind. Zijn ernst in prijswaardige verbeteringen, zijne zeden, en inzonderheid zijne Predikatiën, droegen hunne geheele goedkeuring weg. Zijn ijver voor de Rechtzinnigheid, en voor het plegtige, (*ceremoniëel*,) van den uitwendigen Godsdienst vermeerderde de *genegenheid* der inwoneren van *Konſtantinopolen* voor hem (*). THEODOSIUS had den *Ariänen* in deze Hoofdſtad hunne Kerken ontnomen; alleen hadden zij 'er in de Voorſtad eenige behouden. Zij vergaderden daaröm 's nachts vóór de dagen van den openbaren Godsdienst, dat is op *Zaturdag* en *Zondag*, onder de bedekte Gallerijën der ſtad, en zongen in Choren, die elkanderen vervongen, bijkans den geheelen nacht door, Liederen. Doch, met het aanbreken van den dag, trokken zij, op dezelfde wijze zingende, naa hunne Kerken de ſtad uit. Dewijl zij, onder dit zingen, ook beſpottingen der *Katholijken* mengden, en meermalen riepen: *Waar zijn dan die genen, die zeggen, dat drie maar één magt zijn?* vreesde CHRYSOSTOMUS, dat de eenvoudigen onder de *Katholijken*, door deze Gezangen, van de Kerk afgetrokken mogten worden. Hij verördende daaröm eenigen van zijne Gemeente, om insgelijks des nachts Geestelijke Liederen te zingen,

(*) SOCRAT. *L.* VI. *C.* 8. SOZOM. *L.* VIII. *C.* 8.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gen, zoo wel om de *Ariänen* te beſchamen, als om de zijnen in het waar geloof te bevestigen. Hij liet hen zilveren kruisſen met brandende waschkaarsſen voor zich uit dragen, waar toè de Keizerin EUDOXIA de kosten gaf. Doch alle deze prachtige vertoning maakte de *Ariänen*, die ſterk in getal, en van ouds af tot geweld gereed wâren, gaande, om op de *Katholijken* aan te vallen. Van weêrskanten werden, bij deze gelegenheid, eenige menſchen gedood, en zelfs een geſnedene der Keizerin, die de *Katholijke* zangers voorging, gewond. Hier op verbood ARKADIUS den *Ariänen* alle zingen op ſtraat (*). De *Katholijken* daartegen achtervolgden hunne nu ingevoerde gewoonte, om openbare gezangen, in beurtwisſelingen, te zingen; welke gewoonte SOCRATES van een gezicht van bij beurten zingende Engelen, aan IGNATIUS, Biſſchop van *Antiöchië* gebeurd, afleidt; maar THEODORETUS (†) veel geloofwaardiger van de inſtelling van twee Monniken te *Antiöchië*, onder de regering van Keizer KONSTANTIUS. Ondertusſchen zou CHRYSOSTOMUS voorzichtiger gehandeld hebben, indien hij bewerkt had,

(*) Daar is nog eene wet van hem *Cod. Theod. L.* XVI. *t.* 5. *de Hæretic. l.* 30. *Cod. Iuſt. L.* I. *t.* 4. *de Hæret. l.* 3. in welke aan de Ketters in het gemeen het zingen van hunne *Litaniën* in de ſtad, bij dag en nacht, verboden wordt, maar die reeds tot het jaar 369 behoort, en welke thans zal vernieuwd, en bijzonder op de *Ariänen* toegepast zijn.

(†) *Hist Eccles. Libr.* II. *Cap.* 24.

Digitized by Google

bad, dat alle openlijk zingen aan de *Ariänen* vooraf verboden was geworden, en niet ingevoerd was bij de *Katholijken*.

Over het algemeen maakte CHRYSOSTOMUS in den openbaren Godsdienst verſcheidene veränderingen, welke gedeeltlijk nadere bepalingen waren van ouder Kerkelijke gebruiken. Eene plaats uit het verloren werk van THEODORETUS, over CHRYSOSTOMUS, welke FOTIUS bewaard heeft (*), toont, dat zekere wijze van de *Pſalmen* te zingen, welke te *Konſtantinopolen* in gebruik gebleven is, van hem oorſpronglijk is, hetwelk PALLADIUS (†) ſchijnt te bevestigen. De laatstgenoemde meldt uitdruklijk (§), dat hij *het Gebed bij nacht in de Kerk* zeer heeft aangeprezen; alleen met die bepaling, dat daar bij geene vrouwen tegenwoordig zouden zijn. Dit mishaagde weder velen Geestelijken, die gewoon waren, den geheelen nacht te ſlaapen. De Christenen hadden wel, zedert de tweede eeuw, de gewoonte, om den nacht vóór zekere Feestdagen, tot het Gebed en Gezang in de Kerken bijëen te komen, maar CHRYSOSTOMUS wilde, dat zij dit ook buitendien menigmalen doen zouden. Zelfs dringt hij, in ééne zijner Leerredenen (**), 'er op aan, dat de Christenen, ten minſten, 's nachts zullen opſtaan, om in hunne huizen te bidden, zonder te bedenken, dat zoortgelijke verpligtingen, uit het bidden en nacht-

Andere veranderingen door CHRYSOSTOMUS in denopenbaren eeredienst ingevoerd.

(*) *Cod.* CCLXXIII. *pag.* 1516.
(†) *L. c. p.* 48. (§) *Pag.* 47.
(**) *Hom.* XXVI. *in Act. Apost. p.* 212. *ſq. T.* IX.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nachtwaken der Monniken en Kluizenaren ontleend, te veel zekere werkheiligheid, zonder deelneming van het hart, bevorderen.

Daar is nog eene *Liturgie* van CHRYSOSTOMUS, behelzende voorſchriften van gebeden, gezangen, uitroepingen en zegeningen, onder welke het H. Avondmaal gehouden moet worden, in van elkander geheel afwijkende Affchriften, voor handen, over welke in laater tijden veel getwist is (*). Men heeft meer zulke *Liturgiën*, wier opſtellers in de eerſte eeuwen zullen geleefd hebben; inzonderheid die toegeſchreven worden aan den Apostel JAKOBUS den Grooten, aan den Euängelist MARKUS, en aan BASILIUS *den Grooten*. Van dezen oordeelden de Proteſtanten voorheenen volſtrekt, dat zij allen, in laater tijd, onder valſche naamen verdicht waren, dewijl men zich in de oudſte Kerk van geene Gebedsformulieren bediend heeft. Het *Onze Vader* was het eenigſte algemeene voorſchrift, hetwelk de Christenen gebruikten. Voor het overige bad elk Leeraar met de Gemeente, *naar zijn vermogen*, (ὁση δυναμις αὐτῳ) (†), dat is, naar zijne kennis en krachten; het zou ſchandelijk voor hem geweest zijn, indien hij de behoeften en belangen zijner Gemeente God zonder eens anders voorſchrift niet had kun-

Aanmerking over de Litaniën of openbare voorſchriften van Gebeden.

(*) Men vindt ze in de werken van CHRYSOSTOMUS van de uitgave van SAVILE *T.* III. *p.* 383. van MONTFAUCON *T.* XII. *p.* 776. in de verzameling van P. GOAR *Euchologium*, *ſ. Rituale Græcorum p.* 58-107.

(†) JUST. *Mart. Apol.* I. *C.* 87. *p.* 63.

kunnen voordragen, voornaamlijk in eenen tijd, toen men nog in het begrip ſtond, dat het Gebed het voornaamſte gedeelte zij van den Godsdienſt. Maar toen de eerſte ijver verflaauwde, alle Leeräars niet de nodige bekwaamheid bezaten, en 'er meer op uitgewerkte gebeden gezien werd, waar toe aanzienlijke Leeräars de voorbeelden gaven, ontſtonden van tijd tot tijd vastgeſtelde opſtellen van gebeden (*). De aanvang daar toe ſchijnt reeds in de derde eeuw gemaakt te zijn, zoo als uit de *Apoſtoliſche Kerkverordeningen* blijkt, maar met de vierde eeuw kregen zij meer vastheid en aanzien, en men ſchreef de *Litaniën*, die door aanzienlijke Biſchoppen werden aangeprezen, aan ouder Kerkleeräaren toe, om ze des te meer aanzien te geven. Wat 'er ook zij van zulk een voorſchrift, door CHRYSOSTOMUS nagelaten, zeker is het, dat hetzelve naderhand door vele bijvoegzelen vermeerderd is geworden, en in den tegenwoordigen vorm niet aan CHRYSOSTOMUS behoort, gelijk blijkt uit de verbaazende menigte van plegtigheden, gebeden, gezangen, drajingen en verrichtingen van den *Prieſter* en *Diakon*, rokingen, en dergelijke gebruiken, en naamen, die volſtrekt tot deze eeuw niet behooren; dewijl men hier leest, dat deze beide Geeſtlijken terſtond in het begin zich voor het *Beeld van den Verloſſer en der Heiligſte Moeder Gods*, (της ὑπεραγιας Θεοτοκυ,) die toenmaals

(*) BINGHAM *Origg. Eccles. Vol.* V. *p.* 127. hoewel deze dikwijls wordt weggeſleept door het verſchil der *Epiſcopalen* en *Preſbijteriänen* in zijn Vaderland.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

maals echter in de Kerken geene plaats vonden, driemaal eerbiedig buigen moeten; dat nog meermalen *onze Lieve Vrouw en Moeder Gods*, als voorſpraak voor de Christenen, genoemd wordt; dat deze ook aan de Gebeden van vele andere Heiligen, en zelfs van CHRYSOSTOMUS, worden aanbevolen (*).

CHRYSOSTOMUS bevordert het Bijgeloof.

Bij dezen ijver voor uitwendige Godsdienst-plegtigheden, kan het beste oogmerk CHRYSOSTOMUS niet geheel ontſchuldigen, van het *Bijgeloof* bevorderd te hebben. Toen in het jaar 399 een zoo hevige regen viel, dat men te vreezen had, dat de geheele hoop van den Landman verloren zou gaan, deed hij met bijkans alle de inwoners van *Konſtantinopolen* eenen omgang in de vermaarde *Kerk der Apostelen* aldaar: „ Wij namen," zegt hij (†), „ den Heiligen PETRUS, den Heiligen ANDREAS," (de-

(*) Men zie verders over de wijze, hoe het Heilig Avondmaal, ten dezen tijde, te *Konſtantinopolen* en *Antiöchië* gevierd is, BINGHAM *Origg. Eccles. l. c. p.* 193-294. MONTFAUCON *Opp. Chryſ. T.* XIII. *p.* 183. en in 't gemeen over de oude *Litaniën* en *Liturgiën* EUS. RENAUDOT *in Liturg. Oriental. Coll. et Diſſ. de Liturgg. Orient. Origine et Auctor. etc.* enz. J. W. JANUS *de Liturgiis Orientt. etc.* M. PFAFFIUS *de Liturgiis, Miſſalibus, Agendis et Libris Eccles. Eccleſiæ Orient. et Occid.* MURATORI *Liturgia Romana Vetus* en *Diſſ. de Rebus Liturg.* en tegen hem J. A. ERNESTI *Antimur. ſ. Conſut. Murator. Disputat. de Rebus Liturgicis.*

(†) *Hom. contra ludos et theatra T.* VI. *Opp. p.* 273.

(deze werd voor den Stichter der Gemeente te *Byzantium* gehouden,) „insgelijks PAULUS en „ MOTHEUS tot onze *voorſpraken*, (συνηγους.") *Hij* noemt dergelijke omgangen λιτανειας en ικεσιας, naar het *gebed* en *ſmeeken* om afwending van openbare rampen. „ Nadat de toorn geſtild was," vervolgt hij, „ voeren wij kloekmoedig de zee over, „ en ſpoedden naa de aanvoerers en leidslieden, naa „ PETRUS, den grond van het geloof, en naa PAU„ LUS, het uitverkozen werktuig;" (daar was eene Kerk op de andere zijde van den *Bosphorus*, aan deze Apostelen gewijd,) „ hier hielden wij eene „ geestlijke vergadering, en verkondigden hunnen „ ſtrijd, hunne zegetekenen, en overwinning over „ de Duivelen." Deze plaatzen vindt men in eene Leerreden door hem drie dagen na dezen omgang gehouden, welke MONTFAUCON het eerst heeft uitgegeven. Nauwlijks waren de inwoners der Hoofdſtad dezen nood te boven, of zij woonden, den tweeden dag daar na, op Goeden Vrijdag, de wedſpelen der paardenmenners bij, en deeden de ſtad van hun geſchreeuw en getier weêrgalmen; en Zaturdags vóór het Feest van CHRISTUS Opſtanding, bezochten zij zelfs den Schouwburg, alwaar zich zangeresſen met wellustige gezangen en gebaarden vertoonden. Hier over beklaagde zich CHRYSOSTOMUS in eene Predikatie, die in de daad eenige ſchone en ſterke plaatzen bevat.

Zijne hoogachting voor de

Wij hebben in het voorgaande reeds voorbeelden gezien, hoe zeer CHRYSOSTOMUS was ingenomen met den eerbied voor de Martelaren en andere zoo-

ge-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

overblijfzelen der Heiligen.

genoemde Heiligen. Eene bijzondere gelegenheid, bij welken hij dezen eerbied betoonde, mag hier niet voorbijgegaan worden. De Keizerin EUDOXIA beſloot, in het jaar 398, de overblijfzelen van zekere *Martelaren*, uit de groote Kerk te *Konſtantinopolen*, in de Kerk van den Heiligen THOMAS, die vrij verre van de ſtad, bij de zee, lag, te laten overbrengen. Hier toe werd de nacht verkozen, waarſchijnlijk om de plegtigheid meer eerbieds bij te zetten. Zij zelve, in Keizerlijken tooi, en verzeld door CHRYSOSTOMUS, ging onmidlijk achter de dragers der kist met deze overblijfzelen, en raakte dezelve aan, als ook het kleed, waar zij mede bedekt waren. Haar volgde eene onbeſchrijflijke menigte menſchen: Monniken, Godgewijde Maagden, Geestlijken, andere mannen en vrouwen van allen ſtaat en ouderdom, de aanzienlijkſten zonder eenigen opſchik, en daar bij een niet min groot aantal fakkels of flambouwen. Men kwam eerst, met het aanbreken van den dag, ter beſtemder plaats. Nadat men den heiligen last aldaar had afgezet, predikte CHRYSOSTOMUS terſtond, en begon, door dezen buitengewonen omgang, geheel verrukt, met deze woorden: „ Wat zal ik zeggen? en waar „ van zal ik ſpreken! Ik ſpring op van verruk„ king, en ben geheel krankzinnig; maar deze „ krankzinnigheid is beter, dan de wijsheid zelve. „ Ik vlieg en dans, en word omhoog verheven; „ ja ik ben dronken van dezen geestlijken wellust. „ Wat zal ik zeggen? en waar van zal ik ſpreken? „ van de ſterkte der Martelaren? of van de bereid-

„ wil-

„ willigheid der ſtad? of van den ijver der Keize-
„ rin? of van den toeloop der Grooten? of van de
„ ſchande des Duivels? of van de nederlaag der
„ *Demons?* van den adel der Kerk? van de kracht
„ van het Kruis? van de wonderen des Gekruis-
„ ten? van de heerlijkheid des Vaders? van de ge-
„ nade des Geestes? van het vergenoegen des ge-
„ heelen volks?" — En op deze wijze gaat de ijverige man voort, in zijne uitroepingen en lofsverheffingen, zonder te overwegen, hoe de ergſte huichelaar *zich*, *na* zulk prediken, ligt verbeelden kon, dat het genoeg zij, achter eene kist met Reliquiën te gaan, om voor een' deugdzaam man gehouden te worden, zoo als de Vorst of Groote kon gelooven, door zulk eenen moeilijken optogt, voor alle zijne buitenſpoorigheden te kunnen boeten (*).

Zijn ijver tegen de Heidenen, Joden, en Ketters

Voor de *uitbreiding van het Christendom*, en *voor de vermindering zoo wel van Jooden en Heidenen*, als inzonderheid *der Ketters*, was CHRYSOSTOMUS op eene wijze bezorgd, welke hem wel niet tot eenen harden vervolger maakte, maar die echter niet geheel beſtaanbaar was met eene bijzondere Godsdienſtige verdraagzaamheid, en die hem bij de Rechtzinnigen van zijnen tijd zeer aanprees. Hij predikte evenwel, naar het ſchijnt, niet heel dikwijls tegen deze onderſcheidene tegenpartijën van den Godsdienst. Somtijds deed hij het *Heidendom* af-

(*) Men leest deze Preek, onder elf anderen, door MONTFAUCON het eerst uitgegeven *Tom.* XII. *Opp. Chryſost. pag.* 330. *ſq.*

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

afbreuk, door geweldige middelen, zoo als wij elders (*) verhaald hebben, hoe hij, door afgezondene Monniken, met Keizerlijke volmagt, Afgodstempels in *Fenicië*, heeft laten verwoesten. Ook meldt SOCRATES (†), dat hij, op zijne reize naa *Aſië*, den *Novatiänen* en *Quartadecimanen* vele Kerken ontnomen heeft. Daartegen bragt, volgends denzelfden Schrijver (§), de *Novatiäanſche* Bisſchop van *Konſtantinopolen*, SISINNIUS, hem, door eene boerterij, zoo ver, dat CHRYSOSTOMUS hem het prediken niet belette. Want als hij tegen hem verklaard had, dat de ſtad geen twee Bisſchoppen kon hebben, en door SISINNIUS antwoord driftig geworden, hem dreigde, dat hij hem, als eenen Ketter, noodzaken zou, het prediken te ſtaaken: zeide SISINNIUS, dat hij hem daar voor wilde betalen, als hij hem van een zoo lastig werk verloste; en hier op hernam CHRYSOSTOMUS: „Naardien u dan „ het prediken lastig valt; zoo moogt gij daar mede „ voortgaan." SISINNIUS ſchreef ook een Boek tegen CHRYSOSTOMUS, omdat deze, in ééne zijner Leerredenen, tegen de *Novatiäanſche* Grondregelen, of gelijk gelooflijk is, kwalijk verſtaan, gezegd had, *dat men wel duizendmalen boete kon doen.*

Inzonderheid tegen de Ariänen.

Naardien de *Ariänen* onder alle dwaalende partijën de talrijkſten en geduchtſten waren, wendde CHRYSOSTOMUS te meer zijne pogingen aan, om hen

(*) Zie V. *Deel*, *Bladz.* 35.

(†) *Libr.* VI. *Hist. Eccles. Cap.* 11.

(§) *L. c. Cap.* 22.

hen te beteugelen. De *Gothen*, waar van 'er zeer velen te *Konſtantinopolen* waren, behoorden grootendeels tot de *Ariänen*. Hij maakte daaröm van de *Katholijke Gothen* ongemeen veel werk; wees hun eene Kerk aan; in welke hij zelf dikwijls predikte, latende zijn voorſtel terſtond door eenen *Goth* in hunne taal vertolken; ook ſtelde hij *Gothiſche* Ouderlingen, Kerkendienaren, en Voorlezers aan, door welken niet weinigen van hunne Landslieden van de *Ariänerij* werden afgetrokken (*). Doch de Bevelhebber der *Gothen*, in Keizerlijken dienst, GAINAS, die ook een *Ariäan* was, werd ſteeds magtiger. Deze bragt in het jaar 399 zeer veel toe, tot den val van EUTROPIUS, die genoodzaakt werd, in eene Kerk te vluchten, om de dood te ontgaan; alhoewel hij kort te vooren aan de Kerken, door eene Keizerlijke wet, het recht van vrijplaatzen benomen had. CHRYSOSTOMUS beſchermde hem aldaar tegen de woede der indringende ſoldaaten; was zijn voorſpraak bij den Keizer, die evenwel ook zelf alleen verzoeken kon, om hem te redden; en hield, in tegenwoordigheid van den ongelukkigen, die bij het Altaar lag, die beruchte Leerreden, welke van velen, als of zij eene hoonende beſchimping ware, ten kwaade geduid, en van welke reeds hier voor (†) geſproken is. Daar hebben wij ook uit ZOSIMUS verhaald, hoe EUTROPIUS, des niet te min, met geweld uit deze toevluchtsplaats

(*) THEODORET. *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 30.

(†) Zie V. *Deel*, *Bladz.* 250.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

plaats gehaald, en kort daar na ter dood gebracht is. Maar CHRYSOSTOMUS verzekert, in eene kort daar na gedane Preek (*), dat EUTROPIUS niet gevat zou zijn geworden, indien hij zich niet buiten de Kerk gewaagd had. Hier ontbreken ons eenige omſtandigheden, om deze berichten ſamen te kunnen verëenigen. GAINAS vergenoegde zich niet met den val van EUTROPIUS; hij eischte, met de wapenen in de vuist, dat hem nog andere Grooten zouden overgeleverd worden; en ARKADIUS was veel te zwak, om hem dit te kunnen weigeren. Hier trad CHRYSOSTOMUS weder tusſchen beiden, en wendde zoo vele moeite en pogingen aan (†), als *de gemeenſchappelijke Vader van allen*, dat de twee Heeren, die GAINAS ten dood beſtemd had, enkel gebannen werden. Over het algemeen was het toen een tijd van verwarring en menigvuldige gevaaren te *Konſtantinopolen* en in de nabuurſchap, die CHRYSOSTOMUS in de beneden aangehaalde Preek afſchildert, en van de onverzaadlijke geldgierigheid der aanzienlijke lieden afleidt. Nadat GAINAS met den Keizer bevredigd, en door den Vorst tot Opperſten Rijksveldheer aangeſteld was, begeerde hij, op aandrang der *Ariäanſche* Biſchoppen, voor deze gezindte eene Kerk te *Konſtantinopolen*. De Keizer, beloofd hebbende, deze zaak te zullen overwegen, gaf 'er aan CHRYSOSTOMUS kennis van. Deze antwoord-

(*) *Opp. Tom.* III. *pag.* 336.

(†) Gelijk hij zelf verhaalt, in eene kort daar na gedaane Preek in het begin van het jaar 400. *l. c. p.* 405.

woordde, dat de Keizer dit niet moest beloven, noch het heilige aan de honden laaten geven, hij zou nooit die genen, welke den Zoon van God openlijk verëerden, uit hunne Kerken verſtooten, om ze aan die genen in te ruimen, die hem lasterden. Indien de Keizer bang was voor den Barbaar, moest hij hen beiden ſlechts voor zich laaten komen, en hen hooren ſpreken. Dit gebeurde ook den volgenden dag. Hier beweerde CHRYSOSTOMUS rond uit, dat de Keizer niets mogt toegeven, het geen voor den Godsdienst nadeelig was; veel meer moest de wet van THEODOSIUS, door welke aan de Ketters alle Kerken in de ſtad ontnomen waren, gehandhaafd worden; en indien GAINAS aldaar wilde bidden, ſtonden 'er Kerken genoeg voor hem open. Als deze zich daar op beriep, dat hij van eene andere Kerklijke gezindte was, en het Rijk groote dienſten bewezen had; hield CHRYSOSTOMUS hem zijne voorige behoeftige omſtandigheden en de rijklijke beloningen voor zijn dienſten, die hij ontvangen had, voor oogen. Ook kon GAINAS zijn oogmerk niet bereiken. Ondertuſſchen bewees hij toch den Biſſchop, die bij gelegenheid van het oproer, hetwelk GAINAS kort daar na tot zijn eigen verderf ſtichtte, als afgevaardigde bij hem kwam, grooten eerbied (*).

Te midden van zoo vele vermoejenisſen en bezigheden, die hem elks achting verwierven, hield CHRYSOSTOMUS *het openbaar onderwijs in den Godsdienst* CHRYSOSTOMUS ijver in het ondienst

(*) SOZOM. *L.* VIII. *C.* 4. THEOD. *L.* V. *C.* 32, 33.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dienst voor den hoofdpligt van zijn ambt. Hij leerde openlijk, met welſprekendheid en ijver, die hem den weg naar het hart baande, maar ook met die bewijzen van de oprechtheid van zijn hart, welke getuigden, dat hij zelf gevoelde, wat hij leerde.

derwijzen.

„ Indien men mij niet," zeide hij eens (*), „van „ eene te verregaande eerzucht beſchuldigen wilde: „ zoudt gij mij daaglijks ſtroomen van traanen zien „ vergieten. Maar mijn klein huis en mijne een„ zaamheid kennen dezelve. Gelooft mij ſlechts! „ Ik heb bijkans de hoop aan mijne eigene zalig„ heid opgegeven; en terwijl ik uwen toeſtand be„ klaag, houde ik niet op, over den mijnen te „ treuren. Zoo zeer zijt gijlieden mij alles! Be„ ſpeur ik, dat gij in de deugd toeneemt; dan voel „ ik van vreugde mijn eigen rampen niet; maar zie „ ik, dat gij niet toeneemt, dan denk ik weder „ van droefheid niet aan het mijne! of ik voor u„ lieden rekenſchap afleg of niet! zulks baat mij „ niet. Mogt gijlieden ſlechts zalig worden, en ik „ rekenſchap moeten geven, en beſchuldigd wor„ den, dat ik mijnen pligt niet vervuld heb! Want „ ik ben niet zoo zeer bezorgd, dat gijlieden door „ mijnen dienst zalig wordt, als dat zulks gebeure, „ door wien het dan ook zij!" Zoodanige ſchoone plaatzen vindt men in zijne ſchriften in menigte. Alles, zegt hij, heeft hij met zijne Gemeente, met betrekking tot het Christendom, gemeen; het geen hij boven hen bezit, waren alleen grooter zorgen en ar-

(*) *Hom.* XLIV. *in Acta Apost. T.* IX. *Opp. p.* 355.

Digitized by Google

arbeid, en eene aangename ſmart, die hij voor hen ontwaarde (*). Daartegen hield hij zich ook verzekerd, dat zij Toehoorers, als hij zich in het uiterst gevaar bevond, voor hem, zoo mooglijk, een ſtuk van hun vleesch afſnijden, en hem geven zouden (†).

Leerredenen van CHRYSOSTOMUS over de H. S.

Wij hebben uit de eigene woorden van CHRYSOSTOMUS te vooren gezien, dat hij de *verklaring der Heilige Schrift* voor zijnen gewigtigſten en noodzaaklijkſten pligt, als Leeräar, aanmerkte, en in de daad, onder alle de Leeräaren der Oude Kerk, van welken wij Schriften of Predikatiën overig hebben, heeft niemand den Bijbel, op eene zoo algemeen nuttige, verſtaanbaare wijze, en te gelijk zoo welſprekend en bevallig opgehelderd, als hij. De *Griekſche* Kerk heeft hem daaröm, met recht, als haren *Hoofduitlegger voor het Nieuwe Testament* beſchouwd. Hij vormde zich, het is waar, naar het voorbeeld van ORIGENES, maar terwijl hij het goede van hem overnam, wachtte hij zich zoo wel voor zijne fouten, dat niemand hem deswegen ooit eenige verwijtingen gedaan heeft. Hij bemint den *woordelijken zin*, en komt zelden tot *Allegoriën*, of andere ſpitsvinnigheden. Als hij 'er éene enkele keer toe komt, ontſchuldigt hij zich, met de voorvaderen, oude en vermaarde mannen (§). FOTIUS heeft hem hieromtrent zeer juist beöordeeld: „ Indien het één of

„ an-

(*) *Hom.* IV. *in* II *Ep. ad Theſſ. T.* XI. *Opp. p.* 535.

(†) *Hom.* VIII. *in Act. Apoſt. T.* IX. *Opp. p.* 67.

(§) *Hom.* III. *in Matth. T.* VII. *Opp. p.* 32. *ſq.*

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ ander, door hem gezegd," ſchrijft deze (*), „ ééne meerdere verklaring of dieper onderzoek no- „ dig had, en hij dat niet vlijtig genoeg ontvouwd „ heeft, zoo moet men zich daar over niet ver- „ wonderen. Want alles, wat ſlechts de vatbaar- „ heid zijner Toehoorderen hem vergunde, en tot „ hun heil en nut diende, is hij geenszins voorbij- „ gegaan. Daaröm kan ik dezen hoogzaligen man „ niet genoeg bewonderen, omdat hij ſteeds, in „ alle zijne redenen, het nut der Toehoorderen zich „ ten doel geſteld; maar het overige, of geheel „ niet geächt, of ſlechts even aangeroerd heeft. „ Doch hij maakte, om het nut zijner Hoorderen, „ 'er geheel geen werk van, dat ſommigen mogten „ gelooven, dat hij ſommige betekenisſen niet zou „ geweten, of niet zou hebben willen beproeven, „ om in dieper onderzoekingen in te dringen, en „ dergelijke meer." Dus zijn ook zijne meeste Preeken *zoo zeer Zedenkundig*; zelfs dan, wanneer hij geen deel der Zedenkunde behandelde, bracht hij op het einde toch altijd iet te paſſe, hetwelk voor het leven der Christenen dienſtig was. En, indien de eerſte eigenlijke bedoeling van Christelijke Predikatiën zijn zal, *eene algemeen nuttige uitlegging der Heilige Schrift*, dan heeft CHRYSOSTOMUS eene menigte ſchoone voorbeelden daar van gegeven.

Zijne ongemeen talrijke Kerkleerredenen *over den Bijbel* bevatten deels *geheele Boeken* van denzelven, deels *enkele plaatzen en geſchiedenisſen*. Ten aanzien

(*) *Biblioth. Cod.* CLXXIV. *pag.* 388.

zien van het Oude Testament kan men wel niet beweeren, dat hij meer kennis *der Hebreeuwſche Taal* bezeten hebbe, dan de meeste Kerkleeräars van dien tijd. Maar des te vlijtiger maakte hij gebruik van de *Alexandrynſche* Overzetting, waar mede hij die van AQUILA, SYMMACHIUS, en THEODOTION vergeleek, ſomtijds haalde hij ook den Hebreeuwſchen Tekst aan, zoo als hij dien met Griekſche Letteren in de *Hexapla* van ORIGENES vond. *Zeven en zestig* Kerkredenen te *Antiöchië*, over het *eerſte Boek van* MOSES *gehouden* (*), putten eenigermate den Inhoud van dit Boek uit, zoo ver het zijn oogmerk medebragt. Dat is, hij verklaart den woordelijken zin der merkwaardigſte plaatzen redelijk uitvoerig; maar is altijd daar op bedacht, om 'er menigvuldige voorſchriften en vermaningen voor het gedrag der Christenen uit af te leiden. FOTIUS (†) acht deze *Homiliën* in ſtijl minder dan andere Bijbelverklaringen van CHRYSOSTOMUS. Naardien zij dikwijls door anderen afgebroken worden, en hij veel in dezelve waarſchijnlijk zonder eenige voorbereiding moest uitſpreken, zoo zijn daar uit eenige gebreken in de uitwerking, en lange ingewikkelde volzinnen ontſtaan; nogthans bevatten zij ook aangename en vloejende plaatzen, en ſpooren van den vindingrijken Geest des Opſtellers. — *Negen* andere *Preeken*, die hij nog vroeger dan de gemelde zeven en zestig, over eenige plaatzen uit het eerſte Hoofdſtuk

(*) *Tom.* IV. *Opp. pag.* 1-643.

(†) *L. c. pag.* 385.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

ſtuk van MOSES eerſte Boek gehouden heeft (*), komen met dezelven in inhoud wel overëen, maar hebben meer van de welſprekendheid der Redenrijkkunde, waaröm zij ook λογοι en niet ὁμιλιαι heeten. Bovendien zijn zij grootendeels Zedenkundig. In de vierde dezer Kerkredenen toont hij aan, dat 'er drie ſoorten van dienstbaarheid zijn, welke de zonde in de wereld gebracht heeft; de onderwerping der vrouw aan den man; die van den éénen mensch aan den anderen; en die der onderdaanen aan den vorst. In dezelve ziet men ook een voorbeeld, hoe CHRYSOSTOMUS onvoorziene omſtandigheden, opſtaande voet, tot zijn oogmerk wist toe te paſſen. Terwijl hij ſprak, ontſtak men, naardien het duiſter werd, licht in de Kerk; en tevens keerden zich zijne Toehoorders naa de plaats, waar dit geſchiedde. Nu verweet hij hun hunne onverſchilligheid voor het licht, hetwelk hij hun uit het Euängelie ontſtak, en vergeleek daar mede de prijswaardige aandacht der Toehoorderen van den Apostel PAULUS, (*Handel.* XX.) die ook op eenen avond, zelfs door een buitengewoon toeval, niet geſtoord werd.

Het grootſte onder alle de uitlegkundige werken van CHRYSOSTOMUS zouden zijne *Predikatiën over de Pſalmen* uitmaaken, indien wij ze volledig behouden hadden. Want dat hij ze allen in het openbaar verklaard heeft, heeft MONTFAUCON vrij zeker aangetoond (†). Die wij nog hebben, gaan van den

(*) *L. c. Opp. pag.* 645.

(†) *Præfat. in Tom.* V. *Opp. Chryſoſt.* §. VI.

den *vierden* tot den *twaalfden*; van den XLIII tot den XLIX; en wederöm van den CVIII tot het einde der *Pſalmen*. Dat het *Homiliën*, en geene Uitleggingen zijn, heeft MONTFAUCON tegen de twijfelingen van TILLEMONT zeer goed aangemerkt; en dat zij tot het verblijf van CHRYSOSTOMUS te *Antiöchië* behooren, is daar door waarſchijnlijk, omdat FOTIUS zijne ſierlijkſte ſchriften, onder welke hij voornaamlijk deze *Homiliën* telt, in deze ſtad plaatst. Evenwel hebben zij ook hunne zwakheden, bijzonder de gewoonte van den Opſteller, om de *Pſalmen*, zonder vaste grondregelen, van CHRISTUS te verklaren.

Dezelfde wankelende wijze van uitlegging ontmoet men ook meermalen in zijne *Preeken* en andere *Schriften*, over de eigenlijk zoogenoemde *Profeeten*. Men heeft van hem eene *Verklaring der acht eerſte Hoofdſtukken van* JESAIA, van welke men niet bepalen kan, of zij wezenlijk *Preeken* geweest zijn; *zes Kerkredenen* over de plaats in den gemelden Profeet: *Ik zag den Heere zitten op eenen hoogen troon*; en behalven anderen, inzonderheid twee merkwaardige Kerkredenen *over de duiſterheid der Profeeten*; allen in het *zesde Deel* zijner werken, naar de uitgave van MONTFAUCON. Doch zijne opgegevene oorzaken van deze duiſterheid zijn in de daad min genoegzaam. Beter en nauwkeuriger is, het geen hij over JES. II. 2. (*) zegt, over de kentekenen, naar welken men de Hiſtoriſche Plaatzen der

(*) *Tom.* VI. *Opp. pag.* 20.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

der Profeeten van die, welke op CHRISTUS doelen, met zekerheid onderſcheiden kan; waar van een groot kenner (*) oordeelt, dat men hier voorbeeld en regelen bijëenvindt. Jammer, dat CHRYSOSTOMUS hier in zich zelven niet altijd gelijk is gebleven.

Nog gelukkiger, dan in de uitlegging des *Ouden Testaments*, was CHRYSOSTOMUS, door zijne Griekſche Taalkunde, nadere kennis aan de zaaken, zeden en leeringen zelve, treffende waarnemingen, en ook door zeker gevoel van de grootheid en voortreflijkheid van het Christendom, in zijne *Kerkredenen over het Nieuwe Testament*. Zij gaan, zoo ver wij ze ten minſten hebben, over de beide *Euangeliën* van MATTHEUS en JOANNES, over de *Handelingen der Apostelen*, en over alle de *Brieven* van PAULUS. Die over MATTHEUS maken het *zevende Deel* zijner werken uit, naar MONTFAUCONS uitgave; en zijne Zedenleere in dezelven is doorgaans wel getroffen; en in de verklaring heeft hij insgelijks over het geheel een navolgenswaardig voorbeeld van eene waardige behandeling der Euängelie-Geſchiedenis gegeven. In zijne *Homiliën* over JOANNES, heeft hij een ander en bijzonder doel, om naamlijk zijne Toehoorderen tegen de *Ariänen* te wapenen, en te onderwijzen, hoe zij de bewijzen, in dit Boek voor de Godheid van CHRISTUS vervat, gebruiken, en de verdrajingen van dezelven ontwijken moeten. Het Zedenkundige in dezelven maakt

(*) ERNESTI *in Narrat. crit. de Interpret. Prophet. Meſſian. in Eccles. Christ. Opusc. Theol. p.* 513.

maakt ze des te nuttiger. Over het geheel zijn zij korter dan die over MATTHEUS, en uit derzelver bijzondere beſtemming, zoo wel als uit den ongewonen tijd, op welken zij gehouden zijn, met het aanbreken van den dag, gist MONTFAUCON (*), dat alleen de leergierige en bekwame Toehoorders ze hebben bijgewoond.

Van dit en bijna van alle de andere werken van CHRYSOSTOMUS over den *Bijbel*, onderſcheiden zich zijne *Predikatiën over de Handelingen der Apostelen*, door eenen ſlechten, ſtootenden, afgebrokenen, en verwarden ſtijl, als ook door eene magere en gedwongene uitlegging. ERASMUS kon daaröm niet van zich verkrijgen, om ze aan hem toe te ſchrijven. Doch, om niet te zeggen, dat de getuigenisſen der ouden hier geenen twijfel overlaaten, zijn 'er ook plaatzen van zedenlijken inhoud genoeg in, die CHRYSOSTOMUS in gedachten en uitdrukkingen waardig zijn. MONTFAUCON (†) gist, niet onwaarſchijnlijk, dat men de gebreken derzelve daar aan hebbe toe te ſchrijven, omdat de Opſteller ze, onder zeer vele bezigheden en onrusten, van de jaaren 400 en 401, te *Konſtantinopolen* gehouden heeft. De belijdenis van CHRYSOSTOMUS in ééne derzelven (§), dat niet vele Biſchoppen zalig worden, omdat zoo groote gaven tot hun ambt gevorderd worden, verdient hier te worden opgemerkt.

Maar

(*) *Præfat. in Tom.* VIII. *Opp. Chryſoſt.* §. II.

(†) *Præfat. in Tom.* IX. *Opp. Chryſoſt.*

(§) *Homil.* III. *pag.* 29.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Maar den hoogſten rang onder zijne Bijbeluitleggingen verdienen zijne *Predikatiën over de Brieven van* PAULUS; zijn leerling ISIDORUS *van Peluſium* (*) getuigt 'er van: Indien PAULUS zelf zich in den *Attiſchen* Tongval had moeten verklaren, zou hij dat niet beter en ſierlijker hebben kunnen doen. Zonder zich echter door de gewone niet onverdiende loſſpraken te laten verblinden, moet men erkennen, dat vele plaatzen verſchoning behoeven, en dat 'er genoeg zeldzame uitleggingen en gevoelens in voorkomen. Bijzonder gelooft onze Kerkleeräar, over het *negende Hoofdſtuk* van den Brief aan de *Romeinen*. (†), dat PAULUS daar in den Jooden eene zwarigheid uit hunne Heilige Schriften voordraagt, zonder die te beäntwoorden, en welke zij zelven ook niet beäntwoorden konden, (te weten deze, waaröm FARAO, wegens zijne verharding, geſtraft is geworden, daar toch nog meer anderen verhard zijn geweest?) opdat zij den Apoſtel te minder over zijne ſtelling, (van de roeping der Heidenen, en hun aandeel aan de Godlijke genade, hetwelk hij hunne *rechtvaardiging* noemt, en van de verwerping der *Jooden*,) zouden ontrusten. En dit, gaat hij voort, had PAULUS met recht gedaan, dewijl men, indien men den tegenpartij in verlegenheid kan brengen, niet nodig heeft, hem de oplosſing tevens mede te deelen. Evenwel voegt CHRYSOSTOMUS deze oplosſing 'er zelf bij: God

(*) *Libr.* V. *Epiſt.* 32.

(†) *Homil.* XVI. *Tom.* IX. *Opp. pag.* 611.

God had naamlijk, uit kracht zijner voorwetenſchap, van het gedrag der beide partijën, den éénen verkozen, en den anderen verworpen. Hier en in andere plaatzen ſchrijft hij aan den mensch eene niet geringe bekwaamheid tot het goede toe; maar leidt echter, behalven 's menſchen vrijën wil, de hoofdbewerking der bekeering van God af. Eene andere vreemde verklaring draagt hij voor over de woorden: *Dezelve geest bidt voor ons met onuitſpreeklijke zuchtingen* (*). Deze plaats, zegt hij, is duiſter, omdat vele wonderen, die toen plaats hadden, thans hebben opgehouden. Ten tijde des Apostels verleende God aan die genen, die gedoopt werden, menigerleië gaven, welke ook *Geesten* heetten; zoo als, bij voorbeeld, de gave der voorzegging, wonderdadig genezings-vermogen, en meer andere. Daar onder behoorde ook *de gave of Geest des Gebeds.* Wie dezelve bezat, bad voor de groote menigte. Dewijl wij naamlijk, uit onkunde van het geen ons nuttig is, om veel onnuttigs bidden, zoo verkreeg één de gemelde gave, die, om het geen voor de geheele Gemeente nuttig was, ſtaande, met veel verbrijzeling, en onder vele zuchten, bad. *Deze gave* dus, en de *ziel*, welke die ontvangen heeft, noemt de Apostel *den Geest:* een zinbeeld daar van is thans de *Diakon*, die voor het volk het gebed doet. —

De Preeken van CHRYSOSTOMUS, over de overige Brieven van PAULUS, bevatten niet min ſchoone plaat-

(*) *Homil.* XIV. *pag.* 585.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

plaatzen, ſomtijds ook wederleggingen van Ketters, doch in welke niet altijd alle omzichtigheid omtrent Geloofsleerſtukken, die ſteeds meer betwist werden, in het oog wordt gehouden. Eén der bekendſte voorbeelden van die natuur is de gevolgtrekking, welke hij uit de woorden van PAULUS: *ô God! uw Troon beſtaat van Eeuwigheid tot Eeuwigheid!* afleidt, dat hij daar mede tegen MARCELLUS en andere dwaalenden leert, dat in CHRISTUS *de beide Perſoonen wezenlijk*, (of *naar hunne Zelfſtandigheid*,) *geſcheiden zijn.* (δυο προσωπα διηρημενα κατα την ὑποστασιν) (*). Men kan hier wel aanmerken, dat CHRYSOSTOMUS juist hier niet meer behoedzaamheid nodig had, dewijl de *Nestoriäanſche* twisten nog niet gaande waren, doch voegzamer echter zou hij zich op den Leerſtoel van zoodanige kunstwoorden hebben onthouden (†). —

Na deze algemeene berichten van de wijze van het behandelen der Heilige Schrift, door CHRYSOSTOMUS in zijne *Kerkredenen over geheele Bijbelboeken*, behoeven wij van zulken, welke hij *over bijzondere plaatzen en verhaalen der Heilige Schrift* gehouden heeft, niet afzonderlijk te gewagen. Zij zijn *vijf Preeken* over de Geſchiedenis van HANNA, SAMUËLS Moeder (§), *zeven* over de gelijkenis van

(*) *Hom.* III. *in Ep. ad Ebræos T.* XII. *Opp. p.* 26.

(†) Meer merkwaardige plaatzen uit deze Preeken heeft RICHARD SIMON verzameld; *Hiſt. Critique des Principaux Commentateurs des N. T. c.* XI, XII. *Rotterd.* 1693. 4to. (§) *Tom.* IV. *Opp. pag.* 699.

Digitized by Google

van LAZARUS en den rijken man (*), *twee* over het verraad van JUDAS, en over het *Avondmaal van* JESUS (†); *een* over de gelijkenis van den *Dienſtknecht*, *die* 10000 *Talenten ſchuldig was* (§), *vier* over de verändering van naamen in de Heilige Schrift (**), enz.

Zijn kort begrip van den Bijbel.

Daar is nog een *kort begrip*, of *uittrekzel uit de Heilige Schrift* voorhanden, (Συνοψις της παλαιας τε και καινης,) onder den naam van CHRYSOSTOMUS (††), hetwelk MONTFAUCON het eerst zeer waarſchijnlijk gemaakt heeft, dat aan hem in de daad toebehoort. In het begin ſtaat eene voorlopige aanmerking over het verband tuſſchen het Oude en Nieuwe Testament, tot één doelwit en oogmerk, de verbetering der menſchen; over de ſchriften, welke tot beiden behooren; over de hoofdveränderingen des Joodſchen volks, en over de verſcheidene ſoorten van Voorzeggingen, door daaden en woorden. Tot het Oude Verbond worden ook geteld de Boeken der *Wijsheid*, SIRACH, TOBIAS en JUDITH. De uittrekzels uit de Boeken van MOSES en ſommige Profeeten zijn de wijdlopigſte; die uit de *Pſalmen* en vijf kleine Profeeten ontbreken geheel. Insgelijks is het uittrekzel uit het Nieuwe Testament geheel verloren geraakt. Doch, uit de Inleiding ziet men, dat de Opſteller, onder de Boeken van hetzelve, den *tweeden Brief van* PETRUS, den *twee-*

(*) *T.* I. *p.* 707. (†) *T.* II. *p.* 376.
(§) *T.* III. *p.* 1. *ſq.* (**) *L. c. pag.* 98.
(††) *Tom.* VI. *Opp. pag.* 314.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tweeden en *derden Brief van* JOANNES, den *Brief van* JUDAS, en de *Openbaring van* JOANNES, niet gehad heeft.

Zedenlijke Kerkredenen van CHRYSOSTOMUS.

Niettegenſtaande CHRYSOSTOMUS, gelijk wij in het voorgaande gezien hebben, zijnen voornaamſten pligt rekende, zijne Toehoorderen met den Bijbel bekend te maken, uit de opgegevene beſchrijving van zijne Kerkredenen blijkt nogthans te gelijk, dat hij tevens veel werks van het *Zedenkundige* maakte, gelijk hij dan ook verſcheidene Preeken enkel aan Zedenkundige onderwerpen gewijd heeft. Deze handelen *over de nuttigheid van het lezen der H. Schrift*, over de *volmaakte liefde*, over *aalmoesſen*, over *den troost tegen de dood*; om aan te toonen, *dat niemand aan zich zelven mag wanhoopen; dat men de zonden der Broederen niet moet bekend maken*, enz. Gedeeltelijk ſtaan zij in het IIIde *Deel* van MONTFAUCONS verzameling. En in het XIIde (*) is eene lange reeks van uittrekzels, (Εκλογαι,) van Zedenkundige Onderwerpen, na 's mans dood, uit zijne Leerredenen getrokken. Men kan wel vermoeden, dat de Zedenkunde van CHRYSOSTOMUS te veel van Monniken-Godzaligheid zal hebben, evenwel heeft gelukkig het gebouw van zijne Zedenleere daar door niet zoo veel geleden, als bij vele andere Leeräaren van dezen tijd. Hij was daar toe een al te goed uitlegger der Heilige Schriften, en ſchrijft daaröm aan vele grilligheden der *Asceten*, bijzonder aan het aanhoudend vasten, weinig waarde toe, en leert

(*) *Pag.* 432. *ſq.*

leert bijna altijd de gemeen nuttige Christelijke deugd in de Maatſchappelijke betrekkingen der menſchen, zonder te vergeten, dat haar hoofdverblijf in een verbeterd hart moet gezocht worden; ook toont hij bij dit alles zoo vele menſchenkennis, dat hij, met alle zijne fouten, die hij in dit vak mogt begaan hebben, onder alle Zedenleeräaren der oude Kerk die geen is, van wien men, in dit opzicht, het meest en best leeren kan.

Aanmerkingen over zijne Welſprekendheid.

CHRYSOSTOMUS heeft den naam en roem van eenen *Welſprekenden* Leeräar verworven; zonder hem dien te betwisten, kunnen wij wel aanmerken, dat hij in den ſtijl ſomtijds zijne gebreken heeft, maar met dit alles kan de Oude Kerk geenen Leeraar aanwijzen, die met hem in wijze gepastheid van openbaren voordragt van den Godsdienst vergeleken kan worden. Zijne voortreflijkheid beſtaat niet daar in, dat hij pracht en ſierlijkheid in zijnen ſtijl gebruikte, maar dat hij op de bevalligſte en kieschte wijze ſprak, en nogthans zich zoo duidlijk en verſtaanbaar, naar de vatbaarheid zijner Hoorderen, wist uit te drukken. Alhoewel hij geern in dezelfde Preek gemengde, en tevens eenigermate ſamenhangende aanmerkingen en leeringen bijbrengt, meestendeels echter ſchreef hij zich eene wijze wet van ſpaarzaamheid voor, en de *kunst*, die niet aan velen bekend is, *om weinig in éene Preek te zeggen*, gelijk hij zelf te verſtaan geeft (*), behoorde tot zijnen aanleg. Naardien hij altijd opmerkzaam was

(*) *Tom.* I. *Opp. pag.* 480.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

was op de behoeften zijner Hoorderen, trof hij ook juist, het geen voor hen bijzonder gewigtig en noodzaaklijk was. Met één woord, hij kan in vele opzichten een voorbeeld zijn voor Volksleeräaren, terwijl zijne fouten ligtelijk uit de toenmalige geſteldheid der Godgeleerdheid, uit zijn karakter, en uit de groote menigte zijner ſchielijk op één volgende Predikatiën kunnen verklaard worden.

CHRYSOSTOMUS herſtelt de wanorden in de Kerk te Eſezen

CHRYSOSTOMUS was een beminnaar van de rust, welke hij zocht, hoewel zonder daaröm de bezigheden van zijn ambt te verwaarlozen; ſpoedig echter werd hij te *Konſtantinopolen* in onäangename moeilijkheden gewikkeld, waar van de treurige gevolgen voor hem eerst met zijne dood een einde namen. Hier toe gaf ANTONINUS, Biſchop te *Eſeze*, de eerſte gelegenheid. Als deze in het jaar 400, te *Konſtantinopolen* tegenwoordig was, ſtelde EUSEBIUS, Biſchop van *Valentinopolis*, in *Aſië*, aan CHRYSOSTOMUS, en meer dan twintig bij hem vergaderde Biſchoppen, een klaagſchrift tegen ANTONINUS ter hand, waar in hij hem beſchuldigde, dat hij zich vele Kerkengoederen toegeëigend, Bisdommen verkocht, en andere ſpoorloosheden begaan zou hebben. CHRYSOSTOMUS vergeefs gepoogd hebbende, eene verzoening tusſchen deze twee Biſchoppen te bewerken, liet het klaagſchrift voorlezen; dewijl ANTONINUS de daar in vervatte beſchuldigingen ontkende, en de overige Biſchoppen nodig oordeelden, dat deswegens in *Aſië* zelve onderzoek geſchiedde, beſloot CHRYSOSTOMUS, ten dien einde, in perſoon derwaards te reizen. Doch ANTONINUS wist hem door

door eenen Heer van het Hof van deze reize af te houden, onder voorwendzel, dat de Hoofdſtad, onrustig zijnde, zijne tegenwoordigheid behoefde; zelfs haalde hij EUSEBIUS op zijne zijde over. Als dan CHRYSOSTOMUS, met goedvinden zijner Kerkvergadering, in zijnen naam, drie Biſchoppen naa *Aſië* zond, onder welken ook PALLADIUS, Biſchop van *Helenopolis*, aan wien men deze berichten te danken heeft (*), verſcheen EUSEBIUS niet ééns voor hen, met de getuigen, die hij zou bijbrengen; ANTONINUS overleed kort daar na. Evenwel begaf zich CHRYSOSTOMUS, op dringend verzoek van de Geestlijkheid te *Efeze*, als ook van verſcheidene naburige Biſchoppen, eindelijk, in het jaar 401, derwaards, offchoon hij zieklijk, en het in den winter was. Te *Efeze* eene vergadering houdende, van omtrent 70 *Aſiätiſche* Biſchoppen, bevond hij daar twee partijën, over de vervulling van het openſtaande Bisdom, welke hij niet kon verëenigen, waaröm hij, met goedvinden der *Sijnode*, zijnen *Diakon* HERAKLIDES tot Biſchop dezer ſtad inwijdde. Toen werd de zaak van ANTONINUS, op de *Sijnode*, ter tafel gebracht. Zes Biſchoppen, die hunne ambten van hem gekocht hadden, werden afgezet, en kregen, op hun verzoek, op last van het *Sijnode*, hun geld terug, maar behielden van hunnen Geestelijken ſtand alleenlijk, dat zij met de overige Geestelijken het Heilig Avondmaal binnen het Altaar mogten gebruiken. In hunne plaats werden andere waar-

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. jaar 363. tot 476.

(*) *Dial. de Vita S. Joh. Chryſoſt. p.* 125.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

waardige mannen aangefteld. SOZOMENUS (*) verzekert ons, dat CHRYSOSTOMUS, in de aangrenzende Gewesten, nog meer flechte Bisfchoppen, bij die gelegenheid, uit hun ambt zette. Onder dezen was ook GERONTIUS, Bisfchop van *Nicomedië*, wien AMBROSIUS, Bisfchop van *Milaan*, (*Mediolanum*,) reeds den post van *Diakon* ontnomen, en wien NECTARIUS, de Voorzaat van CHRYSOSTOMUS, vergeefs had pogen af te zetten; want GERONTIUS was te *Nicomedië* zoo bemind, omdat hij de Geneeskunde, welke hij verftond, bij armen en rijken, even gewillig en gelukkig, oefende, dat de inwoners openbare omgangen hielden en gebeden deeden, dat God hun hunnen Bisfchop mogt wedergeven; ja 'er moest geweld gebruikt worden, om zijnen navolger te doen aannemen (†).

Zijne moeite met SEVERIANUS

CHRYSOSTOMUS, na een afzijn van meer dan drie maanden, te *Konftantinopolen* terug gekeerd, vond daar het één en ander veränderd. Hij had zijne Gemeente, gedurende zijn afzijn, aan het opzicht aanbevolen van SEVERIANUS, Bisfchop van *Gabala*, in *Syrië*. Deze man was beroemd uit hoofde van zijne Welfprekendheid en Wetenfchap. Volgends SOCRATES (§) en SOZOMENUS (**), had de goede opgang, welken ANTIOCHUS, Bisfchop van *Ptolemaïs*, in *Fenicië*, een man, uit hoofde van dezelfde

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VIII. *Cap.* 6.

(†) PALLADIUS *l. c.* SOCRATES *Libr.* VI. *Cap.* 15. SOZOMENUS *Libr.* VIII. *Cap.* 6. (§) *L. c. Cap.* 11.

(**) *L. c. Cap.* 10.

Digitized by Google

de bekwaamheden geächt, en met den naam CHRYSOSTOMUS verëerd, door zijne Predikatiën te *Konſtantinopolen* verkregen had, terwijl hij daar voor rijklijk beſchonken werd, SEVERIANUS bewogen, zich insgelijks derwaards te begeven. Alhoewel SEVERIANUS nu het *Grieksch* niet heel bevallig uitſprak, werd hij echter geroemd, om zijne ſchriftverklaring en ſchoonheid van gedachten. Men kan van zijne bekwaamheid een denkbeeld maken, uit *zes* van zijne *Preeken*, over de *Scheppings-Geſchiedenis*, die onder anderen door MONTFAUCON (*), benevens eene Preek van dezen Opſteller, *over de Koperen Slang*, zijn uitgegeven, gelijk deze geleerde man nog andere Preeken van SEVERIANUS in zijne Verzameling geplaatst heeft (†). Deze toonen wel, dat hij ver beneden CHRYSOSTOMUS ſtaat, wel geen verächtlijk uitlegger, maar toch niet uitmuntende in de keuze van zaaken, of in voordragt van Zedenleere, of in ſtijl. Deze Biſchop verwierf zich, door zijn prediken, zelfs bij het Hof, eene groote goedkeuring, doch men beſchuldigde hem, dat hij, eerst zich in de vriendſchap van CHRYSOSTOMUS indringende, dien, geduurende zijn afzijn, uit de gunst van zijne Gemeente-heeft zoeken te verdringen. SERAPIO, die Diakon, die reeds boven (§) afgemaald is, diende dit zijnen Biſchop aan, en het is zeer waarſchijnlijk, dat de onëenigheid tusſchen

(*) *Tom.* VI. *Opp. Chryſost. pag.* 436.

(†) *Tom.* III. *pag.* 413. *Tom.* XII. *pag.* 403.

(§) *Bladz.* 33.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

schen deze beide Bisschoppen hoofdzaaklijk door dezen vertrouweling van CHRYSOSTOMUS is aangestookt geworden. Trouwens, deze deed niet éénszoo veel, dat hij oprees, als SEVERIANUS voorbijging; welke blijk van verachting SEVERIANUS deed uitroepen: „ Indien SERAPIO als een *Christen* „ sterft, dan is CHRISTUS niet mensch geworden! " Hier van maakte SERAPIO eene Ketterij, voorwendende, dat de Bisschop volstrekt de Menschwording van CHRISTUS ontkende. SEVERIANUS verdedigde zich wel; maar CHRYSOSTOMUS geloofde zijnen *Diakon*, ook werd het gemeen tegen SEVERIANUS gaande; zoodat het zoo ver kwam, dat hij de stad verlaten moest; of omdat de Patriärch hem daar uit verdreef, zoo als SOCRATES (*) verhaalt, of, zoo als anderen, meer tot eere van CHRYSOSTOMUS, uit éene van zijne Preeken (†), besluiten, omdat hij 'er, door een volks-oproer, toe genoodzaakt werd. De Keizerin EUDOXIA, die SEVERIANUS zeer genegen was, deed hem terstond terug komen, en deed CHRYSOSTOMUS scherpe verwijtingen, die nogthans, hoe zeer hem velen daaröm verzochten, allen omgang met dezen Bisschop weigerde. Eindelijk verzocht hem de Keizerin zelve 'er, op eene ongewone wijze, om; terwijl zij haar Zoontjen THEODOSIUS, die nog een kind was, in de Kerk aan zijne voeten nederlegde, en in deszelfs naam smeekte, wanneer hij zich, doch niet zonder moei-

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 11.

(†) *Tom.* III. *pag.* 413.

moeite, liet bewegen. Hier op hield hij eene Preek (*), waar in hij ook de Gemeente vermaande, SEVERIANUS weder in vrede aan te nemen. Evenwel, zegt SOCRATES, bleef 'er een geheime wrok over tusſchen deze beide Bisſchoppen; en men zegge, wat men wil, deze hardheid was CHRYSOSTOMUS onwaardig.

De Keizerin begint hem te haaten.

Had CHRYSOSTOMUS, gelijk wij boven (†) zagen, zich onder de Geestlijken, Monniken, en Weduwen, vijänden gemaakt, deze waren niet verminderd, door het afzetten der Bisſchoppen in *Aſië*, en door zijnen twist met SEVERIANUS. Eenigen Grooten mishaagde ook de vrijmoedigheid, waar mede hij hunne zeden beſtrafte. Zelfs begon de Keizerin, met welke hij eerst op eenen goeden voet ſtond, hem te haaten, omdat hij haar even min verſchoonde. ZOSIMUS (§) verhaalt, dat hij gewoon was, haar gedrag, in zijne Kerkredenen, door te ſtrijken. Volgends de Christelijke Geſchiedſchrijvers van dezen tijd (**), geraakte CHRYSOSTOMUS, door het bericht, hetwelk men hem gaf, dat EPIFANIUS tot zijn onbillijk gedrag jegens hem, voornaamlijk door de Keizerin, was opgezet, zoo in vuur, dat hij terſtond eene Preek deed over de driften en gebreken der vrouwen, welke zijne Toehoorders op de Keizerin toepasten, die zich niet alleen daar over bij

(*) *L. c. p.* 412. (†) *Bladz.* 53.

(§) *Hist. Libr.* V. *pag.* 324. *ed. Oxon.*

(**) SOCRATES *Hist. Eccles Libr.* VI. *Cap.* 15. SOZOMENUS *Libr.* VIII. *Cap.* 16.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bij den Keizer beklaagde, wien zij geheel in hare magt had, maar ook van toen af bedacht was, om zich over hem te wreeken. Het is zeker, dat EUDOXIA eene heerschzuchtige Vorstin was, die men ook van geldzucht en vele onrechtvaardigheden beschuldigd heeft; maar tevens was CHRYSOSTOMUS iemand, die met de ontwijfelbaarste eerlijkheid, en edelste oogmerken, en streeven naar algemene liefde, toch daaglijks meer vijänden maakte, omdat hij dikwijls zijn hart alleen liet spreken en handelen, zonder hetzelve altijd bedachtzaamheid en voorzichtigheid tot leidsvrouwen te geven.

Hijwordt afgezet en gebannen.

Wij behoeven niet te herhalen, het geen reeds boven (*) verhaald is, van de onrechtvaardigheid en hardheid, met welke CHRYSOSTOMUS, zedert het jaar 401, door EPIFANIUS en THEOFILUS, in de twisten over ORIGENES betrokken, verketterd, in de Kerkvergadering *op den Eik*, in het jaar 403 afgezet, en in ballingschap verdreven is. Men ziet thans duidlijk, hoe deze zulks hebben kunnen uitvoeren, door de ondersteuning van zoo vele en zoo aanzienlijke personen, die tegen CHRYSOSTOMUS kwalijk gezind waren.

Volgends PALLADIUS (†), verbonden zich, behalven de gemelden, nog tegen hem AKACIUS, Bisschop van *Bereë*, in *Syrië*, die meende, dat hij van hem gering geächt was, en ISAACIUS, een Abt uit dat zelfde Landschap, die zijn werk maakte, om

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 384. volgg.

(†) *Dialog. pag.* 48.

Digitized by Google

om Bisschoppen te lasteren. Eerst schreven zij naa *Antiöchië*, om iet uit de jonger jaaren van CHRYSOSTOMUS op te spooren, hetwelk hem tot nadeel kon strekken. Toen zij niets vonden, keerden zij zich tot THEOFILUS, den Patriärch van *Konstantinopolen*; wien zij, na het vertrek van EPIFANIUS, in het jaar 403, tot een werktuig van hunne wraak in de Hoofdstad brachten, en nu werd, gelijk verhaald is, CHRYSOSTOMUS afgezet en gebannen.

Gedrag van CHRYSOSTOMUS na zijne herstelling.

Bij dezen aanval op zijne eere en op zijn leven, want men had hem bij den Keizer aangediend, als schuldig aan gekwetste Majesteit, gedroeg CHRYSOSTOMUS zich, met alle waardigheid en standvastigheid. Maar toen hij, op Keizerlijk bevel, de stad uit gebracht, en terstond daar na, op den onstuimigen eisch des volks, ook, omdat het Hof door eene aardbeving verschrikt was, terug geroepen was, wachtte hij zich, even min, als te vooren, om door onvoorzichtigheid zich op nieuw aan zijne vijanden bloot te geven. In ééne dier Preeken, welke hij, kort na zijne herstelling, deed, vergeleek hij de ondernemingen van THEOFILUS, als een' *Egyptenaar*, tegen de Gemeente, hoewel zonder hem te noemen, met de vergeefsche poging van den Koning van *Egypte*, om de kuischheid van SARA te beledigen. Deze Barbaar, zegt hij, heeft evenwel zijne misdaad aan ABRAHAM bekend; maar de tegenwoordige vervolger der Kerk blijft bij zijne woede, nadat hij den Herder verdreven, en de Kudde verstrooid heeft. Vervolgends verhaalde hij aan zijne Tochoorders, hoe hij reeds door de zee van hen

ge-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

geſcheiden, maar nog ſteeds met hen werkzaam geweest was, toen hij, midden in den nacht, eenen Brief van de Keizerin ontvangen had, waar in deze woorden ſtonden: „ Uwe Heiligheid geloove toch „ niet, dat ik van het gebeurde geweten heb; ik „ ben onſchuldig aan uw bloed. Booze en verdorvene menſchen hebben deze onderneming uitgevoerd. Maar God, dien ik diene, is getuige van „ mijne traanen." Vervolgends prees hij haren ijver voor zijne herroeping, en niet min de liefderijke genegenheid zijner Gemeente jegens hem. Doch, hoe vele treffende plaatzen ook in deze Kerkreden voorkomen, hij had met meer zachtzinnigheid, of liever, om de volkomene zege over zich zelven te behaalen, geheel niet van zijne vijänden moeten ſpreken (*).

CHRYSOSTOMUS vertoornt de Keizerin op nieuw.

Nauwlijks waren twee maanden na zijne herſtelling verlopen, toen de vijänden van CHRYSOSTOMUS als op nieuw tot zijn verderf ontwaakten. Met recht begeerde hij, dat, op eene nieuwe Kerkvergadering het vonnis der voorgaande zou worden te niet gedaan; ook hadden reeds vele Biſchoppen hem onſchuldig verklaard. Maar, ongelukkig werd, om dezen tijd, een zilveren Standbeeld der Keizerin, op een verheven voetſtuk, niet ver van de *Sofië-Kerk* opgericht; waar bij het volk, als naar gewoonte, met ſpel en dans, zich vermaakte. CHRYSOSTOMUS, zich verbeeldende, dat deze uitgelatene vrolijkheid tot beſchimping der Kerk was aangericht,

(*) *Hom. post reditum ex exſilio T.* III. *Opp. p.* 427.

Digitized by Google

richt, beklaagde zich daar over, met alle vrijmoedigheid, voor de Gemeente. In plaats, ſchrijft SOCRATES (*), van het Hof, door minzame voorſtellingen, daar toe te brengen, om deze vrolijkheden te beteugelen, bediende hij zich veel meer van ſcheldwoorden tegen de genen, die ze verördend hadden. Dit paſtte EUDOXIA zich bijzonder toe, en liet daaröm een aantal Biſchoppen tegen hem bij één komen Toen CHRYSOSTOMUS daar bericht van kreeg, hield hij die beruchte Preek, welke met deze woorden begon: „ andermaal woedt HERO„ DIAS! andermaal is zij in de hevigſte beweging! „ andermaal danst zij! andermaal begeert zij het „ hoofd van JOANNES op eenen ſchotel te ontvan„ gen!" Met dit verhaal ſtemt ook SOZOMENUS (†) bijna volkomen overëen. TILLEMONT (§) ſtelt wel tegen dit verhaal van SOCRATES een bericht van THEOFANES (**), volgends hetwelk CHRYSOSTOMUS alszins den Bevelhebber der ſtad over deze onvoeglijkheid een voorſtel gedaan heeft; maar dat deze, die een met Heidenſche grondregelen opgevulde *Manicheër* was, de Keizerin tegen CHRYSOSTOMUS verbitterd had, als een' man, die de eerbewijzingen, welke men haar bewees, niet dulden kon. Geſteld, dat men hier eenen Schrijver van de IXde eeuw meer mogt gelooven, dan SOCRATES, die

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 18.
(†) *Libr.* VIII. *Cap.* 20.
(§) *Mémoires Tom.* XI. *pag.* 216.
(**) *Chronograph. pag.* 68.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

die kort na deze gebeurenis geſchreven heeft, dan zou dit nog geene genoegzame verdediging voor CHRYSOSTOMUS zijn. Even partijdig en nog gedwongener is het, als TILLEMONT beweert, dat misſchien CHRYSOSTOMUS wel de gemelde woorden geſproken heeft, doch zonder aan de Keizerin te denken; maar dat zijne vijanden dezelve verdraaid aan haar hadden aangebracht, om haar tegen hem te verbitteren. Zoo moet men het gemeene getuigenis van Christelijke en Heidenſche Geſchiedſchrijvers van dien tijd tegenſpreken, of verdraajen, indien een Man, die als een Heilige verëerd wordt, volſtrekt geenen misſtap zal begaan hebben. Maar THEOFILUS zegt niet eens ten vollen, het geen hem wordt toegeſchreven; hij meldt alleen, dat CHRYSOSTOMUS, misnoegd, over de ſtoorenis van den openbaren Godsdienst, door deze vrolijkheden, door den Bevelhebber dicht bij de Kerk verördend, hevig tegen hem geſproken heeft; en dat zou hij heel wel in eene Preek hebben kunnen doen. Daar is nog eene Preek voorhanden, met dit berucht begin van HERODIAS, onder de overige werken van CHRYSOSTOMUS (*), doch deze is niet anders, dan eene middelmatige beſchrijving van booze en goede wijven, die niet van hem, maar van eenen Griek, terſtond na zijnen tijd, in nabootzing van zijne echte Preek, kan opgeſteld zijn.

CHRYSOSTOMUS ander-

EUDOXIA liet dan eene talrijke vergadering van Biſchoppen in de Hoofdſtad bij één komen, om aan

(*) *Tom.* VI. *inter ſpuria p.* 1. *ſq. ed. Montf.*

aan de afzetting van CHRYSOSTOMUS te arbeiden; welk voorwendzel zijne vijanden ter bereiking van dit oogmerk verkozen, is reeds boven verhaald (*). *Hij* had wel meer dan 40 Biſchoppen op zijne zijde, en verdedigde zich moedig op deze *Sijnode*. Maar de Keizer werd ſpoedig zoo ver gebracht, dat hij hem bevel gaf, om zich uit de Kerk te begeven. Volgends SOCRATES (†) gehoorzaamde CHRYSOSTOMUS dit bevel; PALLADIUS integendeel bericht (§), dat hij geantwoord hebbe, naardien God hem de zoogenoemde heilige zorg voor zijne Kerk overgegeven had, zoo kon hij die niet verlaten, ten zij hij met geweld verdreven werd. Dit volgde ook in de daad; alleen vergunde men hem, in het Biſchoppelijk huis te blijven. Op denzelfden dag, (het was de *Sabbath*, of Zaturdag voor *Paaſchen*, in het jaar 404,) oefende de thans zegevierende tegenpartij van den Patriarch, in de voornaamſte Kerken der Hoofdſtad, de ſchandelijkſte gewelddaadigheden, om alle verbindtenis tuſſchen hem, de Ouderlingen, Kerkedienaren, en de Gemeente, in het gemeen, te verbreken. De Kerken waren 's avonds van dien dag met menſchen opgepropt; en het was thans de plegtige tijd, dat duizenden den Doop, en terſtond daar op het Heilig Avondmaal, ontvingen. Op aanſtoken van AKACIUS, en andere ſaamgezworene Biſchoppen, drongen troepen van ſoldaaten de Kerken in, verſtroiden, ſloegen en mis-

maal uit de ſtad verdreven.

(*) *Deel* VI. *Bladz.* 388. (†) *Libr.* VI. *Cap.* 18.
(§) *Pag.* 81.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

mishandelden, voornaamlijk de Geestelijken; en bedreven voorts allerhanden moedwil. Toen zich eene menigte vluchtelingen naa de baden van KONSTANTIUS begaf, waar zij hunne Godsdienſtige verrichtingen voortzetten, werden zij ook daar van de ſoldaaten overvallen, en moesten veel ongemak uitſtaan. Deze ſpoorloosheden, die in een groot gedeelte van den nacht voorvielen, werden des morgens van het Paaschfeest met vermeerderde hevigheid voortgezet. De vijänden van CHRYSOSTOMUS wilden alle inwoners van *Konſtantinopolen* noodzaken, de Kerkelijke gemeenſchap met CHRYSOSTOMUS te verbreken, en met hen openlijk te onderhouden. Hieröm werden 'er verſcheidenen, die hem aanhingen, in de gevangenis geworpen, en ook lijfſtraffen gebruikt, om hen van hem af te trekken. Zijne aanhangers, die hem bleven aankleven, en hunne vergaderingen in verſcheidene oorden der ſtad hielden, werden *Joänniten* genoemd. Hij zelf keerde zich intusſchen tot de voornaamſte Biſſchoppen van *Italië*, maar vergeefs, zelfs ſchreef de Westerſche Keizer HONORIUS vruchteloos, ten zijnen behoeve, aan zijnen Broeder (*). Van tijd tot tijd verërgerde zijn lot, en 'er vertoonden zich ſchijnbare blijken, dat moordenaars hem naar het leven ſtonden; alhoewel zijne driftigſte verëerers onder het volk nacht en dag zijn huis bewaakten. Maar des te ijveriger hielden de Biſſchoppen, zijne vervolgers, den Keizer voor, dat het gemeen niet eer bedaa-

(*) Zie boven *Deel* VI. *Bladz.* 394.

Digitized by Google

en gaf zich aan de ſoldaten over, die hem na Nicea in Bithijnie, geleiden.

VII. D. Blad z. 97.

Digitized by Google

daaren zou, vóórdat CHRYSOSTOMUS uit de ſtad verdreven was; dat ook anders de Kerkelijke wetten hare kracht zouden verliezen. ARKADIUS zond hem dan bevel, om zijne Gemeente en woning geheel te verlaten (*).

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

CHRYSOSTOMUS verlaat de hoofdſtad. Onrusten na zijn vertrek.

Thans beſloot CHRYSOSTOMUS, niet alleen voor het geweld te wijken; maar ook voor te komen, dat de ſoldaten, welke des noods het Keizerlijk bevel ten uitvoer moesten brengen, en de onſtuimige hoop, die gereed was, hem te beſchermen, niet handgemeen raakten, daar men bang voor was. Hij kuschte tot affcheid eenigen van zijne vrienden, onder de Biſchoppen, met traanen; want door droefheid kon hij dit allen niet doen. Vervolgends zeide hij, in de Doopkapel, tegen OLYMPIAS, en tot twee andere *Diakoneſſen*, dat hij geloofde, zijnen loop volbracht te hebben, en dat zij hem bezwaarlijk zouden weder zien. Toen zij wenende zijne voeten omhelsden, liet hij haar door eenen Ouderling wegbrengen, opdat het volk door haar niet in beweging mogt geraken. Hij liet zijn gewoone paard voor de één Kerkdeur brengen, maar ging de andere uit, en gaf zich aan de ſoldaten over, die hem naa *Nicea*, in *Bithynië*, geleidden (†).

Zijn vertrek herſtelde nogthans de rust te *Konſtantinopolen* niet. Het bericht van zijne wegvoering veröorzaakte groot ongenoegen, opſchudding, en

(*) PALLADIUS *Dialog. pag.* 76. SOCRATES *Libr.* VI. *Cap.* 18. SOZOMENUS *Libr.* VIII. *Cap.* 20-22.

(†) PALLAD. *l. c. pag.* 89. *ſq.*

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en wanörde in de Hoofdkerk. Toen deze terſtond daar op onverziens in brand raakte, en met dezelve ook het nabuurig Raadhuis, een niet min prachtig Gebouw, verbrandde, ſteeg de verbittering der beide partijën hooger en hooger. De aanhangers van CHRYSOSTOMUS, die gedeeltelijk in de Kerk waren geſloten, toen men hem wegbracht, beſchuldigden zijne vijanden, dit vuur geſtookt te hebben, om hen mede te verbranden. Deze integendeel beweerden, dat de vrienden van den afgezetten Patriarch de Kerk, uit woede en wraak, in brand hadden geſtoken. Men moet erkennen, dat dit laatſte verhaal merklijk verſterkt wordt, door twee getuigen van de beiden Godsdienſten, den Christelijken en Heidenſchen, SOCRATES (*) en ZOSIMUS (†). Hoe het zij, dit ongeluk haalde den zoogenoemden *Joänniten* eene nog heviger vervolging op den hals. Velen van dezen werden gevangen gezet en gepijnigd, maar niemand bekende iet van brandſtichting. Hier kwam eene nieuwe verlegenheid bij voor de vrienden van CHRYSOSTOMUS. Zij moesten ARSACIUS, eenen Broeder van den voormaligen Biſchop NECTARIUS, die als een Ouderling van 80 jaaren, en, zoo als PALLADIUS hem verwijt (§), tegen zijnen eed, van nooit een Bisdom te zullen aannemen, dat van *Konſtantinopolen* verkreeg, als opvolger van CHRYSOSTOMUS erkennen. Maar, als zij voortgingen, hunne

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 18.
(†) *Hist. Libr.* V. *Cap.* 24.
(§) *Dialog. pag.* 94.

ne afgezonderde Godsdienstvergaderingen te houden, gaf ARSACIUS, anders een zacht en Godzalig man, dit den Keizer te kennen. Op deszelfs bevel drongen de Soldaaten weder in deze bijëenkomst, ſloegen en plunderden de genen, die daar tegenwoordig waren. Hier op verlieten vele *Joänniten* de ſtad; terwijl de overigen heimlijk vergaderden. Een nieuw onderzoek naar den brand gaf oorzaak, dat velen naa de gevangenis gefleept, en ook gepijnigd werden, onder welke pijniging een Voorlezer den geest gaf. OLYMPIAS moest eene aanzienlijke geldboete betaalen, omdat zij zich aan de Kerkgemeenſchap met ARSACIUS onttrok; verſcheidene Biſchoppen verloren deswegens hunne ambten (*).

Hijwordt naa Cucuſus gevoerd.

Ondertuſſchen werd CHRYSOSTOMUS naa *Cucuſus*, de ellendigſte ſtad van *Armenië*, vervoerd. Hij had door zijne vrienden vergeefſche moeite gedaan, dat hem geene zoo afgelegene plaats tot zijne ballingſchap beſtemd mogt worden. De Keizerin wilde het: zij ſtierf nog in dit zelfde jaar 404, en het ontbrak niet aan lieden, die hare dood, eene vreeslijke hagelbui, die de Hoofdſtad om dezen tijd trof, en andere gebeurenisſen, Godlijke ſtraffen noemden, welke op het onrechtvaardig afzetten van eenen zoo voortreflijken Leeräar gevolgd waren; laater Schrijvers zijn, naar de gewoone overhaasting der menſchen, in ſoortgelijke gevallen, geneigd geweest, dit oordeel over te nemen, maar SOCRATES (†) belijdt,

(*) PALLAD. *l. c. pag.* 91. SOCRAT. *l. c. et Cap.* 19. SOZOM. *l. c. Cap.* 22, 23. (†) *H. E. L.* VI. *C.* 19.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

lijdt, met wijze beſcheidenheid, dat hij de redenen van deze gebeurenisſen aan God, die het verborgene kent, overlaat. CHRYSOSTOMUS had, op zijne verre en moeilijke reize, eene harde ziekte door te ſtaan; ook ondervond hij verſchillende behandelingen. Perſonen van alle kunne en ſtanden kwamen hem te gemoet, en waren hem met tekens van hunnen eerbied en liefde behulpzaam. Daartegen ontſtak de Biſſchop van *Cæſarea*, in *Kappadocië*, juist wegens deze algemeene genegenheid jegens den ongelukkigen Patriärch, in zoo hevige jaloersheid tegen hem, dat hij zijne woning door eenen hoop Monniken liet omringen, die zijn huis dreigden in brand te ſteken, indien hij de ſtad niet ruimde. Hier tegen kon de Bevelhebber der ſtad, zoo min als de Soldaaten, hem beveiligen. Hij moest, in een' tijd, dat de omliggende ſtreeken, door *Iſauriſche* Roovers ten uiterſten onveilig gemaakt werden, op reize gaan, en landde eindelijk te *Cucuſus* aan, een zoo armhartig ſtadjen, dat het niet éénis eene markt voor levensmiddelen had.

Zijn gedrag en briefwisſeling in zijne ballingſchap

Evenwel vond hij hier het beste onthaal, en eene rust, welke hij te *Konſtantinopolen* niet genoten had. Velen van zijne verëerers en vrienden, van nabij en van verre, waar onder ook OLYMPIAS was, zorgden overvloedig voor zijne behoeften. Hij ontving bezoeken uit alle omliggende ſteden en landſchappen; en in de daad hij werd, als balling, vermaarder en geëerder, dan toen hij nog de tweede Biſſchop in het Rijk was. Dus opgebeurd, verliet hem de levendigheid en werkzaamheid van zijnen geest

geest des te minder. Hij oefende nog geſtadig een ſoort van opzicht over het hem getrouwe gedeelte der Gemeente van *Kouſtantinopolen*, terwijl hij ARSACIUS voor geenen rechtmatigen Biſchop hield; hij troostte hare leden in het lijden, en prees hun ſtandvastigheid en moed aan. Het ontbrak hem zoo weinig aan geld, dat hij aan vele behoeftigen geſchenken deed, en een vrij aanmerklijk getal gevangenen van de *Iſauriërs*, die den toegang naa zijne verblijfplaats zeer ontrustten, kon loskoopen. Ten einde de uitbreiding van het Christendom in *Fenicië* te bevorderen, beloofde hij alle kosten tot den opbouw van Kerken of ondersteuning der Christenen aldaar te zullen leveren. Met hetzelfde oogmerk was hij werkzaam onder de *Perſen* en *Gothen*; en was onvermoeid, om aan de Christenen alle handleiding ten besten van hunnen Godsdienst en voor hen zelven te geven. Dit is hoofdzaaklijk de inhoud van eene menigte Brieven, welke hij, van het begin zijner vervolging af, maar voornaamlijk als balling, geſchreven heeft. Sommigen dezer Brieven zijn uitvoerige verhandelingen, bijzonder aan zijne vriendin OLYMPIAS gericht. Dus ſpreekt hij haar, in eenen uit *Cucuſus* geſchrevenen Brief (*), troost in, wegens de rampen, welke de Kerk troffen; haar herinnerende aan zijne herhaalde voorſtellingen, „dat men niets vrezen moet, dan de zonde;" en in Bijbelſche voorbeelden aantoonende, waaröm God niet zelden de rampen eenen tijd lang laat voort-

(*) *Tom.* III. *Opp. p.* 527.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voortduuren. In den daar op volgenden, nog wijdlopiger Brief (*), vermaande hij haar weder, hare droefheid af te leggen; en gaat in eenen derden (†) voort, om haar de ſlechte gevolgen eener bovenmatige droefheid te ontvouwen; maar ook te doen begrijpen; dat de wederwaardigheden den Godvruchtigen veel meer vreugde wegens zijne toekomende beloning moeten verwekken. In de daad 'er behoort eene zekere hoogheid van ziel toe, om een' ander, die over ons ongeluk treurt, met zoo veel krachts, op te beuren, als CHRYSOSTOMUS hier gedaan heeft.

Twist over éénen zijner Brieven.

Eén van deze Brieven heeft, in laater tijden, tot zoo merkwaardige twisten aanleiding gegeven, dat wij 'er hier in het bijzonder van gewagen moeten. PETRUS MARTYR, de beroemde *Dominikaner*, die tot de *Proteſtanten* is overgegaan, ſchreef het eerst de Latijnſche Vertaling van eenen Brief van CHRYSOSTOMUS aan den Monnik CÆSARIUS, uit een Handſchrift in het Dominikaner Klooster te *Florence*, af, en haalde dezen Brief tegen de Roomsch-Katholijken aan, zonder te zeggen, van waar hij hem ontleend had. Zijn affchrift raakte echter, na de dood van den Engelſchen Aardsbisſchop CRANMER, in wiens Boekverzameling hij hetzelve ten gedenkteken van geloofwaardigheid nedergelegd had, verloren. Men antwoordde daaröm den Proteſtanten, die zich insgelijks op dezen Brief, als op een getuigenis tegen de *veränderíng van het Brood* in het Avondmaal, (*Transſubſtantiatie*,) beriepen, dat

(*) *L. c. pag.* 552. (†) *L. c. pag.* 552.

dat hij nergens te vinden was, en dat MARTYR hem wel geheel zelf verdicht kon hebben. Ondertuſſchen was EMERICH BIGOT oprechter, dan anderen van zijne Geloofsgenoten, hij voegde de ſtukken van den Griekſchen oorſpronglijken Brief, die in eenige laatere Griekſche Schrijvers gevonden worden, met de gemelde Vertaling, welke hij uit het genoemde Handſchrift had weten af te ſchrijven, achter zijne uitgave van PALLADIUS Levensbeſchrijving van CHRYSOSTOMUS, *Parys* 1680. 4to. en voegde 'er eene Voorreden en Aanmerkingen bij. Alles was reeds afgedrukt, toen de Boekenkeurer, uit zorg voor de eer van het Leerſtelſel zijner Kerk, oordeelde, dat dit weggelaten moest worden; en de Bladeren, waar het opſtond, werden op 's Konings eigen bevel, aan ſtukken geſcheurd. Hier uit is in het getal der Bladzijden van die Uitgave eene gaping ontſtaan, welke van Bladzijde 234 terſtond tot 241 overgaat. Maar de Proteſtanten, welke deze verminking te weten kwamen, berispten ze niet alleen openlijk, maar maakten ook het teruggehoudene, hetwelk hun in handen viel, bekend. STEFANUS LE MOYNE liet de Vertaling van dezen Brief bij het eerſte Deel van zijne verzameling drukken (*). JACOB BASNAGE bracht ze nog naauwkeuriger, volgends de uitgave van zijnen vriend BIGOT, en dus ook met de *Griekſche* Fragmenten, benevens drie bijzondere Verhandelingen, in het licht, te *Utrecht* in het jaar 1687. 8vo. en zedert werd hij meermalen

(*) *Varia Sacra Tom.* I. *pag.* 530-535.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

len gedrukt. Thans begonnen derhalven de Roomſch-Katholijke Geleerden de zaak van hunne Kerk tegen eenen Brief te beplijten, die voor haar zoo nadeelig was. Niets kan toch duidlijker wezen, dan de woorden, welke daar in van het Heilig Avondmaal voorkomen: *Sicut enim antequam ſanctificetur* panis, panem *nominamus*, *divina autem illum ſanctificante gratia*, *mediante ſacerdote*, *liberatus quidem est* appellatione panis; *dignus autem habitus est* Dominici Corporis appellatione, *etiamſi* natura panis in ipſo permanſit, *et non duo corpora*, *ſed unum corpus Filii prædicatur*; *ſic et hic divina*, ενιδρυσασης, *id est*, *inundante corporis natura*, *unum Filium*, *unam perſonam*, *utraque hæc fecerunt*. Evenwel beweerde de Jeſuiet HARDUIN, die door zoo vele zeldzame gevoelens berucht is geworden (*), dat, in deze plaats, *natura* of φυσις geheel niet de *Zelfſtandigheid* van het Brood, maar enkel het *toevallige* of de *Accidentiën* aan hetzelve betekene. DU PIN (†) ſchrijft bijna even ſtout, dat men hier, door *natuur*, ook het *beſtaan* of *voorkomen* verſtaan kon; bovendien had CHRYSOSTOMUS de verändering van het Brood en Wijn in het Heilig Avondmaal, in andere plaatzen, genoeg vastgeſteld. Hem volgt niet alleen TILLEMONT (§), de-

(*) *Chryſost. Epist. ad Cæſarium*, *cum notis ac Diſſert. de Sacramento Altaris. Paris* 1689. 4to. als ook in zijne *Opera Selecta p.* 239. *Amſterd.* 1709. *fol.*

(†) *Nouv. Bibl. des Aut. Eccl. T.* III. *p.* 37, 38.

(§) *Mémoir. Tom.* XI. *pag.* 342.

Digitized by Google

dewijl anders, gelijk hij voor de vuist bekent, deze Brief den *Lutheranen* begunſtigen zou; maar hij voegt 'er ook ſtout genoeg bij, indien men hier in iet tegen de *Transſubſtantiatie* vond, dan kon hij niet van CHRYSOSTOMUS zijn. Doch allengs moesten de Roomsch-Katholijke Geleerden merken, dat deze gedwongene draajerijën den Brief niet tot hun voordeel konden wenden. Zij verkozen daaröm in de laatst verlopene eeuw eenen anderen weg, en ontkenden, dat hij van CHRYSOSTOMUS afkomſtig was. De *Dominikaner* LE QUIEN (*), gaf zich het eerst vele moeite, om te bewijzen, dat deze Brief eerst, na het begin der *Nestoriäanſche* Verſchillen, kon opgeſteld zijn, omdat men 'er ſpreekwijzen in vond, die alleen zedert dien tijd bij de Kerkleeräaren in gebruik zijn gekomen, zoo als bij voorbeeld, dat CHRISTUS *uit* en *in twee natuuren* zijn beſtaan heeft. MONTFAUCON (†) erkent wel, dat dergelijke uitdrukkingen reeds ten tijde van CHRYSOSTOMUS gebruikt konden zijn geworden; maar hij vindt, in den ſlechten ſtijl van den Brief, in de daar in voorkomende redeneerwijze, welke CHRYSOSTOMUS onwaardig zal zijn, en ook in die omſtandigheid, dat 'er nergens elders van den Monnik CÆSARIUS gewaagd wordt, redenen genoeg, om dezen Brief voor onëcht te houden. Men moet zich verwonderen, dat twee Geleerden, bijzonder zoo ſcherpzinnige, als deze laatſte, op zulke gronden

(*) *In Opp. Jo. Damasc. T.* I. *Diſſ.* III. *p.* XLVIII.

(†) *Monit. in Ep. ad Cæſ. T* III. *Opp. Chryſ. p.* 737.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den zoo veel gebouwd hebben. Naardien CÆSARIUS, door dezen Brief, van de dwaling der *Apollinaristen* zou afgetrokken worden, zoo moest dit reeds gelegenheid geven tot ſoortgelijke ſpreekwijzen, als naderhand in de *Eutychiäanſche* en *Nestoriäanſche* Verſchillen zoo menigvuldig werden. De ſtijl van CHRYSOSTOMUS is in zijne ſchriften zoo ongelijk, en kon in zijne toenmalige omſtandigheden zoo ligt ſlordig worden, ook is hij in ſterkte van bewijzen zichzelven zoo weinig altijd gelijk, dat ſoortgelijke vermoedens tegen het getuigenis van *Griekſche* Schrijvers, van de zesde tot de achtſte eeuw, die den meergemelden Brief als een opſtel van CHRYSOSTOMUS aanhaalen, niets kunnen gelden. Te gelijker tijd met MONTFAUCON, tastte ook MAFFEI (*), de echtheid van dezen Brief aan; waar voor hij echter insgelijks geene Historisch-Critiſche gronden kon vinden, dan dat men denzelven onder de overige Handſchriften van CHRYSOSTOMUS werken niet aantreft, en dat 'er nog een andere van dezen geheel verſchillende Brief van denzelven aan CÆSARIUS in de Groothertoglijke Bibliotheek te *Florence* is, waar door beiden verdacht worden. JACOB BASNAGE, om wien te wederleggen MAFFEI ſchreef, antwoordde hem, met alle kortheid, voldoende, en voegde beide de Brieven, inzonderheid den betwisten met de leeswijze der Handſchriften, met Aanmerkingen en eene Inleiding, in zijne nieuwe Uitgave van CANISII, *Lectiones Antiquæ*

(*) *Istoria Diplomatica p.* 261. *in Mantova* 1727. 4.

Digitized by Google

quæ (*). Ook heeft nog naderhand MURATORI (†), omtrent op de wijze van HARDUIN, dezen Brief zoeken te verklaaren, doch hij verdient alleen daaröm hier genoemd te worden, om tevens van de zoo kieſche en gegronde Aanmerkingen, over de zeer misbruikte uitdrukkingen der Griekſche Kerkvaderen van het Heilig Avondmaal, (μεταβαλλεσθαι, μεταςοιχειων, μεταρρυσμιζειν, μεταμορφειν enz.) te gewagen, welke ERNESTI bij deze gelegenheid heeft voorgedragen (§).

Doodvan CHRYSOSTOMUS

Zoo leefde en handelde CHRYSOSTOMUS als Balling. Al had hij, in dezen ſtaat, niets meer geſchreven, dan die ſchoone Verhandeling, *dat elk mensch alleen van zich zelven beledigd kan worden* (**), zou men de opgeruimdheid van zijn gemoed daar uit alleen erkennen. Nadat hij tot in het jaar 407 te *Cucuſus* gebleven was, ſchijnt zijn zich ſteeds meer en meer verbreidende roem zijne vijänden bewogen te hebben, hem uit dezen kring van ontelbare bewonderäars uit te ſleepen. Daar kwam dan een Keizerlijk bevel, om hem naa *Arabiſſus*, en kort daar op naa *Pityus*, een woest ſtadjen aan de Zwarte Zee, op de afgelegendſte Grenzen van het Rijk, te vervoeren. Op deze reize ſtond hij allerleië ſoort van moeilijkheden door; zoodat het eenen ſchijn had, als of men opzetlijk zijne dood

(*) *Tom.* I. *pag.* 226. *ſq.*
(†) *Diſſert. de Reb. Liturg. pag.* 150. *ſq.*
(§) *Anti-Murator. pag.* 32. *ſq. pag.* 74. *ſq.*
(**) *Tom.* III. *Opp. pag.* 444.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dood wilde verhaasten. Ook ſtierf hij, in de daad, onder weg, te *Comana*, in *Pontus*, den veertiende September van dat jaar, in den ouderdom van 60 jaren. Toen hij zijn einde voelde naderen, trok hij betere klederen aan, genoot het Heilig Avondmaal, ſprak de hem zoo gebruiklijke woorden: *God zij in alles geprezen!* en zeide daar op het laatſte *Amen!* met het teken des Kruis (*).

Eerehem na zijne dood bewezen.

Hoe meer hij, in het laatst van zijn leven, geleden had, des te ijveriger verëenigde men zich na zijne dood, om hem te verëeren. Zijne partijën namen allengs billijker gezindheden jegens hem aan; de Scheuring, om zijnen wil, in de Kerk ontſtaan, hield op, ſchoon daar door zelfs de Westerſche Gemeenten van vele Oosterſche geſcheiden waren geweest. Men bracht, in het jaar 438, zijn ligchaam naa *Konſtantinopolen*, om het in de Apostel-Kerk bij te zetten. De menigte van menſchen, welke hetzelve met Vaartuigen en brandende Flambouwen te gemoet kwamen, maakte bijna de Zee-engte tusſchen de beide Werelddeelen tot vast land. De toenmalige Keizer, THEODOSIUS *de Jongere*, bukte met zijn aangezicht over de kist, en verzocht den overledenen, dat hij aan zijne doode Ouderen de beledigingen wilde vergeven, welke zij hem, uit onwetendheid, hadden aangedaan (†).

Beöor-

Uitbundig zijn voorts zijne leerlingen, vrienden, en

(*) PALLAD. *l. c. pag.* 96. SOCRAT. *Libr.* VI. *Cap.* 21. SOZOMENUS *Libr.* VIII. *Cap.* 28.

(†) THEODORET. *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 36.

Digitized by Google

en vereerers, in het uitbazuinen van zijnen lof geweest. TILLEMONT (*) en MONTFAUCON (†), hebben dergelijke plaatzen in menigte verzameld. Zelfs hebben de Levensbeſchrijvingen van CHRYSOSTOMUS doorgaans het voorkomen van Lofredenen. Inzonderheid heeft het Geſchrift van zijnen Vriend PALLADIUS (PALLADII *Dialogus cum* THEODORO, *Eccles. Rom. Diacono, de Vita et Converſatione* JOHANNIS CHRYSOSTOMI) (§), ten oogmerk, om de Christelijke grootheid en het onſchuldig lijden van den Patriarch *in een* treffend gedenkſtuk voor oogen te ſtellen. Deze Schrijver ſchijnt wel geloofwaardig *in zijn* hoofdverhaal, ja zelfs in vele bijzondere omſtandigheden te wezen. Maar te gelijk verkrijgt alles bij hem een zoo eenzijdig voorkomen; hij valt zoo dikwijls in Godvruchtige, Theologiſche of Homiletiſche Uitwijdingen; alle de partijën van CHRYSOSTOMUS worden van hem zoo zwart afgeſchilderd, dat men zeer mis zou tasten, indien men zich op zijne berichten en oordeel alleen verlaten wilde (**). Van de overige oude Schrijvers, die het leven van CHRYSOSTOMUS uitvoerig beſchreven, of

deeling van zijn character en Levensbeſchrijvingen van hem.

(*) *L. c. pag.* 352.

(†) *Tom.* XIII. *Opp. Chryſoſt. pag.* 256, 284. *etc.*

(§) BIGOT gaf hetzelve het eerst in het Grieksch en Latijn uit, met eene Voorreden, te *Parys*, in het jaar 1680. 4to. MONTFAUCON liet het vervolgends op nieuw afdrukken. *l. c. pag.* 1. *ſq.*

(**) Wij hebben van PALLADIUS reeds elders geſproken. Zie *Deel* V. *Bladz.* 223. en *Deel* VI. *Bladz.* 48.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

of Lofredenen op hem nagelaten hebben, heeft HENR. SAVILE eene lezenswaardige Verhandeling geſchreven (*); maar eene nog volledíger, hoewel niet zoo nauwkeurig beöordeelde lijst, die tot in de XIIde eeuw loopt, heeft men bij FABRICIUS (†). GEORGIUS, *Patriärch* van *Alexandrië*, in de zevende eeuw, zoo als waarſchijnlijkst is, behoeft alleen nog onder de Ouden genoemd te worden, dewijl zijne *Levensbeſchrijving* van CHRYSOSTOMUS niet alleen ééne der breedvoerigſten is, maar ook van de laater *Grieken* ſteeds is uitgeſchreven, en ook van ſommige nieuwe Schrijvers goedkeuring verkregen heeft. FOTIUS (§) verwijt echter reeds dezen Schrijver gebreken tegen de Geſchiedenis. SAVILLE heeft den oorſpronglijken Tekst van dit Boek laten drukken (**), en 'er een goed oordeel over geveld (††). De eerſte volledige en bevallig opgeſtelde Levensbeſchrijving van CHRYSOSTOMUS werd, onder de nieuwe Schrijvers, uitgegeven door GODFRIED HERMANT, onder den aangenomenen naam van MENARD, in het jaar 1664, te *Parys*, in één Deel in 4to. Maar deze is eene zoo volkomene Lofreden, dat 'er bij ſlot, in eene vergelijking tusſchen den Patriärch en den Apostel PAULUS, weinig aan hapert, of de eerſte wordt boven den laatſten verhe-

(*) In CAVE *H. Litter. SS. Eccleſiast. Vol.* I. *p.* 327.
(†) *Biblioth. Gr. Vol.* VII. *pag.* 555.
(§) *Biblioth. Cod.* XCVI. *pag.* 252.
(**) *Opp. Chryſost. Tom.* VIII. *p.* 157-165.
(††) Bij CAVE *l. c. pag.* 338.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

heven. Ook heeft hij kinderachtige Fabelen behouden, bij voorbeeld, van de onbeweegbaarheid van CHRYSOSTOMUS lijk, toen men het naa *Konſtantinopolen* wilde voeren, en van deszelfs buigzaamheid, na eenen Brief van den Keizer aan den overledenen Leeraar. Met meer oordeelkundige behoedzaamheid ſchreef DU PIN (*) zijn leven van CHRYSOSTOMUS. TILLEMONT overtrof nog deze beide Geleerden, door de uiterſte naauwkeurigheid, met welke hij eene menigte omſtandigheden in het leven van CHRYSOSTOMUS, bijzonder de Tijd-orde van zijne ſchriften en *Homiliën*, onderzocht heeft. Maar daartegen ontleedde hij den Inhoud zijner Schriften niet met dezelfde oplettendheid, en doorgaands verſchijnt bij hem de *Heilige*, en niet de Mensch, met eenige zwakheden (†). Nog heeft MONTFAUCON eene nieuwe Levensbeſchrijving van CHRYSOSTOMUS, in de Verzameling van deszelfs werken, ingevoegd (§). Met deze hulpmiddelen voorzien, heeft de Kancelier CRAMER het leven van CHRYSOSTOMUS beſchreven, in zijne Hoogduitſche Vertaling van verſcheidene van zijne werken (**).

De eerſte uitmuntende Uitgave der werken van CHRYSOSTOMUS, welke, hoe menigvuldig ook, door verſcheidene onechte Schriften van laater tijd, vermeerderd zijn, Uitgaven van zijne werken.

(*) *Nouv. Bibl. des Auteurs Eccleſ. T.* III. *p.* 7-75.

(†) *Mémoires Tom.* XI. *pag.* 1-405. *Notes ſur S. Jean Chryſoſt. p.* 547-626. *ed. de Paris.*

(§) *Tom.* XIII. *pag.* 91-177.

(**) *Leipzig* 1748. X *Deelen* in 8vo.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijn, in het Grieksch alleen, is van den Engelschen Geleerden HENRIK SAVILLE, op zijne eigene kosten te *Eton* in het jaar 1612 in acht Deelen in Folio uitgegeven. Bijna op denzelfden tijd bracht de Jesuiet FRONTON LE DUC, zedert het jaar 1609, velen van de werken van CHRYSOSTOMUS, in zes Deelen in Folio, te *Parys* in het licht, met de Latijnsche Overzetting, en hier en daar eenige Aanmerkingen. In het jaar 1633 voltooide KAREL MOREL deze Uitgave door zes andere Deelen, in welke hij de Kerkredenen van CHRYSOSTOMUS, over het Nieuwe Testament, uit COMMELINS Uitgave te *Heidelberg*, van het jaar 1591 tot 1603, in Folio, liet afdrukken. Deze Uitgave, gemeenlijk de Uitgave van LE DUC genoemd, is te *Frankfort aan den Main* zedert het jaar 1698 insgelijks in XIII Deelen nagedrukt. Eindelijk heeft BERNHARD VAN MONTFAUCON door zijne Uitgave te *Parys* van 1718 tot 1738 in XIII Deelen in Folio alle de voorgaande Uitgaven overtroffen; welke van *echte*, *twijfelachtige*, en *ondergeſtokene* ſtukken een getal van 1744 bedraagt. Bijna vijftig van dezelven zijn in deze Uitgave het eerst bekend gemaakt, en allen zijn door oordeelkundige en andere Aantekeningen opgehelderd. In het laatſte Deel vindt men een kort *Onomasticon*, *ſeu voces in Libris Chryſoſtomi vel novæ vel ſingularis ſignificationis.* Met één woord, deze Uitgave is éene der volkomenſten, welke wij van de werken van éénen ouden Kerkvader hebben.

Leven van HIERONYMUS

Gelijk ons de Geſchiedenis van de twisten over ORIGENES aanleiding gegeven heeft, om het leven van

van CHRYSOSTOMUS, éénen der eerwaardigſte Leeraaren van de Oude Griekſche of Oosterſche Kerk te beſchrijven, even zoo worden wij daar door geleid tot het beſchrijven van het leven van eenen aanzienlijken Leeraar in de Westerſche of Latijnſche Kerk, naamlijk van HIËRONYMUS, die aan gemelde twisten, insgelijks, deel genomen heeft, hoewel hij daar bij niet in zoo voordeelig licht verſchijnt, als CHRYSOSTOMUS. Wij hebben hem reeds leeren kennen als *Overzetter en Uitlegger der Heilige Schrift*, als eenen der *ijverigſte verdedigers van het toen heerſchend Leerſtelſel en Godsdienstplegtigheden*, als den *voornaamſten Steunpilaar van het Monnikenleven en het Bijgeloof*, als een' man van groote kundigheden en het grootſte aanzien in de Kerk van zijnen tijd; maar ook dikwijls kwam hij ons, in zulke nadeelige of ten minſten twijfelachtige gedaante, voor, dat wij hem hier geheel dienen te beſchouwen, indien wij hem naar waarheid zullen beöordeelen.

Plaats en tijd van zijne geboorte.

Men kan een groot gedeelte van zijne Levensgeſchiedenis uit zijne eigene Schriften en Brieven opmaken, waar door men tevens in ſtaat geſteld wordt, om dieper in zijnen waaren aart en karakter in te dringen, dan zijn oogmerk zal medegebracht hebben. Zijne geboorteplaats noemt hij (*) *Stridon*, eene Grensſtad tuſschen *Dalmatië* en *Pannonië*, welke naderhand, in het jaar 377, van de *Gothen* verwoest is geworden; waaröm men ook niet in ſtaat is, om met zekerheid de ligging dezer ſtad aan

(*) *De Viris Illuſtr. Cap.* 135.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

aan te wijzen, te min, omdat PALLADIUS (*) verzekert, dat HIËRONYMUS een *Dalmatiër* geweest is. In het *Hongaarsch* Geſpanſchap *Szalad*, op de Grenzen van *Stiermark*, op een Half-eiland tuſſchen de *Draw* en *Mur*, is eene kleine plaats, *Stridova* of *Strigova*, alwaar op eenen naburigen heuvel een Kerk ſtaat, aan HIËRONYMUS gewijd, naa welke vele Bedevaarden geſchieden; deze plaats zal, volgends de overlevering, het oude *Stridon*, en de Geboorteplaats van dezen Kerkleeräar wezen (†). — Even min kan het Geboortejaar van HIËRONYMUS ontegenzeglijk vastgeſteld worden. Volgends PROSPER, die omtrent het midden der vijfde eeuw geſchreven heeft, en nog een Tijdgenoot van HIËRONYMUS geweest was (§), zou dit het jaar 331 zijn, doch in het vervolg, zegt hij, dat HIËRONYMUS in het jaar 420, in zijn één en negentigſte jaar, geſtorven is (**), zoodat hij zichzelven wederſpreekt, ten ware de Affchrijvers van *Undenonagefimo* XCI gemaakt hebben. Trouwens, de opgave van PROSPER, omtrent het Geboortejaar van onzen Kerkleeräar, is door anderen (††) met verſcheidene gronden bevestigd.

Zijn

(*) *Hist. Lauſiac. Cap.* 124.

(†) JOH. STILTING *in Act. SS. Menſ. Septemb. Tom.* VIII. *pag.* 426. *Antverp.* 1762. *fol.*

(§) *In Chron. ad ann.* 331. *in* CANIS *Lect. Ant. T.* I. *pag.* 290. (**) *L. c. pag.* 300.

(††) MARTIANAY *Vie de St. Jerôme pag.* 7. STILTING *l. c. pag.* 429-432.

Digitized by Google

Berichten van zijne vroegere jeugd.

Zijn Vader EUSEBIUS ſchijnt een man van aanzienlijken ſtand, en groot vermogen, geweest te zijn. Naar hem heette hij insgelijks EUSEBIUS, waar bij ook in ſommige jonger Handſchriften van zijne werken, de naam SOPHRONIUS komt, zonder dat men weet, waaröm, of van wien hij dien bekomen heeft. Hij noemt zijnen eerſten Leermeester, ſpottend, ORBILIUS, omdat dezelve even zoo ſtreng was, als de vermaarde ORBILIUS, ten tijde van HORATIUS, en hij verhaalt, hoe hij met geweld, van den ſchoot zijner Grootmoeder, naa dezen Meester gebracht is (*). Alzoo hij volkomen in gemeenſchap met den jongen BONOSUS werd opgevoed, ontſtond daar door tusſchen hen die vertrouwlijke vriendſchap, welke nooit weder heeft opgehouden. Kort daar na werd HIËRONYMUS naa *Rome* gezonden, alwaar hij het onderwijs genoot van den Spraakkundigen ÆLIUS DONATUS, en zich met ongemenen vlijt, vele jaaren lang, op alle de wetenſchappen en geleerdheid der *Romeinen* toelegde. Inzonderheid oefende hij zich in de Welſprekendheid, en bezocht dikwijls de Gerichtshoven, waar de grootſte Redenaars met hevigheid plijtten, en niet zelden in ſchelden tegen malkander uitvoeren. Ook verzamelde hij te *Rome* eenen rijken voorraad van Boeken, uit vele Kunſten en Wetenſchappen (†).

Bij deze geleerde bezigheden vergat HIËRONYMUS de

(*) *Apol. adv. Rufin. L.* I. *T.* IV. P. II. *Opp. p.* 385.

(†) HIËRON. *l. c. p.* 367. *Ep.* XVIII. *p.* 42. *Comm. in Ep. ad Gal. C.* II. *p.* 243. *l. c.* P. I.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de Godsdienſtige niet. Op Zondag was hij gewoon, met zijne Medeleerlingen, onder welke BONOSUS en de reeds in onze Geſchiedenis bekende PAMMACHIUS was, de Graven der Apostelen en Martelaren te bezoeken. Zij gingen dikwijls in de diepe onderaardſche gewelven, waar aan weêrskanten der wanden de lijken lagen, en het ſlechts zuinig van boven afvallend licht de ijslijkheid nog vermeerderde. Het waren de nog heden zoo bekende *Katacomben* in de gemelde Hoofdſtad, in welken, in 't gemeen, de overledenen van gemenen ſtand, vele overledene Christenen der eerſte eeuw, en derhalven ook Martelaars, begraven waren, maar uit welke men, in laater eeuwen, als uit eene onuitputlijke Mijngroeve, enkel ligchamen van Martelaren en Heiligen heeft weten op te delven (*). Deze vroegtijdige ſmaak in overgeblevene beenderen van eerwaardige mannen liet bij den jongeling een' blijvenden indruk na voor zijn gantſche leven. Doch, gelijk enkel uiterlijke oefeningen van Godzaligheid, ten allen tijde, ſlechts zwakke behoedmiddelen voor de deugd geweest zijn, zoo konden zij ook de zeden van HIËRONYMUS niet zuiver houden. Hij bekent zelf meer dan ééns (†), dat hij, in deze jaaren zijner jeugd, ongelukkig ſchipbreuk aan zijne kuischheid geleden heeft, waarom hij anderen waarſchuwt voor de liefde tot dar-

te-

(*) HIËRONYM. *Comment. in Ezech. Cap.* XL. *T.* III. *Opp. pag.* 979, 980.

(†) *Epist.* V. *pag.* 9. VI. *pag.* 14. *Epist.* XXV. *S. Apol. pro Libris contra Jovin. T.* IV. P. II. *Opp. p.* 242.

Digitized by Google

tele vermaken, voor de bekoorlijke aangezichten der vrouwen, maar bijzonder voor de lagen des Duivels, die als een zeeroover op zee rondzwerft.

HIËRONYMUS bevond zich nog, in het jaar 363, te *Rome*. Om dien tijd, of wat laater, ontving hij ook in deze ſtad den Doop, naar de gewoonte van dien tijd, om den Doop uit te ſtellen (*). Of hij reeds vóór deze zijne inwijding in het Christendom, of na dezelve, zijne reize naa *Galliën* ondernomen hebbe, is onzeker. Maar in dit Land ten minſten begon *hij zijne* genegenheid meer tot de wetenſchap van den Godsdienst te keeren, en zich aan eene ſtrengere Godsvrucht over te geven. Hij ſchreef, geduurende zijn verblijf te *Treviri*, (*Trier*,) ten dienſte van zijnen vriend RUFINUS te *Aquileja*, de beide werken van HILARIUS, Biſchop van *Pictavium*, (*Poitiers*,) af, over de *Sijnoden*, en zijne *uitlegging over de Pſalmen* (†). Aan deze halfbarbaarſche oevers van den *Rhyn*, zoo als hij ze noemt (§), beſloot hij niet alleen zelf CHRISTUS *te dienen*, dat is, den verhevendſten Godsdienst in het *Monnikſleven* te oefenen, maar boezemde ook zijnen vriend BONOSUS hetzelfde voornemen in. Het is zeer waarſchijnlijk, dat HIËRONYMUS, toenmaals, om zijne geleerde kundigheden te vermeerderen, verſcheidene *Galliſche* ſteden, tot aan zee toe, doorreisd heeft. RUFINUS heeft hem naderhand tegen-

Hijwordt gedoopt.

Zijnereis naa Galliën.

ge-

(*) *Epist.* XIV. *pag.* 19. XVI. *pag.* 22.
(†) *Epist.* IV. *pag.* 6.
(§) *Epist.* I. *pag.* 3.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

geworpen (*), dat hij ten dezen tijde nog geheel onbekend was met de *Griekſche* Taal, doch hij ſchijnt de zaak te overdrijven, alzoo HIËRONYMUS zelf (†) verzekert, dat hij de Schriften der Griekſche Wijsgeeren reeds onder geleide van zijne Leermeesteren te *Rome* gelezen heeft.

Verblijf van HIËRONYMUS te Aquileja. Zijn eerſte Geſchrift

Men kan niet zeker zeggen, of HIËRONYMUS reeds vóór zijne reize naa *Galliën* te *Aquileja* geweest is. Maar na zijne terugkomst uit dat Land, heeft hij zich zeker, een' tijd lang, in gemelde ſtad opgehouden. Hij leefde hier, omtrent het jaar 372, en nog eer in vriendſchap met den bekenden *Presbijter* RUFINUS, met den *Presbijter* CHROMATIUS, naderhand Biſchop van *Aquileja*, en met andere Geestlijken of *Monniken*. Hier heeft hij ook, naar allen ſchijn, den oudſten zijner Brieven of Opſtellen, die wij nog overig hebben, geſchreven (§). Een vriend van HIËRONYMUS, INNOCENTIUS, had hem al meermalen verzocht, hem de wonderbare gebeurenis te verhaalen, welke onlangs te *Vercellæ*, (*Vercelli*, in het Vorſtendom *Piemont*,) was voorgevallen. In eenen zeer levendigen, treffenden, gezwollen ſtijl, verhaalt HIËRONYMUS dit geval, hetwelk zaaklijk hier in beſtaat: Eene vrouw en een jongeling bij den Stadhouder van dit Landſchap als ſchul-

(*) *Invectiv. in Hier. L.* II. *T.* IV. P. II. *p.* 418.

(†) *Epist.* XXXI. *pag.* 245.

(§) MARTIANAY heeft hem in zijne uitgave als den 5den Brief *p.* 23. Maar VALLARSI in de zijne, *Verona* 1734. *fol.* als den *eerſten p.* 1. *T.* I.

ſchuldig aan echtbreuk aangeklaagd, werden beiden op de Pijnbank gebracht, om hen te doen bekennen. Door de pijn vermeesterd, bekende de jongeling de misdaad, welke hij niet bedreven had; maar de vrouw bleef, zelfs onder verdubbelde pijnen, hare onſchuld betuigen. Eindelijk werden zij beiden ter ſtraffe gevoerd. Het hoofd des jongelings vloog, met den eerſten ſlag, van het ligchaam; maar vergeefs ſloeg de Scherprechter tot viermalen toe, op den hals der vrouw; en zijn zwaard boog om tot aan het gevest, zonder haar meer dan eene ligte wonde toe te brengen. Thans viel het omſtaande volk op den Beul aan, en jaagde hem weg; nu ſchoot een ander toe, en beloofde het beter te zullen maken; op zijn derden ſlag viel de ongelukkige vrouw, naar het ſcheen, dood ter aarde. Men had haar Graf reeds gereed gemaakt, toen zij onverziens weder levende werd. Evenwel wilde de Regeering de doodſtraf op nieuw aan haar laten voltrekken; maar EVAGRIUS, een *Presbijter* van *Antiöchië*, die zich reeds door zijnen ijver bekend had gemaakt, en naderhand Biſchop te *Antiöchië* werd, bad zoo lang en zoo nadruklijk voor haar bij den Keizer VALENTINIAAN, dat de Vorst haar de vrijheid ſchonk. Dit is het verhaal bij HIËRONYMUS. Ondertuſſchen geeft de langduurige weigering van den Keizer reden genoeg, om te vermoeden, dat men ten Hove niets bovennatuurlijks in dit geval beſpeurd moet hebben.

Hoe het zij, HIËRONYMUS werd, kort daar na, waarſchijnlijk in het jaar 373, door eenen onver- HIËRONYMUS moet

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hoedſchen Stormwind, zoo als hij het noemt (*), van zijne vrienden te *Aquileja*, zijne Geleerde en Godsdienſtige Oefeningen aldaar, afgeſcheurd. Men heeft hier een ruim veld tot gisſingen, over de aanleidende oorzaak hier toe. Misſchien heeft zijn evengemelde Briefswijze verhaal hem vervolgingen op den hals gehaald, omdat hij daar in verſcheidene aanzienlijke lieden, bijzonder den Stadhouder, dien hij met een' wild bloeddorſtig dier vergeleek, beledigd had; doch eigenlijke zekerheid heeft men niet. Genoeg, HIËRONYMUS ging, met EVAGRIUS en INNOCENTIUS, misſchien ook met andere vrienden, te ſcheep, om naa het Oosten, en bijzonder naa *Jeruſalem*, te reizen; ook nam hij zijne Boekverzameling mede. In *Thracië* ſtapte hij weder aan land, ging over den *Bosporus* naa *Aſië*, en landde eindelijk te *Antiöchië* aan, na onderweg vele Steden en Kloosters bezocht te hebben. Eene ziekte, die hem in de gemelde Hoofdſtad overviel, en de dood van zijnen vriend INNOCENTIUS, maakten zijn verblijf aldaar vrij treurig (†).

Aquileja verlaten, en reist naa Antiöchië.

Droom van HIËRONYMUS

Hier had HIËRONYMUS dien zoo vermaarden Droom, waar van wij reeds te vooren geſproken (§) hebben, en omtrent welken men de aanmerking kan maken, dat de ophef, met welken HIËRONYMUS van denzelven ſpreekt, zeer veel invloed gehad kan hebben op zijne gevoelens, gelijk op de denkwijze der laa-

(*) *Epist.* III. *pag.* 10. *ed. Villars.*

(†) HIËRON. *l. c. Epist.* XXII. *pag.* 113.

(§) Zie V. *Deel*, *Bladz.* 139.

Digitized by Google

laater Christelijke Leeraaren, omtrent de Geleerdheid der Heidenen, hoe zeer ook HIËRONYMUS zich naderhand zachter heeft uitgedrukt, en denzelven een' gewonen natuurlijken droom genoemd heeft. Zeker is het ten minsten, dat hij zich zeer verächtlijk over de Geleerdheid uitlaat, in eenen Brief aan den Bisschop DAMASUS, na het jaar 380 (*), in welken hij de *gedichten der Poëten*, *de Wereldwijsheid*, (*saecularis sapientia*,) en *den praal der Redenrijkkunstige woorden*, eene *spijze der Duivelen* noemt.

Hijwordt een Kluizenaar en Monnik.

De bovengemelde ziekte, benevens zijn zwaarmoedige droom, kan, ondertusschen, veel toegebracht hebben, tot die heerschende genegenheid tot het *Asketisch* leven, welke HIËRONYMUS te *Antiöchië* opvatte, alwaar hij tot het jaar 374 gebleven is. Hij bediende zich wel van de Nabuurschap van den jongen APOLLINARIS, Bisschop te *Laödicea*, in *Syrië*, die wegens zijne bekwaamheid in de Uitlegkunde des Bijbels beroemd was, om zich van denzelven daar in te laten onderwijzen (†); maar aan den anderen kant schreef hij aan den Abt THEODOSIUS in *Cilicië*, en zijne Monniken (§), dat hij in hun bewonderenswaardig gezelschap wenschte te zijn; alhoewel zijne oogen niet waardig waren, hetzelve te zien; het was een van Heiligen bewoond *Paradijs*, in de Woestijn. Alleen beklaagde hij zich in over-

(*) *Tom.* IV. *Opp.* P. I. *pag.* 155.
(†) *Epist.* LXXXIV. *pag.* 519. *ed. Villars.*
(§) *Epist.* II. *pag.* 8.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

overgedrevene uitdrukkingen, over zijne onwaardigheid en onvermogen, om zich aan hunne levenswijze over te geven. Deze genegenheid schijnt hij te *Aquileja* reeds uit de verkeering met zijne vrienden opgevat te hebben; en zij werd grootlijks versterkt, toen zijn geliefde BONOSUS zich, om dezen tijd, met hetzelfde oogmerk, voor altijd van hem gescheiden had (*).

Hij verliet dan *Antiöchië*, in het jaar 374, en begaf zich naa de Woestijn van *Chalcis*, welke naar deze Hoofdstad van het Landschap *Chalcidenë*, in *Syrië*, tusschen het Gebied van *Antiöchië* en den *Eufraat*, doch zich echter niet tot deze Rivier toe uitstrekkende, den naam had. Evenwel was hij niet ver van *Antiöchië* af; naardien hij zich dicht bij het Vlek *Maronia* onthield, hetwelk zijnen vriend EVAGRIUS toebehoorde. In eene Kluis of Hut, welke hij zich daar verkoos, leidde hij het allerstrengste leven (†), tevens niet nalatende, met zijne Godzalige oefeningen ook handen-arbeid te verbinden (§).

HIËRONYMUS door vleeschlijke lus ten bestreden.

Met dit alles kon onze Kluizenaar, die, om voor zijne zonden te boeten, de Wereld ontvloden was, in de Woestijn zijne eigene bekoringen tot zonde niet ontvlieden. „ Ik," zoo klaagt hij in éénen zijner Brieven (**), „ die mij zelven, uit vrees „ voor de Hel, tot zulk eene gevangenis veröor„ deeld heb, die ik alleen een medgezel was van „ scor-

(*) *Ep.* III. *p.* 11. *ed. Vall.* (†) *Ep.* XXII. *p.* 91.
(§) *Ep.* XVII. *p.* 43. (**) *Ep.* XXII. *p.* 91.

Digitized by Google

„ ſcorpiöenen en wilde beesten, bevond mij toch
„ vaakmalen in gezelſchap van jonge Dochters.
„ Het gezicht was bleek van het menigvuldig vas-
„ ten, evenwel gloeide de geest van begeerten in
„ het koude ligchaam; en voor den in zijn vleesch
„ reeds verſtorven mensch, kookte nog het eenigſte
„ vuur der lusten." enz. Wanneer men voorts deze verzoekingen, waar aan HIËRONYMUS in de Woeſtijn van *Chalcis* was blootgeſteld, vergelijkt met eene plaats uit zijnen na eenigen tijd aan den Biſſchop DAMASUS geſchrevenen Brief, waar in hij zegt (*), dat, alhoewel hij in het Barbaarſche gedeelte van *Syrië* woonde, hem nogthans zijn onöphoudlijke vijänd op den voet gevolgd was, en dat hij in de eenzaamheid nog grooter ſtrijd moest uitſtaan, zou men bijna met een' vernuftig Schrijver (†) vermoeden, dat eene vleeschlijke zonde de wervelwind geweest zij, die hem van *Aquileja* naa *Antiöchië* heenſlingerde. Doch, het gene 'er HIËRONYMUS vervolgends bijvoegt, en het geen boven aangemerkt is, ſchijnt deze gedachte niet te begunſtigen.

Zeldzamer kan het ons toeſchijnen, wanneer HIËRONYMUS bekent (§), dat hij, daar door zijn aanhoudend vasten in de Woeſtijn zijne wellustige neigingen vrij wel gedempt, maar niet ſoortgelijke gedachten bij hem uitgeroeid werden, tot een hulpmid-

Hij leert het Hebreeuwsch.

(*) *Epist.* XVI. *pag.* 22. *ed. Martian.*

(†) ZIMMERMAN *over de Eenzaamheid.* Iſte *Deel*, *Bladz.* 263.

(§) *Ep.* CXXV. *ad Ruf. T.* I. *Opp. p.* 934. *ed. Vall.*

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

middel daartegen ter hand had genomen, om van eenen Jood *Hebreeuwsch* te leeren. Ondertusſchen wordt het toch bij eenen zoo geleerden, vernuftigen, met de bevalligſte Romeinſche Schrijvers, ook voormaals met de beſchaafde Wereld, zoo bekenden Man heel begrijpelijk, dat hij eene voor zijne jaaren en ſmaak ruwe inſpanning van zijn geheugen nodig had, om een al te vlugge verbeeldingskracht tot zwijgen te noodzaken. In het vervolg beſteedde hij te meer vlijt op de Hebreeuwſche Spraakkunde, waar van hij tot Overzetten van den Bijbel gebruik maakte, opdat de Joôden niet verder, gelijk hij zegt (*), den Christenen ſchamper zouden verwijten, dat zij hunne Heilige Schriften vervalscht hadden.

Zijne geleerde werkzaamheden.

Men ziet hier reeds uit, dat met HIËRONYMUS geen gemeen Kluizenaar en Dweeper in de *Syriſche* Woeſtijnen begraven was. Geduurende de vijf jaaren, welke hij daar in doorbracht, onderhield hij nog ſteeds eene aangename betrekking met de edeler Wereld, welke hij verlaten had, dat is, met zijne Vrienden en Boeken. EVAGRIUS bezocht hem dikwijls uit *Antiöchië*, en nam de beſtelling op zich, van alles, wat hem nodig was. Hij ſchreef aan zijne vrienden in *Aquileja*, en andere Weſterſche Landſchappen. Dan beval hij hun zijne Zuster aan, die van haren zedenlijken val weder was opgeſtaan, dan begeerde hij van hun Godgeleerde Schriften der Kerkleeräaren, de *Roomſche* Geſchiede-

(*) *Præfat. in Verſ. Jeſaiæ Tom.* I. *Opp. p.* 474.

Digitized by Google

denis van AURELIUS VICTOR, en andere Boeken meer; daartegen bood hij hun het een en ander uit zijnen voorraad aan; bijzonder van zijne menigvuldige Handſchriften van den Bijbel, deszelfs Overzettingen en Verklaringen, (*Sacræ Bibliothecæ Codices*,) welke hij des te gemaklijker kon mededeelen, omdat hij jonge Affchrijvers, (*alumnos, qui antiquariæ rei inſerviant*,) aangekweekt had. Het bleef hem nog eigen, met uitdrukkingen en verzen van zijne oude geliefde Schrijvers te ſpreken, alhoewel hij eenmaal, als hij eene plaats van HORATIUS gebruikt, gedenkende, waar hij leefde, die alleen aan zeker iemand, (*quidam*,) toeſchreef. Doch voornaamlijk bracht hij den tijd door met Bijbelſche onderzoekingen en overdenkingen, die voor zijne levenswijze voegden (*).

Behalven zijne Brieven, welke nog als gedenkſtukken van deze gezindheden overig zijn, zijn 'er nog andere, welke hij, met grooter vlijt, en in de uitgeſtrektheid van Verhandelingen, heeft opgeſteld. Hier toe behoort zijn lange Brief aan HELIODORUS (†), welke eene zoo vuurige aanprijzing van het *Monnikenleven* bevat, als men van een goed brein, hetwelk door de hitte der *Syriſche* Woeſtijnen gezengd is, verwachten kan (§). Het ſtrekt HIËRONYMUS tot eere, dat hij, in zijnen ouderdom, de menigvuldige gebreken van dezen Brief zelf erkend

(*) *Epist.* V. *ad Florentium pag.* 14. *Eistp.* VI. *ad Julian. p.* 16. *ed. Vall.* (†) *Ep.* XIV. *p.* 28. *ed. Vall.* (§) Verg VI. *Deel*, *Bladz.* 52.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

kend heeft (*). Een gedeelte daar van mag men op rekening van zijne gevoelige ſmart ſtellen, dat HELIODORUS, zijn vriend en medegezel te *Antiochië*, die reeds op het punt ſtond, om zich met hem in de Woeſtijn te begeven, dit voornemen, ondanks zijn bidden en klagen, veränderd, en hem zelfs verlaten had. Zelfs door dezen Brief bereikte hij zijn oogmerk bij HELIODORUS niet.

Omtrent ten zelfden tijde, toen HIËRONYMUS een Kluizenaar was, beſchreef hij ook *het leven van den eerſten vermaarden Christelijken Kluizenaar*, PAULUS *van Theben*, opgedragen aan eenen anderen PAULUS, zijnen vriend te *Concordia*, eene ſtad niet verre van *Aquileja* (†). Tot bevestiging van de geloofwaardigheid van dit zijn verhaal, doet hij, bij gelegenheid van een bericht, dat een Palmboom PAULUS te gelijk ſpijze en kleding bezorgd had, deze betuiging: „ Opdat dit niemand onmooglijk „ moge voorkomen, roep ik JESUS en zijne Heilige „ Engelen tot getuigen, dat ik in dien oord der „ *Syrifche* Woeſtijn, welke aan de *Saracenen* „ grenst, Monniken gezien heb, en nog zie, van „ welken de één dertig jaaren lang opgeſloten, van „ gerstenbrood en modderig water leefde; maar „ een ander in eene oude Bron, welke de *Syriërs*, „ in hunne taal, *Gubba* noemen, daaglijks ſlechts „ vijf drooge vijgen gebruikte." Ondertusſchen wordt zul-

(*) *Ep.* LII. *ad Nepotian. p.* 252.

(†) *Tom.* II. *Opp. Hieron pag.* 1. *ed. Vall.* Vergel. *Deel* II. *Bladz.* 436. en *Deel* IV. *Bladz.* 97.

Digitized by Google

zulke betuiging voor gemelde bericht veel te ſterk en verkeerd te pas gebracht, en kan ook aan de volgende zeldzame ſprookjens geene geloofwaardigheid bijzetten.

Het is verders niet onwaarſchijnlijk, dat hij zijn eerſte *Uitlegkundig Geſchrift over den Profeet* OBADJA, insgelijks in deze Woeſtijn, geſchreven heeft. Dit is niet meer voorhanden; want toen hij, vele jaaren daar na, het *tweede* ſchreef, oordeelde hij van dit eerſte zoo verächtlijk, dat hij deszelfs vernietiging *daar door* bevorderde (*). Eigenlijk had hij dit Uitlegkundig Geſchrift niet bekend gemaakt; evenwel werd hem, na eenigen tijd, een afſchrift daar van uit *Italië* overgezonden, met lofſpraken over zijnen arbeid; en hij verwonderde zich, dat een ſlecht Boek toch eenen Lezer van even zoo bepaald verſtand had kunnen vinden, die hetzelve hoogſchatte.

HIËRONYMUS wordt in Kerkelijke verſchillen betrokken.

Onder zoodanige bezigheden had HIËRONYMUS, zedert het jaar 374, in de *Syriſche* Woeſtijn geleefd, toen de Kerkelijke twisten hem tot daar toe vervolgden, en zelfs eindelijk noodzaakten, om deze zijne toevlucht-plaats te verlaten. De *Meletiäanſche Scheuring*, in het nabuurig *Antiöchië*, wier begin en verdere voortgang op hare plaats beſchreven is (†), was toenmaals op het hoogst geklommen. De *Katholijken* in de gemelde ſtad verdeelden zich in twee partijën, waar van de ééne

ME-

(*) *Præf. Explanat. in Abdiam T.* III. *Opp. p.* 1454.

(†) Zie IV. *Deel, Bladz.* 119.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

MELETIUS, de andere PAULINUS, voor haren Bisschop erkende. Hier bij kwamen de aanhangers van VITALIS, die zich van de beide eerstgemelden had afgescheiden, en door APOLLINARIS tot Bisschop gewijd was geworden; om niet van de *Ariänen* te spreken, wier Gemeente door EUZOJUS bestuurd werd. Vele andere Bisschoppen en Gemeenten verklaarden zich over deze Scheuring ook verschillend. DAMASUS te *Rome*, en ATHANASIUS te *Alexandrië*, en in het algemeen de *Westersche* Bisschoppen, zagen PAULLINUS voor den rechtmatigen Bisschop aan, met wien zij ook de Kerkelijke gemeenschap onderhielden. BASILIUS *de Groote*, integendeel, en de meeste *Oostersche* Bisschoppen, waren MELETIUS toegedaan; onder wiens vrienden te *Antiöchië* zelve, inzonderheid de beide vermaarde Leeräars, FLAVIANUS en JOANNES CHRYSOSTOMUS, behoorden. Naardien HIËRONYMUS uit het *Westen* naa *Syrië* gekomen was, kon men van hem natuurlijk eene genegenheid voor PAULLINUS verwachten. Zijn beste vriend te *Antiöchië*, EVAGRIUS, was insgelijks aan deze zijde. Maar de *Meletiänen* maakten in de Gewesten, waar hij zich thans onthield, eene zoo talrijke partij uit, en de verwarring, welke uit deze en andere Kerkelijke verschillen ontstond, was zoo groot, dat het niet te verwonderen is, dat hij besluiteloos bleef. Het schijnt zelfs bijna, dat hij getwijfeld heeft, of hij zich ook bij den Bisschop VITALIS behoorde te voegen, die door zijnen voormaligen Leermeester APOLLINARIS was ingewijd.

Hier bij kwam nog een andere twist, die door de-

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deze *Meletiäanſche* Scheuring te meer verſterkt werd, dewijl deze laatſte in den grond één der menigvuldigſte gevolgen van de dan heerſchende dan onderdrukte *Ariänerij* was. Men had reeds in vroeger tijden begonnen, het woord ὑποστασις in de Leere van de Godlijke Drieëenheid te gebruiken, en wel in meer dan éénen zin; dan verſtond men 'er hetzelfde door, wat ουσια, (*Wezen*,) te kennen geeft; maar dan, en dit gewoonlijkst, was het hetzelfde met *Perſoon*. (προσωπον.) Uit deze dubbelzinnigheid moest allengs misverſtand en verketteringontſtaan. Volgends de aanmerking van GREGORIUS NAZIANZENUS (*), leerde men, te recht, dat 'er in God is één ουσια, en drie ὑποστασεις; de *Italiäanſche* Leeräars verklaarden ook deze woorden heel wel; maar, dewijl zij, door de armoede van hunne taal, beiden niet genoeg van elkanderen konden onderſcheiden, voerden zij „ opdat het niet ſchijnen zou, als of zij *drie Wezens* leerden, in plaats van ὑποστασις, het woord προσωπον, (*Perſona*,) in. „ Wat gebeurde? " zoo gaat deze Schrijver voort: „ Iet, in de daad geheel belagchlijks, of liever beklaaglijks. Deze onvoegzame woordenſtrijd bracht een onderſcheid in het Geloof voort. Wie, (zoo als de *Roomſche* Leeräars,) niet drie ὑποστασεις wilde toelaten, werd van de Oosterlingen tot eenen *Sabelliäan* gemaakt; en wie, (zoo als de *Oosterlingen*,) niet in plaats van dit drie προσωπα wilde zeggen, dien beſchuldigden de *Westerlingen* van

(*) *Orat.* XXI. *Tom.* I. *Opp. pag.* 395.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van de *Ariäanſche* dwaling." Ondertusſchen was, op de Kerkvergadering van *Nicea*, ουσια en ὑποστασις in dezelfde betekenis gebruikt; waaröm derzelver ijverige aanhangers geloofden, dat men maar van ééne ὑποστασις in de Godheid mogt ſpreken. Hier door werden de *Ariäanſche* Verſchillen meer en meer vergroot. Vergeefs had ATHANASIUS, en de met hem verëenigde Biſchoppen, op eene *Sijnode* te *Alexandrië*, in het jaar 362, getracht, van dezen woordenſtrijd, en van het *Meletiäansch* verſchil te *Antiöchië*, een einde te maaken (*). De *Euſtathiänen* aldaar, en hun hoofd PAULLINUS, verwierpen de ſtelling van drie ὑποστασεις in God; de *Meletiänen* hielden ze voor goed Rechtzinnig. De Biſchoppen, te *Alexandrië* vergaderd, de verdediging der beide partijën gezien hebbende, deeden de uitſpraak, dat men heel wel drie ὑποστασεις voor *drie Perſonen*, en ééne ὑποστασις voor *één Wezen*, zeggen kon (†). Ondertusſchen bleven de *Meletiänen* aandringen, dat men volſtrekt drie ὑποστασεις moest aannemen. Dit werd ook van HIËRONYMUS gevorderd, door de Monniken, die bij hem buitendien van al te groote genegenheid voor de *Ariänen* verdacht waren.

In deze verlegenheid keerde HIËRONYMUS zich, omtrent het jaar 377 of 378, tot den *Roomſchen* Biſchop DAMASUS, in twee Brieven (§). Wij willen

(*) Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 377.

(†) ATHAN. *Tomus ad Antioch. T.* I. P. II. *Opp. p.* 617.

(§) *Ep.* XV. *et* XVI. *ad Damas. p.* 37.

Digitized by Google

len het begin van den eerſten Brief gedeeltelijk hier plaatzen, opdat men zie, hoe vleijend HIËRONYMUS den *Roomſchen* Biſchop behandelt, gelijk hij, in het gemeen, door de loffpraken, welke hij aan deze Biſchoppen gaf, door zijne naauwe verbindtenisſen met dezelve, door de door hem in zijne Schriften aangehaalde en bevestigde vertelling, dat de Apostel PETRUS 25 jaren te *Rome* Biſchop is geweest, en meer dergelijke, in het westen één der grootſte bevorderaars is geweest van die hoogheid en *dat gezag*, waar toe deze Biſchoppen zich, zedert de vijfde eeuw, verheven hebben (*). Dus begint zijn eerſte Brief aan DAMASUS, in zijnen gezwollen en opgeſmukten ſtijl: „ Dewijl de *Ooster-*
„ *lingen*, door alle de woede der volken geſchud
„ worden, en den nadelozen, geheel geweven rok
„ des Heeren, in kleine ſtukken ſcheuren, en vos-
„ ſen den wijnberg van CHRISTUS verderven, zoo
„ dat het moeilijk valt, tuſschen de gebrokene bak-
„ ken, die geen water houden, te onderkennen,
„ waar de verzegelde Bron en beſlotene Hof is:
„ zoo heb ik gemeend, dat ik den Leerſtoel van
„ PETRUS, en het door eenen Apostoliſchen mond
„ geprezen Geloof moest raadplegen. Ik begeer
„ daaröm thans van daar ſpijze voor mijne ziel,
„ waar ik voor dezen het kleed van CHRISTUS
„ ontvangen heb. Zelfs de groote tuſschenbeiden
„ liggende zee, en het vergelegen land, hebben mij
„ van het opzoeken der kostbare perel niet kunnen
„ af-

(*) Vergelijk V. *Deel*, *Bladz.* 283.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ afhouden. Waar het ligchaam is, vergaderen „ ook de arenden. Nadat booze kinderen hun va- „ derlijk erfdeel verkwist hebben, wordt thans bij „ u alleen de onverderflijke erfenis der Voorvaderen „ bewaard. Daar draagt het zaad des Heeren hon- „ derdvoudige vrucht; hier ontäart de tarwe in on- „ kruid. Thans gaat in het Westen de Zon der „ Gerechtigheid op; maar in het Oosten heeft de „ gevallen LUCIFER zijnen Troon boven de Starren „ gesticht. Gij zijt het licht der Wereld, het zout „ der Aarde, de gouden en zilveren vaten; maar „ hier verwachten de aarden of houten vaten eene „ ijzeren roede en een eeuwig vuur. Alhoewel mij „ uwe grootheid afschrikt, nogthans wekt mij uwe „ vriendelijkheid op. Als een slacht-offer eisch ik „ van den Priester heil; als een schaap, van den „ Herder bescherming. Verre zij de nijd! de pracht „ der *Roomsche* hoogheid wijke! Ik spreek alleen „ met den Opvolger des Visschers, en met den „ Leerling van het Kruis. Ik volg geenen eersten, „ dan CHRISTUS, en houde mij aan de gemeen- „ schap met uwe Heiligheid, dat is, met den Leer- „ stoel van PETRUS. Ik weet, dat de Kerk op de- „ zen rotssteen gebouwd is. Een ieder, die het „ Lam buiten dit Huis eet, is onheilig. Wie zich „ niet in de Arke van NOÄCH zal bevinden, die „ zal door den Zondvloed omkomen. En dewijl „ ik, in mijn zoo afgelegen verblijf, het Heilige „ des Heeren," (hij bedoelt het Heilig Avondmaal, als een teken der Kerkelijke Gemeenschap,) „ van „ uwe Heiligheid niet altijd verzoeken kan: zoo

„ volg

„ volg ik hier uwe medegenoten, de *Egyptiſche* „ Belijders," (deze waren, als vijänden van het *Ariänismus*, vervolgd geworden,) „ en lig als „ een klein bootjen onder groote ſchepen verbor- „ gen. Ik ken VITALIS niet; MELETIUS verwerp „ ik; ik weet niets van PAULLINUS. Wie met u „ niet verzamelt, die verſtrooit; dat is, wie CHRIS- „ TI niet is, die is des *Antichrists*." Vervolgends beklaagt HIËRONYMUS zich, dat men van hem, eenen *Romein*, na de beſluiten der *Niceïſche* en *Alexandrynſche* Kerkvergaderingen, den nieuwen naam van drie ὑποϛασεις vordert. Welke Apostelen, roept hij uit, hebben dit geleerd? Hij geloofde wel, zegt hij, *drie Zelfſtandige Perſonen*; maar dit was voor de ongeſtuimige eisſchers niet genoeg; zij ſtonden op het woord zelf, en maakten hem tot eenen Ketter, als hij hetzelve niet aannam. Evenwel was de geen, die door ὑποϛασις hetzelfde verſtond als ουσια, en dienvolgends ééne ὑποϛασις in *drie Perſonen* ſtelde, geen verëerer van CHRISTUS; en wegens deze belijdenis werd hij, zoo wel als DAMASUS, met de beſchuldiging van *Sabelliänerij*, (*cauterium unionis*,) gebrandmerkt. Nu vervolgt hij: „ Doe, bid ik u, uitſpraak! en ik zal niet „ ſchroomen, drie ὑποϛασεις te zeggen. *Indien gij* „ *het beveelt!* zoo mag 'er een nieuw Geloof, na „ het *Niceïſche*, opgericht worden, en wij Recht- „ zinnigen willen, met dezelfde woorden, met de „ *Ariänen* belijden. De geheele School der We- „ reldlijke Geleerdheid verſtaat toch door ὑποϛασις „ niets anders dan ουσια. Zou wel iemand, met

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ een' Godlozen mond, *drie Subſtantiën*, (Zelf-
„ ſtandigheden,) noemen?" Eindelijk bidt hij den Bisſchop bij het gekruiste heil der Wereld, en hij de Drieëenheid van hetzelfde Wezen, hem aanwijzing te geven, of hij de meergenoemde uitdrukking gebruiken zal, of niet?

Het antwoord van DAMASUS kwam niet zoo ſchielijk, als HIËRONYMUS wenschte; waaröm hij zijn verzoek herhaalde. Ten zelfden tijde bezwaarde hij zich in eenen Brief aan eenen *Presbijter* MARCUS (*), die waarſchijnlijk den openbaren Godsdienst voor de Monniken in het Landſchap *Chalcis* bediende, zeer levendig over dezelven. Zij ontrustten hem onöphoudelijk met eisſchen wegens zijne Geloofsbelijdenis, en met beſchuldigingen van Ketterij; zij lieten hem geenen hoek der Woeſtijn vrij blijven. Zij hadden reeds zijne vrienden genoodzaakt, dezelve te verlaten, dewijl deze zeiden, het was beter onder wilde dieren, dan met zulke Christenen te woonen; en hij zou hen ook ſpoedig volgen.

HIËRONYMUS wordt Presbijter.

Of en wat DAMASUS geäntwoord hebbe, is niet bekend; maar 'er is geen twijfel aan, dat deze Bisſchop zich voor PAULLINUS en voor het gelooven van ééne Godlijke *Hypoſtaſis* verklaard heeft. Ook leefde HIËRONYMUS dus te *Antiöchië*, waar heen hij zich in het jaar 378 of 379, uit zijne geliefde eenzaamheid, begeven had, in de Kerklijke Gemeenſchap met PAULLINUS; want deze wijdde hem kort daar

(*) *Epist.* XVII. *pag.* 42. *ed. Vall.*

daar na tot *Presbijter*. Eigenlijk gebeurde dit niet naar de genegenheid van HIËRONYMUS, waarom hij voor zich eene vrijheid voorbehield, welke anders zulk een gewoon Leeraar niet genoot (*). In de daad, kon hij ook, volgends eenen Brief van EPIFANIUS (†), nog in het jaar 394, niet van zich verkrijgen, den Openbaren Godsdienst als een *Presbijter* ergens waar te nemen. Hij was evenwel eigenlijk *Presbijter* of Ouderling der Gemeente van *Antiochië*, en niet, gelijk ſommige nieuwere Roomsch-Katholijke Schrijvers gewild hebben, een algemeen *Presbijter*, of Opziener en Opperſte Leeraar van eene der Hoofdkerken van *Rome*, (*Presbijter Cardinalis*, zoo als men naderhand ſprak.)

Te *Antiochië* ſchijnt HIËRONYMUS *het Geſprek tusſchen eenen Luciferiaan en Rechtzinnigen* (§) geſchreven te hebben, waar van wij reeds te vooren geſproken hebben (**).

In het jaar 379 of 380, reisde HIËRONYMUS naa *Konſtantinopolen*, uitgelokt door den uitſtekenden roem van GREGORIUS *van Nazianzus*, die zich toen in deze Hoofdſtad onthield. Zijne Welſprekendheid, en voornaamlijk zijne ſterkte in het verklaren der Heilige Schrift, bewogen HIËRONYMUS, die reeds bij de 50 jaren was, om hem niet alleen in het open-

HIËRONYMUS reist naa Konſtantinopolen.

(*) *Libro contra Johann. Hieroſol. T.* II. *Opp. p.* 452.

(†) *Ep.* CX. *inter Ilieron. Ep. p.* 822.

(§) *Altercatio Luciferiani et Orthodoxi Opp. Tom.* IV. P. II. *pag.* 289.

(**) Zie boven *Deel* IV. *Bladz.* 380.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

openbaar zijne Gemeente leerende te hooren, maar ook nog in het bijzonder gebruik te maken van zijn onderwijs in de Uitlegkunde der Heilige Schrift; hij was 'er zelfs moedig op, dat hij zulken Leeraar had (*). Hier door nam ook zijne neiging voor de *Griekſche* Kerkſchrijveren van dag tot dag toe. Ten minſten vertaalde hij, geduurende de twee of drie jaaren van zijn verblijf te *Konſtantinopolen*, meer dan één van hunne Schriften. Eén daar van was het *Chronicon* van EUSEBIUS (†), hetwelk hij niet enkel vertaalde, maar op zijne wijze veränderde en verbeterde. Doch, dat men zich niet altijd op zijne geloofwaardigheid, in deze door hem dus veränderde *Chroniek*, kan verlaten, is ons reeds (§) door het bericht gebleken, dat de Apostel PETRUS XXV jaaren te *Rome* Biſchop zou geweest zijn, hetwelk hij in het werk van EUSEBIUS heeft ingelascht, die hetzelve in zijne *Kerkgeſchiedenis* in de daad tegenſpreekt.

Bovendien vertaalde HIËRONYMUS te *Konſtantinopolen veertien Homiliën* van ORIGENES, over JEREMIA, en waarſchijnlijk nog aldaar even zoo vele over EZECHIEL (**). In de Voorreden aan zijnen vriend VINCENTIUS, zegt hij, dat hij, op deszelfs begeerte, den geheelen ORIGENES, den tweden Leeraar

(*) *Cat.* SS. *Eccles. C.* 117. *Ep.* XXXII. *ad Domnion. p.* 245. *ed. Mart. Apologet. advers. Rufin. Libr.* I. *pag.* 363. *Epist.* XXXIV. *pag.* 292.

(†) Zie III. *Deel*, *Bl.* 402. (§) *Deel*, I. *Bl.* 239.

(**) *Tom.* V. *Opp. pag.* 741. *ed. Vall.*

Digitized by Google

aar der Kerke, na de Apostelen, zoo als hem DIDYMUS noemt, begon Latijn te laten ſpreken; hoewel wat langzaam, door ongemak aan zijne oogen, door veel lezen veröorzaakt, en uit gebrek aan Afſchrijvers. Hoe hij zich naderhand, wegens deze Overzettingen, toen men hem daar uit zijne zucht voor ORIGENES te last legde, met verändering van zijn gevoelen, verdedigd hebbe, is boven reeds door ons verhaald (*). Nogthans moet men tevens erkennen, dat HIËRONYMUS zelfs thans geen' onbepaalden *eerbied* voor alle de verklaringen van ORIGENES koesterde. Een bewijs daar van is zijne *Verhandeling over de Seraphim*, door hem nog te *Konſtantinopolen*, in het jaar 381, opgeſteld, zijnde eene omſtandige verklaring van het VIIde Hoofdſtuk van JESAIA (†). Men ziet in dezelve de gewone leerwijze, die HIËRONYMUS vervolgends doorgaands ook volgde in de Uitlegging der Heilige Schriften. Hij laat zijne Hebreeuwſche en Griekſche Taalkunde ſchitteren; hij vergelijkt de Griekſche en Latijnſche Overzetters van den Bijbel met het Oorſpronglijke; hij haalt geern verſcheidene gevoelens van beroemde Uitleggers aan, zonder altijd derzelver waarde te beöordeelen; hij gaat niet ligt den Woordelijken Zin voorbij, maar houdt dikwijls zich veel langer bij de *Allegoriſche* Toepaſſingen op, hij verwisſelt geleerde aanmerkingen en ſtichtelijke bedenkingen, en houdt den

(*) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 333.

(†) Briefswijze ingericht aan DAMASUS *Tom.* I. *Opp. Epist.* XVIII. *pag.* 44. *ed. Vall.*

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den Lezer vrij wel gaande door zijnen ſtijl. Zeldzaam genoeg is het, dat een man, als HIËRONYMUS, met de beste Schrijvers en Uitleggers der *Romeinſche* en *Griekſche* Oudheid zoo bekend, zoo veel met *Allegoriën* en geheime verklaringen op kon hebben; hij zelf geeft als eene reden daar van op, den rijkdom der verborgenheden, die in de H. Schrift ligt opgeſloten; maar eene voorname oorzaak was zijn gebrek aan ſmaak en aan een fijn Dichterlijk gevoel, welk gebrek men nergens ſpoediger ontwaar wordt, dan bij de Uitleggingen van het O. Testament.

HIËRONYMUS betrokken in de Meletiäanſche verſchillen.

Op deze wijze echter had zich HIËRONYMUS reeds eenen naam gemaakt in *Theologiſche* geleerdheid, en begon nu ook in Kerklijke zaaken en verſchillen eene aanmerklijke rolle te ſpelen. Hier toe behoorde de vernieuwing der *Meletiäanſche* Scheuring te *Antiöchië*, die zelfs met de dood van MELETIUS, in het jaar 381, geen einde nam. De aanhangers van dezen Biſchop verkozen thans, in plaats van PAULLINUS als hun Biſchop te erkennen, FLAVIANUS tot zijnen Opvolger, wiens partij door vele Oosterſche Biſchoppen gevolgd werd; waar tegen de *Italiäanſche* Biſchoppen, als ook de *Egyptiſche* en *Arabiſche*, PAULLINUS toegedaan bleven. Men ſloeg dan eene Kerkvergadering te *Rome* voor; op welke men over den vrede tusſchen de beide partijën zou handelen. De Biſchoppen van de *Meletiäanſche* partij weigerden wel, dezelve bij te wonen; maar PAULLINUS zelf, en EPIFANIUS, Biſchop van *Salamis*, reisden, in gezelſchap van HIËRONYMUS, in het jaar 382, derwaards, om van daar

daar eene nieuwe ondersteuning voor hunne partij te zoeken (*). Ook werd 'er werklijk eene *Sijnode* te *Rome* gehouden, welke PAULLINUS, als rechtmatigen Bisschop van *Antiöchië*, erkende, doch tevens, dewijl geene *Oosterſche* Bisschoppen daar tegenwoordig waren, zonder uitwerking bleef.

Bij deze gelegenheid had HIËRONYMUS menigvuldige bezigheden. Evenwel elders (†), hebben wij reeds gezien, dat die Roomsch-Katholijke Schrijvers mistastten, die meenen, dat HIËRONYMUS thans den *post van gewonen* Geheimschrijver bij den Bisschop DAMASUS zou bekleed hebben; hetwelk zij vruchteloos beweeren, uit deze woorden, in éénen zijner Brieven (§): *Quum in chartis Ecclesiasticis juvarem Damasum — et Orientis atque Occidentis Sijnodicis Consultationibus responderem.*

Op de gemelde Kerkvergadering, werd ook gesproken, van de wijze, op welke de *Apollinaristen*, van welke wij, in het vervolg, nader moeten spreken, in de Kerk konden aangenomen worden. Ten dien einde liet DAMASUS (**), door éénen zijner vrienden, eenen *Presbijter* en zeer welsprekend man, die hem gemeenlijk in zulke opstellen ten dienst stond, eene Geloofsbelijdenis vervaardigen, welke de *Apollinaristen* zouden onderschrijven. Deze

(*) *Ep.* CXXVII. *ad Principiam p.* 949. *ed. Vall.*

(†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 278.

(§) *Ep.* CXXIII. *ad Ageruchiam p.* 911. *ed. Vall.*

(**) Dus verhaalt RUFINUS *Apol. pro Orig. Tom.* V. *Opp. Hieron. pag.* 253. *ed. Martian.*

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ze meende, dat het nodig was, naardien hij de leere van de Menschwording des Heeren voordroeg, hem *den Mensch des Heeren*, (*homo Dominicus*,) te noemen. Dit was, als eene nieuwigheid in de uitdrukking, voor de *Apollinaristen*, zeer aanſtootlijk. De Opſteller toonde hun, dat ATHANASIUS deze uitdrukking reeds gebruikt had. Daar op verzocht één van hen, om het geſchrift van dezen Leeraar, waar in die plaats te vinden was; krabde ze uit, ſchreef de uitgeſchrapte woorden 'er weder bij, en gaf dus het geſchrift terug. Toen nu de twist hier over op nieuw begon, en dit geſchrift andermaal ten bewijze werd bijgebracht, zouden, zoo als de *Apollinarist* hoopte, de woorden, die op de uitgeſchrapte gelezen werden, eene vervalſching van hetzelve doen zien. Maar juist werd zijne eigene vervalſching ontdekt. HIËRONYMUS heeft naderhand bekend (*), dat dit hem, als Opſteller van die Geloofsbelijdenis, wedervaren was; maar toonde deswegens zijn ongenoegen, dat RUFINUS dit in het licht gebracht had, omdat deze het als een bewijs aanvoerde, hoe de Ketters de Schriften van ORIGENES hadden kunnen vervalſchen.

Schriften van HIËRONYMUS, op verzoek van DA-

Terwijl HIËRONYMUS dus den Biſchop van *Rome* verſcheidene dienſten bewees, ſtelde hij ook, op deszelfs verzoek, verſcheidene Verhandelingen op, om zijne geleerde weetgierigheid te voldoen. Op zijn verzoek (†) ſchreef HIËRONYMUS eene Verhandе-

(*) *Apol. adv. Ruf. L.* II. *T.* IV. P. I. *Opp. p.* 415. *ed. Martian.* (†) *Ep.* XIX. *inter Ep. Hieron. p.* 63. *ed. Vail.*

deling over de betekenis van het Hebreeuwſche woord *Hoſianna* (*). Op dezelfde wijze verklaarde hij, op zijne begeerte, de *gelijkenis van den verloren Zoon* (†). Nog begeerde de Biſſchop van hem (§), eene beäntwoording van de vijf volgende bedenkingen: *Eerst*, wat het zeggen wilde: *Wie* KAÏN *doodt, die zal zevenvoudig gewroken worden?* MASUSOPgeſteld. *Ten tweden:* Indien God alles zeer goed gemaakt heeft, waaröm gaf hij dan aan NOACH wetten omtrent de reine en onreine dieren, naardien toch het geen onrein *is*, niet goed kan zijn? Waaröm werd aan PETRUS, in een gezicht, iet onreins vertoond? *Ten derden:* Waaröm zegt God tot ABRAHAM, dat de *Israëliten*, in het vierde Geſlacht, uit *Egypte* zouden wederkeeren, en MOSES noemt het *vijfde? Ten vierden:* Waaröm is aan ABRAHAM de Beſnijdenis tot een teken van zijn Geloof gegeven? *Ten vijfden:* Waaröm heeft ISAÄK, een deugdzaam en van God bemind man, door dwaling bedrogen, niet gezegend den genen, dien hij wilde, maar dien hij niet wilde? HIËRONYMUS antwoordde ook hier op in eenen bijzonderen Brief (**); en wel zoo, dat hij aan de meeste plaatzen, tot deze vragen betreklijk, ook eene geheimzinnige betekenis toekent. Welke leerwijze hij bijzonder te danken had aan de *Griekſche* Godgeleerden, velen van wier Schriften hij daaröm ook in het Latijn vertaalde, bij voorbeeld

(*) *Ep.* XX. *l. c.* (†) *Ep.* XXI. *p.* 68.
(§) *Epist.* XXXV. *inter Epist. Hier. p.* 156.
(**) *Epist.* XXXVI. *l. c. pag.* 158.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

beeld het werk van DIDYMUS *over den H. Geest* (*). Insgelijks vertaalde hij, om dezen tijd, *twee Kerkredenen* van ORIGENES, *over het Hooglied*, welke hij ten ſterkſten aanprees. Het nuttigſte echter, hetwelk HIËRONYMUS, op verzoek van dezen Biſſchop, ondernam, was zijne *Verbetering der oude Latijnſche Bijbelvertaling* (†), die bij de Gemeente te *Rome* in gebruik was. Van deze verbeterde Vertaling heeft MARTIANAY het Boek *Job*, de *Pſalmen*, en het *Nieuwe Testament*, welke daar van nog overig zijn, laten drukken, met de *Kritiſche* tekenen (§).

HIËRONYMUS verkering met, en ſchriften op verzoek van godvruchtige vrouwen.

Terwijl HIËRONYMUS, in de jaaren 383 en 384, te *Rome*, door DAMASUS opgewekt, zoo veel vlijts aan de Uitlegging en Vertaaling der Heilige Schrift beſteedde, nam zijn aanzien ook door andere bezigheden en omſtandigheden, van dag tot dag, toe. Hij wederlegde het Boek van HELVIDIUS, over MARIA, en tegen de voorrechten van den Ongehuwden Staat, in een afzonderlijk werk (**). Verſcheidene der voornaamſte weduwen en jonge dochters te *Rome*, gaven zich geheel aan zijn onderwijs en beſtuur over, waar door hij aldaar de hoofdaanvoerer der *Asketiſche* Levenswijze werd, welke tot hier toe te *Rome* weinig opgang gemaakt had (††). Wij hebben reeds te vooren gezien, hoe onvermoeid en ijve-

(*) *Deel* V. *Bladz.* 164.
(†) Zie ons VI. *Deel*, *Bladz.* 144.
(§) *Tom.* I. *Opp. Hieron. pag.* 1185.
(**) *Deel* VI. *Bladz.* 188. (††) *Deel* IV. *Bladz.* 112.

Digitized by Google

ijverig HIËRONYMUS gewerkt hebbe, om aan edele *Romeinſche* vrouwen, en ook aan ſommige mannen, deze levenswijze aan te prijzen (*). Behalven de Geſchiedenis van MARCELLA, de eerſte *Non* te *Rome* (†), met hare vriendin PRINCIPIA, hebben wij ook bericht gegeven van andere, zijne vriendinnen en leerlingen, de oudere PAULA, hare Dochters BLESILLA en EUSTOCHIUM, haren Schoonzoon PAMMACHIUS, hare Kleindochter PAULA, FABIOLA, de beide MELANIA'S, FURIA en SALVINA. Het één en ander *zal hier nog* bijgevoegd moeten worden, willen wij de gevoelens en lotgevallen van HIËRONYMUS behoorlijk beöordeelen.

MARCELLA, deze rijke weduwe, welke reeds vóór zijne komst te *Rome* een ſtreng en Godsdienſtig leven had begonnen te leiden, was de eerſte, die hem verzocht, om haar in de verklaring der H. Schrift te onderwijzen, hoe zeer hij vermijdde, de oogen der *voorname* jufferſchap tot zich te trekken. Hare Moeder ALBINA, met hare Dochters, en anderen van hare vrienden en bekenden, waar onder de vroome Maagden ASELLA, MARCELLINA, en FELICITAS, voedden dezelfde begeerte. Van deze vrouwen omringd, las en verklaarde HIËRONYMUS haar de Heilige Schrift (§). Men heeft zelfs onderſteld, dat *hij* bij MARCELLA in huis gewoond hebbe (**), doch

(*) *Deel* VI. *Bladz.* 54. (†) *L. c.*

(§) HIËRON. *Epist.* CXXVII. *ſeu Marcellæ Epitaph. pag.* 949. *ed. Vall. Ep.* XLV. *ad Aſellam p.* 193. *ſq.*

(**) TILLEMONT *vie de St. Jerôme p.* 59.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

doch dit is daaröm min waarſchijnlijk, omdat hij niet alleen te *Rome* verſcheidene Brieven aan deze weduwe geſchreven heeft; maar ook in éénen derzelven (*), de kleine Herberg, alwaar hij zijn verblijf had, en in eenen anderen (†), den Bode noemt, dien zij aan hem gezonden had. Bij de gemeenzame verkering, welke hier uit volgde, gedroeg HIËRONYMUS zich met alle behoedzaamheid, terwijl MARCELLA buitendien gewoon was, met geenen Geestelijken of Monnik, anders dan in tegenwoordigheid van eenen derden, te ſpreken. HIËRONYMUS zelf leefde met *Asketiſche* ingetogenheid, en wilde ook geene andere leerlingen hebben. „ Laat „ mijne vijänden," zoo daagt hij hen, in éénen der aangehaalde Brieven, uit (§), „ zeggen, wat zij „ ooit van mij beſpeurd hebben, hetwelk voor eenen „ Christen niet paſſen zoude. Heb ik ooit van „ ééne enkele geld, groote of kleine geſchenken, „ aangenomen? Was mijn ſpreken dubbelzinnig? „ of mijn oog dartel? Ben ik ooit in het huis van „ een losbandig vrouwsperſoon gegaan? Hebben „ mij zijdene klederen, ſchitterende juweelen, een „ geblanket aangezicht, of de begeerte naar goud „ weggeſleept?" Ook heeft men geene oorzaak, om den Kerkvader niet op zijne verzekering te gelooven, hoe zeer de ſpotzucht ſtoffe voor zich ſcheen te vinden, dat een bejaard *Presbijter* en Monnik onder oude en jonge Weduwen en Vrijsters zat,

(*) *Ep.* XLII. *p.* 190. (†) *Ep.* XXXII. *p.* 150.
(§) *Ep.* XLV. *p.* 194.

zat, haar de Heilige Schrift verklarende, en hare vragen daar uit beäntwoordende, briefwisseling met haar houdende over Hebreeuwsche woorden en over Ketterijën, en haar ten deele in staat stellende, om Uitlegkundige verschillen te beslissen. Maar dit vroom gezelschap ging hier in met ernst te werk, zocht in dit buitengewone zijnen roem, en kreunde zich aan geene spotternijën of beschimpingen. HIËRONYMUS bekende naderhand wel, dat hij, in zijne *jonge* jaaren, zijne kuischheid niet zuiver bewaard had (*), *maar* geene spoor is 'er, dat hij thans, na de groote verändering in zijne gezindheid en zeden, nog eenen kwaaden naam ten dezen gehad hebbe.

Om de Bijbelsche en Godgeleerde Weetgierigheid van MARCELLA te voldoen, schreef HIËRONYMUS haar, geduurende zijn verblijf te *Rome*, verscheidene Brieven en kleine Verhandelingen, van welken 'er nog *zestien* overig zijn. In éénen derzelven (†), verklaart hij haar de *tien naamen van God bij de Hebreën*. Onder anderen merkt hij daar in aan, dat sommigen uit onkunde den naam JEHOVA, (יהוה,) als zij dien in *Griekſche* Schriften vonden, (ΠΙΠΙ,) gelezen hadden, maar dat de Joden geloofden, dat deze naam van vier letteren, (τετραγραμμον,) niet uitgesproken kan worden. In den volgenden Brief (§) onderricht HIËRONYMUS zijne vriendin, nopens de *Hebreeuwsche* woorden *Hal-*

(*) Zie boven *Bl.* 116, 122. (†) *Ep.* XXV. *ed. Vall.*
(§) *Epist.* XXVI. *pag.* 130.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Halleluja, *Amen*, *Maran Atha*, *Ephod* enz. die in het Nieuwe Testament bewaard zijn. Bijzonder verklaart hij in eenen volgenden Brief (*), het woord *Ephod* en *Theraphim*. Een en andermaal ſchreef hij haar over het woord *Sela* of het *Diapſalma* in de *Pſalmen* (†), en tevens zond hij haar eenen vertaalden Brief van ORIGENES, over dit woord *Sela* (§). In eenen anderen Brief (**) breidt HIËRONYMUS zich uit over twee plaatzen van den CXXVIIſten *Pſalm.* Op eenen anderen tijd beſchrijft hij een uitlegkundig werk van RHETICIUS, eenen *Galliſchen* Biſchop, onder de regeering van KONSTANTYN *den Grooten*, over het *Hooglied*, als een ſlecht Boek, waaröm hij aan zijne vriendin de ſchriften van dezen man niet wil zenden, hoewel hij ze aan anderen gegeven had, omdat, zegt hij, niet allen dezelfde ſpijze moesten eten. — Hij geeft haar insgelijks onderricht omtrent dwaalende partijën. Een *Montanist* had haar de Bijbelplaatzen voorgehouden, in welke de Verloſſer den *Trooster* of Hemelſchen Bijſtand belooft te zenden, en welke hij op de tijden van MONTANUS toepaste. HIËRONYMUS wederlegt, in eenen Brief (††), niet alleen deze verklaring; maar hij toont ook, waaröm de *Montanisten* moesten verworpen worden. Op gelijke wijze beſtrijdt

(*) *Ep.* XXIX. *p.* 137. (†) *Ep.* XXVIII. *p.* 133.

(§) Deze ſtaat in MONTFAUCON's *Hexapla Orig. T.* I. *in Præliminaribus. p.* 80. van waar VALLARSI dien heeft overgenomen. (**) *Ep.* XXXIV. *p.* 152.

(††) *Epist.* XLI. *pag.* 185.

Digitized by Google

ſchrijdt hij, in eenen anderen Brief (*), het gevoelen der *Novatiänen*, *over de zonde tegen den Heiligen Geest*.

Op dezelfde wijze gaf zijne vriendin PAULA hem veelvuldige aanleiding tot zulke Bijbelſche en Godgeleerde Brieven. PAULA wilde weten, wat de *Hebreeuwſche* Letters betekenden, met welke in den CXIXden *Pſalm*, ſteeds acht Verzen achter elkander, bij de rei af, beginnen. Dit verklaart HIËRONYMUS haar in eenen Brief (†), maar tast daar bij, in de betekenis van de naamen der Hebreeuwſche Letteren, meermalen mis. Nog is een verminkte Brief van hem aan PAULA voorhanden (§), in welken hij, met ongemeene loſſpraken op ORIGENES, eene lijst van zijne ſchriften en die van VARRO mededeelt, om te toonen, dat ORIGENES alle *Grieken* en *Romeinen* in menigte van ſchriften overtroffen heeft.

In zijne overige Brieven aan deze twee vriendinnen, houdt HIËRONYMUS zich bezig, dan met zijne bijzondere belangen, dan met het prijzen van andere vroome Christinnen; zoó vindt men twee Brieven, in welke hij zich verdedigt (**), dat hij, tegen de algemeene denkwijze, de *Evangeliën* verbeterde; en van zijne vergelijking van den Hebreeuwſchen Bijbel met de Overzetting van AQUILA gewaagt (††). Aan den anderen kant ſtichtte hij, in de-

(*) *Ep.* XLII. *p.* 188. (†) *Ep.* XXX. *p.* 144.
(§) *Ep.* XXXIII. *p.* 151. (**) *Ep.* XXVII. *p.* 131.
(††) *Epist.* XXXII. *pag.* 150.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deze Brieven, gedenkzuilen voor Godzalige vrouwen, LEA, ASELLA, en BLESILLA, of BLÆSILLA (*). Onder anderen ſchreef hij eenen zeer langen Brief, om de Moeder van BLESILLA te bewegen, dat zij deze, in haar voornemen, om eene *Non* te worden, wilde navolgen.

HIËRONYMUS boezemt zijne vriendenzucht tot het afgezonderd leven in.

Te weten, dit was juist de voornaamſte bedoeling van HIËRONYMUS, bij de Romeinſche Jufferſchap, haar te overreden, om de Wereld met het Klooster te verwisſelen (†). Onder alle zijne Brieven, die hier toe behooren, is die aan de jonge EUSTOCHIUM, Dochter van PAULA, welke meer eene Verhandeling dan een Brief is, de merkwaardigſte (§). In denzelven ſchetst hij niet alleen een verächtelijk maar zelfs belagchlijk tafereel van de zeden van vele Geestlijken, Weduwen, en Vrijsters, te *Rome*. „ Opdat het niet ſchijne," ſchrijft hij, „ als of ik enkel van de vrouwen ſprak, zoo vloek „ ook die mannen, die gij met ketenen beladen „ ziet, die, op de wijze der vrouwen, tegen des „ Apostels voorſchrift, hun hair dragen, die eenen „ bokkenbaard, zwarten mantel, en bloote tegen „ de koude geharde voeten hebben. Dit alles zijn „ kenmerken des Duivels. Zulke lieden bezuchtte „ *Ro-*

(*) *Epist.* XXIII. *de exitu Leæ p.* 124. *Ep.* XXIV. *de Laudibus Aſellæ p.* 126. *Ep.* XXXVIII. *de Ægrotat. Bleſillæ p.* 171. *Ep.* XXXIX. *ſuper obitu Bleſillæ p.* 174. Verg. *Deel* VI. *Bl.* 54. (†) *Ep.* XXX. *p.* 148. *ad Paul.*

(§) *Epist.* XXII. *ad Euſt. de Custodia Virginitatis pag.* 187. Verg. *Deel* VI. *Bladz.* 58.

Digitized by Google

„ *Rome* weleer in ANTIMUS, en onlangs in so-
„ PHRONIUS. Wanneer dezen in de huizen van
„ den Adel ingang gevonden, en de vrouwtjens be-
„ drogen hebben, die met zonden beladen zijn, de-
„ wijl zij altijd leeren, en nimmermeer tot kennisſe
„ der waarheid komen: zoo ſtellen zij zich wel
„ treurig aan, maar weten hun geveinsd lang vas-
„ ten door geheim eten bij nacht te vergoeden. 'Er
„ zijn anderen, (ik ſpreek van lieden van mijnen
„ ſtand,) die daaröm Ouderlingen en Kerkedienaars
„ *zoeken te worden*, ten einde de vrouwen te vrijër
„ te kunnen zien. Hunne geheele zorg bepaalt zich
„ tot hunne klederen; als ook dat zij wel rieken,
„ en dat hunne voeten onder eene blanke huid niet
„ zwellen. De hairen worden rond gekruld; de
„ vingers ſtroomen van ringen, en opdat geen voch-
„ tige weg hunne voetzolen nat make, roeren zij
„ dien naauwlijks met de ſpitze aan. Als gij zul-
„ ken ziet, zoudt gij hen eer voor Bruidegoms
„ dan voor Geestlijken groeten. Sommigen bemoe-
„ jen zich hun gehele leven alleen daar mede, dat
„ zij de naamen, huizen, en zeden der aanzienlijke
„ vrouwen leeren kennen. Eénen van dezen, den
„ voornaamſten in deze kunst, wil ik koſt beſchrij-
„ ven, opdat gij te gemaklijker aan den Leermeester
„ de Leerlingen kent. Hij ſtaat naarſtig met de
„ zon op; regelt de orde van zijne bezoeken, ziet
„ naar den kortſten weg, en de lastige Ouderling
„ gaat bijna tot in de kamers der genen, die nog
„ ſlapen. Als hij een ſierlijk kusſen of laken, of
„ eenig ander huisraad ziet; dan prijst, bewondert,

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ en bekijkt hij het; terwijl hij klaagt, dat hem „ zulk iet ontbreekt, dwingt hij het meer af, dan „ hij 'er om vraagt, omdat elke vrouw vreest, den „ eerwaardigen man te beledigen. Kuischheid en „ vasten ſtaan hem tegen; eene maaltijd prijst hij „ naar derzelver fijne reuk, en om eene gemeste jonge „ gans. Hij heeft een' barbaarſchen en ſtouten „ mond, die altijd tot ſchelden gewapend is. Gij „ moogt u wenden, waar gij wilt, hij valt u het „ eerst in de oogen. Alle nieuwe geruchten zijn „ van hem op de baan gebracht of vergroot. Om „ het uur verwisſelt hij van paarden; deze zijn „ zoo keurig en moedig, dat men hem voor eenen „ Broeder van DIOMEDES zou houden." Men zal welligt bij deze en dergelijke plaatzen van dezen Brief oordeelen, dat een zoo vroom en arbeidzaam man zich om dergelijke vodderijën en ſtadspraatjens over het geheel wat te veel bekommerd, en ook zijne Godzalige jonge Leerlinge, die veel daar van niet ééns nodig had te weten, al te breedvoerig daar mede bezig gehouden hebbe.

Hoe het zij, HIËRONYMUS bereikte zijn oogmerk volkomen. Hij boezemde zijne vriendinnen de *uiterſte verächting tegen de Zeden der fatzoenlijke Wereld*, van een groot deel van hare ſexe, van Leeräars en Monniken, in. Naar alle waarſchijnlijkheid, was dit ook veeläl de ſtoffe van zijne geſprekken met haar. De *heilige hoogmoed*, welken hij in dezen Brief aan EUSTOCHIUM aanprees, vermeesterde alle deze vrouwen. Als men bovendien weet, wat het te zeggen is, wanneer *aanzienlijke* of

of *jonge vrouwen geleerd*, en zelfs *in de Theologie geöefend zijn*, zal men zich niet bevreemden, dat deze eene onwederſtaanbare drift gevoelden, om de menschlijke ſamenleving te verlaten, ten einde voor hare Godsdienstkennis en Zaligheid, ongehinderd, te kunnen zorgen. Dit vertoonde zich bijzonder in de familie van PAULA. Hare Dochter BLESILLA, eene jonge Weduwe, leefde naar de voorſchriften van HIËRONYMUS, onder ſtrenge boetdoeningen, en ſtierf nog, geduurende zijne tegenwoordigheid, te *Rome*. EUSTOCHIUM, hare tweede Dochter, gaf zich met allen ijver aan deze levenswijze over: en PAULA zelve nam het voornemen, om zich uit *Rome* naa de eenzame Gewesten van het Oosten te begeven.

HIËRONYMUS maakt zich algemeen te Rome gehaat.

Maar nu beſpeurde HIËRONYMUS, dat het geen, waar hij zich het meest op verhief, hem bij zeer vele inwoners van *Rome* gehaat gemaakt had. De nabeſtaanden der vrouwen van ſtand, die hij uit alle hare wereldlijke en burgerlijke betrekkingen zocht te ſcheuren, zagen hem aan, als eenen verleider (*). Men zou geern BLESILLA tot een nieuw huwelijk overgehaald hebben; in plaats daar van kwelde zij haar door eene naauwlijks doorgeſtane ziekte verzwakt ligchaam, door kastijdingen en allerleië ſoort van Godsdienſtige oefeningen, zoo zeer, dat zij waarſchijnlijk hare dood verhaaſtte, die eenige maanden daar na, in het jaar 383, volgde (†).

Door

(*) *Ep.* XXXIX. *de obitu Bleſ. p.* 182. *ed. Vall.*

(†) Vergel. *Deel* VI. *Bladz.* 58.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Door zijne afschuwlijke afbeeldingen, welke hij, in zijnen Brief aan EUSTOCHIUM, van zoo vele personen, van beiderleië kunne, te *Rome* geschetst had, had hij zich insgelijks niet weinige en magtige vijanden gemaakt. „ Ik moest," zoo schreef hij, in zijne laater jaaren, „ tot onderwijs dezer jonge „ Dochter, de listen des Duivels openbaaren. Maar „ dit schrijven beledigde velen, omdat een ieder dit „ gezegde van zichzelven verstond, en mij niet geern „ als een' bestraffer hoorde; maar als een' lasteraar „ van zijn leven verfoeide (*)." RUFINUS verweet hem naderhand (†), dat Heidenen, afvalligen, en alle vijanden der Kerk, om strijd dit hadden afgeschreven, omdat zij daar in, tot hun genoegen, alle standen der Christenen met de schandelijkste beschuldigingen bezwaard vonden. Hier kwam bij de dood van zijnen vriend en beschermer, den Bisschop DAMASUS, die, in het jaar 384, gevolgd was. Zij hadden malkanderen wederzijds onderschraagd. HIËRONYMUS verzocht van dezen Bisschop in Kerklijke twisten eene beslissing, die hem alleen gerust kon stellen; en deze erkende hem daartegen voor zijnen Leermeester in de Uitlegging der Heilige Schrift. Men zag zelfs HIËRONYMUS, een' tijd lang, zoo als hij zelf verhaalt (§), bijna algemeen voor den waar-

(*) *Epist.* CXXX. *ad Demetriadem pag.* 989. *ed. Vall.* Vergel. *Deel* V. *Bladz.* 164.

(†) *Invectiv. in Hieron. Libr.* II. *Tom.* IV. P. II. *Opp. Hier. pag.* 412. *ed. Martian.*

(§) *Epist. ad Asellam p.* 194. *ed. Vall.*

Digitized by Google

waardigſten Opvolger van DAMASUS aan. Maar thans daalde zijn goede naam en zijne achting op *één* en geheel. Men vond het zeer roekeloos, dat *hij zich* tot Zedenmeester der fatzoenlijke lieden en der Geestlijken had opgeworpen; onder anderen werd het voor ondraaglijk gehouden, dat hij de ongetrouwde vrouwen alle verkeering met mannen en het gebruik van wijn had willen verbieden (*). Alles viel nu over hem; men noemde hem eenen listigen inkruiper, eenen leugenaar en bedrieger, die zijne *kunst* den Satan had afgekeeken; men ſpotte met zijnen gang, met zijn lagchen, met zijn gezicht, en zocht het ergſte onder zijn eenvoudig gedrag (†). 'Er ſtond zelfs iemand op, die hem en PAULA van eene onkuiſche gemeenzaamheid beſchuldigde; ſchoon dezelve op de pijnbank bekende, dat hij een lasteraar was, hetwelk echter die genen niet gelooven wilden, die aan zijne ſchandelijke beſchuldiging geheel niet getwijfeld hadden (§). Bij dit bijna algemeen geroep tegen hem gedroeg HIËRONYMUS zich met al dien moed, dien de bewustheid van onſchuld en der beste oogmerken geeft. Hij verachtte zijne vijanden, en vergenoegde zich, dat zijne vriendinnen hem beter kenden. In zijnen Brief aan ASELLA (**), ſchreef hij onder anderen: „ Dus was 'er dan geene andere vrouw te *Rome*, „ die

(*) *Epist.* XXV. *ad Marcellam pag.* 62. *ed. Mart. Comment. in Ep. ad Galat. L.* III. *T.* IV. P. II. *p.* 302.

(†) *Ep. ad Aſell. p.* 193. *ed. Vall.*

(§) *Ibid pag.* 194. (**) *L. c. pag.* 194.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ die mijn gemoed had kunnen bedwingen, dan „ die, welke altijd treurde en vaſtte, die door weenen bijna blind was geworden? die de zon dikwijls heeft gevonden, nadat zij, geheele nachten „ door, de ontferming des Heeren had aangeroepen? „ wier Lied de Pſalmen, wier geſprek het Euängelie, wier vermaak onthouding, wier leven vasten „ was? Heeft mij geene andere kunnen genoegen, „ dan die, welke ik nooit heb zien eeten? Maar „ ja, eens begonnen hebbende, haar zoo te verëeren en hoog te achten, als hare kuiſchheid verdiende, hebben mij terſtond alle deugden verlaaten." — Hier wordt, gelijk men ziet, zijn ſtijl zelfs ſpottend. Maar dit zijn kleinigheden, bij *den* bitteren ſchimp, waar mede hij zekeren ONASUS, of zoo als anderen den naam gelezen willen hebben, BONASUS, overlaadt, die onder zijne lasteräars des te meer zal uitgemunt hebben, omdat hij geloofde, dat HIËRONYMUS hem bijzonder tot het oorſpronglijke van zijn tafereel der buitenſpoorigheden en dwaasheden der *Romeinen* verkozen had. Waarſchijnlijk had deze man zich bij MARCELLA onvoegzame vrijheden over hem veröorloofd. Hoe het zij, HIËRONYMUS ſchreef deswegens aan zijne vriendin eenen Brief (*), die, naar allen ſchijn, aan ONASUS vertoond moest worden; waar in hij onder anderen zegt: „ Het is geen wonder, dat ook wij, „ terwijl wij de ondeugd beſtraften, velen beledigd „ hebben. Ik heb mij onderſtaan, eenen *ſtinkenden* „ *neus*

(*) *Epist.* XI. *pag.* 184. *ed. Vall.*

„ *neus* te ſnijden, (eene toeſpeling op den naam „ ONASUS,) nu mag die geen vrezen, die een' „ krop heeft! Ik wilde de kleine klappende kraai „ beteugelen; dus mag de groote kraai leeren, hoe „ ſtinkend haar babbelen zij!" en na meer dergelijke ſluit hij met deze woorden, aan ONASUS gericht: „ Ik wil u eenen raad geven, wat gij ver- „ bergen moet, om ſchooner te zijn. Laat uw' „ neus in uw gezicht niet zien! Laat uwe ſtem „ geheel niet hooren, dan kunt gij den ſchijn van „ een *welgemaakt* en welſprekend mensch verkrij- „ gen." Met dit alles was HIËRONYMUS te weinig bedacht, om op de wezenlijke bedenkingen te antwoorden: of hij recht, en Christelijke verpligting, had, om aanzienlijke *Romeinſche* vrouwen tot eenen ſtand te lokken, voor de menschlijke ſamenleving nutteloos, en die dikwijls voor hem zelven lastig was? MARCELLA zelve was allengs over de losbandige tong en pen van HIËRONYMUS onvergenoegd geworden. „ Ik weet," ſchrijft hij ééns aan haar (*), „ dat gij, dit lezende, het voorhoofd „ rimpelen, en vreezen zult, dat mijne vrijheid „ misſchien weder een plantzoen van kijvaadjen „ zal worden: Gij zult mij, indien mogelijk, den „ mond met den vinger toehouden, opdat ik niet „ onderneme, dat te zeggen, wat anderen zich niet „ ſchamen te doen." Doch, in plaats van naar de aanmerkingen zijner vriendin te luiſteren, ſchreef hij haar, dat hij nog maar weinig, en lang niet het erg-

(*) *Ep.* XXVII. *p.* 132. *ed. Vall.*

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ergſte, gezegd had; hij noemt zijne partijën, die zijne verbetering der Latijnſche Bijbelvertaling berispt hadden, tweebeende ezels, en past, tot hunne vernedering, verſcheidene Bijbelplaatzen op hen en op zichzelven toe.

HIËRONYMUS verlaat Rome.

Onder zulke omſtandigheden was het voor HIËRONYMUS het raadzaamst, *Rome* te verlaten. PAULA was hier toe reeds gereed; hij zocht ook MARCELLA daar toe over te haalen, ten welken einde hij haar het eenzaam landleven der vrome Christinnen levendig beſchreef (*). Toen hij zoo te ſcheep ſtond te gaan, in Augustus van het jaar 385, zond hij nog den meermalen aangehaalden Brief aan ASELLA (†). Hij ſpoedde zich met zoo vele blijdſchap als verachting voor *Rome*, uit die ſtad, en liet aan zijne overige vriendinnen, door ASELLA, aanzeggen: „ Wij zullen voor den Richterſtoel van CHRISTUS „ gemeenſchaplijk ſtaan; en dan zal blijken, in wel„ ke gemoedsgeſteldheid een ieder geleefd heeft."

Hij komt in het H. Land.

Hij reisde dan met zijnen Broeder PAULINIANUS, en eenige Monniken, weder naa het Oosten. Te *Antiöchië*, waar hij zich eenigen tijd ophield, ontmoette hij ook PAULA, met hare Dochter EUSTOCHIUM: en midden in den volgenden winter begaf dit gezelſchap zich op weg naa *Palæſtina*. Wij hebben reeds elders (§) uit zijne berichten verhaald, hoe aandachtig PAULA het Heilige Land doorgereisd, en de Heilige Plaatzen bezocht hebbe.

Hij

(*) *Epist.* XLIII. *pag.* 190. *ed. Vall.*

(†) *Ep.* XLV. *p.* 193. (§) *Deel* VI. *Bladz.* 54.

Hij zelf verzekert (*), aldaar vele wonderen gezien, en het geen hij alleen door het gerucht vernomen had, door het oordeel zijner oogen bevestigd gevonden te hebben. Evenwel beſteedde hij deze reize tevens op eene den Geleerden waardige wijze, dewijl hij zich, van geleerde *Jooden* verzeld, zoodanige kennis van *Palæſtina* verwierf, dat hij tot verklaring der Schrift alle nodige licht in dit opzicht verkreeg (†).

Hij reist naa Egypte.

Uit *Palæſtina* ging onze Kerkleeräar, met zijne vriendin, *in de lente* van het jaar 386, naa *Alexandrië*; hier werd hij, ſchoon reeds grijze haairen dragende, nog een vlijtig Toehoorer van den vermaarden DIDYMUS, in de Uitlegging der H. Schrift. Dezen verzocht hij ook te voltoojen, het gene ORIGENES overgelaten had, te weten, eene verklaring over HOSEA; en DIDYMUS voldeed zijne begeerte. HIËRONYMUS erkende naderhand meermalen, hoe veel *hij* aan dezen man te danken had, alſchoon hij zich niet onthouden kon, hem van *Origeniäanſche* dwalingen te beſchuldigen (§). Vervolgends bezocht hij met PAULA de Monnikenwoningen in het *Nitriſche* Gebergte, en bevond, zoo als hij in laater jaaren ſchreef (**), dat onder de Choren der Hei-

(*) *L.* III. *contra Ruf. Tom.* II. *Opp. pag.* 551.

(†) *Præfat. in Libr. Paralipom. juxta* LXX. *Interpretes T.* I. *Opp. pag.* 1418. *ed. Martian.*

(§) *Præf. ad Comm. in Hol. T.* III. *Opp. pag.* 1233. *Ep.* LXXXIV. *ad Pammach. et Ocean. p.* 520. Zie ook boven *Deel* V. *Bl.* 163. (**) *Contra Ruf. L.* III. *l. c.*

Digitized by Google

Heiligen ſlangen verborgen lagen. Evenwel zal hij dit ſlangenvergift van *Origenisterij*, want dit beduelt hij, toen nog niet beſpeurd hebben, toen hij zelf daar van niet afkeerig was.

Vestigt zijn verblijf bij Bethlehem.

Ondertusſchen trok zijne drift, en de drift zijner vriendin, hen voornaamlijk naa *Bethlehem*. Hier, op de Geboorteplaats van den Verloſſer der Wereld, in de nabijheid van zijn Graf, wilde HIËRONYMUS, gelijk hij zich uitdrukt, de zonden zijner jeugd beweenen, en zich in ſtaat ſtellen, om voor nieuwe beveiligd te zijn (*). Hij prees ook aan MARCELLA en anderen eene Bedevaardsreize naa dit Land, en deze Heilige Plaatzen aan (†); onder anderen geeft hij eene heerlijke beſchrijving van den ſamenvloed van zoo vele menſchen, uit bijkans allerhande natiën, te *Jeruſalem*, en voornaamlijk te *Bethlehem* (§). „ Hier is, zegt hij, geen hoogmoed, „ maar alleen een ijver, om elkanderen in nederig„ heid te overtreffen. Hier is geen onderſcheid of „ bewondering van klederen. Men ſchat den éénen „ niet hooger, omdat hij veel vast, maar men ver„ oordeelt ook den anderen niet, die zijn genoegen „ eet. Niemand veröordeelt een' anderen, opdat „ hij niet van den Heere veröordeeld worde; en de „ lasterzucht, die in andere landen zoo gewoon is, „ vindt hier geheel geene plaats; even zoo weelde „ en wellust." Men zal dit nogthans denklijk niet zoo ge-

(*) *Ep.* XXXVIII. *adv. Johann. Hieros. p.* 332. *Ep.* LXXXIX. *p.* 729. (†) *Deel* VI. *Bl.* 203.

(§) *Epist.* XLIV. *pag.* 545.

geheel letterlijk moeten nemen. Eene kleine Kluis, in de nabijheid van *Bethlehem*, was, zedert het jaar 386, de woning van HIËRONYMUS, tot hij, naar allen ſchijn, twee of drie jaaren daar na, toen PAULA Monniken- en Nonnen-woningen aldaar liet ſtichten, ook daar in een ruim verblijf verkreeg. Dezelfde vriendin verzorgde hem ook van grove kleding en ſlechte ſpijze. Brood, water, en peulvruchten, waren het eenigſte voedzel, hetwelk hij voor zijne levenswijze gepast oordeelde. Hij bleef in dit eenzaam verblijf tot aan zijne dood, en was tevens Opziener van andere met hem verbondene Monniken (*).

Zijne geleerde bezigheden.

Evenwel, dewijl HIËRONYMUS geen gemeene Monnik was, liet hij zijn leergierigheid den vrijën loop. Lezen en ſchrijven maakte zijne onöphoudelijke bezigheid bij dag en nacht uit (†). Om zijne kennis der *Hebreeuwſche* Taal nog verder uit te breiden, liet hij zich, door eenen geleerden van deze Natie, BARANINA, in de gemelde Taal, onderwijzen. Deze kwam, ten dien einde, uit vrees voor de *Jooden*, des nachts bij hem (§). RUFINUS, die toen nog zijn vriend was, verweet hem naderhand, dat hij van denzelven verſcheidene geheime lee-

(*) HIËRONYM. *Epist.* CVIII. *Epitaph. Paulæ pag.* 706. *Ep.* LXXIX. *ad Salvinam p.* 497. *Epist.* CXXX. *ad Demetriad. pag.* 976. *adv. Jovinian. Libr.* II. *pag.* 203. PALLAD. *Hist. Lauſiac. Cap.* 78.

(†) SULPIC. SEVER. *Dialog.* I. *Cap.* 9.

(§) *Epist.* LXXXIV. *pag.* 520. *ed. Vall.*

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leeringen had aangenomen (*), waar tegen HIËRONYMUS zich voldoende verdedigd heeft (†). Geloofwaardiger is dezelfde RUFINUS, als hij verhaalt, dat HIËRONYMUS ook nog in zijn Klooster te *Bethlehem* zich niet alleen met PLATO, CICERO, en andere groote Heidenen, bezig gehouden, maar ook aan kleine jongens, die men hem tot eene Godvruchtige opvoeding aanbetrouwde, zulke oude Schrijvers verklaard heeft.

Zijne verklaringen van den Bijbel.

De beöefening en uitlegging van den Bijbel bleef ondertusschen zijne hoofdbezigheid, waar toe PAULA en EUSTOCHIUM hem te meer aanspoorden. De eerste verlangde van hem, dat hij haar en hare Dochter den geheelen Bijbel wilde verklaaren (§). Uit dezen arbeid ontstonden heel spoedig bijzondere *Uitlegkundige Schriften over den Bijbel*, welke hij ook, ten deele voor zijne afwezend zijnde vriendin MARCELLA opstelde, om hare droefheid over de dood van hare Moeder ALBINA te verzachten. Vooreerst dan droeg hij aan PAULA en hare Dochter zijne uitlegging op, over den Brief van PAULUS aan PHILEMON (**). Terstond na dezen arbeid ontwierp hij zijnen *Commentarius over* PAULUS *Brief aan de Christenen in Galatië, in drie Boeken* (††). Uit

(*) RUFIN. *Invectiv. in Hieron. L.* II. *p.* 424.

(†) *Apol. adv. Rufin. L.* I. *p.* 363.

(§) *Ep.* CVIII. *Epitaph. Paulæ p.* 713. *ed. Vall.*

(**) *Expositi. in Epist. ad Philem. Tom.* IV. *Opp.* P. I. *pag.* 441. *ed. Mart.*

(††) *Comm. in Ep. ad Gal. l. c. p.* 221-318.

Digitized by Google

Uit zijne Voorreden voor deze Uitlegging, en duidelijk uit eene plaats in zijne veräntwoording tegen RUFINUS (*), zien wij, hoe HIËRONYMUS zijne Uitleggingen doorgaands inrichtte; hij verzamelde de verſchillende gevoelens van andere Uitleggers, mengt 'er zijne verklaringen onder, zonder zich voor de eerſten veräntwoordelijk te ſtellen: „ Ik ben," zegt hij, „ in de verklaring van den Brief aan de „ *Efezeren*, ORIGENES, DIDYMUS, en APOLLINA„ RIS, die gewis tegengeſtelde Geloofsſtelſels heb„ ben, op die wijze gevolgd, dat ik de waarheid „ van mijn Geloof 'er niet bij inboette. *Wat is* „ *toch de werkzaamheid van Uitlegkundige Schrif*„ *ten! Zij wijzen aan, wat een ander gezegd* „ *heeft: duiſtere plaatzen helderen zij met duidlijke* „ *woorden op; zij verzamelen vele gevoelens, en* „ *zeggen: Deze plaatzen hebben eenigen zoo en* „ *anderen dus verklaard; gene zoeken den door* „ *hen vastgeſtelden zin door volgende getuigenisſen* „ *en gronden te verſterken*; opdat de verſtandige „ Lezer, wanneer hij de verſchillende verklaringen „ gelezen, en de aannemingswaardige of verwerpe„ lijke gevoelens van velen heeft leeren kennen, „ moge oordeelen, wat waar zij, en gelijk een goed „ Wisſelaar, de valſche munt verwerpe." Men ziet, dat HIËRONYMUS daar bij bijzonder ten oogmerk had, den naam van zijne rechtzinnigheid zuiver te bewaaren, ſchoon hem zulks niet altijd gelukte (†).

Tus-

(*) *Apol. I. adv. Ruf. T. IV. Opp. P. II. p. 365. ed. Mart.*

(†) RUFIN. *Invect. in Hieron. L. I. pag. 386. ed. Mart.*

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Tuſſchen de jaaren 387 en 389 kwam zijn *Commentarius* over den *Brief aan de Efezeren* in het licht (*), uit welks Voorrede men ziet, dat dezelve niet zonder berisping gebleven is, waar tegen zich HIËRONYMUS te dier plaatze verdedigt. Zijne Uitlegging over den *Brief aan* TITUS volgde terſtond daar op (†). Beroemd is daar in de plaats, waar hij over *Hoofdſt.* I. 5. beweert, dat *een Presbijter*, (*Ouderling*,) *en een Biſſchop*, *het zelfde waren*; vóór dat nog in Godsdienſtzaaken, op aanſtoken des Duivels, naarijver en partijſchappen ontſtonden, waren de Gemeenten, door eenen gemeenſchappelijken Raad der Oudſten geregeerd geworden. Maar nadat, vervolgt hij, ieder één begonnen had, de door hem gedoopten voor zijne, en niet voor CHRISTUS aanhangers, te houden, was in de geheele Wereld beſloten, dat één der Ouderlingen tot Opziener der overigen zou verkozen worden, opdat hij de algemeene bezorging der Gemeenten op zich nemen, en daar door alle zaad van ſcheuringen weggenomen mogt worden. Het gewigtig werk van DAVID BLONDEL, ter verdediging van deze ſtelling, welke ook nog in eene andere plaats van HIËRONYMUS (§) voorkomt (**), heeft wel een bijzonder oogmerk, om de *Presbijteriäansch*-Hervormde Kerk, waar

(*) *Pag.* 319-408. *ed. Mart. l. c.*

(†) *Comm. in Ep. ad Tit. T.* IV. *Opp.* P. I. *p.* 407.

(§) *Ep.* LXXXII. *ad Oceanum p.* 648. *ed. Mart.*

(**) *Apol. pro Sententia Hieronymi de Episcopis et Presbijteris Amſterd.* 1646. 4to.

Digitized by Google

waar van hij Lid was, uit de oudſte Kerkelijke beſtuuring eenen ſteun te bezorgen, maar blijft tevens eene belangrijke opheldering van het alöud Kerkbeſtuur onder de Christenen! Dit zelfde gevoelen was, eenigen tijd geleden, AËRIUS als eene grove Ketterij toegerekend (*). Doch niet alleen beſteedde HIËRONYMUS zijnen vlijt aan de uitlegging van het Nieuwe Testament, maar hij beproefde ook zijne krachten, aan de verklaring van het O. Testament, daar hij zijne bij de Christen-Leeräaren zoo zeldzame kennis van het Hebreeuwsch voelde. Eenige jaaren te vooren had hij aan BLESILLA te *Rome* den *Prediker* van SALOMO met dat oogmerk verklaard, om haar daar door tot verächting der wereld op te leiden. Zij begeerde van hem, dat hij over dit Boek eenen *Commentarius* zou opſtellen, maar zij overleed, voordat hij denzelven in het jaar 389 voltooide. Hij droeg dien daaröm op aan zijne vriendinnen te *Bethlehem* (†). Op dezen weg ging HIËRONYMUS vlijtig voort, en hier uit kreeg ook zijne *Verklaring der Hebreeuwſche eigen naamen in den Bijbel* haaren oorſprong (§); een werk, waar mede hij echter weinig roem heeft behaald, en hetwelk, eenige weinige merkwaardige plaatzen uitgezonderd, in onze tijden gemaklijk gemist kan worden. Maar een ander werk, *van de ligging en namen*

(*) Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 390.

(†) *Præf. in Eccles. T* II. *Opp. p.* 714. *ed. Mart.*

(§) *Liber de Interpretatione Nominum Hebraicorum Tom.* II. *Opp. pag.* 1. *ed. Mart.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

men der plaatzen, die in de Heilige Schrift voorkomen (*), is, wegens zijne kennis aan *Palæſtina*, van meer aanbelang. Oorſpronglijk was dit een werk van EUSERIUS, Biſchop van *Cæſarea* (†), maar HIËRONYMUS vertaalde een gedeelte van hetzelve, te weten, de Alphabetiſche Naamlijst der Steden, Rivieren, en Bergen van *Palæſtina*, met zijne gewone vrijheid, van veränderen, verbeteren en bijvoegzelen, gelijk uit de vergelijking met den Griekſchen Tekst van EUSEBIUS blijkt, alhoewel niet in alles met de veröischte naauwkeurigheid. — Het derde werk, waar aan HIËRONYMUS, ten dezen tijde, arbeidde, waren zijne *Hebreeuwſche vragen over het eerſte Boek van* MOSES (§). Dat hij hetzelve niet vervolgde, werd veröorzaakt, door anderen arbeid, dien men van hem begeerde, daar toe behoorde zijne Vertaling van DIDYMUS Boek *over den Heiligen Geest* (**). Ook vertaalde hij XXXIX *Homiliën* van ORIGENES, over het *Euängelie* van LUCAS. In de Voorreden op deze Vertaling, welke RUFINUS (††) bewaard heeft, zegt HIËRONYMUS, dat zijne vriendinnen te *Bethlehem*, zekeren *Commentarius* over LUCAS zeer ſlecht gevonden, en hem daar-

(*) *De ſitu et nominibus Locorum Hebraicorum Tom.* II. *Opp. pag.* 382-494. *ed. Mart.*

(†) Zie ons III. *Deel*, *Bladz.* 412.

(§) *Hebraicæ Quæstiones in Geneſ. T.* II. *Opp. p.* 505.

(**) DIDYMUS *de Spiritu S. in Hieronymi Opera Tom.* IV. P. I. *pag.* 493.

(††) *Invectiv. in Hier. L.* II. *T.* IV. *Opp.* P. II. *p.* 432.

Digitized by Google

daarom verzocht hadden, dit werk van ORIGENES in het *Hebreeuwsch* over te zetten. RUFINUS verwijt hem, als eene algemeen bekende zaak, dat hij daar mede den *Commentarius* van AMBROSIUS, Biſchop van *Mediolanum*, (*Milaan*,) bedoeld had; en hij beroept zich ten overvloede nog op eenen Brief van HIËRONYMUS, aan hem, waar in deze zulks erkende. Nog haalt hij de Voorreden van HIËRONYMUS aan, voor zijne Vertaling van het werk van DIDYMUS, in welke hij het werk van AMBROSIUS over het zelfde onderwerp insgelijks zeer mishandelt en van diefſtal beſchuldigt. En 'er is geene reden, om met VALLARSI en STILTING (*) dit als eene laſtering van RUFINUS aan te zien, alsöf HIËRONYMUS onmogelijk eenen zoo aanzienlijken Kerkleeraar, dien hij anders boven mate prijst, zoo ſchimpend kon behandelen, dewijl toch verſchillende beöordelingen, van éénen en denzelfden perſoon, niet zoo geheel zeldzaam bij HIËRONYMUS zijn.

Daar op volgden weder eigene ſchriften van HIËRONYMUS. Daar toe behooren waarſchijnlijk *zeven Verhandelingen over den* X tot den XVIden *Pſalm*, van welke hij onder zijne werken gewaagt (†), en van welke men gelooft, dat het één en ander in het *Breviarium in Pſalmos*, hetwelk hem ten onrechte wordt toegeſchreven, ingevoegd is; ten zij het insgelijks vertalingen uit ORIGENES zijn. Men vindt nog ſpooren in zijne Boeken, dat hij meer over

(*) *Vita Hieronymi pag.* 495-500.

(†) *De Viris Illuſtr. Cap.* 135.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

over de *Pſalmen* geſchreven heeft. Zijne *Levensbeſchrijvingen van* HILARION en MALCHUS, die onder zijne Brieven ſtaan (*), zijn van hem wel vóór het jaar 392 opgeſteld, maar het blijft onzeker, tot welk jaar zij eigenlijk behooren. De eerſte is reeds elders voorgekomen (†), in de tweede wordt ook het leven van éénen der eerſte Monniken in *Syrië* beſchreven, die zelf aan HIËRONYMUS, nog jong zijnde, zijne lotgevallen zal verhaald hebben.

Een gewigtiger arbeid, met welken HIËRONYMUS zich, omtrent het jaar 390, en gedeeltlijk nog lang naderhand, onledig hield, waren zijne *Verbeteringen der Latijnſche Bijbel-Overzetting des Ouden Testaments, naar de Alexandryners*, en eene *nieuwe Overzetting* van dit gedeelte der Heilige Schrift, welke hij zelf *uit het Hebreeuwsch* vervaardigde (§). Tot verbetering der Vertaling der LXX had HIËRONYMUS zich, uit de Boekerij der Kerk te *Cæſareä* in *Palæſtina*, voorzien van een affchrift der aldaar bewaarde *Hexapla* van ORIGENES. Dit werk ſtrekte hij, zoo als hij in de Voorreden over de drie Boeken van SALOMO zegt (**), alleen uit tot de *Kanonieke* Boeken des Oude Testaments, en liet dus de Boeken der *Wijsheid* en van SIRACHS weg. Doch bij zijne *Overzetting* uit het Hebreeuwsch betoonde hij zich toegevender; want, alhoewel hij in

(*) *Pag.* 74. *et* 93. *ed. Mart.*

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 103.

(§) *Deel* VI. *Bl.* 144. en boven in dit *Deel*, *Bl.* 142.

(**) *Tom.* I. *Opp. pag.* 141. *ed. Mart.*

Digitized by Google

in de Voorreden op de Boeken van SAMUËL, welke hij als eene algemeene verdedigende Inleiding voor deze geheele Overzetting wil gehouden hebben, en welke naderhand voor zoo vele Uitgaven der *Vulgata*, op eene niet voegzame wijze, onder denzelfden naam, (*Prologus Galeatus*,) geplaatst is, den *Joodſchen Canon* des Ouden Testaments zeer naauwkeurig opgeeft, en van de *Apokryfe* Boeken onderſcheidt (*), vertaalde hij evenwel ook de Boeken van TOBIAS en JUDITH, het eerſte, omdat het in het *Chaldeeuwsch* voorhanden was, en het laatſte, omdat, alhoewel dit Boek geen *Kanoniek* gezag heeft, de *Niceïſche Kerkvergadering* het echter tot de Heilige Schriften zal gerekend hebben. In de daad, echter, is van dit laatſte niet meer gebeurd, dan dat ſommige Biſchoppen 'er plaatzen uit hebben aangehaald. — Indien iemand zich bevreemden mogt, dat HIËRONYMUS, met zoo vele kundigheden en hulpmiddelen, als hij had, geene betere Overzetting des Ouden Testaments geleverd heeft, die wete, dat de heerſchende vooröordeelen omtrent de Uitlegkunde der H. Schrift daar van gedeeltlijk de oorzaak zijn, want wie geen goed Uitlegkundige is, zal nooit een goed Vertaler wezen. Doch hier bij komt ook de overhaasting, waar mede hij dezen arbeid verrichtte. Het is hem bijzonder eigen, grootſprekend te gewagen van den ſpoed, met welken hij zijne ſchriften vervaardigde. Doch met dit al, 'er mag weinig aan gelegen zijn, dat hij tot de Overzet-

(*) *Tom.* I. *Opp. pag.* 318. *ed. Mart.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zetting van TOBIAS maar éénen dag, en tot het Boek JUDITH maar éénen nacht besteed heeft; maar wanneer hij verhaalt, dat hij de drie Boeken van SALOMO, schoon door eene langduurige ziekte verzwakt, binnen drie dagen heeft afgewerkt (*), mogt hij wel op iet meer welvoeglijks gepocht hebben. Hij verliest bij deze Overzetting maar al te veel zijne eigene regelen omtrent de beste wijze van vertaalen uit het oog (†), hoewel hij tevens reden geeft, waaröm hij, bij de Heilige Schrift, anders is te werk gegaan: „ Ik ben gewoon," zegt hij, „ bij „ de Overzetting van Griekfche Schriften, *de Hei-* „ *lige Schrift uitgezonderd, alwaar zelfs de orde* „ *der woorden eene verborgenheid is*, niet van woord „ tot woord, maar den zin van den zin, uit te „ drukken."

Terwijl HIËRONYMUS aan deze Overzetting des O. Testaments arbeidde, ftelde hij ook, op verzoek zijner vrienden, *Uitlegkundige Schriften* over hetzelve op. In het jaar 392 droeg hij aan PAULA en hare Dochters zijnen *Commentarius* op, over de Profeeten MICHA, NAHUM, ZEFANJA, en HAGGAI (§), en genoegzaam ten zelfden tijde, de Uitlegging van HABAKUK (**), aan CHROMATIUS, Bisfchop van *Aquileja*.

Van

(*) *Præf. in Libr. Salm. pag.* 938. *l. c.*

(†) *Epist.* XXXIII. *ad Pammach. de Optimo Genere interpretandi pag.* 248-256.

(§) *Tom.* III. *Opp. pag.* 1495-1590, 1642-1704.

(**) *L. c. pag.* 1591-1642.

Digitized by Google

Van eene geheel andere natuur was het werk, hetwelk HIËRONYMUS insgelijks omſtreeks het jaar 392 vervaardigde, onder het onderſcheiden opſchrift *van de beroemde Christelijke Schrijvers*, of *van de Christelijke Kerklijke Schrijvers* (*). Hij ſchreef hetzelve op een voorſtel van den Bevelhebber der Lijfwacht, DEXTER, die hem verzocht, een verhaal van de *Christelijke* Geleerden te ſchrijven, van de dood des Verlosſers, tot het XIVde jaar der regering van THEODOSIUS, of het jaar 392, naar het voorbeeld van SUETONIUS, die zoodanig een verhaal van vermaarde *Heidenſche Geleerden* had nagelaten. In dit werk van HIËRONYMUS, miste AUGUSTINUS, zoo als hij hem zelven omtrent het jaar 397 ſchreef (†), bij de Ketterſche Schrijvers, welke hij ook op deze lijst geplaatst heeft, eene aanwijzing van het geen bij hen ſchadelijk is; ook verwondert hij zich, dat de Opſteller ſommigen van dezelven heeft weggelaten. Deze antwoordde hem wel op eene andere vraag, betreffende dit Boek, maar niet op deze (§). Voorts werd dit werk, in vervolg van tijd, door anderen vervolgd. De eerſte, die dit niet ongepast, ſomtijds zelfs met eenige vrijmoedigheid in het beöordeelen, gedaan heeft, was GENNADIUS, omtrent het einde der vijfde eeuw, een Ouderling te *Masſilia*, (*Marſeille.*) Met alle deze vervolgen, die tot in het midden der

(*) *De Viris Illuſtr.* of, *de Scriptor. Eccleſiaſt.*

(†) *Epist.* XL. *pag.* 65, 66. *T.* II. *Opp. ed. Antv.*

(§) *Epist.* LXXIV. *pag.* 618.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

der XVIIde eeuw lopen, en met de aanmerkingen van verſcheidene Geleerden, van ERASMUS af, over dit Boek van HIËRONYMUS heeft J. ALB. FABRICIUS hetzelve te *Hamburg* 1718. *Folio*, onder den Tijtel: *Bibliotheca Eccleſiaſtica*, in het licht gegeven. Hij heeft 'er ook vele goede opheldering bijgevoegd, en 'er de Griekſche Overzetting tegen over laten drukken, welke men voorheen aan SOPHRONIUS, eenen vriend van HIËRONYMUS, plagt toe te ſchrijven, die eenige van zijne ſchriften vertaald heeft, zoo als hij zelf meldt (*), doch waar aan ISAAC VOSSIUS, en andere Geleerden, reeds met recht getwijfeld hadden, en hetwelk door VALLARSI volkomen wederlegd is geworden (†).

Twiſtſchriften van HIËRONYMUS tegen JOVINIANUS

Deze geſchiedkundige naarſporingen van HIËRONYMUS wisſelden reeds zedert het jaar 392 af, met eenen twist, in welken hij zich inwikkelde. JOVINIANUS had onlangs gewaagd, den ongehuwden en gehuwden ſtaat, het vasten en het matig gebruik van ſpijzen, openlijk even gelijk te achten, en ook andere Leerſtellingen te beweren, die hem den naam van Ketter, wederleggingen, en vervolgingen, op den hals haalden. Niemand van zijne Tegenſchrijvers echter viel hem heviger aan, dan HIËRONYMUS (§). Maar zijn Boek maakte te *Rome* geen' opgang; niet alleen omdat hij onbezonnen den ongehuwden ſtaat met

(*) *De Viris Illuſtr. Cap.* 134.

(†) *Tom.* II. *Opp. Hieronym.*

(§) *Adverſus Jovinianum Libri Duo Tom.* IV. P. II. *Opp. pag.* 144. *ed. Mart.*

Digitized by Google

met verachting van den gehuwden had aangeprezen; maar waarſchijnlijk daaröm, dewijl hij, reeds van vroeger jaaren af, om eene ſoortgelijke reden, in deze Hoofdſtad niet bemind was. Zoodra hij dit vernam, ſtelde hij, in het jaar 394 of 395, eene veräntwoording voor dit werk op (*). Of hij daar door alle misnoegen bedaard heeft, kan men uit zijne verzekering, dat deze verdediging te *Rome* met vreugde ontvangen is (†), niet volkomen bewijzen (§).

Briefwisſeling van HIËRONYMUS met AUGUSTINUS.

In dezen tijd, waarſchijnlijk in het jaar 394, valt het begin der kennis en vriendſchap van HIËRONYMUS met AUGUSTINUS, die toen nog maar Ouderling was te *Hippo*, in *Africa*. Zij waren beiden mannen van voortreflijke gaven, vele nuttige kundigheden, brandenden ijver voor den Godsdienst, en uitnemende werkzaamheid; en de veréeniging van beider werkzaamheden, en het vermijden van beider gebreken, zou éénen grooten voor de Kerk en Geleerdheid nuttigen Leeräar hebben voortgebracht. Zoo rijk als HIËRONYMUS was in Taalkunde, zoo min was hij Wijsgeer, en zoo vol van driften en overijlling. AUGUSTINUS integendeel, een veel ſcherpzinniger vernuft, oordeelde en ſchreef meestäl bedaarder en behoedzamer; maar werd dikwijls, uit gebrek aan Taalkunde, een zwak Uitlegger, waar voor

(*) *Apologeticus ad Pammachium pro Libris adverſus Jovinianum l. c. pag.* 229.

(†) *Prol. Comm. in Jerem. T.* III. *Opp. pag.* 527.

(§) Verg VI. *Deel*, *Bladz.* 206.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voor hij veel meer een gebouw van eindeloze ſpitsvinnigheden oprichtte. Beiden bevonden zich thans in eenen ouderdom, waar in men zijne geliefkoosde leerwijze en gevoelens niet meer gewoon is te veranderen. HIËRONYMUS had reeds zijn zestigſte jaar achter den rug, en AUGUSTINUS zijn veertigſte bereikt. Elk hunner had tevens gevoel van zijne meerderheid boven den anderen in zekere opzichten. Als men hier bijvoegt, dat HIËRONYMUS reeds lang een vermaard en geächt Schrijver was, terwijl AUGUSTINUS naauwlijks begonnen had, zich in een voordeelig licht te vertoonen, zal men gemaklijk begrijpen, dat HIËRONYMUS niet zeer geſchikt was, om aanmerkingen en verbeteringen van zijnen nieuwen vriend gunſtig op te nemen. En evenwel was de eerſte Brief (*), die AUGUSTINUS aan hem ſchreef, nadat kort te vooren, in het jaar 393, ALYPIUS, een *Afrikaansch* Geestlijke, eene vriendſchappelijke kennis tuſſchen hen gemaakt had, met eene voor HIËRONYMUS te gevoeliger berisping gevuld, omdat dezelve geleerde werkzaamheden betrof. Hij ſcheen wel vleijend voor HIËRONYMUS te zijn, omdat AUGUSTINUS hem, in naam van alle *Afrikaanſche* Gemeenten, verzōcht, de werken der Griekſche Schrift-Uitleggers, voornaamlijk van eenen, dien hij in zijne ſchriften zoo dikwijls aanhaalde, (ORIGENES,) over te zetten. Maar vervolgends verzoekt hij HIËRONYMUS, met zijne Overzetting van het Oude Testament uit het Hebreeuwsch, niet

(*) *Epist.* XXVIII. *T.* II. *Opp. August. pag.* 34.

niet voort te gaan, maar alleen de Latijnſche Overzetting naar de *Alexandrynſche* te verbeteren; alzoo het hem zou verwonderen, indien, na zoo vele zoo bekwame Overzetters, nog iet in den oorſpronglijken Tekst voorbijgegaan zou zijn. Bovendien bracht hij HIËRONYMUS onder het oog, dat hij in eene Uitlegging over den Brief aan de *Galatiërs*, PAULUS van eene leugenachtige voorſtelling beſchuldigd had, hetwelk AUGUSTINUS wederlegde. Deze Brief kon wel, uit hoofde van zekere verhindering, niet aan HIËRONYMUS overgezonden worden, maar toen AUGUSTINUS kort daar na, in het jaar 395, nu Biſchop geworden zijnde, in eenen anderen Brief (*), andermaal dit gevoelen over PAULUS, hoewel hij tevens van HIËRONYMUS met grooten lof ſprak, berispte, en zelfs eene herroeping van hetzelve van hem begeerde; geraakte deze Brief, door een toeval, naa *Rome*, en werd in *Italië* bekend, voordat HIËRONYMUS hem ontving. Allengs verſpreidde zich een gerucht, dat AUGUSTINUS een Boek tegen HIËRONYMUS geſchreven en naa *Rome* gezonden had. Hij vond daaröm nodig, HIËRONYMUS te verzekeren, dat dit uitſtrooizel onwaarachtig was; evenwel verzocht hij meermalen antwoord op gemelden Brief, die thans HIËRONYMUS ter hand gekomen was, verklarende, ook geern te zullen ontvangen, het geen HIËRONYMUS in zijne ſchriften zou mogen berispen (†). Maar HIËRONYMUS antwoord-

(*) *Epist.* XL. *pag.* 63. *l. c.*

(†) AUGUST. *Epist.* LXVII. *pag.* 117. LXXI. *p.* 120.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

woordde hem herhaalde keeren, dat hij nog niet gelooven kon, dat AUGUSTINUS eenen Brief van foortgelijken inhoud aan hem geſchreven had; alhoewel ſommigen van zijne vrienden beweerden, dat AUGUSTINUS zich door denzelven tot zijn nadeel roem en aanzien bij het gros des volks had willen verwerven; dat hij ook eenen Rechtzinnigen Biſchop niet al te ſtout had willen antwoorden, of zijnen Brief berispen, waar in hij het één en ander gevonden had, dat Kettersch was. AUGUSTINUS mogt hem derhalven, vervolgt hij, den meergemelden Brief met zijne ondertekening overzenden, of ophouden, eenen ouden, in zijne Kluis verborgen man, verder te tergen enz (*). Eindelijk echter zag hij zich genoodzaakt, dewijl AUGUSTINUS niet ophield, eene beäntwoording van zijne tegenwerpingen te begeeren, dit antwoord op te ſtellen (†). Deze beäntwoording viel hier en daar in het bittere en ſchimpende. AUGUSTINUS was met dezelve niet tot zwijgen gebracht, veel meer toonde hij HIËRONYMUS aan, dat men, op eene veel geſchikter wijze, het gedrag van PAULUS omtrent PETRUS kon verdedigen, dan door hem veinzerij toe te ſchrijven. De beſcheidenheid, met welke AUGUSTINUS ſchreef, en zijn toegeven omtrent de Bijbel-Overzetting, bracht veel toe, om HIËRONYMUS te bevredigen, die zelfs, gelijk AUGUSTINUS ſchrijft (§), zijn gevoelen

(*) HIËRON. *Epist.* LXIX. *pag.* 608. LXXI. *p.* 611.
(†) *Epist.* LXXIV. *pag.* 617.
(§) *Epist.* CLXXX. *T.* II. *Opp. pag.* 483.

Digitized by Google

len omtrent PAULUS naderhand veränderde, hetwelk STILLING (*) zonder noodzake ontkend heeft.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ondertusschen was HIËRONYMUS, ten dezen tijde, in veel moeilijker twisten gewikkeld, in welken hij zich opzetlijk had ingelaten. De ééne dezer twisten, over ORIGENES, nam een begin omstreeks het jaar 404. HIËRONYMUS zorgde daar bij wel niet ongelukkig voor zijnen rechtzinnigen naam, maar zijne verbindtenissen met twist- en vervolgzieke Leeraars, de driftige veränderlijkheid van een bewonderaar van ORIGENES, tot eenen verketteraar van denzelven; zijn ongestuimig en wraakzuchtig gedrag jegens zijnen ouden vriend RUFINUS, uit laaghartige vrees ontstaan, en meer dergelijke onberadene stappen hebben hem daartegen niet tot eere verstrekt (†).

HIËRONYMUS ingewikkeld in de twisten over ORIGENES.

In den twist met VIGILANTIUS, waar van wij te vooren gesproken hebben (§), en die in dezen tijdkring van zijn leven invalt, vertoont zich HIËRONYMUS niet alleen even min voordeelig, maar zelfs een' schadelijk man voor het Christendom. Hij had zich reeds, tegen JOVINIANUS, als eenen buitensporigen ijveraar vertoond, maar tegen VIGILANTIUS is hij een voorstander van het grofste Bijgeloof, en dringt zelfs aan op lijf- en levensstraffe, van zoogenoemde Ketters, welke stelling op zijn gezag zulke schadelijke gevolgen onder de Christenen gehad heeft.

Met VIGILANTIUS.

Veel

(*) *Vita Hier. p.* 595. Vergel. *Deel* VI. *Bl.* 257.

(†) Zie ons VI *Deel*, *Bladz.* 346.

(§) Zie VI *Deel*, *Bladz.* 215.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Veel beminlijker en prijswaardiger is zijn arbeid, geduurende de jaaren 394 tot 405, op verzoek en als Leeraar van vrienden en vriendinnen, door menigvuldige *Brieven* of door *Uitlegkundige Schriften over den Bijbel.* Inzonderheid is zijn Brief aan NEPOTIANUS, in het jaar 394, vermaard geworden (*). NEPOTIANUS was een Zusters Zoon van dien HELIODORUS, wien HIËRONYMUS in het jaar 374 zocht terug te brengen tot het Monnikenleven, maar die daartegen het ambt van Bisschop aannam (†). NEPOTIANUS was door zijnen Oom tot Ouderling benoemd, en verzocht HIËRONYMUS om onderricht, hoe zich, op eene waardige wijze, in deze bediening te gedragen. Doch, dewijl zijne zeden hem reeds eere aandeeden, en hij in zijnen Oom eenen waardigen voorganger had, kon HIËRONYMUS enkel door dezen bewogen worden, om aan de begeerte van NEPOTIANUS te voldoen. De eerste zijner voorschriften is, dat een *Clericus*, (Geestlijke,) steeds aan zijnen naam moet gedenken: *Een erfdeel Gods*, of *God is zijn Erfdeel.* Dienvolgends moet hij niet naar aardsch vermogen staan, zich met het nodige vergenoegen, en ver af zijn van de zeden van eenen handeldrijvenden Geestlijken. Den omgang met vrouwen behoorde hij geheel te vermijden, of op de allerbehoedzaamste wijze inrichten. Hij moet de erfenisbejagers onder de Geestlijken niet navolgen, die aan kinder-

Verdere Brieven en Schriften van HIËRONYMUS.

lo-

(*) *Ep.* XXXIV. *ad Nepotian. de Vita Clericorum et Monachorum p.* 256. *ed. Mart.* (†) Boven *Bl.* 125.

leze oude lieden de laagſte dienſten bewezen. Het lezen der Heilige Schrift moet hij nooit verwaarloozen; maar ook, terwijl hij uit dezelven leert, naar hare voorſchriften te leven. Hij behoort wel aan zijnen Biſchop onderworpen te zijn, doch als Vader, niet als Heer; het was eene ſlechte gewoonte in ſommige Gemeenten, dat de Ouderlingen, in tegenwoordigheid van hunne Biſchoppen, niet mogten ſpreken. Hij moet niet de toejuiching maar de overtuiging zijner Toehoorderen beöogen; uitwendige pracht zoo wel als ſlordigheid mijden; geene gastmaalen, allerminſt bij voorname lieden, bijwoonen; hij wil, dat hij geen' wijn drinken, doch ook niet meer vasten zal, dan hij verdragen kan. — Eene der laatſte voorſchriften is, dat hij, die de kuischheid en onthouding aanprijst, geene huwlijken koppelen, en inzonderheid geene weduwen tot een tweede huwlijk bepraten moet. — Dezen Brief heeft ERDMAN RUDOLF FISCHER met vrij goede aanmerkingen afzonderlijk laaten drukken te *Coburg* 1758. 8vo. Hij heeft evenwel voor den tegenwoordigen tijd weinig belangrijks, maar dient ons meest, om de zeden der Geestelijken in dien tijd te leeren kennen, als ook de gevoelens van den Schrijver over dezen ſtand.

NEPOTIANUS overleed reeds in het jaar 395, waar op HIËRONYMUS, terſtond in het begin des volgenden jaars, eenen Troostbrief zond aan deszelfs Oom HELIODORUS, in welken hij breedſprakig in den lof van deszelfs Neef uitwijdt (*). An-

(*) *Ep.* XXXV. *p.* 266. *ed Mart.*

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476

Andere vrienden van HIËRONYMUS, als ook andere leergraage Christenen, gaven hem in deze jaaren menigvuldige gelegenheid tot Brieven en geleerden arbeid. Dus ſchreef hij omtrent het jaar 394 en 395 eenige keeren aan PAULINUS, die naderhand als Biſchop van *Nola* zoo beroemd is geworden (*). Hij deelde aan dezen allerhande voorſchriften mede (†), in welken Brief die merkwaardige plaats voorkomt, over de Bedevaarten, die wij elders (§) hebben aangehaald. Bijzonder ſcherpt hij hem het onderzoek der Heilige Schriften in; dit doet hij nog uitvoeriger in eenen tweeden Brief (**). Vervolgends verzocht PAULINUS van HIËRONYMUS, eene uitlegkundige verklaring over DANIEL, en ſtelde hem de twee volgende vragen voor: *Waaröm heeft God het hart van* PHARAO *verhard?* enz. en: *Hoe kunnen de Kinderen der Gelovigen, dat is, der Gedoopten, heilig zijn*, daar zij toch zonder de door den Doop ontvangene en vervolgends bewaarde gave der genade niet zalig kunnen worden? Op deze vragen antwoordde HIËRONYMUS, omtrent het jaar 399 (††).

Op gelijke wijze verzocht hem, omtrent het jaar 394, de Ouderling AMANDUS, om eene Uitlegging van drie Bijbelplaatzen, MATTH. XVI. 34. 1 *Kor.* VI.

(*) Zie V. *Deel*, *Bladz.* 191.

(†) *Ep.* XLIX. *p.* 563. *Tom.* IV. *Opp.* P. II.

(§) Zie boven *Deel* VI. *Bladz.* 203.

(**) *Epist.* L. *pag.* 568. *ed. Martian.*

(††) *Epist.* LI. *pag.* 575.

VI. 18. en XV. 25, 26; welke HIËRONYMUS, in eenen Brief aan hem, mededeelde (*). Een opſtel, hetwelk HIËRONYMUS, omtrent het jaar 397, op verzoek van AMABILIS, eenen Biſchop in *Pannonië*, of *Dalmatië*, *over de tien gezichten van* JESAIA had opgeſteld, voegde hij naderhand in zijnen *Commentarius* over de Voorzeggingen van dezen Profeet in, alwaar het het *vijfde Boek* uitmaakte.

Om dien zelfden tijd ſtelde de Ouderling VITALIS hem de vraag voor: *Waaröm van* SALOMO *en* ACHAS *gezegd wordt, dat zij in eenen ouderdom van elf jaaren kinderen verwekt hadden?* waar op HIËRONYMUS hem, in eenen Brief, geäntwoord heeft (†). — In het jaar 398 ſchreef hij eenen Brief aan LUCINIUS, eenen *Christen* uit *Spanje*, die hem Affchrijvers had gezonden, om alle door hem opgeſtelde of vertaalde Boeken af te ſchrijven; die voorts met zijne vrouw in ſtrenge godsvrucht leefde, en jegens Kerken en Christenen zeer milddaadig was. HIËRONYMUS vermaande hem (§), zich geheellijk van de Wereld af te zonderen, en op de Heilige plaatzen te komen wonen. Toen LUCINIUS kort daar na overleden was, vertroostte HIËRONYMUS zijne weduwe THEODORA, onder anderen, ook hier mede, dat haar overleden man haar thans van den Hemel bijſtond, en haar eene plaatze bij zich be-

(*) *Tom.* IV. P. I. *pag.* 160. *ed. Mart.*

(†) *Epist. ad Vital. inter Epistt. Critic. Tom.* II. *Opp. pag.* 619. *ed. Martian.*

(§) *Epist.* LII. *pag.* 576. *ed. Mart.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bereidde, opdat zij, zonder echtlijke verbindtenis, enkel als Broeder en Zuster, zoo als zij reeds op deze Wereld gedaan hadden, weder samen zouden kunnen leven (*). Insgelijks zond ook HIËRONYMUS, in het jaar 398, eenen Brief ter beäntwoording, aan den *Ouderling* EVANGELUS (†), die hem een opstel over MELCHIZEDEK gezonden, en zijn gevoelen daar over gevraagd had. — Alzoo ook, om dezen tijd, PAULINA, de Gemaalin van den vermaarden PAMMACHIUS, overleden was, vertroostte HIËRONYMUS hem in eenen langen welsprekenden Brief, in welken de lof van PAMMACHIUS breedsprakig vermeld wordt (§).

Omtrent het jaar 400 vraagde hem zijn vriend OCEANUS, bij gelegenheid van eenen *Spaanschen* Bisschop CARTERIUS, die ééns vóór zijnen Doop, en voor de tweede keer na denzelven getrouwd was geweest, of niet zulk een man, die tegen het voorschrift des Apostels, dat een Bisschop *ééner vrouwe man* behoorde te zijn, handelde, tot het Leeräarambt onbekwaam was? HIËRONYMUS verdedigde, in zijn antwoord (**), dat gevoelen, hetwelk hij, volgends zijn verhaal, reeds voordezen te *Rome* tegen een' zeer welsprekend man, en ook in zijne verklaring van den *Brief aan* TITUS, beweerd had. Te weten, hij vindt bij zulken Leeräar, hoedanigen

(*) *Epist.* LIII. *pag.* 579.
(†) *In Hier. Epistt. Crit. T.* II. *Opp. p.* 570.
(§) *Ep.* LIV. *p.* 582. Zie *Deel* VI. *Bladz.* 63.
(**) *Epist.* LXXXII. *pag.* 645.

gen 'er zeer velen waren, niet twee huwlijken, omdat de Doop de voorgaande zonden geheel afwascht, en zoo zeer eenen nieuwen mensch vormt, dat zijne vroegere handelingen geheel niet meer in aanmerking komen. Ook geeft hij niet duister te verstaan, dat het tegengestelde gevoelen, even als de Ketterij van CAJANUS, het bloed van CHRISTUS de kracht ontzegt, om alle oudere vlekken der ziel uit te delgen; hij verwondert zich bovendien, dat men op de andere hoedanigheden, welke de Apostel van eenen Bisschop, of hetwelk hetzelfde is, van eenen Oudsten vordert, zoo weinig aandringt, en alleen bij een tweede huwlijk staan blijft. Ondertusschen heeft de Westersche Kerk dit zeldzaam gevoelen van HIËRONYMUS zoo weinig aangenomen, dat veel meer SIRICIUS, Bisschop van *Rome*, in even dat zelfde jaar, waar in HIËRONYMUS *Rome* verliet, en kort daar na INNOCENTIUS *de Eerste*, één zijner opvolgeren (*), ieder, die in een tweede huwlijk getreden was, van den Leerstand geweerd wilde hebben. TILLEMONT (†) behandelt, als *Jansenist*, dit stuk zeer vrij, en wordt daarom door STILTING, als *Jesuit*, niet zonder drift doch ten onrechte tegengesproken (§), want, al gaf men ook toe, waar STILTING op aandringt, dat HIËRONYMUS niets geweten hebbe van den Brief van SIRICIUS en INNOCENTIUS, waar in zij hun gevoelen voorstellen, even-

(*) Zie ons V. *Deel*, *Bladz.* 235.

(†) *Vie de St. Jerôme pag.* 231.

(§) *Vita S. Hieronymi pag.* 579.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

evenwel kwam het hem geheel niet in gedachten, zijnen vriend OCEANUS, die toch te *Rome* leefde, tot de beslissing van den *Roomschen* Bisschop te wijzen. Het is waar, in jonger jaaren had hij zijnen vriend DAMASUS de eerbiedigste inschiklijkheid betoond; maar thans, als een grijsaart, die den grootsten naam van Godgeleerde kunde in zijne Kerk genoot, sloeg hij geen acht op deszelfs opvolger in het Bisdom. — Van eenen anderen merkwaardigen Brief, die misschien tusschen de jaaren 400 en 403 is opgesteld, aan twee *Gothische* Geestlijken, SUNIA en FRETILA, omtrent de verschillende lezingen der Latijnsche en Griekſche Vertalingen in de *Psalmen*, is reeds op zijne plaats gesproken (*).

Zoo vele, ten deele met arbeidzame geleerdheid opgestelde Brieven, welke HIËRONYMUS, in deze tijdruimte van het jaar 394 tot 405 toe, aan zijne vrienden of verëerers schreef, verhinderden hem niet, zich bijna op dezelfde wijze met zijne Godsdienstige en leergrage *vriendinnen* bezig te houden. Als hem eene aanzienlijke *Romeinsche* Matrone, FURIA, na de dood van haren Gemaal, die haar zonder Kinderen had nagelaten, om een voorschrift verzocht, omtrent hare toekomende levenswijze, en hare neiging ontdekte, om, niettegenstaande de dringende aanmaningen van hare bloedvrienden, tot een tweede huwlijk, in den weduwenstand te blijven; versterkte hij haar niet alleen door zijnen Brief in het

(*) *Deel* V. *Bladz.* 76.

het jaar 395 (*), in dit voornemen; maar gaf haar ook allerhande leſſen en waarſchuwingen, om 'er des te ſtandvastiger bij te kunnen volharden (†).

Eene andere *Roomſche* weduwe van rang, FABIOLA (§), kwam in het jaar 395 te *Bethlehem*, alwaar zij te gelijk als eene boetdoende, en als eene onverzadelijke Toehoorſter van HIËRONYMUS, uitmuntte. Alhoewel de inval der Barbaaren in deze Gewesten haar noodzaakte, naa *Rome* terug te keeren, evenwel bewerkte zij, dat haar Leeräar ook ſchriftelijk zijn onderwijs voortzette. Hij ſchreef haar, omtrent het jaar 397, eenen zeer wijdlopigen Brief, *over de geheime betekeniſſen van de klederen der Israëlitiſche Priesters en Leviten*, ook voegde hij 'er nog het één en ander bij, over de *inrichting der Priesteren*, en over de *vaten des Tempels* (**). Toen zij nog te *Bethlehem* het vierde Boek van MOSES las, had zij reeds van haren Leeräar eene verklaring gevraagd van de naamen en oorzaken der Legerplaatzen, welke de *Israëliten*, op hunnen togt door de Woeſtijnen, betrokken hadden. Bij ſommigen was HIËRONYMUS twijfelächtig, zoo als hij zelf in het opſtel ter harer *gedachtenis* verhaalt (††); bij andere kwam hij zonder hinder voort; maar bij de meesten beleed hij eenvoudig zijne onwetendheid.

Doch

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 67.

(†) *Epist.* XLVII. *pag.* 554. *ed. Vall.*

(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 64.

(**) HIËRON. *Ep. Crit. T.* II. *Opp. p.* 574. *ed. Mart.*

(††) *Ep.* LXXXIV. *T.* IV. P. II. *Opp. p.* 661.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Doch FABIOLA hield des te meer bij hem aan, zij deed hem verwijtingen: even of het hem niet vrij ſtond, iet niet te weten, het geen hij niet wist. Op deze wijze perste zij hem een opſtel van dezen inhoud af; doch naardien zij inmiddels kwam te overlijden, zond HIËRONYMUS hetzelve, zoo als ook het bovengemelde geſchrift, ter gedachtenis van zijne vriendin, omtrent het jaar 399, aan OCEANUS (*). Deze Brief is een der laſſte opſtellen, welke ooit uit de pen van eenen Geleerden Uitlegger gevloeid zijn. — Kort te vooren, omtrent het jaar 397, had hij aan eene andere zijner *Roomſche* vriendinnen, PRINCIPIA (†), eene verklaring van den XLVſten *Pſalm* gezonden, die hem iet meer waardig is (§).

HIËRONYMUS kreeg ook nog andere aanleidingen, om aan zijne Godzalige vriendinnen, of over haar, Brieven te ſchrijven. Men had hem, op zijne begeerte, de nog heel jonge Kleindochter van PAULA, van denzelfden naam, toegezonden, omdat zij vroegtijdig tot het leven eener *Non* moest voorbereid worden. Met dit oogmerk onderrichtte hij hare Moeder LÆTA, tusſchen de jaaren 398 en 401, hoe de geheele opvoeding van hare Dochter moest ingericht worden (**). Als eenigen tijd daar, in het

(*) *Epistola ad Fabiolam, de* XLII *Manſionibus Israëlitarum in Deſerto Tom.* II. *Opp. pag.* 586 - 605. *inter Epistt. Criticas.*

(†) Men zie van haar *Deel* V. *Bladz.* 285.

(§) *Epist. Crit. Tom.* II. *Opp. pag.* 681.

(**) *Ep.* LVII. *p.* 500. *ed.* Verg. *Deel* VI. *Bladz.* 64.

Digitized by Google

het jaar 404, de oudere PAULA, die onder zijne vriendinnen, welke hij het allermeest verëerde en bewonderde, die zoo lang zijne zoo weldaadige medegezellinne te *Bethlehem* geweest was, deze wereld door de dood verlaten had, ſtichtte hij haar eene Lofgedachtenis in eenen Brief aan hare Dochter EUSTOCHIUM (*).

Somtijds wachtte HIËRONYMUS niet ééns naar zekere gelegenheid, om hem tot ſchrijven op te ſpooren; zijn ijver voor het Monnikenleven, en tegen het tweede *huwlijk*, maakte hem zelfs ſtout genoeg, om zich in te dringen. Dus ontſtond van tijd tot tijd die Brief vol onbedachte en ergerlijke invallen aan de jonge weduwe SALVINA (†), welke haar Gemaal NEBRIDIUS, met twee Kinderen, een Zoontjen en een Dochtertjen, had nagelaten. — Integendeel weigerde hij het, op eenen anderen tijd, doch waarſchijnlijk nog vóór het jaar 405, in het eerst, als men eenen Brief van hem aan twee hem onbekende Christen-vrouwen, Moeder en Dochter, in *Gallië*, verzocht. Deze woonden in dezelfde ſtad, maar in onderſcheidene woningen, en namen, of omdat zij de eenzaamheid niet verdragen konden, of om hun goed veilig te bewaaren, Geestlijken bij zich in huis. Haar Zoon en Broeder, die dit aan HIËRONYMUS verhaalde, hield bij hem aan, en verkreeg ook eindelijk van hem, dat hij hem eenen Brief aan beiden gericht medegaf, om haar daar van

(*) *Ep.* LXXXVI. *l. c.* Verg. *Deel* VI. *Bladz.* 55.

(†) *Ep.* LXXXV. *p.* 663. Verg. *Deel* VI. *Bladz.* 67.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van af te maanen, doch onder beding van geheimhouding (*).

Noch deze ſterke Briefwisſeling, noch de hevige verſchillen, in welken HIËRONYMUS zich, gedurende dit Tijdsverloop, van 394 tot 405, had ingewikkeld, verhinderden hem, *Uitlegkundige Schriften over den Bijbel* op te ſtellen. Na andere Profeeten (†), hield hij zich thans, omtrent het jaar 396 of 397, bezig met OBADJA en JONA (§). Deze beide werken zijn doorgaands gelijkvormig aan die over vijf andere Profeetiſche Boeken, boven vermeld. Na eene heel korte Inleiding, gaat eene letterlijke Overzetting vooraf; met deze worden de *Alexandrynſche*, ook wel de voornaamſte overige *Griekſche* Overzettingen, vergeleken, en, niet zonder het *Hebreeuwsch* oorſpronglijke, gebruikt. In de eigenlijke verklaring, legt hij wel, zoo als hij zegt, *eenen Historiſchen grond*; maar zoekt daar op, *zoo veel mooglijk*, *hooge torens te bouwen* (**); *of de zeilen van het geeſtelijk verſtand uit te ſpannen*, *om*, *onder het inblazen des Heeren*, *en door de opening zijner Verborgenheden*, *vrolijk de haven te bereiken* (††). In zijnen *Commentarius over* JONA, is zijne verklaring van het Hebreeuwſche woord קִיקָיוֹן, hetwelk men gemeenlijk *Kauwoerde* vertaalde, opmerk-

(*) *Epist.* LXXXIX. *pag.* 729.

(†) Zie boven *Bladz.* 168.

(§) *Comment. in Abdiam pag.* 1454. *Tom.* III. *Opp. in Jonam pag.* 147. *ed. Mart.* (**) *Pag.* 1458.

(††) *Pag.* 1468.

merklijk, dewijl hij aanmerkte, dat deze plant de *Ricinus* of zoogenaamde wonderboom is, dien men in *Egypte* nog *Kiki* noemde.

Zelfs de vreeslijkſte en treurigſte verhinderingen, geduurende deze jaaren, konden hem niet lang van zijnen geleerden arbeid afhouden. In het jaar 395, braken de *Hunnen*, die, zedert eenigen tijd, het *Romeinſche* Rijk nog heviger aan de *Aſiätiſche* Grenzen geſchud hadden, dan te vooren de *Germaanſche* Volken aan den *Rhyn* en *Donau*, in *Syrië*, in, en men geloofde in *Palæſtina* voor hunne verwoestingen niet langer veilig te zijn. FABIOLA bergde zich ſpoedig naa *Rome*; maar HIËRONYMUS en PAULA, met de onder hun opzicht ſtaande Monniken en Nonnen, ſpoedden zich ten minſten naa den Zeekant, om het indringend gevaar te ſcheep te kunnen ontvluchten. Doch dewijl *Palæſtina* nog van de *Hunnen* verſchoond bleef, keerden zij terſtond naa hun geliefd *Bethlehem* terug, van waar HIËRONYMUS aan FABIOLA in geſchrift den Bijbel verklaarde (*). Niet lang daar na, in het jaar 398, ſtond hij eene lange ziekte door, toen EUSEBIUS *van Cremona*, een Monnik, ons reeds uit de Geſchiedenis der *Origeniäanſche* twisten bekend, die voornemens was, om binnen veertien dagen weder naa *Italië* te vertrekken, hem verzocht, eene korte verklaring der *Euängelie - Geſchiedenis van* MATTHEUS voor hem op te ſtellen. HIËRONYMUS antwoordde wel, dat daar toe eigenlijk jaaren vereischt

(*) *Tom.* IV. P. II. *Opp. p.* 661. *ed. Mart.*

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eischt werden, evenwel kon hij zijnen vriend niet weigeren, in den haast van weinige dagen eene uitlegging over MATTHEUS in de pen voor te zeggen. Dit zoo vluchtig opgeſteld geſchrift (*), is evenwel alle opmerking niet onwaardig, dewijl de Schrijver, eenigermate aan zichzelven overgelaten, niet zelden zijnen eigenen weg bewandelt. Onder anderen neemt hij, bij de plaats: *Ik zal u geven de Sleutelen des Hemelrijks*, de vrijheid, om den Leeraaren van zijnen tijd rond genoeg de waarheid te zeggen. „ Naardien de *Bisſchoppen* en *Ouderlingen*," ſchrijft hij, „ deze plaats niet verſtaan, „ nemen zij iet van den hoogmoed der *Phariſeën* „ aan, terwijl zij, of onſchuldigen verdoemen; of „ gelooven, ſchuldigen van de ſtraffe te bevrijden; „ ſchoon toch bij God niet de uitſpraak der Prieſteren, maar alleen het leven der ſchuldigen in „ aanmerking komt. Wij lezen, in het *derde Boek* „ van MOSES, dat den Melaatſchen bevolen wordt, „ zich aan de Priesters te vertoonen; en dat deze „ hen voor onrein zullen verklaren, indien zij melaatsheid hebben: niet als of de Priesters iemand „ tot Melaatſchen en Onreinen maakten; maar, opdat zij van Melaatſchen en Nietmelaatſchen kennis hebben, en de reinen van de onreinen zouden kunnen onderſcheiden. Even gelijk derhalven daar de Priester voor rein of onrein verklaarde; zoo bindt of ontbindt ook hier de Bisſchop „ of

(*) *Comment. in Matth. Libri* IV. *Tom.* IV. P. I. *Opp. pag.* 1. *ſq. ed. Mart.*

Digitized by Google

„ of Ouderling, niet die genen, die onſchuldig of „ ſchuldig zijn; maar hij weet alleen, uit kracht „ van zijn ambt, wanneer hij de verſcheidene zon„den gehoord heeft, wie gebonden en ontbonden „ moet worden." Deze plaats is zoo duidlijk, als men begeeren kan, om te zien, dat HIËRONYMUS aan de Christelijke Leeräaren de magt, om de ſchuld en ſtraffe der zonden te vergeven of te houden, ontzegd heeft.

Werken van HIËRONYMUS, in de laatſte XV jaaren van zijn leven

Wij zullen het tijdsverloop van nog XV jaaren, van het jaar 406 tot 420, ſamenvatten, in welke HIËRONYMUS, tot zijne dood toe, op dezelfde wijze, is werkzaam geweest. Hij geraakte ook, geduurende dezen tijd, in den twist ingewikkeld, welke eene nieuwe partij, de *Pelagiänen*, in de Kerk verwekten, maar van dezen twist zullen wij, in het vervolg, op zijne plaats moeten ſpreken.

Het ſtrekt HIËRONYMUS tot eere, dat hij, tot in eenen ouderdom van bijna XC jaaren, genoegzaam aanhoudend, aan *Uitlegkundige Schriften over Bijbel-Boeken* geärbeid heeft; alhoewel de aanſporingen van zijnen vriend PAMMACHIUS hier niet weinig toe deeden. Hij voltooide eerst in het jaar 406 de verklaring der *kleine Profeeten*, die hij reeds in het jaar 392 begonnen had, in welke hij de overgeblevenen in deze orde uitgaf, *Zacharia*, *Maleachi*, *Hoſea*, *Joël*, en *Amos*. Hij ſpoedde 'er zich te meer mede, omdat de Monnik SISINNIUS, die hem, tegen het einde van den Herfst, eenen Brief van den Biſchop EXSUPERIUS te *Toloſa*, in *Galliën*, en geſchenken voor de behoeftige Monniken in *Palæſtina* me-

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

medebracht, hem nog bovendien Brieven van Geeſtelijken en Monniken in *Galliën* ter hand ſtelde, waar in hem zekere vragen werden voorgedragen; tevens ontving hij ook de ſchriften van VIGILANTIUS, om die te wederleggen; dezelfde SISINNIUS maakte ook ſpoed, om aan de noodlijdende Monniken in *Egypte*, den onderſtand van zijnen Biſchop, over te brengen. Om deze reden nam HIËRONYMUS de nachten te baat, om aan dit verzoek te voldoen; terwijl hij klaagt, dat hij, het geen hij in de pen had voorgezegd, niet ééns had kunnen nalezen (*). Dezelfde Monnik SISINNIUS, wien HIËRONYMUS deze Uitlegkundige Schriften medegaf, nam ook zijne *Wederlegging der Schriften van* VIGILANTIUS (†), naa *Galliën* mede (§). Verders bracht hij aan de twee Monniken te *Toloſa*, MINERVIUS en ALEXANDER, die Broeders, ten minſten Bloedverwandten, waren, een antwoord mede op eenige vragen, welke zij aan HIËRONYMUS gedaan hadden.

Met meer vrijë keuze, en meer meester van zijnen tijd, ſchreef HIËRONYMUS, in het jaar 407, zijne *Verklaring van den Profeet* DANIËL (**). Deze *Commentarius*, in welken het getal van belangrijke aan-

(*) *Præfat. Explanat. in Zachar. Tom.* III. *Opp. pag.* 1706. *Expoſitio in Oſee Prophet. Libri* III. *pag.* 1233. *Comment. in Joel. pag.* 1336. *in Amos. pag.* 1370. *in Malachiam pag.* 1806.

(†) *Tom.* IV. *Opp. P.* II. *pag.* 280.

(§) Vergel. *Deel* VI. *Bladz.* 215.

(**) *Explan. in Daniel. Prophet. T.* III. *Opp. p.* 1072.

aanmerkingen juist niet heel groot is, had een min gunſtig lot, dan andere ſoortgelijke opſtellen van den Schrijver. Hij had daar in, (over *Hoofdſt.* II. *vs.* 42. *p.* 1081.) geſproken van de verzwakking van het *Romeinſche* Rijk, hetwelk thans den bijſtand van vreemde Barbaarſche Volken nodig had. Men was hier over, gelijk hij zelf ſchrijft (*), kwalijk te vrede; maar te gelijk merkt hij aan, dat deze moeilijkheid door het Godlijk Oordeel uit den weg was geruimd. Dit alles maakt de gisſing van TILLEMONT zeer waarſchijnlijk, dat hij doele op den Veldheer STILICO, die zelf een vreemdeling was, en zich door deze plaats beledigd gerekend kan hebben; maar die reeds in het volgende jaar 408 werd omgebracht. — Andere Lezers bezwaarden zich over de al te bekrompene kortheid in dezen *Commentarius*. Als AUGUSTINUS aan eenen Biſchop HESYCHIUS overgezonden had, het geen HIËRONYMUS daar in van de LXX weken geſchreven had (†), antwoordt hem HESYCHIUS, met recht (§), indien een zoo geleerd man het voor zorglijk houdt, over de gevoelens der Kerkleeräaren te oordeelen, of het eene boven het andere te kiezen, dan zouden andere Lezers zulks nog minder waagen.

Tot ontſchuldiging nogthans van HIËRONYMUS dient, dat men hem geenen tijd liet, maar aanhoudend

(*) *Præf. in Libr.* X. *Comm. in Jeſai. p.* 262. *et in Libr.* XI. *Tom.* III. *Opp. pag.* 283.

(†) AUGUST. *Ep.* CXCVII. *T.* II. *Opp. p.* 561.

(§) *Epist.* CXCVIII. *pag.* 563.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dend met vragen bleef lastig vallen. Dus, terwijl hij met DANIEL bezig was, deeden hem twee Godvruchtige vrouwen in *Galliën*, HEDIBIA en ALGASIA, door eenen naa *Bethlehem* reizenden Geestlijken, een aantal vragen over Bijbelplaatzen, welke hij ook nog in het jaar 407 in twee Brieven beäntwoordde (*).

Om dezen tijd bood zich aan hem eene bijzondere gelegenheid aan, om de onthouding, op de wijze der Monniken, ook buiten den Monnikenſtand, aan te prijzen. Zekere RUSTICUS, waarſchijnlijk in *Galliën*, was met zijne huisvrouw ARREMIA overëengekomen, dat zij zich van alle echtelijke verkeering met elkander zouden onthouden, ten einde des te geſchikter te zijn tot het Gebed. De man verbrak deze afſpraak kort daar na. Maar zijne vrouw, welke daar ſtandvastiger bij bleef, van hem door eenen vijändelijken inval afgeſcheiden zijnde, kwam in *Palæſtina*, en klaagde haar lot aan HIËRONYMUS. Deze oordeelde zich zelven nu ook gerechtigd, om deswegens aan haren man te ſchrijven, omdat deze haar, onder eede, beloofd had, in de Heilige Plaatzen van dit Land te zullen komen, opdat hij zijne bekeering mogt bevestigen. Hier op dringt derhalven HIËRONYMUS aan, in zijnen Brief (†), zich daar toe bedienende deels van redenen en onëigenlijke voorſtellen en beelden, deels van eene menigte ſaam-

(*) HIËRON. *ad Hedib. de Quæstt.* XII. *T.* IV. P. I. *p.* 167. *ad Algas. de* XI. *Quæstt. p.* 187. *l. c.*

(†) *Ep.* XC. *T.* IV. *Opp.* P. II. *p.* 734.

Digitized by Google

ſaamgeraapte Bijbelplaatzen, in welke algemeene vermaningen en waarſchuwingen aan zondaaren, om zich te bekeeren, maar volſtrekt geene ſpooren van zoodanig geval voorkomen, hetwelk reeds voor lang door Leeräaren der Kerk verkeerd beöordeeld werd.

'Er waren nu nog drie van de zoo genoemde *groote Profeeten* overig, om door uitvoerige verklaringen van HIËRONYMUS te worden opgehelderd; en dit deed hij ook in zijn tachtigſte jaar. Zoodanigen arbeid over JESAIA had hij reeds aan PAULA, en haren Schoonzoon PAMMACHIUS, beloofd, maar na de dood der eerstgemelde, bracht hare Dochter EUSTOCHIUM te weeg, dat hij dien, in de jaaren 408 en 409, voltooide (*). Dit is het wijdlopigſte van alle zijne werken, de reden daar van is voornaamlijk, omdat hij aan alles in hetzelve eene Geestlijke betekenis geeft.

Eer nog HIËRONYMUS deze Uitlegging van JESAIA voltooide, ſchreef hij waarſchijnlijk in het jaar 409, eenen langen Brief aan AGERUCHIA, die ook GERONTIA genoemd wordt, eene jonge, voorname, en rijke weduwe, om haar van een tweede huwlijk af te houden (†). In dezen zelfden tijd valt ook de Brief van HIËRONYMUS aan JULIANUS, een aanzienlijk man in *Dalmatië*, of een naburig Gewest (§), wiens Broeder, bij zijne tegenwoordigheid te *Bethlehem*, daaröm verzocht. JULIANUS had kort na el-

(*) *Expoſit. Jeſ. Libri* XVIII. *T.* III. *Opp. p.* 1-516.
(†) *Ep.* XCI. *T.* IV. P. I. *Opp. p.* 740-749.
(§) *Ep.* XCII. *pag.* 750. *l. c.*

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

elkanderen twee Dochters, en eene geliefde Vrouw verloren, het huwlijk van zijne nog overige Dochters veröorzaakte hem veel verdriet, en zijne bezittingen hadden, door de verwoestingen der Barbaaren, ongemeen veel geleden. Evenwel verdroeg hij al dit ongeluk, hetwelk hem ſlag op ſlag trof, niet alleen met gelatenheid, maar ook met een vrolijk gelaad, en vergat zijn leed geheel en al door de inwijding eener Martelaars-Kerk. Men zal waarſchijnlijk verwachten, dat HIËRONYMUS hem deswegens hooglijk prijzen zal; maar neen, hij ſchrijft hem veel meer, dat hij hem niet wil vleijen, of door laffen lof doen vallen; hij was nog een jong Krijgsknecht, die met JOB geheel niet vergeleken kon worden; veel, of eigenlijk alles, was hem nog te doen overig. Hoe prijswaardig ook zijn gedrag, zelfs het ſtichten van Kloosters, en het onderhouden van vele Heiligen op de Eilanden bij *Dalmatië* door hem ook ware, behoorde hij nogthans te bedenken, dat God niet alleen zijne rijkdommen, maar hem zelven, begeert; dat hij, met één woord, alles verzaaken, en een Monnik moest worden. De Brief aan den Diakon SABINIANUS, eenen huichelachtigen Booswicht, die aan HIËRONYMUS te *Bethlehem* zelven zoo veel verdriet veröorzaakte (*), is naar allen ſchijn ook in dit jaar te plaatzen.

Thans was HIËRONYMUS voornemens, zoo als hij aan PAMMACHIUS en zijne vriendinnen meermalen beloofd had, ook eene verklaring over EZECHIËL te

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 67.

te vervaardigen, toen hem de tijding van de verövering en plundering van *Rome* door ALARIK, in het jaar 410, van de bijna ten zelfden tijde gevolgde dood van PAMMACHIUS, MARCELLA, en zoo vele andere bekende Christenen in dien oord, allen moed daar toe ontnam. In het eerst kon hij, zoo als hij zelf ſchrijft (*), bij dag en nacht aan niets anders denken, dan aan den algemeenen nood; hij geloofde, een medegevangene van zoo vele Christenen te zijn, en de droefheid ſloot hem den mond. Maar na eenigen tijd bedaarde zijne ſmart, en het dringend aanhouden van EUSTOCHIUM bewoog hem, om dezen arbeid weder op te nemen, waar van de *Jooden* zelve, zegt hij, de moeilijkheden daar door hadden te kennen gegeven, dat zij het begin en einde van dezen Profeet, even zoo min als het begin van MOSES Geſchiedenis, en het *Hooglied* aan niemand veröorloofden te lezen, die niet den Priesterlijken ouderdom van dertig jaaren bereikt had. Evenwel moest hij ook, vervolgends, het voortzetten van dit werk, uit hoofde der treurige verwarringen dezer tijden, meer dan ééns afbreken. Dan ontſtelde hem het aanſchouwen van zoo vele ongelukkigen van beiderlei geſlacht, die van *Rome* naa *Bethlehem* vluchtten, welëer in allen overvloed geleefd hadden, maar thans tot den bedelzak gebracht waren; hij kon hen wel niet helpen, maar vermengde ten minſten zijne traanen met de hunne (†). Dan weder noodzaakte hem,

(*) *Proleg. Explan. in Ezech. T.* III. *Opp. p.* 698.

(†) *Præf. L.* III. *Explan. in Ezech. p.* 745. *l. c.*

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hem, in het jaar 411, de inval der *Arabieren* in de nabuurige Landen, en in *Palæſtina* zelf, waar zij als eene rivier alles overſtroomden, om met den grootſten ſpoed op zijne veiligheid bedacht te wezen (*). Ook deed de zwakheid van zijne oogen, in eenen zoo hoogen ouderdom, om welke hij zich Hebreeuwſche en Griekſche Schriften meestendeels moest laten voorlezen, hem langzamer voortgaan (†). Doch niet min verklaarde hij vrijmoedig, dat hem ook de duiſterheid van dit Boek op zijnen weg ophield; zonder het herhaald verzoek van EUSTOCHIUM zou hij zijn werk hebben laten liggen, toen hij 'er reeds heel ver in gevorderd was (§). Hij voltooide het eerst in het jaar 414 of het volgende.

Naauwlijks had hij dit lange werk ten einde gebracht, toen hij een dergelijk over JEREMIA begon te ſchrijven. Dit is het laatſte van zijne Uitlegkundige Schriften over den Bijbel; maar ook het eenige, hetwelk hij niet voltooid heeft. In het jaar 415 had hij reeds *zes Boeken*, welke de XXXII *eerſte Hoofdſtukken* bevatten, vervaardigd: en verder ſchijnt hij niet gekomen te zijn (**).

Ongetwijfeld hebben zijn ouderdom, en de bezigheden van zijne ſteeds levendig gehoudene Briefwisſeling, en een nieuwe twist, aan welken hij deel nam, hem verhinderd, om dezen *Commentarius* ten einde te bren-

(*) *Epist. ad Marcellin. et Anapſychiam p.* 643.
(†) *Præf. Libr.* VII. *pag.* 841.
(§) *Libr.* XI. *et Præf. Libr.* XII. *p.* 976. *l. c.*
(**) *Explan. in Jer. Proph. p.* 526-598.

brengen. Nog in het jaar 411 ſchreef hij aan MARCELLINUS, en ANAPSYCHIA, misſchien deszelfs Gemaalin, in *Afrika*, die hem gevraagd hadden: *hoe de zielen ontſtonden* (*)? hen verzendende deels op het gene hij, in zijn verweerſchrift tegen RUFINUS, hier over gezegd had, deels naar het onderwijs van AUGUSTINUS. — In hetzelfde jaar behoort ook waarſchijnlijk zijn merkwaardige en lange Brief aan RUSTICUS, eenen jongen Monnik in *Galliën*, wien hij vele breedſprakige voorſchriften en waarſchuwingen, tot gelukkiger waarneming der pligten van zijnen ſtand geeft (†). In het jaar 411 of 412 ſchreef hij een Lofſchrift op de overledene MARCELLA, in eenen Brief aan haare vriendin PRINCIPIA (§), en bijna gelijktijdig eenen Brief aan zijnen vriend GAUDENTIUS (**), waar in hij dien aanwijst, hoe hij zijn Dochtertjen PACATULA, nog maar een kind, zoo moet opvoeden, dat zij eens vrijwillig haar leven, als eene Nonne, mogt doorbrengen. — Nog is een andere Brief van HIËRONYMUS, in het jaar 414, aan DEMETRIAS, merkwaardig (††). Deze DEMETRIAS, de eerſte vrouw in het *Romeinſche* Rijk, in adel en rijkdom, zoo als HIËRONYMUS zelf haar noemt, eene Dochter van den *Conſul* OLYBRIUS, was met hare Moeder JULIANA, en Grootmoeder PROBA, uit het door ALARIK geplunderde en

(*) *Epist.* LXXVIII. *pag.* 642.
(†) *Ep.* XCV. *pag.* 769. Verg. *Deel* VI. *Bladz.* 53.
(§) *Ep.* XCVI. *p.* 778. (**) *Ep.* XCVIII. *p.* 796.
(††) *Ep.* XCVII. *pag.* 784-796.

Digitized by Google

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

en gedeeltlijk verbrande *Rome*, naa *Afrika* gevlucht, alwaar zij ſpoedig met AUGUSTINUS, den aanzienlijkſten Biſchop van deze Gewesten, bekend werden. Van haar opgewekt, ſchreef deze aan haar over de hoogere volmaaktheid, waar naar zij ſtreeven moesten; hij bezocht haar zelfs te *Carthago*: en zijne vermaningen, zoo wel als die van ALYPIUS, Biſchop van *Carthago*, brachten inzonderheid bij DEMETRIAS eene uitwerking voort, die groot opzien maakte. Men had haar eenen man beſtemd, en de bruiloftsdag was nabij. Onverwachts beſloot zij, onder de oefeningen eener ſtrenge Godzaligheid, ongehuwd te blijven, wierp allen haren opſchik weg, en verſcheen in de ſlechtſte kleding voor hare Moeder en Grootmoeder, aan welke zij haar voornemen ontdekte. Hoe zeer deze hier over verbaasd ſtonden, prezen zij echter hare Dochter buitengemeen. Zij verzochten vervolgends HIËRONYMUS, toenmaals den vermaardſten Schrijver in de Kerk, wegens zijne ijverige en gelukkige bevordering van deze levenswijze, om haar in geſchrift zulke leſen mede te deelen, die haar in hare nieuwe gevoelens voor altijd zouden kunnen bevestigen. Hij deed dit; maar in plaats van haar te onderhouden, of haar overhaast beſluit ook een waar zelfbedrog, eene valſche verbeelding van volmaaktheid, ware, wijdt hij breed uit in haren lof, en ſchrijft haar de voorſchriften voor, ten einde in den ongehuwden ſtaat volſtandig te blijven. Daar toe prijst hij aan, het lezen der Heilige Schrift, het tekenen met het kruis, menigvuldig, doch niet overdreven, vas-

vasten, het vermijden van verkeering met mannen, maar ook met getrouwde vrouwen, verſtandige keuze van hare bedienden, verächting der rijkdommen, en beſteding van dezelven tot aalmoesſen, hetwelk hij haar aanprijst boven het ſtichten van Kerken, bijzonder ook menigvuldig bidden, en onöphoudelijk arbeiden enz. — Hij raadt haar, eindelijk, niet alleen op zichzelve, maar in een gemeenſchappelijk Klooster, onder het opzicht van oude Opzieners, te leven. —

In het jaar 414 ſchreef hij eenen Brief aan DARDANUS, eenen aanzienlijken *Roomſchen* Bevelhebber (*), die hem gevraagd had, welke het *Beloofde Land* was, dat de *Israëliten*, na hunne wederkomst uit *Egypte*, in bezit genomen hebben, dewijl *Canaän*, hetwelk hunne Voorvaders reeds bezeten hadden, niet zoo zeer *beloofd*, als wel *wedergegeven* genoemd konde worden. Hij ſcheen dus van het gevoelen van vele Christelijke Leeräaren te zijn, dat men een ander *Land van Belofte* zoeken moet, hetwelk DAVID *het Land der Levenden* noemt, en waar van CHRISTUS zegt, dat de *zachtmoedigen het bezitten* zullen. En deze verklaring keurt ook HIËRONYMUS in zijn antwoord volkomen goed.

Onder die genen, welke aan HIËRONYMUS, ten dezen tijde, Godgeleerde vragen voorlegden, was in de daad AUGUSTINUS de geen, die hem daar door de grootſte eer bewees; voornaamlijk daar de vraag een

(*) *T.* II. *Opp. p.* 605. *inter Epistt. Critt.*

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een wijsgeerig onderwerp betrof: *den oorſprong der menſchlijke zielen.* Boven (*) hebben wij gezien, dat HIËRONYMUS zelf MARCELLINUS ten aanzien van de beäntwoording dezer vraag aan AUGUSTINUS geweezen had; ook zal men zich verwonderen, dat men juist van dit onderwerp zoo veel werks maakte, daar 'er gewigtiger vragen voorhanden waren. Maar, tot deze vraag hadden de *Origeniäanſche* verſchillen der laatſte jaaren aanleiding gegeven; en zij ſtond met het geheel nieuw *Pelagiäansch* verſchil in verband. Ook had HIËRONYMUS, in den ſtrijd met de *Origenisten*, een gevoelen verdedigd, hetwelk AUGUSTINUS oordeelde, aan bedenkingen onderworpen te zijn, te weten: dat God daaglijks met de nieuwe ligchamen de daar toe behoorende zielen voortbrengt (†). Toen derhalven de *Spaanſche* Ouderling OROSIUS bij AUGUSTINUS te *Hippo* gekomen was, om van hem onderricht, onder anderen ook over de gemelde vraag, te ontvangen; zond deze hem liever in het jaar 415 aan HIËRONYMUS, om van dezen daaromtrent onderricht te worden. Hij gaf hem ook twee Brieven aan HIËRONYMUS mede; doch deze ontſchuldigde zich met de tijds-omſtandigheden, dat hij aan de begeerte van AUGUSTINUS niet voldeed (§). Zelfs geeft hij hem te verſtaan (**), dat het, bij het voortduuren der *Pelagiäanſche* verſchillen, voor hun beiden raadzaamst

(*) *Bladz.* 197. (†) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 344.
(§) Zie V. *Deel*, *Bladz.* 47.
(**) *Ep.* LXXIX. *Tom.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 643.

Digitized by Google

zaamst was, geene verſcheidenheid van gevoelens te laten blijken; maar gemeenſchaplijk alle Ketterijën te beſtrijden.

Tot een onzeker jaar, maar toch waarſchijnlijk tot deze latere tijden van HIËRONYMUS, behoort zijn Brief aan EVANGELUS, welke eenige opmerkzaamheid verdient (*). Ik hoor, ſchrijft hij in denzelven, dat iemand, in zijne waanwijsheid zoo ver gegaan is, dat hij de *Kerkendienaren* boven de *Ouderlingen* en *Bisſchoppen* geſteld heeft. Vervolgends bewijst hij uit de Schriften der Apostelen, dat *Bisſchoppen* en *Ouderlingen*, in het eerst, volſtrekt niet van elkanderen onderſcheiden geweest, maar dat de *Kerkendienaren*, terſtond bij derzelver inſtelling, enkel ten dienst der armen en weduwen aangeſteld waren. Dat naderhand één Ouderling, onder den naam van *Bisſchop*, over de overigen is geſteld geworden, is, zegt hij, geſchied, om eene ſcheuring onder hen voor te komen; voor het overige hadden de *Ouderlingen* alles, behalven de inwijding der Leeräaren, met de *Bisſchoppen* gemeen behouden. Te *Rome* werd wel een *Presbijter*, op het getuigenis van eenen *Diaconus*, gewijd; maar dit was ſlechts de gewoonte van één eenige Gemeente, en kwam daar van daan, omdat aldaar ſlechts weinige *Kerkendienaars* en des te meer *Ouderlingen* waren, die dus door hunne menigte verachtlijk waren geworden. Ook zelfs in deze Gemeente zaten de *Ouderlingen*, terwijl de *Kerkendienaars*

(*) *Epist.* CI. *pag.* 802. *ed. Mart.*

III BOER VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

naars ſtonden. Hij had ook wel, bij afwezendheid van den *Biſchop*, ook eenen *Diaconus* onder de *Ouderlingen* zien zitten, als ook bij huislijke maaltijden, de eerſten aan deze laatſten den zegen zien geven; doch dit liep volkomen in tegen de eerſte beſtemming dezer beide Geestlijke ſtanden (*). — Een andere Brief van HIËRONYMUS, aan eenen Ouderling CYPRIANUS, eene *verklaring van den* XC*ſten Pſalm* behelzende, wordt ook, met recht, in deze laatſte jaaren geſteld (†).

HIËRONYMUS mengt zich in de Pelagiaanſche verſchillen.

Ondertusſchen had HIËRONYMUS zich, in zijne hooge jaaren, andermaal in eenen hevigen Godgeleerden twist ingewikkeld. PELAGIUS vond thans in *Afrika*, en vervolgends ook in *Palæſtina*, tegenſtand tegen zijne Leerſtellingen. Men zou uit eene plaats van HIËRONYMUS (§) bijkans mogen beſluiten, dat deze in het eerst in eenige betrekking met hem geſtaan heeft. Maar hoe het zij, kort daar na ging hij tot de belangen van zijne tegenpartij over. Hier toe kan hij bewogen zijn, door zijnen ijver voor de rechtzinnigheid, welken naam hij boven alles ſtelde; door de veronderſtelling, als of PELAGIUS de dwalingen, hem te last gelegd van RUFINUS, die bij HIËRONYMUS zoo gehaat was, ontleend had; en eene ſoort van beſcherming, welke hij genoten had, van den Biſchop JOANNES van *Jeruſalem*. Ook ontving hij, zoo als wij gezien hebben, na-

(*) Men vergelijke boven *Bladz.* 162.

(†) *Inter Epistt. Crit. pag.* 694. *Tom.* II. *Opp.*

(§) *Præf. L.* IV. *Comm. in Jerem. p.* 615. *ed. Mart.*

Digitized by Google

nadat hij reeds zijnen eerſten ſtap gedaan had, eenen wenk van AUGUSTINUS, welken hij heel wel verſtond, en die hem aanleiding gaf, om toch bedacht te zijn, dat zijn gevoelen over den oorſprong der zielen, door de *Pelagiānen* niet misbruikt mogt worden. De klagten, welke hij in de Voorreden over de vier eerſte Boeken van zijnen *Commentarius* over JEREMIA, uitſtort, zijn bovendien niet duiſter tegen PELAGIUS, ten minſten gedeeltelijk, gericht, die misſchien de ſchriften en leere van HIËRONYMUS bedild had. Genoeg, deze, die wist, hoe zeer de oogen der Christenen, bij zulk eene gelegenheid, op hem gevestigd waren, vatte des te ligter de pen op, toen hem zekere CTESIPHON over de gevoelens van PELAGIUS raadpleegde, en wederlegde bijzonder deszelfs ſtelling: *dat de mensch, indien hij wilde, zonder zonden kon wezen* (*). Dat hij, in dezen langen warmen Brief, dien hij, naar allen ſchijn, in het jaar 415, afzond, PELAGIUS en zijne vrienden niet met naamen melde, behoeft men juist niet van zijne gematigdheid af te leiden, die in dezen Brief geheel niet zichtbaar is. Hij verſchoont hen veel meer des te minder, omdat PELAGIUS, gelijk hij uitdruklijk zegt (†), ingevalle hij weder tegen hem ſchrijven zou, hem met een tegenſchrift bedreigd had. HIËRONYMUS beloofde ook, in dezen Brief, nog eene wijdlopigere wederlegging der *Pelagiāanſche* Leerſtellingen; en dewijl men 'er menig-

(*) *Ep.* XLVIII. *ad Cteſiph. T.* IV. *Opp.* P. II. *p.* 473.
(†) *Pag.* 482.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nigmaal bij hem op aandrong, voltooide hij die nog, in het jaar 415, onder den titel: *Een Geſprek tegen de Pelagiänen* (*). In dit Geſprek, hetwelk ATTICUS, een Rechtzinnige, en CRITOBULUS, een Ketter, met malkanderen houden, worden zijne tegenſtrevers, insgelijks, niet genoemd.

Van dezen tijd af, hield HIËRONYMUS niet op, het levendigſte aandeel aan het lot, hetwelk de gevoelens van PELAGIUS hadden, te nemen. Men ziet dit bijzonder uit zijne Brieven aan AUGUSTINUS, die boven alle anderen in het beſtrijden derzelven uitmuntte, en dien hij daaröm met zijne overwinningen over de *Pelagiänen* geluk wenschte (†). Hij verzekerde hem, in het jaar 418 (§), dat de Rechtzinnigen hem, als den Herſteller van het Oud Geloof, veréerden, en dat alle Ketters voor hem vreesden. Mij, zegt hij, haaten zij even eens, en zouden mij geern door hunne wenſchen willen ombrengen, daar zij het met hunne zwaarden niet doen kunnen. Nog in den laatſten van alle zijne Brieven, die voorhanden zijn, welken hij, in het jaar 419, aan AUGUSTINUS en ALYPIUS, eenen anderen *Afrikaanſchen* Biſchop, gemeenſchappelijk, afzond (**), betuigt hij zijne blijdſchap daar over, dat zij de gemelde Ketterij te grond geworpen hadden. Op hunne vraag, of hij tegen den *Pelagiäan* ANIANUS, die zijnen Brief aan CTESIPHON beſtreden had,

(*) *Dial. advers. Pelag. LL.* III. *p.* 483-546. *l. c.*
(†) *Ep.* LXXVII. *p.* 642. *Ep.* LXXX. *p.* 644.
(§) *Pag.* 644. (**) *Ep.* LXXXI. *p.* 645.

Digitized by Google

had, eene wederlegging geſchreven had? antwoordt hij, dat ziekte, en het onlangs voorgevallen overlijden van zijne vriendin EUSTOCHIUM hem daar in wel had verhinderd; maar dat hij, indien God hem het leven ſchonk, en 'er Affchrijvers te krijgen waren, ook dit niet wilde nalaten.

Ondertusſchen zocht deze partij niet alleen door geſchriften, en andere ſchijnſchoone middelen, den aanval van eenen zoo geduchten man, als HIËRONYMUS was, te verzwakken; maar, naar het ſchijnt, ook door de ſnoodſte gewelddaadigheden, tot welke hunne wraakzucht, in het jaar 416, overging. Een hoop booswichten, zoo verhaalt AUGUSTINUS (*), welke op de ſlimſte wijze PELAGIUS toegedaan zouden geweest zijn, (*qui valde in perverſum perhibentur Pelagio ſuffragari*,) drong met onbeſchrijflijke ſtoutheid in de plaats in, waar HIËRONYMUS, met de Monniken en Nonnen, leefde, die onder zijn opzicht ſtonden. Velen van dezen werden wreedlijk geſlagen; een *Diakon* werd zelfs omgebracht; de Kloosterwoningen werden verbrand; en HIËRONYMUS zelf bergde zich, ter naauwernood, in eenen vasten toren. Hier tegen kon JOANNES, Biſſchop van *Jeruſalem*, tot het onderzoeken en ſtraffen van dezen moedwil, niet veel doen, of hij gedroeg 'er zich, op die wijze, bij, dat HIËRONYMUS en zijne vriendinnen hem als partijdig en jegens hun lijden onverſchillig aanzagen. Hoe het zij, zij beklaagden 'er zich over bij den *Roomſchen* Bis-

(*) *De Geſt. Pelagii T.* X. *Opp. ed. Bened. Antv. p.* 153.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bisſchop, INNOCENTIUS den Eerſten, alzoo men reeds lang gewoon was, zaaken, die de Geestlijken betroffen, niet voor de Overigheid, maar voor de Bisſchoppen, te brengen. INNOCENTIUS, die buitendien heerschzuchtig genoeg was, ſchreef terſtond deels aan HIËRONYMUS, wien hij medelijden, en zijne bereidwilligheid betuigde, om hem bij te ſtaan; deels aan den Bisſchop van *Jerusalem*, wien hij, op eenen vrij gebiedenden toon, eene beſtraffing wegens zijn gedrag, bij dit geval gehouden, en vermaningen voor het toekomende gaf (*).

Doodvan HIËRONYMUS.

Doch van alle deze onrusten en bezigheden van HIËRONYMUS, maakte zijne dood, die den 30ſten September des jaars 420, in zijn XCſte jaar, volgde, een einde; volgends de opgave van PROSPER, in zijne *Chroniek* (†), tegen welke wel eenige bedenkingen worden ingebracht, maar niet gewigtig genoeg, om dezelve te verwerpen.

Bijzonderheden omtrent zijn lijk.

HIËRONYMUS werd te *Bethlehem*, waar hij zoo langen tijd geleefd had, begraven. Maar, indien men oude vertellingen, hoe zeer zij in de daad veel onwaarſchijnlijks en fabelächtigs in zich bevatten, in de hoofdzaak gelooven mag, gelijk de Roomsch-Katholijke Geleerden zulks, zonder bedenken, doen; liet men zijn gebeente aldaar niet langer rusten, dan tot de laatſte tijden der XIIIde eeuw. Een Monnik,

(*) *Epistt. Innocent.* I. *in* BARONII *Annal. Eccles. ad ann.* 416. *n.* 31-34. *et in Append. ad August. Tom.* X. *Opp. pag.* 60. *ſq.*

(†) *Chron. p.* 300. *in* CANIS. *Lectt. Antiq. Vol.* I.

nik, die door HIËRONYMUS zelven door eene driedubbele verſchijning, daar toe vermaand zal zijn, bracht dezelve naa *Rome*, alwaar zij, in éene der voornaamſte Kerken, *Maria Maggiore* genaamd, werden bijgezet. In het begin der XVde eeuw bouwde men over zijn lijk eenen altaar, en zijne aandachtige veréering kreeg van tijd tot tijd meer toeloop. Maar, tegen het einde der volgende eeuw, verdween dit ligchaam voor altijd. Uit zorg, dat de Paus SIXTUS V. hetzelve in eene andere Kerk zou laten wegbrengen, bezorgde hem een Kannunik van *Maria Maggiore*, heimlijk 's nachts, op eene andere plaats in de gemelde Kerk, zonder dat men het, bij nader onderzoek, met zekerheid weder heeft kunnen ontdekken. Doch, als men in het jaar 1747 onder het hoofd-altaar dezer Kerk een zilveren kistjen met beenderen van eenen onbekenden Heilig vond, vielen verſcheidene lieden op de gedachten, dat dezen van HIËRONYMUS waren; om hetwelk te bewijzen, verſcheidene Verhandelingen geſchreven zijn (*). Nu beweert ook wel de ſtad *Nepeſino*, het *hoofd* van HIËRONYMUS te bezitten; zijn *kakebeen* en een geheele *arm* wordt te *Florence*, een deel van zijn *hersſenpan* te *Clugny*, een *duim* te *Parys* vertoond; te *Praag*, *Keulen*, en in andere plaatzen van *Duitschland*, als ook in de Roomſche Nederlanden, vertoont men insgelijks beenderen van hem; en in het *Eskuriäal* is zijn *hoofd* nog ééns te vinden. Maar deze vermenigvuldiging van zijne ledenma-

(*) Ook van STILTING *l. c. p.* 646-657.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

maten, die in de *Geſchiedenis der Religiuën* niet ongewoon is, heeft alleen daar toe gediend, om den bijgeloovigen eerbied voor hem te verſterken en uit te breiden.

Hijwordt als een Heilig geëerd.

Als één der vermaardſte rechtzinnige Leeräaren, ook als een hoofdbevorderaar en tevens een groot voorbeeld van het ſtrenge Monnikenleven, had hij, al vroeg, den gewonen bijnaam van *den Heiligen* bekomen; maar de betekenis van dezen naam werd in het vervolg zeer uitgebreid. Men beval zich, bij den openbaren Godsdienst, aan zijne *voorbidding bij God* aan; hij kreeg zijnen *Feestdag*, *Kerken*, die aan hem gewijd werden, *Monniken*- en *Kluizenaars-ordens*, die onder zijne beſcherming ontſtonden; het heeft zelfs niet aan *wonderen* ontbroken, welke hij in zijne Kerk te *Troja* in *Apulië* verricht zal hebben. Over dit alles heeft STILTING (*) ongemeen veel verzameld, en nog eene menigte andere ſchriften aangehaald, uit welken men de Geſchiedenis van HIËRONYMUS, na zijne dood, als eenen *Kerk*- en *Kalender-Heiligen* beſchouwd, kan aanvullen. Dat hij ook als *Leeräar* en *Schrijver*, nog ſteeds, zoo als reeds bij zijn leven, en vele eeuwen daar na, in de *Roomſche* Kerk, voornaamlijk van de Monniken, die hem zoo veel te danken hebben, buitengemeen bewonderd, en inzonderheid als de grootſte Schrift-Uitlegger, die 'er ooit geweest is, geprezen wordt, is even zeker. In zijne Geſchiedenis heeft men nog bovendien

(*) *L. c.*

Digitized by Google

dien gelezen (*), welke gronden van dankbaarheid de Hoofden dezer Kerk, de Pauſen, gehad hebben, om het hooge aanzien van HIËRONYMUS nooit te laten daalen. III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zedert, in de nieuwer eeuwen, door het herſtel der vrijheid van denken in den Godsdienst, en tevens der waare Geleerdheid, de oudere Kerkleeräars en hunne oppermagtige heerſchappij over de denkwijze der *Christenen*, voor de Rechtbank der Oordeelkunde zijn gebracht, is HIËRONYMUS boven anderen ſcherp onderzocht geworden, naarmate hij verder af is van het Beeld van den bij de Kerkhervorming herſtelden Godsdienst, en verbeterde Godgeleerdheid; zoo zelfs, dat het oordeel der *Proteſtanten* over HIËRONYMUS niet vrij gebleven is van het vermoeden van eenige partijdigheid en onbillijkheid. LUTHER zelf verklaart zich omtrent HIËRONYMUS ten hoogſten ongunſtig, en kan hem in het geheel niet dulden. Hij zegt van hem, in zijne *Tafelredenen*, doch, waar mede hier meer plaatzen in zijne ſchriften overëenkomen: „ HIËRONYMUS behoorde „ niet mede onder de Leeräaren der Kerk gerekend „ en geteld te worden; want hij is een Ketter ge„ weest; hoewel ik geloof, dat hij zalig is door „ het geloof in CHRISTUS. Hij ſpreekt van CHRIS„ TUS niets, dan dat hij alleen zijnen naam in den „ mond gevoerd heeft. Ik weet niemand onder de „ Leeräaren, van wien ik zoo weinig houde, als „ van HIËRONYMUS: want hij ſchrijft niet dan van „ vas- Beöordeeling van HIËRONYMUS door LUTHER en CLERICUS

(*) Zie boven *Bladz.* 131.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ vasten, ſpijzen, Maagden, enz. Indien hij nog „ op de werken des Geloofs aandrong, en dezelve „ aanprees, dan was het iet anders; maar hij leert „ niets, noch van het Geloof, noch van de Hoop, „ noch van de Liefde, noch van de werken des „ Geloofs enz. (*)." Zoo ſchrijft hij ook, in éénen zijner Brieven, dat hij zich meermalen, en bijna met verdriet, verwondert, dat HIËRONYMUS en ORIGENES Leeräars der Kerk na de Apostelen hebben kunnen genoemd worden, daar men toch in deze beide Schrijvers niet ligt drie regels vindt, welke de gerechtigheid des Geloofs leeren, en dat men uit alle de Schriften van hun beiden geenen Christen maken zou kunnen. Zoo buitenſpoorig zwierven zij om in *Allegoriſche* Uitleggingen der Geſchiedenisſen, of waren met het uitwendig voorkomen van Werkheiligheid ingenomen (†). HIËRONYMUS werd wel door MELANCHTHON en andere *Proteſtanten* wat zachter behandeld, echter kon het niet misſen, of zij moesten bijna allen dezelfde gebreken in hem berispen. Alleruitvoerigst is zijne geleerdheid en zijne werken over de Heilige Schrift beöordeeld door JOANN. CLERICUS, in een Boek van meer dan 500 Bladzijden (§). Nu is het wel zoo, dat HIËRONYMUS, even als de overige Kerkva-

(*) LUTHER *ſamtliche Schriften* XXI. *Theil S.* 2070. *Uitg. van* WALCH.

(†) *Supplem. Epistolar.* M. LUTHERI *per* J. F. BUDDEUM *pag.* 193. *Halæ* 1703. 4to.

(§) *Quæſtiones Hieronymianæ Amſtel.* 1704. 8vo.

vaders, uit hoofde van zijnen leeftijd, de toen heerſchende vooröordeelen, gebrekige leerwijze, zwarigheden, welke met vele deelen der geleerdheid gepaard gingen, en andere omſtandigheden, verſchoning verdient, maar aan den anderen kant kan een man, die zoo vele eeuwen lang, door zijne ſchriften, gevoelens, en daaden, zoo grooten invloed op zoo vele duizenden menſchen gehad heeft, niet genoeg met onpartijdige vrijmoedigheid getoetst en beöordeeld worden. Wanneer men een klein getal plaatzen uitzondert, in welke CLERICUS HIËRONYMUS wat meer recht of inſchiklijkheid had kunnen bewijzen, heeft hij, in de overigen, en in de hoofdzaak, zijn oordeel over hem voldoende bewezen. Ook zijn het de *Proteſtanten* alleen niet, die vele vlekken in HIËRONYMUS hebben aangewezen, maar ook ſommige *Roomsch-Katholijke* Geleerden, die het gewaagd hebben, hem als Geleerden en Schrijver *te* beſchouwen, zoo als DU PIN (*) en BALLET (†), hebben 'er ook het één en ander van gezien, enkel met dat onderſcheid, dat zij het door groote loſſpraken weder zoeken te bedekken, en over het geheel, terug gehouden door de beperkingen van hun Godsdienſtig Genootſchap, ter halver wege van hun onderzoek zijn blijven ſtaan. Voornaamlijk echter heeft de Geleerde RICH. SIMON (§) HIË-

(*) *Nouv. Bibl. des Aut. Eccles. T.* III. *p.* 135.

(†) *Vies des Saints* bij MARTIANAY *La vie de St. Jerôme pag.* 523.

(§) *Hist. Critic. du V. Test. pag.* 244-249. 393-397.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

HIËRONYMUS met veel rechtmatigheid beöordeeld, en hem van verſcheidene kanten beſchouwd.

De berichten, welke wij tot hier toe van het leven en de geſchiedenis van HIËRONYMUS gegeven hebben, zal den Lezer van zelf in ſtaat ſtellen, om dezen Leeräar op zijne rechte waarde te ſchatten. Uit dezelve blijkt genoegzaam, dat HIËRONYMUS, naar die tijden geſproken, te recht *de geleerdſte onder alle de Leeräaren der Oude Latijnſche Kerk*, en niet ongepast derzelver ORIGENES genoemd mag worden. Hij had zichzelven uit de ſchriften van dezen vermaarden man, die hij, door zijne vertalingen ook in de Weſterſche Gemeenten bekend maakte, voornaamlijk gevormd; en muntte, gelijk deze, uit in de *Oordeelkunde en Uitlegkunde der Heilige Schriften*; hij nam velen van deszelfs gevoelens over, en poogde die, in zijne laater jaaren, te verbeteren. In de *kennis der Hebreeuwſche Taal* overtrof hij niet alleen ORIGENES, maar alle de oude Leeräaren der Kerk. Daartegen wijkt hij voor zijn voorbeeld des te meer in *Wijsgeerige Scherpzinnigheid*, doordringende beöordeeling, bedaarde overweging, en verdediging van den Godsdienst. Als *Allegarist* kwam hij hem vrij na op zijde; als *Askeet* heeft hij hem overtroffen.

In deze vergelijking, is de *geleerdheid* van HIËRONYMUS het onderwerp van verſchil tuſſchen de nieuwer Schrijvers geweest; welks beſliſſing voornaam-

Hist. Critic. des Principaux Commentat. du N. Testament pag. 209-236.

naamlijk afhangt van de maatſtaf, naar welke men dezelve afmeet. Men noemt hem den geleerdſten der *Latijnſche* Kerkleeräaren, doch dan ſpreekt men in vergelijking der geleerdheid der Christen-Leeräaren, van die tijden; wanneer men ſpreken wil van de geleerdheid van de jongſte eeuwen, kan de geleerdheid van HIËRONYMUS naauwlijks middelmatig genoemd worden, gelijk CLERICUS in zijn aangehaalde werk genoeg aangetoond heeft, waar tegen deszelfs Tegenſchrijver MARTIANY (*), door die geleerdheid als volmaakt te willen beſchrijven, HIËRONYMUS in de oogen van onpartijdige Lezers ſlechts nog meer benadeeld heeft.

Als *Leeräar van den Godsdienst* vertoont HIËRONYMUS zich in eene recht armlijke gedaante. Hem ontbreekt de gave van ontwikkeling, beöordeeling en goede keuze. Het geen hij hier en daar in bijzondere Boeken of Opſtellen van *Leerſtellige* en *Zedenlijke* onderwerpen geſchreven heeft, behelst enkel het gemeene, of heeft ſterke trekken van het Bijgeloof van zijnen leeftijd.

Doch als *Verdediger van den Godsdienst*, of liever van zijne *Godsdienſtige gevoelens en meningen*, heeft hij veel, dat hem eigen is. Zijn geest, zijne geheele ſterkte, zijn vernuft, en welſprekendheid, vertoonen zich nergens ſchitterender, dan wanneer hij

(*) *Prolegg.* III. *ad Tom.* II. *Opp. Hieron. de Eruditionis præſtantia et pietate Opusculorum S. Hieron.* en *Eruditionis Hieronymianæ defenſio adverſus Jo. Cler. in Opp. Hieron. T.* III. *p.* 1137-1194.

III BOEK VII. Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij zijne Mededingers, Tegenſtrevers, of Ketters, op het lijf valt. Zijne ſpotternijën en bittere ſcheldwoorden doen den Lezer dikwijls tegen dank meesmuilen; die echter onpartijdig doordenkt, vindt hier dikwijls in hem den man, die het Christendom door zijne drift, haat, wraakgierigheid, geest van vervolging, onſtuimigen ijver voor de rechtzinnigheid, overhaasting en onbeſtendigheid, verbaazend veel nadeels heeft toegebracht. Ook zweeft hem zijne geleerdheid, en dat hij, zoo als hij zichzelven uitdrukt, *Wijsgeer*, *Redenaar*, *Taalleeräar*, *Redenkundige*, (*Dialecticus*,) *Hebreër*, *Griek*, *Latijner*, *een kenner van drie Taalen*, (*Trilinguis*,) was (*), veel meer voor oogen, dan nodig was. Ook is het merkwaardig, dat 's mans geweldige driften en gemoedsbewegingen niet enkel dan uitbraken, als hij de pen tegen anderen opvatte; zoo als anders wel plaats heeft, dat heftige kampvechters buiten het ſtrijdperk zeer verdraagzame menſchen zijn. PALLADIUS verhaalt van hem (†), dat de nijd en ijverzucht, welke hij te *Bethlehem* bracht, zijne beste hoedanigheden verdonkerd hebben; en dat zeker Kluizenaar aldaar, POSIDONIUS, dien hij als eenen wonderdoenden Heiligen beſchrijft, hem gezegd had, dat HIËRONYMUS geenen Heiligen nevens zich zou lijden; gelijk ook verſcheidenen, die hij opnoemt, genoodzaakt waren geworden, dezen oord te verlaten. En het is treurig genoeg, dat men

(*) *Apolog. adv. Rufin. L.* III. *p.* 443.
(†) *Hist. Lauſ. Cap.* 77.

men hierömtrent niets tot zijne verdediging zeggen, ten minſten tegen eene zoo omſtandige beſchuldiging het niets uitdoende antwoord van STILTING (*) niet gebruiken kan, dat dit alles bloote laſtering moet zijn, omdat hem daar van niets verder bekend was. Maar zeker kan men het het grootſte ongeluk van HIËRONYMUS noemen, dat hij zich in die vroomſchijnende van de wereld verwijderde levenswijze geworpen heeft, welke zijne driften nog meer aanvuurde, en hem uit zijne eenzame Cel de overige menſchen als voorwerpen deed beſchouwen, die hij of beheerſchen en beſtuuren, of verfoejen en wederleggen moest.

Verloren geraakte Schriften van HIËRONYMUS

Hoe vele Schriften van HIËRONYMUS, in het voorgaande, ook beſchreven zijn, evenwel heeft hij 'er buiten dezen nog anderen opgeſteld, die onze tijden niet bereikt hebben. Daar onder behooren verſcheidene *Brieven*, *Overzettingen van Griekſche Werken*, en *Verklaringen van Bijbel-Boeken* of *Plaatzen*; als ook het *grootſte gedeelte* van zijne *Verbetering der Latijnſche Overzetting volgends de Alexandriners*. Maar het gewigtigſte verlies, hetwelk men ten dezen geleden heeft, zou wel mogen zijn zijne *Latijnſche Vertaling* van de *Hebreeuwſch*, (dat is eigenlijk *Chaldeeuwſch*,) *geſchrevene Euangelie-Geſchiedenis van* MATTHEUS. Hij gewaagt van dezelve op twee plaatzen (†). De opmerklijke druk-

(*) *Vita Hieronymi pag.* 624. *n.* 1038.

(†) *De Viris Illuſtrib. Cap.* 2, 3. en *Comment. in Matth. C.* XII. *p.* 47. *T.* IV. *Opp.* P. I.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

drukfout, die in beide deze plaatzen voorkomt, en die misschien eene opzetlijke verändering van den Affchrijver is, *in Græcum transtulimus*, (*wij hebben dit in het* Grieksch *vertaald*,) heeft MARTIANAY onöpgemerkt gelaten, en VALLARSI verkeerd verklaard. Hoe het zij, de talrijke bijvoegzelen, welke dit Euangelie had bij den Griekschen Tekst, en de andere afwijkingen van denzelven, zouden ons doen wenschen, dat deze Overzetting behouden ware gebleven; hoe min wij overtuigd zijn, dat MATTHEUS oorspronglijk in het Hebreeuwsch geschreven hebbe.

Onëchte Schriften aan hem toegeschreven.

Men heeft ook een groot aantal onëchte Schriften aan HIËRONYMUS toegeschreven, die in de uitgave zijner werken voorkomen. Dit zijn *Brieven*, *Predikatiën*, *Bijbelsche Verklaringen*, en andere Godgeleerde Opstellen. De merkwaardigste daar onder is een *Commentarius over de Brieven van* PAULUS, en een *Brief aan* DEMETRIAS, welke ons, in de Geschiedenis van PELAGIUS, nader onder het oog zullen komen. Een oud *Liturgisch Geschrift*, of Lijst van Bijbelsche Afdeelingen; die daadlijks in de Kerk moesten voorgelezen worden (*), en eene Preek, als ook Vragen over HABAKUK, welke JOH. CHRYSOST. TROMBELLI (†), onder zijn' naam in het licht gegeven heeft, zijn ongetwijfeld onëcht. — Eindelijk is 'er eene *Lijst van Martelaren*, (*Mar-*

(*) *Liber Comitis seu Lectionarius*, *in* BALUZII *Capitularib. Regg. Francor. T.* II. *p.* 1309-1351.

(†) *In VV. PP. Latin. Opusc. T.* II. P. I. *p.* 189-195.

tyrologium,) over hetwelk men in de Roomsch-Katholijke Kerk zeer veel getwist heeft. EUSEBIUS *van Cæsarea* (*), had het eerst eene *algemeene verzameling van oude Martelaars-Geschiedenissen*, opgesteld, maar deze is verloren geraakt. Naderhand ontstond het gerucht, dat HIËRONYMUS een uittrekzel uit deze Lijst vervaardigd had: en 'er zijn nog Brieven, welke dit schijnen te bevestigen, één van de Bisschoppen CHROMATIUS en HELIODORUS, in welken zij 'er hem om verzoeken; de andere van HIËRONYMUS, die hun meldt, dat, en hoe hij hunne begeerte voldaan heeft. Deze beide Brieven worden algemeen echter erkend, onëcht te wezen (†). Men beroept zich ook vergeefs op eene plaats van CASSIODORUS (§). Op het einde van dezelfde eeuw spreekt de *Roomsche* Bisschop GREGORIUS I. wel van een *Martyrologium*, hetwelk in zijne Kerk gebruikt werd (**), maar zonder in het minst te kennen te geven, dat HIËRONYMUS Opsteller van deze Lijst is. Dit gevoelen begint eerst, zedert de tijden van BEDA, of van het begin der VIIIste eeuw, op te komen. Hoe het zij, de nieuwer Roomsch-Katholijke Schrijvers hebben zedert de XVIde eeuw alle moeite gedaan, of zij het gewaande *Martyrologium* van HIËRONYMUS konden op-

(*) Zie *Deel* III. *Bladz.* 411.

(†) Zij staan bij BARONIUS *Tractatio de Martyrolog. Romano p.* XI. *præmissa Martyrol. Rom.*

(§) *Instit. ad Div. Lection. Cap.* 32.

(**) *Libr.* VIII. *Epist.* 29.

III BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

opdelven; voornaamlijk, omdat ADO, waarſchijnlijk een *Weſtfrankiſche* Aardsbiſchop in de IX de eeuw, die zulk eene Lijst heeft nagelaten, van eene oude *Romeinſche* gewaagt, welke hij gebruikt heeft; en van welke men niet twijfelde, of zij was een werk van HIËRONYMUS geweest. Zoo dacht ook BARONIUS, toen hij het zoogenoemde *Romeinſche Martyrologium*, te *Rome*, in het jaar 1586, in *Folio* in het licht gaf. Niet lang na zijne dood, geloofde de *Nederlandſche Jeſuit* HERIBERT ROSWEYDE, het zoo greetig gezochte *Martyrologium* van HIËRONYMUS ontdekt te hebben, hetwelk hij te *Antwerpen* uitgaf in *Folio* in het jaar 1613. Doch hier in vond hij geene goedkeuring in zijne Kerk. Inzonderheid beweerde FRANCISCUS MARIA FIORENTINI, een Geneesheer te *Lucca*, dat het echte *Martyrologium* van HIËRONYMUS door hem alleen te voorſchijn was gebracht, in een werk, onder den Tijtel: *Vetustius Occidentalis Eccleſiæ Martyrologium, D. Hieronymo a Caſſiodoro, Beda, Walfrido, Notkero, aliisque ſcriptoribus tributum, quod nuncupandum eſſe Romanum, a Magno Gregorio descriptum, ab Adone laudatum, proximioribus ſeculis præteritum et expetitum non leviora argumenta ſuadent*, (*Lucæ* 1668 *Fol.* 1072 *Pagg.*) Reeds eenigen tijd te vooren had de *Benedictiner* LUCAS D'ACHERY deze Lijst uitgegeven (*). Maar deze was 'er ver af, om het aan HIËRONYMUS toe te ſchrijven, en volgde liever VALESIUS, die daar van

(*) *Spicil. ſive Coll. veter. aliq. Scriptt. T.* IV. *p.* 617.

van in eene bijzondere Verhandeling zijn gevoelen gezegd had (*). Over het geheel ontdekt men zelfs geen ſpoor, dat HIËRONYMUS ooit dergelijk geſchrift hebbe opgeſteld.

Uitgaven der werken van HIËRONYMUS.

Wat de uitgaven der werken van HIËRONYMUS belangt, de eerſte goede verzameling en uitgave zijner Schriften is die van ERASMUS te *Baſel* van het jaar 1516 tot 1520, in IX Deelen in *Folio*. IJverige leden van zijne Kerk hebben hem beſchuldigd, dat hij alleen daaröm dezen Kerkvader even als den overigen grooten lof hebbe toegezwaaid, opdat hem de berispingen, die hij hem dikwijls geeft, niet ten kwaadſten zouden geduid worden. Ondertusſchen, hoe weinig de driftige vereerers der Kerkvaderen met deze Uitgave voldaan waren, zij was echter eenen geruimen tijd de eenigſte Uitgave, van welke zij zich konden bedienen. Eindelijk, opdat de Roomſche Kerk eene Uitgave van HIËRONYMUS zoude hebben, geſchikt naar hare heerſchende rechtzinnige denkbeelden, gaf MARIANUS VICTORIUS, een *Italiäanſche* Geestelijke, en ten laatſten Biſchop te *Reate* of *Rieti*, 'er eene te *Rome* uit, in het jaar 1565, in IX Deelen in *Folio*, netjens gedrukt. Deze is verſcheidene malen herdrukt. Deze beide Uitgaven, met malkanderen vergeleken, werden door een Euangelisch Godgeleerde te *Gotha*, ADAM TRIBBECHOVIUS, op nieuw uitgegeven te *Frankfort aan den Meyn* 1684, in XII Deelen in *Folio*. Met nieuwe hulpmiddelen voorzien, onder-

na-

(*) *Diſſ. de Martyr. Rom. post* EUSEB. *H. E. p.* 783.

III BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

namen twee *Franſche Benedictynen* uit de *Congregatio S. Mauri*, JOAN MARTIANAY en ANTON PONGER, eene nieuwe Uitgave, welke de eerstgemelde, na het overlijden van den laatſten, alleen voltooid heeft. *Parys* 1693-1706. Deze had zekerlijk veel goeds, maar ook groote gebreken, om welke te verhelpen, een Geestelijke te *Verona*, DOMINICUS VALLARSI, zedert 1734 tot 1742, eene nieuwe in het licht gaf, in XI Deelen in *Folio*.

Levensbeſchrijvingen van HIËRONYMUS

Alhoewel velen ondernomen hebben, het leven van HIËRONYMUS te beſchrijven, is dit echter niet aan allen goed gelukt. De *Oude Latijnſche Levensbeſchrijving*, door eenen Ongenoemden, welke doorgaands in de Uitgaven zijner werken gevonden wordt, is eene zeer middelmatige verzameling van zijne Levensbijzonderheden, en eene onkundige aanprijzing van zijne Schriften. Zijn leven door ERASMUS, is het begin tot iet beters; maar ook verbonden met verſcheidenen van zijne verſtrooide aanmerkingen, niet genoegzaam, en te rijk in overdaadige lofverheffingen. DU PIN was de eerſte, die iet volledigers en zelfs meer vrijmoedigs heeft geleverd (*). Doch behalven de misſlagen, welke SIMON, als het ware tot eene proeve, hem heeft tegengeworpen (†), moet men ook erkennen, dat hij nog veel meer, van het geen tot eene onpartijdige beöordeeling behoort, voorbijgegaan, dan gezegd heeft. TILLEMONT

(*) *Nouvelle Biblioth. des Auteurs Eccleſiaſt. Tom.* III. *pag.* 100-140.

(†) *Critique de la Bibl. de M. Dupin T.* I. *p.* 110.

MONT heeft hem, in vele opzichten, overtroffen (*), en eenen goeden aanleg ten toon geſpreid, om HIËRONYMUS, met behoorlijke vrijmoedigheid, te beoordeelen. In eene geheel andere denkwijze, en meer als Lofredenaar, dan Levensbeſchrijver, ſchreef MARTIANAY zijn Boek: *La vie de St. Jerôme*, *Parys* 1706. 4to. De *Italiäanſche Franciscaan* SEBASTIAAN DOLCI, ademt denzelfden geest, gelijk zelfs uit den Tijtel van zijn werk blijkt: *Maximus Hieronymus vitæ ſuæ ſcriptor Anconæ* 1750. 4to. Ook zelfs zijn laatſte Levensbeſchrijver, de *Jeſuit* JOHAN STILTING (†), mag veel meer zijn Lofredenaar genoemd worden. Van de *Proteſtanten* heeft niemand zich opzetlijk ingelaten tot de Levensbeſchrijving van HIËRONYMUS, en het geen men desaangaande bij CAVE (§) en OUDIN (**) vindt, is van weinig aanbelang.

(*) *Mémoires Tom.* XII. *pag.* 1-356.

(†) *In Act.* SS. *Septembr. Tom.* VIII. *pag.* 418 688. *Antv.* 1762. *Fol.*

(§) *Hist. Litter. SS. Eccleſiast. pag.* 268.

(**) *Comment. de SS. Eccleſiast. T.* I. *p.* 790-882.

ACHT-

Digitized by Google

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Manicheën, Priscilliänisten, Donatisten, Ariänen. Bijzonderheden van Athanasius, Hilarius, Cyrillus, Basilius *den Grooten*, enz.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De *Origeniäanſche* verſchillen, welke ons aanleiding gaven tot het beſchrijven van het leven van CHRYSOSTOMUS en HIËRONYMUS, waren de eenigſte niet, welke de Christenen in dit tijdsverloop ontrustten; de *Manicheën*, die lang ſtil geweest waren, en de *Donatisten*, gaven thans ook nieuwe aanleiding tot merkwaardige toneelen. In deze beide verſchillen was AUGUSTINUS een hoofdperſoon, maar voornaamlijk, in de *Pelagiäanſche*.

Voortgangen der Manicheën.

Den oorſprong en eerſte uitbreiding van het *Manicheïsmus*, uit zijn Vaderland, *Perſië*, in eenige Gewesten van het *Romeinſche* Rijk, tot omtrent het begin der IVde eeuw, hebben wij, in een voorgaand Deel (*), verhaald. De ſcherpe wet van DIOCLETIANUS, omtrent het jaar 290, tegen de *Manicheën* in *Africa*, aldaar aangehaald (†), onderſtelt eene, niet heel waarſchijnlijke, merklijke vermeerdering van *Manicheën* in *Africa*, zoo ver van hun eerſte Vaderland. In de eerſte helft der IVde eeuw, plantte deze aanhang zich ſteeds voort, zonder

(*) Zie III. *Deel*, *Bladz.* 251.

(†) *Bladz.* 273.

Digitized by Google

der groot opzien te maken, blijvende door de hevigheid der *Ariãanſche* en *Donatiſtiſche* verdeeldheden minder opgemerkt. Een bericht van AMMIANUS MARCELLINUS (*), dat KONSTANTYN *de Groote*, als hij de verſchillende Godsdienſtpartijën in het Rijk, (*Superſtitionum Sectas*,) zoo als de *Manicheën*, en anderen, naauwkeuriger wilde leeren kennen, zich daar toe bediend hebbe van STRATEGIUS, dien hij naderhand MUSONIANUS noemde, en die eindelijk tot het Opperſtadhouderſchap van het Oosten verheven is, is veel te afgebroken, dan dat het eenige opheldering kan geven.

Zij wekken de aandacht der Vorſten.

Evenwel komen 'er nog andere ſpooren, omtrent het midden dier eeuw, voor, dat de *Manicheën* de aandacht der Vorſten en Grooten verwekt hebben. VALESIUS heeft vrij waarſchijnlijk gemaakt (†), dat in eene plaats van LIBANIUS (§), waar hij den Stadhouder van *Palæſtina* zekere lieden aanbeveelt, die de Zon, zonder bloedige offeränden, dienden, God in de tweede benaming veréerden, kuisch waren, den dag des doods voor gewin rekenden, zich wel op vele plaatzen, maar in klein aantal bevonden, die niemand beledigden, en evenwel van velen gedrukt werden, geene anderen, dan *Manicheën*, verſtaan kunnen worden, welke hij, bij hunnen haatlijken naam, niet heeft willen noemen.

Twiſtſchriften.

Ook ontbreekt het, in dezen tijd, niet aan Twiſt-

(*) *Hiſt. Libr.* XV. *Cap.* 13.

(†) *Not. ad* SOCRAT. *H. E. Libr.* I. *Cap.* 22.

(§) *Libr.* IV. *Epiſt.* 140.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſchriften tegen hen

ſchriften tegen hen, ten blijke, dat deze gezindte ook hare Schrijvers had, die indruk maakten. Elders (*) hebben wij reeds aangewezen, dat de beroemde Leeräar der Welſprekendheid te *Rome*, VICTORINUS, omtrent het midden der IVde eeuw, eene *Wederlegging van den Manicheër* JUSTINUS heeft opgeſteld. Ook is insgelijks een Grieksch werk van SERAPION, Biſchop van *Thmuis* of *Thmupolis*, in *Egypte*, uit denzelfden tijd, aangehaald (†), hetwelk kort, en van weinig aanbelang is (§). SERAPION dringt daar voor eerst op aan, dat de zonde geene zelfſtandigheid, maar alleen eene uit eene verkeerde keuze ontſtane handeling is. Vervolgends wederlegt hij het gevoelen, dat het ligchaam, naar zijne zelfſtandigheid, zonde zoude zijn. Uitvoeriger, en met grooter roem, in de Oude Kerk, ſchreef TITUS, Biſchop van *Bostra*, de toenmalige Hoofdſtad van *Arabië*, insgelijks in de Griekſche Taal, een werk tegen de *Manicheën* (**). Hij leefde onder KONSTANTIUS en zijne Opvolgers, tot op VALENS. Hoe haatlijk de Keizer JULIANUS zich tegen hem gedragen heeft, is in de Geſchiedenis van dezen Keizer verhaald (††). Hij had ook eenen *Commentarius* over LUKAS nagelaten, waar van enkel nog een uittrekzel, in een Handſchrift, in de Koningl. Franſche Bibliotheek, gevonden werd. Zelfs van

(*) Zie *Deel* IV. *Bl.* 261. (†) Zie *Deel* III. *Bl.* 257.

(§) *Serapionis adverſus Manichæos Liber in* CANISII *Thes. Monum. Eccles. et Hist. Vol.* I. *p.* 43-55.

(**) *L. c. Vol.* I. *p.* 59-162. (††) Zie *Deel* IV. *Bl.* 444.

Digitized by Google

van zijn werk tegen de *Manicheën*, hetwelk uit *vier Boeken* beſtond, zijn alleen de *drie eerſten* overgebleven. In het *eerſte* en *tweede* wederlegt hij de *Manicheërs* tot gebruik der *Heidenen*; maar in het *derde* zoekt hij de *Christenen* voor hen te waarſchuwen. HIËRONYMUS (*) en EPIFANIUS (†) hebben aan dit geheele werk geene geringe loſſpraken geſchonken; en eenige plaatzen uitgezonderd, ſchijnt het eenen matigen lof waardig te zijn.

Redenen waaröm het Manicheïsmus zich zoo heeft uitgebreid.

Behalven deze wederleggingsſchriften, vindt men nog andere ſpooren, omtrent het midden der IVde eeuw, dat het *Manicheïsmus* een vrij groot aantal Aanhangers, Leeräars, en Schrijvers, en ook zekere vrijheden in de uitöefening van Godsdienst gehad moet hebben, die, alhoewel deze hun niet uitdruklijk waren medegedeeld, echter ſtilzwijgend toegeſtaan of aangenomen, hunne werkingen deeden. ATHANASIUS beſchrijft omtrent het jaar 357 of 358, de ijslijke gewelddaadigheden, welke de Veldheer SEBASTIANUS, een *Manicheër*, door de *Ariänen* te *Alexandrië* verleid, tegen de Christenen aldaar bedreven had (§). Onder de terſtond daar op gevolgde regeering van JULIANUS, zullen waarſchijnlijk de *Manicheërs*, gelijk alle andere partijën, de algemeene begunſtiging van dezen Keizer genoten hebben. Dat zij toen in ſommige Oosterſche Landſchappen, in *Afrika*, *Italië*, *Gallië*, en *Spanje*, wel niet talrijk, maar

(*) *De Viris Illuſtr. Cap.* 102.

(†) *Heres.* LXVI. *Cap.* 21.

(§) *Apolog. de fuga ſua Cap.* 9. *T.* I. P. I. *p.* 256.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

maar nogthans in kleine Gemeenten, beſtaan hebben, wordt uit het vervolg der Geſchiedenis waarſchijnlijk. Men heeft, in laater tijden, de vraag ter bane gebracht, uit welke oorzaken en bronnen, men de ſteeds ſterkere uitbreiding van eene gezindte, die de gronden van het Christendom willekeurig ondermijnde, onder Christenen hebbe af te leiden. Men heeft dezelve gevonden in de zoo gewone vermenging van het Christendom en Heidendom, in de IIIde en IVde eeuw; in het misbruik der Rede bij het onderzoek over den oorſprong van goed en kwaad; in de veelbelovende wijsheid van MANES, welke hij uit zeldzame Handſchriften geput had; in de gewaande uitſtekende wetenſchap, op welke deze gezindte zich beroemde, in natuurlijke dingen, welke AUGUSTINUS, in zijne jeugd, ook bij haar gezocht had; en waarſchijnlijk ook in de ſtrenge levenswijze der *Manicheën*. Men mag hier bijvoegen dat de ſteeds toenemende verdeeldheid onder de Christenen bij velen voor een Leerſtelſel genegenheid inboezemde, hetwelk vergunde, in den Godsdienst en aan den Bijbel te kibbelen, 'er af teſnijden en bij te voegen, zoo veel en wat men wilde, zonder daaröm den naam van *Christen* op te geven. Verſcheidene bekwame vernuften, die tot de *Manicheën* overgingen, hebben hen ook, door mondelijke voordragt en ſchriften, niet weinig op de been geholpen. Nog mag men hier eene giſſing wagen, die door geſchiedkundige ſpooren bevestigd wordt. De *leere van den Duivel*, zoo als die onder de *Christenen* in de eeuw van KONSTANTYN *den Grooten* werd voorgedragen, kon

kon ligtelijk menigen tot het *Manicheïsmus* verleiden. Men herdenke ſlechts de plaatzen, en ſtellingen, welke wij, in een voorig Deel, uit LACTANTIUS hebben aangevoerd (*), in welken hij het benedenſte deel des menſchen, zijn *ligchaam*, als een eigendom des *Duivels* aanmerkt; gelijk het bovenſte deel, de *ziel*, aan *God* toebehoort; waar in hij ſpreekt van eenen *Tegengod*, met wien *nacht* en *middernacht* in betrekking ſtaan; van het *kwaade Wezen*, hetwelk alleen *duiſternis* en *verderf* invoert. Van ſoortgelijke denkbeelden is waarlijk ſlechts een geringe ſtap nodig, tot het gevoelen van een *kwaad grondbeginzel* of *wezen*, hetwelk tegen het *goede* is overgeſteld.

De vermeerdering der *Manicheën*; de verdubbelde ijver der Keizeren tegen de Ketters; en het toenemend aanzien der *Katholijke* Biſchoppen ten Hove, brachten verſcheidene wetten tegen hen voort, in welke zij, als de ſnoodſte en verfoeilijkſte van alle Ketteren beſchouwd worden. Eene der eerſten van deze wetten was die van den *Oudſten* VALENTINIANUS, van het jaar 372, aan den Stadhouder van *Rome*, waar bij alle Godsdienſtige vergaderingen der *Manicheën* verboden, de huizen, waar in zij onderwijs gaven, verbeurd verklaard, en hunne Leeräaren met ſtraffen bedreigd werden (†). Daar op volgden nog ſtrengere plakaaten tegen hen, van den Oudſten THEODOSIUS. In het jaar 381 verklaart

Wetten der Keizers tegen de Manicheën.

(*) Zie III. *Deel*, *Bladz.* 425.

(†) *Cod. Theod. L.* XVI. *t.* 5. *de Hæret. l.* 3.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

klaart hij hen voor eerloos, en onbekwaam, om eenen uiterſten wil te maken, of erfenisſen te aanvaarden; zelfs ſtrekte hij dit uit tot erfenisſen, door zulke lieden reeds te vooren nagelaten, want, voegt hij 'er bij, alhoewel de Keizerlijke bevelen, (*coelestia ſtatuta*,) eigenlijk alleen op den volgenden tijd zien, zoo moest toch ook het hardnekkig gedrag der genen in aanmerking genomen worden, die door de Keizerlijke wetten en vermaningen, (*divina monitione*,) niet van verbodene bijëenkomſten hadden kunnen losgeſcheurd worden. Verders verbiedt hij den *Manicheën* alle vergaderingen in grooter en kleiner ſteden, die zij, tot hunne geheime en ſlechte Godsdienst-oefeningen, (*feralium myſteriorum ſepulchra*,) plagten te houden. Ook zal het hun niets baaten, alſchoon zij zich met namen van eerlijke gevoelens onderſcheidden, of zich onder verſcheidene benamingen verbergden, als of zij tot andere gezindten behoorden. Van zoodanige namen worden, in deze wet, de volgenden aangehaald: *Encratitæ*, de *onthoudenden*, *Apotactiten*, de zich en hunne goederen *verloochenenden*, *Hydroparastatæ*, *Waterdrinkers*, *Saccophori*, *Zakkendragers*, waar van de drie eerſten aanhangers van TATIANUS, of ook andere *Gnostieken* aanduidden; terwijl de vierde, alhoewel in deze wet als van dezelfde betekenis met de derde gebruikt, heel wel op de ſtrenge levenswijze past, waar van de *Manicheën* hun werk maakten (*). Deze wet werd, in het volgende jaar,

(*) *Cod. Theod. de Hær. l. 7.*

jaar, nog ſcherper aangedrongen (*). De Keizer onderſcheidde de *eenzaam levenden* onder hen, (*ſolitarii*,) van welken dit gebod ook gelden zou, van de veel erger ſoorten, (*Encratitæ*, *Saccophori*, *Hydroparaſtatæ*,) als welke, zoodra zij eenige bijeenkomſten hielden, het zij ten platten lande, of in bijzondere huizen, terſtond aan het leven geſtraft moesten worden. Hij belaſtte tevens den Opperſtadhouder, ten dien einde, verſpieders, (*Inquiſitores*,) te beſtellen; hij gaf vrijheid, dat tegen deze Dwaalleeräars, verklikkers, (*Indices Denuntiatoresque*,) voor het gericht aangenomen mogten worden, en vergunde aan niemand zich tegen zulke aanklagten te verzetten. Wij hebben reeds te vooren (†) aangemerkt, dat deze Keizer de eerſte geweest is, die zoo haatlijke ſchikkingen tegen de Ketters gemaakt heeft. Reeds in het jaar 383, herhaalde THEODOSIUS het verbod, om geene Godsdienſtige vergaderingen te houden, zoo tegen andere Ketters, als tegen de *Manicheën* (§). Andermaal gebood hij, benevens VALENTINIANUS *de Jongere*, in het jaar 389, dat de *Manichëen*, op lijfſtraffe, uit *Rome* verjaagd zouden worden; en ontzegde hun, op nieuw, het recht, om iet bij uiterſten wil te vermaken (**). Dat eene andere wet van dezen Keizer, van het jaar 391, waar in den Ketters alle ver-

(*) *L. c. l.* 9. (†) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 237.

(§) *Cod. Theod. de Hær. l.* 11. Verg. *Deel* VI. *Bl.* 242, 243. en voeg 'er bij SOZOM. *Hist. Eccles.* VII. 12.

(**) *L.* 18. *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

verblijf en vergadering in de naburige ſteden rondom *Rome* verboden wordt, voornaamlijk tegen de *Manicheën* gericht is, heeft GOTHOFREDUS zeer waarſchijnlijk gemaakt (*). Men kan daar mede ook vereenigen de wet van *den Jongeren* VALENTINIAAN, van het jaar 382 (†), in welke hij ſtraffen bepaalt zoo wel op de genen, die tot de *Manicheën* overgingen, als op hen, die anderen daar toe overreed hadden.

HONORIUS betoonde zich niet zachter tegen hen. In een gebod van het jaar 399, aan den Stadhouder van *Afrika*, verbood hij hunne vergaderingen, met de hardſte bewoordingen; hij gebood, dat hunne aanhangers gerichtelijk opgezocht, en deswegens geſtraft zouden worden; in welke ſtraffen ook die genen zouden deelen, die hen in hunne huizen tegen de Overheid zouden verbergen (§). — Ook ging 'er in het jaar 405 eene andere wet van hem naa *Afrika*, uit kracht van welke 'er geheel geene *Manicheën* meer zijn mogten: misſchien een gevolg van een verzoek van hunnen tegenſtrever AUGUSTINUS (**). Nog ſtrenger is zijn plakaat van het jaar 407 (††). Hij wil, dat de Ketterij der *Manicheën*, als eene misdaad tegen den Staat, (*publicum crimen*,) zal behandeld worden, op dezen te veel bewijzenden grond, dewijl misdaaden tegen den Gods-

(*) *L.* 20. *l. c. cum Comment. Gothofr.*
(†) *L.* XVI. *Cod. Theod. t. 7. de Apostat. l.* 3.
(§) *Cod. Theod. de Hær. l.* 35.
(**) *L. c. l.* 38. (††) *L. c. l.* 40.

Godsdienst tot algemeen nadeel ſtrekken. In eene volgende wet (*), van het jaar 407, bewees HONORIUS vele toegeeflijkheid voor hen, die de partij der *Manicheën* verlaten wilden. Daartegen bevestigde hij, in het jaar 408, zijne voorgaande wetten tegen de *Manicheën*, en gebood bijzonder, dat hunne vergaderingshuizen aan de *Katholijke* Kerken zouden toegewezen worden (†). Hier bij kwamen nog in het Oosten de Plakaaten van den *Jongeren* THEODOSIUS. Een derzelven bekrachtigde, in het jaar 423, de algemeene wet tegen de Ketters, met betrekking tot hen (§). — Een ander van hetzelfde jaar dreigde hen met de beroving van hunne goederen (**). — In het jaar 425 gebood deze Keizer, dat zij uit *Rome* zouden verdreven worden (††). Dit ſtrekte hij, nog in hetzelfde jaar, uit tot andere ſteden (§§), eindelijk vatte hij, in eene lange wet, van het jaar 428, alles bijëen, wat tot hier toe tegen de Ketters beraamd was, met eenige bijvoegzelen (***).

Hevige haat der Katholijke Leeraars

Tot deze ſtrenge wetten, ſchijnt de ijver en haat der *Katholijke* Leeräaren het meeste te hebben toegebracht. Deze drift ging zoo ver, dat deze Leeraars

(*) *L. c. l.* 41. (†) *L. c. l.* 43.

(§) *L.* 59. *Cod. Theod. de Hæret.*

(**) *Cod. Theod. L.* XVI. *tit.* 10. *de Pagan. Sacrif. et Templis l.* 24. (††) *Leg.* 62. *C. Th. de Hær.*

(§§) *L.* 64. *l. c.*

(***) *L.* 65. en *Cod. Iuſtit. de Hæret. l.* 65. Vergelijk *Deel* IV. *Bladz.* 241.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476

aaren tegen hen.

aars niet alleen in hunne predikatiën maar zelfs in hun onderwijs van leerlingen van den Godsdienst, verbittering tegen de Ketters, maar inzonderheid tegen de *Manicheën*, zochten te verwekken. Dus beſtaat de grootſte helft der *zesde Catecheſis*, of onderwijzing, van CYRILLUS, Biſchop van *Jeruſalem*, door hem tusſchen de jaaren 347 en 350 gehouden voor Doopelingen, in eene waarſchuwende beſchrijving van Ketterijën, maar met geene houdt hij zich langer op, dan met de *Manicheën*: „ Gij „ moet wel," zegt hij (*), „ alle Ketters haa„ten; maar boven allen den genen, die van *on„zinnigheid*, (Μανια,) den naam heeft; — we„gens zijne godlooze leere moet gij hem haaten, „ als een ſtichter van boosheid, eene zamelplaats „ van onreinheid, die het ſchuim van alle Ketterij „ aanneemt, en uit alle ſnoodheden eene Ketterij „ heeft ſaamgeſteld." Vervolgends verhaalt hij zeer omſtandig, maar niet geheel getrouw, de Geſchiedenis van MANES, en de zeden en gebruiken van zijne gezindte, waar onder eene zoo natuurlijk verfoeilijke, dat de Leeraar die (†) niet duidlijk wil verklaren; maar evenwel kenlijk genoeg beſchrijft. BEAUSOBRE (§) heeft het vrij waarſchijnlijk gemaakt, dat dit verhaal onwaarſchijnlijk is; niettegen-

(*) *Catech.* VI. *ad Φωλιζομενους, ſeu Competentes pag.* 91. *ed.* THOM. MILLES *Oxon.* 1708. *fol.*

(†) *Pag.* 100.

(§) *Hiſtoire de Manichée et du Manicheisme Tom.* II. *pag.* 748.

genſtaande ook AUGUSTINUS een dergelijk bericht aanhaalt (*).

Doch menigvuldig werd ook het *Manicheïſche* Leerſtelſel, ten dezen tijde, in Schriften aangetast. DIDYMUS, de beroemde Leeraar te *Alexandrië*, ſchreef, omſtreeks het jaar 380, een Boek tegen hen, waar van nog een aanmerklijk ſtuk is overgebleven (*). Met hetzelve komt een klein opſtel van GREGORIUS, Biſchop van *Nyſſa*, overëen, hetwelk *tien ſluitredenen tegen de Manicheën* bevat (§), en is misſchien uit die bron voortgevloeid.

na C. G. Jaar 363. tot 476.

Schriften tegen de Manicheënvan DIDYMUS, GREGORIUS van Nyſſa.

Maar boven allen heeft zich AUGUSTINUS zeer ijverig tegen de *Manicheën* gekweten. Hij was zelf, in zijne vroegere jeugd, een aanhanger van deze gezindte geweest, hoewel alleen een *Toehoorer*, en niet van de volmaakte ſoort der *Uitverkozenen*: en men zal, in zijne Levensbeſchrijving, zien, dat het deze gezindte niet geheel aan begoochelende bekoringen voor jonge denkende vernuften ontbroken heeft. Hij kende ze ook, grootendeels, zeer goed; maar, zoo als het altijd met die genen gegaan is, die, na een Godsdienſtig Genootſchap verlaten te hebben, de pen daar tegen opvattende, doorgaands dezelve met bitterheid voerden, heeft hij ook niet zelden de zijne in gal gedoopt. Hij hield geſprekken met aanzienlijke Leeraaren der *Manicheën*; hij beſtreed hunne voor-

Van AUGUSTINUS

(*) *De Hæres. Cap.* 46.

(†) In FR. COMBEFISII *Auctar. noviſ. Biblioth. Patr.* P. II. *p.* 21. *et in* CANISII *Thes. Monum. Vol.* I. *p.* 204.

(§) *Opp. Tom.* III. *pag.* 180.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voornaamste Schrijvers in bijzondere werken; hij zocht hun, op allerhande wijzen, afbreuk te doen; verscheidene Keizerlijke wetten waren van zijnen invloed afkomstig; en de begrippen, welke de nakomelingschap van hen gemaakt heeft, berusten hoofdzaaklijk op zijne schriften en berichten.

Omtrent drie jaaren, nadat hij tot de *Katholijke* Kerk terug gekeerd was, in het jaar 387, begon hij, te *Rome*, zijne Twistschriften tegen de *Manicheën* op te stellen. Onder dezen noemt hij zelf, in zijne herziening van zijne Schriften (*), zijne beide Boeken: *van de zeden der Katholijke Kerk*, en *van de zeden der Manicheën* (†). In het eerste Boek beschrijft hij de Zedenleere der Rechtzinnige Kerk en derzelver gelukkige beöefening.

Dit laatste bevestigt hij door een tafereel van het leven der Kluizenaars, Kloosterlingen, vele treffelijke mannen van den Geestlijken stand, en andere Godvruchtige Christenen. Hij erkent, dat 'er Bijgelovigen en Ondeugenden genoeg zijn in de *Katholijke* Kerk; maar vindt het hoogst onbillijk, dat de *Manicheërs* haar daarmede een verwijt doen, daar zij, bij hun gering getal, evenwel zoo weinige waarnemers hunner wetten hadden.

In het andere van deze Boeken, *over de zeden der Manicheën*, klimt AUGUSTINUS op tot hunne grondstellingen van den oorsprong en de natuur van het kwaad. Vervolgends toetst hij hunne strengere Ze-

(*) *Retractat. L. I. C. 7. pag. 6. Tom. I. Opp. ed. Antverp.* 1700. *fol.* (†) *L. c. p.* 511.

Zedenleere, welke zij onder *drie zegelen*, *des monds*, *der handen*, en *des ſchoots*, begrepen. Tot het eerſte rekenden zij alle aandoeningen van het hoofd, of alle pligten en ondeugden, betreklijk tot deszelfs zintuigen; tot het tweede alle handelingen; en tot het derde alle begeerten der wellust: Volgends deze verdeeling, bevatte het *eerſte* zegel de volgende voorſchriften in zich: alle lastering, (gevolglijk ook, zoo als zij het verklaarden, de Christelijke Leere van God, van de Schepping en Verlosſing enz.) te vermijden; zich van vleesch, visch, eijeren en melk, ook van wijn te onthouden; alhoewel hun dranken, uit druiven bereid, geöorloofd waren; en behalven de overige ſtrengheid, ten aanzien van voedzel en gemak, bijzonder menigvuldig vasten, waar te nemen. Het *zegel der hand* bevatte de *Manicheïſche* ſtellingen, dat men geene dieren ombrengen, geene boomen omhouwen, vruchten van dezelve plukken, of uit de aarde ſcheuren mogt; maar kleine diertjens, welke het menschlijk lijf lastig vallen, te dooden, was geöorloofd. Eindelijk waren, uit kracht van het *zegel des ſchoots*, de bijſlaap en het huwlijk geheel verboden. Dat echter AUGUSTINUS hun hier niet alle recht heeft laten wedervaaren, heeft MOSHEIM (*) reeds bewezen. Want hij laat de gewigtigſte pligten weg, welke deze gezindte, onder het *zegel der hand*, verſtond, om hen, door het melden van de min belangrijke, des te verächtlijker te maken. Verlooche-

ning

(*) *Comment. de Reb. Christ. ante Conſtant.* M. *p.* 853.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ning van alle natuurlijke genegenheid voor ouders en bloedverwanten, volkomene armoede, ledigheid zonder den geringſten arbeid, maar met beſpiegelingen onledig, waren eenigen van die merkwaardige voorſchriften; zoo als men zelfs uit andere Boeken van AUGUSTINUS, inzonderheid uit zijn werk *tegen* FAUSTUS, ziet. Het verbod van den *Landbouw* hing daar natuurlijk mede ſamen; maar minder een ander, volgends hetwelk de *Manicheërs* aan armen buiten hunne Gemeente geen brood noch andere giften mogten mededeelen; hoewel dit door eenige bepalingen weder verzacht werd. Ook mag het bij deze ſchets der ſtrengere Zedenleere der *Manicheërs* niet voorbijgegaan worden, dat dezelve eigenlijk voor de *Uitverkozenen* onder hen, maar niet voor de *Toehoorers*, beſtemd was. AUGUSTINUS, die reeds daar in zoo veel te berispen vond, werpt hun nog bijzonder, tegen het einde des Boeks, tegen, dat hij zelfs bij hunne Uitverkozenen vele buitenſporigheden had ontmoet, waar van hij ook voorbeelden aanhaalt.

Kort daar na ſchreef hij zijn werk *over den vrijën wil*, (*de libero arbitrio*) (*). Dit werk is grootendeels een Geſprek tuſſchen AUGUSTINUS en EVODIUS. *Het eerſte Boek* van hetzelve voltooide hij te *Rome*, maar de beide anderen eerst in het jaar 395, in *Afrika*. Zijn oogmerk was, gelijk hij zelf op eene andere plaats ſchrijft (†), daar in den oorſprong van het kwaad zoodanig te onderzoe-

(*) *Pag.* 421. (†) *Retractat. L.* I. *C.* 9.

zoeken, dat hij, het gene hij hierömtrent aan het Godlijk woord geloofde, ook door redenbeſluiten berispelijk trachtte te maken. Hij bewees tegen de *Manicheërs*, dat het kwaad alszins van den vrijën wil afkomſtig was; maar niet van een onveränderlijk en Gode gelijk eeuwig kwaad wezen. In dit werk bragt AUGUSTINUS tevens veel, hetwelk bij de volgende *Pelagiäanſche* geſchillen vrij gewigtig was. In de daad, oordeelde hij het ook in zijne laatſte jaaren nodig te zijn (*), zich tegen het gevoelen te verſchoonen, als of hij, in dit Boek, *Pelagiäansch*, van den vrijën wil geſchreven had, terwijl hij zich in hetzelve veel meer tegen de dwalingen van deze toen nog niet beſtaande gezindte nadruklijk verzet had.

In *Afrika* ſtelde hij, om het jaar 389, een ander werk tegen de *Manicheën* op (†). In hetzelve verdedigt hij bijzonder het Oude Testament tegen de aanvallen der *Manicheën*, maar verklaarde deszelfs Geſchiedenisſen dikwerf door *Allegoriën*, om hen te beter te wederleggen. Naderhand echter beleed hij (§), dat hij zich hier bij te zeer overhaast, en, omdat hij niet terſtond den woordlijken zin overäl had kunnen ontdekken, dit voor moeilijk en bijkans onmogelijk gehouden had, waaröm hij enkel

(*) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 9.

(†) *De Geneſi contra Manichæos. Libri duo Opp. Tom.* I. *pag.* 479.

(§) *De Geneſi ad Litteram. Libr.* VIII. *Cap.* 2. *Tom.* III. *Opp. pag.* 171.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

kel de figuurlijke betekenisſen zoo kort en duidlijk had opgegeven, als zulks voor den Lezer aangenaam ſcheen te zijn. Hij had 'er mogen bijvoegen, dat hij daar door zijn hoofddoel des te meer gemist had, alzoo de tegenwerpingen der *Manicheën* eigenlijk niet de *Allegoriſche* verklaringen betroffen, hoedanigen men zonder getal kan uitdenken. Eene plaats van dit werk, waar in hij geſchreven had (*): *Alle menſchen konden zich, indien zij wilden*, van de liefde tot zichtbare dingen, *tot vervulling der Godlijke geboden keeren*, verbeterde hij naderhand ook, opdat de *Pelagiänen* ze niet tegen hem gebruiken mogten, door het bijvoegzel: *Nadat hun wil van den Heere voorbereid, en met het geſchenk der liefde verrijkt is geworden* (†).

Een ander zijner Boeken, *van den waaren Godsdienst* (§), hetwelk hij, omtrent het jaar 390, uitgaf, bewijst uitvoerig, dat men éénen waaren, en te gelijk drieéénen God moet veréeren, en hoe groot de barmhartigheid van God is, naar welke aan de menſchen de Christelijke Godsdienst, als een voorſchrift van deze veréering, geſchonken is. Maar inzonderheid is dit Boek gericht tegen *de twee natuuren der Manicheën*, dat is, tegen hunne gevoelens van den oorſprong en natuur van het kwaad. Onder andere wijdlopige uitweidingen, ook van den oorſprong der *zonde* handelende, zegt hij: *Zij is zoo geheel vrijwillig, dat zij, zonder deze eigenſchap,*

(*) *L.* I. *C.* 3. (†) *Retractat. L.* I. *C.* 10.
(§) *Tom.* I. *Opp. pag.* 557. *ſq.*

ſchap, geheel geene zonde zou kunnen heeten. Deze ſtelling kwam hem, in laater leeftijd, dubbelzinnig voor. Hij voegde 'er daaröm bij (*): Men moet zich de zonde denken, in zoo ver zij alleen zonde is; niet in zoo ver zij ook ſtraffe der zonde is; alhoewel zelfs die zonden, welke niet vrijwillig genoemd worden, omdat zij in onwetendheid of gedwongen begaan worden, niet geheel zonder wil begaan konden worden; want wie, onwetend, zondigt, doet zulks toch met zijnen wil, omdat hij het voor geene zonde houdt; en wie, van het vleesch overweldigd, zondigt, bewilligt toch daar in. Men kan zelfs ook *de Erfzonde in de Kinderen*, meent hij, als zij nog *geenen vrijën wil hebben*, niet onvoegzaam *vrijwillig* noemen, dewijl zij hun door den eerſten kwaaden wil des menſchen op den hals gehaald, en als het ware, erflijk geworden is.

Doch, naardien de *Manicheën* ook daar over gewoon waren, met de *Katholijken* te ſpotten, dat zij den menſchen altijd enkel bevolen te gelooven, en hen geenszins door gronden van waarheid zochten te overtuigen: zoo ſchreef AUGUSTINUS aan zijnen vriend HONORATUS, die zich ook van deze Dwaalleeraaren had laten verleiden, omtrent het jaar 391, toen hij nog niet lang *Ouderling*, (*Presbijter*,) te *Hippo* geweest was, een Boek *over de nuttigheid van gelooven* (†). Hier in onderſcheidt hij

(*) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 13.

(†) *Liber de Utilitate credendi T.* VIII. *Opp. p.* 31.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij eerst den *Ketter* van den genen, die *aan de Ketters gelooft*. De eerſte zal iemand zijn, die, om tijdlijk voordeel, hoofdzaaklijk om roem en heerſchappij, valſche en nieuwe gevoelens voortbrengt, of aanneemt. De ander wordt, door verbeelding van waarheid en godzaligheid, misleid: en AUGUSTINUS belijdt, dat hij even zoo wel voordezen onder deze clasſe gehoord had, als zijn vriend thans. De *Manicheën*, vervolgt hij, tasten voornaamlijk het O. Testament aan; en brengen de ongeöefenden, die niet weten, hoe men hetzelve verklaren en verdedigen moet, in verlegenheid. Maar 'er is eene viervoudige wijze, om dit gedeelte des Bijbels te verklaren, volgends de *Geſchiedenis*, wat geſchreven of gebeurd is; volgends de *Ætiologie*, *waaröm* iet geſchied of gezegd is; volgends de *Analogie*, dat het O. en Nieuwe Testament niet met elkander ſtrijden; en naar de *Allegorie*, dat men iet figuurlijk verſtaan moet. Men moet tot het lezen des Ouden Testaments niet met vooröordeelen tegen hetzelve komen, of zich hetzelve van deszelfs vijänden laten uitleggen. De achting en genegenheid om te gelooven, waar mede men hetzelve, zoo als elk Boek, waar door men zich wil laten onderwijzen, lezen moet, ſluit het onderzoek niet uit, hetwelk ook in de *Katholijke* Kerk geene verhindering vindt. Maar de waare Godsdienst kan zonder geloof, met hetwelk de van God voorgeſchrevene leerſtukken worden aangenomen, niet beſtaan. Zeer weinigen zijn in ſtaat, God door de Rede behoorlijk te kennen; voor de allermeesten is het Geloof het allerveiligſte, zon-

zonder dat zij omtrent elk gevoelen ligtgeloovig behoeven te wezen. Men moet toch daaglijks zoo veel gelooven, om de maatschappelijke pligten in de samenleving te vervullen! Maar, in Godsdienstzaken is het des te meer dienstig, aan de Wijzen gehoor te geven, dewijl het den meesten menschen aan Wijsheid ontbreekt; en dezen zoeken niet ééns eenen Wijzen, indien zij niet gelooven, dat hij zulks is. Men bekommert zich zelfs om den Godsdienst niet, indien men niet gelooft, dat dezelve bestaat. De Ketters bekennen zelfs, dat men in CHRISTUS gelooven moet. Hij heeft het geloof voornaamlijk gevorderd: en dit steunt op het Godlijk gezag, hetwelk deels door wonderen, deels door de menigte der waardigste aanhangers van het Christendom, tot geloof wekt. — Men zal ligtlijk zien, dat AUGUSTINUS zich hier zeer bloot geeft, en over het algemeen te weinig opheldert, *hoe* geloof *en* onderzoek in den Christelijken Godsdienst samen gaan.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

Hier op volgde terstond, ook omtrent het jaar 391, zijn Boek van *de twee zielen*, waar in hij het gevoelen der *Manicheën* wederlegt, dat 'er tweederleie zielen zijn, eene soort, die van God, en de andere, welke van den Vorst der Duisternis afkomt, de eerste goed, deze kwaad, en beide in den mensch bijëen (*). Onder de plaatzen van dit Boek, welke hij, na vele jaaren, nader verklaarde, of verbeterde, was ook deze, *dat de zonden enkel in*

(*) *T.* VIII. *Opp. p.* 55. *sq.*

IIIe BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

in den wil te zoeken is, als welke ſtelling de *Pelagiänen* voor hun gevoelen gebruiken konden, dat de kleine Kinderen geene zonde hebben, omdat hun dezelve in den Doop, wegens gebrek aan den vrijën wil, vergeven is. Maar ten minſten zegt hij, is die zonde, wier ſchuld en ſtraffe van ADAM op hen gevallen is, met den wil begaan geworden (*).

Een Geſprek, hetwelk hij, openlijk, te *Hippo*, in het jaar 392, met den *Manicheïſchen* Ouderling, FORTUNATUS, hield, die 'er aldaar velen tot zijne partij had overgehaald, werd opgeſchreven, ſchoon het zoo belangrijk niet is, als men verwachten zou (†). De twist was over den oorſprong van het kwaad, hetwelk AUGUSTINUS in den vrijën wil; maar zijn tegenſtrever in eene met God even eeuwige natuur van het kwaad ſtelde. FORTUNATUS drong 'er op aan, dat het kwaad niet van God kon komen, beriep zich op Schriftuurplaatzen, in plaats dat de aanwezenden eischten, dat hij redenen zou bijbrengen, omdat hij niet alles aannam, wat in de Schrift gevonden werd; hij antwoordde ſlecht op de tegenwerping van AUGUSTINUS, hoe aan den mensch het kwaad kon toegerekend worden, indien hij daar niet vrijwillig toe gekomen was? en bekende eindelijk, dat hij niets meer tegen de Leere der *Katholijken* te zeggen had. Hij beloofde, dat hij 'er met de

(*) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 15.

(†) *Acta ſeu Disputatio contra Fortunatum Manich. l. c. pag.* 68.

de Leeräars van zijne gezindte over zou ſpreken, en, als zij hem niet overtuigden, tot een nieuw Geſprek komen wilde; maar hij vertrok van *Hippo*, zonder weder te verſchijnen. Dit verhaalt AUGUSTINUS (*), en dan moet men nog buitendien onderſtellen, dat dit Geſprek getrouwlijk opgeſchreven is.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Twee jaaren daar na vielen AUGUSTINUS Twiſtſchriften in handen, welke ADIMANTUS, één der voornaamſte Leerlingen van MANES, die zijne partij, *in* het Oosten, gelukkig voortplantte, en wien de beroemde *Manicheër* FAUSTUS, naast hunnen Stichter, verëerd wilde hebben (†), opgeſteld had, om te bewijzen, dat 'er menigvuldige tegenſtrijdigheden plaats hebben, tuſschen het Oude en Nieuwe Testament. AUGUSTINUS ſtelde hem een bijzonder Boek tegen (§), waar in hij zijne woorden aanhaalt, en zijne tegenwerpingen beäntwoordt.

Na de wederlegging van den Leerling, ging AUGUSTINUS los op den Leermeester. Hij ſchreef, in het jaar 397, een Verhandeling tegen den Brief van MANES, over den *grond des Geloofs* (**).

Doch het gewigtigſte der menigvuldige werken, met welke AUGUSTINUS de *Manicheën* beſtreed, zul-

Het werk van AUGUSTINUS

(*) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 15.

(†) AUGUST. *contra* FAUST. *Libr.* I. *Cap.* 2.

(§) *Contra Adimantum T.* VIII. *Opp. p.* 81.

(**) *Liber contra Epistolam Manichei, quan vocant Fundamenti Tom.* VIII. *Opp. pag.* 109. *ſq.*

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zullen wel zijne *drieëndertig*, (gedeeltlijk zeer korte,) *Boeken* zijn, die hij, op verlangen van eenige *Katholijken*, omtrent het jaar 400, voltooide (*). FAUSTUS, die onder de Leeräaren en Schrijvers der *Manicheën* in dezen tijd zoo zeer uitmunt, was uit *Milevis*, in *Numidië*, geboortig, en werd Bisschop bij zijne gezindte, AUGUSTINUS bevond zich toen onder dezelve: en nadien anderen hem zijne vragen en tegenwerpingen niet konden beäntwoorden, vertroostten zij hem des te meer met FAUSTUS, als iemand, die in ſtaat was, om ook het zwaarſte op te losſen. Na omtrent IX jaaren gewacht te hebben, kwam FAUSTUS eindelijk. AUGUSTINUS vond in hem, zoo als hij ſchrijft (†), eenen zeer aangenamen ſpreker, die ook van het geen de overige *Manicheën* zeiden, veel lieftaliger wist te praten. Dan, hoe zeer hem ook deszelfs beſpraaktheid beviel; echter mogt hij hem toch niet met vragen lastig vallen; te gelijk beſpeurde hij ſchielijk, dat FAUSTUS, behalven ſpraakwetenſchap, en de bekwaamheid, om zich goed uit te drukken, door het lezen van CICERO, SENECA, en der Dichters verkregen, geene eigenlijke geleerdheid bezat. Ondertusſchen had toch deze *Manicheïſche* Leeräar, juist door de gemelde begaafdheid, door een natuurlijk goed verſtand, en een bevallig innemend gedrag, zich verwonderaars en aanhangers genoeg verkregen; zoodat AUGUSTINUS hem daarom een

tegen FAUSTUS den Manicheër. Berichten van FAUSTUS.

(*) *Tom.* VIII. *Opp. pag.* 131. *ſq.*

(†) *Confeſſ. L.* V. *C.* 6. *T.* I. *Opp. p.* 80.

een valſtrik des Duivels noemt (*). FAUSTUS beroemde zich ook, in eene plaats, door zijnen Tegenſchrijver bewaard (†), dat hij, volgends het voorſchrift van het Euängelie, Vader, Moeder, Vrouw, Kinderen, en al het andere verlaten, het geld verworpen, en eene ſtrenge levenswijze geleid had, dat hij niet voor den volgenden dag zorgde, en veel, om der gerechtigheid wil, lijden moest. AUGUSTINUS geeft hem dit alles wel niet toe; hij verwijt hem veeleer een gemaklijk en wellustig leven, hetwelk aan alle *Toehoorers* van zijne gezindte, bijzonder te *Rome*, bekend zal zijn (§). Evenwel verhaalt hij terſtond daar op zelf (**), dat FAUSTUS ten minſten eene kleine vervolging heeft uitgeſtaan. De *Katholijken* trokken hem en eenige andere *Manicheën* voor het Gericht van den Stadhouder; maar brachten het door hunne voorbede zoo ver, dat zij maar ligt geſtraft, en op een Eiland gebannen werden; waar uit zij ook ſchielijk terug werden geroepen. Dit, zegt AUGUSTINUS, kan men kwalijk als eene ſtraffe aanmerken, nademaal de Dienstknechten van God dit daaglijks vrijwillig doen, dat zij zich, buiten het gedruis der menigte, in eenzaamheid afzonderen.

Men ziet uit deze plaatzen, hoe moeilijk het voor AUGUSTINUS was, zijne partij volkomen recht te

(*) *Confeſſ. Libr.* V. *Cap.* 3. *Libr.* XVI. *in Fauſt. Cap.* 26. *Libr.* XXI. *Cap.* 10.

(†) *Libr.* V. *in* FAUST. *Cap.* 1. *ſq.*

(§) *L. l. Cap.* 5, 6. (**) *Cap.* 8.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te doen. Dan, het geen hij ons te verſtaan geeft, dat FAUSTUS enkel een praater was, gelooft men niet zoo gemaklijk, wanneer men leest, het geen hij zelf uit zijn Boek ons bewaard heeft. Dit Boek, in hetwelk de *Manicheïſche* Leeräar, volgends de beſchrijving van AUGUSTINUS (*), de Wet en Profeeten, en hunnen God, ook de Menschwording van CHRISTUS, lasterde, maar van de Schriften des Nieuwen Testaments beweerde, dat zij vervalscht zijn geworden, is in het gemelde werk van AUGUSTINUS ten grootſten deele ingevoegd. Onder de merkwaardige plaatzen verdient de volgende uit het XXſte Boek aangetekend te worden. Men wierp den *Manicheën* tegen, dat zij de Zon aanbaden, en dus in de daad Heidenen, en ſlechts eene van de Heidenen afgeſcheurde partij, (*ſchisma*,) waren. „Niets minder;" antwoordde FAUSTUS: „Wij verëeren den *Vader*, den Almagtigen God, CHRISTUS, zijnen Zoon, en den Heiligen Geest, ééne en dezelfde Godheid, onder eene drievoudige benaming. Maar van den Vader gelooven wij, dat hij het hoogſte licht bewoont, hetwelk PAULUS ontoegangklijk noemt; van den *Zoon*, dat hij zich in het tweede en zichtbare licht bevindt, en, naardien hij, volgends het inzicht des Apostels, die CHRISTUS de kracht Gods en de Wijsheid Gods noemt, dubbel is, dat zijne kracht in de Zon, maar zijne Wijsheid in de Maan woont; eindelijk belijden wij, dat van den *Heiligen Geest*, die de derde Majeſteit is,

(*) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 7.

is, de omvang, zetel en verblijfplaats de gehele lucht is, uit wiens krachten en geestuitgieting ook de ontvangende aarde den lijdensmagtigen JESUS gebaard heeft, die het leven en heil des menschen, aan elk hout hangende, is. Daaröm voeden wij jegens alle ſchepzelen, en gijlieden, op dergelijke wijze, jegens Brood en Kelk, eenen gemoedlijken eerbied; alhoewel gijlieden derzelver oorzaak hevig haat. — Van de Heidenen zijn wij zoo zeer onderſcheiden, dat wij, in plaats van met hen goed en kwaad, eeuwig en verganglijk, van één grondwezen af te leiden, veel meer God als de grond-oorzaak van alle goed, en de *Hyle* van alle kwaad, beſchouwen. Ook verëeren de Heidenen God door Altaaren, Tempelen, Beelden, Offeränden en reukwerk; maar ik houde mij zelven, indien ik zulks anders waardig ben, voor eenen redelijken Tempel van God. Ik neem CHRISTUS, zijnen Zoon, als het levende Beeld der levende Majeſteit, aan; op zijnen Altaar offer ik een gemoed, hetwelk door goede Kunſten en Wetenſchappen onderwezen is, en ik ſtel de eerbewijzen jegens God en de Offeränden enkel in zuivere Gebeden. Ik verëer dus ook CHRISTUS anders dan gijlieden. Gijlieden maakt ſlechts eene van de Heidenen afgeſcheurde gezindte uit; de Leere van eenen Hoogſten God hebt gij van hen losgeſcheurd, zoodat gij alles van God afleidt; hunne Offermaalen hebt gij in Liefdemaalen, en hunne Afgoden in Martelaaren, verruild, welke gij, met gelijke geloften, verëert; de ſchimmen der overledenen verzacht gij met Wijn en Spijzen; de

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vierdagen der Heidenen, bij voorbeeld, Nieuwjaar en Zonnekering viert gij met hen; in het leven hebt gij ten minſten niets veränderd. Ook uwe Voorzaten, de Jooden, hebben zich wel insgelijks van de Heidenen afgezonderd; maar niets dan het lijstwerk hebben zij laten vaaren; Tempel, Offeränden, Altaaren, Priesterdom, en den geheelen Godsdienst, hebben zij met dezelfde gebruiken, ja veel bijgeloovíger dan de Heidenen, uitgeöefend. Maar in het gevoelen van eenen hoogſten God zijn zij van de Heidenen geheel niet onderſcheiden."

In het XXIſte *Boek* verdedigt FAUSTUS zijne partij tegen de beſchuldiging, dat zij *twee Goden* geloofden. Wij belijden wel, zegt hij, twee *Grondwezens*; maar het ééne noemen wij *God*, het andere *Hyle*, of in de gewone bewoording, *Dæmon*. Wilt gij nu daar twee Goden van maaken: dan kunt gij even goed, wanneer de Geneesheer van ziekte en gezondheid ſpreekt, daar van twee gezondheden, van goed en kwaad, tweederlei goed, maaken. Zoo min het hetzelfde is, wanneer men van vergift en tegengift hoort, beide tegengift te noemen; nog veel ongerijmder is het, *God* en *Hyle* daaröm voor twee Goden te houden, omdat ieder van beiden iet werkt. Gij maakt mij door de naamen gehaat, omdat gij mij op de zaak niet antwoorden kunt. Ik erken wel, dat ook wij ſomtijds de tegenſtrijdige natuur God noemen; doch, niet naar ons Geloof, maar naar de door hunne verëerers, die hen onvoorzichtig voor God aanzien, bij overhaasting aangenomene namen. Doch ook de Apostel zegt, dat

de

de God dezer Wereld de zinnen der Ongeloovigen verblind heeft; en zelfs dit bijvoegzel leert, dat hij 'er geenen waaren God door verſtaat. —

Met eenen anderen Leeraar van deze gezindte, FELIX, hield AUGUSTINUS, in het jaar 404, een openlijk Geſprek, in de Kerk, en voor de Gemeente te *Hippo*, waar van het woordlijk opſtel onder zijne Boeken is ingevoegd (*). FELIX, die volgends POSSIDIUS (†), één van de *Uitverkozenen* der *Manicheën* was, kwam in de gemelde ſtad, om zijne gevoelens te verbreiden, zoo als AUGUSTINUS verhaalt (§), van wien hij een wel weinig geleerd, maar des te listiger man genoemd wordt. Evenwel was de uitkomst van dit Geſprek, dat FELIX tot de *Katholijke* Kerk overging. Men had hem zijne Schriften ontnomen; waar op hij aan den Bevelhebber der ſtad een opſtel overleverde, waar in hij zich gewillig verklaarde, zich te laten verbranden, indien men in zijne Schriften iet kwaads vinden zou; ook toonde hij zich gereed, om de waarheid van het geen MANES geſchreven had, te verdedigen. AUGUSTINUS begon dan met hem over den Brief van MANES, *over den grond des Geloofs*, te twisten, en bewees, dat de Heilige Geest, door den Verloſſer beloofd, den Apostelen daadlijk was medegedeeld, maar niet eerſt met MANES gekomen is. Ook

(*) *De Actis cum Felice Manichæo Libri Duo Tom.* VIII. *Opp. pag.* 333.

(†) *De Vita Augustini Cap.* 16.

(§) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 8.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ook wederlegde hij de tegenwerpingen van FELIX, dat evenwel geen Apostel geleerd had, wat MANES leerde, en dat zelfs één van hen zijn kennen *ſtukwerk* genoemd had. Vervolgends kwamen de beide partijën tot het geen daar op in gemelden Brief volgde, van het Rijk des Lichts en dat der Duiſternis. Als nu AUGUSTINUS, zoo als te voren tegen FORTUNATUS, het bewijs voortbracht, dat God, die voor geen verderf vatbaar is, ook van het volk der Duiſternis geen nadeel kan worden aangedaan, en dat dus de gevolgen van dit gewaande nadeel wegvielen, moest FELIX, om te kunnen antwoorden, een uitſtel van drie dagen verzoeken. Men ſtond hem dit toe, onder voorwaarde, dat hij zich voor overwonnen zou erkennen, indien hij zich intusſchen wegpakte; maar hij verkoos eenen Christen, bij wien hij zoo lang blijven wilde. Na vijf dagen verſcheen hij weder in de Kerk, om het Geſprek te vervolgen, en ontſchuldigde zich vooreerst, dat hij ook thans niet antwoorden kon, dewijl men hem zijne Boeken niet had wedergegeven. Nademaal echter de Brief van MANES, dien men in het eerſte Geſprek onder handen genomen had, als de hoofdſom zijner leeringen kon worden aangezien; werd de twist weder op nieuw aangedrongen. FELIX antwoordde op de voorgemelde tegenwerping, dat de leer van een goed en kwaad grondwezen, duidlijk genoeg, in de gelijkenisſen van CHRISTUS, van den goeden en kwaaden boom, van het goede zaad en het onkruid, de Schaapen en Bokken, ook in de Brieven van PAULUS, vervat was. Gijlieden verſtaat

ſtaat alle deze plaatzen verkeerd, hernam AUGUSTINUS: Want de mensch heeft eenen vrijën wil, om goed of kwaad te handelen; maar van natuur is niets kwaad. Daartegen bracht FELIX in, dat evenwel die genen van eene onverbeterlijke natuur zijn moesten, van welke CHRISTUS zegt, dat zij in het eeuwige vuur gaan zullen; verders, indien niets God beledigen kan, waaröm hij dan zijnen Zoon in de Wereld had gezonden? en of wij niet van eene vijändige magt gevangen werden gehouden, dewijl deze ons had moeten verlosſen? Dit alles beäntwoorde AUGUSTINUS, en drong eindelijk zoo ijverig met zijn hoofdbewijs op FELIX aan, dat deze, naar het voorbeeld van zijnen tegenſtrever, MANES, en deszelfs leere, met den verleidenden geest, die in hem geweest was, ſchriftelijk vervloekte.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Niet lang na het jaar 404, in hetwelk AUGUSTINUS deze overwinning over een juist niet wijsgeerig vernuft behaald had, ſchreef hij, ſteeds onvermoeid, in het beſtrijden van deze partij, een Boek *van de natuur van het kwaad tegen de Manicheën* (*). In hetzelve toonde hij, gelijk hij zelf ſchrijft (†), dat God de onveränderlijke Natuur en het hoogſte Goed is; dat van hem de overige Natuuren, zoo Geestlijke als Ligchaamlijke, afkomen; dat deze allen, als Natuuren beſchouwd, goed zijn; verders, wat en van waar het kwaad is; hoe veel kwaads de *Manicheën* in de Natuur van het goede, en hoe veel

(*) *Loc. Cit. pag.* 356. *ſq.*

(†) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 9.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

veel goeds zij in de Natuur van het kwaad ſtellen; eindelijk, welke Natuuren zij verkeerd uitgedacht hebben. —

Kort daar op, kreeg AUGUSTINUS nieuwe aanleiding, om zijne pen tegen hen te ſcherpen. SECUNDINUS, één van de zoogenoemde *Toehoorers* der *Manicheën*, naar het ſchijnt, te *Rome*, ſchreef hem, dat hij zijne Schriften tegen deze partij gelezen, en daar in wel den grootſten Redenaar, ja bijna eenen God der gezamenlijke Welſprekendheid, maar nergens eenen Christen, aangetroffen had; eenen man, die wel tegen alles gewapend was, maar die zelfs niets ſtelligs voortbracht; die minder in wetenſchap, dan in woorden geöefend was. Hij verwijt hem, dat hij de *Manicheën* uit vrees verlaten had, en uit roem en eerzucht bij de *Katholijken* bleef; dat hij toch nooit een echt *Manicheer* geweest was, noch de verborgenheden van dit Leerſtelſel had leeren kennen, dewijl hij, onder den naam van MANICHEUS, tegen HANNIBAL en MITHRIDATES ſtreed. Deze man ſchijnt, over het geheel, de gave niet bezeten te hebben, om zijn gevoelen duidlijk voor te ſtellen, blijkens den gedwongenen en verwarden ſtijl van zijnen Brief, die onder de Schriften van AUGUSTINUS ſtaat (*). Met dezen man kon AUGUSTINUS, zonder vele moeite, te recht komen; evenwel ſtelt hij zelf zijn werk, tegen denzelven gericht (†), bo-

(*) *Tom.* VIII. *Opp. pag.* 369.

(†) *Contra Secundinum Manicheum Liber unus l. c. pag.* 372.

boven alles, wat hij tegen de *Manicheën* geſchreven heeft (*).

In zoo vele geſchriften beſtreed AUGUSTINUS de *Manicheën*, doch bovendien heeft hij in zijne andere ſchriften kenmerken genoeg van zijnen ijver tegen hen nagelaten. Zijne *Verhandeling van den Chriſtelijken ſtrijd* (†), wekt de Christenen op, om met den Duivel en met hunne begeerlijkheden te ſtrijden, en die, door het waar Geloof, aan God te onderwerpen; waaröm hij hen voor vele Ketterijën, en alleruitvoerigst voor de *Manicheën*, waarſchuwt. — Even dus leert hij wel in een ander geſchrift (§), in het gemeen, *de Chriſtelijke onthouding van lusten*; maar wederlegt ook bijzonder de *Manicheën*, omdat zij de ſchuld hunner zonden op de in hen te vinden natuur van het kwaad ſchuiven. In een werk, tegen de *Pelagiänen* gericht, geeft hij ook acht op de *Manicheën* (**). — Zijne *Belijdenisſen van zich zelven* leiden hem insgelijks dikwijls genoeg tot nadeelige voorſtellingen van die partij (††). Ook zou deze lijst nog door andere plaatzen uit zijne Schriften, bijzonder uit zijne *Predikatiën* en *Brieven*, vergroot kunnen worden. 'Er zijn zelfs opſtellen tegen de *Manicheën*, onder zijne werken, welke hem valschlijk zijn toegeſchreven, bij

(*) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 10.

(†) *De Agone Chriſtiano T.* VI. *Opp. p.* 179.

(§) *De continentia pag.* 217. *l. c.*

(**) *Operis imperfecti contra Julian. L.* III. *T.* X. *p.* 783.

(††) *Confeſſion L.* III. *T.* I. *Opp. p.* 65.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bij voorbeeld, een geſchrift *van het Geloof* (*), alhoewel TILLEMONT (†) bijkans geneigd is, om hen dit toe te eigenen, en een *Vermaningsſchrift over het gedrag jegens die Manicheën, die zich bekeeren.* AUGUSTINUS was met zijne verrichtingen en ſchriften omtrent de *Manicheën* voor zich zelven ongemeen wel voldaan; hij beroemde zich, hunne bedrieglijke gronden met alle duidelijkheid omver geworpen te hebben (§). In de daad ook BAYLE (**) geloofde, dat het een geluk geweest was, dat AUGUSTINUS, die alle kunstgrepen van het twistredenen zoo wel verſtond, het *Manichēismus* verlaten had, dewijl hij anders in ſtaat zou geweest zijn, om 'er de groſſte dwalingen van af te zonderen, en uit deszelfs overige gevoelens een Leerſtelſel op te richten, hetwelk, onder zijne handen, de Rechtzinnigheid in verlegenheid gebracht zou hebben. Hoe het zij, het zal ons, uit het vervolg dezer Geſchiedenis, blijken, dat het *Manichēismus* door AUGUSTINUS, niet geheel vernietigd is; het bleef niet alleen lange jaaren na hem voortduuren, maar plantte zich veel meer, tot in de XIIde eeuw toe, onder nieuwe namen, wijd en zijd voort.

Beoordeling van deze pogingen van AUGUSTINUS. De Manicheën niet uitgeroeid.

Geſchiedenis der

Hier komt ons ondertuſſchen nog een tak van den uitgebreiden Stam van het *Manichēismus* voor te

(*) *Append. Tom.* VIII. *Opp. pag.* 25. *ſq.*

(†) *Mémoir. Tom.* XIII. *St. Augustin. pag.* 451.

(§) *Contra Cresconium L.* III. *C.* 79. *p.* 327. en *L.* IV. *C.* 64. *p.* 356. *T.* IX. *Opp.*

(**) *Dict. Hist. et Crit. art. Manich. et art. Pauliciens.*

te beſchrijven, de gezindte der *Priscilliänisten*; wel niet volkomen *Manicheïsch*, echter daar mede, gelijk met de *Gnostikerij*, naauw verwandt, dubbelzinnig in haar voorkomen, en de eerſte dwalende gezindte onder de Christenen, tegen wier aanhangers lijfſtraffen gebruikt zijn geworden.

Priscillianisten.

MARCUS, een *Egyptenaar*, uit *Memphis* geboortig, was, volgends SULPICIUS SEVERUS (†), de eerſte, die de *Gnostiſche* Ketterij, in de IVde eeuw, naa *Spanje* overbracht. ISIDORUS *van Sevilië*, die twee honderd jaaren laater ſchreef, dan SULPICIUS, noemt hem wel, uit een Twistſchrift tegen de eerſte *Priscilliänisten*, eenen geöefenden kenner der *Magie*, (*Toverkunde*,) en eenen Leerling van MANES (†); maar dit bericht geeft weinig zeker licht over zijne begaafdheden en leere. SULPICIUS voegt 'er bij, dat MARCUS eene aanzienlijke vrouw, AGAPE, en eenen Redenaar, of Leeräar der Welſprekendheid, ELPIDIUS, onderwezen heeft; en van dezen had PRISCILLIANUS zijn Leerſtelſel ontvangen. Van dezen geeft ons SULPICIUS deze ſchets: „Hij „ ſtamde af uit een voornaam huis, was zeer rijk, „ van eenen levenden, onrustigen geest, welbe„ ſpraakt, door groote belezenheid geleerd, en zoo „ wel in voordragt, als in het redentwisten, onge„ meen vaardig." — „Hoe gelukkig zou hij geweest zijn, vervolgt de Geſchiedſchrijver, indien hij niet zoo voortreflijke gaven, door ſlechte bezig-

Derzelver oorſprong.

Afbeelding van PRISCILLIANUS.

(*) *Hist. Sacr. Libr.* II. *Cap.* 46.

(†) *De Scriptoribus Eccles. Cap.* 2.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zigheden, verdorven had. Men zag, in de daad, in hem vele voorrechten van geest en ligchaam. Hij kon lang waaken, honger en dorst verdragen, was niets minder dan geldzuchtig, en leefde ongemeen ſpaarzaam. Maar hij was tevens, ten hoogſten verwaand, en veel te veel op de kennis der Heidenſche Wetenſchappen opgeblazen; ook geloofde men, dat hij, van jongs af, Toverkunſten geöefend had." SULPICIUS, die een tijdgenoot van PRISCILLIANUS was, en in het nabuurig *Gallië* leefde, ſchijnt, in deze afbeelding, vrij wel geloof te verdienen. Hij gewaagt wel nieto van zijne ſchriften; maar HIËRONYMUS ſchrijft 'er hem verſcheidene toe (*), van welken hij 'er zelfs eenigen gezien had. Thans is 'er enkel éene plaats uit éénen zijner Brieven overig, welke OROSIUS ons bewaard heeft (†).

Hijmaakt opgang inSpanje.

Deze man begon, omtrent het jaar 379, zijne Leerſtellingen uit te breiden. Door eene bijzondere geſchiktheid, om te overreden, en eene vleijende kunst, ſchrijft SULPICIUS, wist hij vele aanzienlijke en geringe lieden voor dezelve in te nemen. Inzonderheid liepen hem de vrouwen, volgends hare gewone begeerte naar nieuwigheden, hare onſtandvastigheid in het geloof, en hare levendige neiging, om alles te weten, bij hoopen na. Hier kwam bij,

(*) *De Viris Illuſtr. Cap.* 121.

(†) *Conſultatio ſeu Commonitorium ad Auguſtinum, de errore Priscillianiſtarum et Origenistarum Tom.* VIII. *Opp. Auguſt. pag.* 431.

Digitized by Google

bij, dat PRISCILLIANUS, in zijn ſpreken en geheel gedrag, zekeren ſchijn van nederigheid aannam; en zich ook daar door algemeene hoogachting en eerbied verworven had. Allengs verbreidde zich zijn Leerſtelſel in het grootſte deel van *Spanje*. Zelfs voegden zich eenige Biſſchoppen bij hem, onder welken INSTANTIUS en SALVIANUS zich op het naauwst met hem verbonden.

IDACIUS verzet zich tegen hem.

Deze ſnelle voortgang bracht eerst HYGINUS, Biſſchop van *Corduba*, eenen nabuur der gemelde Biſſchoppen, in beweging. Hij gaf 'er IDACIUS, Biſſchop van *Emerita*, de toenmalige Hoofdſtad van *Luſitanië*, thans *Merida*, in het *Spaanſche* Landſchap *Estremadura*, kennis van. Maar deze *Metropolitaan* behandelde INSTANTIUS en zijne vrienden, met eene zoo onbetaamlijke hevigheid, dat hij olie in het vuur ſcheen te gieten, en die genen enkel verbitterde, die hij onderdrukken wilde (*).

Kerkvergadering van Cæſar-Augusta of Saragoſſa

Na veel twisten tuſſchen de beide partijën, werd eindelijk, in het jaar 380, zoo als het waarſchijnlijkst is, te *Cæſar-Augusta*, thans *Saragoſſa*, in *Spanje*, eene Kerkvergadering gehouden van XII Biſſchoppen. De Ketters, zegt SULPICIUS (†), verſtoutten zich niet, om zich aan deze Kerkvergadering te vertrouwen; maar waarſchijnlijk geloofden de *Priscilliänisten*, dat het hunne vijänden waren, die hen daar oordeelen wilden. 'Er werd dan een oordeel over de afwezenden geveld; de Biſſchoppen IN-

(*) SULP. SEV. *l. c.* (†) *Cap.* 47.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

INSTANTIUS en SALVIANUS, als ook de Leeken, HELVIDIUS en PRISCILLIANUS, werden veröordeeld. Nog werd 'er de bedreiging bijgevoegd, dat de geen, die met deze veröordeelden Kerkelijke gemeenſchap zou onderhouden, in dezelfde ſtraffe vervallen zou. De acht *Regels* of Beſluiten dezer vergadering, die bewaard zijn gebleven (*), zijn waarſchijnlijk geſteld tegen het geen men in de *Priscilliänisten* berispte. Dus wordt door den *eerſten Canon* bepaald, dat de rechtzinnige vrouwen noch het onderwijs en de ſamenkomſten van vreemde mansperſonen bijwonen, noch zelve onder malkanderen, om te leeren of geleerd te worden, bijéén zullen komen; en door den *tweeden*, dat niemand op Zondag vasten zou, het zij zulks met betrekking op den tijd, of uit bijzondere inbeelding, of uit Bijgeloof, geſchiedde; ook zou niemand van hen, die verdacht zijn, in de groote vastentijd uit de Kerk wegblijven, of zich in geheime woningen en op bergen onthouden; maar allen zullen in hunne Gemeente, en niet in vreemde Dorpen, den Godsdienst waarnèmen. In den *derden Canon* wordt die geen voor altijd vervloekt, (*anathema ſit*,) die het in de Kerk ontvangene Brood des Avondmaals, (*Euchariſtiæ Gratiam*,) niet daádlijk genoten heeft. In den *vierden* wordt vastgeſteld, dat, in de drie weeken vóór het Feest van CHRISTUS verſchijning, den VIden *Januarij*, niemand eenen dag uit de Kerk blijven, zich in huis verbergen, op Dorpen of

(*) In HARDUINI *Actis Concilior. Tom.* I. *p.* 805.

of Bergen zich begeven, en met bloote voeten gaan zal. De *vijfde* verbiedt, dat geen Bisschop den genen, die door eenen anderen Bisschop in den Ban gedaan is, in de Kerkgemeenschap zal ontvangen. In den *zesden Canon* wordt beslist, dat, wanneer een Geestelijke uit dartelheid en ijdelheid zijn ambt verlaten, en onder voorwendzel van eene strenger waarneming der wet, liever een Monnik zijn wilde, deze van de Kerkgemeenschap uitgesloten, en niet eer dan na boete en lang bidden, weder aangenomen zou worden. In den *zevenden* wordt verboden, dat niemand, wien daar toe geen verlof gegeven is, zich den naam van Leeraar zal aanmatigen; en ingevolge den *achtsten*, dat geene Godgewijde jonkvrouw met den sluiër zal bekleed worden, ten zij zij aan den Bisschop bewezen had, dat zij veertig jaren oud zij.

Gevoelens aan de Priscilliänisten toegeschreven.

Wij kunnen echter weinig uit deze Kerkregelen opmaken, met betrekking tot de gevoelens en gebruiken der *Priscilliänisten*; ook is het, over het geheel, niet gemaklijk, om van hunne leere en zeden iet samenhangends te zeggen, omdat men van hen zelven geene berichten deswegens heeft, en hunne partijën alleen 'er op uit waren, om hen als groote Dwaalleeraars en deugnieten te vertoonen; waar in zij allerhande vertellingen aangaande hen opgezameld, slechte gevolgtrekkingen tegen hen gemaakt, en zelfs zich aan strijdigheden in deze opgave schuldig gemaakt hebben. Hier in komen allen overëen, en dit schijnt het geloofwaardigst te wezen, dat de *Priscilliänisten*, over het algemeen,

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

het *Gnostisch*, en bijzonder het *Manicheïsch* Leerſtelſel toegedaan zijn geweest; zonder echter geheel met één van beiden overëen te ſtemmen. AUGUSTINUS voegt 'er nog bij, dat in de vuilnis van hunne ketterij, als het ware, als in eene grondſop, ook nog veel uit andere Ketterijën, met een verfoeilijk mengzel is ſaamgevloeid (*). Maar noch hij, noch de overige Schrijvers, onderrichten ons, (het gewoon gebrek bij de oude Kerkleeräaren omtrent de Leerſtelſels der Ketters,) in welk verband en ſamenhang de ſchijnbaar afgeſcheurde Leerſtellingen der *Priscilliänisten* onderling geſtaan hebben.

SULPICIUS SEVERUS zelf, die anders in dit gedeelte zijner Geſchiedenis eene vrij goede geſchiedkundige welvoeglijkheid in acht heeft genomen, heeft, behalven den algemeenen Ketternaam, enkel eenige bijzondere omſtandigheden nopens hunne leere, als in het voorbijgaan, aangeroerd. Vroeger dan hij, en ten tijde van den oorſprong der *Priscilliänisten* zelf, ruimde FILASTRIUS hun eene plaats in op zijne lange Ketterlijst (†); want, dat zij het zijn, die hij onder den naam van *Onthoudenden*, (*abſtinentes*,) als dwaalenden in *Gallië*, *Spanje*, en *Aquitanië* noemt, is reeds elders (§) aangemerkt. FILASTRIUS dan verzekert van hen, dat zij de menſchen overreden, de huwelijken te ſcheiden, en zich van vele ſpijzen te onthouden; dat zij eene genade belooven, welke CHRISTUS, niet door een voor-

(*) *De Hær. Cap.* 70. (†) *De Hær. Cap.* 84.
(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 270.

voorſchrift der wet, maar om eene hoogere volmaaktheid in den Hemel te bekomen, aan de willekeur der menſchen heeft overgelaten. Na eene korte en ſlechte wederlegging dezer dwalingen, vervolgt hij: Maar dit doen zij daaröm, opdat zij, terwijl zij de ſpijzen allengs verächten, zouden kunnen zeggen, dat deze niet goed, en gevolglijk ook niet tot dat oogmerk aan de menſchen van God gegeven; maar veel meer, naar hun gevoelen, van den Duivel gemaakt zijn. Dat FILASTRIUS, op eene andere plaats (*), onder den naam van *Manicheën* in *Spanje*, ook de *Priscilliänisten* verſtaat, heeft men voor lang erkend.

Meer dan dertig jaaren daar na, omtrent het jaar 415, ſtelde de Ouderling, (*Presbijter*,) PAULUS OROSIUS (†), van deze, in zijn Vaderland *Spanje*, nog voortduurende partij, een bericht op voor AUGUSTINUS (§), hetwelk ook wel zijne gebreken heeft, maar toch vollediger, en in de hoofdzaak zekerer ſchijnt te zijn, dan de overigen. In hetzelve meldt hij, dat PRISCILLIANUS, in zoo verre, nog erger geweest is, dan de *Manicheën*, omdat hij zijne dwalingen ook uit het Oude Testament zocht te verſterken. Zijne ſtellingen waren de volgende geweest: dat de van God geborene ziel uit zeker voorraadhuis voortkomt; dat zij belooft, voor God te ſtrij-

(*) *Cap.* 61. (†) Zie van hem *Deel* V. *Bl.* 47. volg.

(§) *Conſultatio ſeu Commonitorium de errore Priscilliänistarum et Origenistarum in Augustini Opp. Tom.* VIII. *pag.* 431.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſtrijden; dat zij door vermaningen der Engelen onderwezen wordt; vervolgends, terwijl zij door eenige kringen afdaalt, van den kwaaden Vorst gevangen, en naar den wil des overwinnaars in verſcheidene ligchamen geſloten, en ook elk derzelven met een Handſchrift, (*Chirographum*,) getekend wordt. Daar uit leidde hij het gewigtig gebruik der *Matheſis*, (*Starrenwichelarij*,) af, terwijl hij beweerde, dat CHRISTUS dit Handſchrift gedelgd, en door zijn Lijden aan het Kruis genageld heeft, want zoo zeide hij zelf in éénen zijner Brieven: „ Dat is de „ eerſte Wijsheid, in de gedaante der Godlijke zie„ len, de kracht der natuur, en de inrichting des „ ligchaams te kennen. Hier in ſchijnt Hemel en „ Aarde verbonden, en alle Vorſten der Wereld „ ſchijnen aangeſpannen te zijn, om de inrichtingen „ der Heiligen te overwinnen. Want de *Patriär„ chen* beſlaan den eerſten kring van God en het „ Godlijk Handſchrift der in het vleesch te zenden „ zielen, zoo als die door de overëenſtemming „ van God, der Engelen, en alle zielen, vervaar„ digd is geworden; waar tegen zij ook tot den „ daadlijken krijg bereid zijn." (*Formalis militiæ opus poſſident*, woorden, niet min donker, dan deze geheele plaats van PRISCILLIANUS.) Te weten, hij leerde, zoo vervolgt OROSIUS, dat de naamen der *Patriärchen* leden der ziel waren; zoo als bij voorbeeld, RUBEN in het hoofd, JUDA in de borst, LEVI in het hart, BENJAMIN in de heupen, enz. maar in de leden des ligchaams waren, geloofde hij, de Hemelstekenen gebracht, bij voorbeeld, de *Ram* in het

het hoofd, de *Stier* in den nek, de *Tweelingen* in de armen, de *Kreeft* in de borst, enz. Verders onderſtelde hij eene eeuwige duiſternis, uit welke de Vorst der Wereld zal voortgegaan zijn. Even dit bevestigde hij ook door zeker Boek, (*Memoria Apostolorum*,) waar in de Verlosſer, in het geheim, van zijne Leerlingen gevraagd wordt, en leert, dat de *Zaaier*, in de van hem gebruikte gelijkenis, geen goede geweest is, dewijl hij anders het zaad niet langs den weg, of op onvoegzame plaatzen, gezaaid zou hebben; maar hij was veel meer die geen, die de gevangene zielen in verſcheidene ligchamen, naar zijn goedvinden, geſtrooid of gezaaid heeft. In hetzelfde Boek werd ook veel van den Vorst der Vochtigheden, en van den Vorst des Vuurs gezegd, terwijl PRISCILLIANUS te verſtaan geeft, dat al het goede in de wereld door kunst, niet door Gods magt, geſchiedt. Inzonderheid zeide hij, dat God, als hij den menſchen regen wil geven, aan den Vorst der Vochtigheden, het Licht, als eene jonge Maagd, vertoont; wanneer deze begeerig is, haar te omhelzen, geraakt hij door deze beweging aan het zweeten, en maakt daar door den regen; maar wanneer zij hem verlaat, dan verwekt hij door zijn brullen den Donder. De Drieëenheid leerde hij enkel met woorden, nademaal hij eene verbinding zonder perſoonlijk beſtaan en eigenſchappen beweerde; zoodat Vader, Zoon, en Heilige Geest, maar één, naamlijk CHRISTUS, zijn.

Op dit Geſchrift van zijnen vriend antwoordde AUGUSTINUS met een veel uitvoeriger Geſchrift

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſchrift (*); hij merkt aan, dat hij in andere Geſchriften, tegen de *Manicheën* gericht, reeds veel gezegd had, hetwelk ook tegen de *Priscilliänisten* bruikbaar was; bovendien, dewijl OROSIUS hem bericht had, dat twee *Priscilliänisten* de Leerſtellingen van ORIGENES hadden aangenomen, voegde hij 'er het één en ander tegen deze laatſten bij, maar van de *Priscilliänisten* heeft hij hier verders niets merkwaardigs. Doch tegen het einde van zijn leven, omtrent het jaar 428, toen hij meer kennis aan dezelven gekregen had, gaf hij van hen het volgende denkbeeld (†). Ten einde hunne vlekken en ſchande te bedekken, hadden de *Priscilliänisten*, onder hunne leerſtellingen, ook deze woorden: *Zweer! Zweer valsch! maar verraad geene geheimen!* (*Jura! perjura! ſecretum prodere noli!*) Zij zeiden, dat de zielen, van dezelfde Natuur en Zelfſtandigheid met God, tot eenen vrijwilligen ſtrijd op Aarde, door zeven Hemelen en zekere Vorſtendommen, allengs afdaalden, waar zij dan de kwaade Vorſten ontmoetten, van welke deze Wereld gemaakt is, en die haar in verſcheidene vleeschlijke ligchamen zaait. Zij beweerden ook, dat de menſchen door het noodlot der Starren verbonden zijn, en dat ons ligchaam zelf naar de XII Hemelstekenen ſaamgeſteld is. Het vleesch vermijden zij, als eene onreine ſpijze; en ſcheiden ook de echtgenoten, die zij daar toe overreden kunnen, al-

(*) *Ad Oroſium contra Priscillianistas et Origenistas Liber l. c. p.* 434. (†) *De Hæres. Cap.* 70.

alſchoon ook één derzelven zulks niet wille, dewijl zij de Schepping van alle vleesch den kwaaden Engelen toeſchrijven. Zij verwerpen niet alleen geen één van de Kanonieke Boeken des Bijbels; maar bedienen zich ook van de *Apokrijfe*; doch draajen alles, wat daar in met hunne dwaling ſtrijdt, door *Allegoriën*, tot hun voordeel. Eindelijk denken zij van de Godlijke Drieëenheid, even als de *Sabelliänen*. — Nog vóórdat AUGUSTINUS dit ſchreef, was hij, omtrent het jaar 420, door CONSENTIUS gevraagd, of men wel, om de *Priscilliänisten* en hunne geheimen naar te vorſchen, dewijl zij toch, door leugens, ja door valsch zweeren, hunne Ketterij verbergden, zich, zoo als ſommige Katholijken deeden, mogt houden, als of men tot hunne partij behoorde? Ten antwoord ſtelde hij een bijzonder Boek op (*), waar in hij dit afkeurt. Dat de *Priscilliänisten*, in de daad, geloofd hebben, dat men gerechtigd zij, om tot verberging van zijnen Godsdienst te liegen, bewijst hij uit een werk van éénen hunner Bisſchoppen, DICTINNIUS, hetwelk hij *een Pond*, (*Libra*,) noemde, omdat het, zoo als de *Romeinen* hun pond in twaalf oncen verdeelde, in even zoo vele afdeelingen verdeeld was. Nog vindt men eenige weinige Bijvoegzelen tot deze Berichten in ſommigen van zijne Brieven. Zoo ziet men uit éénen derzelven, dat de *Priscilliänisten*, even als de *Manicheën*, op Zondag gevast

(*) *Contra Mendacium ad Conſentium Tom.* VI. *Opp. pag.* 327.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vast hebben (*), en uit eenen anderen (†), dat deze gezindte in zeker *Apokrijf* Boek den *Lofzang* bewaard had, welken CHRISTUS na de Paaschmaaltijd met zijne Apostelen gezongen heeft. MATTH. XXVI. 30. — Ook verzekert AUGUSTINUS, in één zijner Kerkredenen (§), dat de *Priscilliänisten* aan CHRISTUS enkel eenen Geest, maar geen waar Vleesch, hebben toegeſchreven.

Deze zijn de voornaamſte Berichten van Tijdgenoten nopens de Leere der *Priscilliänisten*; HIËRONYMUS heeft 'er insgelijks eenigen, maar die hij, als onzeker, voorſtelt, zoo als, in het jaar 392, in één zijner Boeken (**), alwaar hij meldt, dat PRISCILLIANUS nog ſteeds van eenige *Gnostiſche* dwalingen beſchuldigd wordt; deels ſchrijft hij, in laater jaaren, wel meer bepaald, maar bijkans enkel in het algemeen, of naar heerſchende geruchten, dat de *Priscilliänisten*, *Gnostieken* en *Manicheën* waren, dat zij onkuiſche ſamenkomſten hadden, en zich, even als de *Manicheën*, op eene volmaaktheid beroemden, volgends welke men noch met gedachten, noch uit onwetendheid, zondigde (††).

Beöor-

Men mist, in alle deze Berichten, duidlijkheid, maar

(*) *Epist.* XXXVI. *Tom.* II, *Opp. pag.* 60.

(†) *Epist.* CCXXXVI. *pag.* 644.

(§) *Serm.* CCXXXVIII. *Tom.* V. *Opp. p.* 694.

(**) *De Viris Illuſtr. Cap.* 221.

(††) *Tom.* IV. P. II. *Opp. Ep.* XLIII. *ad Cteſiphont. p.* 476, 477. *Prol. Dial. advers. Pelagian. p.* 484. *Ep.* LXXVIII. *ad Marcellin. p.* 642.

Digitized by Google

maar ook genoegzame zekerheid van waarheid. Van ſommigen kan zulks genoeg blijken; bij voorbeeld, met betrekking tot de beſchuldiging, welke men den *Priscilliänisten* maakt van onkuiſche zeden, zal men uit het vervolg der Geſchiedenis zien, dat deze gezindte veel meer eene ſtrenge zedenleere was toegedaan, ook komt 'er geen één geſtaafd bewijs bij de Tijdgenoten van voor. Het andere voorbeeld is dat van leugen en meinëed. Wij verwerpen deze beſchuldiging wel niet op dien grond, omdat AUGUSTINUS de eenigſte is, die ze aanvoert, want hij beroept zich op het getuigenis van eenen *Priscilliänistiſchen* Schrijver; maar uit het ſchrijven van eenen man, volgt niet, dat dit het algemeen gevoelen der geheele gezindte geweest is. Nog kan men hier bijvoegen, dat het niet bewezen is, dat alle de beſluiten der Kerkvergadering van *Cæſar-Augusta* tegen gevoelens of gebruiken der *Priscilliänisten* geſteld zijn.

Afdeeling van deze Berichten.

Hoe het zij, de gemelde Kerkvergadering droeg het aan ITHACIUS, Biſchop van *Oſſonuba*, op, om den inhoud van hare beſluiten overäl te verſpreiden, en den Biſchop HYGINUS, juist den genen, die het eerst de alarmklok tegen deze Ketters getrokken had, maar die hen zelf in zijne Kerkgemeenſchap aangenomen had, boven anderen van dezelve uit te ſluiten (*). Maar deze keuze der vergaderde Biſchoppen was niet gelukkig geweest. Want ITHACIUS, zoo als de gemelde Geſchiedſchrijver hem be-

Hetgengaan der Priscilliänisten aan ITHACIUS opgedragen. Zijn karakter.

(*) SULPIC. SEVER. *l. c. Cap.* 47.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

beſchrijft (*), „ had even zoo min bedachtzaam-
„ heid, als heiligheid; hij was ſtout, praatachtig,
„ onbeſchaamd, een kwistgoed, en hield veel van
„ goed eten en drinken. Hij ging zoo ver in zij-
„ ne dwaasheid, dat hij allen, zelfs heilige man-
„ nen, die, of vlijtig lazen, of om ſtrijd vastten,
„ als medepligtigen of leerlingen van PRISCILLIA-
„ NUS, aanklaagde." Daar door hadden ook de be-ſluiten der Kerkvergadering zoo weinig invloed, om de *Priscilliänisten* te onderdrukken, dat veel meer derzelver beide Biſchoppen, INSTANTIUS en SALVIANUS, om hunne partij meer ſterkte bij te zetten, PRISCILLIANUS, tot Biſchop van *Abila*, (thans *Avila*, eene ſtad in *Oud-Castilië*, doch die toen tot *Gallicië* ſchijnt gerekend te zijn geweest,) inwijdden. Want zijne begaafdheden en ſlimme werkzaamheid verwierven hem, voornaamlijk, het recht, om Leeräar en Opperhoofd te wezen.

IDACIUS en ITHACIUS wenden zich tot de Wereldlijke Overheid

Door dezen tegenſtand verbitterd, keerden IDACIUS en ITHACIUS zich tot de Wereldlijke Overheid, om, door derzelver bijſtand, de eerst ontſtaane gezindte te ſchielijker te vernietigen. Eene onverſtandige onderneming, zegt SULPICIUS SEVERUS zelf (†), nademaal dit wel de kortſte weg kon heeten, om Godsdienſtige verſchillen ten einde te brengen, wanneer wetten en ſtraffen der burgerlijke magt gebruikt worden; maar niets verraadde meer onëdele gezindheden in Christlijke Leeräaren der heerſchende Gemeente, dan tegen elk hoop-

jen

(*) *Cap.* 50. (†) *Cap.* 47.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

jen van anders over den Godsdienst denkende Christenen, als tegen Staatsmisdadigers, terstond het hoogste gezag in de wapenen te helpen. Ondertusschen was de trek tot zulk eene handelwijze bij heethoofden onder de *Katholijken* steeds heviger geworden, zedert de Christelijke Overheid zoo dikwijls, volgends den wil der Geestlijkheid, zoogenoemde Ketters te neder geveld had; daarënboven raadde de ijver voor de Rechtzinnigheid ten sterksten aan, om dezelve, zoo niet door de beste, toch door de snelstwerkende, middelen te ontzenuwen. De beide Bisschoppen bereikten ook voor eene poos hun oogmerk. Want, na vele schandlijke stappen gedaan te hebben (*), wist IDACIUS van den Keizer GRATIANUS een bevel te bewerken, uit kracht van hetwelk alle Ketters niet alleen uit hunne Kerken en uit de Steden, maar ook in het geheel uit *Spanje*, verdreven moesten worden. Nu durfden de *Priscilliänisten* hunne zaak niet gerechtlijk te bepleiten; daaröm verlieten hunne Bisschoppen hunne ambten, en de overigen verstrooiden zich uit vreeze.

De Priscilliänisten herstellen zich weder.

Doch de drie hoofden dezer gezindte, INSTANTIUS, SALVIANUS en PRISCILLIANUS, bedienden zich van andere middelen, om zich weder op de been te helpen, die hun ook, gedeeltlijk, gelukten. Voorëerst reisden zij naa *Rome*, in hoop, van zich bij den Bisschop DAMASUS aldaar tegen alle beschuldigingen te zullen verdedigen. Zij namen hunnen weg

(*) Zoo verhaalt de Geschiedschrijver *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

weg over *Aquitanië*, alwaar zij wel ontvangen werden, en gelegenheid vonden, om hunne gevoelens te verſpreiden. Bijzonder haalden zij de inwoners van *Eluſa*, die zeer ijverig voor den Godsdienst waren, op hunne zijde over. De Biſchop DELPHINUS van *Burdegala*, (*Bourdeaux*,) belette hen daar te komen; evenwel onthielden zij zich een' tijd lang op een Landgoed van EUCHROTIA, weduwe van den bovengenoemden ELPIDIUS, alwaar zij ook eenige aanhangers kregen. Hunne verdere reize zetten zij onder ſlecht gezelſchap voort (*), met hunne en andere vrouwen, waar onder ook EUCHROTIA en hare Dochter PROCULA; de laatſte zou, volgends het gerucht, bij PRISCILLIANUS zwanger zijnde, hare vrucht door kruiden hebben afgedreven. Te *Rome* gekomen, weigerde DAMASUS hun gehoor. Zij keerden dus naa *Mediolanum* terug; maar vonden bij den Biſchop AMBROSIUS een even ſlecht onthaal. Dus vergeefs gezocht hebbende, de twee aanzienlijkſte Biſchoppen der Weſterſche Kerk over te haalen, brachten zij het, eindelijk, door lang aanhouden, en door geſchenken, met welke zij den Keizerlijken Opperhofmeester, (*Magister Officiorum*,) MACEDONIUS omkochten, zoo ver, dat het voorgaande Plakaat van den Keizer ingetrokken, en zij weder in hunne Kerkelijke ambten herſteld werden. INSTANTIUS en PRISCILLIANUS geraakten ook daadlijk in het bezit derzelven; maar SALVIANUS was te *Rome* overleden.

ITHA-

(*) SULPIC. SEVER. *Cap.* 48.

ITHACIUS (*) had wel moeds genoeg, om zich tegen deze herſtelling der *Priscilliäniſten* te kanten, maar, dewijl zij ook den *Proconſul*, of Stadhouder van *Spanje*, VOLVENTIUS, door geld hadden omgekocht, kon hij niets uitvoeren. Veel meer werd hij zelf van hen, als een rustverſtorer der Gemeenten, beſchuldigd, ook werd 'er last gegeven, om hem gevangen te nemen. Dit gevaar ontging hij, door naa *Galliën* te vluchten, alwaar hij zich bij den Opperſtadhouder, (*Præfectus*,) vervoegde. Deze gaf last, dat de ſtichters der onrusten voor hem zouden gebracht worden; ook zond hij deswegens bericht aan den Keizer, opdat de *Priscilliäniſten* hem niet zouden voorkomen. Maar ten Hove was, door eenige vermogende en geldzuchtige lieden, alles voor geld te bekomen. Gevolglijk bracht de gemelde partij, door eene groote geldſomme aan MACEDONIUS te ſchenken, het zoo ver, dat aan GREGORIUS het onderzoek dezer zaak ontnomen, en dit aan den nieuwen Bevelhebber of *Vicarius* van *Spanje* opgedragen werd. Zelfs werden 'er Keizerlijke Bedienden afgezonden, om ITHACIUS van *Treveri* naa *Spanje* terug te brengen; welke hij looslijk misleidde, gelijk hij vervolgends door den Biſſchop PRITANNIUS aldaar beſchermd werd.

ITHACIUS wordt vervolgd

Te midden van deze bewegingen viel 'er eene Staats-omwenteling voor in het *Romeinſche* Rijk, waar door ook de toeſtand der *Priscilliäniſten* eene be-

De Priscilliäniſten bij MAXIMUS

(*) Zoo ſchijnt men te moeten lezen bij SULPICIUS SEVERUS *Cap.* 49,

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

beſlisſende keer nam. In het jaar 383 wierp MAXIMUS zich in *Britanniën* tot Keizer op, en ſtak ſchielijk met zijn Leger naa *Galliën* over, alwaar GRATIANUS van zijn eigen volk verlaten zijnde, in handen der vijanden viel, die hem ter dood brachten. MAXIMUS nam vervolgends zijn verblijf te *Treveri*: en hier leverde ITHACIUS hem een hevig klaagſchrift over tegen PRISCILLIANUS en zijne aanhangers, aan welke hij allerhande misdaaden toeſchreef. De Keizer beval terſtond den Opperſtadhouder en *Vicarius* van *Spanje*, dat alle de aanhangers van deze partij voor eene Kerkvergadering te *Burdegala* verſchijnen moesten. INSTANTIUS en PRISCILLIANUS werden, naar allen ſchijn, reeds in het jaar 384, derwaards gebracht. De eerſte veräntwoordde zich zoo ſlecht, dat men hem van zijn Bisdom afzette. Maar PRISCILLIANUS beriep zich, ten einde niet van Biſchoppen geöordeeld te worden, op den Keizer. Ook lieten de vergaderde Biſchoppen dit beroep gelden. SULPICIUS SEVERUS (*) noemt dit „eene zwakheid van hen, want, of zij hadden „een vonnis tegen den hardnekkigen moeten vel„len, of indien zij zichzelven wantrouwden, het „onderzoek aan andere Biſchoppen moeten aanbe„velen, maar de beſlisſing over zoo openbare mis„daaden niet aan den Keizer moeten overlaten." Zijne mening ſchijnt te wezen, dat de Geestlijkheid onäfhanglijk behoort te zijn van Wereldlijke Rechtbanken.

beſchuldigd.

Al-

(*) *Cap.* 49.

Alle de beſchuldigden moesten zich dan ten Keizerlijken Hove laten vinden. Ook begaven zich hunne beſchuldigers IDACIUS en ITHACIUS derwaards, maar uit zucht, om de overwinning te behalen, maakten zij veeläl zichzelven misdaadig, naar het oordeel van SULPICIUS (*). De armzalige ITHACIUS, wiens karakter hij hier beſchrijft, zoo als wij boven (†) gezien hebben, durfde zelfs den Biſchop MARTINUS van *Turonum*, eenen man, dien men volkomen den Apostelen gelijk kon achten, openlijk deze ſchandelijke Ketterij te last leggen. MARTINUS naamlijk, thans zich te *Treveri* bevindende, hield niet op ITHACIUS te beſtraffen, ten einde hem te bewegen, om van deze beſchuldiging af te laten. Maar den Keizer verzocht hij, het bloed dezer ongelukkigen toch niet te vergieten; het was reeds meer dan genoeg, dat Ketters, die door de uitſpraak der Biſchoppen veröordeeld worden, uit hunne Kerken verjaagd werden; maar dit was eene geheel nieuwe en ongehoorde onrechtvaardigheid, dat eene Kerkelijke zaak door eenen Wereldlijken Richter beſlist zou worden. Deze voorſtellen werkten ook zoo veel uit, dat het onderzoek dezer zaak werd uitgeſteld, zoo lang MARTINUS te *Treveri* bleef.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

MARTINUS, Biſchop van Turonum, verzet zich tegen dezen gerichtshandel.

Maar na zijn vertrek, leverde MAXIMUS, door twee Biſchoppen, MAGNUS en RUFUS, van zijne zachtere voornemens afgetrokken, waar bij hij aan MARTINUS beloofd had, niets wreeds tegen de beſchuldigden te zullen toelaten, hen over aan den Opperſtadhouder

PRISCILLIANUS en verſcheidenen zijner aanhangers veröor-

(*) *Cap.* 50. (†) *Bladz.* 268.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

der EVODIUS, een' ſtreng en ſcherp man. Deze verhoorde PRISCILLIANUS tweemalen, overtuigde hem van ſlechte daaden, en daar hij zelf bekennen moest, dat hij ontuchtige leeringen voorgedragen, bijëenkomſten met ſchandlijke vrouwlieden bij nacht gehouden, en gemeenlijk naakt gebeden had; verklaarde hij hem ſchuldig, en wierp hem in de gevangenis, tot hij van dit alles den Keizer verſlag gedaan zou hebben. MAXIMUS velde op dit bericht zijn vonnis, dat PRISCILLIANUS en zijne aanhangers ter dood gebracht zouden worden (*). SULPICIUS, die dit verhaalt, ſchijnt gevoeld te hebben, hoe weinig het ſtrookte met de Christelijke beginſelen, Ketters, enkel als zoodanig, lijfſtraffen aan te doen, en daaröm liever te gewaagen van *ſlechte daaden*, en *ontuchtige leeringen*, die aan PRISCILLIANUS te last gelegd werden.

deeld en ter dood gebracht.

Thans beſpeurde ITHACIUS, hoe haatlijk hij zich bij de Biſchoppen zou maken, als hij, tot het laatſte toe, den gerichtshandel tegen de beſchuldigden, (want dezelve moest nog ééns herhaald worden,) bijwoonde. Hij onttrok 'er zich dan aan, maar alleen, nadat hij zijn booze ſtuk looslijk tot rijpheid gebracht had. (*callido jam ſcelere perfecto.*) MAXIMUS benoemde toen eenen anderen Beſchuldiger, den *fisci patronus*, (Advokaat der Keizerlijke Kamer,) PATRICIUS, op wiens aanhouden het geſlagen vonnis voltrokken werd. PRISCILLIANUS werd in het jaar 385 te *Treveri* onthoofd, en met hem

FE-

(*) SULPIC. SEVER. *Cap.* 50.

Digitized by Google

Het eerſte voorbeeld van Ketters of Dwaalende, door het aanſtoken van Chriſten-Geeſtelijken, gerechtelijk ter dood gebracht.

VII.D. Bladz. 275.

FELICISSIMUS en ARMENIUS, twee Geestelijken, welke onlangs zijne partij omhelsd hadden, als ook LATRONIANUS en EUCHROTIA. Het eerste voorbeeld van Ketters of Dwaalenden, door het aanstoken van Christen-Geestelijken, gerechtlijk ter dood gebracht! INSTANTIUS werd op het Eiland *Sylina*, aan gene zijde van *Britanniën* gelegen, gebannen; waarschijnlijk het hedendaagsche Eiland *Scilly*, het voornaamste van andere naar hetzelve genoemde Eilanden, welke ook de *Sorlings* heeten, en die tusschen *Engeland* en *Ierland* liggen. Ingevolge nieuwe vonnissen, welke kort daar na werden uitgesproken, werden ASARINUS en de Diakon AURELIUS met het zwaard gestraft. De goederen van TIBERIANUS werden verbeurd verklaard, en hem het Eiland *Sylena* insgelijks tot verblijf aangewezen. TERTULLUS, POTANMIUS en JOANNES, werden, als menschen van geringer stand, en die eenige genade verdienden, omdat zij, nog vóórdat zij op de pijnbank gebragt werden, hunne misdaaden en die hunner medebeschuldigden beleden hadden, alleen voor eenen tijd naa sommige oorden van *Galliën* gebannen. —

Nadere bijzonderheden

Dit hoofdbericht van SULPICIUS SEVERUS (*) wordt door andere Schrijvers van dezen tijd bevestigd en opgehelderd. Behalven de Chronijkschrijvers PROSPER, (*ad a.* 380,) en IDACIUS, (*ad a.* 387,) welke dit geval slechts kort aanroeren, meldt HIERONYMUS (†) van PRISCILLIANUS, dat de partij van

(*) *L. c. C.* 51. (†) *De Viris Illustr. C.* 121.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van IDACIUS en ITHACIUS zijne dood bevorderd heeft; van LATRONIANUS (*), dat deze *Spanjaard* een zeer geleerd man geweest is, die door zijne gedichten, waar van 'er nog verscheidenen voorhanden waren, den Ouden op zijde gestreefd heeft; eindelijk van TIBERIANUS (†); dat hij insgelijks een *Spanjaard* was, die zich door een hoogdravend en met vlijt beärbeid verweerschrift tegen het vermoeden van de Ketterij van PRISCILLIANUS verdedigde, maar na de straföefening zijner vrienden, uit verdriet over zijne ballingschap, zijne voorige gezindheden veränderd, en met de hond, die, volgends de Schrift, tot zijn uitbraakzel wederkeert, zijne reeds aan CHRISTUS gewijde Dochter uitgehuwlijkt heeft. Men heeft zelfs over dit geval eenen Brief van den Keizer MAXIMUS aan den *Roomschen* Bisschop SIRICIUS (§), waar in hij denzelven van zijnen ijver voor de rechtzinnigheid verzekert, en vervolgt: „ Bij onze aankomst," (waarschijnlijk in *Galliën*,) „ hebben wij het een en ander door „ ondeugende lieden zoo veröntreinigd gevonden, „ dat, indien wij niet uit Godsvrucht spoedig eene „ genezende voorzorg daar bij gebruikt hadden, „ eene groote scheuring en verbastering, en bijna „ ongeneeslijke buitensporigheden ontstaan zouden „ zijn. Voor het overige wenschte ik, dat uwe „ Heiligheid, het geen onlangs van de schenddaden der *Manicheën*, niet slechts door aandui-

„ din-

(*) *Cap.* 122. (†) *Cap.* 123.

(§) Bij BARONIUS *Ann. Eccles. a.* 387. *n.* 65.

„ dingen, of door zeker vermoeden, maar door
„ hunne eigene gerechtelijke bekentenis, aan het
„ licht is gebracht, liever uit de oorſpronglijke
„ ſtukken, dan uit mijn verhaal leerde kennen; om-
„ dat wij zoo vele handelingen, die ook ſchande-
„ lijk zijn om te zeggen, niet zonder ſchaamte noe-
„ men kunnen."

Wat 'er zij van den Godsdienst-ijver van MAXIMUS, zeker is het, dat hij dien door wreedheid en gierigheid vrij wat bevlekt heeft. *De meesten geloofden, ten dien tijde, dat hij op de goederen en bezittingen der Ketters loerde* (*). Ja dezelfde Biſſchoppen, die hem de bovengemelde vonnisſen hadden ingegeven of goedgekeurd, brachten hem ook zoo ver, dat hij op het punt ſtond, om Krijgsbevelhebbers met eene onbepaalde magt naa *Spanje* te zenden, waar zij gerechtelijke onderzoekingen over de Ketters aanſtellen, en dien hun leven en goederen *ontnemen zouden.* „ De gevolgen daar van," zegt SULPICIUS SEVERUS (†), „ zouden onge-
„ twijfeld geweest zijn, dat daar door eene groote
„ menigte heilige mannen het leven zou verloren
„ hebben. Want men maakte toen geen groot on-
„ derſcheid tusſchen de menſchen; men oordeelde
„ enkel naar den oogſchijn, en beſloot meer uit ie-
„ mands bleeke kleur, of uit zijn kleed, dan uit
„ zijn geloof, dat hij een Ketter was."

Beöordeling van het gedrag van MAXIMUS.

Terwijl dit te *Treveri* voorviel, kwam de Biſſchop

De Heili-

(*) SULPIC. SEV. *de Virt.* B. *Mart. Dial.* III. *C.* XI.
(†) *Dial.* III. *de Virtut.* B. *Mart. C.* XI.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 376.

ſchop MARTINUS andermaal daar. Hij had, gelijk wij gezien hebben, de geweldige behandeling der *Priscilliäniſten* ten Hove zeer afgekeurd. Thans kwam hij aan het Hof, om de gemelde bloedige en heilloze voornemens te ſtuiten; en ook tevens met oogmerk, om een voorſpraak te zijn voor twee aanzienlijke mannen, die 's Keizers toorn op zich hadden gehaald, door hunne trouw voor GRATIANUS. Het eerſte ſcheen genoegzaam onmogelijk; want MAXIMUS beſchermde de vervolgers der *Priscilliäniſten* zoo nadruklijk, dat niemand hen durfde beſchuldigen, wegens het ombrengen van PRISCILLIANUS, hoedanig hij dan ook mogt geweest zijn, door hun toedoen; den eenigen Biſchop THEOGNISTUS uitgezonderd, die openlijk de Kerkelijke gemeenſchap met hen afbrak, vervoegden zich verſcheidene Biſchoppen met hen, die thans te *Treveri* waren, waarſchijnlijk om den nieuwen Biſchop dezer Hoofdſtad FELIX in te wijden. Deze allen werden ontſteld door het bericht van de aankomst en oogmerken van MARTINUS, dien zij vreesden, dat zich van hunne gemeenſchap ſcheiden zou. Op hunnen raad zond de Keizer hem bedienden te gemoet, met verbod, dat hij niet in de ſtad moest komen, ten zij hij vooráf beloofde, den *Kerkelijken vrede* met de aldaar vergaderde Biſchoppen mede te brengen. MARTINUS, tot beſcheid gevende, dat hij met den *vrede van* CHRISTUS kwam, kwam 's nachts in de ſtad, deed terſtond zijn gebed in eene Kerk, en verſcheen den volgenden dag in het Keizerlijk Paleis. Twee dagen lang weigerde de Keizer hem gehoor

ge MARTINUS van Tours keurt het gedrag der Biſſchoppen af.

hoor te verleenen, terwijl de Bisſchoppen, aan wier gemeenſchap MARTINUS zich onttrok, den Keizer lastig vielen, ja ſmeekten, dat hij zijne magt tegen dezen wilde gebruiken, dewijl men PRISCILLIANUS vergeefs ter dood gebracht had, indien MARTINUS zijn wreker zou zijn. Op deze wijze hadden zij den Keizer bijna genoodzaakt, MARTINUS als een' Ketter te behandelen. Maar, hoe overdreven ook zijne gunst jegens de Bisſchoppen was, hij wist nogthans al te wel, ſchrijft SULPICIUS (*), dat MARTINUS, in geloof, heiligheid, en deugd, boven alle menſchen uitmuntte. Hij zocht hem dus, door vriendelijkheid, over te halen, hem voorhoudende, dat de Ketters, met alle recht, meer naar den loop van openlijken gerichtshandel, dan door vervolging der Bisſchoppen, veröordeeld waren; ook had eene voor weinige dagen gehoudene Kerkvergadering ITHACIUS van alle ſchuld vrijgeſproken. Als MARTINUS onverzetlijk bleef, werd de Keizer toornig, en zond terſtond Bevelhebbers, om die genen om te brengen, voor welken MARTINUS gebeden had. Zoo dra MARTINUS dit vernam, haaſtte hij zich, hoewel het reeds nacht was, in het Paleis, en beloofde, als men genade wilde bewijzen, de Kerkelijke gemeenſchap met de Bisſchoppen te zullen vernieuwen; onder voorwaarde, dat de Bevelhebbers naa *Spanje* gezonden, tot verderf der Gemeenten, terug geroepen werden; hetwelk MAXIMUS, zonder uitſtel, bewilligde. Den volgenden dag werd FELIX

(*) *L. c. Cap.* 12.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

LIX ingewijd, een zeer heilig man, en volkomen waardig, om, in betere tijden, Bisschop te wezen (*). Doch alhoewel MARTINUS de Kerkelijke gemeenschap hield met de Bisschoppen, men kon hem echter niet overhalen, om die met schriftelijke ondertekening te bekrachtigen. Hij vertrok ook des anderen daags ten spoedigsten, en zuchtte onder weg treurig, dat hij zelfs maar voor een enkel uur deel genomen had in het gezelschap van slechte lieden. Zelfs verhaalt SULPICIUS, met alle verzekering, dat, als MARTINUS op zijne reize alleen zittende, de redenen voor en tegen zijn gedrag overweegde, hem een Engel verscheenen was, die zijn berouw had goedgekeurd, maar 'er tevens bijgevoegd had, dat hij zich niet anders uit deze zaak had kunnen ontwikkelen, alleen dat hij voor het vervolg zijne oude standvastigheid weder behoorde te hernemen. Ook nam hij zich zedert werklijk in acht, zegt de Geschiedschrijver, om geene gemeenschap te onderhouden met de partij van ITHACIUS; maar bekende ons dikwijls weenende, dat hij, door eene afgedwongene, naauwlijks voor een oogenblik aangegane verbindtenis, verlies aan geestlijke krachten geleden had, zoodat hij, van dien tijd af, de bezetenen niet zoo schielijk en krachtig genezen kon, dan te vooren. Hij heeft daaröm ook, de volgende zestien jaren van zijn leven, geene enkele vergadering van Bisschoppen meer bezocht.

Andere

MARTINUS was de eenigste niet, onder de *Christe-*

(*) SULPIC. SEV. *l. c. Cap.* 13.

Kerkleeraars van 's gelijken

telijke Leeräaren van dezen tijd, die de geweld-daadigheden tegen de *Priscilliänisten* afkeurde. AMBROSIUS, Bisschop van *Mediolanum*, ook één der aanzienlijkste Bisschoppen, deed zulks insgelijks met nog hallstarriger moed. Hij werd, in het jaar 387, door den Keizer VALENTINIANUS aan MAXIMUS afgevaardigd, dewijl deze ook *Italië* en zijn overige gebied dreigde. Toen hij te *Treveri* kwam, onttrok hij zich, gelijk hij zelf schrijft, geheel aan de Kerkgemeenschap met die Bisschoppen, met welken de Keizer ze onderhield, of die de dood der Dwaalleeräaren begeerd hadden. Maar daar voor brachten dezen ook den Keizer daar toe, dat hij AMBROSIUS gebood, terstond weder de stad te verlaten. Bovendien zag AMBROSIUS het treurig toneel, dat de bovengenoemde Bisschop HYGINUS, die zoo oud was, dat hij bijna zieltoogde, van klederen en alles ontbloot, in ballingschap verdreven werd, zonder dat hij, door zijne voorbede, bij de Hofbedienden van MAXIMUS deszelfs lot eenigzins had kunnen verzachten (*). Des te meer volhardde AMBROSIUS, ook in het vervolg, bij zijne gevoelens; hij vergelijkt in éénen zijner Brieven (†), ITHACIUS en deszelfs aanhangers bij de *Farisseën*, die de overspelige vrouw bij JESUS brachten, om haar door hem te laten veröordeelen; deze Bisschoppen waren, zijns oordeels, nog slimmer, dewijl zij, niet enkel eene vrouw aangeklaagd, maar de dood van vele menschen gezocht hadden. De

(*) AMBROS. *Epist.* LVI. *pag.* 321.

(†) *Epist.* LII. *pag.* 310.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

De Heidenen zelve ergerden zich aan dit gedrag der Biſchoppen. Daar toe kan ten bewijze dienen eene plaats uit de Lofreden van den Redenaar PACATUS DREPANIUS (*), in het jaar 391, op THEODOSIUS gehouden, drie jaren, nadat MAXIMUS door dezen Vorst overwonnen was, en het leven verloren had, in welke hij van deze Biſchoppen, die MAXIMUS tot dit geweld verleid hadden, dus ſpreekt:

Wat 'er de Heidenen van gezegd hebben.

„ 'Er moeten wel gewigtige en haatlijke redenen geweest zijn, waaröm men de weduwe van eenen beroemden Dichter ter lijfſtraffe ſleepte! Doch, men wist haar niets anders te last te leggen, dan dat zij vlijtig was in haren Godsdienst, en de Godheid te ijverig verëerde. Wat kon de Priester, die haar beſchuldigde, grooter voortbrengen? Want ook dit ſoort van beſchuldigers vond men hier, die wel in naam Biſſchoppen, maar in de daad Gerichtsdienaars, ja zelfs beulen waren, die zich niet vergenoegden, ongelukkige menſchen van hunne vaderlijke goederen te berooven; maar ook door lasteringen naar hun bloed dongen, en zelfs het leven der beſchuldigden, die nu reeds arm waren, vorderden. Ja, na het halsgericht bijgewoond, de zuchten en pijnigingen der ellendigen gehoord en aanſchouwd, de wapenen der Gerichtsdienaren en de boejen der veröordeelden betast te hebben, keerden zij hunne, door het aanraken der moordtuigen bevlekte, handen, weder tot de Godsdienstplegtigheden, en ſchonden den Godsdienst, welken zij reeds door hun ge-

(*) *Panegyr. in Theodos. Cap.* 29.

gemoed ontheiligd hadden, ook door hun ligchaam. Deze waren de vrienden van dien PHALARIS; deze beminde hij boven anderen, deze kuschte hij: en dat niet zonder reden, dewijl zij zoo velen van zijne wenſchen vervulden, den gierigaart de goederen der rijken, den wreedaart het ſtraffen van onſchuldigen, en den Godlozen belediging van den Godsdienst aanboden."

Andere Kerkleeraars van dien tijd ſchijnen de ſtraffe der Priscillianisten goed te keuren

Ondertusſchen waren 'er onder de Christelijke Leeraars van dezen tijd anderen, die veel gunſtiger over deze ſtraföefeningen ſpraken, en ze genoegzaam goedkeurden. HIËRONYMUS, die in het eerst onbeſlist wilde laten, of PRISCILLIANUS een Ketter was, oordeelde in zijne laater jaaren: *dat hij door het zwaard der Overheid, en door het gezag der geheele Wereld, veröordeeld was* (*). Op gelijke wijze kan men van AUGUSTINUS beſluiten, dat hij van hetzelfde gevoelen geweest is, uit eene plaats, waar *in* hij van de door *Katholijke* Bisſchoppen ontblootte, beſtredene en ten grond geſtorte Ketterij der *Priscilliänisten* gewaagt (†). Maar allerduidelijkst heeft zich, niet lang na AUGUSTINUS dood, in het jaar 447, hierömtrent de *Roomſche* Bisſchop LEO uitgelaten (§). „ Met recht hebben onze Voorvaders, in wier tijd deze Ketterij ontſtond, 'er overäl nadruklijk op aangedrongen, dat eene zoo Godloze woede uit de geheele Kerk verdre-

(*) *Ep. ad Ctesiph. advers. Pelagianos. p.* 476.

(†) *Contra mendacium ad Consent. Cap.* 6. *Tom.* VI. *Opp. p.* 331. (§) *Ep.* XV. *T.* I. *Opp. p.* 227.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dreven mogt worden. Ook hebben de Wereldlijke Vorſten deze onzinnigheid zoo zeer verfoeid, dat zij derzelver Stichter, met zijne meeste Leerlingen, openlijk, bevolen hebben, om te brengen. Want zij zagen wel in, dat alle ſtreeven naar eerlijke zeden te niet gedaan, alle huwlijksbanden losgemaakt, en zoo wel Godlijke als menschlijke rechten overhoop geworpen zouden worden, indien men zulken lieden veröorloofde, hunne Leerſtellingen te belijden. Deze wetlijke tegenſtand was voor de *Kerkelijke zachtheid* lang voordeelig, welke zich wel met het *oordeel der Priesteren* vergenoegt, en geene *bloedige ſtraffen* verlangt; maar evenwel, door *ſtrenge Plakaaten van Christelijke Vorſten zekere hulp ontvangt*; nademaal die genen, welke voor eene ligchaamlijke ſtraffe vreezen, ſomtijds tot een Geestlijk hulpmiddel toevlucht nemen."

Gevolgen dezer ſtrafheid tegen de Priscilliänisten.

Hoe het zij, men ziet uit het bovenſtaande genoeg, hoe ver men in deze tijden nog af was, van het gevoelen, dat men de Ketters met de dood moest ſtraffen. Evenwel, toen het ééns geſchied was, neigde men al ligt, om het als een middel tot handhaving der Rechtzinnigheid aan te zien, en, om de tegenſtrijdigheid van dit gevoelen met echt Christelijke gronden op te losſen, vond men gereedlijk uit, den Ketters allerhande ondeugden en misdaaden te last te leggen, waar door hunne vervolging eene wettelijke gedaante bekwam. Ondertusſchen werd juist hier door de geest van verbittering en vervolging te meer gaande, zonder dat daaröm de Ketterſche gezindten door dit middel terſtond onder-

derdrukt werden. Zij werden veel meer in hunne gevoelens verſterkt, met eene ſoort van geestdrijverij. Zoo ging het met de *Priscilliänisten*. Aan den éénen kant was, door MARTINUS, gelijk wij gezien hebben, ter naauwernood verhinderd, dat niet een groot aantal menſchen, op bloot vermoeden, goed en leven verloren; en het is geloofslijk, indien MAXIMUS langer geregeerd had, dat 'er nog bloediger toneelen zouden gevolgd zijn. Reeds ook had het graauw te *Burdegala* eene Leerlinge van PRISCILLIANUS, omdat zij hardnekkig bleef, in een oproer geſtenigd (*). Maar aan den anderen kant verſterkte zich deze partij, volgends SULPICIUS SEVERUS (†), na de dood van haren Stichter, en breidde zich meer en meer uit. Zijne aanhangers, die hem te vooren, als een' Heilig man, verëerd hadden, verëerden hem thans als een' Martelaar. Zij brachten de lijken der omgebrachten naa *Spanje*, alwaar zij hen met eene aanzienlijke uitvaart verëerden. Bij PRISCILLIANUS te zweeren, was zedert bij hen een zeer eerwaardige eed. Onder de *Katholijken*, integendeel, zelve ontſtonden over deze handelwijze hevige bewegingen, die wel vijftien jaaren duurden.

HT BOEK VIIT Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zoo als MARTINUS en AMBROSIUS over de harde behandeling tegen de *Priscilliänisten* geöordeeld hadden, zoo dachten ook ſteeds meer Biſchoppen daar over. Eén derzelven was de Biſchop van *Ro-*

ITHACIUS afgezet. Kerkvergadering van Turin

(*) PROSPER *Chron. Tom.* I. *Monum. Caniſii p.* 296.

(†) *Libr.* II. *Hist. Sacr. Cap. ult.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Romè, waarschijnlijk SIRICIUS (*). Een gevolg hier van was, dat ITHACIUS, men weet niet, in welke Kerkvergadering, afgezet werd; maar IDACIUS (†) legde zijn ambt vrijwillig neder. ITHACIUS ontschuldigde zich vergeefs, zegt SULPICIUS, daar mede, dat hij alles op voorstel en aanraden van anderen gedaan had: IDACIUS integendeel, hoewel minder schuldig, zou den lof van wijsheid en bescheidenheid verdienen, indien hij naderhand niet gepoogd had, zijnen post weder te bekomen. Ondertusschen dewijl ITHACIUS zoo veel andere aanhangers had onder de Bisschoppen van *Galliën*, en inzonderheid FELIX, de Bisschop van *Treveri*, aan deze zijde bleef, werden de twisten des te ergerlijker voor het gemeen. Op eene Kerkvergadering, die in het laatst der vierde, of begin der vijfde eeuw, te *Taurinum*, (*Turin*,) gehouden werd (§), werd wel besloten, (*can.* 6.) dat die Bisschoppen, welke de Kerkgemeenschap met FELIX zouden afbreken, tot vereeniging met de Kerkvergadering, volgends den Brief van den nu overledenen AMBROSIUS, of van den *Roomschen* Bisschop, (*Romanæ Ec-*

(*) Men besluit dit uit eenen *Canon* der Kerkvergadering te *Taurinum* bij HARDUIN, *Act. Concil. Tom.* I. *Opp. pag.* 960.

(†) Dus schijnt men deze namen te moeten lezen bij SULPICIUS SEVERUS *l. c.* PROSPER *l. c.* en ISIDORUS *van Seviliën de SS. Eccles. Cap.* 2.

(§) Derzelver Brief aan de gezamenlijke Bisschoppen van *Galliën* is nog voorhanden bij HARDUIN. *l. c. p.* 957.

Digitized by Google

Eccleſiæ Sacerdotis,) zouden worden toegelaten. Maar dit beſluit deed, naar het ſchijnt weinig uitwerking.

In hun Vaderland *Spanje*, voornaamlijk in de Provintie *Gallicië*, of *Gallæcia*, werden de *Priscilliänisten*, volgends verhaal van eenen anderen IDATIUS, die, in het midden der vijfde eeuw, Biſchop was in *Spanje* (*), voornaamlijk talrijk. De Biſchop SYMPHOSIUS was aldaar de aanzienlijkſte van hunne Leeräaren, die ook verſcheidene Biſchoppen voor hunne Gemeenten wijdde. DICTINNIUS, een ander Biſchop der *Priscilliänisten* aldaar (†), noemt hem zijnen *Heer*, *Vader*, *Opvoeder* en *Leeräar*. DICTINNIUS bevorderde den voortgang van zijne partij door Schriften, welke van dezelve zeer hoog geſchat werden. Doch deze beide Leeräars der *Priscilliänisten* verklaarden zich bij AMBROSIUS genegen te zijn, om met de *Katholijke* Kerk weder verzoend te worden. Hij ſchreef daaröm aan de *Spaanſche* Biſchoppen, dat zij SYMPHOSIUS en DICTINNIUS in hunne Kerkgemeenſchap weder zouden opnemen, indien dezelven hunne voorige ſlechte handelingen veröordeelden en de voorwaarden vervullen wilden, welke zij voor hem op zich genomen hadden; zij zouden ook hunne ambten kunnen behouden; alleen dat DICTINNIUS, die eerst *Presbijter*, (Ouderling,) was, niet hooger klom. Ook ſchijnt SIRICIUS dezen

Kerkvergadering te Toletum. (Toledo.)

(*) IDATII *Chron. in Opp. Sirmondi T.* II. *p.* 231.

(†) Op de Kerkvergadering te *Toletum* bij HARDUIN. *l. c. pag.* 994.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zen voorslag gedaan te hebben. De *Spaansche* Bisschoppen hielden dus, om het jaar 396, eene vergadering te *Toletum*, (*Toledo*,) op welke zij ook SYMPHOSIUS en zijne aanhangers nodigden. Doch zij verscheenen niet; zelfs stelde SYMPHOSIUS DICTINNIUS en anderen tot Bisschoppen aan.

Tweede Kerkvergadering te Toledo

Op eene tweede vergadering te *Toledo*, in het jaar 400, was men gelukkiger: zij wordt de *eerste Toletaansche Kerkvergadering* genoemd, omdat zij de eerste is, van welke Kerkwetten overig zijn, alhoewel de andere, daar toe behoorende oorkonden (*), gedeeltlijk uit laater tijden, gedeeltlijk slechts uittrekzels uit hare handelingen zijn. De meergemelde en andere Bisschoppen der *Priscilliänisten* waren bij dezelve tegenwoordig; onder anderen PATERNUS, Bisschop van *Braga*, de Hoofdstad van *Galliciën*. Eerst raadpleegden de negentien *Katholijke* Bisschoppen, welke deze vergadering uitmaakten, en onder welken PATRINIUS, waarschijnlijk Bisschop van *Toledo*, de Voorzitting had, over hunne gemeenschappelijke belangen, in tegenwoordigheid der bijzittende *Ouderlingen* en staande *Kerkedienaaren*. Dewijl namelijk tot hier toe in de *Spaansche* Gemeenten, verscheidene veränderingen ingevoerd waren, die bijna scheuring veröorzaakt hadden, besloot men, de wetten der *Niceïsche* Kerkvergadering, ten aanzien der inwijding van Geestlijken, algemeen in acht te nemen. Vervolgends maakte de Kerkvergadering nog *twintig* bijzondere be-

(*) *Ap. Harduin l. c. pag.* 993.

besluiten, die wel niet zeer gewigtige onderwerpen betreffen, en in het eerst alleen voor de *Spaansche* Kerk waren; maar die in het vervolg van tijd in de Westersche Kerk in het gemeen, een grooter gezag verkregen hebben, en ook over de denkwijze der Leeraaren van dezen tijd, omtrent hunne rechten en plichten, een zoo groot licht verspreiden, dat zij hier verdienen aangevoerd te worden.

Derzelver besluiten.

In den *eersten Canon* stellen de Bisschoppen vast, dat eerlijke, kuische, en onthoudende mannen, alhoewel zij *echte vrouwen* hebben, tot *Kerkendienaren* kunnen aangesteld worden; maar die *Kerkendienaren*, die nog vóór het verbod, door de Bisschoppen in *Lusitanië* gegeven, met hunne vrouwen gemeenzaam geleefd hadden, zouden nooit *Ouderlingen* worden; en als een *Ouderling*, vóór het gemelde verbod, bij zijne vrouw kinderen verwekt had, zou hij ook tot geen *Bisdom* geraken. — Volgends den *tweeden*, zal niemand, die *Kerkelijke Boete* gedaan, en de Kerkelijke Gemeenschap weder erlangd heeft, (*divino reconciliatus altario*,) in den Geestelijken stand opgenomen worden; op zijn hoogst zou men zulk iemand, indien het de nood en het nut der Gemeente vorderde, tot Deurwaarder of Voorlezer ordenen, alleen met die bepaling, dat hij niets uit de Euängeliën en Schriften der Apostelen zou voorlezen. Maar, als sommigen van zulke lieden reeds tot *Kerkendienaaren* aangesteld waren, zouden zij tot *Onderdiakonen* afdalen, en als zoodanigen, geene handen opleggen, of heilige gereedschappen aanraaken. — Ingevolge den *derden*, zal

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een *Voorlezer*, die eene *weduwe* trouwt, volſtrekt niet verder, dan misſchien tot *Onderdiakon*, bevorderd worden. — Maar indien, dus luidt de *vierde Canon*, een *Onderdiakon*, na de dood zijner vrouw, *eene andere trouwt*, zal hij onder de *Deurwaarders* of *Voorlezers*, met de bovengemelde bepaling, verlaagd worden. Indien hij echter, (hetwelk geheel niet gezegd of gehoord behoorde te worden,) ten *derdemale trouwt*, zal hij twee jaaren lang van de Kerkgemeenſchap uitgeſloten zijn, en dan weder opgenomen worden, en het Heilig Avondmaal onder de *Leeken* ontvangen. — Verders zal, volgends den *vijfden*, een *Ouderling*, *Diakon*, of ander Geestlijke, die zich op eene plaats onthoudt, waar eene *Kerk* is, en niet tot het *daaglijksch offer*, (waarſchijnlijk het openbaar gebed,) komt, indien hij zich door de beſtraffingen van zijnen Biſſchop niet laat verbeteren, volſtrekt niet meer voor eenen Geestlijken gehouden moeten worden. — Geene *Godgewijde Maagd* zal, volgends den *zesden*, met eenen *Zanger*, (dus verſtaat men hier in dezen *Canon* het woord *Confeſſor*, omdat het in de middeleeuw deze betekenis niet zelden had uit het menigvuldig gebruik der ſpreekwijze *Confiteri Domino*, voor, *God met Gezangen looven*, hetwelk ook met den ſamenhang inſtemt, en dewijl men thans geene eigenlijke *Belijders* in den ouden Kerkelijken zin des woords meer had;) of met eenen vreemden Leek, eene gemeenzame verkeering hebben; zij zal ook op geen Gastmaal alleen tegenwoordig zijn, waar niet tevens vele oude deugdzame mannen of weduwen zijn;

zijn; zoodat ook een Zanger, omdat hij vele getuigen bij zich heeft, aldaar welvoeglijk tegenwoordig kan zijn; even min zal zij zich in de huizen der *Voorlezers* laten zien, indien zij niet met hen vermaagdſchapt is. — In den *zevenden* wordt de uitſpraak gedaan, dat, indien *de vrouwen der Geestelijken*, (*clerici*,) *zich bezondigen zouden*, hare mannen het recht zouden hebben, wel niet om haar ter dood te brengen; maar toch om haar te binden en gevangen te houden, als ook haar tot een heilzaam, alleen niet doodlijk vasten, te noodzaaken; zoodat arme Geestlijken, die geene knechten hebben, elkanderen daar bij ten dienſte zijn. Zij zullen ook met zulke getrouwde vrouwen niet eten; ten ware zij boete gedaan en zich bekeerd hadden. — Wie *na den doop krijgsdienſten aanvaard*, en vervolgends eene plaats onder de Geestelijken verkregen heeft, zal, volgends den achtſten *Canon*, geſteld, dat hij ook geene hoofdmisdaad gepleegd had, nooit tot *Diakon* aangeſteld worden. (Een zeldzaam overblijfzel van den ouden afkeer der Christenen tegen het krijgsleven.) — De *negende* bevat een verbod, dat geene *Godgewijde vrouw*, (*profeſſa*,) of *wedu-we*, bij afwezendheid des Biſchops of des Ouderlings, in haar huis met eenen *Zanger*, (*confeſſor*,) of *Dienſtknechten*, *beurtswijze Geestlijke Liederen zal zingen*; ook zal het openbaar Avondgebed, (*lucernarium*,) enkel in de Kerk voorgelezen worden; of, indien zulks ten platten lande geſchiedt, in het bijzijn van eenen Biſchop, of Ouderling, of Kerkedienaar; (waarſchijnlijk, om geene aanleiding

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tot onördenlijke Godsdienſtige handelingen te geven.) — In den *tienden* wordt bevolen, dat niemand, die op eenigerleië wijze lijfeigen is, tot *Clericus*, (*Geestelijke*,) gekozen zal worden, ten zij hij onbeſtraflijk ware van zeden, en met bewilliging van zijnen Heer. — Volgends den *elfden*, zal, wanneer een *vermogend man*, eenen *Geestelijken*, of *Armen*, of *Monnik*, (want dit is waarſchijnlijk *Religioſus*,) *berooft*, en voor den Biſchop, die hem tot verhoor heeft laten roepen, niet wil verſchijnen, terſtond aan alle Biſchoppen der Provintie, en zoo ver men ſlechts komen kan, geſchreven worden, dat de zoodanige zoo lang voor eenen in den Ban der Kerk moet gehouden worden, tot hij zich aan dit onderzoek onderwerpt, en het geroofde vergoedt. — Geenen *Geestlijken* zal het, volgends den *twaalfden*, geöorloofd zijn, *zijnen Biſchop te verlaten*, en met eenen anderen in verbindtenis te treden; ten ware deze hem geern wilde aannemen, omdat hij, van Ketters, tot de Rechtzinnigen, overgaat. Maar die genen, die van de Rechtzinnigen tot zulken overgaan, die zich in den Kerkenban bevinden, of reeds een ſchandelijk vonnis op den hals gehaald hebben, zullen dezelfde ſtraffe met dezen ondergaan. — *Christenen*, die *in de Kerk komen*, en evenwel *het Heilig Avondmaal* met de overigen *niet ontvangen*, zullen vermaand worden, zulks te doen, of zich onder de *Boetdoenden* te plaatzen; indien zij dit weigeren, zullen zij uit de Kerkgemeenſchap uitgeſloten worden. Dit is de inhoud van den *dertienden Canon*. — Naar den *veertienden*

zal

zal die geen, die *het Heilig Avondmaal* van den Geestlijken *aanneemt*, en nogthans niet *gebruikt*, als een *Kerkrover* weggejaagd worden. — Wanneer een *Leek* in den Ban is, dan zal geen Geestlijke of Monnik bij hem komen; op dezelfde wijze zullen de Geestlijken den genen uit hunnen ſtand, die in dit geval is, vermijden, op ſtraffe, van zelve in den Ban te vervallen. Dit geldt naamlijk van zulke *Geestlijken*, die onder denzelfden Biſchop ſtaan, of van den gebannenen bericht ontvangen hebben. (XV *Canon.*) — Eene *Godgewijde Vrouw*, die eenen *misſtap* gedaan heeft, zal in de Kerk niet eer eene plaats hebben, vóórdat zij zich bekeerd heeft; alsdan zal zij, na eene *Boete van tien jaren*, weder tot de Kerkgemeenſchap geraken. Vóór dat dit laatſte gevolgd is, zal geene Christinne, op ſtraffe des Bans, haar op eene maaltijd onthalen. Haar *verleider* zal op dezelfde wijze Boete doen. Maar trouwt zulke perſoon, dan zal zij alleen, alsdan, wanneer zij zich, bij het leven van haren man, op de onthouding bevlijtigt, of eerst na zijne dood, tot de Kerkelijke Boete toegelaten worden. (XVI *Canon.*) — Wie *benevens zijne vrouw* nog *eene bijſlaap*, (*Concubina*,) houdt, zal uit de Kerkgemeenſchap geſloten worden. Maar wie, *in plaats van zijne echte vrouw*, *eene bijſlaap houdt*, wel verſtaan, *maar één eenige*, dien treft deze ſtraffe niet; anders verdiende hij werklijk den Ban, tot hij zich bekeert. (*Canon* XVII.) — Over dezen *Canon*, die, gelijk meer van deze Kerkvergadering, in de verzameling der *Canons* of Kerkregelen van GRA-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

TIANUS, (*Decreta Gratiani*,) en daar mede in het Pauslijk Wetboek is ingevoegd (*), merken wel de nieuwer Roomſche Verbeteraars aan, dat men daar in door eene *Concubina* zulk een vrouwsperſoon moet verſtaan, die zelfs volgends het Romeiniſche Recht (†), en volgends AUGUSTINUS (§), voor den naam van *echte vrouw*, niets anders miſte, dan de *plegtige wetlijke trouw*, terwijl zij eene getrouwe verbindtenis met eenen ongehuwden man *voor het leven* had aangegaan. Doch men moet evenwel bekennen, dat men van deze laatſte gewigtige bepaling geen woord in den oorſpronglijken *Canon* vindt; zoodat het twijfelachtig blijft, of dit toen wel noodzaaklijk gevorderd is. — De *achttiende* is tegen de *weduwen* van *Biſſchoppen*, *Ouderlingen*, en *Kerkedienaaren*, des te harder. Wanneer deze trouwen, zal geen *Geestlijke*, en geene Godgewijde vrouw, (*religioſa*,) met haar ſpijzen; zij zullen van de Kerkgemeenſchap ſteeds uitgeſloten blijven, en eerst bij hare aannaderende dood het Avondmaal ontvangen. — In den *negentienden* komt het geval voor, dat de *Dochter* van eenen *Biſſchop*, *Ouderling*, of *Kerkendienaar*, die zich aan God gewijd heeft, in *ontucht* gevallen, en vervolgends getrouwd was. Wanneer zich hare ouders met haar verzoend hebben, zullen deze zelve de Kerkelijke gemeenſchap verliezen; ook zal zich de Vader voor de

(*) *Cap.* 4. *Diſtinct.* 44. *Tom.* I. *Corp. Jur. Canon. pag.* 100. *ed. Boehmer.* (†) JUSTIN. *Nov.* 18. *C.* 5.
(§) *De Bono Conjugali Cap.* 5.

de *Kerkvergadering* bijzonder veräntwoorden. Maar zij mag niet weder tot de Kerkelijke gemeenſchap worden toegelaten, dan wanneer zij, na haars mans dood, Boete gedaan heeft. Doch, indien zij dezelve, van haren man geſcheiden, op zich wil nemen, dan kan zij, kort vóór hare dood, nog in de gemeenſchap der Kerk opgenomen worden. — Eindelijk, wordt in den XX *Canon* den *Biſchop* alleen het recht toegekend, om de *Heilige Olie*, (*Chrisma*,) te *vervaardigen*, hetwelk eenige Ouderlingen zich aangematigd hadden te doen. Dezen zullen ook, alleenlijk in afwezendheid van den Biſchop, of als hij hun zulks belast, in zijne tegenwoordigheid, met deze olie zalven. Nademaal deze olie van de Biſchoppen tegen Paaſchen afgehaald moest worden, zoo ziet men, dat zij bij den Doop, tot welken dit de plegtige tijd was, gebruikt werd.

Op deze beſluiten der *Toletaanſche* Kerkvergadering volgt eene *Geloofsbelijdenis*, (*regula fidei catholicæ*,) met *achttien Banvloeken*, welke tegen de ſtellingen der *Priscilliänisten* geſteld zijn. De inleiding tot dezelve is zeker eerst in de laater tijden van den *Roomſchen* Biſchop LEO I. opgeſteld: en de Belijdenis zelve, die tevens tegen alle Ketterijën in het gemeen, bijzonder tegen de vervalſching van de leere der *Drieëenheid*, is ingericht, ſchijnt, in de plaats, waar *het uitgaan des Heiligen Geestes van den Vader en den Zoon* beweerd wordt, insgelijks een laater bijvoegzel ontvangen te hebben. Deze Banvloeken worden uitgeſproken tegen de volgende Leerſtellingen: Dat de Almagtige God deze

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Wereld, en al wat daar in gevonden wordt, niet geſchapen heeft; — dat God de Vader, de Zoon, en de Trooster, (*Paracletus*,) van elkanderen volſtrekt niet onderſcheiden zijn; — dat de Zoon van God enkel het Vleesch, maar geene Ziel, aangenomen heeft; — dat CHRISTUS niet heeft kunnen geboren worden; — dat zijne Godheid veränderlijk en aan lijden onderhevig heeft kunnen worden; — dat 'er een andere God geweest is voor de oude Wet, dan voor de Euängeliën; — dat een ander God, dan die, welke in de eerſte woorden der Scheppings-Geſchiedenis genoemd wordt, de Wereld gemaakt heeft; — dat de menschlijke ligchamen na de dood niet zullen opſtaan; — dat de menschlijke ziel een deel van God, of van zijne Zelfſtandigheid is; — dat men, behalven de Schriften, welke de *Katholijke* Kerk veréert, nog anderen veréeren moet; — dat de Godheid en het vleesch in CHRISTUS ééne natuur heeft; — dat zich iet buiten de Heilige Drieëenheid kan uitſtrekken; — dat men aan de Starrenwigchelarij gelooven moet; — dat de huwelijken, die naar de Godlijke wet geöorloofd zijn, verfoeilijk zouden zijn; — dat men zich niet alleen van het vleesch van vogelen en andere eetbare dieren, tot kastijding des ligchaams onthouden, maar het ook verfoejen moet. Ook ſchijnt de laatſte dezer Banvloeken, die buitendien in de Handſchriften in getal verſchillen, eene laatere inlaſſching gekregen te hebben, in de woorden: of *die anders iet bij den heilzamen Doop ſtrijdig tegen den Stoel van Petrus doet.*

Na

Na deze handelingen der Kerkvergadering werden de *Belijdenisſen* aan SYMPHOSIUS en DICTINNIUS voorgelegd, met welke zij de Leerſtellingen en Schriften van PRISCILLIANUS veröordeelden, en zich met het *Niceïſche* Geloof veréenigden. De twee laatstgemelden verklaarden, dat zij niets anders wilden leeren, dan het gene SYMPHOSIUS leerde. DICTINNIUS verzocht, inzonderheid, de Biſchoppen van het *Sijnode*, voor hun, dewijl zij toch de Sleutelen des Hemelrijks hadden, dit Rijk, en niet de Poorten der Hel, te ontſluiten. SYMPHOSIUS zelf ſpreekt, even als de anderen, van deze en gene Leerſtellingen van PRISCILLIANUS, als of zij hem onbekend waren, en als of hij ze alleen verwerpt, omdat men dit begeerde. Met één woord, het ſchijnt hier, met de overtuïging en herroeping dezer *Priscilliänisten*, zeer overhaast toegegaan te zijn.

SYMPHOSIUS en DICTINNIUS enz. verzoenen zich met de Kerkvergadering.

Het gene wij aangemerkt hebben, over de laatere bijvoegzelen en inlaſſchingen in de Handelingen dezer Kerkvergadering, ſchijnt ook plaats te hebben in derzelver *Slotvonnis*, hetwelk het beſluit dezer ſtukken uitmaakt. Daar in wordt eerst verhaald, wat met de beide meergemelde Biſchoppen der *Priscilliänisten*, zedert de Kerkvergadering van *Cæſar-Augusta*, is voorgevallen; vervolgends worden nog andere Biſchoppen van deze gezindte aangehaald, welke deels naar derzelver voorbeeld, deels, door de Schriften van AMBROSIUS, beter onderricht, hunne dwalingen herroepen hebben. Daartegen gewaagen de vergaderde Biſchoppen nog van verſcheidene *Priscilliäanſche* Biſchoppen en Geestlijken,

Aanmerking over het ſlotvonnis dezer Kerkvergadering.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

welke bij hunne gevoelens bleven, en PRISCILLIANUS voor een' rechtzinnig heilig Martelaar hielden. Deze werden gezamenlijk afgezet. Maar die genen, die herroepen hadden, zouden hunne Bisdommen behouden, indien zij een hun van de *Sijnode* toe te zenden Geloofsformulier ondertekenen wilden. Doch, eerst zouden de antwoorden der Bisſchoppen van *Rome* en *Milaan* daar over ingewacht worden. Te weten, deze waren de aanzienlijkſte Bisſchoppen van *Italië*; en AMBROSIUS, voormalig Bisſchop van *Milaan*, had juist dezen voorſlag tot wederäanneming der *Priſcilliänisten* gedaan. Voordat deze antwoorden inkwamen, zouden deze Bisſchoppen geenen Geestlijken inwijden. *Dat de Roomſche* Bisſchop hier, bij uitnemendheid, *Papa* heet, is voor dezen tijd, toen nog alle Bisſchoppen dien eernaam voerden, iet ongewoons, en moet waarſchijnlijk afgeleid worden van het aanzien van den *Roomſchen* Bisſchop LEO, in wiens leeftijd het uittrekzel van dit ſlotvonnis valt.

De vrede der Kerk hier mede nog niet herſteld.

Zoo veel toegevendheid aan weêrskanten herſtelde echter den Kerkevrede in *Spanje* niet volkomen. Een vrij groot aantal van Bisſchoppen en gemeenten van *Priſcilliänisten* in *Spanje* volhardde nog ſteeds bij hunne gevoelens: het zij, omdat de eerſte hardheid tegen hen een vergelijk moeilijk gemaakt had; het zij ook misſchien, omdat de *Toletaanſche* Kerkvergadering al te gebiedend eene herroeping van dwalingen vorderde, welke zij niet erkenden, en naauwlijks beleden, voorgedragen te hebben. Voornaamlijk bleef deze gezindte in *Gallicië* nog ſteeds talrijk.

rijk. Men heeft boven (*) reeds gezien, dat hare voortduuring en verſterking in *Spanje*, den Ouderling OROSIUS aldaar, omtrent het jaar 415, aanleiding heeft gegeven, om een bericht van hen aan AUGUSTINUS te zenden, en dat deze, toen de *Priscilliänisten* begonnen, *Origenisten* te worden, tegen beide deze partijën te gelijk een geſchrift heeft opgeſteld. Ook behoort hier nog toe het Boek van denzelfden Kerkleeräar, over den bedrieglijken kunstgreep van ſommige *Katholijken*, die zich, om de *Priscilliänisten* te beſpieden, veinsden, als of zij hunne gevoelens waren toegedaan (†).

GOTHOFREDUS geloofde (§), dat eene wet van GRATIANUS, van het jaar 383, deze *Priscilliänisten* betreft, alhoewel zij in dezelve niet daadlijk genoemd worden; omdat dezelve is afgezonden aan den *Vicarius* van *Spanje*, en het één en ander beveelt, met betrekking tot die genen, die de beſchuldiging van moord, of gevaarlijke aanſlagen op het leven van eenen mensch, tegen iemand inbrachten, eene ſpoor van ſchadelijke toverkunſten, meent hij, waar mede PRISCILLIANUS beſchuldigd werd. Deze gisſing van GOTHOFREDUS, heeft zeker weinig ſchijns, maar gegronder is zijne aanmerking, dat laatere wetten van de Keizers HONORIUS en THEODOSIUS II, van het jaar 407 tot 423, welke ſtraffen bepaalen tegen de Ketters, en ook tegen de *Priscil-*

(*) *Bladz.* 261. (†) *Bladz.* 265.

(§) *Comm. ad Leg.* 14. *C. Th. de Accuſationib. et Inſcript. T.* III. *p.* 21. *ed. Ritt.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

cilliäniſten, zien op de oudere *Priſcilliäniſten*, of *Priſcilliſten*, behorende tot de *Montaniſten*, en dus genoemd naar zekere vrouw, PRISCILLA, die zich voor eene Profeetesſe uitgaf (*). En in de daad, het is blijkbaar, dat daar in de namen *Montaniſtæ*, *Phryges*, *Priſcilliäniſtæ*, in dezelfde betekenis en als gelijkluidend, gebruikt worden. In eene dezer wetten ſtaat uitdruklijk: *Phryges, quos Pepuzitas, ſive Priſcilliänistas, vel alio latentiore vocabulo appellant* (†), en in eene andere (§), worden *Montaniſtæ, ſeu Priſcilliäniſtæ, Phryges*, bijëengevoegd.

Andere Katholijke Bisſchoppen zijn ook tegen de bevrediging.

Ja niet ééns waren alle de *Katholijke* Bisſchoppen in *Spanje* te vrede met de wijze, op welke men, op de *Toletaanſche* Kerkvergadering, verſcheidene Bisſchoppen van dezen aanhang in den ſchoot der Kerk weder aangenomen had. De Bisſchoppen in het Landſchap *Bætica* inzonderheid, en te *Carthagena*, berispten de daar in acht genomene zachtheid, en braken om die reden de Kerkgemeenſchap af met de Vaderen der gemelde vergadering. Deze nodeloze, uit eenen hardnekkigen ijver tegen de Ketters ontſtane ſcheuring, dreigde zoo ſchadelijke gevolgen, dat de Bisſchop HILARIUS, en de Ouderling ELPIDIUS, omtrent het jaar 404, uit *Spanje* naa den *Roomſchen* Bisſchop INNOCENTIUS I. reisden, om de rustverſtoorers door zijn gezag te beteugelen.

IN-

(*) *Paratitl. in Cod. Th. Libr.* XVI. *t.* 5. *de Hær. l.* 40, 43, 48, 59, 65. *p.* 117. *Comm.* 178, 208. *n. e.*
(†) *L.* 59. *de Hær.* (§) *L.* 65.

INNOCENTIUS vaardigde ook eenen Brief af aan de Biſchoppen der *Sijnode* van *Toledo* (*), in welken hij wel zijne Kerk *den Apoſtoliſchen Stoel*, en *den ſchoot des Geloofs*, noemt; maar voorts dit onderwerp zacht genoeg behandelt. Hij houdt den aanſtokeren dezer ſcheuring voor, dat zij omtrent gelijke eigenzinnigheid betoonden, als voormaals de *Luciferiänen*, en dat zij, door de wederäanneming van den Biſchop SYMPHOSIUS, en anderen, van deszelfs partij, volſtrekt niets verloren hadden; ook is het waarſchijnlijk, dat deze Brief, welke zich nog over eenige andere Kerkelijke wanörden in *Spanje* uitlaat, zijne gewenſchte werking gedaan heeft.

Vervolg der Geſchiedenis der Donatiſten.

Zagen wij in de lotgevallen en handelingen met de *Priſcilliänisten*, hoe de *Chriſtelijke* Leeräaren, ten dezen tijde, meer en meer begonnen te neigen tot *geweldige middelen tegen de Ketters* en *Scheurmakers*, het vervolg van de Geſchiedenis der *Donatisten* zal ons deze treurige waarneming bevestigen.

De Donatisten leveren een verzoekſchrift in aan JULIANUS, om herſteld te worden

Wij hebben, in een voorgaand Deel van deze onze Geſchiedenis (†), het verhaal van de verſchillen met de *Donatisten* gebracht tot de regering van den Keizer JULIANUS. Men heeft daar gelezen, door welke dwangmiddelen zij, onder de Keizers KONSTANS en KONSTANTIUS, tot de éénheid met de

(*) *Ep. ad Episcop. Synodi Toletanæ*, waar voor alle Handſchriften verkeerd hebben, *Toloſanæ*, zoo als ook HARDUIN heeft laten drukken *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 1021. (†) *Deel* IV. *Bladz.* 410.

III BOEK VIII Hoofdſt. in C. G. Jaar 363. tot 476.

de *Katholijke* Kerk verpligt werden, zonder echter in hun vaderland en eigenlijk verblijf, *Afrika*, uitgeroeid te wezen. Met de regering van JULIANUS, in het jaar 361, daagde voor hen een tijd van ademhaling op; waar van zij echter zoodanig gebruik maakten, dat zij bij de *Katholijken* nog meer gehaat werden. JULIANUS, gelijk wij weten, riep, dewijl hij de verdeeldheid onder zijne Christen-onderdanen geern zag, alle de Biſchoppen terug, die, onder KONSTANTIUS, in ballingſchap verdreven waren. Doch, hier van konden de *Donatisten* geen voordeel hebben, omdat hunne Biſchoppen reeds door een bevel van KONSTANS, vóór dertien jaren, tot ballingſchap veröordeeld waren. Om deze reden leverden RÓGATIANUS, PONTIUS, en anderen van hunne Biſchoppen en Leeräaren, in het jaar 362, aan JULIANUS een verzoekſchrift over, ten einde in hunnen voormaligen toeſtand herſteld te worden. De Biſchoppen van hunne tegenpartij, welke dit verhalen (*), nemen dezen ſtap der *Donatisten* zeer euvel op, dat zij zich tot den gehaatten vervolger van het Christendom gewend hadden, en inzonderheid, dat zij, van KONSTANTUS verächtlijk ſprekende, van eenen afvalligen Christen zeiden: *dat de gerechtigheid alleen iet bij hem vermogt.* Uit dit alles trok AUGUSTINUS voornaamlijk zoo haatlijke ge-

(*) OPTATUS *de Schism. Donatist. L.* II. *C.* 16. *p.* 40. AUGUST. *contra Epist. Parmeniani L.* I. *C.* 12. *p.* 15. *contra litteras Petiliani Libr.* II. *Cap.* 83, 92, 97. *pag.* 182. *Tom.* IX. *Opp.*

gevolgen, dat men de *Donatisten* nog meer verfoeide. Zelfs misbruikte men daar toe, in het vervolg, de magt van den Vorst, om dezen ſtap te doen verfoejen, want in het jaar 400, gaf Keizer HONORIUS een Plakaat (*), dat men tot openlijke beſtraffing der *Donatisten*, het gunſtig bevel van JULIANUS, hun verzoekſchrift, en wat daar verders toe behoorde, openlijk op de volkrijkſte plaatzen der ſtad zou aanſlaan, opdat iederéén de wanhopige en huichelächtige trouwloosheid dezer gezindte, en te gelijk het ſtandvastig vertrouwen der *Katholijken* op hunne goede zaak, zou opmerken. Ondertusſchen, zoo veel wij kunnen oordeelen, was het den *Donatisten* niet zoo geheel kwalijk te nemen, dat zij, gelovende onrechtvaardig behandeld te zijn, recht zochten bij eenen Heidenſchen Keizer, en in zoodanig verzoekſchrift kon de loſſpraak van zijne liefde tot gerechtigheid zeer wel eene plaats vinden. Het is waar, de *Donatisten* hadden te vooren wel gevraagd, wat recht de Keizer had, om zich met Kerkelijke zaken te bemoejen (†)? en zich dus, naar het ſchijnt, ook niet aan JULIANUS moeten wenden. Maar hier in deeden zij niet anders, dan het gene ook de *Katholijken*, bij dergelijke gelegenheden, deeden. Dezen ontzeiden ook meermalen aan de Keizers en Wereldlijke Overheid de bevoegdheid, om de twisten der Geestlijken te onderzoeken en te beöordeelen, of te beſlisſen; maar wanneer zij

(*) *L.* 37. *Cod Theod. de Hæret.*

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 145-407.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zij van dezelve gunſtiger uitſpraken of ondersteuning verwachtten, wendden zij zich dikwijls genoeg tot hen.

JULIANUS het verzoek der *Donatisten* toegeſtaan hebbende, ſpoedden zij zich, om zich, door hulp der Overheid, in *Afrika* het bezit der hun weder toegeſtane Kerken en andere rechten te bezorgen. Het ſchijnt echter, dat zij, door de enkele bekendmaking der Keizerlijke bevelen alleen, in hun oogmerk niet konden ſlagen; maar dat zij de daadlijke hulp der Overheid behoefden. Met zekerheid kunnen wij hier niets vastſtellen, want wij hebben geene andere berichten, dan van hunne partijën. Dezen verhalen (*), dat de *Donatisten* de verſchriklijkſte gewelddaadigheden hebben uitgeöefend, om het Keizerlijk bevel ten uitvoer te brengen. Zij verjaagden de Katholijke Biſchoppen uit hunne Gemeenten, en maakten zich, gewapender hand, meester van de Kerken, waar bij hunne Biſchoppen zelve tegenwoordig waren, op wier bevel men de geſlotene Kerken openbrak, waar op plunderen, ſlaan, en moorden, van volwaſſenen en kinderen volgden. Dat de *Katholijken* zich verzet zullen hebben, om hunne Kerken niet aan de *Donatisten* terug te geven, kan men uit het bericht van OPTATUS zelven (†) beſluiten, dat de laatstgemelden, *in Mauritanië*, door een aantal Gerichtsdienaren zijn bijgeſtaan, en dat de Stadhouder zelf, met eene bende

De Donatisten herſtellen zich met geweld.

(*) OPTATUS *l. c. L.* II. *C.* 17-19. 21-26. *L.* VI. *C.* 5. *ſq.* AUGUSTIN. *l. c.* (†) *Libr.* II. *Cap.* 18.

de Soldaten, (*cum ſignis*,) tegenwoordig is geweest. Ook verwijt hij hun, op eene andere plaats (*), dat zij, op eene Gode mishagende, en bij geen mensch verſchoonbare wijze, door Wereldlijke Vonnisſen en Heidenſche Gerichtsdienaren, vele *Katholijken* genoodzaakt hebben, de Afſchriften des Bijbels over te leveren, welke voor dezen aan allen gemeenſchappelijk toebehoorden; en dat zij hun, op gelijke wijze, de Kerkelijke vaten, voorhangzels, gordijnen en andere gereedſchappen, hebben afgedwongen. Hier is het klaar, dat de *Donatisten* hunne voormalige eigendommen met dwangmiddelen terug geëischt hebben; en tevens waarſchijnlijk, dat bij die gelegenheden ſommigen van die harde geweldaadigheden door de Soldaaten of Gerichtsdienaren gepleegd zijn, welke aan de *Donatisten* alleen te last zijn gelegd. Met dit alles kunnen wij alle de berichten van OPTATUS niet verwerpen, dewijl het toch zeker is, dat, bij dit verſchil, van weêrskanten partijën met de uiterſte drift en hevigheid gehandeld hebben (†). Dus verhaalt OPTATUS (§) ook, dat de *Donatisten* niet alleen aan vele *Katholijke* Biſchoppen hunne ambten ontnomen, en dezen *gezalfden Gods* den kruin geſchoren hebben, om hen onder de Boetdoenden te verſtooten, wier hoofden met aſche beſtrooid werden; maar dat ook ontelbare *Katholijken* van allerhanden ſtand, jaaren, en

(*) *Libr.* VI. *Cap.* 5.

(†) Vergelijk *Deel* IV. *Bladz.* 134.

(§) *L. c. et Libr.* VI. *Cap.* 1. *ſq.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en geſlacht door hen tot Kerkelijke Boete genoodzaakt waren; dat zij altaaren, kelken, en andere Kerkelijke gereedſchappen in ſtukken gebroken of verkocht, Godgewijde Maagden tot Kerkeboete of tot trouwen gedwongen of op nieuw gewijd, en nog ſlimmer ſchendaaden bedreven hebben. Men ziet ligtlijk, dat deze aanhang de *Katholijken*, als een onzuiver, onrechtmatig Kerkgenootſchap, behandelde, hetwelk geene waare Leeräars, noch waare Kerken, Godsdienst, en dergelijken, hebben kon. Bovendien kan men naauwlijks twijfelen, of de *Circumcelliones*, het ſlechtſte, bijna dolle gedeelte der *Donatisten*, onder de Landlieden, zijn voornaamlijk werkzaam geweest in de buitenſporigheden, welke men aan de *Donatisten* te last legt. Voorts zou OPTATUS veel meer geloof verdienen, indien hij niet, genoegzaam onöphoudlijk, zoo hevig uitvoer tegen zijne partij, en zelfs wonderwerken bijbracht, die dan een Godlijk oordeel over de vijänden der *Katholijken*, dan Gods deelneming aan de zaak der laatſten bewijzen zullen. Wanneer de *Donatiſtiſche* Biſchoppen, zegt hij (*), het brood, voor het Avondmaal gewijd, hetwelk in eene *Katholijke* Kerk gevonden was, voor de honden hadden laten werpen, werden deze dol, en beeten hunne eigene meesters, die zij niet meer kenden, als roovers van het heilig ligchaam. Maar, als ééns dezelven eene flesch met heilige olie uit het venſter wierpen, werd deze door de hand eens Engels onderſchept, zoo

(*) *Libr.* II. *Cap.* 19.

zoo dat zij zelfs op de ſteenen niet aan ſtukken brak.

Volgends denzelfden Schrijver (*) ſtond JULIANUS gereed, om, op aanhitzing of op de klagte der *Donatisten*, eene wet naa *Afrika* te zenden, om de *Katholijken* te vervolgen; of had zulks reeds gedaan, toen hij, in het jaar 363, het leven verloor. Ondertusſchen, alhoewel zij, door zijne dood, verhinderd werden, hunne wraakzucht tegen de *Katholijken*, wegens voorheen geledene onderdrukkingen, te voldoen, bleven zij echter in dit wereldeel, hetwelk bijna eenig en alleen hun verblijf was, zekere vastigheid behouden. Zij waren aldaar, bijzonder in *Numidië*, tot het einde der IVde eeuw, zoo talrijk, dat zij eenige honderd Biſchoppen hadden. En dit is des te zeldzamer, daar de Keizers hen weder, door ſcherpe wetten, begonnen te beteugelen.

na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hunne lotgevallen na JULIANUS dood.

VALENTINIAAN *de eerſte*, hoe zeer hij de verſchillende Godsdienst-gezindten in zijn Rijk weinig ontruſtte, heeft evenwel, zoo als men waarſchijnlijk acht, een Plakaat tegen de *Donatisten* gegeven. Want, zijne wet van het jaar 373, door welke verboden wordt, eenen Biſchop, die iemand tweemalen gedoopt heeft, in zijne waardigheid te laten (†), is aan den Stadhouder van *Africa Proconſularis* gericht, en teekent duidlijk genoeg eene partij, die, dewijl zij den Doop der *Katholijken* voor niets rekende, denzelven herhaalen moest. Zijn

Wetten der volgende Keizers tegen hen

(*) *Libr.* II. *Cap.* 17.

(†) *C. Th. L.* XVI. *t.* 6. *ne ſanctum bapt. iteret. l.* 1.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijn Zoon GRATIANUS integendeel, behandelde hen vrij ſtrenger. Omſtreeks het jaar 375, liet hij eene wet afgaan aan zekeren Bevelhebber NITENTIUS, uit kracht van welke aan de *Donatisten* zoo wel hunne nieuwgebouwde Kerken, als die, welke zij den *Katholijken* ontnomen hadden, weder afgenomen zouden worden. Deze wet is niet meer voorhanden, maar hij beroept 'er zich op in eene volgende; en AUGUSTINUS heeft ze misſchien beide op het oog gehad, in één van zijne werken tegen deze partij (*). Dewijl deze wet misſchien niet ſtipt ten uitvoer werd gebracht, bevestigde GRATIANUS dezelve door eene andere van het jaar 377, aan FLAVIANUS, *Vicarius* van *Afrika* (†). Uit de verwijtingen, door de *Donatisten* den *Katholijken* gedaan, en welke AUGUSTINUS niet geheel wil ontkennen (§), is het duidelijk, dat deze laatſten dit bevel bij den Keizer uitgewerkt hadden. GRATIANUS beveelt daar in den gemelden Stadhouder, die dwaalenden, die het *Sacrament* des Doops, door hunne herdoping, ontreinigen, door zijn gezag, van hunne dwalingen af te trekken, en de Kerken, welke zij onrechtmatig bezitten, aan de *Katholijken* in te ruimen, dewijl hij geene andere leere wilde waargenomen hebben, dan die, welke overëenkomſtig zijn met het Geloof der *Euängelisten* en *Apostelen*, als ook met de *onvervalschte overlevering*. FLAVIANUS, aan wien

(*) *Contra Epist. Parmen. L.* I. *C.* 11. *T.* IX. *p.* 15.
(†) *Cod. Th. ne ſanct. bapt. itcret. l.* 2.
(§) *Contra litt. Petil. L.* II. *C.* 58.

Digitized by Google

wien deze wet gericht was, was zelf een *Donatist*; en AUGUSTINUS, die dit bericht (*), verwijt deze partij, dat zij, alhoewel de Landvoogd, uit hoofde van zijn ambt, lijf- en levensſtraffen moest laten uitöefenen, nogthans tegen hunne eigene grondregelen, Kerkelijke gemeenſchap met hem hield. Het zou dus heel wel kunnen zijn, dat deze Landvoogd dit bevel des Keizers, die misſchien zijne Godsdienſtige gevoelens niet kende, niet volbracht heeft. Ten minſten de *Donatisten* bezaten, nog lang daar na, eene menigte Kerken, ook zulken, die anders het eigendom der *Katholijken* waren. Ook vindt men, onder de regering van GRATIANUS, nog andere ſpooren, hoe ſtout zij zich zelven wisten te handhaaven. Een aantal Biſſchoppen, omtrent het jaar 378, te *Rome* vergaderd (†), beklaagde zich hier over bij den Keizer, dat, in weêrwil van zijn bevel, om de *Kerkroovende wederdoopers* uit *Afrika* te verjaagen, evenwel door de verdrevenen zekere CLAUDIANUS tot Biſſchop gewijd, en tot ontrusting van *Rome*, werwaards zich velen heen begaven, afgezonden was. Hier durfde hij, alle voorige en tegenwoordige Biſſchoppen Heidenen te noemen, omdat zij naamlijk geenen wettigen Doop ontvangen hadden. De Keizer had hem wel laten aanzeggen, dat hij naa *Afrika* zou keeren; ook was hij herhaal-

(*) *Epist.* LXXXVII. *Tom.* II. *pag.* 160.

(†) In *Epistola Concilii Rom. ad Gratian. et Valentin. p.* XVII. *ſq. in Append. Cod. Theod. per Jac. Sirmond. Tom.* VI. P. II. *ed. Ritt.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

haalde reizen, wegens zijne ongehoorzaamheid, gevangen gezet; evenwel onthield hij zich op den duur in deze Hoofdſtad, alwaar hij door geld onder de arme lieden aanhangers won, welke hij op nieuw doopte. De Keizer gebood hier op (*), dat CLAUDIANUS honderd *Romeinſche* mijlen ver van *Rome* zou gebannen worden.

PARMENIANUS een voornaam Leeräar der Donatisten.

Om dezen tijd, tuſschen de jaaren 370 en 380, hadden de *Donatisten* in *Afrika*, onder meer bekwame Leeräaren, eenen der uitmuntendſten in PARMENIANUS. Alhoewel deze een uitlander was, werd hij echter, na de dood van den *Grooten* DONATUS, hunnen Biſchop van *Carthago*, die niet lang voor het jaar 360 gebeurd moet zijn, waardig gerekend, om tot deszelfs opvolger aangeſteld te worden. Hij werd, benevens andere Biſchoppen van zijne gezindte, ten lande uitgebannen; maar door JULIANUS in het jaar 362 terug geroepen. Van dezen tijd af, beſtuurde hij zijn Bisdom nog omtrent dertig jaaren, tot het jaar 392, en bracht veel toe, dat de *Donatisten* zulk een overwigt in *Afrika* kregen. Onder anderen ſchreef hij ook een Boek tot hunne verdediging, hetwelk hij overäl verſpreidde. Voorëerst bracht hij daar in groote loſſpraken op den Doop te berde, en haalde verſcheidene Zinbeelden te hoop van den Doop, bij voorbeeld den Zondvloed *en* de Beſnijdenis, om aan te toonen, dat 'er maar één Doop zijn kan. Ten tweeden bewees hij, dat 'er maar ééne Kerk is, in welke de Ketters zich niet be-

(*) *Reſcript. Gratian. pag.* XIX. *l. c.*

bevinden. Verders tastte hij de *Overleveraars*, (*Traditores*,) der Heilige Schriften aan; keerde zich daar op tegen de Stichters der gewaande Eénheid, PAULUS en MAKARIUS; en handelde eindelijk van min gewigtige onderwerpen, bij voorbeeld, van de olie en het offer des zondaars. Dit denkbeeld geeft ons OPTATUS (*) van zijn werk, aan wien men ook, benevens AUGUSTINUS (†), de nog overige berichten van PARMENIANUS verſchuldigd is.

Het werk van OPTATUS tegen de Donatisten.

Kort daar na ondernam OPTATUS de wederlegging van dit werk, in zijn Boek *over de ſcheuring der Donatisten* (§), omtrent het jaar 370. In hetzelve verwijt hij aan PARMENIANUS vooráf, dat hij meer voor, dan tegen, de *Katholijke* Kerk geſchreven heeft; nademaal juist het beweeren van éénen Doop en ééne Kerk voor dezelve past. Merkwaardig is dit, dat hij het geheel ſtrijdig met 's mans doel vindt, dat hij, in zijn Boek, zoo veel van Ketters ſpreekt, die geene waare Kerk en Doop hebben; daar toch de twist tusſchen de *Katholijken* en *Donatisten* geene *Ketterij*, maar eene *Kerkelijke Scheuring* betrof. Bij deze gelegenheid ontwikkelt hij het onderſcheid tusſchen beiden beter en bepaalder, dan zelfs AUGUSTINUS en HIËRONYMUS (**). Hij ſtelt naamlijk, dat de *Katholijke* Kerk uit eene waare Godsdienstkennis en éénheid van gemoederen ont-

(*) *De Schism. Donatist. Libr.* I. *pag.* 5-7.

(†) *Contra Epist. Parmenian. L.* III. *T.* IX. *p.* 7.

(§) Zie boven *Deel* IV. *Bladz.* 134.

(**) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 239.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ontſtaat; de *Scheuring*, (*Schisma*,) integendeel uit het verſcheuren van den band des vredes, zoodat de Godloze Zoonen hare Moeder, de Kerk, verlaten, en als oproermakers omzwerven, zonder echter iet nieuws ter baan te brengen, het gene zij niet voor lang van hare Moeder geleerd hebben; eindelijk de *Ketterij* uit dwalingen, welke het geloof vervalſchen, en door het ſtichten van eene partij of gezindte naar hunnen naam. Om nu PARMENIANUS te overtuigen, dat hij zich zelven en de zijnen veröordeelt, bewijst OPTATUS in het *eerſte Boek*, geſchiedkundig, dat niet de *Katholijken*, maar de *Donatisten*, de ſcheuring veröorzaakt en onderhouden hebben. — In het *tweede Boek* zoekt hij te verklaaren, welke die *één Kerk* is, die JESUS zijne Duive en Bruid noemt. Deze is, overeenkomſtig haren naam, *Katholijk*, in de geheele Wereld uitgebreid; waar uit hij afleidt, dat de *Donatisten* dezelve niet kunnen uitmaaken. Vervolgends loopt hij de *vijf kenmerken der waare Kerk* door, van welken PARMENIANUS 'er *zes* had opgegeven. Het eerſte is *de Bisſchoppelijke Stoel*. Gij weet wel, ſchrijft hij, dat aan PETRUS, het hoofd van alle de *Apostelen*, (waaröm hij ook KEFAS genoemd werd,) het eerst een Bisſchoppelijke Leerſtoel te *Rome* geſchonken is; opdat door dezen éénen Leerſtoel ook de Eénheid van allen zou behouden worden, en dat die geen een *Schismaticus*, (Scheurmaker,) en Zondaar zou zijn, die tegen dezen éénen Leerſtoel eenen anderen oprichtte. Vervolgends de *Roomſche* Bisſchoppen hebbende opgege-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

geven van PETRUS, LINUS, en CLEMENS af, tot op den toenmaligen SIRICIUS, met wien hij en de geheele Wereld, door middel der Kerkelijke Brieven, (*formatæ*,) in betrekking ſtond; daagt hij PARMENIANUS uit, om den oorſprong van zijnen Leerſtoel op dezelfde wijze aan te toonen. Bij dit eerſte kenmerk houdt OPTATUS zich nog lang op, eer hij tot de volgenden overgaat, welke hij ook gedeeltlijk zoo kort en duiſter afvaardigt, dat zij weinig leerzaams hebben; zoo als bij voorbeeld, de *Engel*, (waarſchijnlijk een rechtmatig Biſchop,) de *Heilige Geest*, de *Bron* enz. — Op de beſchuldiging van PARMENIANUS, dat de *Katholijken* bloedige vervolgingen tegen de Heiligen hebben aangericht, en dus onmogelijk de waare Kerk kunnen zijn, geeft OPTATUS dit antwoord, dat nooit iemand van de *Katholijke* Leeraaren de *Donatisten* vervolgd heeft; maar dat dezen veel meer de rust en veiligheid der Kerk geſtoord hebben. Dit geeft hem aanleiding, om derzelver buitenſporige geweldenarijën uitvoerig te beſchrijven, en ook hunnen roem, dat zij alleen heilig waren, te beſtrijden. — Hij vervolgt deze verdediging in het *derde Boek*, waar hij hoofdzaaklijk aanwijst, dat de *Donatisten*, indien 'er al ſomtijds hard met hun gehandeld is, daar toe zelve, door het oprichten van onnodige Kerken, door hunnen Wederdoop, oproerige daaden enz. oorzaak gegeven hebben. Daaröm wil hij ook niet toegeven, dat zij *Martelaren* hadden. Uit het Oude Testament haalt hij voorbeelden aan van lijfſtraffen, geöefend aan overtreders van de Godlijke

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wet. De *Donatisten*, zegt hij, zullen hier wel op uitzonderen, dat CHRISTUS aan PETRUS bevolen heeft, zijn zwaard in de ſchede te ſteeken; maar dit betrof alleen de toenmalige handeling van dezen Apostel; of men kon ook ontkennen, dat MAKARIUS het zwaard getrokken had, om de *Donatisten* te vervolgen; zijn oogmerk was alleen geweest, hen tot de Kerkelijke Eénheid te noodzaaken. Eindelijk, dringt hij ook daar op aan, dat alle hunne harde lotgevallen hun naar den wil van God gebeurd waren; die reeds zoodanige, bij den Profeet EZECHIËL, aan de valſche Profeeten had aangekondigd.

Vervolgends beäntwoordt OPTATUS in het *vierde Boek* de tegenwerpingen der *Donatisten*, dat de *Katholijken* zondaars waren, wier *offers* men, volgends JESAIA LXVI. 3. vlieden moet, en voor wier *olie* men zich, volgends *Pſalm* CXL. 5. te wachten heeft. Hij kaatst hun deze en andere lompe beſchuldigingen terug. Onder anderen bewijst hij, op de volgende wijze, dat zij dieven zijn (*). „ Het is algemeen bekend, dat *geen geboren mensch*, alhoewel hij van Christelijke Ouders afſtamt, *zonder eenen onreinen Geest zijn kan*, die vóór den Doop van hem uitgedreven moet worden. Dit werkt nu de *Exorcismus* of Bezweering uit, door welke de booze Geest in woeste plaatzen gejaagd wordt. Dus wordt het huis ledig; het wordt rein, en God trekt in het hart der Geloovigen, als in zijnen Tempel, binnen. Wanneer gijlieden derhalven eenen Ge-

(*) *Cap.* VI. *pag.* 75.

Digitized by Google

Geloovigen op nieuw doopt en bezweert, zoo zegt gij tot God: *Vervloekte! ga uit!* ter vervulling van het gene bij *Ezechiël*, (XI. 19.) ſtaat: *Zij hebben mij en mijn volk gevloekt.* God hoort dit, en verlaat zoodanige woning; de Christen was, opgevuld, in de Kerk gekomen, en gaat, als een ledig vat, uit. De Duivel, die, als een dief, alleen in eene plaats wilde inſluipen, ziet thans, dat hem, door uwe hulp, het geheel toebehoort. En dus heeft God van ulieden gezegd: *Wanneer gij eenen dief zaagt, liept gij met hem;* insgelijks, het gene in de Euängeliſche gelijkenis van den wederkeerenden boozen Geest verhaald wordt, die nog zeven Geesten met zich brengt, boozer dan hij." — Het *vijfde Boek* is geheel tegen den *Wederdoop* der *Donatisten* ingericht, en het *zesde* bevat berichten van geweldenarijën, door de *Donatisten* aan Altaaren, Kerken, heilige Gereedſchappen, en Godgewijde Maagden der *Katholijken* gepleegd. — Eindelijk bevat het *zevende Boek* nog eenige invullingen, welke OPTATUS bij zijn werk ſchijnt gevoegd te hebben. Zoo merkt hij, tegen de *Donatisten*, aan, dat, indien al, gelijk zij voorgaven, de *Katholijke* Biſchoppen nakomelingen en navolgers van *Traditores* (overleveraars der Heilige Boeken,) waren, van welken hunne Voorvaders zich weléer geſcheiden hadden, deze evenwel niet het minſte deel aan deze misdaad hadden; dat derhalven de oorzaak der ſcheuring voorlang was weggevallen; dat in de Kerk van God, tot den dag des grooten Oordeels, goeden en kwaaden vermengd zullen zijn, van welken de laatſten

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſten geduld moeten worden; dat, tot bevordering der Eénheid, zelfs PETRUS, nadat hij CHRISTUS verloochend had, niet alleen vergeving ontvangen heeft; maar boven alle de overige Apostelen verkozen is, terwijl hem de Sleutelen des Hemelrijks alleen gegeven werden, om die aan de overigen mede te deelen.

Beöordeeling van dit werk.

Duidelijk deed dus OPTATUS eenige niet geringe ſtappen tot verzoening der *Katholijken* met de *Donatisten*. Hij ſpreckt PARMENIANUS ſteeds aan, met den naam van *Broeder*; hetwelk, voor deze tijden en voor de verbittering tusſchen deze beide partijën, geene kleinigheid was. Hij bewijst hem zelfs (*), dat, indien hem al deze naam mogt mishaagen, zij nogthans beiden, wegens hunnen gemeenſchappelijken oorſprong, Geloof, en Gebed, *Broeders* bleven. Wenschlijk ware het, indien het geheele werk van OPTATUS in dezen toon van zachtheid en verdraagzaamheid ware opgeſteld, maar hetzelve is bijna doorgaands een twistſchrift geworden, hetwelk, onder verſcheidene goede aanmerkingen, en vrij geloofwaardige berichten, door nodeloze uitwijdingen vermoeit; en vele driftige, harde, en beledigende ſpottende volzinnen bevat; waar bij komen menigvuldige verkeerde verklaringen en misvattingen der Heilige Schrift; laffe gemeene plaatzen uit de toenmalige Godgeleerdheid; invallen, die niet altijd wel gepast zijn, en een wel in het algemeen levendige, maar vaak gedwongene en duiſte-

(*) *Libr.* IV. *pag.* 71. *ſq.*

ſtere ſtijl. DU PIN, aan wien wij de beste uitgave van dit werk, en een wijdlopig uittrekzel van hetzelve (*), te danken hebben, berispt daar in wel de dwaling, dat die genen, welke den Doop van JOANNES ontvangen hadden, niet weder gedoopt zouden zijn; als ook de vergeeflijke dwaling, zoo als hij het noemt, welke aan den vrijën wil des menſchen te groote krachten toeſchrijft, enz. Maar anders verheft hij hetzelve bovenmate (†), en vindt zelfs (§), de hier voorgemelde beſchrijving, hoe God van de *Donatisten* door hunnen *Exorcismus* bij den Wederdoop genoodzaakt wordt te wijken, zeer aartig; hoe ongerijmd ze ook in de daad is. TILLEMONT (**) noemt het ook een voortreflijk werk, hetwelk voor de Kerk zoo lang nuttig zal zijn, als 'er Ketters en Scheurmakers zullen wezen, en hetwelk ook edel en ſierlijk geſchreven is. Beiden naamlijk zijn daaröm wel met hem in hunnen ſchik, omdat hij, door het beweeren van de éénheid der Kerk, en de hooge voortreflijkheid der *Roomſche* Kerk, het voor hen gemaklijk gemaakt heeft, alles wat met dezelve niet in betrekking ſtaat, voor Kettersch of Scheurziek te verklaaren.

Doch het geen geene wederleggingen of wetten tegen de *Donatisten* konden uitwerken, om deze gezindte merklijk te verzwakken, werd niet weinig, door hunne inwendige twisten en verdeeldheden, te weeg gebracht. Verdeeldheden onder de Donatisten.

De

(*) *Nouv. Bibl. des Aut. Eccles. T.* II. *p.* 109.

(†) *Pag.* 120. (§) *Pag.* 116.

(**) *Mémoires Tom.* VI. *pag.* 43.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Bijzonderheden van TYCHONIUS.

De eerſte, die een merkwaardig verſchil onder hen veröorzaakte, was, omtrent het jaar 370, TYCHONIUS, een ſcherpzinnig en welbeſpraakt man, zoo als AUGUSTINUS zelf hem noemt (*), en wien GENNADIUS naderhand den lof geeft (†), dat hij in Godsdienſtige wetenſchap wel geöefend, een kenner der Geſchiedenis, en ook met de overige Wereldlijke Geleerdheid, en met Kerkelijke zaken wel bekend geweest is. Daar is nog een Boek van hem overig: Eene aanwijzing tot verklaring der Heilige Schrift: *Regulæ ad investigandam et inveniendam intelligentiam ſcripturarum ſeptem* (§). Hij zegt zelf van de Regelen, welke hij daar in voordraagt, dat zij, als het ware, de ſleutels zijn en fakkels tot de verborgenheden der wet, welke alles in dezelve duidlijk maken. AUGUSTINUS (**) merkt hier wel op aan, dat dit veel te algemeen geſproken is, nademaal 'er moeilijke plaatzen genoeg in de Heilige Schrift voorkomen, die naar geheel andere Regelen verklaard moeten worden, dan deze zelven zijn. Echter ſtaat hij toe, dat het een recht nuttig Boek is, in hetwelk zij bevat zijn, waaröm hij 'er een uittrekzel van geeft, met bijgevoegde aanmerkingen, als ook met de waarſchuwing, dat de Schrijver deels als mensch gedwaald, deels als een *Donatistisch Ketter* geſproken heeft.

De

(*) *Contra Epist. Parmen. Libr.* I. *Cap.* 1.
(†) *De Viris Illuſtr. Cap.* 18.
(§) In *Biblioth. Patr. Max. T.* VI. *p.* 49.
(**) *De Doct. Christ. L.* III. *C.* 30. *T.* III. *p.* 44.

De eerſte dezer uitlegkundige Regelen van TYCHONIUS draagt tot opſchrift: *van den Heere en zijn Ligchaam*, (*de Domino et ejus Corpore.*) Volgends denzelven wordt, geſteld, dat in de Heilige Schrift ſomtijds hoofd en ligchaam, of CHRISTUS en de Kerk onder één perſoon voorgeſteld worden, aangewezen, hoe men met zekerheid bepalen kan, wat van den éénen of van het andere verſtaan moet worden, wanneer 'er beurtelings een overgang op beiden, zonder verändering van perſoon, plaats heeft. — Bij den *tweeden*, *over het tweevoudig gedeelde*, (*bipartito,*) *Ligchaam des Heeren*, merkt AUGUSTINUS aan, dat deze uitdrukking niet heel juist is; dewijl dat geen waar Ligchaam des Heeren is, hetwelk niet in eeuwigheid bij hem blijft; het had dus moeten zijn: *van het waare en gemengde*; of *van het waare en geveinsde Ligchaam*; als ook: *van de gemengde Kerk.* —— Op den *derden Regel: van de Beloften en van de Wet*, merkt AUGUSTINUS weder aan, dat hij ook kon genoemd worden: *van Geest en Letter*, of *van de Genade en het Gebod*, en hij voegt 'er bij, dat het meer eene groote *Vraag* is, dan een *Regel*, door welken men eene vraag zou kunnen oplosſen. TYCHONIUS heeft dezelve, zijns achtens, goed, maar niet volledig, beärbeid. Want hij zegt, dat onze werken, ons van God, uit verdienſte van het Geloof, gegeven worden; maar dat het Geloof zoodanig van ons is, dat het ons niet van God toekomt: welke laatſte ſtelling ſtrijdt met de woorden des Apostels EFEZ. VI. 23. — Zijnen *vierden Regel*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gel noemde TYCHONIUS, *van het foort en van het geſlacht*; waar door hij een *deel* en het *geheel* verſtond. Te weten, hij wilde door denzelven leeren, hoe men dikwijls min merkbare overgangen der Bijbelſche Schrijveren van het één tot het ander ontdekken moet. — De *vijfde Regel* voert zijnen naam van *de tijden*. TYCHONIUS beweerde, dat men door denzelven de in de Heilige Schrift verborgen liggende grootheid des tijds kan vinden of giſſen. — Naar den *zesden Regel*, de *invullende herhaling*, (*recapitulatio*,) leert men, dat het één en ander, hetwelk in den Bijbel naar tijdsvervolg verhaald ſchijnt te worden, evenwel nog tot den voorgaanden tijd gebracht moet worden. — Eindelijk, heeft de *zevende Regel* tot opſchrift: *van den Duivel en zijn ligchaam*. Want ook de Duivel is het hoofd der Godlozen, die als het ware zijn ligchaam uitmaken, zoo als de Kerk het ligchaam van CHRISTUS is.

Deze Regelen van TYCHONIUS waren ſcherpzinnig genoeg uitgedacht, en niet zonder eenige goede aanmerkingen. Men kan echter geenszins zeggen, dat zij juist de gewigtigſten en noodzaaklijkſten waren, die men als hulpmiddelen, bij het uitleggen van den Bijbel, moest gebruiken; of dat zij doorgaans grondig en doeltreffend kunnen heeten. Waaröm ondertuſſchen AUGUSTINUS, die zelf gemaklijk een overvloed van dat ſlag had kunnen bedenken, deze uit handen van eenen *Donatist* overgenomen heeft, zal men ligt begrijpen, dewijl deze *Donatist* de grondſtellingen van zijne partij niet volkomen getrouw bleef,

bleef, en dewijl hij, bij het verklaren der Heilige Schrift, even als AUGUSTINUS, zonder het eigenlijk ſpraakgebruik recht te kennen en te ontvouwen, zich door overdenken en vergelijken algemeene en bijzondere kunstgreepen vormde, om zekere zwarigheden te ontwijken, of *Allegoriſche* uitleggingen des te zekerer te ondersteunen.

TYCHONIUS had, naar het bericht van GENNADIUS, nog bovendien *ſchriften over zijne verſchillen met de andere Donatisten*, en *eene verklaring van de Openbaring van* JOANNES nagelaten. 'Er is werklijk nog een aantal *Preeken* over de *Openbaring van* JOANNES, welke voor dezen aan TYCHONIUS toegeſchreven zijn (*), maar met weinig moeite heeft men aangetoond, dat zij, uit laater tijden, van iemand afkomſtig zijn, die de *Donatisten* beſtrijdt, ook behelzen zij niets van het gene AUGUSTINUS en anderen aanhalen.

TYCHONIUS tastte de voornaamſte hoofdſtelling van zijne partij aan. Hij, door zoo vele plaatzen der Heilige Schrift geſchokt, ontwaakte, (zoo verhaalt het AUGUSTINUS (†), op zijne wijze,) en erkende, dat de Kerk van God, volgends de voorzegging der Profeeten, in de geheele Wereld is uitgebreid. Vervolgends begon hij, tegen de *Donatisten* zelve te bewijzen, dat niemand, zelfs door de grootſte overtredingen, deze Godlijke beloften te niet

(*) *Expoſitio in Apocalypſin* B. *Joannis*, *in Appendice Tomi* III. *Opp. Augustini pag.* 143.

(†) *Contra Epist. Parmeniani L.* I. *C.* 1. *p.* 7. *T.* IX.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

niet kan doen; dat derhalven de Godloosheid van ſommige leden der Kerk niet in ſtaat is, om de getrouw- en waarheid Gods in het vervullen van deze belofte te vernietigen. Maar terwijl hij, vervolgt AUGUSTINUS, dit nadruklijk en uitvoerig beweerde, en ook de tegenſprekers door vele duidlijke plaatzen der Schrift tot ſtilzwijgen noodzaakte; zag hij niet in, wat daar uit volgt, te weten, dat de Christenen in *Afrika*, tot de Gemeente, die door de geheele Wereld verſpreid is, behooren; niettegenſtaande de *Donatisten* zich van hunne Kerkgemeenſchap hadden afgeſcheiden. AUGUSTINUS prijst hem ook in éénen van zijne Brieven (*), dat hij de vraag heel goed behandeld had: hoe men het kwaad en de uitſporigheden in de Kerk van God, welke men, zonder den band van Eénheid te ſcheuren, niet weg kon nemen, dulden moet? Het gene hij nog op eene andere plaats (†) van TYCHONIUS verhaalt, ſchijnt zelfs aan te duiden, dat deze met den Wederdoop van zijne gezindte niet in zijn' ſchik geweest is. Hij verhaalt naamlijk, uit denzelven, hoe 270 *Donatiſtiſche* Biſſchoppen, op eene vergadering te *Karthago* gehouden, het beſluit hadden genomen, om ook met *Traditores*, indien zij niet op nieuw gedoopt wilden worden, Kerkelijke gemeenſchap te onderhouden; en dat hun Biſſchop DONATUS, *dit* zelfde, ten aanzien der *Mooren*, (*Mauri*,) had in acht genomen, alhoewel zij den Doop niet op nieuw ontvingen (§). Men

(*) *Ep.* CCXLIX. *T.* II. *p.* 665. (†) *Ep.* XCIII. *p.* 188.
(§) Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 148.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Men zou zich misschien verwonderen kunnen, dat TYCHONIUS, met zoodanige denkwijze, een *Donatist* gebleven is. En in de daad verscheidene laater Schrijvers hebben hem daaröm eenen huichelaar genoemd, of gedacht, dat men zijne gevoelens niet wel verstaan, en 'er daaröm verkeerde gevolgtrekkingen uit afgeleid had. Maar, naardien *Katholijken* en *Donatisten* hem deze gevoelens toeschrijven; schijnt men dit laatste niet te kunnen beweeren, zonder evenwel de beschuldiging van huichelarij op hem te doen kleeven. Hij kon trouwens erkennen, dat de Kerk niet geheel zuiver kon zijn, maar tevens kon hij beweeren, dat de *Katholijke* Kerk, in den grond, bedorven was, en dat hij dus verpligt ware, bij de meer zuivere *Donatistische* Kerk te blijven.

PARMENIANUS.

PARMENIANUS, een aanzienlijk Bisschop der *Donatisten*, ondernam het, TYCHONIUS te wederleggen. Daar wij den Brief niet meer hebben, welken hij, met dit oogmerk, aan hem schreef, moeten wij ons met de schetzen vergenoegen, welke AUGUSTINUS daar van gegeven heeft. Toen PARMENIANUS, schrijft hij (*), en de overige *Donatisten*, de voor hen nadelige gevolgen, van het stelzel van TYCHONIUS, zagen, wilden zij zich liever met 'de uiterste hardnekkigheid tegen de waarheid, welke hij verdedigde, verzetten, dan zich, door het toegeven derzelve, door de *Afrikaansche* Gemeenten laten overwinnen, welke de door hem verdedigde gemeenschap der Eénheid genoten, van welke zij zich hadden afge-

(*) *Contra Epist. Parmen. L. I. C. 1.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

geſcheiden. PARMENIANUS zocht hem eerst door eenen Brief, als het ware, te bekeeren; maar naderhand ſchreef hij, dat TYCHONIUS door één van hunne Kerkvergaderingen veröordeeld was. Verders beſchuldigt AUGUSTINUS PARMENIANUS, dat hij, bij zijne menigvuldige verwijtingen aan de *Katholijken*, zonder eenig bewijs, alleen op zijn woord geloofd wilde worden. Hij wederlegt wel zijnen tegenpartij niet, ſchrijft AUGUSTINUS elders (*), maar hij verdrukt en verſtikt hem daar mede, dat hij, niettegenſtaande zijn gevoelen, dat géen lid der Kerk door de zonde zijner medeleden ontreinigd wordt, evenwel de partij van DONATUS toegedaan bleef.

Geſchrift van AUGUSTINUS tegen hem.

Wij weten nog het één en ander van den inhoud van dezen Brief van PARMENIANUS, uit het Geſchrift, hetwelk AUGUSTINUS, omtrent het jaar 400, en dus eerst na de dood van PARMENIANUS, tegen hem, op begeerte van eenige *Katholijken*, in het licht gaf (†). In het eerſte Boek van dit werk weert hij de beſchuldigingen af, welke de *Donatiſtiſche* Biſſchop tegen de *Katholijken* had ingebracht, en ſchuift die veel meer op deze gezindte terug, daar hij den oorſprong der door hen verwekte ſcheuring, en derzelver voortgang, verhaalt: hij verwijt hun een afkeer van vriendſchappelijke geſprekken, eigene onëenigheden, geweldenarijën, en andere ſlechte ſtappen; ook beweert hij het recht der Vorsten, om Ketters of *Scheurmakers* te ſtraffen. Bijzon-

(*) *Epist.* XCIII. *pag.* 188.

(†) *Contra Ep. Parm. Libri tres T.* IX. *Opp. p.* 7.

zonder dringt hij 'er op aan, dat de Kerk niet zonder vermenging van goeden en kwaaden zijn kan. Maar in de *twee laatſte Boeken* tracht hij de Schriftuurplaatzen beter te verklaren, van welken PARMENIANUS zich bediend had, om de Scheuring der *Donatisten* met redenen te ondersteunen. Doch uit welke Boeken men bijna niets anders leert, dan dat PARMENIANUS eene menigte Schriftuurplaatzen op eengeſtapeld heeft, zonder derzelver waren zin, volgends verband en oogmerk, in het oog te houden; doch te gelijk, dat ook de *Katholijke* Bisſchop zich geen' beter Uitlegger van de Schrift betoont. Eéne plaats uit het *tweede* Boek (*), verdient hier aanmerking, alwaar hij ſtaan blijft bij eene belijdenis, welke de kracht der waarheid den *Donatisten* zal afgeperst hebben: *dat de gene, die zich van de Kerk afzondert, wel den Doop niet verliest; maar dat hij toch het recht verliest, om denzelven mede te deelen*, waar in AUGUSTINUS, op meer dan éene wijze, iet lafs vindt. Want, vooreerst, merkt hij aan, dat men van deze ſtelling geene reden opgeeft. Beide is een *Sacrament*, en beiden wordt aan iemand door zekere inwijding medegedeeld; het eerſte, wanneer hij *Gedoopt*, en het ander, wanneer hij *tot den Leerſtand gewijd* wordt; en daaröm mag men in de *Katholijke* Kerk noch het één noch het ander herhaalen. Het is ligt te zien, hoe hier, zelfs tegen het oogmerk van AUGUSTINUS, die het woord *Sacramentum* in de wijduitgeſtrekte betekenis van zij-

(*) *Libr.* II. *Cap.* 12. *pag.* 29.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijnen tijd nam, voor laater tijden, eene voorbereiding gemaakt wordt voor het *Sacrament der Priesterlijke inwijding*, (*Sacramentum Ordinationis.*)

Het is niet bekend, en nauwlijks waarschijnlijk, dat de gevoelens van TYCHONIUS, tegen welken zich zelfs eene Kerkvergadering der *Donatisten* verklaarde, onder hen eene Scheuring veröorzaakt hebben. Ondertusschen ontbrak het onder hen niet aan partijën. AUGUSTINUS hield het voor eene rechtvaardige straffe der *Donatisten*, dat zij, die de éénheid der *Katholijke* Kerk gescheurd hadden, in vele kleine deelen gesnipperd en verdeeld, te grond gingen (*). Hij verzekert, misschien niet zonder eenige vergrooting, dat 'er onder hen zoo vele ongemeen kleine partijën zijn, voornaamlijk in de Landschappen *Mauritanië*, *Cæsarienſis*, en *Numidië*, waar hij zelf leefde, dat zij dezelven niet allen aanwijzen, noch hij ze noemen kon (†). En desniettemin beweerde elke derzelven, schoon somtijds uit weinige aanhangers bestaande, dat zij alleen de ware Doop bezat, welke niet ééns in de andere *Donatistische* partijën te vinden was (§). Daar evenwel, met alle deze onëenigheden, de *Donatisten*, nog met het begin der Vde eeuw, drie tot vier honderd Bisschoppen hadden, en gemeenschappelijk den *Katho-*

Andere partijën onder de Donatisten.

(*) *Contra Epist. Parmen. L.* I. *C.* 4.

(†) *Epist.* XCIII. *pag.* 181, 182. *Tractat.* X. *in Evang. Johan. Tom.* III. *Opp. pag.* 270.

(§) AUGUSTIN. *de Baptismo contra Donatist. L.* I. *C.* 6. *Tom.* IX. *Opp. pag.* 56.

Digitized by Google

tholijken wederſtaan hebben: zoo moet men den afkeer tegen de *Katholijken*, waar in zij allen overeenkwamen, en de algemene grondſtelling, die hen van dezen ſcheidde, daar bij voornaamlijk in aanmerking nemen.

Rogatisten.

Eéne der allereerſte *Donatistiſche* partijën, in dezen tijd, waren de *Rogatisten*. Dezen hadden hunnen naam van ROGATUS, eenen geboren *Moor*, (*Maurus*,) die, naar allen ſchijn, Biſſchop van *Cartenna* in *Mauritania-Cæſarienſis* geweest is. Hier hadden zij ook hunne voornaamſte verblijfplaats. Zij ſchijnen ontſtaan te zijn, tusſchen het jaar 362 en 370; maar omtrent het jaar 408 beſtond hunne Gemeente nog uit tien of elf Biſſchoppen. Volgends AUGUSTINUS, hadden zij eene zachtere denkwijze, dan de andere *Donatisten* (*). Evenwel wil hij dit niet als eene deugd in hen aangemerkt hebben. „ Gijlieden ſchijnt zachter te we„ zen," ſchrijft hij (†), „ omdat gij met de zoo „ wreede benden der *Circumcelliones* niet woedt. „ Maar geen wild dier, hetwelk niemand wondt, „ wordt daaröm mak genoemd, omdat het geene „ tanden en klauwen heeft. Gijlieden zegt, dat gij „ niet woeden wilt; maar ik geloof, dat gij niet „ kunt." enz. In plaats van zoo haatlijke aanmerkingen, zou de Kerkleeraar beter gedaan hebben, indien hij ons gezegd had, waar in de partij van RO-

(*) *Epist.* XCIII. *pag.* 174, 178, 182. *contra Ep. Parmen. L.* I. *C.* 10. *contra litter. Petil. L.* II. *C.* 83.

(†) *Epist.* XCIII. *pag.* 178.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ROGATUS onderſcheiden was van de overige *Donatisten*. Want dit kan men uit hem niet bewijzen, dat het alleen hunne zachtere gezindheid jegens de *Katholijken* zou geweest zijn. Op eene andere plaats (*) toch meldt hij, dat een Bisſchop der *Rogatisten* aan zijne Gemeente den naam van *Katholijken* gegeven hebbe, niet uit kracht van eene Kerkelijke gemeenſchap met de geheele Wereld, maar van wege de waarneming van alle Godlijke wetten en *Sacramenten*. Hoe het zij, de *Donatisten* zelve deeden deze partij wreede onderdrukkingen ondergaan; waar toe zij gelegenheid vonden, wanneer de *Moorſche* Vorst FIRMUS, in het jaar 372, tegen de *Romeinen* was opgeſtaan, en hen beöorloogde. Meer dan dertig jaaren daar na billijkten en bevorderden ook de *Katholijken* eene harde en veelvuldige vervolging tegen de *Donatisten*, waar door de *Rogatisten* insgelijks getroffen werden. VINCENTIUS, die, omtrent het jaar 380, opvolger was geworden van ROGATUS in zijn Bisdom, betoonde daar over aan AUGUSTINUS in eenen Brief zijne verwondering, dat een zoo min Christelijke grondregel door de *Katholijke* Leeräaren was aangenomen. AUGUSTINUS antwoordde hem, met dien vermaarden en langen Brief (†), waar in hij de redenen opgeeft, om welken hij zijn voormalig gevoelen, hetwelk in het gemeen de geweldenarijën tegen dwalende en ſcheurzieke Christenen niet begunſtigde (§), veränderd had.

(*) *L. c. p.* 182. (†) *Ep.* CXIII. *p.* 174-191.
(§) Zie ons VI. *Deel*, *Bladz.* 247.

had. Het is jammer, dat de Brief van VINCENTIUS niet bewaard is gebleven, waar in hij aandrong, dat men in geloofszaken geene dwangmiddelen gebruiken mag. Thans kan men flechts weinig van deszelfs inhoud zeggen, dan enkel uit de zoogenoemde wederlegging; bij voorbeeld, dat hij beweerde, geen geval in het Nieuwe Testament opgemerkt te hebben, waar van de Koningen der aarde iet voor de Kerk tegen hare vijanden verzocht was; dat hij uitriep: *Welk Apostel heeft zich ooit in geloofszaken van eens anders goed meester gemaakt?* dat hij vreesde, indien Heidenen en Jooden van zulke Keizerlijke wetten tegen Christenen hoorden, dat zij den naam van God nog langer zouden lasteren; dat hij, (waarfchijnlijk tegen den gewoonen roem der *Katholijken* van de uitbreiding van hunne Kerk over de geheele Wereld,) het alleen een gering gedeelte der Wereld noemde, in hetwelk het Christendom bekend was; en dat hij zijn gevoelen met overëenftemmende getuigenisfen van CYPRIANUS, HILARIUS, en andere *Katholijke* Leeraaren, bevestigde.

Andere aanhangen van *Donatisten*, die ook bij AUGUSTINUS voorkomen, doch als het ware, flechts in het voorbijgaan, genoemd geworden, bij voorbeeld de *Claudianisten* en *Urbanenfes* (†), fchijnen van zeer weinig belang geweest te zijn; ook weet men van de reden niet één van hunne afwijking van

Andere aanhangen van Donatisten. De Maximiänisten

(*) *Contra Cresconium Donat. L.* IV. *C.* 9. *p.* 333. *Cap.* 60. *pag.* 354. *Tom.* IX. *Opp.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van de overigen. Maar de vermaardſte en aanzienlijkſte van allen maken de *Maximianisten* uit. Na het overlijden van PARMENIANUS, Biſſchop der *Donatisten* te *Karthago*, in het jaar 392, werd PRIMIANUS tot zijnen opvolger aangeſteld. Bij deszelfs inwijding waren onder anderen Biſſchoppen ook FELICIANUS van *Muſti*, en PRÆTEXTATUS van *Aſſur*, tegenwoordig (*). PRIMIANUS haalde zich van tijd tot tijd vele beſchuldigingen op den hals. Hij nam, dewijl de verdeeldheden onder de *Donatisten* hun zoo veel verdriet veröorzaakten, de *Claudianisten*, en zelfs vele deugnieten, in de Kerkgemeenſchap aan; in plaats van nog levende Biſſchoppen ſtelde hij anderen aan; den Ouderling FORTUNATUS liet hij in een heimlijk gemak werpen, omdat hij zieken gedoopt had; eenen anderen Ouderling verbood hij de Kerkelijke gemeenſchap, opdat hij hem dwingen zou, zijnen Zoon te ontërven; ook beging hij nog meer buitenſpoorigheden. Dit alles verhaalt AUGUSTINUS aan zijne Gemeente, wel uit de handelingen van eene Kerkvergadering, maar toch in eene Preek, over den XXXVIſten Pſalm (†). Zijn gedrag omtrent MAXIMIANUS, *Diakon* te *Karthago*, maakte PRIMIANUS het meest gehaat. Hij beſloot hem, en drie andere Kerkedienaaren aldaar, ROGATIANUS, DONATUS, en SALGAMIUS, mannen, die, zoo als hun aanhang beweerde, zoo onſchuldig,

(*) AUGUSTIN. *contra Epist. Parmen. L.* III. *C.* 2, 3. *contra litt. Petil. L.* I. *C.* 12.

(†) *Serm.* II. *in Pſalm.* XXXVI. *T.* IV. *Opp. p.* 209.

dig, als verdienſtlijk, waren, uit de Kerkelijke gemeenſchap te ſtooten; vergeefs zocht hij zijnen Ouderlingen de toeſtemming daar toe af te dwingen, en ſprak eindelijk zijn vonnis tegen hen uit, zonder beſchuldiger of getuigen, terwijl MAXIMIANUS zelfs ziek en afwezend was (*). AUGUSTINUS laat het aan zijne plaats, of MAXIMIANUS zijnen Biſſchop, door hoogmoed, of wel, volgends het voorgeven zijner aanhangeren, door zijne liefde tot de gerechtigheid, beledigd had (†); zonder dat wij in ſtaat zijn, zulks te beſliſſen.

Kerkvergadering der Donatisten te Karthago.

Evenwel kreeg MAXIMIANUS aanhangers genoeg; inzonderheid werd hij door zekere vrouw ondersteund, omtrent zoo als welëer LUCILLA MAJORINUS ter zelfder plaatze gedaan had (§). De Ouderlingen van *Karthago* hielden vruchteloos bij PRIMIANUS aan, dat hij zijne verkeerde handelingen zou verbeteren. Zij brachten tevens eene vergadering van 43 Biſſchoppen bijëén, welke in de gemelde Hoofdſtad gehouden werd. Verre echter, dat PRIMIANUS op hunne indaging op dezelve verſcheen, hitſte hij veel meer het graauw op, om de huizen van zijne tegenpartij omver te haalen; hij liet de Kerken, met Gerichtsdienaren, die hij van de Overheid verkregen had, bezetten, opdat de Biſſchop-

(*) AUGUSTIN. *l. c. pag.* 208.

(†) AUGUSTIN. *de Gestis cum Emerito Donatist. Tom.* IX. *Opp. pag.* 428.

(§) AUGUSTIN. *Epist.* XLIII. *pag.* 75. Vergelijk *Deel* IV. *Bladz.* 133.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſchoppen daar niet in konden komen; zij werden van zijne bedienden met het werpen van ſteenen en met ſtokſlagen mishandeld, behalven meer andere beſchimpingen, welke zij van hem dulden moesten. Op deze wijze, bleef hun niets overig, dan PRIMIANUS te veröordeelen. Evenwel deeden zij dit enkel bij voorraad, om voor de rust der Kerk te zorgen, terwijl zij hem nog de vrijheid lieten, om zich voor eene talrijker vergadering te verdedigen (*).

Andere Kerkvergadering te Caberfuſa.

Zoodanige Kerkvergadering van meer dan 100 Bisſchoppen werd ook reeds in het jaar 393 te *Cabarſuſa*, in het Landſchap *Byzacene*, gehouden. Dan dewijl PRIMIANUS zich aan deze zoo min kreunde, als aan de eerſte, ontzette deze hem van zijne waardigheid, en ſloot hem uit de Kerkelijke gemeenſchap uit. Zij deed dit in *tegenwoordigheid van den Heiligen Geest*, en zoo als hare nog krachtiger woorden luidden: *Het heeft ons en den Heiligen Geest goedgedacht.* Opdat voorts alle hare Medechristenen in geheel *Afrika* zich daar naar zouden ſchikken, meldde zij hun dit alles wijdlopig: en het is juist haar *Sijnodale Brief*, welken AUGUSTINUS zijnen *Katholijken* Toehoorers, in éene zijner Preeken, liet voorlezen, met de ondertekeningen van 53 Bisſchoppen, omdat dit zoo zeer tot beſchaming der *Donatisten* moest dienen (†). Te gelijk ſtelde de-

(*) AUGUST. *Serm.* II. *in Pſ.* XXXVI. *p.* 208-210. *Idem contra Cresconium Donat. L.* IV. *C.* 6, 7, 9. *T.* IX. *Opp. pag.* 381. *ſq.*

(†) *Serm.* II. *in Pſalm.* XXXVI. *pag.* 207-211. *contra*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deze vergadering MAXIMIANUS aan tot Biſſchop van *Karthago*. Dus vormde zich de aanhang der *Maximiänisten* volkomen; en weldra ging deze zoo ver, dat zij de genen, die van PRIMIANUS gedoopt waren, nog ééns doopte. Deze aanhang oefende wel geene geweldenarijën, zoo als andere *Donatisten*; maar dezelve ſchijnt daar toe ook te zwak geweest te zijn (*).

Derde Kerkvergadering.

Ten minſten vertoonde de zwakheid van dezen aanhang zich daar in, dat hij niet ééns in ſtaat was, PRIMIANUS daadlijk van zijn Biſſchoppelijk ambt te berooven. Deze had niet alleen te *Karthago*, maar ook in het overige van *Afrika*, onder de *Donatisten* de meeste aanhangers. Zonder zich derhalven aan de beide gemelde Kerkvergaderingen te ſtooren, die hem veröordeeld hadden, wendde hij zich tot de *Numidiſche* Biſſchoppen, om zijne zaak door hen te laten beſliſſen. Behalven dezen, kwamen 'er nog *Donatiſtiſche* Biſſchoppen, uit alle overige *Afrikaanſche* Landſchappen, ten getale van 310, in April des jaars 394, bijéén, waarom zij dit ook een *algemeen concilie* noemden (†). Hier bevond zich geen *Maximiänist* onder; ook ſchijnt 'er geen één toe genodigd te zijn geweest. Dienvolgends bereikte PRIMIANUS, die zelf onder de Biſſchop-

tra Crescon. l. c. et Libr. III. *Cap.* 13-40. *contra Ep. Parmen. Libr.* I. *Cap.* 4.

(*) AUGUSTIN. *contra Crescon. Libr.* III. *Cap.* 13, 52. *contra litter. Petil. L.* I. *C.* 10, 12-58. *contra Epist. Parmen. Libr.* II. *Cap.* 3.

(†) AUGUSTIN. *contra Crescon. L.* IV. *C.* 4.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſchoppen zijne plaats bekleedde, en niet als beſchuldiger optrad, des te gemaklijker zijn oogmerk. De Kerkvergadering bevestigde hem in zijne waardigheid; en zette MAXIMIANUS, met de XII Biſchoppen, die hem gewijd hadden, af, hen te gelijk uit de Kerkelijke gemeenſchap ſluitende; maar aan de overige aanhangers van MAXIMIANUS gaven zij een uitſtel tot den 25ſten December, binnen welken tijd de genen, die hem verlaten zouden, met behoud van hunne ambten en eere weder aangenomen zouden worden; maar na denzelven zou hun alleen de weg der openbare boete openſtaan. AUGUSTINUS heeft van de beſluiten dezer Kerkvergadering zoo lange plaatzen ingevoegd in zijne ſchriften, dat ſommigen gedacht hebben, dat zij daar geheel in te vinden zijn. Nog waarſchijnlijker wordt het door zijne uitdrukkingen, dat EMERITUS, Biſchop der *Donatisten*, te *Cæſarea*, in *Mauritanië*, (waaromtrent het hedendaagsch *Algiers* ligt,) opſteller van dezelven geweest is. Derzelver opſtel, hoe gezwollen, gedwongen, en opgevuld met ſcheldwoorden ook, had evenwel de algemeene toejuiching der vergaderde Biſchoppen; die zelfs niet één elk bijzonder hunne ſtem wilden geven, maar dit opſtel als de beste gemeenſchappelijke uitdrukking van hunne gezindheden aannamen (*). Het

(*) AUGUSTIN. *Serm.* II. *in Pſ.* XXXVI. *p.* 211. *contra Ep. Parm. L.* II. *C.* 3. *L.* III. *C.* 4. *contra litter. Petil.* I. *C.* 10. *contra Crescon. L.* III. *C.* 52. *L.* IV. *C.* 2, 6, 7, 10. *de Gestis cum Emerito Donat. Tom.* IX. *Opp. pag.* 429.

Digitized by Google

Het gevolg dezer beſluiten ſtemde eenigermate met de verwachting van derzelver ontwerpers overeen. Niet weinige Biſſchoppen der *Maximiänisten* gingen tot de partij van PRIMIANUS over: en dit heerſchende gedeelte der *Donatisten* doopte die genen niet weder, die van dezen, geduurende hunne afſcheiding, gedoopt waren geworden. Eene handelwijze, waar door de *Donatisten*, tegen hunnen eigenen grondregel van de ongenoegzaamheid van den Doop, buiten hun Kerkgenootſchap, ſtrijdig handelden (*). Evenwel bleef deze ſcheuring aanhouden; waaröm zij tot geweldige maatregelen tegen dezelve overſloegen. MAXIMIANUS, de hoofdperſoon in dezelve, had niet weinig te lijden: men haalde zijne Kerk te *Karthago* omver, ook verloor hij zijn huis aldaar, zonder dat hij zich echter met zijne partijën wilde verëenigen. Zijne aanhangers werden, met den bijſtand des Stadhouders en andere Overheden, uit hunne Kerken verdreven; men drong hun andere Biſſchoppen op; en maar zelden hielden zich de Biſſchoppen der *Maximiänisten* ſtaande, door geweld met geweld te keeren. De *Donatisten* bedienden zich zelfs, om deze partij te grond te helpen, van die wetten, welke tegen de Ketters en tegen hen zelven gegeven waren. Somtijds klaagden zij, onder den naam van *Katholijken*, dien zij zichzelven gaven, bij Heidenſche Stadhouders, die niets van het onderſcheid wetende, tusſchen Do-

Verdere lotgevallen der Maximianisten.

(*) AUGUSTIN. *contra Epist. Parmen. L. I. Cap. 4. contra Crescon. L. IV. C. 30.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Donatisten en *Katholijken*, zich vergenoegden, dat MAXIMIANUS door de uitſpraak eener vergadering van meer dan 300 Biſchoppen veröordeeld was (*). Ondertuſſchen heeft AUGUSTINUS niet vergeten, aan de *Donatisten* tegen te werpen, dat zij vele *Maximiänisten* herdoopt hebben (†).

Allerhardſt behandelden zij die Biſchoppen, die MAXIMIANUS gewijd hadden. Onder dezen werd SALVIUS, Biſchop van *Membreſa*, door een gerichtlijk vonnis van den *Proconſul*, van zijn Bisdom beroofd. Dewijl zijne Gemeente hem zeer was toegedaan, werden de inwoners eener naburige ſtad gelast, om dit vonnis te voltrekken. Hij bood met de zijnen wel tegenſtand, maar werd eindelijk overweldigd, en met ſlagen en op andere gevoelige wijzen mishandeld (§). PRÆTEXTATUS en FELICIANUS, die insgelijks tot deze Biſchoppen behoorden, werden door de *Donatisten* meermalen voor den Richterſtoel des Stadhouders gedaagd, en moesten, volgends deszelfs herhaalde bevelen, uit hunne Bisdommen gezet worden; maar zij handhaafden zich,

(*) AUGUSTIN. *contra litt. Petil. L.* I. *C.* 18. *L.* II. *C.* 58. *contra Ep. Parm. L.* I. *C.* 11. *contra Crescon. L.* III. *C.* 59. *L.* IV. *C.* 46, 47. *de Gestis cum Emerito p.* 429. *Ennarratio in Pſ.* LVII. *p.* 411. *T.* IV. *Opp. Epist.* XLIV. *Tom.* II. *pag.* 78.

(†) *Contra Epist. Parm. L.* III. *Cap.* 4. *contra litt. Petil. Libr.* I. *Cap.* 16.

(§) AUGUST. *contra Ep. Parm. L.* III. *C.* 6. *contra Crescon. L.* III. *C.* 59. *L.* IV. *C.* 3, 4, 48-50.

Digitized by Google

zich, met hulp van hunne Gemeenten. Doch, ten laatſten kwamen zij, omdat zij veel gevaar liepen, met dezelven weder over in de gemeenſchap van den grooten *Donatiſtiſchen* hoop; waar bij zij echter aan geene boetdoening, noch die van hen gedoopt waren, aan eenen herhaalden doop onderworpen waren (*). Voornaamlijk was de beruchte *Donatiſtiſche* Biſſchop OPTATUS van *Tamugada* in *Numidië* geducht voor de *Maximiänisten*. AUGUSTINUS noemt hem, ter onderſcheiding van andere Biſſchoppen van dezen naam, den *Gildoniäanſchen* OPTATUS, omdat hij in zoo naauwe betrekking ſtond met GILDO, den Heidenſchen Veldheer der *Romeinen*, in *Afrika*, die zich in het jaar 397 van dit Land meester maakte, maar reeds in het volgende jaar het leven verloor, dat hij doorgaands van deszelfs Soldaaten verzeld was. Door deze ondersteuning viel het hem ligt, alle ſoorten van onrechtvaardigheden en onderdrukkingen, inzonderheid tot voldoening zijner roofzucht, uit te oefenen; zoodat hij tien jaaren achter een, van het jaar 388 af, de algemeene verfoejing van *Afrika*, en alle Godsdienſtpartijën aldaar werd. De *Donatisten* zelve loochenden zijne buitenſporigheden niet, maar gaven veel meer hem de ſchuld van de geweldigſte maatregelen tegen de *Maximiänisten*, ſchoon zij hem voor het overige verëerden als hunnen vermogendſten Leeraar.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

(*) AUGUST. *contra Crescon. L.* III. *C.* 56-60. *L.* IV. *C.* 3-4. *contra Ep. Parm. L.* II. *C.* 13. *de Gestis cum Emerito p.* 429. *Ep.* CVIII. *p.* 236.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

aar. De val van GILDO was ook de zijne; hij ſtierf in de gevangenis, of werd daar in ter dood gebracht (*).

Niettegenſtaande de verdrukkingen, welke de *Maximiänisten* van de *Donatisten* moesten uitſtaan, plantte deze partij zich echter nog een' geruimen tijd in de vijfde eeuw voort. Nogthans gaven deze Scheuringen aanleiding, dat, van tijd tot tijd, vele *Donatisten* overgingen tot de *Katholijken*, waar toe de ijver en werkzaamheid van AUGUSTINUS veel toebracht. Toen deze, in het jaar 391, *Ouderling* te *Hippo-Regius*, in *Numidië*, en vier jaaren daar na Bisſchop, benevens den nog in leven zijnde VALERIUS, en na deszelfs overlijden, in het jaar 396, alleen Opziener dier Gemeente geworden was, vond hij de *Donatisten* aldaar veel talrijker dan de *Katholijken*; zelfs was hun Bisſchop FAUSTINUS niet lang te vooren magtig genoeg geweest, om gedeeltlijk te kunnen verhinderen, dat 'er voor de *Katholijken* geen brood gebakken werd (†). AUGUSTINUS, die 'er zijne eer in ſtelde, Ketters en Scheurmakers te vernederen, gaf zich daaröm, zoo dra hij zijn leerambt aanvaard had, alle moeite, om dezen aanhang in zijn Vaderland afbreuk te doen. Hij predikte vlijtig tegen denzelven, gaf ten zelfden einde onderwijs in de huizen, was oplettend op alle ſtappen der

De Donatistenverzwakken, bijzonder door den ijver en werkzaamheid van AUGUSTINUS

(*) AUGUST. *contra Ep. Parm. L.* II. *C.* 2, 4, 9, 52. *contra litt. Petil. L.* I. *C.* 13-24. *L.* II. *C.* 23, 83, 92. *contra Crescon. L.* III. *C.* 13-60. *L.* IV. *C.* 24, 46.

(†) AUGUST. *contra litt. Petil. L.* II. *C.* 83.

Digitized by Google

der *Donatisten*, waar door zij zich bloot gaven, en haalde 'er van tijd tot tijd verſcheidenen tot zijne Gemeente over, ſchreef aan hunne Biſchoppen en andere aanzienlijken, vermaande hen, de waarheid naauwkeurig te onderzoeken, en daagde zelfs hen wel tot een mondgeſprek uit; ook nam hij menigvuldigmalen de pen tegen hen op. Men ziet uit ſommige voorbeelden in zijne Preeken en Brieven, dat hij zich vrij liefderijk en uitlokkend omtrent hen uitdrukte, en zelfs den ſchijn vermijdde, als of hij geweld gebruiken, en het gemeen tegen hen opſtoken wilde. De *Donatisten* integendeel ontweken zijne voorſlagen tot een geſprek, zoo veel mogelijk; hij kon 'er hen maar heel zelden toe brengen, en zij waren zonder gevolg. Tot een voorwendzel van dit gedrag haalden zij zijne welſprekendheid en ſlimme ervarenheid in het redentwisten aan; en in de daad men verwondert zich nog heden over zijne ongemeene woordenrijkheid, en over de behendigheid, waar mede hij zich op vele zijden weet te wenden en te draajen, zonder juist altijd de rechtvaardige zaak te verdedigen. Verbitterd over zijnen roem en toejuiching, waar door zij veel verlies leden, noemden de *Donatisten* hem eenen verleider en bedrieger der zielen, eenen wolf, dien men, tot beſcherming der kudde, behoorde dood te ſlaan, voor welke daad God alle zonden vergeven zal. Onze Lezers zullen hier wel gelieven te herdenken, dat, in dezen lof en berisping, alleen de ééne partij ſpreekt (*). Ten

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) POSSIDII *Vita Augustini C. 7, 9, 10, 12. in*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ten einde zelfs de geringſten en onkundigſten onder het volk bevatlijk te leeren, hoe het met de zaak der *Donatisten* gelegen zij, bracht hij in het jaar 393 hunne geſchiedenis en de voornaamſte gronden tegen hen in een *Gezang* of *Liedjen*, (*Pſalmus contra partem Donati*,) waar mede het IXde *Deel* zijner werken, in de Benedictijner Uitgave, begint. Dit Lied is *Alphabetisch*, (*abecedarius*,) dewijl elk couplet met eene nieuwe letter volgends het Alphabet begint, om gemaklijker van buiten geleerd te worden; en op het ſlot wordt telkens de regel herhaald: *Allen, die u over den vrede verheugt, oordeelt ook naar recht!* Hij wilde 'er geen eigenlijke maat van Lettergreepen in brengen, zoo als hij zelf ſchrijft (*), opdat hij niet genoodzaakt zou zijn, ſommige voor den grooten hoop onverſtaanbare woorden te gebruiken. Het is in de daad een liedjen, geſtemd naar de begrippen van het gemeen, hier en daar een waar ſtraatliedjen, door hetwelk AUGUSTINUS vrede en eenigheid zocht in te boezemen, terwijl hij aan geene van beide de partijën, maar toch aan de *Katholijken*, het meest gelijk geeft. „ Heeft MAKARIUS," zoo laat hij onder anderen zingen, „ de maat overtreden, welke „ in de wet van CHRISTUS ſtaat voorgeſchreven, „ dan

Append. T. X. *Opp. p.* 176. *Ep.* XXIII. *p.* 23. *Epist.* XXXIII. *p.* 47. *Ep.* XXXIV. *p.* 49. *Ep.* XLIII. *p.* 76. *Ep.* XLIV. *p.* 76. *contra litt. Petil. L.* III. *C.* 16. *contra Cresc. L.* I. *C.* 1, 13. *Serm.* XLVI. *de Pastor. T.* V. *Opp. p.* 169. (†) *Retractat. L.* I. *C.* 20.

„ dan heeft hij zich geſchikt naar de Keizerlijke
„ wetten, en geſtreden voor de éénheid. Ik zeg
„ niet, dat de uwe ſlechter zijn. Want wie heeft
„ hun bevolen, in *Afrika* zoo te woeden? Zij
„ kunnen niet bewijzen, dat CHRISTUS of de Kei-
„ zer dit geboden heeft: Stokſlagen en brandſtich-
„ ten, en eene woede zonder wet! Omdat 'er ge-
„ ſchreven ſtaat: *Steek u zwaard weder in de*
„ *ſchede!* gelooven zij, dat een ſtokſlag geene mis-
„ daad is. Niet opdat iemand ſterve; maar dat hij
„ ſlechts duchtig afgeklopt worde, en naderhand
„ ſterve, aan verzwakking. Doch als zij zich over
„ hem ontfermen, ſlaan zij hem met eenen ſtok
„ dood." Men kan ligt beſliſſen, of zulk een arm-
hartig gerijmd volksliedjen het doel van AUGUSTI-
NUS bevorderd, dan of het niet veel meer de ge-
moederen ſterker tegen malkanderen verbitterd heeft?
en of het over het geheel wel een werk zij, zijn
verſtand waardig?

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Terſtond daar na ſchreef AUGUSTINUS eene we-
derlegging van eenen Brief van den reeds overlede-
nen DONATUS *den Grooten*, in welken deze had
willen bewijzen, dat de waare Doop van CHRISTUS
alleen bij zijne partij was. Dit geſchrift is wel ver-
loren gegaan, maar verdient aanmerking wegens eene
opheldering, welke AUGUSTINUS, in laater jaaren,
van eene plaats in hetzelve gegeven heeft. „ Ik
„ heb," zegt hij (*), „ daar in van den Apos-
„ tel PETRUS beweerd, dat de Kerk op hem, als
„ op

(*) *Retractat. Libr.* I. *Cap.* 21.

III BOEK VIII. Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ op den *rotsſteen*, gegrond was; welken zin ook „ zoo velen aannemen, die den bekenden Lofzang „ van AMBROSIUS zingen. Maar ik weet, dat ik „ naderhand deze plaats zeer dikwijls zoo uitgelegd „ heb, dat men CHRISTUS zelven, wien PETRUS „ beleden had, door dien *rotsſteen* verſtaan moet; „ als of PETRUS, naar dezen *rotsſteen* genoemd, „ den perſoon der *Kerk* verbeeldde, welke op de- „ zen rotsſteen gebouwd wordt, en die de Sleute- „ len des Hemelrijks ontvangen heeft. Want, 'er „ is niet tegen hem gezegd: *Gij zijt de Rots-* „ *ſteen*; maar: *Gij zijt* PETRUS. Doch, de *rots-* „ *ſteen* was CHRISTUS; en dewijl PETRUS hem „ zoo beleed, als hem de geheele Kerk belijdt, is „ hij daaröm PETRUS genoemd. Nu mag de Le- „ zer het waarſchijnlijkſte van deze twee gevoelens „ verkiezen."

Kerkvergaderingen te Karthago.

Terwijl AUGUSTINUS zich dus beijverde, werd in het jaar 393 eene *algemeene Kerkvergadering* uit de *Katholijke* Gemeenten van alle Provintiën van *Afrika*, onder voorzitting van AURELIUS, Biſchop van *Karthago*, te *Hippo* gehouden, welke hem in dezen ijver kon verſterken. Wij hebben weinige naauwkeurige berichten van dezelve, en zelfs geene volledige of zekere lijst van hare beſluiten. 'Er ſtaan in eene oude verzameling van *Afrikaanſche* Kerkwetten (*), eene kleine aanwijzing van deze beſluiten, en verſcheidene wetten, die misſchien tot haar behooren; bijzonder is een uittrekzel van dezelven door

(*) *Cod. can. Eccl. Afric. T.* I. *Act. Conc. Hard. p.* 882.

door de Kerkvergadering van *Karthago* in het jaar 397 gemaakt, die met derzelver beſluiten bewaard is gebleven, waar bij nog een ſtuk uit de verzamelingen der *Kerkvergadering* van *Hippo* gevoegd is (*). Zij ſtaan bovendien geheel in de *Canones* van de Kerkvergadering van *Karthago*. Vervolgends worden zij, in laater Kerkvergaderingen, of verzamelingen, zoo als in die van FULGENTIUS FERRANDUS, in de IVde eeuw, aangehaald. Ondertuſſchen blijft hier veel onzekerheids over, omdat zij in deze verſcheidene uittrekzels merklijk van elkander verſchillen, en 'er misſchien meer dan één Kerkvergadering van *Hippo* onderling verward is geworden.

Zoo veel men kan onderſcheiden, is het volgende op deze Kerkvergadering te *Hippo* beſloten. Voorëerſt bevestigde zij de *Geloofsbelijdenis van Niceë*, en maakte eenige bijzondere ſchikkingen voor de *Afrikaanſche* Gemeenten en Biſſchoppen. Vervolgends beval zij, dat de *Voorlezers* zich van de openlijke groetenis, met welke de *Biſſchoppen* de Gemeente plagten aan te ſpreken, bij voorbeeld, *de Heere zij met ulieden!* niet zouden bedienen. — Geene anderen zullen tot *Geestlijken gewijd* worden, dan zulken, die van hunne kindsheid af in de Heilige Schrift onderwezen zijn. — Bij de inwijding der Biſſchoppen en andere Geestlijken zouden hun vooraf de *wetten der Kerkvergaderingen* ingeſcherpt worden. — Zelfs in den hoogstplegtigen *Paasch-*

(*) *Statuta Concilii Hippon. Brev. p. 969. l. c.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Paaschtijd, zal den *Katechumenen* alleen het gewoone *Sacrament des Zouts* toegediend worden, omdat zij, dewijl de Gelovigen in deze acht dagen het *Sacrament* niet veränderen, hetzelve ook niet veränderen mogen. Deze *Canon* heeft eenige duisterheid, maar doelt op de *melk*, *honig*, en *zout*, welke aan de *Katechumenen*, geduurende hunnen ſtaat, van de vrijwillige giften, (*oblationes*,) der Geloovigen gegeven werden (*). Dit alles noemde men, gelijk zoo veel andere dingen, die tot een Kerklijk of Godsdienſtig gebruik gewijd waren, *Sacramenten*. Ook is de zinbeeldige uitlegging, als voorbereidende tot den Doop, het Heilig Avondmaal, en het Christendom, waar mede de *Katechumenen* dit ontvingen, bekend; naardien nu de Geloovigen, ten tijde van het Paaschfeest, ten minſten van den tweeden dag af, zoo als men uit den 23ſten *Canon* beſluiten mag, geen melk of honig offerden, zoo zou men den *Katechumenen* alleen van het gewoone gezegende zout geven. — Aan de lijken der *Overledenen* zal het *Heilig Avondmaal* niet gegeven worden; even min zal men *dooden doopen*. — *Alle jaaren* zal 'er eene *Kerkvergadering* van afgevaardigden uit alle *Afrikaanſche Landſchappen* gehouden worden. — Eenen *Biſſchop* zal men bij den *Primaat*, (*Primas*,) van zijne Provintie *beſchuldigen*, en als hij voor denzelven niet op den bepaalden dag verſchijnt, zal men de Kerkelijke gemeenſchap met hem opheffen. — Indien hij zich niet

(*) ALBASPIN. *Obſerv. Libr.* II. *pag.* 280.

niet één's voor de *algemeene jaarlijksche Sijnode* ſtelt, dan veröordeelt hij daar door zich zelven, en geene Biſchoppen, noch zijne Gemeente, zullen gemeenſchap met hem onderhouden. — Wanneer een *Ouderling*, (*Presbijter*,) *beſchuldigd* wordt, zal zijn *Biſchop* nog *vijf* anderen, en wanneer het eenen *Diakon* aangaat, nog *twee Biſchoppen* tot uitſpraak over die zaak verkiezen; maar bij eenen *minderen Geestelijken* kan hij alleen beſlisſen. — Wanneer een *Geestelijke beſchuldigd* zijnde, met verlating van de *Kerkelijke Rechtbank*, zich liever voor eene *Wereldlijke* wil verdedigen: zal hij, alhoewel hij zijn geding wint, evenwel zijn ambt verliezen, in zoo verre het eene misdaad betreft; maar is het eene burgerlijke zaak, dan zal hij dat gene verbeuren, wat hij gewonnen heeft. — Wordt 'er aan eene *hoogere Geestelijke Rechtbank geäppelleerd*; dan zal dit voor de laagere, alhoewel ook haar vonnis veränderd wordt, niet nadeelig zijn; ten zij dezelve van grove misſlagen overtuigd werd. Maar als de beide partijën dezelfde Geestelijke Rechtbank verkozen hebben, dan kan van dezelve niet verder geäppelleerd worden. — *Zoonen* van *Biſchoppen* en andere Geestelijken, zullen geene *Schouwſpelen* geven, noch aanſchouwen, dewijl dit ook den Leeken verboden is. — Ook zullen de *Kinderen van Geestelijken* met geene *Heidenen*, noch met *Ketters* of *Scheurmaakers* trouwen. — De *Biſchoppen* en overige *Geestelijken* zullen hunne *Zoonen* niet eer uit de vaderlijke magt ontſlaan, dan wanneer zij wegens hunne misſtappen volkomen ter veräntwoording ge-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

roepen kunnen worden. — Verders wordt den *Bisschoppen* en andere Geestelijken verboden, *niemand*, *die niet rechtzinnig* is in het Geloof, al ware hij ook een naastbestaande bloedverwant, iet van hun vermogen te schenken of te vermaaken. — *Bisschoppen* en andere Geestelijken zullen niet pachten, of eens anders belangen waarnemen, en in het geheel zich geene inkomsten bezorgen ten nadeele van hunne ambtsbezigheden. — *Dezelve zullen ook geene vreemde vrouwsperfoonen* in hunne woningen hebben; waaromtrent slechts eenige weinige dringende uitzonderingen gemaakt worden. — Geen *Bisschop*, *Ouderling*, of *Kerkedienaar*, zal gewijd worden, indien hij niet alle zijne *huisgenoten* tot Rechtzinnigen gemaakt heeft. — De *Voorlezers* zullen hun ambt tot hunne meerderjaarigheid toe waarnemen, maar dan *trouwen*, of de *gelofte van kuischheid* doen. — *Vreemde geestelijken* zullen, zonder bewilliging van hunnen Bisschop, niet in eene Gemeente gehouden, of in den dienst aangesteld worden. — Niemand zal tot een *Geestelijk ambt* gewijd worden, indien hij niet door het *onderzoek des Bisschops*, of door het *getuigenis des volks*, daar toe bekwaam bevonden is. — In het *Gebed* zal niemand *den Vader in plaats van den Zoon*, of *den Zoon in plaats van den Vader* noemen. Bij het *Altaar* zal het altijd *aan den Vader* gericht zijn: wie *nieuwe Gebeden* afschrijft, zal die, eer hij ze gebruikt, aan verstandige Broeders voorleggen. — Geen *Geestelijke* zal in het minst meer nemen, dan hij aan iemand *geleend* heeft. — Bij de *Sacramenten*

ten des *Ligchaams* en *Bloeds des Heeren*, zal niets meer geöfferd worden, dan het gene de Heere zelf heeft voorgeſchreven, te weten, *brood en wijn*, *met water gemengd.* Maar de Eerſtelingen, of *melk* en *honig*, welke op den plegtigſten dag, (het Paaſchfeest,) voor den *Doop der Kinderen*, (*pro infantium Myſterio*,) gewoonlijk op den Altaar gewijd worden, zullen hare bijzondere *Inzegening* hebben, opdat zij van de *Sacramenten* des Bloeds en Ligchaams des Heeren onderſcheiden worden. Van de Eerſtelingen zal men alleen wijndruiven en graan brengen. — *Geeſtelijken* en *Onthoudenden* zullen, niet zonder bevel of verlof der Biſſchoppen en Ouderlingen, bij *Weduwen* of *jonge Dochters* gaan, en ook alsdan niet alleen. Ja, zelfs *Biſſchoppen* en *Ouderlingen* zullen dezelven niet alleen bezoeken. — De Biſſchop van den eerſten Stoel, (*Primas*,) in eene Provintie, zal niet genoemd worden het *Opperhoofd der Prieſteren*, of *Opper-Prieſter*, maar alleen *Biſſchop van den eerſten Stoel.* — Het zal alleen op reize den *Geeſtelijken* geöorloofd zijn, om te eten en te drinken, in *Herbergen* te gaan. — De *Biſſchoppen* zullen *niet over zee reizen*, zonder vergunning en Brieven van aanſchrijving van den *Primaat* van hunne Provintie; ook wil de *Sijnode* deswegens aan de Biſſchoppen over zee ſchrijven. — De *Sacramenten des Altaars* zullen alleen van *nuchtere* lieden genoten worden, uitgezonderd éénmaal in het jaar, op den dag, als de inzetting van het Avondmaal gevierd wordt. — Indien 'er om ſommigen, die namiddags geſtorven zijn, het zij Biſſchop-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

schoppen of andere Geestelijken en Personen, Godsdienst, (*Commendatio*,) gehouden zal worden, zal dezelve enkel in het Gebed bestaan, wanneer zij, die 'er deel aan nemen, reeds gegeten hebben. (De oude gewoonte, om bij de Graven, of op de Gedachtenisdagen der Martelaren, het Heilig Avondmaal te bedienen, en daar door, gepaard met het Gebed voor hen en de nog levende Christenen der Gemeenten, als het ware, de gemeenschap met deze overledenen nog te achtervolgen, was van tijd tot tijd tot andere Godvruchtige overledenen uitgestrekt, zoodat 'er geheel geene reden is, om met TILLEMONT (*), in plaats van het *Heilig Avondmaal* hier een eigenlijk *offer voor de zielen der dooden*, (*offrir le sacrifice*,) en aan *mis-offers* en *zielmissen* te denken, hetwelk tegen de geschiedkundige waarheid is.) — De volgende wet verbiedt den *Bisschoppen* en andere *Geestelijken*, *maaltijden in de Kerken* te houden; ten ware zulks geschiedde tot lavenis van doorreizenden. Ook zal men den overigen Christenen zulke maaltijden, zoo veel mogelijk, afwennen. — Voor de genen, die *Boete* doen, zullen de *Bisschoppen*, naar het onderscheid van hunne zonden, den tijd van *Boetdoening* bepalen. — De Ouderlingen zullen, zonder voorkennis van den Bisschop, geenen *Boeteling* volkomen weder in de *Kerkgemeenschap* aannemen; uitgezonderd bij deszelfs afwezendheid, of in dringende noodzaaklijkheid. Eenen *Boeteling*, die eene openlijke, en

(*) *Mémoires Tom.* XIII. *pag.* 181.

en aan de geheele Gemeente bekend gewordene overtreding begaan heeft, zullen, bij zijne wederaanneming, bij de *Abſis*, (dat is, bij den ingang van het *Choor*,) de handen opgelegd worden, zichtbaar voor de geheele Gemeente. — Verliezen *heilige jonge Dochters* hare Ouderen, dan zullen de Biſschop en de Ouderlingen zorgen, dat zij aan *deftige Matronen* worden aanbevolen. — Als *zieken* niet meer zelven ſpreken kunnen, mogen zij echter *gedoopt* worden, indien hunne nabeſtaanden verklaren, dat zij zulks begeerd hebben. — Aan *Toneelſpelers* zal, wanneer zij zich tot God bekeeren, of terug keeren, de aanneming in de *Kerkelijke gemeenſchap* niet geweigerd worden. — Geen *Ouderling* zal, zonder voorkennis van den Biſschop, eene *jonge Dochter* wijden; hij zal nooit *Heiligen Olie* bereiden. — De *Geeſtelijken* zullen zich in eene vreemde ſtad niet lang ophouden. — Nu volgt in den 36ſten *Canon* der *vergadering* van *Hippo*, of den 147ſten van de derde vergadering van *Karthago*, de *Lijſt van de Boeken der Heilige Schrift* (*), waar bij gevoegd wordt, dat men deswegens de Gemeenten *over zee*, dat is, de voornaamſte Weſterſche Gemeenten, of die van *Rome* en *Milaan*, zal raadplegen, opdat deze Lijſt van dezelve bekrachtigd worde. Ook wordt toegelaten, de *Lijdensgeſchiedenisſen der Martelaren*, op hunne gedenkdagen, openlijk voor te lezen. — Eindelijk wordt in den 37ſten *Canon* gezegd, dat men wel,

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 101.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wel, op voorgaande Kerkvergaderingen, beſloten had, geen' *Donatistisch* Geestelijke zou in zijne waardigheid, maar alleen als *Leek*, in de Kerkgemeenſchap aangenomen worden; doch, nademaal het gebrek aan Geestelijken in *Afrika* zoo groot was, dat vele Gemeenten 'er geheel geene hadden, zou men nu die genen hier van uitzonderen, die niet zelve herdoopt hadden, of die met hunne geheele Gemeente tot de *Katholijken* overkwamen.

Alhoewel alleen deze laatſte *Canon* der Kerkvergadering van *Hippo* uitdruklijk van de *Donatisten* ſpreekt, zoo beſpeurt men toch aan de anderen, bijzonder wanneer 'er van *Rechtzinnigen* gewaagd wordt, dat zij ook op de *Donatisten* doelen. Voorts zijn de beſluiten dezer Kerkvergadering in groot aanzien gebleven; zij werden op de *derde algemeene Kerkvergadering van Karthago*, in het jaar 397, niet alleen in een uittrekzel gebracht, maar ook geheel overgenomen. Deze voegde 'er nog het één en ander bij, doch van weinig belang. Dus verbood zij de verplaatzing van eenen *Biſchop*, uit de ééne Gemeente in eene andere; zij bepaalde het getal van *drie Biſchoppen*, welke bij de inwijding van eenen Biſchop tegenwoordig moesten zijn, en verbood den Biſchoppen, *Geestelijken* van eenen anderen Biſchop te houden enz. (*)

Gemeenlijk liet men op deze Kerkvergadering van *Karthago* terſtond eene andere volgen, die aldaar in het jaar 398 van 248 Biſchoppen zou gehouden zijn,

(*) *Acta Concil. T.* I. *p.* 959. *ed. Harduin.*

zijn, en welke men daaröm de *vierde Karthaagſche* genoemd heeft. Onder dezen naam, en onder de opſchriften: *Statuta Eccleſiæ antiqua*, *Statuta Orientalium*, en dergelijken, zijn nog 104 *Canones* voorhanden, die aan deze vergadering toegeſchreven worden (*), maar derzelver groot aantal, de inhoud, welke dikwijls op de jongere *Pelagiäanſche* Twisten betrekking heeft, en meer andere omſtandigheden, doen waarſchijnlijk vermoeden, dat eenig bijzonder perſoon dezelven uit de beſluiten van verſcheidene Kerkvergaderingen tot gebruik van aankomende Geestelijken heeft verzameld; alleen zij hebben, in vervolg van tijd, zeer veel aanzien in de Kerk gekregen, waaröm men ook hare Oudheid heeft willen verheffen.

AUGUSTINUS houdt eenige geſprekken met de Donatisten.

Omtrent dezen tijd had AUGUSTINUS ſommige geſprekken met de *Donatisten*, die iet gunſtigs voor eene verzoening der partijën beloofden, en voornaamlijk één, in het jaar 397, met den *Donatiſtiſchen* Bisſchop te *Tuburſicum*, FORTUNIUS, wanneer hij door die plaats reisde. Alzoo deze een bedaagd man was, bezocht AUGUSTINUS hem zelf; hun geſprek duurde eenige uuren; maar 'er was zulk eene menigte volks, met zoo veel gedruisch, tegenwoordig, dat men het verzoek van AUGUSTINUS niet kon voldoen, die alles wilde opgeſchreven hebben. Het geſprek liep over de ſcheuring, van welke zij over en weder hunne partijën de ſchuld gaven; FORTUNIUS beklaagde zich over de verdruk-

(*) *Acta Concil. T. I. p. 975. ed. Harduin.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476

drukkingen, welke de *Donatisten* geleden hadden, en voegde 'er ten laatſten bij, dat zij nog eene vervolging te wachten hadden, waar bij hij zien wilde, hoe AUGUSTINUS zich gedragen zou. Deze hernam daar op, dat, indien zulks gebeurde, booze menſchen 'er de oorzaak van zouden zijn, en dat zulks nog geene reden zou wezen, om zich van de Gemeente te ſcheiden. FORTUNIUS daartegen wilde den Herdoop, welken zijne partij uitöefende, niet verdedigen, gelijk hij ook andere handelingen van zijne partij afkeurde. Dit alles ſchreef AUGUSTINUS aan de *Donatisten* zelven, hunnen Biſſchop roemende, als den vredelievendſten, dien hij onder hen ontmoet had; ook verlangde hij naar een nieuw geſprek met hem, waar toe hij hoop gegeven had (*).

Nieuwe verbitteringen.

Ondertusſchen werd de vrede hier mede nog niet getroffen, integendeel vielen 'er weder buitenſporigheden voor, welke de verbittering gaande hielden. Men mag zulks beſluiten uit eene wet van Keizer HONORIUS, van het jaar 398 (†), waar in hij gebiedt, den genen, die met geweld in de *Katholijke* Kerken inbreken, den Geeſtelijken of de plaats zelve nadeel aanbrengen, of den Godsdienſt ſtooren zou, aan het leven te ſtraffen. Dewijl bij ſlot der wet, aan den Krijgsbevelhebber in *Afrika* bevolen wordt, te zorgen, dat dergelijke lieden niet ſtraffeloos ontkomen: doet dit ons natuurlijk denken aan de geweldenarijën der *Circumcelliones*.

AU-

(*) *Epist.* XLIV. *pag.* 76. *Tom.* II. *Opp.*

(†) *l.* 31. *Cod. Th. de Episc. Eccles. et Cler.*

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

AUGUSTINUS kreeg, van tijd tot tijd, nieuwe gelegenheid, om zijne pen tegen de *Donatisten* te gebruiken. Zulk eene gelegenheid gaf hem, in het jaar 400, één van hunne voornaamſte Biſchoppen, PETILIANUS. Deze was langen tijd een lid van de *Katholijke* Kerk, alhoewel enkel als *Katechumenus*, geweest, en had zich, als Rechtsgeleerde of *Advokaat*, zoo beroemd gemaakt, dat hij zich, volgends AUGUSTINUS (*), denzelfden naam met den Heiligen Geest, te weten, *Paracletus*, toegeëigend zal hebben, hetwelk ook eenen *voorſpraak*, *een waarnemer van zaaken*, betekent. Eene in zeker opzicht haatlijke aanmerking van AUGUSTINUS. PETILIANUS, nog een ongedoopt leerling zijnde, werd van de *Donatisten* genoodzaakt, om hun Biſchop te worden. Te *Cirtha*, of gelijk deze ſtad ook heette, *Konſtantina*, de Hoofdſtad van *Numidië*, de overhand hebbende, vatten zij hem aan, en haalden hem, daar hij zich verborgen had, voor den dag, doopten hem al bevend, en wijdden hem daar tegen wil en dank tot Biſchop (†). Hoe gedwongen hij ook dezen post aanvaard had; evenwel werd hij, van tijd tot tijd, eene hoofdzuil van zijne partij, daar hij in Geleerdheid en Welſprekendheid bijna alle *Donatisten* overtrof. Evenwel verwijt hem AUGUSTINUS, hoe zeer hij dit erkent (§), de drift en

AUGUSTINUS ſchrijft tegen PETILIANUS.

(*) *Contra litter. Petil. L.* III. *C.* 16.

(†) *Augustini Sermo ad Cæsareëns. Eccles. plebem Tom.* IX. *Opp. pag.* 424.

(§) *Contra litter. Petil. Libr.* I. *Cap.* 1.

en de kunſten van eenen *Advokaat*, om het gemeen in te nemen (*). Een Brief, welken PETILIANUS aan de Ouderlingen en Kerkedienaaren van zijn Bisdom afzond, werd van de *Donatisten* met groote goedkeuring gelezen. In denzelven beweerde hij, dat zij alleen den waaren Doop hadden; hij noemde de *Katholijken* Overleveraars van de Heilige Schriften, of Kinderen derzelven; ſtelde den toevlucht, dien zij in hunnen Kerkelijken twist tot de Keizers en de Overheid genomen hadden, en bijzonder de vervolgingen, welke zij aangericht hadden, in een haatlijk licht; en vermaande eindelijk zijne Medebroederen, liever hunne zielen te redden, dan hun vermogen, met door bevreesdheid toe te geven.

Dewijl deze Brief door de *Donatisten* als één der ſterkſte aanvallen op hunne tegenſtrevers werd aangemerkt, ſpoedde AUGUSTINUS zich, zoo dra de *Katholijken* hem 'er ſlechts een ſtuk van gebracht hadden, om dien terſtond te wederleggen (†). Hij wederlegt hem, in eenen Brief aan de Geloovigen van zijn Kerspel. Vervolgends den geheelen Brief van PETILIANUS ontvangen hebbende, wederlegt hij hem, in een *tweede* Boek. Maar zoo wijdlopig, en met zoo vele herhalingen, dat hetzelve niet zeer uitlokt, om te lezen. Het *derde* zelfs doet zulks nog veel minder, terwijl AUGUSTINUS daar in eenen nieuwen Brief van PETILIANUS, niet zonder perſoonlijke aanvallen, op zijn voormalig gedrag, en met

(*) *L. c. Libr.* III. *Cap.* 16.

(†) *Contra litter. Petil. L.* I. *Tom.* IX. *p.* 139.

Digitized by Google

met het bijbrengen van vele kleinigheden, beäntwoordt.

Wij hebben even hier voor (*) gesproken van een ander werk van AUGUSTINUS, tegen eenen Brief van eenen anderen voormaligen aanzienlijken Leeräar der *Donatisten*, PARMENIANUS, hetwelk ook omtrent in het jaar 400 valt. Doch behalven dit stelde hij nog een *derde* uitgebreid werk tegen hen op (†). De *Donatisten* verwierpen allen Doop, die buiten de waare Kerk bediend werd; en ter bevestiging van hun gevoelen beriepen zij zich inzonderheid op den beroemden *Afrikaanschen* Leeräar CYPRIANUS, die zich insgelijks tegen den *Ketterdoop* verklaard had (§). AUGUSTINUS toont dus in het eerste Boek dezes werks, dat men den Doop ook van *Ketters* en *Scheurmakers* ontvangen kan. De zes overige Boeken zijn bestemd, om den *Donatisten* hunnen steun, dien zij aan CYPRIANUS hadden, te ontnemen, die wel, toen de overëenstemming der geheele Kerk omtrent dit stuk nog op geene algemeene Kerkvergadering bepaald was, met omtrent 80 Bisschoppen van *Afrika* dus gevoelde, maar nogthans den vrede der Kerk niet stoorde, noch eene scheuring stichtte. Wijdlopig en vervelend zijn deze Boeken opgesteld, en hoe veel ook de Schrijver in de hoofdzaak moge schijnen te winnen, door zijne spitsvinnigheden en nodeloze uitweidingen, staat hij dik-

(*) *Bladz.* 323.

(†) *De Bapt. contra Donat. Libri* VII. *T.* IX. *p* 53-138.

(§) Zie boven *Deel* III. *Bladz.* 119.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dikwijls zichzelven in den weg, om den *Donatisten* volkomen te voldoen.

Doch over het geheel maakten de *Katholijken* ook meer ſtaat op de beſluiten van hunne Kerkvergaderingen, en op de ondersteuning van het Keizerlijke Hof tegen de *Donatisten*. Het één en ander had ook, in deze tijden, zijnen voortgang. In het jaar 401, hielden zij te *Karthago*, onder voorzitting van hunnen Bisſchop AURELIUS aldaar, weder eene talrijke vergadering van hunne Bisſchoppen. AURELIUS droeg aan de vergadering voor, hoe het gebrek aan Leeräaren voor de Gemeenten zoo groot was, dat velen van dezelven niet ééns eenen ongeleerden *Diakon* hadden. Om dit gebrek te verhelpen, was het dienſtig, de *Donatistiſche* Geestelijken, verſcheidenen van welken genegen waren met hunne Gemeenten tot de *Katholijken* over te komen, aan te nemen, en hunne waardigheden te laaten behouden. Dan dewijl de Bisſchoppen te *Rome* en te *Milaan*, ANASTASIUS en VENERIUS, dit in hunne Rechtsgebieden verboden hadden, ſtelde hij voor, om iemand aan hen af te zenden, ten einde met hen daar over tot een gemeenſchappelijk beſluit te komen (*). Of dit werklijk geſchied, en wat daar op gevolgd is, weet men niet. Alleen in hetzelfde jaar werd eene nog talrijker vergadering ook te *Karthago* onder het voorzitterſchap van AURELIUS gehouden. Hier las men eerst eenen Brief voor van ANASTASIUS, (*beatisſimi fratris et*

Kerkvergadering te Karthago.

(*) *Cod. can. Eccles. Afr. T.* I. *act. Concil. p.* 893.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

et confacerdotis,) waar in hij de Bisschoppen vermaande, dat zij niets van de listen en geweldenarijën der *Donatisten* tegen de *Afrikaansche* Kerk zouden verzwijgen. Men dankte hier op God, die dezen Bisschop eene zoo vroome zorgvuldigheid voor zoo ver gelegene Gemeenten had ingeboezemd, maar besloot nogthans, *op vermaning van den Geest*, met de gemelde partij zachtmoedig en vreedzaam te handelen, opdat alle Christenen in *Afrika*, die zij tot zich gelokt had, haare ongelukkige dwaling mogten leeren kennen. Verders besloot men, de Overheden te verzoeken, naauwkeurige berichten in te winnen, van alles, wat tusschen de *Donatisten* en *Maximiänisten* was voorgevallen; ook zou aan de overige Bisschoppen, en bijzonder aan den *Roomschen Stoel*, geschreven worden, welk een groot gebrek de Gemeenten van *Afrika* aan Geestelijken hadden, zoodat het nodig ware, *Donatistische* Geestelijken, die overkwamen, in hunne waardigheid te houden. Eindelijk besloten deze Bisschoppen, eenigen uit hun midden af te zenden aan de Bisschoppen en Gemeenten der *Donatisten*, om hun voor oogen te stellen, hoe weinig reden zij hadden voor hunne voortduurende scheuring; ja dat zij in de verschillen met de *Maximiänisten* aanleiding genoeg hadden, om dit te erkennen (*).

Deze beide Kerkvergaderingen te *Karthago* in het jaar 401, maakten nog eenige andere besluiten, van welken sommigen vrij merkwaardig zijn. Op de eer-

(*) *Cod. Can. Eccles. Afric. p.* 899-903.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

eerſte beſloot men, de Keizers door afgevaardigden te verzoeken, dat zij alle Tempels en andere *overblijfzelen van het Heidendom* in *Afrika* mogten verwoesten; de plegtige Gastmalen en dartele danſſen der Heidenen, op welke zij zelfs Christenen nodigden, en die zij op Feestdagen der Martelaren vierden, verbieden, en ook het verleggen der Schouwſpelen van den Zondag en andere heilige dagen der Christenen op gewone werkdagen bevelen wilden; dat geen *Geestelijke* genoodzaakt zou worden, als getuige te dienen *voor een Wereldlijk Gerichtshof*, in eene zaak, die reeds van een Geestelijk beſlist was; en dat, indien in *Italië* de Lijfeigenen, volgends de wet van KONSTANTYN *den Grooten*, in de Kerken vrijgeſproken werden, hetzelfde ook in *Afrika* plaats mogt vinden (*). De tweede dezer vergaderingen beſloot, dat *Biſſchoppen*, *Ouderlingen* en *Kerkedienaaren*, die zich niet van hunne vrouwen onthouden, hun ambt verliezen; maar de overige Geestelijken daar niet toe verpligt zouden worden. Ten opzichte van die Biſſchoppen, die een ledig ſtaande Bisdom, onder den naam van *Interventores* of *Intercesſores*, zoo lang waarnamen, tot het weder vervuld was, werd bepaald, dat deze zulk een Bisdom op geenerleië wijze zouden behouden, maar bezorgen, dat 'er binnen een jaar eene nieuwe verkiezing geſchiedde enz. (†)

Men

(*) *Cod. can. Eccles. Afr. p.* 898. *ſq.*

(†) *Cod. can. Eccles. Afr. p.* 903. *Concil. Carthag.* V. *p.* 986. *ap. Harduin. l. c.*

Digitized by Google

Men behoeft zich juist niet te verwonderen, dat de ſchijnbaar zachte maatregelen der Katholijken niet meer uitwerking hadden op de *Donatisten*, wanneer men opmerkt, dat derzelver ſtrekking meer was, om bijzondere Geeſtelijken en aanhangers van dezelven tot de *Katholijken* over te lokken, dan wel, om eigenlijk de gevoelens overëen te brengen. Men ontmoet ook in de daad, ten dezen tijde, vele voorbeelden van *Donatisten*, die tot de *Katholijken* overgingen; als van den Biſſchop MAXIMIANUS van *Begai*, in het jaar 402, die volgends een beſluit der *Melevitaanſche* Kerkvergadering zijn Bisdom nederlegde (*). Deze overgang van zoo velen, en het gebruik, hetwelk de *Katholijken* maakten, van de Scheuring der *Maximiänisten*, waar op de *Donatisten* niets wisten te antwoorden, zegt AUGUSTINUS (†), deed de *Circumcelliones* in nieuwe woede losbarſten. Bijna zouden de *Katholijken* alle oorden van het vlakke land hebben moeten verlaten, indien niet de *Donatistiſche* Biſſchoppen zelve in de ſteden deze geweldenarijën perk geſteld hadden (§). De reizende Geeſtelijken werden geſlagen en mishandeld; men ſtak de huizen der *Katholijken* in brand, en *Donatistiſche* Ouderlingen, die hunne partij verlaten hadden, brachten 'er ter naauwer nood het leven af, wanneer zij hunne geeſtdrij-

Vele Donatisten gaan tot de Katholijken over.

Woede der Circumcelliones.

(*) *Cod. can. Eccles. Afr. can.* 88. *p.* 911. AUGUST. *Epist.* LXIX. *pag.* 119. *Tom.* II.

(†) *Contra Cresecon. Donat. L.* III. *C.* 45. *T.* IX. *p.* 313.

(§) AUGUST. *contra litt. Petil. L.* II. *C.* 83.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

drijvenden vijänden in handen vielen (*). — Het is waar, dat zelfs Leeräars der *Donatisten* beſchuldigd worden, de hand geleend te hebben tot deze geweldenarijën. Evenwel ſchijnt zulks iet zeldzaams geweest te zijn; de meesten van deze partij verfoeiden deze behandeling, en zelfs velen van hunne *Leeken* gaven den *Katholijken* hunnen wensch te kennen, dat zij met hunne Biſchoppen ſpreken mogten (†). En hier op drongen ook de *Katholijken* meer en meer aan. Eene nieuwe Kerkvergadering te *Karthago*, in het jaar 403, beſloot, dat de Biſchop van elke ſtad, of alleen, of van den nabuurigen verzeld, den *Donatistiſchen* Biſchop zijner ſtad, zelfs met bijſtand der Overheden, zou nodigen tot eene onderhandeling, om de ſcheuring een einde te doen nemen (§). In de daad alle deze beſluiten en pogingen waren ſchijnbaar vredelievend; dan daar de Katholijken de Wereldlijke Magt in den arm namen, kan het ons niet verwonderen, dat de *Donatisten* niet zeer geneigd waren, tot geſprekken, welke zij konden voorzien, dat daar op zouden uitlopen, dat zij ten laatſten genoodzaakt zouden worden zich te onderwerpen. Men kan hen ten minſten niet van een hardnekkige afkeerigheid van den vrede beſchuldigen, dewijl wij hunne redenen niet we-

(*) AUGUST. *contra Crescon. Libr.* III. *Cap.* 42, 45. *Epist.* LXXXVIII. *p.* 163. *Ep.* CV. *p.* 225.

(†) AUGUST. *contra Crescon. L.* III. *C.* 45.

(§) *Cod. Eccles. Afr. p.* 914. *Coll. Carth. p.* 1169. in HARD. *Act. Concil. Tom.* I.

weten, waaröm zij zoodanige mondgeſprekken ontweken. Want dat één van hunne Biſſchoppen, volgends AUGUSTINUS (*), op zoodanige uitnodiging ten antwoord gaf: „Vrees niet voor de woorden eens Zondaars! Zeg niets in de ooren eenes onverſtandigen! Dat de Godlozen van mij wijken! Ik wil hunne wegen niet kennen!" of dat PRIMIANUS, hun Biſſchop te *Karthago*, zeide; dat het *onvoegzaam ware, dat de Zoons der Martelaren ſamenkwamen met het Kroost der Overleveraren*, (*Traditores*,) (†) duidt ſlechts in het algemeen eenen ſterken tegenzin, en als men wil, afkeerigheid der partijën van elkanderen aan.

De Katholijken wenden zich aan het Keizerlijke Hof.

Wegens de weigerachtigheid der *Donatisten*, en het voortduuren der ſpoorloosheden, oordeelden de *Katholijken* den toevlucht te moeten nemen tot het Keizerlijke Hof, ten einde deze ſcheuring een einde te doen nemen. Hier over raadpleegde eene aanzienlijke vergadering van Biſſchoppen te *Karthago*, in het jaar 404, alwaar de oudſte leden 'er op aandrongen, dat men den Keizer om eene wet moest verzoeken, om deze *Ketterij*, gelijk zij ſpraken, uit te delgen. AUGUSTINUS echter, met eenige anderen, plijtte nog voor zachte maatregelen (§). Op derzelver voorſtel, beſloot de vergadering twee Biſſchoppen aan den Keizer HONORIUS te zenden, ten einde hem onder anderen te verzoeken, dat de ſtraf-

wet-

(*) *Contra Crescon. L.* III. *C.* 46.

(†) AUGUST. *Libr. ad Donat. post Coll. T.* IX. *p.* 395.

(§) *Ep.* XCIII. *p.* 180. CLXXXV. *p.* 497.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wetten van THEODOSIUS tegen de *Ketters* ten uitvoer werden gebracht (*). Dit kon men, in de daad, geene zachte maatregelen heeten, daar men de *Donatisten Ketters* noemde, en als *Ketters* wilde behandeld hebben, en met dit alles waren zij nog te zacht, volgends het oordeel des Hofs, alwaar zoo vele klagten waren ingekomen, over de geweldenarijën der *Donatisten*, en alwaar zich ook sommigen bevonden, die daar bij geleden hadden, dat HONORIUS reeds bevel had gegeven, om de Bisschoppen en andere Geestelijken der *Donatisten* ten lande uit te brengen, en den overigen eene geldboete te doen betalen. „ De groote barmhartigheid „ Gods," zoo schrijft AUGUSTINUS (†), (zo al niet zelf schijnheilig, ten minsten met eene toer, die schijnheilige vervolgers meermalen gebruikt hebben,) „ welke wel wist, hoe noodzaaklijk de schrik van „ zulke wetten, en zekere heilzame moeilijkheid zij „ voor vele booze of koude gemoederen, voor eene „ hardheid, welke niet door woorden, maar wel „ door strenge tucht, verbeterd kan worden, heeft „ het zoo beschikt, dat onze afgevaardigden hunnen last niet hebben kunnen vervullen."

Wetten van HONORIUS tegen de Donatisten.

Terstond daar op gaf de Keizer, in het jaar 405, nog meer wetten tegen de *Donatisten*, vier van welken op éénen dag getekend zijn. Twee derzelven schijnen ondertusschen maar éene enkele uit te maken (§), in dezelve worden zij onder den naam van

(*) *Cod. can. Eccl. Afr. p.* 917.

(†) *Epist.* CLXXXV. *pag.* 498.

(§) *L.* 38. *C. Th. de Her. l.* 3. *ne Sanct. Bapt. iter.*

van *Herdopers* of *Wederdopers*, (*Rebaptizantes*,) betekend. De volgende wet is des te uitvoeriger (*). De Keizer wil daar in, om de vijanden van het *Katholijk* Geloof uit te roejen, bijzonder die *Secte* op nieuw uitdelgen, die, om geene *Ketterij* genoemd te worden, zich den naam van *Scheuring* gegeven heeft. — In eene andere wet, wordt, met dezelfde woorden, als in de voorgaanden, herhaald, dat elk, die herdoopen zou, met verbeurdverklaring van alle zijne goederen geſtraft zal worden (†). — Eindelijk gebood HONORIUS, kort daar na, dat zijn *Plakaat wegens de Eénheid*, (*Edictum de Unitate*, waarſchijnlijk de beide eerstgenoemde wetten,) overäl in *Afrika* bekend zou gemaakt worden (§). Men heeft zelfs uit de Brieven van AUGUSTINUS beſloten (**), dat deze Keizer, ten zelfden tijde, alle Kerken der *Donatisten* aan de *Katholijken* heeft overgegeven; ten zij dit tot laater jaaren behoore.

Uitwerking dezer wetten.

Zoo ſtrenge wetten, welke elkanderen ſlag op ſlag volgden, deeden ook bijna alle verwachte uitwerking. AUGUSTINUS kan geene woorden genoeg vinden, om de menigte, de bereidwilligheid, en de nieuwe kundigheden, de blijdſchap en ſtandvastigheid van die genen te beſchrijven, die thans tot de *Katholijke* Kerk overkwamen. Velen derzelven, ſchrijft

(*) *L.* 4. *Cod. Theod. ne ſanct. Bapt. iter.*

(†) *L. c. l.* 5.

(§) *Libr.* XVI. *Cod. Th. t.* 11. *de Relig. l.* 2.

(**) *Ep.* CLXXXV. (*Cap.* 9. *pag.* 500.)

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſchrijft hij, zeggen thans: Wij hebben dit al voor lang willen doen, maar Gode zij dank, die ons *uitſtellen* heeft afgeſneden! Anderen zeggen: Wij wisten wel, dat dit waar was, maar wij werden door zekeren *argwaan* terug gehouden; God zij dank, die onze kluisters verbroken, en ons tot den band des vredes bepaald heeft! Even dus danken anderen God, dat zij door vrees genoodzaakt waren, te onderzoeken, waar de waarheid was, waar in zij tot hier toe *onwetend* en *nalatig* geweest waren; of dat hij hunne *onverſchilligheid*, *menſchenvrees*, en *vooröordeelen omtrent de Katholijke Kerk* weggenomen had. Ook zulke *Donatisten*, wier bekeering in het eerst ſlechts geveinsd was, werden heel ſpoedig oprechte belijders der waarheid. Onder dit getal waren zelfs *Circumcelliones* (*). Dit alles had in de daad, bij den eerſten opſlag, niet weinig ſchijns; en het groote woord, hetwelk alle *Katholijken* in den mond hadden, *vereeniging met de eenige waare Kerk*, gaf aan deze geweldige handelingen een voorkomen van eene zoo noodzaaklijke als heilzame ſchikking. Want, om eenen zoo geweldigen hoop menſchen van de *eeuwige verdoemenis* en van de *pijnen des eeuwigen vuurs* te bevrijden, zoo als AUGUSTINUS zich uitdrukt (†), behoefde men juist geen acht te ſlaan, of een klein gedeelte derzelven zichzelven in wanhoop zelfs verbrandde. Maar al deze ſchijn verdwijnt, en 'er komt ſchrik

(*) *Ep.* XCIII. *p.* 180. *Ep.* CLXXXV. *p.* 499. *contra Crescon. L.* I. *C.* 5. (†) *L. c. p.* 500.

ſchrik en ijzing voor in de plaats, wanneer men vindt, hoe willekeurig en ongerijmd de onderſtelling der heerſchende Kerkleeräaren was, dat alle *Donatisten* eeuwig verdoemd moesten zijn; wanneer men geenen enkelen grond ziet aanvoeren, welke den eenen mensch recht geeft, om aan den anderen zijne dwaling met geweld en ſtraffen te ontnemen; maar wanneer men integendeel de ijslijke gevolgen bedenkt, welke uit dezen grondregel, welken AUGUSTINUS, boven andere Leeräaren van dezen tijd, voorgeſtaan en vastgeſteld heeft, voortvloejen moesten.

De verbittering daar door vergroot.

'Er ontbrak ook veel aan, dat de meeste *Donatisten*, door deze wetten, tot de *Katholijke* Kerk overgebracht zouden zijn. Eene nieuwe algemeene Kerkvergadering van *Afrika* te *Karthago* in het jaar 405, beſloot wel, dewijl in deze Hoofdſtad de *eenheid* weder herſteld was, (waarſchijnlijk, omdat men den *Donatisten* hunne Kerken ontnomen had, want zij hielden 'er nog ſteeds eenen Bisſchop,) eenen Brief aan de Overheden in andere landſchappen en ſteden te ſchrijven, ten einde ook daar de eenheid te herſtellen, als ook om twee Geestelijken aan het Hof af te zenden, om eenen Brief van dankzegging over te brengen, voor het verdrijven der *Donatisten* (*). Ook ging HONORIUS nog met zijne ſtrengheid voort, en beval in dat jaar, dat de geldboete van de *Donatistiſche Ketters* overäl zou ingevorderd worden (†). Maar de *Donatisten*, voornaamlijk de

(*) *Cod. can. Eccl. Afr. C.* XCIV. *p.* 919.

(†) *L.* 39. *Cod. Th. de Hæret.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de *Circumcelliones* wreekten zich, daar tegen, aan de *Katholijken*, met een verdubbeld geweld. In het Kerspel van *Hippo* plunderden en verbrandden zij de huizen der *Katholijken*, ſloegen hen bont en blaauw, beroofden hen van het gezicht, door hen de oogen met kalk en wijnazijn te beſmeeren; maar ook ſtaken zij in het overige van *Afrika* de *Katholijke* Kerken in brand, en verdedigden die, welke men hun ontnemen wilde, met den hevigſten tegenſtand (*). Evenwel, dat eenige *Donatiſtiſche* Biſſchoppen, naa *Rome* gereisd zijnde, daar in het jaar 406 om een mondgeſprek met de *Katholijken* aanhielden (†), ſchijnt aan te wijzen, dat deze buitenſpoorigheden der gemelde partij, of niet zoo algemeen, of wel veeläl gevolgen geweest zijn, van het geweld, waar mede men de wetten tegen de *Donatisten* zocht ten uitvoer te brengen. Maar de Opperſtadhouder, zegt AUGUSTINUS (§), kon hun dit niet toeſtaan, dewijl hij alleen naar de wetten met hen handelen moest. Dezelfde Schrijver biedt echter van zijne zijde den *Donatisten* een geſprek aan met *Katholijke* Biſſchoppen, niet, (hetwelk eene merkwaardige verklaring is, niet zeer geſchikt, om hen tot een geſprek uit te lokken,) om de betwiste zaak ten einde te brengen, maar om die genen, welke het nog niet wisten, te toonen, dat zij reeds geëindigd was. Over

(*) AUGUST. *contra Crescon. Libr.* III. *Cap.* 42. *Ep.* LXXXVIII. *p.* 164. *Ep.* CXI. *p.* 242. *Posſid. vit. Aug. Cap.* 10. (†) *Gesta Coll. Carthag. D.* III. *p.* 1161. (§) *Ep.* LXXXVIII. *p.* 165.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Geſchrift van AUGUSTINUS tegen CRESCONIUS, en andere ſchriften.

Over dit zelfde onderwerp, handelde AUGUSTINUS breeder in een Boek, hetwelk hij in het jaar 406 tegen CRESCONIUS ſchreef (*). Deze een ſpraakkundige onder de *Donatisten*, het eerſte Boek van AUGUSTINUS tegen den Brief van PETILIANUS gelezen hebbende, beſloot dezen Brief te verdedigen. Hij ſtelde dan eenen Brief op aan AUGUSTINUS, waar in hij deszelfs welſprekendheid prees, maar die te gelijk als eene kunst voorſtelde, meer nadeelig dan voordeelig voor de menschlijke ſamenleving; hij zegt, dat de *Donatisten*, met verſtand en geduld, zich te vrede houden, het volk in de Kerk enkel te leeren, het geen in de wet is voorgeſchreven, zonder zich met de verſchilſtukken op te houden. Hij beſchuldigt AUGUSTINUS van eenen ondraaglijken hoogmoed, daar hij alles wil beſliſſen, en merkt aan, dat de *Donatiſtiſche* Leeräars beter oordeelden, zich voor AUGUSTINUS, als een *Dialecticus*, en Twistredenaar, te wachten, en hem te mijden, dan hem te wederleggen. Deze antwoordt hier op, dat een verdediger der waarheid voor welſprekendheid en twistredenen niet behoeft te ſchroomen, dewijl PAULUS zelf een Twistredenaar, (*Dialecticus*,) geweest is enz. Hij geeft zijne partij toe, dat men beter *Donatiänen* zou zeggen dan *Donatisten*. Daar CRESCONIUS zich bezwaard had, dat hij hen tot *Ketters* had gemaakt, zegt AUGUSTINUS, weinig doeltreffende, dat zij den naam van *Scheurmakers* niet konden voeren, zelfs niet volgends

(*) *Contra Crescon. Donat. Libri* IV. *T.* IX. *p.* 265.

gends de eigene bepaling van CRESCONIUS, omdat hunne *Wederdoop* een bewijs was, dat zij niet denzelfden *Godsdienst*, noch dezelfde *Sacramenten* met de *Katholijken* hadden; en alhoewel dezen de *Donatisten*, die tot hen overkwamen, niet herdopen, evenwel geeft de *Katholijke* Kerk iet, dat deze niet hebben, te weten, de gave der Liefde. Voorts moeten wij ons over het geduld en de ſcherpzinnigheid van dezen Kampvechter verwonderen, om dezelfde onderwerpen en bewijsredenen te herhaalen, zijne partij voet voor voet te volgen, om hem door allerhande zetten in verlegenheid te brengen. Onuitputlijk was AUGUSTINUS in dit ſoort van ſchriften. Verſcheidenen derzelven zijn niet meer voorhanden, alhoewel wij 'er niets aan verloren hebben, bij voorbeeld: *Probationes et Testamonia contra Donatistas; contra nescio quem Donatistam*; *Admonitio Donatistarum de Maximianistis* (*). Een dergelijk is nog overgebleven, hetwelk tot dit of het volgende jaar zal behooren; *de unico baptismo contra Petilianum Liber* (†), weder over hetzelfde onderwerp, waar men den waaren Doop hebbe, bij de *Donatisten* of *Katholijken?* en herhaalingen van het geen hij wel twintigmalen gezegd heeft.

Kerkvergadering te Karthago in het jaar 407.

In het jaar 407 werd andermaal eene *algemeene Afrikaanſche Kerkvergadering te Karthago* gehouden, en daar in beſloten (§), dat zulke *Donatiſtiſche* Biſſchoppen, die vóór de laatſte wetten van Kei-

(*) *Retract. L.* II. *C.* 27-29. (†) *T.* IX. *Opp. p.* 359.
(§) *Cod. canon. Eccl. Afr. can.* XCIX. *p.* 122.

Keizer HONORIUS tot de *Katholijken* overgekomen waren, in hunne waardigheden zouden kunnen blijven. Ook wilde men afgevaardigden van deze *Synode* naa *Rome* zenden, om van den Keizer tegen de *Donatisten* en de *Heidenen* alles te verzoeken, wat men nodig oordeelde. Nog namen deze vergaderde Bisschoppen eenige andere besluiten over Kerkelijke zaken, bij voorbeeld, om bij den Keizer te verzoeken, dat daadlijk verdedigers en voorspraken der Kerken voor de Gerichtshoven, (*defensores scholastici*,) zouden mogen benoemd worden; dat de *Geestelijken* niet zonder noodzaake, en zonder behoorlijk schriftelijk getuigenis, (*formatæ*,) van hunne Geestelijke Opzieners, *ten Hove* zouden reizen; dat men geene andere *Gebeden bij den openbaren Godsdienst* zou gebruiken, dan die door eene Kerkvergadering waren goedgekeurd, en dat die *Geestelijke*, die den Keizer *om Wereldlijke Richters* verzocht, zijn ambt verliezen zou.

Wetten van HONORIUS.

Waarschijnlijk volgden op deze aanzoeken der Bisschoppen de nieuwe wetten van HONORIUS, van het jaar 407 (*). Bij de eerste ontsloeg hij alle *Donatisten* en andere *Ketters*, van alle boete en straffen, die, al ware het nog zoo laat, tot de *Katholijken* overgingen. De andere bevat eene bevestiging der oude en voorgaande wetten.

Nieuwe bewegingen na de

Dan toen in het jaar 408 de groote Staatsdienaar en Veldheer des Keizers, STILICO, op 's Keizers last was omgebracht, begonnen de *Donatisten*, even als

(*) *L.* 41. *et* 43. *C. Th. de Hær.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

als de Heidenen, te beweeren, dat de tot hier toe tegen hen uitgegevene wetten enkel het werk van dezen Staatsman waren geweest, van welken HONORIUS waarſchijnlijk niets geweten had. Zij verklaarden derhalven deze wetten voor krachteloos, en vertoonden zelfs (*) eenen verdichten Vrijbrief des Keizers ten hunnen behoeve. Ook vielen zij den *Katholijken* Biſchoppen weder ſpoedig op het lijf, die zij op allerleië wijzen mishandelden en plaagden; hoewel het onzeker is, of men dit niet liever aan de Heidenen moet toeſchrijven. Niet weinigen van deze Biſchoppen namen de wijk naa het Keizerlijke Hof te *Ravenna*, om beſcherming te zoeken. Tot hetzelfde einde zond eene vergadering, die in het jaar 408 te *Karthago* gehouden werd, een gezantſchap aan den Keizer. Maar inzonderheid ſchreef AUGUSTINUS eenen nadruklijken Brief aan OLYMPIUS, die STILICO in het beſtuur was opgevolgd (†), verzoekende om eene ſpoedige verklaring des Keizers.

dood van STILICO.

Deze volgde ook in hetzelfde jaar. HONORIUS bevestigde zijne voorgaande Plakaaten, en gebood, dat de vergaderplaatzen der *Donatisten* en andere Ketters aan de *Katholijke* Kerk zouden geſchonken worden (§). Weinige dagen daar na gebood hij, dat de *Donatistiſche* Ketters en de Jooden, zoodra zij de *Katholijken*, (*Catholicæ Sectæ*,) eenig nadeel

(*) AUGUSTIN. *Epist.* CV. *pag.* 226.
(†) *Epist.* XCVII. *pag.* 199.
(§) *L.* 43. *Cod. Theod. de Hæres.*

Digitized by Google

deel zouden toevoegen, aan het leven geſtraft zouden worden (*), in eene volgende wet werden alle bijëenkomſten van Ketters verboden (†); nog in het jaar 409 verſcheen eene andere wet (§), welke alle voorgaande tegen de *Donatisten*, andere Ketters, Jooden en Heidenen, bekrachtigde, en derzelver ſtipte uitvoering aanbeval.

AUGUSTINUS verklaart zich omtrent het ſtraffen der Donatisten.

Terſtond zocht AUGUSTINUS, de werkzaamſte onder alle *Afrikaanſche* Biſchoppen, van deze wetten des Keizers voordeel te trekken. Hij deed zulks in eenen Brief aan DONATUS, Stadhouder van *Afrika*, met uitdrukkingen, die hem even zeer van de lompe ijveraars onderſcheiden, als hem onder de ergſte vervolgers ſtellen, doch die met ſlim overleg te werk gaan (**). Hij wenſcht voor alle dingen, dat de *Afrikaanſche* Kerk zich niet in zulke treurige omſtandigheden mogt bevinden, dat zij nodig had, de hulp der Aardſche Magt in te roepen. Evenwel, vervolgt hij, „ dewijl de Apostel zegt: *alle Magt is van God*; zoo komt ons ongetwijfeld deze hulp ook van den Heere, daar zij aan de *Katholijke* Kerk door u, haren zoo oprechten Zoon, bewezen wordt. — Eene enkele zaak ſlechts is 'er, die wij bij uwe gerechtigheid vreezen, dat gij misſchien, dewijl toch alle kwaad, hetwelk Godloze en ondankbare menſchen het Christelijk Genootſchap aandoen, zeker gewigtiger en ſnooder is, dan wanneer

(*) *L. c. l.* 44. (†) *L. c. l.* 45.
(§) *L. c. L.* 46.
(**) *Epist.* C. *pag.* 204. *Tom.* II. *Opp.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

neer het tegen anderen gepleegd wordt, ook van gevoelen zoudt zijn, dat men het meer naar de verfoeilijkheid der misdaad, dan naar de Christelijke zachtmoedigheid, beſchouwen en ſtraffen moet. Doch, wij bidden u, om JESUS CHRISTUS wil, dit niet te doen. Want wij ſtaan niet naar wraak aan onze vijanden op deze aarde; ook mag ons lijden en de angst van ons gemoed ons nooit zoo drukken, dat wij vergeten zouden, wat Hij ons geboden heeft, om wiens naam en waarheid wij lijden. Wij beminnen onze vijanden, en bidden voor hen. Daaröm *wenſchen wij, dat zij wel, om niet in de ſtraffe des eeuwigen oordeels te vervallen, getuchtigd, maar niet, dat zij omgebracht worden. Wij willen niet, dat de tucht bij hen verzuimd worde; alleen dit willen wij niet, dat de levensſtraffen, die zij waardig zijn, aan hen voltrokken worden.* — Ondertusſchen mogen de *Donatiſtiſche Ketters* heel ſpoedig door uwe Doorluchtigheid vernemen, dat de tegen hunne dwaling gegevene wetten nog in volle kracht blijven." Het ſchijnt in den eerſten opſlag, als of hier AUGUSTINUS den *Donatisten* ten goede ſpreekt, en een blijk geeft van zijne gematigdheid en verdraagzaamheid; maar wanneer men overweegt, dat hij juist de man is, die, door zijnen Brief aan OLYMPIUS, om deze harde wetten heeft aangehouden; wanneer men ziet, dat hij alle *Donatisten*, zonder onderſcheid te maaken, de dood waardig keurt, hen allen op allerleië wijze geſtraft, maar alleen niet ter dood gebracht wil hebben; dan kan men zich naauwlijks onthouden, om met BARBEYRAC

RAC (*) te zeggen, dat zijne zachtmoedigheid volkomen aan die gelijk is, welke de laater Ketterrichters betoonen, wanneer zij eenen van hen ter dood veröordeelden Ketter aan de Wereldlijke Overheid overgeven, met de woorden, dat zij geen bloed willen vergieten, dewijl de Kerk niet naar bloed dorst. Dat AUGUSTINUS zelfs lijf- en levensſtraffen niet misbillijkt heeft, wegens Godsdienſtige gevoelens, blijkt uit zijnen brief (†), waar in hij als bekend aanneemt, dat *Katholijken* en *Donatisten* de wetten der Keizeren tegen het offeren der Heidenen, waar op de doodſtraffe geſteld was, geprezen hebben. Alleen Geestelijken moesten, naar zijn inzien, den ſchijn niet hebben, als of zij daar op aandrongen, om niet boven andere Christenen gehaat te worden, dewijl zij alleen beſchuldigers waren in ſoortgelijke handelingen.

Deze overwinning der *Katholijken* over de *Donatisten* veränderde echter weder in het jaar 410, wanneer HONORIUS, misſchien uit hoofde van het gevaar, hetwelk hij liep, van *Afrika* te verliezen, aan alle Godsdienst-gezindten aldaar eene volkomene vrijheid van Godsdienst ſchonk (§); maar hij herriep deze vrijheid weder ſpoedig, op het verzoek eener Kerkvergadering, welke in hetzelfde jaar te *Karthago* gehouden werd (**), en gebood op nieuw,

(*) *Traitè de la Morale des Peres C.* XVI. *p.* 306.

(†) *Epist.* XCIII. *pag.* 177.

(§) *Cod. can. Eccl. Afr. p.* 926. *ed. Hard.*

(**) *L.* 51. *C. Th. de Hæret.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nieuw, dat Ketters, die ondernemen zouden, openbare vergaderingen te houden, ten lande uitgebannen, en zelfs aan den lijve geſtraft zouden worden. Deze wetten moeten toch niet ſtreng uitgeöefend zijn, wegens de toenmalige zwakheid der Keizerlijke regering, die niet eens in ſtaat was, *Rome* tegen de magt en plundering van ALARIK te beſchermen. Men moet dit beſluiten, uit de pogingen, welke de *Katholijke* Biſchoppen in *Afrika* thans aanwendden, om met de *Donatisten* een openlijk en plegtig mondgeſprek te houden. AUGUSTINUS, die tot hier toe van bijzondere geſprekken zoo weinig vrucht gezien had, arbeidde thans des te meer, om een algemeen geſprek tot ſtand te brengen (*); toen de overige Biſchoppen zich daar in met hem verëenigden, werden 'er ten dien einde afgevaardigden ten Keizerlijken Hove gezonden (†), alwaar men onderſtelde, dat de *Donatisten* hetzelfde verlangden, omdat zij zich in het jaar 406 tot zulk een geſprek aangeboden hadden (§).

Openbaar mondgeſprek te Karthago

HONORIUS dan, wiens ſtaatsbelangen zich, ten dezen tijde, in het jaar 410, in de uiterſte verwarring bevonden, bewilligde in zoodanig mondgeſprek, met een bijzonder bevel, waar in hij, met intrekking van zijn Plakaat, (*coeleste oraculum*,) omtrent de vrijheid van Godsdienst, beveelt, dat zoodanig een geſprek, uit vredelievendheid door de *Katholijken* voor-

(*) POSSIDII *Vita August. Cap.* 13.

(†) AUGUST. *Brev. Coll. D.* III. *C.* 4. *T.* IX. *p.* 377.

(§) *Coll. Carthag. p.* 1052. *in* HARD. *act. Concil. T.* I.

voorgeſlagen, binnen vier maanden tuſſchen hen en de *Donatisten* te *Karthago* zal gehouden worden, opdat dezer dwalingen klaarblijklijk zouden wederlegd worden. Indien hunne Biſſchoppen zich niet vrijwillig lieten vinden, zouden, na drie uitſtellen, aan hun te geven, alle hunne Gemeenten genoodzaakt worden, zich met de *Katholijken* te veréenigen, alzoo hunne Leeräars zich dan, door hun ſtilzwijgen, als overwonnen erkenden. Tot zijnen Kommisſaris of Gevolmagtigden bij dit plegtig mondgeſprek, benoemde HONORIUS FLAVIUS MARCELLINUS, onder den tijtel van *Tribunus* of *Notarius*, zoo veel als *Staats-Secretaris*. Deze kreeg bijzonder in last, om in alles voor het best van den waaren Godsdienst te zorgen (*).

MARCELLINUS maakte dit niet alleen aan de partijën wederzijds bekend; maar beloofde ook aan de *Donatistiſche* Biſſchoppen, dat allen, die zich bereid zouden verklaren, om bij dit geſprek te verſchijnen, de hun ontnomene Kerken vooräf weder zouden krijgen; alle gerichtshandelingen tegen de *Donatisten* zouden terſtond ophouden, en het vonnis mogt uitvallen, zoo het wilde, na het einde van het geſprek, zouden de Biſſchoppen van deze partij vrij en ongehinderd naa huis mogen keeren. Ook betuigde hij nadruklijk, dat hij in allen gevalle de ſtrengſte onpartijdigheid in acht zou nemen (†). Hij be-

(*) *Collat. Carthag. Gest. primæ cognition. pag.* 1051. *ap. Harduin.*

(†) *Collat. Carchag. l. c. pag.* 1052.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

betoonde zich openlijk inschiklijker en toegevender jegens de *Donatisten*, dan hij verpligt was te doen. AUGUSTINUS prijst hem zeer wegens zijne Godzaligheid, Wetenschap, en Deugd (*), hetwelk ook door zijn gedrag bevestigd wordt. AUGUSTINUS en HIËRONYMUS hebben hem verscheidenen van hunne schriften toegewijd, onder welken de Boeken van AUGUSTINUS, *over de Stad Gods*, de voornaamste waren.

Daar MARCELLINUS zich dus het vertrouwen der beide partijën gewonnen had, kwamen derzelver afgevaardigden te gewilliger in het jaar 411 te *Karthago* bijëen. Hier verscheenen, van tijd tot tijd, van de *Katholijken* 286 Bisschoppen, waar van men rekende, dat 'er over het geheel in *Afrika* 470 waren. De *Donatistische* 279 in getal, hielden te gelijk, niet zonder staatzij, hunnen intogt. Men beschuldigde hen, dat zij hun getal valschlijk vergroot hadden, daar zij 'er met de genen, die wegens ziekte terug gebleven waren, over de 400 hadden opgegeven. Dewijl onder een zoo groot aantal Bisschoppen geen gesprek zonder verwarring gehouden kon worden, gebood MARCELLINUS, dat elke partij zeven Bisschoppen zou verkiezen, welke in naam der overigen met malkanderen spreken konden. Bij dezen zou elke partij nog zeven voegen, met welken de eerste veertien des noods raad zouden kunnen plegen. Acht Bisschoppen, van iedere zijde een gelijk getal, zouden het opzicht hebben op de te maken af-

(*) *Epist.* CLI. *pag.* 395.

afſchriften en ſtukken. En dezen zoude, elke Bisſchop het gene hij geſproken had, met den Keizerlijken Kommisſaris ondertekenen. Eindelijk zouden geene *Maximianisten* of andere Christenen tot het geſprek worden toegelaten. In het eerst weigerden de *Donatisten* wel dit alles aan te nemen, maar gehoorzaamden ſpoedig. De *Katholijken* integendeel deeden een Christelijk voorſtel, bij MARCELLINUS, hetwelk hun tot lof moest ſtrekken, indien men niet tevens bedacht, dat zij alle gunſtige vooruitzichten omtrent den uitſlag van het geſprek voor zich hadden: hoe het zij, het voorſtel was glimpig en prijslijk. Zij verklaarden, dat, indien de *Donatisten* konden bewijzen, dat de waare Christelijke Kerk overäl te niet gegaan, en alleen bij hen overgebleven was, zij zich dan aan hun wilden onderwerpen, zonder eenige aanſpraak te maken op de Bisſchoppelijke waardigheid; maar konden zij, *Katholijken*, het tegendeel aantoonen, dan mogten evenwel de *Donatistiſche* Bisſchoppen, tot hen overkomende, hun ambt blijven behouden, ja in ſteden, waar Bisſchoppen van de beide partijën waren, dezelve bij ſoort van beurtwisſeling waarnemen (*).

AUGUSTINUS, die met zijnen vriend, den Bisſchop AURELIUS van *Karthago*, deze geheele zaak in beweging gebracht had, maakte ook met hem de twee voornaamſte Bisſchoppen uit van die zeven, die het woord zouden voeren. Nevens hem ziet men

(*) *Collat. Carth. l. c. p.* 1053-1058. AUGUSTINUS *de Gestis cum Emerito Donat. T.* IX. *Opp. p.* 427.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

men ook de Bisschoppen ALYPIUS en POSSIDIUS voornaamlijk werkzaam. Van de *Donatistische* zijde waren PRIMIANUS van *Karthago*, PETILIANUS van *Konstantina*, en EMERITUS van *Cæsarea*, de drie eersten en beroemdsten. Het begin der bijëenkomsten had plaats op den eersten *Junij* des jaars 411, in tegenwoordigheid van MARCELLINUS, en eenige andere Wereldlijke Ambtenaren. Doch deze eerste dag werd enkel met velerleië pligtplegingen doorgebracht, waar toe ook de zwarigheden behoorden, welke de *Donatisten* op die wijze maakten, dat men niet kan nalaten te vermoeden, dat zij opzetlijk deze geheele handeling verhinderingen in den weg hebben pogen te leggen. MARCELLINUS verzocht hen meer dan ééns, te zitten. Daar op antwoordde PETILIANUS, terwijl hij hem met vele loftuitingen prees, dat zij hem wel bedankten, dat hij zoo oude en door zoo vele palmtakken der vervolgingen bloejende Leeräaren dit gemak vergunnen wilde; maar dewijl CHRISTUS voor zijnen Richter gestaan had, wilden zij dit ook voor eenen zoo eerwaardigen man doen (*). Deze in de daad gemaakte nedrigheid had ten gevolge, dat vervolgends ook de *Katholijke* Bisschoppen en MARCELLINUS zelf staan bleven. De *Katholijken* antwoordden toen den *Donatisten* niets, hoe zeer dezen ook eene beledigende reden hadden aangevoerd, dat het hun door de Heilige Schrift verboden was, *bij de Godlozen te zitten. Ps.* XXVI. 5. (†). Aan den anderen kant ver-

(*) *Coll. Carth. l. c. p.* 1093-1115.

(†) AUGUST. *Brev. Coll. cum Donat. T.* IX. *Opp. p.* 3.

verraadde het of eenen onvoegzamen hoogmoed, of ten minſten zekere afkeerigheid, die voor het oogmerk van zoodanige bijëenkomst geheel niet paste, dat de *Donatisten* den naam van *Broeders* niet wilden aannemen, welken de *Katholijken* hun wilden geven (*). Over het algemeen ſchijnt hun een onderzoek mishaagd te hebben, hetwelk, zoo met betrekking tot den oorſprong der *Scheuring*, als bijzonder tot derzelver voortduuring, voor hun niet gunſtig kon uitvallen.

In de *tweede bijëenkomst* werd ook nog niets gewigtigs ter hand genomen. Men vergunde ſlechts den *Donatisten* een uitſtel, hetwelk zij, niet zonder reden, verzocht hadden, om de gerichtelijke afſchriften van voorige handelingen tot hun gebruik te bekomen. Eindelijk ging men, met de *derde* zitting over tot de hoofdvraag; evenwel niet vóórdat lang gekeven was over eene vraag, welke de *Donatisten* opwierpen: Wie eigenlijk dit geheele Mondgeſprek begeerd had? Geene van beiden de partijën wilde dit van zich gezegd hebben, uit hoofde van de gevolgen, die men daar uit meende te kunnen afleiden. MARCELLINUS, die, bij alle deze ſtreeken, uitſtellen en nutteloos kibbelen, zeer veel geduld en verſtand betoonde, verklaarde vergeefs, dat het van de beide partijën begeerd was (†), kort daar na erkende hij ook, dat de *Katholijken* het verlangd hadden (§). Ondertusſchen kwam men toch langs dezen

(*) *Collat. Carth. l. c. pag.* 1120.

(†) *Pag.* 1161. *l. c.* (§) *Pag.* 1169.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zen weg, tot ontvouwing van het gene, waar alles op aankwam. AUGUSTINUS inzonderheid drong 'er op aan, dat men afdoen zou: *Waar de Kerk zij* (*)? Thans deeden de *Donatisten* een opſtel door éénen van hunne Biſchoppen voorlezen, waar in zij, uit de Heilige Schrift, zochten te bewijzen; *dat de ondeugende zeden der Leeraaren aan de Kerke zoodanige ſmetten konden aanwrijven, dat dezelve bekend wordende, zij niet meer de waare Kerk heeten kon.* AUGUSTINUS beantwoordde dit opſtel, niet zonder dat men hem dikwerf in de reden viel, terwijl hij door Bijbel-getuigenisſen bewees, dat goeden en kwaaden, deze laatſten in het geheim en openbaar, in deze Wereld onder één gemengd, van de Kerk geduld werden; zonder dat daarom de eerſten aan de zonden der laatſten deel namen. De *Donatisten* maakten hier tegen wel eenige tegenwerpingen; onder anderen wilden zij niet toegeven, dat de Duivel het onkruid in de Kerk gezaaid hebbe. Doch toen AUGUSTINUS hun het gezag van CYPRIANUS tegenſtelde, die deze gelijkenis dus verklaard had, durfden zij 'er niets meer tegen te zeggen (†). Ja, zij werden zoo ver gebracht, voornaamlijk door het gebruik, hetwelk deze Leeraar van de *Maximianiſtiſche* partij tegen hen maakte, dat zij genoodzaakt waren te erkennen, *dat de één zaak aan de andere, en het gedrag van den éénen perſoon aan den anderen niet nadeelig kon zijn* (§). Na-

(*) *L. c. pag.* 1149.

(†) AUGUST. *Brev. Coll. cum Donat. p.* 384.

(§) AUGUST. *l. c. et Libr. ad Donat. post Coll. T.* IX. *p.* 396.

Nadat op deze wijze de *leerſtellige* hoofdvraag *over de Kerk* beſlist was, gelijk MARCELLINUS zelf erkende, ging men tot de *geſchiedkundige* over, *van den oorſprong der Donatiſtiſche Scheuring*. Hier toe waren de *Donatisten* zoo weinig genegen, dat zij veel meer beweerden, in deze zaak moest CHRISTUS alleen Richter wezen (*); maar de *Katholijken* vonden 'er des te meer hunne rekening bij, omdat, zelfs in gevalle CÆCILIANUS, die den *Donatisten* het eerſte voorwendzel tot hunne ſcheuring gegeven had, ſchuldig mogt gevonden worden, daar uit evenwel de noodzaaklijkheid der afzondering van de *Katholijke* Kerk niet kon afgeleid worden. Men zocht dus alles op, ten einde dit eerſte begin van het *Donatismus* op te helderen, of eigenlijk, om elkanderen, door opzetlijke voorſtellen dier gebeurenisſen, in verlegenheid te brengen. Maar de Kerkvergaderingen, op welke de beide partijën zich beriepen, de oorſpronglijke ſtukken, welke zij voortbrachten, zelfs die, waar van de *Donatisten* opzetlijk gebruik maakten, werkten allen ſamen, om de onſchuld van CÆCILIANUS, als ook van FELIX, die hem tot Biſſchop gewijd had, aan den dag te leggen. Bij voorbeeld, zij beriepen zich op eenen Brief van KONSTANTYN *den Grooten*, in welken hij hun, onder alle blijken der uiterſte verfoejing, evenwel vrijheid gegeven had, om te leven, zoo als zij wilden (†), en thans waren zij ſtout genoeg, om te

(*) AUGUST. *Brevic. Coll. pag.* 384.

(†) AUGUST. *Brev. Coll. p.* 393. Verg. *Deel* IV. *Bl.* 116.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te hoopen, dat MARCELLINUS, daar door bewogen, hun eene dergelijke vrijheid zou ſchenken; maar deze antwoordde hun, dat hij eenen geheel anderen last had.

Thans was derhalven alles rijp tot een vonnis van den Keizerlijken Richter. Deze deed dan uitſpraak, dat *de Donatisten door de Katholijken genoegzaam wederlegd waren.* Terſtond daar op maakte hij de handelingen van het gehouden geſprek openbaar, met een aanſchrijven van dezen inhoud: Dat men uit de Handelingen zal zien, dat zij in alles te kort zijn geſchoten; dat zij, hardnekkig blijvende, naar de wetten moesten behandeld worden; waaröm hij alle Overheden vermaant, niet te dulden, dat de *Donatisten* ergens vergaderingen hielden. De Kerken, welke hij hun, uit toegeeflijkheid, had laten inruimen, tot dat 'er uitſpraak zou gedaan zijn, moesten zij terſtond aan de *Katholijken* overgeven, ten ware zij zich met hen vereenigden. De *Donatistiſche* Bisſchoppen konden intusſchen veilig naa huis keeren, gelijk hij hun beloofd had. Eindelijk wie *Circumcelliones* op zijne goederen had, en die niet in toom hield, diens goederen zullen verbeurd verklaard worden (*).

Aanmerkingen over dit Mondgeſprek.

Dus eindigde dit vermaard Geſprek te *Karthago.* (*Collatio Carthaginienſis.*) Men ziet daar uit, hoe vele rechten de Keizers oordeelden te kunnen uitöefenen, zelfs in Kerkelijke zaken; alhoewel dit waar is, dat de Buitenſpoorigheden der *Circumcelliones* de

(*) *Collat. Carth. pag.* 1189.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de zaak van eerſten af voor den Burgerſtaat belangrijk maakten, en aanleiding gegeven hadden tot menigvuldige Keizerlijke wetten. Maar ook de *Katholijken* konden niet anders, dan door de ondersteuning van het Hof, eene voor hun gewenschte uitkomst van deze Scheuring verwachten. Hunne gesprekken en geschriften werkten weinig of niets uit; hunne Kerkvergaderingen werkten slechts langzaam, maar schielijk op elkander volgende *Keizerlijke* wetten gaven meer nadruk, en de *Keizerlijke Kommisie*, door eene nieuwe en scherpe wet ondersteund, beloofde des te grooter gevolgen. De Bisschoppen verloren niets van hun aanzien, werden met eerbied behandeld, en in de daad, was de Burgerlijke Magt niet meer dan een werktuig van hunne wenschen. Inmiddels hadden geene van beide de partijën in dit gesprek proeven van uitmuntende wetenschap en kunde gegeven. Zij hadden niet, als wijze en Christelijke Leeraars, zich toegelegd, om te beproeven, of men tot een billijk vergelijk kon komen; integendeel het gesprek bestond grootendeels in een gekijf, en een zoeken, om op elkander een voordeel te bejagen, om te ontwijken, als men gedrongen werd, en in eene zucht, om gelijk te hebben, als men zijne partij dacht te kunnen vervolgen, terwijl men trots op elkanderen nederzag. Deze fouten begingen de *Donatisten* wel meest, onder welken PETILIANUS boven anderen uitmuntte; de *Katholijken* betraden meer den rechten weg, om tot eene verzoening te geraken, hoewel zij zich slechte Schriftverklarers en *Dogmatici* vertoonden. Men is in staat, om de zaak

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zaak te beöordeelen, dewijl wij een aanmerklijk gedeelte van de echte Handelingen van dit geſprek nog hebben, onder den tijtel: *Gesta collationis, habitæ Carthagine, inter Catholicos et Donatistas.* Vooräf gaat een Register van den Inhoud dezer Handelingen, hetwelk zekere MARCELLUS, op verzoek van twee Biſchoppen, toen vervaardigd heeft, zijnde eene lijst van het geen elken dag is voorgevallen. — (*Capitula Gestorum.*) — Vervolgends volgt het Protocol zelf, met eenige daar toe behoorende Bijlagen, volgends de drie dagen des geſpreks, (*gesta primæ, ſecundæ, tertiæ cognitionis,*) alleen ontbreekt het derde deel van den laatſten dag. Dit merkwaardig ſtuk heeft STEPH. BALUZE met goede opheldernde aanmerkingen en bijvoegzelen uitgegeven (*), en naderhand meer anderen. Het gene in dit oorſpronglijk ſtuk, hetwelk AUGUSTINUS zijne Gemeente liet voorlezen (†), aan de handelingen van den derden dag ontbreekt, kan genoegzaam aangevuld worden door het uittrekzel, hetwelk AUGUSTINUS in het jaar 412 vervaardigd heeft (§), onder den tijtel: AUGUSTINI *Breviculus Collationis cum Donatistis* (**).

De Donatisten beroepen zich op

Alhoewel de *Donatisten* de handelingen van elken dag, even zoo wel als de *Katholijken*, ondertekenden, deeden zij zulks echter met voorbehoud van hun

(*) *Nov. Coll. Concil. T.* I. *p.* 117-360. *Paris* 1683.
(†) *Serm.* CLXIV. *C.* 8. *p.* 553. *T.* V. *Opp.*
(§) *Retractat. Libr.* II. *Cap.* 39.
(**) *Tom.* IX. *Opp. pag.* 371.

Digitized by Google

hun *Appèl* of Beroep, aan den Keizer (*). Maar, nadat MARCELLINUS het vonnis tegen hen geveld had, *appelleerden* zij daadlijk (†). AUGUSTINUS gewaagt (§) van een geſchrift, hetwelk zij, door hunne Bisſchoppen ondertekend, hebben bekend gemaakt, en waar in misſchien dit *Appèl* of Beroep begrepen was. Ten minſten zij herhaalden daar in die Schriftuurplaatzen, waar van zij zich in het Mondgeſprek bediend hadden, om de noodzaaklijkheid eener afzondering van booze Christenen te bewijzen; verklaarden zich over het geen aldaar gezegd was; zij beſchuldigden MARCELLINUS van partijdigheid; zij beklaagden zich, dat zij niet alles hadden mogen zeggen, wat zij wilden, en dat het vonnis des nachts was uitgeſproken, om anderen van hunne uitvluchten niet te gewagen (**). AUGUSTINUS beantwoordde dit geſchrift, en naar het ſchijnt, voldoende in een bijzonder Boek (††). Tevens waarſchuwde hij de *Donatiſtiſche* Leeken, om zich niet langer van hunne Bisſchoppen te laten verleiden, die volkomen overwonnen waren: Het is waar, hij zegt hun dit vrij ſterk en zonder omſtandigheden, dat zij, daar het niet mogelijk was, hen door woorden te bekeeren, door eene zeer zachte ſtraffe moesten getuchtigd worden; alleen de *Katholijken* wenschten niet, dat 'er bloed bij hen vergoten, of de

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den Keizer.

(*) *Gesta tertiæ cognit. Cap.* 8. *pag.* 273.
(†) AUGUST. *ad Donat. post Coll. C.* 12. *T.* IX. *p.* 401.
(§) *L. c. C.* 20. *p.* 405. (**) *L. c. C.* 12, 16, 20.
(††) *Ad Donat. post Collat. Liber Tom.* IX. *p.* 395.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de ſtrenge wetten des Keizers op het naauwkeurigſt uitgevoerd zouden worden (*).

Niettegenſtaande het Beroep of *Appél* der *Donatisten*, bevestigde HONORIUS evenwel het vonnis van MARCELLINUS (†). Een gevolg hier van was eene nieuwe en tweede wet, welke hij in het jaar 413 gaf (§). In dezelve ontnam hij voor alle dingen den *Donatisten* alle gunſten, die hun geſchonken waren, en gebood vervolgends, dat alle hunne Bisſchoppen, en andere Geestelijken, Leeken, en *Circumcelliones*, die niet van den dag der afkondiging dezer wet af zich met de *Katholijke* Kerk zouden verëenigen, eene aanzienlijke *geldboete* zouden betaalen. Deze wordt bepaald van tien tot vijftig ponden Gouds, naar het onderſcheid van waardigheden en ſtanden. (*Illuſtres*, *Spectabiles*, *Senatores*, *Clariſſimi*, *Sacerdotales*, *Decuriones*, *Negotiatores*, *Plebeii*, *Circumcelliones*.) Die genen, op wier Landgoederen zij zich onthielden, zouden zelven geſtraft worden, indien zij hen verbergden. Ook zouden de *echte vrouwen* der *Donatisten*, even als de mannen, zoodanige geldboete betaalen. De *goederen* der genen, die zich hier door niet zouden laaten bekeeren, zouden verbeurd worden verklaard. De *Dienstknechten* en *Boeren* zouden, door *menigvuldige ſlagen*, van hunnen valſchen Godsdienst afgetrokken worden; derzelver *Heeren* zouden, indien zij dit verzuimden, ook de gemelde *geldboete* betaalen.

HONORIUS beveſtigt de uitſpraak van MARCELLINUS

(*) *Cap.* 17. (†) POSSID. *Vit. August. C.* 13.
(§) *L.* 52. *Cod. Theod. de Hæret.*

Digitized by Google

len. Alle *Bisschoppen* en andere *Geestelijken*, die deze partij niet wilden verlaaten, zouden elk afzonderlijk *buiten Afrika gebannen* worden. Eindelijk zouden alle hunne *Kerken* en *Vergaderplaatzen*, als ook wat daar aan aan vaste goederen geschonken was, aan de *Katholijken* worden ingeruimd.

Gevolgen van de Keizerlijke uitspraak

Deze wet deed geene geringe werking bij de *Donatisten*. In het eerst, toen zij hun geding te *Karthago* verloren hadden, kwamen wel velen, door de tegen hen gevelde uitspraak afgeschrikt, tot de *Katholijken* over; onder welken ook menigvuldige *Circumcelliones* waren (*). Evenwel bleef het grootste gedeelte van hen hunne partij standvastig toegedaan. Dit leidde AUGUSTINUS enkel van den hoogmoed hunner Leeräaren af (†), doch de eens bij hen ingewortelde en tot Dweeperij geklommen afkeer van de *Katholijke* Kerk, die nog vermeerderd werd door derzelver geest van vervolging, kan hier toe veel hebben toegebracht. Maar, wanneer de harde wet van HONORIUS verscheen, verëenigde zich een aantal *Donatistische* Bisschoppen, benevens hunne Gemeenten, met de *Katholijken*; anderen van hunne Bisschoppen namen de vlucht, of verbergden zich. Vele *Donatisten* werden des te woedender, en mishandelden de *Katholijke* Geestelijken gedeeltelijk ter dood toe; ook waren 'er sommigen onder hen, die zich uit wanhoop het leven benamen. Nog steeds bleven 'er velen overig, die zich op geenerleië

(*) AUGUST. *contra Gaudent. Libr.* I. *Cap.* 29. *Tom.* IX. *pag.* 443. (†) *Serm.* CLXIV. *p.* 554. *Tom.* V.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leiē wijze lieten winnen. Deze ſchreeuwden luidkeels over herhaalde verdrukkingen, en beſchuldigden de *Katholijken*, dat het dien voornaamlijk om hunne goederen te doen was. Deze integendeel verzekerden, dat alles enkel en alleen uit liefde tot de Zaligheid en het behoud der *Donatisten* geſchiedde. Men ziet aan den ēénen kant de zoo in het naauw gebrachte partij nog ſterk en moedig genoeg, om op eene Kerkvergadering van meer dan dertig Biſſchoppen, onder welken zich PETILIANUS bevond, een beſluit te kunnen maken, dat die Biſſchoppen en Ouderlingen, die, door dwang, den Godsdienst der *Katholijken* hadden bijgewoond, onder deze voorwaarde weder aangenomen zouden worden, indien zij ſlechts het Avondmaal bij hen niet gevierd, (*Sacrificium obtulerunt*,) of een openlijk Godsdienstvoorſtel gehouden hadden. Aan den anderen kant verdedigden zich de *Katholijken*, op eene Kerkvergadering te *Zerte*, door eenen van AUGUSTINUS opgeſtelden Brief, tegen de beſchuldiging van hunne partijēn, als of zij MARCELLINUS hadden omgekocht (*). Ook ditmaal verzocht AUGUSTINUS aan MARCELLINUS en den *Proconſul van Afrika*, om aan de *Donatisten* ten minſten geene levensſtraffen te laten oefenen, dewijl zulks overēenkomſtig was met de Christelijke zachtmoedigheid, en tot hunne bekeering dienen zou; ja het lijden van Gods

(*) POSSID. *Vit. August. Cap.* 13. AUGUSTIN. *Epist.* CXXXIII. *pag.* 300. *Epist.* CXLI. *pag.* 349. *Epist.* CLXXXV. *pag.* 500. *contra Gaudent. L.* I. *C.* 37. *ſq.*

Digitized by Google

Gods Knechten werd door eene bloedige wraak ontëerd (*).

MARCELLINUS zelf werd in het jaar 413, op bevel van den Veldheer MARINUS, die een in *Afrika* ontſtaan oproer gedempt had, ter dood gebracht, onder voorwendzel, dat hij in hetzelve deel genomen had. AUGUSTINUS, die toen te *Karthago*, waar dit gebeurde, tegenwoordig was, en die zijne dood vergeefs zocht te verhinderen, zegt in den Brief, in welken hij hem beklaagt (†), niets het minſte, waar uit men zou kunnen beſluiten, dat de *Donatisten* dezelve veröorzaakt hadden. Evenwel heeft men, in laater tijd, enkel op het getuigenis van HIËRONYMUS (§), hetwelk hier zoo weinig uitdoet, omdat hij zoo ver van daar leefde, volgends hetwelk MARCELLINUS *door de Ketters onſchuldig om het leven zal gebracht zijn*, met zekerheid onderſteld, dat de *Donatisten* MARINUS daar toe zouden hebben omgekocht, waaröm hij ook te meer tot onzen tijd toe als een Martelaar en Heilig vereerd is geworden (**).

MARCELLINUS ter dood gebracht.

Zijne dood verligtte ook het lot der *Donatisten* niet. Integendeel HONORIUS gaf, in het jaar 414, op nieuw eene zeer ſtrenge wet tegen hen uit (††). Behalven het gene te vooren was vastgeſteld, aangaan-

Straffe behandeling der Donatisten.

(*) *Ep.* CXXXIII.-CXXXIV. *pag.* 300. CXXXIX. *pag.* 318. (†) *Ep.* CLI. *pag.* 392.

(§) *Contra Pelagian. Libr.* III. *Cap.* 6.

(**) TILLEMONT *l. c. pag.* 612.

(††) *L.* 54. *Cod. Theod. de Hæret.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gaande het verbod, hun gedaan, om een Testament of uiterſten wil te maken, omtrent hunne Geeſtelijken, Kerken, en het verbergen der *Donatisten*, voegde hij 'er nu bij, dat de aanzienlijkſten onder hen, in plaats der te vooren bepaalde Boete van 50 ponden Gouds, thans 200 ponden zouden betaalen; dat ieder hunner deze Boete zoo dikwijls zou betaalen, als hij den Godsdienst der *Donatisten* had bijgewoond; dat, indien iemand dit meer dan vijfmaal gedaan had, men hem daar van kennis zou geven, ten einde dan eene nog hardere ſtraffe voor te ſchrijven; dat ook de geldboeten der overige ſtanden onder de *Donatisten* verhoogd zouden worden; dat de Boeren, die door ſlagen niet bekeerd konden worden, het derde deel van hunne bezitting zouden verliezen; en dat, om andere kleinere omſtandigheden, in deze wet, voor bij te gaan, alle *Donatisten* voor eerloos, en onwaardig zouden gehouden worden, om in deftige gezelſchappen te verſchijnen. — Naardien ook de *Donatisten* zouden kunnen voorwenden, dat, met de dood van MARCELLINUS, omdat hij, als een oproermaaker, ter dood gebracht was, zijn tegen hen geveld vonnis te gelijk krachteloos was geworden, zoo bevestigde HONORIUS hetzelve, onder eene lofwaardige melding van 's mans gedachtenis, nog in het jaar 414 (*). In het volgende jaar verbood de Keizer de openbaare bijëenkomſten der *Donatisten* nogmaal, niet alleen op ſtraffe van verbanning, maar zelfs op levensſtraffe (†).

Thans

(*) *L.* 55. *C. Th. de Hær.* (†) *L. c. l.* 56.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Onder-gang der Donatis-ten.

Thans kon de geheele ondergang der *Donatisten* niet langer gekeerd worden. Van dezen tijd af worden de berichten van hen zeldzamer; juist omdat zij ophielden, eene geduchte partij uit te maken, en dewijl AUGUSTINUS eene nieuwe gewigtige bezigheid kreeg met andere Ketters, naamlijk de *Pelagiänen*. Evenwel komen zij nog hier en daar in zijne Kerkredenen, Brieven, en andere Schriften, niet zonder merkwaardige bijzonderheden en omſtandigheden, voor. Zoo werd hij, omtrent het jaar 417, door den beroemden *Romeinſchen* Veldheer in *Afrika*, BONIFACIUS, over het onderſcheid tusſchen de *Donatisten* en *Ariänen* geraadpleegd, waar op hij hem door eenen insgelijks beroemden Brief antwoordde, welken hij zelf wegens de lengte een Boek genoemd heeft (*), in welken hij de grondſtellingen en het nut van het vervolgen der *Donatisten* breedſprakig voordraagt. — Nog eens hield zich eene algemeene *Afrikaanſche* Kerkvergadering, welke te *Karthago* in het jaar 418 gehouden werd, met het lot der *Donatisten* bezig. Deze bepaalde, behalven hare beſluiten tegen de *Pelagiänen*, bijzonder, hoe men handelen zou met de *Donatiſtiſche* Gemeenten en Biſſchoppen, die vóór of na de Keizerlijke wetten tegen deze partij zich niet de *Katholijken* verzoend hadden; nademaal deswegens tusſchen de Biſſchoppen der laatstgemelden, die bij deze gelegenheden hunne Kerspels zochten uit te breiden, allerhande twisten ontſtaan waren. Zij wekte de Biſſchoppen,

(*) *De Correctione Donatistarum Liber ſeu Epist.* CLXXXV. *p.* 489. *T.* II. *Retractat. L.* II. *C.* 48.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

pen, die zich in dezen pligt nalatig betoonen mogten, door deze hoop, om hun Kerklijk rechtsgebied uit te breiden, op, om de Ketters in hunne nabuurſchap met de *Katholijke* Kerk te verëenigen (*). — In hetzelfde jaar kwam AUGUSTINUS, op eene reize, te *Cæſareä* in *Mauritanië*, alwaar hij, benevens andere *Donatisten*, ook hunnen bij uitſtek bekenden Biſchop EMERITUS ontmoette. Aan dezen had hij, terſtond na het Godsdienſtig Mondgeſprek te *Karthago*, waar bij deze uitgemunt had, een Boek geſchreven, in hetwelk de gronden kort ſaamgevat waren, die zijne partij overhoop moesten werpen; maar hetwelk verloren geraakt is (†). Thans verzelde hij AUGUSTINUS, op deszelfs verzoek, in de Kerk der *Katholijken* te *Cæſareä*; alwaar hij echter geheel geene neiging tot verëeniging met dezelven betoonde. AUGUSTINUS hield aldaar eene Kerkreden, welke men nog lezen kan, en welke eene vrij zachte nodiging aan EMERITUS was (§). Men gaf hem ook twee dagen uitſtel, waar na hij zich voor eene groote vergadering in de Kerk tot een Geſprek met AUGUSTINUS tegenwoordig ſtelde. Dan het was niet mogelijk, hem tot een Geſprek te brengen; hij vergenoegde zich, met te zeggen, dat hij te *Karthago* alleen voor de overmagt had moeten zwichten. AUGUSTINUS ſprak daaröm des te langer van het gedrag, hetwelk de *Katholijke* Biſchoppen daar tegen de *Donatiſtiſche* hadden gehouden; ook vergat hij niet,

(*) *Cod. canon. Eccl. Afric. C.* CXVII. *p.* 930. *ſq. ap. Hard.* (†) *Retractat. L.* II. *C.* 46.

(§) *Sermo ad Cæſar. Eccl. Pleb. T.* IX. *Opp. p.* 419.

niet, van de voordeelen gebruik te maken, welke men tegen hen uit hunne *Maximiänistiſche Scheuring* trekken kon. Dit alles herhaalde hij kort daar na in een klein geſchrift, in hetwelk hij wederöm EMERITUS en de nog overige *Donatisten* tot verzoening vermaande (*).

In de meeste andere Gewesten van *Afrika*, ſchijnen alszins de Keizerlijke wetten met meer ſtrengheid aan de *Donatisten* ten uitvoer gebracht te wezen. Ten minſten, de vrees voor dezelven, en hun onverwinlijke afkeer tegen de *Katholijken*, ſchijnt niet weinigen van hen op nieuw in de wanhoopige woede geſtort te hebben, met welke zij voorheenen ſomtijds zichzelven het leven benamen. Zelfs hun Biſchop, te *Thamugada*, GAUDENTIUS, dreigde, zich met zijne aanhangers in de Kerk van die ſtad te zullen verbranden. Toen hem de Bevelhebber DULCITIUS, die ter volvoering der Keizerlijke wetten in *Afrika* gekomen was, vermaande, om zich met de *Katholijken* te verëenigen, of naar het bevel van den Vorst te wijken; weigerde hij, in een ſchriftelijk antwoord, één van beiden te doen. Hij verzekerde wel, dat hij zijne aanhangers zelf vermaand had, om zich uit de Kerk te begeven, indien zij niet vrijwillig wilden ſterven; hij zelf zou het niet eer doen, vóórdat de vervolging hem daar toe noodzaken zou. Maar een getrouw Herder was toch verpligt, zijn leven voor de Schaapen te laaten; en die genen mogten dit veräntwoorden, die tegen den wil van God,

(*) POSSID. *Vit. August.* C. 14. AUGUST. *de Gestis cum Emerito Liber T.* IX. *p.* 425.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

God, in plaats van Leeraaren, Geweld en Soldaaten gebruikten. DULCITIUS zond dezen Brief aan AUGUSTINUS, die hem terstond beantwoordde; en tevens een klein tegenschrift, hetwelk GAUDENTIUS hem toezond, insgelijks wederlegde. Dus kwamen, omtrent het jaar 420, zijne *twee Boeken tegen* GAUDENTIUS (*) te voorschijn; wat in dezelven te zoeken zij, zal men uit zoo vele van zijne Twistschriften tegen de *Donatisten*, als ons reeds zijn voorgekomen, gemaklijk kunnen opmaken. Hier en daar kon hij beter geantwoord hebben; bovendien verdedigt hij ook niet overal eene goede zaak; hoewel zijn partij geheel niet onder de sterksten behoort.

Laatste berichten van de Donatisten.

Nadat de *Donatisten* reeds zedert langen tijd in het onderspit geraakt waren, gaven hun de beide Keizers, VALENTINIAAN III, en THEODOSIUS II, de laatste doodsteek. De eerste bepaalde op nieuw tegen hen en alle Ketters, in het jaar 425, de ballingschap buiten 's Lands (†). Maar deze verbood hun, in het jaar 428, insgelijks met andere Ketters, volstrekt alle Godsdienstige bijeenkomsten (§). Van dezen tijd af bespeurt men enkel nu en dan geringe spooren van hen in de Geschiedenis. Echter ziet men, dat hunne overblijfzelen nog tot tegen het einde der zesde eeuw voorhanden geweest zijn; en naar allen schijn zijn zij eerst in de zevende eeuw, met den inval der *Arabieren* in *Afrika*, geheellijk te niet geraakt. Onder anderen heeft TILLEMONT (**) deze geringe en verstrooide berichten bijeenverzameld.

(*) *Tom.* IX. *Opp. pag.* 321. Ten

(†) *l.* 63. *Cod. Th. de Hæret.* (§) *L. c. l.* 65.

(**) *Mémoir. Tom.* VI. *pag.* 192.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Aanmerking ten beſluit van de geſchiedenis der Donatisten.

Ten beſluite van deze Geſchiedenis der *Donatisten*, willen wij hier de aanmerking van SCHRÖCK (*), wien wij in het te Boek ſtellen derzelver veeläl gevolgd zijn, hier overnemen, dewijl zij alszins gegrond is op de verhaalde daadzaken. „ Zoo min de *Donatistiſche* Scheuring, in de eerſte helft der IVde eeuw, gewigtige gevolgen ſcheen te belooven; voor de denkwijze, het Leerſtelzel en de Godsdienstwisten der *Katholijken* in het gemeen; zoo talrijk heeft zij, na het midden dier eeuw, dezelve van tijd tot tijd voortgebracht. Zij werd nooit eene eigenlijk gezegde *Ketterſche* aanhang, en evenwel heeft zij op de *Godsdienstbegrippen* van alle volgende tijden ongemeen veel invloeds gehad. Geduurende den langen en ingewikkelden ſtrijd met denzelven, geraakten de *Katholijke* Leeräars deels natuurlijk op zekere vragen uit de Geloofsleere; deels gewenden zij zich aan verſcheidene grondregels en leerſtukken, welke hun tegen deze gezindte den meesten dienst deeden. Voor het verſtandige en echte Christendom was 'er ondertuſſchen volſtrekt geen winst in gelegen. De *Katholijken* verlieten het gevoelen, hetwelk te vooren door CYPRIANUS en zoo vele andere *Afrikaanſche* Biſſchoppen ijverig was voorgeſtaan, dat de *Doop der Ketters* krachteloos was, wel geheel en al; maar begingen de onbedachtzaamheid, van dezen zelfden Doop, dien zij voor eenen *waaren Doop* verklaarden, te zeggen, *dat hij buiten de Katholijke Kerk volſtrekt geen nut doet.* Om de waarheid te bekennen, zij moesten de-

(*) *Christl. Kirchengeſch. T.* XI. *S.* 463.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deze bepaaling aanmemen, dewijl zij uit hunne geliefkoosde Leere van de *Eenheid der waare Kerk* ongedwongen voortvloeide, in welke leere zij des te meer met CYPRIANUS en andere vroegere Leeräaren overëenſtemden. Niet ligt is 'er eenig leerſtuk der oude Kerkleeräaren, vruchtbaarer geweest in gewigtige en ſchadelijke gevolgen, dan even dit leerſtuk. — En met alle deze gevolgen, ſlechts weinig uitgezonderd, hetwelk toch ook reeds in de beginſelen werd voorbereid, en zijne volkomene ontwikkeling van laatere gunſtigere tijdsömſtandigheden verwachtte, werd het in de *Donatiſtiſche* verſchillen reeds door AUGUSTINUS gevormd en uitgewerkt. Zijne hier voor beſchrevene Twistſchriften leeren dit; zelfs zijn zij tot beſchouwing van dit leerſtuk in zijnen gantſchen omvang nog dienſtiger, dan zijn Boek *over de Eenheid der Kerk*, hetwelk hij ook tegen de *Donatisten* geſchreven heeft (*). Eigenlijk bouwde hij wel op den grond, dien CYPRIANUS reeds in den *Novatiäanſchen* Twist, in zijn Boek over de *Eenheid der Kerk*, gelegd had. Dan, gelijkerwijs de *Donatiſtiſche* Twist, alhoewel zij genoegzaam uit eene gelijke bron, als de *Novatiäanſche*, geſproten was, evenwel eene geheel van deze onderſcheidene keer nam; zoo kreeg ook de Leere van de Kerk in deze eene geheel eigene bepaling en richting. *Katholijken* en *Donatisten* kwamen hier in wel overeen, dat 'er maar *één Kerk*, of één waar Christelijk Godsdienstgenootſchap zij, *buiten wier gemeenſchap het onmogelijk zij, zalig te worden.* Dit als het

(*) *De Unitate Eccl. Liber T.* IX. *Opp. p.* 229.

het ware van oude Leeräaren overgeërfd gevoelen had een zeer ſcherp onderzoek verdiend, alzoo zelfs de menschlievendgezinde verdedigers van hetzelve moesten ijzen, om alle die genen te verdoemen, die niet tot een zeker Kerkelijk Genootſchap behoorden. Doch aan zoodanig onderzoek was bij twee partijën niet te denken, waar van elke in de vaste verbeelding ſtond, dat zij alleen deze waare Kerk uitmaakte. Thans kwam het 'er tusſchen hen alleen op aan, hoe zij in ſtaat waren, dit te bewijzen. De *Donatisten* ſtelden het *kenmerk* der waare Kerk in de *uitwendige heiligheid van haare leden.* De *Katholijken* integendeel, die dit op hunne Kerk niet konden toepaſſen, en veel meer dreeven, dat men de kwaaden nevens de goeden in dezelve moest verdragen, beriepen zich op een ander *kenmerk*, hetwelk hun eigen was: op de *algemeene uitbreiding van hunne Kerk in de Wereld*; of zoo als men het kort noemde, hunne *Katholijkheid.* Eene ongelukkige keuze van bewijs; alzoo uit hoofde van het zelve moest aangenomen worden, tegen alle waarſchijnlijkheid en tegen de Geſchiedenis zelve aan, dat het kleiner hoopjen van *Christenen* nooit de waare Kerk kon uitmaaken. Ondertusſchen bleef men daar mede bij de letter van het woord καθολικος ſtaan, hetwelk even daarõm de betekenis van *Rechtzinnig* verkregen had, omdat de Belijders van het oude en echte Geloof zich door het groot getal hunner verbondene Gemeenten in alle Landen van het *Romeinſche* Rijk zichtbaar onderſcheidden van de hier en daar opgroejende dwaalende partijën; wel-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

welke laatſten men des te veiliger kon uitdaagen, om hunne algemeene uitgeſtrektheid te betoogen; zonder dat zij nog ooit de rechtmatigheid van dit kenmerk hadden toegegeven. Maar was nu de *Katholijke Kerk* de *eenige waare*, in welke *alleen de weg tot Zaligheid open* ſtond; dan mogt ook niemand van dezelve in het Geloof afwijken, of zich van haare gemeenſchap ſcheiden. Dus *behoorden* in den grond *Ketters en Scheurmakers* tot *dezelfde klaſſe* van *verlorenen*. Naardien nu, gevolglijk, gelijk men geloofde bewezen te hebben, alles, wat niet tot de *Katholijke*, of heerſchende en magthebbende Kerk behoorde, de eeuwige verdoemenisſe te gemoet ſnelde; zoo was het *één der grootſte pligten* van Christelijke Overheden, Leeräaren, en van alle Christenen, *die ongelukkigen, ook tegen wil en dank, door geweld en ſtraffen te behouden*; al zoude ook een deel van hen daar door hunne vrijheid, goederen, ja zelfs het leven, verliezen; indien ſlechts de overigen *met de eenige waare Kerk vereenigd werden*. Indien men niet zedert zoo vele eeuwen aan de voordragt en uitoefening van zulke grondregels gewoon was; als men niet oogſchijnlijk zag, hoe de ééne dwaaze waan van heerschzuchtige en onverdraagzame ijveräars den anderen heeft voortgebracht; zou het onbegrijpelijk moeten voorkomen, hoe Christelijke Leeräars zoo geheel tegen de oogmerken van hunnen Godsdienst ſtrijdig hebben kunnen te werk gaan. Maar thans is alles gemaklijk te verklaaren; de *Eénheid der Kerk*; *de Grootheid en Magt in de Wereld*, waar aan men haar kent; *haar*

haar uitſluitend recht op de Zaligheid; haar onherroepelijk *vonnis van verdoemenis over Ketters en Scheurmakers, over alle buiten haren ſchoot levende Christenen, Jooden en Heidenen; haar pligtmatige, Godzalige, en heilzame Godsdienst- en Gewetensdwang*, welken zij volſtrekt voor geene vervolging wilde gehouden hebben; alle deze Leerſtellingen, met nog vele andere verbonden, zijn niets dan enkele ſtukken van een zeer naauw ſamenhangend geheel, van een Leergebouw, hetwelk tot vastſtelling der Geestelijke en Kerkelijke Magt onöntbeerlijk was. Het is droevig, dat een man van die hoogere begaafdheden, als AUGUSTINUS, meer dan alle andere Leeräaren der Oude Kerk, tot oprichting van hetzelve heeft toegebracht! Het is zoo, hij werd, volgends het beklaaglijk lot van onöphoudelijke Kampvechters, tot menige harde Leere, zonder het bijkans zelf te merken, onder het gedruis van den ſtrijd, voortgeſleept; maar ongelukkiglijk vormde zich ſpoedig de geheele Westerſche Kerk, uit zijne Schriften, naar zijne denkwijze. Ja, wat nog meer is, dit vooröordeel van de *volkomene Eénheid der Kerk, eene uitwendige* zoo wel als *inwendige*, hielp *éénen van hare Biſchoppen* den weg baanen tot de *alleenheerſching* in de Kerk. Onder één Opperhoofd, dit geloofde men geern, kon het eenig waare Geloof, de eenigheid van alle Leeräaren onder malkanderen, en elke andere ſoort van eenvormigheid onder de Christenen, zekerer behouden, en ook de alleen waare Kerk nadruklijker voortgeplant en beſchermd worden, dan door een

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een opzicht en beſtuur, hetwelk onder velen verdeeld is. Zedert heet elke zachte, listige, of geweldige poging dezer Kerk, om Christenen van andere Kerkgenootſchappen tot hare leden te maaken, in eene nog veel ſterker betekenis: *een Godzalige, weldaadige ijver voor de bekeering van oproerigen onder het bevel van hunnen Rechtmatigen Geestelijken Opperheer, en voor de wederverëeniging der genen, die in gevaar eener eeuwige verdoemenis omdwaalen, met de eenige waare Kerk.*

Einde van het Zevende Deel.

Digitized by Google

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN.

Digitized by Google

Digitized by Google

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS,

DER

CHRISTENEN,

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

ACHTSTE DEEL.

MET PLAATEN.

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCIV.

Digitized by Google

Digitized by Google

INHOUD

VAN HET

ACHTSTE DEEL.

DERDE BOEK.

Bevattende het derde tijdperk; van de regeering van den Keizer KONSTANTYN den Grooten, in het begin der vierde eeuw, tot de opkomst van MOHAMMED, in de zevende eeuw.

VERVOLG VAN HET

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Manicheën, Priscilliänisten, Donatisten, Ariänen, Apollinaristen, enz. Bijzonderheden

van

INHOUD.

van ATHANASIUS, HILARIUS, CYRILLUS, BASILIUS den Grooten, GREGORIUS van Nazianzus, enz. . . . . Bladz. 1.

KER-

Digitized by Google

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

DERDE BOEK.

BEVATTENDE HET DERDE TYDPERK; VAN DE REGEERING VAN DEN KEIZER KONSTANTYN DEN GROOTEN, IN HET BEGIN DER VIERDE EEUW, TOT DE OPKOMST VAN MOHAMMED, IN DE ZEVENDE EEUW.

VERVOLG VAN HET ACHTSTE HOOFDSTUK.

Manicheën, Priscilliänisten, Donatisten, Ariänen. Bijzonderheden van Athanasius, Hilarius, Cyrillus, Basilius *den Grooten*, enz.

Onder de verschillen, welken, na de dood van Keizer JULIANUS, bij de *Christenen* herleefden, en met veel drifts werden voortgezet, verdienen de *Ariäanſche* voornaamlijk onze aandacht; dewijl zij niet alleen de Christelijke Kerk, maar het geheele *Romeinſche* Rijk, en het Keizerlijke Hof, bezig hielden en beroerden. In het *Romeinſche* Rijk zelve, verloren wel de *Ariänen* reeds tegen het einde

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Voortgang der Ariäander

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

der vierde eeuw hunnen invloed; maar zij hadden onder de *Duitſche* Volken grooten opgang, bij welken zij zich, tot in de zesde, ja tot in de zevende eeuw handhaafden.

Daar wij de geſchiedenis dezer verſchillen, in het voorgaande (*) gebracht hebben tot de dood van den Keizer KONSTANTIUS, in het jaar 361, moeten wij den draad van ons verhaal daar weder aanhechten. De gemelde Vorst, die ſteeds de *Ariänen* begunſtigde, liet, bij zijn overlijden, de ſtrenge *Ariänen* in het bezit der aanzienlijkſte Bisdommen; EUDOXIUS te *Konſtantinopolen*; EUZOJUS te *Antiöchië*; AKACIUS te *Cæſarea* in *Palæſtina*; AUXENTIUS te *Mediolanum*, (*Milaan.*) De Bisſchop van *Rome*, LIBERIUS, hoewel hij zich zedert het jaar 358 weder bij de *Katholijken* voegde, had echter, bij zijnen voormaligen overgang tot het *Ariäansch* gevoelen, de meeste Bisſchoppen in *Italië* medegeſleept. De ijverigſte voorſtanders van het *Niceensch* geloof, de Bisſchoppen ATHANASIUS van *Alexandrië*, MELETIUS van *Antiöchië*, LUCIFER van *Calaris*, EUSEBIUS van *Vercellen*, enz., waren in ballingſchap verdreven, of moesten zich ſchuil houden, zelfs waren de *Halve Ariänen* door de *ſtrenge* alömme verdrongen. Met

ſche geſchillen.

Staat der Ariäanſche verſchillen bij de dood van Keizer KONSTANTIUS.

(*) Men leze van den oorſprong en voortgang dezer verſchillen onder KONSTANTYN *den Grooten* ons IVde *Deel*, *Bladz.* 157-237. en onder KONSTANTIUS *aldaar Bladz.* 281-355. van het *Ariänendom* der *Gothen* in hetzelfde *Deel*, *Bladz.* 271. bij de *Wandalen*, *Burgundiers* enz. *Deel* V. *Bladz.* 78. enz.

Digitized by Google

Met de komst van JULIANUS op den Keizerlijken troon, in het jaar 361, veränderden de zaken van gedaante. De invloed van het Hof op de verſchillende gevoelens en gezindten der *Christenen* hield op, de Christen Leeräars werden aan zich zelven, en hunne eigene krachten, overgelaten; en het gevaar, hetwelk zelfs de veiligheid van de Christenen in het gemeen, onder dezen het Heidendom zoo genegenen Vorst, noodwendig lopen moest, noodzaakte hen, volgends SOZOMENUS (*), om eenigzins vreedzamer jegens elkanderen te wezen. Toen JULIANUS de afgezette en verdrevene Bisſchoppen, van welke gezindte of gevoelens zij ook waren, terug riep en in hunne ambten herſtelde (†), keerden dezelve tot hunne Gemeenten weder, hoewel niet zonder onrusten, welke daar bij plaats hadden, en niet zelden door de Heidenen ook werden aangeſtookt; gelijk zij, onder anderen, in eenen oploop, in het jaar 362, den *Ariäanſchen* Bisſchop van *Alexandrië*, GEORGIUS, die zich bij hen, niet min dan bij de *Katholijken*, gehaat gemaakt had, vermoorden (§).

Toeſtand der Ariänenonder JULIANUS

Kort daar na kwam ATHANASIUS weder te *Alexandrië*, alwaar hem de inwoners de hand boden, om aan de *Ariänen* hunne Kerken te ontnemen, zoodat zij, onder hunnen nieuw verkozenen Bisſchop LUCIUS, alleen in bijzondere huizen

ATHANASIUS komt weder te Alexandrië.

(*) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 4.
(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 441.
(§) Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 449.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Kerkvergadering aldaar door hem gehouden.

zen hunne vergaderingen konden houden (*).

Eéne der eerſte verrichtingen van ATHANASIUS, na zijne herſtelling, was het bijëenroepen eener Kerkvergadering in het jaar 362. Het oogmerk derzelve was, de verſchillen onder de *Katholijken* zelven weg te nemen, en te beraadſlagen, hoe te handelen met Biſchoppen, die door de *Ariänen* genoodzaakt, hunne geloofsbelijdenisſen te onderſchrijven, thans zich gewillig betoonden, om tot de *Katholijken* terug te keeren; inzonderheid gaven twee vermaarde ijveraars voor het *Niceenſche* geloof, EUSEBIUS, Biſchop van *Vercellen*, en LUCIFER van *Calaris*, die zich thans, als ballingen, in *Egypte* onthielden (†), aanleiding, dat deze Kerkvergadering pogingen in het werk ſtelde, om de *Meletiäanſche* Scheuring, die reeds meer dan 30 jaren, de Gemeente te *Antiöchië* verdeeld had (§), te heelen (**). Het beſluit der Kerkvergadering was, in de eerſte plaats, de *Ariänen*, die tot de *Katholijken* overkwamen, in de Kerkelijke gemeenſchap, maar niet in hunne *Kerkelijke ambten*, aan te nemen, uitgezonderd die genen, die zich naar den loop der tijden, (οἰκονομικῶς,) geſchikt, en uit

(*) SOCRAT. *H. E. L.* III. *C.* 4. SOZOM. *L.* V. *C.* 7.

(†) Zie van hen IV *Deel*, *Bladz.* 376.

(§) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 350. volgg.

(**) Men zie de berichten van deze Kerkvergadering bij ATHANASIUS *Epist. ad Rufinianum Opp. T.* I. P. II. *p.* 768. RUFINUS *H. E. L.* I. *C.* 28. SOCRATES *H. E. L.* III. *C.* 7. SOZOMEN. *H. E. L.* V. *C.* 12.

Digitized by Google

uit nood bij de *Ariänen* gevoegd hadden, die hunne ambten behouden zouden. Deze toegevendheid der vergadering, welke ook elders van anderen werd nagevolgd, had eenen gewenschten uitflag, alzoo zeer vele Bisschoppen zich nu weder openlijk aan de zijde der *Katholijken* voegden (*). Maar in de onderneming, om den vrede in de Gemeente te *Antiöchië* te herstellen, slaagde de vergadering niet zoo wel, door de overijling en verkeerden ijver van den Bisschop LUCIFER, gelijk wij reeds te voren gezien hebben (†). Merkwaardig ondertusschen is de Brief dezer Kerkvergadering, door ATHANASIUS, als Voorzitter, (παπας,) en andere Bisschoppen ondertekend, bij deze gelegenheid, aan EUSEBIUS, LUCIFER en anderen, naa *Antiöchië* afgezonden (§), in welken de vergadering, van de Bisschoppen, te *Antiöchië* tegenwoordig, begeert, dat zij de *Ariänen*, als Vaders hunne Kinderen, zullen aannemen, indien zij slechts deze Ketterij, als ook de dwaling, welke den Heiligen Geest voor een geschapen wezen hield, en de gevoelens van SABELLIUS, PAULUS *van Samosaten*, VALENTINUS, BASILIDES, en der *Manicheën* veröordeelden, en het geloof van *Nicea* belijden wilden. Hen, die beschuldigd werden, dat zij drie ὑποστασεις in de Godheid geloofden, daar toch deze uitdrukkingen niet in de Heilige Schrift voorkwamen, en dus verdacht waren, ver-

(*) ATHAN. *l. c. et in Ep. ad Jovian. Imp. l. c. p.* 623.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 377.

(§) ATHAN. *Tomus ad Antiochenses l. c. p.* 615.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

verzocht de vergadering insgelijks, *dat zij het bij de Niceïsche belijdenis zouden laten blijven.* Doch, wij vraagden hen, zoo lezen wij verder in dezen Brief, of zij, gelijk de *Ariänen*, van elkanderen verschillende vreemde, in Wezen onderscheidene ὑποστασεις daar door verstonden, van welken elk van de anderen op zichzelve afgezonderd was, gelijk andere Schepzelen, en die van menschen geboren zijn? dan of zij daar mede onderscheidene Wezens, gelijk goud, zilver, en koper, meenden? dan of zij daar mede, gelijk andere Ketters, drie Grondwezens en drie Goden wilden aanduiden? Maar zij verzekerden ons, dat zij iet dergelijks nooit gezegd, noch gedacht hadden. Als wij hen verder vraagden: Waaröm zij dan deze uitdrukking gebruikten? antwoordden zij, omdat zij aan de Heilige Drievuldigheid geloofden, niet alleen blootlijk in den naam maar waarlijk, nademaal zoo wel de Vader, als de Zoon, en de Heilige Geest waarächtig en persoonlijk bestaat. Zij erkenden eene Heilige Drievuldigheid en éene Godheid, één Grondwezen, *en den Zoon éénswezens*, (ὁμοουσιος,) *met den Vader, gelijk de Vaders gezegd hadden*; den H. Geest, niet als een Schepzel, of als iet vreemds, maar die aan het Wezen des Vaders en des Zoons eigen, en daar van onäffcheidelijk is. Op gelijke wijze vraagde de vergadering hen, die men berispte, dat zij maar éene ὑποστασις noemden, of zij dit niet in den *Sabelliäanschen* zin deeden, om daar door het persoonlijk bestaan des Zoons en des Heiligen Geests weg te nemen? Dezen ontkenden zulks, en gaven, als

als eene reden van hunne ſtelling op, dewijl zij οὐσία en ὑπόστασις voor hetzelfde hielden; dienvolgends geloofden zij ééne ὑπόστασις, dewijl de Zoon uit het Wezen des Vaders is, en ééne Natuur met denzelven heeft. Op deze wijze ſtemden de beide partijën met malkanderen overëen, vervloekten ARIUS en de andere Ketters, en bekenden, dat het *Niceenſche* geloof het beste was, met welks voordragt men zich vergenoegen moest. Nog vindt men in dezen Brief eene verklaring van ſommigen, die over de Menschwording van den Verlosſer getwist hadden, en dan ſluit de Brief met eene vermaning, om *verders* gene woordentwisten of *onderzoekingen* toe te laten, behalven het gene *in de Niceïſche Geloofsbslijdenis* is vastgeſteld.

Op deze wijze bleek de woordentwist over de woorden οὐσία en ὑπόστασις, welke als van gelijke betekenis in de Kerkvergadering van *Niceá* gebruikt waren (*), doch welke woordentwist, door deze toegevendheid der *Alexandriners*, niet is weggenomen, gelijk wij, in het leven van HIËRONYMUS, gezien hebben (†). Doch, tevens zien wij, hoe men zich toen reeds vergenoegde, wanneer Ketterſche namen vervloekt, en een woord, (ὁμοούσιος,) bij de *Vaderen*, in eene Kerkvergadering vastgeſteld, aangenomen en erkend werd.

De Kerkgeſchiedſchrijver SOCRATES, waar hij van deze Kerkvergadering een verhaal geeft (§), verhaalt SOCRATES oordeel over

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 198.

(†) Vergel. *Deel* VII. *Bladz.* 128. volgg. (§) *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

haalt ons, geheel tegen den inhoud van den aangehaalden Brief, dat deze Kerkvergadering verboden hebbe, de woorden οὐσία en ὑπόστασις van God te gebruiken, omdat men het eerſte in de Heilige Schrift niet vindt, en het laatſte enkel uit noodzaaklijkheid van den Apoſtel op zekere leerſtelling is toegepast. Maar op eene andere wijze, vervolgt hij, gaf zij toe, dat men zich van deze woorden bedienen kon, om naamlijk de *Sabelliänen* te wederleggen, opdat wij niet, uit gebrek aan woorden, de Godlijke Drievuldigheid voor iet houden, hetwelk alleen drie namen heeft; maar opdat wij veel meer elken daar in genoemden, als een eigen perſoon, in het Leerſtelſel aannemen. (ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει θεολογοῦσι.) Of SOCRATES dit uit een verkeerd bericht, of verkeerd verſtaan, van den Sijnodalen Brief, hebbe, kunnen wij niet bepalen; alleen zoo veel is zeker, dat hij zelf niet gunſtig dacht van het gebruik dezer woorden in de leere van God. Ook haalt hij ten dien einde den raad van EVAGRIUS (*), in zijn Boek Μοναχικὸς, aan, om niet ligtvaardig en onbedacht van God te leeren. „ Men moet," zegt deze, van de Drieëenheid ſprekende, „ het gene zich door woorden niet „ verklaren laat, ſtilzwijgend aanbidden."

de woorden οὐσία en ὑπόστασις.

HILARIUS

Reeds vroeger dan te *Alexandrië* en in het Oosten,

(*) Deze was een vermaarde *Nitriſche* Monnik en *Origenist*, die kort na het jaar 400 ſchijnt geſtorven te zijn, en van wien SOCRATES elders (*Libr.* IV. *C.* 23.) breeder bericht geeft.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten, had men in de Westerſche Gemeenten pogingen in het werk geſteld, om aan het Leerſtelſel van *Nicea* zijn aanzien weder te geven, waar toe HILARIUS, Biſchop van *Pictavium*, (*Poitiers*,) zijnen vlijt bijzonder aanwendde. Hij was reeds in het jaar 360, nog bij het leven van KONSTANTIUS, uit zijne ballingſchap in *Gallië* terug gekeerd. Hier hield hij, volgends SULPICIUS SEVERUS (*), verſcheidene Kerkvergaderingen, om den vrede met die genen te herſtellen, die berouw hadden, dat zij de vergadering van *Ariminum* hadden aangenomen. Onder deze vergaderingen hebben wij alleen van die te *Parys* in het jaar 361 gehouden, eenen Brief aan de Oosterſche Biſchoppen geſchreven, overig (†). De zoo evengemelde Biſchoppen, *Halve-Ariänen*, die door de *Ariänen* in het jaar 360 te *Konſtantinopolen* veröordeeld en afgezet waren (§), hadden aan HILARIUS geſchreven, om zich met hem en andere *Westerſche* Biſchoppen tegen hunne partijën te verëenigen, dewijl zij, het woord ὁμοούσιος uitgezonderd, niet ver af waren van het *Niceïsch* geloof, gelijk HILARIUS zelf, bij hen zijnde, erkend had (**). HILARIUS en de overige *Galliſche* Biſchoppen antwoordden hun, dat zij door het woord ὁμοούσιος de waare en rechtmatige geboorte van den eeniggeborenen God uit God den Vader te kennen ga-

werkt in de Westerſche Kerk, ten voordeele van het Niceïsch geloof.

(*) *Hist. Sacr. Libr.* II. *Cap.* 45.
(†) HILARII *Opp. Fragm.* XI. *pag.* 1353.
(§) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 348, 349.
(**) Vergel. IV *Deel*, *Bladz.* 320.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gaven; tevens de leere van SABELLIUS verfoeiden; ook niet geloofden, dat de Zoon een deel van den Vader zij; maar bekenden, dat de geheele en volmaakt eeniggeboren uit den geheelen en volmaakten ongeteelden God geboren en met God den Vader éénswezens, (*vel uſiae vel ſubſtantiae*,) zij. Zij wilden geern eene *gelijkvormigheid* van den Zoon *met den Vader* toegeven, maar alleen eene waardige, zoo als tusſchen den waaren God en waaren God plaats vindt. Men moet niet eene *veréeniging* der Godheid, maar eene *eenheid* derzelve verſtaan; zoo als JESUS gezegd heeft: *Ik en de Vader zijn een.* — Na nog andere bepalingen van hun geloof tegen de *Ariänen*, ſluiten deze Biſchoppen AUXENTIUS, URSACIUS, VALENS en de overige voornaamſte deelnemers in de vergadering van *Ariminum*, van hunne gemeenſchap uit; het ſchijnt ondertusſchen, dat zij niet zoo zeer op het woord ὁμοούσιος als wel op het denkbeeld, daar mede verbonden, hebben aangedrongen, ook wordt in dezen Brief het eerst, zoo veel men weet, de plaats: *De Vader is meerder dan ik*, van de menſchlijke natuur van CHRISTUS verklaart.

De Semi-Ariänen trachten ook hunne partij te verſterken.

Alhoewel nu de *Semi-Ariänen* of *Homoioufiänen* en de *Katholijken* of *Homoufiänen*, op deze wijze, elkanderen nader kwamen, zocht echter in den grond elke partij, onder de beſcherming der algemeene vrijheid, door JULIANUS geſchonken, zich tot haar voordeel te verſterken. Inzonderheid vergaderden thans de *Semi-Ariäanſche* Biſchoppen, doch die, van dezen tijd af, den naam van *Mace-*

do-

doniänen begonnen te dragen (*), EUSTATHIUS, EUSTATHIUS, en SOPHRONIUS, die genen, welke met hen te *Seleucia* tegenwoordig waren geweest (†), in verſcheidene vergaderingen, en veröordeelden met hen zoo wel de *Akaciänen* (§), als het geloof, hetwelk te *Ariminum* was vastgeſteld. Ook bevestigden zij op nieuw de Geloofsbelijdenis van *Antiöchië*, voor hetwelk zij zich ook te *Seleucië* verklaard hadden. Als men hun tegenwierp, vervolgt SOZOMENUS in dit zijn verhaal (**), waaröm zij zich van de *Akaciänen* afſcheidden, met welke zij echter voor dezen gemeenſchap onderhouden hadden, gaf SOPHRONIUS ten antwoord: de Weſterſchen hadden wel het woord ὁμοιούσιος goedgekeurd; maar AËTIUS (††) had in het Oosten *de ongelijkheid ten aanzien van het wezen*, (ἀνόμοιος κατ' οὐσίαν,) beweerd. De eerſten hadden door het woord ὁμοιούσιος de onderſcheidene perſonen van Vader en Zoon, op eene onvoegzame wijze, in één vermengd; deze integendeel had de verbindtenis der natuur des Zoons met de natuur des Vaders te zeer van elkander afgezonderd. Zij geloofden daarom Godzalig te denken, wanneer zij den Zoon aan den Vader in *Wezen gelijkvormig*, (ὅμοιον κατ' ὑπόστασιν,) noemden, en den middenweg tusſchen de beide uiterſten hielden.

Op

(*) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 366, 367.

(†) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 344.

(§) Zie van AKACIUS IV *Deel*, *Bladz.* 283, 328.

(**) *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 14.

(††) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 321, 322.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Op dezelfde wijze trachtten ook de *zuivere* en *ſtrenge Ariänen* hunne partij te verſterken. Hun ſtichter AËTIUS was door de *Akaciänen*, hoe zeer anders nauw met hen verbonden, op de Kerkvergadering te *Konſtantinopolen*, in het jaar 360, naar den wil van den Keizer KONSTANTIUS, afgezet en gebannen (*). JULIANUS riep hem, als zijnen ouden vriend, terug, en ſchonk hem een landgoed (†). Thans bracht EUDOXIUS, Biſſchop der *Ariänen* te *Konſtantinopolen*, met EUZOJUS van *Antiöchië*, het daar toe, dat AËTIUS door eenige Biſſchoppen, zijne verëerers, op eene vergadering te *Antiöchië* vrijgeſproken, en alles vernietigd werd, wat te vooren tegen hem beſloten was (§).

Ook de ſtrenge Ariänen.

Keizer JOVIANUS begunſtigt de Katholijken.

Ondertusſchen was geene partij der *Chriſtenen* onder JULIANUS volkomen veilig, allerminst de *Katholijken*. ATHANASIUS was nauwlijks te *Alexandrië* terug gekeerd, of deze Keizer noodzaakte hem, op nieuw de vlucht te nemen (**). JULIANUS overleed, in het midden van het jaar 361, en zijn opvolger JOVIANUS was den *Katholijken* gunſtig. Zoodra hij de regering aanvaard had, beval hij, dat alle Biſſchoppen uit hunne ballingſchap terug komen, en de Kerken aan de belijders van het *Niceensch* geloof zouden ingeruimd worden (††). Bo-

(*) *Deel* IV. *Bl.* 321, 349. (†) *Deel* IV. *Bl.* 441.

(§) PHILOSTORG. *Epit. H. E. L.* VII. *C.* 5, 6. *p.* 91.

(**) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 442.

(††) SOCRAT. *H. E. L.* III. *C.* 24. SOZOMEN. *Libr.* VI. *Cap.* 3. THEODORET. *Libr.* IV. *Cap.* 2.

Digitized by Google

Boven allen verëerde hij ATHANASIUS, wien hij niet alleen eenen Brief ſchreef, vervuld met loffpraken, en in welken hij zich aan zijne voorbidding bij God aanbeveelt (*), maar hem ook verzoekt, om hem eene handleiding tot het waare geloof over te zenden (†). In gevolge dit verzoek vergaderde ATHANASIUS de voornaamſte Biſchoppen van *Egypte*, *Thebais*, en *Lybië*; in derzelver en in zijnen eigenen naam, vervolgends eenen Brief aan den Keizer afzendende (§), in welken hij denzelven het *Niceensch* geloof als het beste, en in de H. Schrift gegronde, aanprijst. Dit is, zegt hij, het geloof, hetwelk van oude tijden, (εξ αιωνος,) voorgedragen is, waar tegen weinige wederſprekende *Ariänen* geen vooröordeel kunnen wekken. Dit was overeenkomſtig de gewoonte der *Katholijken*, dat zij de van hen verſchillende Christenen als een verächtlijk hoopjen afſchilderden. Ook ſchepten zij thans hoop, op de gunst van het Hof, waar in zij zich ook niet bedrogen vonden. Door het overkomen trouwens van AKACIUS en andere *Ariäanſche* Biſchoppen, kregen zij eene aanzienlijke vermeerdering. Dezen waren reeds lang beſchuldigd, dat zij zich ligtelijk bij de ſterkſte partij voegden (**). Hoe het zij, toen de *Akaciänen* zagen, dat het *Niceensch* geloof thans het hoofd weder opſtak, verëenig-

(*) *In* ATHANAS. *Opp. T.* I. P. II. *p.* 622.

(†) THEODORËT. *l. c.* RUFIN. *H. E. L.* II. *C.* 1.

(§) ATHAN. *Opp. l. c. p.* 622. THEOD. *l. c. C.* 3.

(**) Zie IV *Deel Bladz.* 328.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

nigden zij zich met MELETIUS, Biſchop van *Antiöchië*, en namen op eene Kerkvergadering, aldaar onder zijne voorzitting, in het jaar 363 gehouden, dit geloof openlijk aan. In den Brief van deze vergadering aan den Keizer (*), zeggen zij, dat *zij*, om aan de vredelievendheid van den Keizer te voldoen, het waar geloof ten grondſlag wilden leggen, waaröm zij bij dat van *Nicea* ſtandvastig blijven wilden. Het woord, ὁμοούσιος, hetwelk bij ſommigen bedenking maakte, was van die Kerkvaderen genoegzaam verklaard, zoodat het te kennen gave, *dat de Zoon uit het Wezen des Vaders geboren*, en *den Vader naar het Wezen gelijk zij*. (ὁμοιος κατ' ουσιαν.) Ondertusſchen was dit, in de daad, eene ſtoute uitvinding, en eene verklaring, ſtrijdig met den zin der *Katholijken*, en met het woord ὁμοούσιος, enkel uitgedacht, opdat de *Halve-Ariänen* konden voorwenden, dat zij het *Katholijk* geloof aannamen. MELETIUS zelf, die anders als een ijverige *Katholijke* vervolging geleden had (†), viel thans in het vermoeden van dubbelhartigheid. Alle de partijën deeden thans ook pogingen, om den Keizer te winnen. Verſcheidene *Macedoniäanſche* en tevens *Semi-Ariäanſche* Biſchoppen, onder welken BASILIUS van *Ancyra* de voornaamſte was, leverden hem een verzoekſchrift over, dat den *Anomoiën* of ſtrenge *Ariänen* hunne Kerken ontnomen, en dezelve aan hen overgegeven mogten worden. Jo-

(*) SOCRAT. *H. E. L.* III. *C.* 25. SOZOM. *L.* VI. *C.* 4.
(†) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 350.

JOVIANUS gaf hier op enkel ten antwoord, dat hij de twisten haatte, en de vredelievenden beminde (*). Even min gelukte den ſtrengen *Ariänen* hun verzoek bij den Keizer. Zij herhaalden meermalen hunne bezwaaren tegen ATHANASIUS mondeling, en verzochten, dat LUCIUS, die ook tegenwoordig was, tot hunnen Biſchop benoemd mogt worden; maar zij werden telkens door den Keizer verächtlijk en hard afgewezen (†).

VALENTINIANUS begunſtigt den Katholijken; VALENS den Ariänen.

Ondertuſchen duurde de zege der *Katholijken* ſlechts zeer kort, dewijl JOVIANUS kort na den aanvang van het jaar 364 dezer wereld overleed. Zijn opvolger, VALENTINIAAN, liet aan zijnen Broeder VALENS het beſtuur der *Oosterſche* Gewesten over; en beiden bewezen zoo veel toegevendheid jegens het Heidendom; zij ſchenen zelfs zoo geneigd te zijn tot eene algemeene Godsdienſtige verdraagzaamheid, dat alle *Chriſtelijke* gezindten, bij den eerſten opſlag, met hen wel te vrede konden zijn (§). Dan VALENTINIAAN deed belijdenis van het *Niceïsch* geloof; VALENS integendeel was, tot vervolging toe, tegen de *Katholijken*, een *Ariäan*.

Zachtheid van VALENTINIAAN.

VALENTINIAAN gedroeg zich zeer beſcheiden, in het begin van zijn beſtuur, bijzonder in de Gemeente van *Mediolanum* of *Milaanen*, waar AUXENTIUS, een *Ariäan*, Biſchop was, en alle Kerken

(*) SOCRAT. *L.* III. *C.* 25. SOZOMEN. *L.* VI. *C.* 4.

(†) *Petitio ad Jovian. Imper. Antiochiæ facta ab Arianis quibusdam T.* I. P. II. *Opp. Athan. p.* 624. SOZOM. *L.* VI. *C.* 5. (§) Zie *Deel* V. *Bladz.* 6. enz.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ken in bezit had, zoodat de *Katholijken* in bijzondere huizen hunnen Godsdienst verrichtten. VALENTINIAAN, die aan AUXENTIUS de Kerken niet wilde ontnemen, en echter ook niet zijnen Godsdienst, min voegzaam, met de *Katholijken* in een bijzonder huis houden, bracht te weeg, dat deze met AUXENTIUS in Kerkelijke gemeenſchap kwamen, terwijl deze zich niet alleen vrij beſtemd voor het geloof van *Nicea* verklaarde, maar ook zijne klagten inbracht over HILARIUS van *Pictavium*, en EUSEBIUS van *Vercellæ*, die hier thans tegenwoordig waren, en de inwoners van *Mediolanum* tegen hem, als eenen Ketter, opruidden. Als HILARIUS evenwel voortging, en tevens den Keizer voordroeg, dat AUXENTIUS hem bedroog, en niet ophield, een Ketter te wezen, liet VALENTINIAAN een geſprek houden, tuſſchen HILARIUS en AUXENTIUS, en eenige andere Biſſchoppen, in tegenwoordigheid van twee Hovelingen. De uitſlag hier van was, dat AUXENTIUS eene ſchriftelijke belijdenis aflegde, dat JESUS waarachtig God is en gelijkwezens met den Vader. Dit den Keizer gemeld zijnde, moest AUXENTIUS zijne verklaring ook openlijk bekend maken; maar nu zette hij alles zoodanig op losſe ſchroeven, dat HILARIUS genoodzaakt was, zijn bedrog nogmaal open te leggen. Doch de Keizer hield zich nu ééns vooräl van de Rechtzinnigheid van AUXENTIUS overtuigd, had zich met hem in den Godsdienst verëenigd, en HILARIUS kreeg bevel, *Mediolanum* te verlaten. Dezen bleef dus niets anders overig, dan in een bijzonder geſchrift alle

Ka-

Katholijke Bisschoppen en Gemeenten voor AUXENTIUS te waarschuwen, dien hij daar in eenen *Engel des Satans* en een' *Antichrist* noemt. Uit dit geschrift is het voorgaande verhaal ontleend, in zoo ver men onderstellen kan, dat HILARIUS zich niet door partijzucht heeft laten verleiden (*). Indien al VALENTINIAAN zich, in dit geval, door prijswaardige vredelievendheid, mogt hebben laten misleiden, hadden nogthans de belijders van het *Niceensch* geloof aan hem te danken, dat zij, in alle de *Westersche* Gemeenten, weinige uitgezonderd, tot zijne dood, in het jaar 375, toe, de overhand behielden, zonder dat hij daaröm anders denkende Christenen onderdrukte, gelijk hij ook den *Macedoniäansche* Bisschoppen ligtelijk vergunde, hunne vergaderingen te houden (†).

Onder zijnen Broeder VALENS, integendeel, zat de *Ariänerij*, in het Oosten, als het ware, op den troon. Volgends SOCRATES (§), met wien ook SOZOMENUS (**) overëenkomt, hadden zijne Godsdienstige gevoelens hunnen oorsprong van het onderwijs van EUDOXIUS, éénen der voornaamste *Ariäansche* Bisschoppen, die hem reeds gedoopt zal hebben, vóórdat hij den troon besteeg. Maar THEODORETUS (††) laat hem eerst in het jaar 367 den

VALENS een Ariaan.

(*) HILARII *Liber contra Auxentium p.* 1263-1272.
(†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 228.
(§) *Hist. Eccles. Libr.* IV. *Cap.* 1.
(**) *Hist. Eccles. Libr.* VI. *Cap.* 6.
(††) *Hist. Eccles. Libr.* IV *Cap.* 6, 12.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den Doop van den gemelden Biſschop ontvangen, met wien ook HIËRONYMUS (*), een tijdgenoot van VALENS, inſtemt, waaröm dit ook het meeste geloof verdient. Evenwel vervolgde deze Keizer de *Katholijken* reeds vóór zijnen Doop (†), weshalven zijne Gemaalin, gelijk THEODORETUS zelf te verſtaan geeft, veel eer dan EUDOXIUS, hem tot het *Ariäanſche* gevoelen kan overgehaald hebben.

De Macedoniänen houden eene Kerkvergadering.

Niet lang nadat VALENS de regeering aanvaard had, verzochten hem vele *Macedoniäanſche* Biſschoppen, om eene Kerkvergadering te mogen houden, tot verbetering van het geloof. Hij vergunde hun dit des te ligter, omdat hij hoopte, dat zij met EUDOXIUS en AKACIUS volkomen zouden overeenſtemmen (§), waar uit men zou moeten beſluiten, dat AKACIUS toen reeds weder tot de *Ariänen* was overgegaan. Deze Kerkvergadering werd gehouden, in het jaar 365, te *Lampſacus*, eene *Aſiätiſche* ſtad, bij den *Hellespont*. De hier vergaderde Biſschoppen verklaarden alles voor nietig, wat EUDOXIUS en AKACIUS te *Konſtantinopolen* ondernomen hadden; zij veröordeelden de geloofsbelijdenis, welke de *Eudoxiänen*, als uit het Westen afkomſtig, (die van *Ariminum*,) van velen hadden laten ondertekenen, en bevestigden het geloof der Kerkvergadering van *Antiöchië*. Zij boden EUDOXIUS en zijnen aanhangeren wel vergeving aan, indien

(*) *Chron. ad ann.* 367.

(†) Verg. TILLEMONT *Mémoir. Tome* VI. *p.* 531.

(§) SOCRAT. *H. E. L.* IV. *C.* 2.

Digitized by Google

dien zij daar binnen zekeren tijd om zouden verzoeken; dan dewijl deze niet verſcheenen, werden zij voor rechtmatig afgezet verklaard, en deze beſluiten onder de Gemeenten bekend gemaakt (*).

Door deze Kerkvergadering te *Lampſacus* kregen de *Macedoniänen*, onder aanvoering van ELEUSIUS, Biſchop van *Cizycus*, zoo veel ſterkte, dat zij, van toen af, inzonderheid aan den *Hellespont*, de overhand kregen, en in het gemeen, in verſcheidene Landſchappen van *Aſië*, zoo wel de *Katholijken* als de *Ariänen*, in getal en Gemeenten overtroffen (†). EUDOXIUS kon in het eerst, niettegenſtaande zijn aanzien ten Hove, hunnen voortgang niet hinderen, dewijl VALENS ten dezen tijde door een gevaarlijk oproer belemmerd was, hetwelk hij eerst in het jaar 366 beteugelen kon. Van toen af veränderde de voorſpoed der *Macedoniänen*. Hunne afgevaardigden, met den Sijnodalen Brief aan den Keizer, vonden den Vorst reeds tegen hen voorïngenomen door EUDOXIUS, en kregen ten antwoord, dat zij zich met dezen moesten verëenigen. Als zij daartegen inbrachten, dat EUDOXIUS in het jaar 359 te *Konſtantinopolen* bedrieglijk gehandeld, en de beſluiten der Kerkvergadering van *Seleucia* omvergeſtoten had, ontſtak de Keizer in toorn, zoodat hij hen bande, maar hunne Kerken aan de *Eudoxiänen* deed inruimen (§).

Worden door VALENS gedrukt.

Om

(*) SOCRAT. *l. c. C.* 4. SOZOM. *L.* VI. *C.* 4.
(†) SOZOMEN. *Hist. Eccles. L.* VI. *C.* 10.
(§) SOZOMEN. *Hist. Eccles. L.* VI. *C.* 7.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Om het echte *Ariänismus* nog meer op te beuren, liet VALENS, in het jaar 366, terwijl hij zich te *Nikomedië* in *Bithynië* bevond, aldaar eene vergadering houden van *Ariäanſche* Biſchoppen. Hier deed hij ook ELEUSIUS komen, wien hij gebood, het geloof dezer Biſchoppen aan te nemen. Na lange weigering werd deze, door de bedreiging van ballingſchap en verbeurdverklaring zijner goederen, genoodzaakt te gehoorzamen. Spoedig echter had hij over dezen ſtap berouw, en te *Cizycus* terug gekeerd, beklaagde hij zich voor zijne Gemeente, dat hem geweld was aangedaan. Tevens begeerde hij, dat men eenen anderen Biſchop zou verkiezen, omdat hij toch, hoewel gedwongen, zijn eigen geloof verlochend had. Maar de inwoners dezer ſtad hadden hem te lief, dan dat zij dit zouden gedaan hebben (*). Behalven de *Macedoniänen* en *Semi-Ariänen* onderdrukte VALENS, om dezen tijd, ook de *Katholijken* en *Novatiänen*, die hij beiden uit *Konſtantinopolen* verdreef, en hunne Kerken ontnam; evenwel kregen de *Novatiänen* de hunne weder, door toedoen van éénen van hunne Ouderlin-

VALENS belegt eene Kerkvergadering te Nikomedië en drukt de Katholijken en Novatiänen.

(*) SOCRATES *Libr.* IV. *Cap. 6.* Deze voegt 'er wel *C. 7.* bij, gelijk ook SOZOMENUS *L.* VI. *C.* 8. dat EUNOMIUS in zijne plaats door EUDOXIUS tot Biſchop zou ingewijd zijn, maar deze, die veel vroeger Biſchop te *Cizycus* was, leefde thans in ballingſchap, gelijk uit FILOSTORGIUS *Epit. H. E. L.* V. *C.* 3. en THEODORETUS *H. E. L.* II. *C.* 27, 29. blijkt. Vergelijk VALESIUS *not. ad Socrat. l. c.*

Digitized by Google

lingen, die aan des Keizers Dochter onderwijs gaf (*). In andere Gewesten van het Oosterſche Rijk werden de *Katholijken* insgelijks vervolgd (†).

In dezen ſtaat van zaken, beſloten de *Macedoniänen*, op verſcheidene vergaderingen, zich tot des Keizers Broeder VALENTINIAAN, en den Biſchop van *Rome*, LIBERIUS, te wenden, met wien zij zich liever, dan met EUDOXIUS, in het geloof wilden verëenigen. Hunne afgevaardigden, de Biſchoppen, EUSTATHIUS van *Sebaste*, SILVANUS van *Tarſus*, en THEOFILUS van *Castabalæ*, vonden; toen zij, in het jaar 366, te *Rome* kwamen, den Keizer VALENTINIAAN daar niet, maar aan LIBERIUS overhandigden zij den Brief van hunne *Sijnoden*. LIBERIUS, die de opſtellers voor *Ariänen* hield, wilde denzelven eerst niet aannemen, tot dat de afgevaardigden hem verklaarden, dat zij gezamenlijk de leere der *Anomoïën* voor lang verworpen, en beleden hadden, dat *de Zoon den Vader in alles gelijk is*; en *dat 'er tusſchen dit leerſtuk en het woord ὁμοούσιος geen onderſcheid is.* Te gelijk verzekerden zij LIBERIUS als hunnen Broeder en Mededienaar, (συλλειτουργος,) in eene Geloofsbelijdenis, dat zij het *Niceenſche Geloofsformulier*, en met hetzelve het woord ὁμοούσιος, hetwelk zoo heilig en godzalig tegen ARIUS geſteld was, hadden aangenomen, en altijd zouden behouden. Zo men, in

De Macedoniäuen wenden zich aan Keizer VALENTINIAAN en aan LIBERIUS Biſchop van Rome.

(*) SOCRAT. *L.* IV. *Cap.* 9. SOZOM. *L.* VI. *C.* 9.

(†) SOCRAT. *l. c. Cap.* 12. GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *Tom.* I. *Opp. pag.* 337.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

in het vervolg, iemand van hen zou mogen beſchuldigen, dat zij niet getrouw bleven bij dit geloof, wilden zij met eenen Brief van *zijne Heiligheid*, voor die Rechtzinnige Biſchoppen, die hij zou goedkeuren, verſchijnen, en zoodanige beſchuldiging laten onderzoeken (*).

LIBERIUS neemt hen in de Kerkgemeenſchap aan

LIBERIUS dus, die eerst zelf voor weinige jaaren van zijnen afval tot het *Arianismus* terug gekeerd was, en op nieuw den roem van *Rechtzinnigheid* verkreken had (†), nam thans de *Macedonianen* in de Kerkgemeenſchap op. Ter bevestiging gaf hij dezen afgevaardigden eenen Brief mede aan 59 van hunne Biſchpppen; in welken hij betuigt, dat zij met *zijne Geringheid* en met alle *Italiaanſche* en *Weſterſche* Biſchoppen, in het geloof bijzonder in de *Belijdenis* te *Nicea* vastgeſteld, overëenſtemmen. Doch, van de leere der *Macedonianen* aangaande den Heiligen Geest, rept hij geen enkel woord; waar uit men zou mogen afleiden, dat de *Katholijken* zich voldaan hielden, wanneer de Ketters ſlechts de Geloofsbelijdenis van *Nicea* overnamen

(*) SOCRAT. *L.* IV. *C.* 12. SOZOM. *L.* VI. *Cap.* 10. TILLEMONT (*Mém. l. c. p.* 542.) ſchrijft hier van den *Paus* LIBERIUS, als of *Papa* en *Tua Sanctitas* niet de toenmalige eerbenamingen van alle Biſchoppen waren. Ook ziet men duidelijk, dat deze *Macedonianen* geen rechtsgebied over zich aan LIBERIUS toekennen, maar dewijl in het Oosten alles verward was, alleen zijne Kerkgemeenſchap tot hunne onderſtouning zoeken.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 333.

Digitized by Google

men (*). Ook brachten deze afgevaardigden dergelijke Brieven van de *Katholijke* Bisschoppen in *Sicilië*, *Italië*, *Gallië*, en *Afrika*, met zich terug.

De verzoening met zoo vele *Semi-Ariaansche Macedonianen* kon gewigtige gevolgen hebben; en in de daad, in de Westersche Kerk, alwaar AUXENTIUS te *Mediolanum*, URSACIUS te *Singidon*, in *Opper-Moesië*, VALENS te *Mursa* in *Opper-Pannonië*, en GERMINIUS te *Sirmium*, de voornaamste *Arianen* waren, verklaarde de laatstgemelde (†) zich zedert insgelijks bij eenen Brief (§), dat CHRISTUS de eenige Zoon van God, en onze Heere God, waare Zoon Gods, van den waaren God, den Vader, vóór alle dingen geboren, in Godheid, Liefde, Majesteit, Kracht, Heerlijkheid, Leven, Wijsheid en Wetenschap, *den Vader in alles gelijk is*. VALENS en nog een *Ariaansche* Bisschop spraken hem daar over aan, en toen hij hun geen antwoord gaf, vergaderden zij eene Kerkvergadering, in het jaar 367, te *Singidon*, welke schriftelijk (**) van hem begeerde, dat hij zich duidlijk verklaarde, of hij gezegd had, dat *de Zoon den Vader in alles gelijk is*. In plaats van dit te doen, schreef hij aan acht andere Bisschoppen (††) uitvoerig, dat hij dit Leerstuk geloofde en openlijk leerde, zich op de Ge-

Gevolgen hier van in de Westersche Kerk

(*) SOCRATES *l. c.* SOZOM. *l. c. Cap.* 12.

(†) Zie van hem *Deel* IV. *Bladz.* 332, 339.

(§) Bij HILARIUS *Fragm.* XIII. *ex Opere Hist. pag.* 1359. (**) In HILAR. *Fragm.* XIV. *p.* 1360.

(††) HILAR. *Fragm.* XV. *pag.* 1361.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Geloofsbelijdenis der *Sijnode* van *Sirmium* in het jaar 359 beroepende, welke hetzelfde bevatte (*).

In de Oosterſche Kerk had de vereeniging der *Katholijken* en *Halve-Arianen* ook gefladig haren voortgang. Op eene Kerkvergadering in het jaar 367 te *Tyana* in *Kappadocië* gehouden, maakte men geene zwarigheid, de *Macedonianen*, op het vertonen van den Brief der *Weſterſche* Biſſchoppen, tot de Kerkelijke gemeenſchap toe te laten; men was ook bedacht, om eene algemeene vergadering te *Tarſus* te houden (†), ten einde van alle verſchillen een einde te maken; vierëndertig *Macedoniaanſche* Biſſchoppen echter, te *Antiöchië* in *Carië* bijeengekomen, prezen wel deze vredelievende pogingen, maar bleven echter zich ten ſterkſten tegen het invoeren van het woord ὁμοούσιος aankanten (§).

In de Oosterſche Kerk

De Katholijken door VALENS vervolgd.

Doch alle deze pogingen tot vrede bepaalden zich enkel tot de *Halve-Arianen*, die reeds lang beweerd hadden, dat hun ὁμοιούσιος in betekenis overëenkwam met ὁμοούσιος. De zuivere *Arianen* daartegen, wier ἀνόμοιος en ἑτεροούσιος regelrecht tegen het leerſtelzel der *Katholijken* inliep, kwamen geen' ſtap nader; zelfs wist EUDOXIUS door zijnen invloed bij den Keizer VALENS de beraamde vergadering te *Tarſus* te verijdelen (**). Ook gebood deze Vorst zijnen Stadhouderen, onder harde ſtraffen, dat zij de *Katholij-*

ke

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 339.

(†) SOZOM. *l. c.* SOCRAT. *Libr.* IV. *Cap.* 12.

(§) SOZOMEN. *l. c.*

(**) SOCRAT. en SOZOMEN. *l. c.*

Digitized by Google

ke Bisschoppen, die onder KONSTANTIUS gebannen, maar onder JULIANUS wedergekeerd waren, uit hunne Gemeenten verdrijven zouden, waar door eene menigte Bisschoppen in het jaar 368 hunne ambten verloren, hoewel de Keizer zich genoodzaakt zag, ATHANASIUS, uit hoofde van een oproer, dat om zijnen wil ontstond, naa *Alexandrië* terug te laten keeren (*). THEODORETUS verzekert (†) ook, dat EUDOXIUS, van wien VALENS zich om dezen tijd liet doopen, den Keizer door eenen eed verpligt heeft, om bij zijn geloof te volharden, en de anders denkenden te vervolgen.

De Katholijken zoeken hulp bij de Westersche Gemeenten.

Op deze wijze bleef voor de *Katholijke* Bisschoppen van het Oosten niets overig, dan zich standvastig te toonen, en nader met de *Westersche* te verëenigen, bij welken DAMASUS, Bisschop van *Rome*, in het jaar 369 eene Kerkvergadering ten dien einde bijëen riep, op welke de *Ariaansche* Bisschoppen VALENS, URSACIUS, en anderen, werden in den ban gedaan, doch aan AUXENTIUS durfde men zich niet wagen, die te zeer in gunst stond bij Keizer VALENTINIAAN. ATHANASIUS, en met hem omtrent 90 Bisschoppen in *Egypte* en *Libyë* betoonden hier over hunne verwondering (§), waar op DAMASUS met meer dan 90 Bisschoppen, in eenen Sijnodaalen Brief aan de *Illyrische* Gemeenten

(*) SOCRATES *Libr.* IV. *Cap.* 11. SOZOMENUS *l. c.* THEODORETUS *Libr.* IV. *Cap.* 7.

(†) *Libr.* IV. *Cap.* 13.

(§) ATHANAS. *Epist. ad Afros T.* I. P. II. *p.* 718.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten (*) ſchreven, dat ook AUXENTIUS veröordeeld was. Doch zoodanige Kerkelijke beſluiten voerden weinig uit, zonder de ondersteuning des Keizers, zoodat AUXENTIUS zijn Bisdom behield tot zijne dood toe, in het jaar 374.

Doodvan EUDOXIUS, gevolgdvan verwarringen.

In het jaar 370 overleed EUDOXIUS, Bisſchop van *Konſtantinopolen*, en Opperhoofd der ſtrenge *Arianen*. De *Katholijken*, dit tijdſtip gunſtig oordelende, verkozen zekeren EUAGRIUS tot zijnen Opvolger, dien zij, door EUSTATHIUS, te vooren Bisſchop van *Antiöchië*, lieten inwijden (†). Maar VALENS, die zich thans te *Nikomedië* onthield, dit vernomen hebbende, en tevens, dat de *Arianen* op de *Katholijken* waren aangevallen, zond, uit vrees voor verdere verwarringen, ſoldaaten naa *Konſtantinopolen*, die zoo wel EUAGRIUS als EUSTATHIUS in ballingſchap moesten voeren. De *Arianen*, hier door ſtouter geworden, mishandelden vele *Katholijken* met ſlagen en beſchimpingen, wierpen hen in de gevangenis, ſtraften hen met geldboeten, en oefenden allerleië geweld tegen hen (§).

Tachtig Geeſtelijken in een ſchip verbrand.

Zoodanige onderdrukkingen moede, reisden tachtig Geestelijken naa *Nikomedië*, alwaar zij aan den Keizer VALENS een verzoekſchrift overleverden, hetwelk zijn toorn nog meer ontvlamde, zoodat hij aan MO-

(*) Bij SOCRAT. *L.* VI. *C.* 23. en THEOD. *L.* IV. *C.* 22.

(†) SOCRAT. *L.* IV. *C.* 14. SOZOMEN. *L.* VI. *C.* 13. hoewel omtrent EUSTATHIUS bedenkingen kunnen gemaakt worden.

(§) SOCRAT. *l. c. Cap.* 15. SOZOMEN. *l. c.*

Digitized by Google

MODESTUS last gaf, deze afgevaardigden gevangen te nemen en ter dood te brengen. MODESTUS, voor oproer vrezende, ſcheepte hen in een ſchip, onder voorwendzel, dat zij in ballingſchap zouden vervoerd worden, maar gebood tevens den ſchepelingen, om het ſchip, in volle zee, in brand te ſteken, en zich met de boot te redden, gelijk zij deeden; maar een hevige wind dreef het ſchip in eene haven van *Bithynië*, alwaar het met deze Geeſtelijken verbrandde, zoodat hun dood niet verborgen kon blijven (*). SOCRATES voegt 'er bij, dat deze gruwlijke wreedheid door God terſtond geſtraft werd, met eenen hongersnood, welke bijna alle de inwoners van *Frygië* noodzaakte, hun Vaderland te verlaten, even of de misdaad van VALENS aan deze onſchuldige inwoners geſtraft kon worden. Men vindt dit geval ook door GREGORIUS *van Nazianzus*, doch meer als Redenaar dan wel nauwkeurig, beſchreven (†).

De vervolging neemt toe.

Thans konden de *Arianen* den zetel van *Konſtantinopolen* met iemand van hunnen aanhang, DEMOFILUS, vervullen (§). Ondertuſſchen ſchijnt deze DEMOFILUS ſlechts een *Halve-Ariaan* geweest te zijn, die de *Eunomianen* zelve vervolgde (**), hoe-

(*) SOCRAT. *L.* IV. *C.* 16. SOZOMEN. *L.* VI. *C.* 14. THEODORET. *L.* IV. *C.* 24.

(†) *Orat.* XXIII. *p.* 416. en *Orat.* XXV. *p.* 433.

(§) SOCRAT. *Libr.* IV. *Cap.* 14.

(**) FILOSTORG. *L.* IX. *C.* 13.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hoewel FILOSTORGIUS (*), zelf een *Ariaan*, hem een los verwaand mensch noemt, die alles, bijzonder de Leere van den Godsdienst, in wanörde en verwarring bracht. Ondertusſchen namen de vervolgingen der *Katholijken* in het Oosten, zedert het jaar 371, meer en meer toe. Men zou misſchien de treurige afſchildering van deze vervolgingen bij GREGORIUS *Nazianzenus* (†), als van eenen Redenaar, verdacht kunnen houden, maar andere Tijdgenoten, de beide Broeders, BASILIUS *de Groote*, en GREGORIUS van *Nyſſa*, insgelijks de Geſchiedſchrijvers, SOCRATES, SOZOMENUS en THEODORETUS, ſtemmen met hem overëen, en bepalen zijne berichten nauwkeuriger; zonder dat wij echter weten, welke bijzondere redenen oorzaak tot zoodanige vervolging gegeven hebben, en ons dus daaromtrent moeten vergenoegen, die in de verbittering der partijën, en den tegenſtand, dien de *Katholijken* ſomtijds boden, als de *Arianen* hun hunne Kerken ontweldigden, en in de woede van het graauw, Jooden en Heidenen, die 'er deel in namen, te zoeken.

Dezevervolging meer bijzonder beſchreven.

In bijna alle de Oosterſche Gewesten liet VALENS de *Katholijke* Biſchoppen ver van hunne Gemeenten wegvoeren, en *Ariäanſche* in hunne plaats ſtellen. MELETIUS, Biſchop van *Antiöchië*, was één der voornaamſten, wien dit lot te beurt viel. Ook wer-

(*) *L. c. Cap.* 14.

(†) *Orat.* XXV. *pag.* 432. *Orat.* XXXII. *p.* 512.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werden hier doodſtraffen tegen de *Katholijken* uitgeöefend, en onder anderen velen van hen in den *Orontes* verdronken (*). Daar werden ook de *Katholijken*, die hunne Godsdienſtige vergaderingen in holen en onder den blooten hemel hielden, door de ſoldaaten van de ééne plaats naa de andere gejaagd (†). De Keizer vond te *Edesſa* in *Meſopotamië* de *Katholijken* in hunne Hoofdkerk vergaderd, en gebood MODESTUS, hen met Soldaaten en Gerichtsdienaren daar uit te jaagen; deze Staatsdienaar liet hen waarſchuwen, om 's anderen daags niet weder in die Kerk te komen, maar zij begaven zich met vrouwen en kinderen derwaards. MODESTUS dit ziende, gaf den Keizer te kennen, dat hij zijn bevel niet kon volvoeren, zonder deze allen tot Martelaren te maken. Deze gereedheid der *Katholijken*, om hun leven te wagen, bragt dus te wege, dat dit bevel werd ingetrokken (§). Vele Biſchoppen muntten bij deze gelegenheden uit, door hunne ſtandvastigheid en moed, gelijk GREGORIUS *Nazianzenus* dit bijzonder van BASILIUS, Biſchop van *Cæſarea* in *Kappadocië* meldt (**). De Keizer, die zelf te *Cæſarea* gekomen was, kon niets op hem verwinnen, het bevel, om hem te bannen; werd

(*) SOCRAT. *L.* IV. *C.* 17. SOZOMEN. *L.* VI. *C.* 18. THEODORET. *Libr.* IV. *Cap.* 23.

(†) THEOD. *L.* IV. *C.* 21. *Vit. Patr. C.* 2.

(§) SOCR. *L.* IV. *C.* 18. SOZOM. *l. c.* THEOD. *L.* IV. *C.* 17.

(**) *Orat.* XX. *pag.* 348. Vergel. 's mans eigene Brieven op verſcheidene plaatzen.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

werd meer dan éénsingetrokken, en zijne ſtandvastigheid maakte, dat *Kappadocië* minder te lijden had, dan andere Gewesten in *Aſië* (*). EUSEBIUS van *Samoſata*, daartegen, waarſchuwde zelf de Bode, die het Keizerlijk bevel tot zijne ballingſchap overbracht, om hetzelve niet openlijk bekend te maken, uit vrees, dat het volk den Bode in het water werpen, en dat men hem EUSEBIUS zijne dood vervolgends wijten zou. Liever begaf hij zich, tegen den nacht, de ſtad uit naa de plaats zijner ballingſchap. Hier kwamen hem vele leden zijner Gemeente opzoeken, en bidden, om terug te komen, welken hij de vermaning van den Apostel voorhield, dat men der Overheid onderdanig behoort te zijn. Bij het groot gebrek, hetwelk vele Gemeenten aan Ouderlingen en Kerkendienaaren hadden, waagde hij het, als een ſoldaat verkleed, in *Syrië*, *Fenicië*, en *Palæſtina* rond te reizen, om dezelven te bezorgen, en zelfs hier en daar *Katholijke* Bisſchoppen aan te ſtellen (†).

Zijwoedt hevigst te Alexandrië.

Nergens hadden de *Katholijken* grooter mishandelingen door te ſtaan, dan te *Alexandrië*. Hier was, in het jaar 373, ATHANASIUS overleden, hebbende zijnen ouden getrouwen lotgenoot, den Ouderling PETRUS, welken hij zelf daar toe aangeprezen had, tot zijnen opvolger in het Bisdom. Maar deze was naauwlijks ingewijd, of de Stadhouder van *Egypte*, PAL-

(*) SOCRAT. *Libr.* IV. *Cap.* 26. SOZOMEN. *Libr.* VI. *Cap.* 16. THEODORET. *Libr.* IV. *Cap.* 19.

(†) THEOD. *H. E. L.* IV. *C.* 13, 14.

Digitized by Google

PALLADIUS, een ijverig Heiden, bezette, met eenen hoop Heidenen en Jooden, de Kerk, in welke PETRUS leerde, eifchende, dat hij dezelve zou inruimen, indien hij 'er niet uit gejaagd wilde worden; waar bij PALLADIUS niet weinig bedoelde, zijne vete tegen de Christenen te voldoen. De menigte, die bij hem was, viel in de Kerk, beſpotte den Godsdienst, mishandelde de daar zijnde Christenen, bijzonder de Godgewijde Maagden, en brachten zelfs velen om het leven. Al hetwelk den Bisſchop PETRUS noodzaakte, zich heimlijk uit de Kerk weg te begeven. Intusſchen kwam de tijding van het overlijden van ATHANASIUS aan het Keizerlijke Hof, hetwelk zich thans te *Antiöchië* bevond. Terſtond begaf zich EUZOJUS, Bisſchop dezer ſtad, één van de hoofden der *Arianen*, naa *Alexandrië*, om LUCIUS, welken Ouderling de *Arianen* aldaar, zoo lang ATHANASIUS leefde, vergeefs gepoogd hadden, in de plaats van hunnen voormaligen Bisſchop GEORGIUS te ſtellen, nu daadlijk aan dit Bisdom te helpen (*). EUZOJUS had ſoldaten bij zich, en was verzeld van den Keizerlijken Schatmeester MAGNUS. Bij zijne komst riepen hem de *Heidenen* te *Alexandrië* toe: „ Welkom, Bisſchop! die den Zoon „ niet voor God erkent! SERAPIS heeft u, uit liefde, hier gebracht! " MAGNUS liet terſtond 19 Ouderlingen en Kerkendienaren vatten en te recht ſtellen, zoekende hen door beloften en bedreigingen over

(*) EPIFAN. *Hær.* LXVIII. *Cap.* 10. SOCRAT. *L.* III. SOZOM. *Libr.* VI. *Cap.* 5.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

over te halen, om de leere der *Arianen* aan te nemen. Alzoo zij ſtandvastig zulks weigerden, werden zij, bij ſtormwêer naa *Heliöpolis*, eene geheel *Heidenſche* ſtad van *Fenicië*, in ballingſchap gevoerd, en vele ingezetenen van *Alexandrië*, die hun leedwezen deswegens betoonden, gegeesfeld, gepijnigd, en naa de Bergwerken en Marmergroeven verzonden. Eindelijk werden nog verſcheidene andere Biſſchoppen naa *Palæſtina* gebannen. PETRUS zelf redde zich ter naauwernood, met de vlucht, naa *Rome*, alwaar hij, door het vertoonen van zijn bebloed kleed, traanen verwekte (*). LUCIUS haalde zelfs Kluizenaars en Monniken uit hunne Kluizen en Woeſtijnen, welke hij op een Eiland bande (†). Ook maken de Schrijvers (§) gewag van een bijzonder bevel van VALENS, ten dezen tijde, dat alle aanhangers van het *Niceenſche* geloof uit *Alexandrië* en geheel *Egypte* verdreven zouden worden. In het geheel duurde deze vervolging tegen de *Katholijken*, die in het jaar 371 eenen aanvang nam, de volgende zes jaaren voort; geduurende welke ook verſcheidene wonderen, ten voordeele der *Katholijken*, zullen gebeurd zijn (**).

Niet

(*) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XXIII. *p.* 418. PETRUS heeft deze gebeurenisſen zelf beſchreven in een geſchrift, waar van men een uittrekzel leest bij THEOD. *H. E. L.* IV. *Cap.* 22. (†) THEOD. *l. c. C.* 21. Verg. ons VI *Deel*, *Bl.* 36.

(§) SOCRAT. *L.* IV. *C.* 21. SOZOM. *L.* VI. *C.* 19.

(**) Men zie de berichten verzameld bij TILLEMONT *Mém. Tom.* VI. *pag.* 558-591.

Digitized by Google

Aanmerking over deze vervolging.

Niet om deze vervolging te verſchoonen, maar om ze te behoorlijker te beöordeelen, moeten wij hier aanmerken, dat wij alle de berichten, des aangaande, alleen aan *Katholijke* Schrijvers te danken hebben. Van den eenigen *Ariäanſchen* Geſchiedſchrijver FILOSTORGIUS hebben wij ſlechts uittrekzels, bij FOTIUS, die hem zoo veel laat zeggen, als hij goedvindt, en in deze uittrekzels vinden wij niets van deze vervolging, alleen weet FILOSTORGIUS (*) ons ook wonderwerken, ten voordeele der *Ariäanſche* partij, te verhaalen, met welken FOTIUS den ſpot drijft, zonder te bedenken, dat de *Arianen* dit even ligt met de *Katholijke* wonderverhaalen doen konden. Men moet hier bijvoegen, dat deze vervolging, bijzonder te *Alexandrië*, als eene wraakneming, (*repreſailles*,) zou kunnen aangemerkt worden, wanneer men zich herinnert, hoe aldaar te vooren de *Ariäanſche* Biſchop GEORGIUS, wel door de *Heidenen*, maar aan welken de *Christenen* zulks gemaklijk hadden kunnen beletten, vermoord was geworden. Ook had ATHANASIUS, zoo dikwijls hij de magt in handen had, de *Ariäanſche* Biſchoppen verjaagd en vervolgd. Helaas! de partijhaat ſloeg van weêrskanten tot uiterſten over, en de Schrijvers vernederen zich, om zelfs, met zeker genoegen, in de daad, belagchlijke voorbeelden daar van te verhaalen. „ Ik wil," ſchrijft THEODORETUS (†), „ hier den *ijver voor het Geloof*, en

(*) *Libr.* IX. *Cap.* 1.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* IV. *Cap.* 15.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en de *oprechte gezindheid* der ingezetenen van *Samoſata*, gewagen." En nu verhaalt hij, dat deze Gemeente, in plaats van haren wettigen Herder, eenen Ariäanschgezinden, met name EUNOMIUS, tot Biſschop gekregen hebbende, geen van derzelver leden de Godsdienſtige vergaderingen bezocht, dat de Biſschop geheel alleen leven moest, en dat niemand met hem ſpreken wilde. Evenwel moet hij een zachtzinnig man geweest zijn. Op zekeren dag zich willende baden, gebood hij het bad te openen, voor hetwelk eene menigte volks ſtond, nu liet hij aan ieder vrij, om zich met hem te baden, van welk aanbod niemand gebruik maakte, waaröm hij zelf heen ging, denkende, dat de eerbied voor hem de menſchen terug hield. Maar zoodra hij weg was, liet het volk het *warme water*, hetwelk zij *door de Ketterij beſmet achtten*, weglopen, en ander aanvullen. EUNOMIUS, dezen algemeenen haat, beſpeurende, verliet de ſtad gewillig. Maar LUCIUS, insgelijks een *Ariäan*, in zijne plaats aangeſteld zijnde, was niet zoo gemaklijk. Eenige jonge lieden vermaakten zich met balſpelen op de markt, als LUCIUS op zijnen ezel voorbij kwam rijden, en de bal viel tuſschen de pooten van den ezel. Terſtond ging 'er een geſchreeuw op, dat de *bal daar door veröntreinigd was*. De Biſschop reed voort, maar gebood éénen van zijne bedienden, om toe te zien, wat men met den bal doen zoude. Deze zag, dat men denzelven door een aangeſtoken vuur wierp, om hem, in dezer voege, te zuiveren. LUCIUS, dit hoog opnemende, bracht hier op te weeg,

weeg, dat verſcheidene Geestlijken gebannen werden.

Ondertusſchen werden in het Oosten niet overäl *Ariaanſche* Bisſchoppen aangeſteld. Men heeft dit reeds aan BASILIUS van *Cæſarea* gezien; en in het jaar 374 kreeg een ander ijverig belijder van het *Niceensch* geloof, AMPHILOCHIUS, het Bisdom *Ikonium* in *Lykaönië*. In hetzelfde jaar verloor de *Ariaanſche* partij haar ſteunpilaar in het Westen, door de dood van AUXENTIUS, Bisſchop van *Mediolanum*, die door AMBROSIUS, eenen der gelukkigſte verdedigers van het *Katholijk* Leerſtelſel, werd opgevolgd. Ook verklaarde VALENTINIANUS zich ſteeds duidlijker voor de *Katholijken;* hij nam niet alleen de krachtigſte vermaningen van AMBROSIUS vriendlijk op, maar, van de Godsdienstwisten in *Aſië* gehoord hebbende, gebood hij in het jaar 375, dat 'er in *Illyricum*, alwaar hij zich toen onthield, eene Kerkvergadering zou gehouden worden, ten einde het *Niceensch* geloof op nieuw te bevestigen (*). De Kerkvergadering voldeed aan zijn verlangen, en ſchreef eenen Brief aan de Gemeenten in het *Proconſularisch Aſië* en *Frygië* (†), allen, die de *Niceenſche* leere niet aannamen, in den ban doende, en voegde 'er bij: *Voor allen, die leeren, dat de Drievuldigheid eenswezens is, is het Hemelrijk bereid.* ELPIDIUS, een *Illyrisch* Bisſchop, was de overbrenger van dezen Brief, die, te

VALENTINIAAN gaatvoort de Katholijken te begunſtigen.

(*) THEODOR. *L.* IV. *H. E. C. 7.*

(†) Bij THEODOR. *l. c. C. 9.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te gelijker tijd, eenen Brief van den *Roomſchen* Biſchop DAMASUS medenam (*), zonder dat daar uit echter volgt, dat ELPIDIUS volmagt van dezen Biſchop tot deze zending nodig zou gehad hebben.

ELPIDIUS werd veel meer ook door den Keizer VALENTINIAAN afgezonden, die te gelijk met den Sijnodalen Brief eene verördening zoud aan de gemelde *Aſiatiſche* Biſchoppen, in welks hoofd zijn Broeder VALENS en zijn Zoon GRATIANUS, als Medekeizers, genoemd worden, omdat hij zich de hoogſte magt in het Rijk had voorbehouden. Verders gemeld hebbende in den Brief, dat de allerzaligſte Biſchoppen, na veel onderzoek over het heilzaam woord, vastgeſteld hadden, dat de Drievuldigheid des Vaders, Zoons, en Heiligen Geest eenswezens zij; vervolgt hij: Zij hielden ook dienvolgends hunnen Godsdienst, en hij had insgelijks geboden, dat men deze leere overäl zou voordragen; doch zoo, dat niemand zeggen moest, dat hij, met geringächting van onzen Godlijken Leeraar, het geloof des Keizers volgde. Het Euangelie van onzen God zegt: Geeft den Keizer, wat des Keizers, en Gode, wat Godes is! Wat zegt gij dan, Biſchoppen en Leeräars des Heiligen Woords? Indien uwe Geloofsbeſlisſing ook zoo geſteld is, zoo bemint malkanderen, en misbruikt het Keizerlijk gezag niet! Vervolgt dit genen niet, die God oprecht dienen, door wier gebed de oorlogen op aarde gedempt, en de aanvallen der afgevallene gees-

Verördening van VALENTINIAAN.

(*) VALES. *ad Theodor. l. c.*

geesten afgeweerd worden, die ook ons gehoorzamen! Maar gijlieden zijt wederſpannig, alhoewel wij alles met ulieden beproefd hebben. Gijlieden hebt uzelven verkocht; maar wij willen onſchuldig zijn aan uwe misdaad, zoo als PILATUS aan het bloed van CHRISTUS. Hier op verbiedt de Keizer alle onderdrukkingen der *Katholijken*; hij verzekert, dat hij met het groot en rechtzinnig *Sijnode*, wier handelingen en belijdenis hij overzond, beleed, dat de Zoon met den Vader *van hetzelfde wezen* is; doch dat hij dit niet, zoo als velen, van eene bloote *gelijkheid* verſtond, waar door de Zoon het voornaamſte Schepzel zou zijn; maar dat hij, met de onlangs te *Rome* en in *Galliën* gehoudene Kerkvergaderingen, geloofde, *dat de Vader, Zoon, en H. Geest, één en hetzelfde Wezen in drie Perſonen,* (προσωποις,) *dat is, in drie volkomene zelfsbeſtaanlijkheden,* (εν τρισι τελειαις ὑποϛασεσιν,) *hebbe.* Eindelijk voegt de Keizer 'er de *Niceenſche* Geloofsbelijdenis bij; en vervloekt niet alleen die genen, die anders denken, maar ook zulken, die de *Arianen* niet oprecht vervloeken.

Dit bevel had echter geene uitwerking, door de tusſchenkomende dood van VALENTINIAAN, in het jaar 375, te minder, omdat zijne beide Zoonen, GRATIANUS en VALENTINIANUS II, nog heel jong waren. VALENS ging dan voort de *Katholijken* in het Oosten te onderdrukken. Onder anderen betoonde DEMOSTHENES, Stadhouder van *Cappadocië*, en *Pontus*, zich daar zeer ijverig in. BASILIUS *de Groote*, die hier van zeer dikwijls in zijne Brieven ſpreekt, gewaagt

Na de dood van VALENTINIAAN duuren de vervolgingen in het Oosten voort.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

inzonderheid van de *Sijnoden*, die hij in de jaaren 375 en 376 te *Ancyra* en *Nyſſa* door *Ariaanſche* Biſchoppen liet houden, om de *Katholijken* uit hunne Bisdommen te verdrijven (*). Gemeenlijk brengt men hier ook toe de vervolging, welke de Monniken, om dezen tijd, van VALENS dulden moesten. Evenwel, hoe zeer de Monniken voor ſteunpilaren van het *Niceïsch* geloof gehouden werden (†), is het nogthans niet duidelijk, dat dit hun geloof de oorzaak dezer vervolging geweest zij (§). Te midden van deze vervolging, behielden de *Katholijken* nogthans de vrijheid, om hun Leerſtelſel op bijzondere Kerkvergaderingen te bevestigen. Zulk eene vergadering werd, in het jaar 377, te *Iconium* gehouden, door den Biſchop dier ſtad, AMPHILOCHIUS. Uit den Brief, welken hij in dezelver naam afvaardigde, ziet men, dat op dezelve het *Niceenſche* geloof bevestigd, en bijzonder het Leerſtuk van den Heiligen Geest bepaald is geworden (**).

De dood van VALENS maakt een einde van de

Met de dood van VALENS, die in het jaar 378, na eenen ongelukkigen veldſlag, met de *Gothen*, bij *Adrianopolen*, om het leven kwam, kregen de *Katholijken* allengs in het *Romeinſche* Rijk eene overmagt, welke zij nooit weder verloren hebben. Hij had

(*) *Epist.* CCXXXVII. *pag.* 365. *Tom.* III. *Opp.*

(†) SOZOMEN. *Libr.* VI. *Cap.* 20.

(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 7 en 8.

(**) *In* COTELER. *Monum. Eccl. Græc. T.* II. *p.* 99. en in HARDUIN *Act. Concilior. T.* I. *p.* 798.

Digitized by Google

had reeds, bij gelegenheid van zijnen veldtogt tegen de *Gothen*, de onderdrukking laten verflappen, en zelfs keerde de *Katholijke* Bisfchop van *Alexandrië*, PETRUS, van *Rome* terug, aan wien men de Kerken van *Alexandrië* inruimde, terwijl LUCIUS, de *Ariaanfche* Bisfchop aldaar, naa *Konftantinopolen* moest vluchten (*). Het fchijnt over het geheel, dat VALENS meer door het opftoken van zijne Ariaanschgezinde Staatsdienaars en Bisfchoppen, dan wel uit eigen aandrift tot deze onderdrukkingen, verleid is geworden (†).

III BOEK VIII Hoofdft. na C. G. Jaar 363. tot 476. vervolging.

Door de dood van VALENS, was zijn Broeders Zoon GRATIANUS Meester van het gantfche Rijk geworden. Deze fchonk terftond in het jaar 378 aan alle zijne onderdaanen vrijheid van Godsdienst; alleen verbood hij den *Manicheën*, *Fotinianen* en *Eunomianen*, het houden van Godsdienftige vergaderingen. Tevens riep hij alle gebannene Bisfchoppen tot hunne Gemeenten terug (§). Hier op keerden de verdrevene Oosterfche Bisfchoppen weder tot hunne Gemeenten, hoewel hier en daar niet zonder nieuwe moeilijkheden; alzoo vele *Ariaanfche* Bisfchoppen niet voor hen wilden wijken, maar veel meer hunne aanhangers tot gewelddaadigheden opruiden. Onder anderen werd EUSEBIUS, *Katholijke* Bisfchop van *Samofata*, van de *Arianen* aldaar geftee-

GRATIANUS geeft Geloofsvrijheid.

(*) SOCRAT. *H. E. L.* IV. *C.* 35. SOZOM. *L.* VI. *C.* 39.

(†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 153.

(§) SOCRAT. *Libr.* V. *Cap.* 3. SOZOM. *L.* VII. *C.* 1. THEODOR. *Libr.* V. *Cap.* 2.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſteenigd (*). Des te zachtmoediger gedroegen zich ſommige wederkeerende Bisſchoppen, die aan de *Ariaanſche* Bisſchoppen in hunne Gemeenten aanboden, hen als hunne Mede-Opzieners te willen erkennen, indien zij zich met hen in het geloof verëenigen wilden. Zulken voorſlag deed onder anderen EULALIUS, Bisſchop van *Amasca* in *Pontus*, aan den Bisſchop der *Arianen* aldaar, die denzelven wel niet wilde aannemen, maar zelf kort daar na van de 50 perſonen, die zijne Gemeente uitmaakten, verlaten werd (†).

Te Antiochië duurt de ſcheuring van MELETIUS nogvoort

Onder die Bisſchoppen, die bij deze gelegenheid uit hunne ballingſchap terug keerden, was ook MELETIUS, Bisſchop van *Antiöchië*, vermaard door de ſcheuring, die aldaar om zijnen wil plaats had (§), welke thans eer vergroot dan verminderd werd. Te weten, PAULLINUS, dien VALENS altijd ontzien had, bleef zijne aanhangers aldaar ſteeds behouden; om niet te gewagen van de *Arianen*, die eerst in het jaar 376 hunnen aanzienlijken Bisſchop EUZOJUS verloren hadden, of van de *Apollinaristen*, die in deze ſtad ook een' eigen' Bisſchop hadden. De *Meletianen* deeden thans wel eenen voorſlag, dat MELETIUS en PAULLINUS gemeenſchappelijk het Bisdom bij de *Katholijken* zouden bedienen, maar welke door de partij van PAULLINUS verworpen werd, omdat MELETIUS van *Arianen* gewijd was. De par-

(*) THEODORKT. *l. c. Cap.* 9.

(†) SOZOMEN. *Libr.* VII. *Cap.* 2.

(§) Zie *Deel* IV. *Bl.* 350, 377. *Deel* VII. *Bl.* 127, 138.

Digitized by Google

partij van MELETIUS bragt hem toen in eene Kerk in de Voorſtad, alwaar zij hem op den Biſchoppelijken Stoel zetten. Evenwel toen het tot uiterſten tuſſchen de beide partijën dreigde over te ſlaan, kwam men tot een vergelijk, te weten, FLAVIANUS en vijf anderen, die te *Antiöchië*, in geval van eene Biſchoppelijke verkiezing, naar die waardigheid konden dingen, beloofden met eenen eed, dat zij, bij aflijvigheid van MELETIUS of PAULLINUS, zich niet laten verkiezen, maar den langſtlevenden voor rechtmatigen Biſchop erkennen zouden (*).

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Verſcheidene *Macedonianen* of *Halve-Arianen* maakten, van de verleende vrijheid van Godsdienſt, gebruik, om zich weder van de *Katholijken* af te ſcheiden, met welke zij zich zedert het jaar 366 verëenigd hadden, om den gemeenen vijand, de *ſtrenge Arianen*, te keer te gaan. Op eene Kerkvergadering, waarſchijnlijk nog in het jaar 378, te *Antiöchië* in *Carië* gehouden, beſloten zij de uitdrukking *éénswezens* volſtrekt niet van den Zoon te gebruiken, maar hem enkel een *gelijk wezen* met den Vader toe te leggen, en ook met de *Homoouſianen* geene gemeenſchap te onderhouden. Doch zij benadeelden zich zelven door deze onbeſtendigheid

Gedrag der Macedoniaanen.

(*) SOCRATES *Libr.* V. *Cap.* 5. SOZOMENUS *Libr.* VII. *Cap.* 3. THEODORETUS *Libr.* VII. *Cap.* 2, 3, 4, 23. heeft wel eenige omſtandigheden anders, doch hij ſchijnt het voorſtel der *Meletianen* en het daadlijk getroffen vergelijk niet recht onderſcheiden te hebben.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

heid het meest, alzoo velen van dien tijd af hunne partij verlieten en tot de *Katholijken* overgingen (*). De *Katholijken* oordeelden ook in het vervolg van de overblijvende *Macedonianen* zacht, dewijl velen derzelven omtrent de leere van den Heiligen Geest enkel twijfelden, maar niets beslisten, en hunne zeden vrij onberispelijk waren (†).

Bewegingen te Konstantinopolen.

Te *Konstantinopolen* zelve ging het langzaam voort met de herstelling van de openbare Godsdienstoefening der *Katholijken*. Zij bezaten in deze Hoofdstad niet éene Kerk meer, en waren genoodzaakt, toen zij in het jaar 379 GREGORIUS *van Nazianzus* herwaards beroepen hadden, een klein huis tot hunne Godsdienstige samenkomsten gereed te maken, hetwelk men daaröm *Anastasia* of *Opstanding* noemde, omdat in hetzelve het *Niceensch* geloof voor de Hoofdstad, als het ware, *weder opgestaan* was. SOZOMENUS (§) gewaagt wel van een wonder, van eene vrouw, die door eenen val in dit huis haar leven verloren, maar op het gebed der Gemeente wedergekregen had, waar van deze benaming oorspronglijk zou zijn, doch van dit geval weet GREGORIUS zelf geheel niet, hoe veel hij ook van deze zijne geliefde Kerk in zijne Brieven schrijft. Ondertusschen werden de *Katholijken* met hunnen Leeraar ook in dit huis door eenige *Ariaansche* Mon-

(*) SOCR. *L.* V. *C.* 4. SOZOM. *L.* VII. *C.* 2.

(†) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XXXVII. *pag.* 595-600. *Orat.* XLIV. *pag.* 710. *Tom.* I. *Opp.*

(§) *Libr.* VII. *Cap.* 5.

Monniken en gemeen volk des nachts overvallen en mishandeld (*).

In de eerſte jaaren dus van GRATIANUS regeering, bevond zich alles nog in zekere gisting, bijzonder in het Oosten, alwaar de *Arianen* tot hier toe zoo talrijk geweest waren. Men leest wel in het Wetboek van THEODOSIUS nog twee wetten, die hij, terſtond in het begin van zijne regeering, tegen de Ketters gegeven heeft. In de eerſte, waarſchijnlijk van het jaar 378 (†), beroept hij zich op een vroeger bevel, hetwelk hij bevestigt, dat naamlijk, behalven de *Kerken der Katholijken*, (*extra Eccleſias, quas nostra pax obtinet,*) geene Godsdienſtige vergaderingen van Ketters gehouden, en dat de plaatzen, waar zulks geſchiedde, ten behoeve des Keizers verbeurd verklaard zouden worden. In de tweede, van het jaar 379 (§), wordt de vrijheid van Godsdienst, door den Keizer aan alle partijën, drie alleen uitgezonderd, vergund (**), weder ingetrokken, en daartegen uitdruklijk verboden, dat geene Ketterſche Leeraars of Kerkendienaars ergens vergaderingen houden zullen, *dewijl zij niet éens voor Christenen gehouden werden.* Evenwel hadden deze wetten, die te *Treviri* en *Mediolanum* gegeven werden, meestal hare geheele kracht alleen in het Westen.

Wetten van GRATIANUS.

Maar

(*) GREGOR. *Nazianz. Carmen de Vita ſua pag.* 17. *Carm.* IX. *p.* 78. *Tom.* II. *Opp. Orat.* XLIX. *pag.* 710. *Epist.* LXXXI. *pag.* 839. *Tom.* I. *Opp.*

(†) *L.* XVI. *C. Th. t.* 5. *de Hæret. l.* 4.

(§) *L. c. l.* 5. (**) Boven *Bladz.* 39.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Maar toen GRATIANUS in het jaar 379 THEODOSIUS tot zijnen medehelper in het Beſtuur des Rijks aannam, veränderde de toeſtand der *Katholijken* en *Arianen* ſpoedig. Deze liet in het jaar 380, de rust in zijn Rijksgedeelte bijna herſteld hebbende, die vermaarde, máar eenen verſtandigen en verdraagzamen Vorst min waardige wet naa *Konſtantinopolen* afgaan (*), in welke hij zijnen wil verklaarde, dat alle zijne onderdaanen het *Katholijk* Leerſtelſel zullen belijden, met bedreiging van ſtraffen aan de Ketters, die hij allerhande ſchimpnaamen geeft. Kort daar na, in perſoon te *Konſtantinopolen* gekomen, gaf hij aan den *Ariaanſchen* Biſchop aldaar, DEMOFILUS, de keuze, om het *Niceensch* geloof aan te nemen, of zijne Kerken aan de *Katholijken* in te ruimen. DEMOFILUS riep hier op zijne aanhangers in eene Kerk ſamen, en zeide hun, in hun midden ſtaande: „Mijne Broeders, in het *Euangelie* ſtaat geſchreven: Wanneer zij u in de ééne ſtad vervolgen, vliedt naa de andere! Dewijl nu de Keizer ons uit onze Kerken ſluit, zoo weet, dat wij morgen onze vergadering buiten de ſtad zullen houden." Zedert hielden de *Arianen* ook hunne vergaderingen buiten de ſtad, en de *Katholijken* kwamen dus, na veertig jaaren, weder in het bezit van hunne Kerken (†).

THEODOSIUS noodzaakt de Arianen hunne Kerken te Konſtantinopolen over te geven.

Eene

(*) *Cod. Theod. Libr.* XVI. *t.* 1. *de fide Cathol. l.* 2. Vergel. *Deel* VI. *Bladz.* 237.

(†) SOCRAT. *L.* V. *C.* 7. SOZOM. *L.* VII. *C.* 5. FILOST. *Ep. II. E. L.* IX. *C.* 19. noemt dit een verdrijven van de *Arianen* uit *Konſtantinopolen*.

Digitized by Google

Wet van THEODOSIUS, en gevolg van dezelve.

Eene andere wet van dezen Keizer, in het jaar 381 (*), ſtrekte zich nog duidelijker tot zijn geheele gebied uit. Volgends dezelve, zouden geene Ketters, onder welke bijzonder de *Fotinianen*, *Arianen*, en *Eunomianen* genoemd worden, eenen openbaren Godsdienst in de ſteden houden. Ook zouden alle de Kerken aan de *Katholijken* overgeleverd worden. De *Arianen* verwekten daartegen wel hier en daar bewegingen (†), van dezen tijd af hield nogthans hun Godsdienst in de ſteden op, en duurde alleen nog ten platten lande voort (§). Een gevolg hier van was, dat verſcheidene *Ariaanſche* Biſſchoppen hunne Gemeenten verlieten, en naa hunne Vaderſtad terug keerden. Dus was het ook geen wonder, dat thans zoo vele *Arianen*, gelijk men het noemde, zich bekeerden, dat is, van hunne Leere en Kerken beroofd, zich met de *Katholijken* verëenigden.

Tweede algemeene Kerkvergadering te Konſtantinopolen.

Tot de hulpmiddelen, om de *Arianerij* geheel te onderdrukken, behoort ook de *tweede algemeene*, (*Oeconomiſche*,) *Kerkvergadering* te *Konſtantinopolen*, op last van den Keizer THEODOSIUS in het jaar 381 gehouden, welke ook de *eerſte Konſtantinopolitaanſche* genoemd wordt. Daar wij van dezelve reeds voorheen melding gedaan hebben (**), zeggen wij hier alleen het volgende:

On-

(*) *L. 6. Cod. Theodos. de Hæret.*

(†) THEODORET. *l. c. Cap. 9.*

(§) SOCRAT. *Libr. V. Cap. 15.*

(**) Zie ons *Deel* VI. *Bladz.* 232.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Onder de 150 *Katholijke* Bisschoppen uit het Oosten, die deze vergadering uitmaakten, waren de voornaamsten, MELETIUS, Bisschop van *Antiöchië*, TIMOTHEUS van *Alexandrië*, CYRILLUS van *Jerusalem*, GREGORIUS *van Nazianzus* bestemd tot Bisschop van *Konstantinopolen*, GREGORIUS van *Nyssa*, AMPHILOCHIUS van *Iconium*, ASCHOLUS van *Thessalonica* enz. Hier kwam nog, geduurende de vergadering, NECTARIUS bij, die in plaats van GREGORIUS Bisschop van *Konstantinopolen* werd. THEODOSIUS riep uitdruklijk zulke Bisschoppen samen, door welke het *Niceensch* geloof zou bevestigd worden (*). Evenwel liet hij ook de *Macedonianen* opkomen, hopende, dat deze tot eenigheid met de *Katholijken* zouden gebracht worden; van dezelven verscheenen 36 Bisschoppen, de meesten, uit de steden van den *Hellespont*. Eigenlijke *Arianen* werden niet opgeroepen. De vergadering wilde, als eene Kerkelijke Rechtbank, hen liever oordeelen, dan met hen een onderzoek van de verschillende gevoelens ondernemen; alzoo 'er ook te weinig hoop was, van vereeniging met hen. Zelfs mislukte deze hoop, met de *Macedonianen*. Deze verklaarden zich liever *Ariaansch*, en verlieten, met ELEUSIUS, Bisschop van *Cyzicus*, éénen van hunne voornaamste hoofden, de vergadering. Waarschijnlijk, omdat zij wisten, dat de vergadering ook hunne leere van den Heiligen Geest zou verwerpen en veroordeelen. Nu hadden de vergaderde Bisschoppen de han-

(*) SOCR. *L.* V. *C.* 8. SOZOM. *L.* VII. *C.* 7.

handen ruim, om eenparig beſluiten te maken tegen alle Ketterſche gezindheden. Men heeft van haar *zeven Canones* of *Kerkregelen*, van welken de echtheid, zonder reden, door ſommigen in twijfel getrokken wordt (*). De eerſte *Canon* bevestigt, overëenkomſtig het hoofddoel der vergadering, de *Niceenſche* Geloofsbelijdenis, en bant of vervloekt alle Ketterijën, bijzonder der *Eunomianen* of *Anomoïën*, der *Arianen* of *Eudoxianen*, der *Halve-Arianen*, of *Pneumatomachen*, deze laatſten als vijänden van het zuiver geloof omtrent den Heiligen Geest; der *Sabellianen*, *Marcellianen*, *Fotinianen* en *Apollinaristen*. — In den *tweeden Canon* verbood de vergadering, dat geen Biſchop inbreuk zou maken op het Kerspel van eenen anderen (†). De *derde* bepaalde den rang van den Biſchop van *Konſtantinopolen*, terſtond naa dien van *Rome* (§). De *vierde* beveelt, dat MAXIMUS, de *Cynicus*, die zich, in plaats van GREGORIUS, tot Biſchop van *Konſtantinopolen* had laten inwijden, daar volſtrekt niet voor erkend zou worden. — In den *vijfden Canon* nam de vergadering nog eenig deel in de voortduurende *Meletiaanſche* Scheuring te *Antiöchië*. Volgends denzelven toch zou het beſluit der Westerſche Gemeenten, (waarſchijnlijk door den Biſchop DAMASUS aan den Biſchop PAULLINUS al-

(*) Men vindt ze bij BEVERIDGE *Pandect. Canon. T.* I. *p.* 85. HARDUIN *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 809. MANSI *Concil. T.* III. *p.* 521. (†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 262. (§) Zie *Deel* V. *Bladz.* 262.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

aldaar overgezonden,) om alle *Christenen* in die ſtad als Broeders te erkennen, die ééne Godheid des Vaders, des Zoons, en des Heiligen Geestes beleeden, in acht genomen worden. Het is waar, de vergadering erkende niet PAULLINUS, maar MELETIUS voor rechtmatigen Bisſchop van *Antiöchië*, evenwel kon toch dit bevel iet tot vermindering der Scheuring aldaar toebrengen; waar toe ook de dood van MELETIUS, die op deze vergadering zelve gebeurde, nog meer had kunnen toebrengen. De tegenwoordig zijnde Bisſchoppen zagen hem als hun Hoofd en Vader aan; de beide GREGORIUSSEN en CHRYSOSTOMUS hebben aan zijne gedachtenis redenvoeringen en gedichten gewijd. Hij is, zoo wel in de *Griekſche* als in de *Latijnſche* Kerk naderhand, als een *Heilige*, verëerd geworden; hoe zeer de Bisſchoppen van *Rome* hem, bij zijn leven, nooit als eenen rechtmatigen Bisſchop erkend hebben. Doch, wel verre, dat zich de aanhangers van MELETIUS te *Antiöchië* zich met PAULLINUS zouden verëenigd hebben, verkozen zij veelëer FLAVIANUS tot hunnen Bisſchop; en de onëenigheid werd ſterker, dan zij te vooren geweest was (*). De beide laatſte beſluiten, over de beſchuldigers van Bisſchoppen, en het aannemen van Ketters, die zich bekeeren, zijn elders door ons reeds gemeld (†).

Bevelen

Op deze beſluiten der Kerkvergadering, die door den

(*) SOCRAT. *Libr.* V. *Cap.* 9. SOZOM. *Libr.* VII. C. 10. THEODOR. *Libr.* V. *Cap.* 23.

(†) Zie *Deel* V. *Bl.* 256. *Deel* V. *Bl.* 233.

Digitized by Google

den Keizer bekrachtigd werden, tegen de *Arianen*, volgden nog in het jaar 381 andere bevelen, met welke hij hen zelf in de engte dreef. Hij gebood aan den *Proconsul* van *Asië*, dat alle Kerken aan de *Katholijke* Bisschoppen zouden ingeruimd worden (*). Ten zelfden tijde gebood THEODOSIUS aan éénen der voornaamste Bevelhebbers in het Oosten, (*Comes Orientis*,) dat het den *Eunomianen*, *Arianen*, en *Aëtianen*, nergens geöorloofd zou zijn, nieuwe Kerken op te bouwen (†). Evenwel berichten ons SOCRATES (§) en SOZOMENUS (**), dat de Keizer deze en soortgelijke bevelen en wetten niet ten strengsten heeft laten uitvoeren, alzoo het meer zijn oogmerk was, om zijne onderdanen door gezag dan door straffen tot vereeniging in den Godsdienst te brengen, gelijk dan de bekende ijver des Keizers voor het *Katholijke* geloof, de naam van eene *algemeene Kerkvergadering*, de twisten, onder de *Arianen* zelve, en gebrek aan bescherming der wetten, genoegzaam waren, om de *Arianen* in het *Oosten* te niet te doen gaan. Alleen zond de Keizer EUNOMIUS in ballingschap, omdat hij te *Konstantinopolen* in een bijzonder huis Godsdienstige vergadering hield, in welke hij zijne schriften voorlas, maar anders zal de Keizer niemand tot zijne Kerkgemeenschap gedwongen, en alle Godsdienstoefeningen buiten de steden ongemoeid gelaten hebben.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van den Keizer omtrent de Arianen.

In

(*) *l.* 3. *Cod. Theod. de fide Catholica.*
(†) *l.* 8. *Cod. Theod. de Hæret.*
(§) *L.* V. *C.* 20. (**) *L.* VII. *C.* 12.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

In het Westen, waar ſlechts enkele overblijfzelen der *Arianen* gevonden werden, werden zij nog ligter onderdrukt; onder welke PALLADIUS en SECUNDIANUS, twee Biſſchoppen in *Illyricum*, behoorden. De eerſte derzelven beklaagde zich bij den Keizer GRATIANUS, dat hij openlijk als een *Ariaan* beſchouwd werd, en verzocht hem, om deswegens eene *algemeene Kerkvergadering* te beroepen. Op voorſtel van AMBROSIUS, dat eene zoo talrijke vergadering nodeloos was, om den wil van twee perſonen, gebood deze Keizer enkel de Westerſche Biſſchoppen, wien het gelegen mogt komen, te *Aquileja* eene vergadering te houden; alwaar dan ook in het jaar 381 ruim 30 Biſſchoppen uit *Italië*, *Galliën*, *Illyrië* en anderen, of hunne afgevaardigden, verſchenen; van de Oosterlingen, die ook genodigd waren, verſcheen niemand, gelijk wij ook niets lezen van den Biſſchop van *Rome*. VALERIANUS, Biſſchop van *Aquileja*, was hier de eigenlijke Voorzitter, hoewel AMBROSIUS, die zoo veel aanziens ten Hove, en zoo veel roems van welſprekendheid en ijver had, echter meest het woord voerde, tegen de beide *Ariaanſche* Biſſchoppen, van welke alleen PALLADIUS ſprak. Uit deze geſprekken, welke nog grootendeels voorhanden zijn (*), ziet men duidelijk, dat de beide partijën elkanderen, gelijk men zegt, telkens eene vlieg zochten af te vangen. PALLA-

Kerkvergadering te Aquileja.

(*) In SIRMONDI *Opp. Tom.* I. *pag.* 419. in HARDUIN *Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 826. *et* MANSI *Concil. Tom.* III. *pag.* 599.

Digitized by Google

LADIUS gebruikte allerhande uitvluchten, beriep zich op eene *algemeene Kerkvergadering*, verzekerde, dat hij ARIUS niet kende, wilde JESUS wel den waaren en eeniggeborenen Zoon van God, maar niet waaren en goeden God noemen. Meermalen riepen de Bisschoppen het *anathema* over hem uit, en verklaarden hem eindelijk voor eenen *Ariaan*, die verdiende afgezet te worden, gelijk ook de vergadering den Keizer vervolgends verzocht, hem te verdrijven en weg te jaagen.

Twisten onder de Rechtzinnigen.

Daar thans de Kerkvergaderingen weder de bescherming der Keizeren genoten, waren zij te menigvuldiger, ten einde eene algemeene eenheid, waar aan zelfs onder de *Katholijken* nog veel ontbrak, te herstellen. Genoegzaam dezelfde Bisschoppen, die in het jaar 381 de *algemeene* Kerkvergadering te *Konstantinopolen* hadden uitgemaakt, waren ook in het jaar 382 aldaar bijëen, toen zij door een aantal *Italiaansche* Bisschoppen tot eene *algemeene* vergadering te *Rome* genodigd werden; doch waar van zij zich verschoonden (*). Onder de *Westerlingen* muntte thans AMBROSIUS uit, die met de *Italiaansche* Bisschoppen wenschte, dat zekere verschillen onder de Oosterlingen tot hun onderzoek en beslissing gebracht werden, gelijk zij in twee Brieven aan den Keizer THEODOSIUS voorstelden (†). Zij beklaagden zich, dat men te *Antiöchië*, schoon PAULLINUS nog leefde, in plaats van MELETIUS, eenen an-

(*) THEODORET. *Libr.* V. *Cap.* 9.

(†) In HARDUIN. *Act. Concil. T.* I. *p.* 844.

III. BOEK VIII. Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

anderen Bisschop verkozen had; als ook dat men in plaats van MAXIMUS, die reeds door drie Bisschoppen gewijd was, NECTARIUS tot Bisschop van *Konstantinopolen* had aangesteld; en wilden over het één en ander in eene Kerkvergadering te *Rome* beslissen. Maar zoodanige aanmatigingen mishaagden aan de Oosterlingen, en voornaamlijk de stap van den Bisschop DAMASUS te *Rome*, op de Kerkvergadering in het jaar 382 aldaar gehouden, in welke PAULLINUS, die daar zelf tegenwoordig was, erkend, en de Kerkgemeenschap met FLAVIANUS en zijnen aanhang opgeheven werd, waar door de Scheuring te *Antiöchië* tot in de vijfde eeuw gerekt werd (*).

Verdere handelingen met en tegen de Arianen.

Bij deze verschillen der *Katholijken* onderling, en dewijl THEODOSIUS zijne wetten niet ten strengsten liet uitvoeren, begrijpt men ligtlijk, dat de *Arianen* zich in vele Oosterſche Gewesten nog steeds staande hielden. In de Hoofdstad *Konstantinopolen*, waar zij nog talrijk waren, en door NECTARIUS niet hevig bestreden werden, droegen zij hunne gevoelens, bij alle gelegenheden, vrij voor. In de mindere steden vielen hunne aanhangers ieder één met dezelve lastig. „ Komt men bij eenen Wisselaar," zegt GREGORIUS van *Nyssa* (†), „ dan hoort men een lang gesnap van het onderscheid tusschen den gegenereerden Zoon en den ongegenereerden Vader. Vraagt men, hoe veel het brood kost? men krijgt ten antwoord: dat de Vader grooter, en de Zoon aan

(*) SOZOM. *L.* VII. *C.* 11. THEOD. *L.* V. *C.* 23.

(†) *Orat. de Deitate Filii et Spir. S. T.* III. *p.* 466.

aan hem onderworpen is. Wacht men met ongeduld, dat het Bad heet gemaakt wordt, men ontvangt, in plaats, dat daar voor gezorgd wordt, de verzekering, dat de Zoon uit niet is voortgebracht. Vermoeid door zoo vele Godsdienststwisten, welke geen einde namen, en dikwerf onrusten veröorzaakten, liet THEODOSIUS, in het jaar 383, Bisschoppen van alle partijën te *Konstantinopolen* komen, om te beproëven, of zij malkanderen in een gesprek verstaan konden. Van de zijde der *Katholijken* waren hier NECTARIUS, GREGORIUS van *Nyssa*, en waarschijnlijk nog anderen, tegenwoordig; AGELIUS bevond zich hier, als Bisschop der *Novatianen*, DEMOPHILUS, als *Ariaan*, EUNOMIUS, als hoofd van zijne partij, en ELEUSIUS, als *Macedoniaansche* Bisschop; doch allen van velen van hunne aanhangers verzeld. Deze bijëenkomst liep geheel vruchteloos af (*); voornaamlijk was de belijdenis, welke EUNOMIUS hier overleverde, geheel niet geschikt, om een vergelijk te bevorderen. Doch genoeg, de *Katholijken* behielden bij den Keizer de overhand. De *Ariaansche* partijën verloren niet alleen vele leden, door hunne onderlinge verschillen; maar werden ook weder door nieuwe wetten vervolgd. Nog in het jaar 383 verbood de Keizer aan alle soorten van *Arianen* de Godsdienstige vergaderingen, zelfs in bijzondere huizen, met vrijheid aan ieder eenen, om hen uit één te jaagen (†). In hetzelfde jaar verbood

(*) Verg. *Deel* VI. *Bladz.* 253. SOCRAT. *L.* V. *C.* 10. SOZOM. *L.* VII. *C.* 12. (†) *l.* 11. *C. Th. de Hæret.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bood hij (*) dit op nieuw, en tevens het verkiezen van Leeräaren voor deze partij; waar na in het jaar 384 een ander bevel volgde, waar bij alle *Ariaanſche* Bisſchoppen en Kerkendienaars volſtrekt uit *Konſtantinopolen* gejaagd werden (†).

Aanmerking over het gedrag van THEODOSIUS.

Men behoeft zich over de wankelbaarheid van dezen Keizer omtrent Godsdienstzaken, in welke hij meer dan te veel zich mengde, niet te zeer te verwonderen. De Bisſchoppen en Geestelijken hadden hier van de meeste ſchuld. Aan den éénen kant, was EUNOMIUS toenmaals onder alle *Ariaanſche* Leeräaren de vernuftigſte en welſprekendſte, voor wien de *Katholijken* zelve vreesden (§). Velen waren met zijne begaafdheden ingenomen; THEODOSIUS zelf verlangde, met hem te ſpreken, hetwelk echter de Keizerin FLACCILLA, die zeer ijverig het *Niceensch* geloof was toegedaan, door dringende verzoeken, wist te verhinderen. Aan den anderen kant gebruikten de *Katholijken* allerhande middelen, om den Keizer tegen de *Arianen* op te zetten; waar toe de handelwijze van AMPHILOCHIUS omtrent des Keizers Zoon ARKADIUS, wien de Bisſchop, ſchoon de Keizer hem reeds tot Mederegent had aangeſteld, als een kind behandelde, den Keizer, als hij daar over zijn ongenoegen betoonde, te gemoet voerende, indien hij de verachting van zijnen Zoon niet kon dulden, hoe God dan die genen moest verfoejen, die zijnen Zoon weigerden te vereeren,

(*) *l.* 12. *eod. tit.* (†) *l.* 13. *eod. tit.*
(§) SOZOM. *Libr.* V. *Cap.* 6.

Digitized by Google

ren, verdient gebracht te worden, waar van wij reeds elders (*) gesproken hebben.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Berichten van MAPHILO-CHIUS.

Deze AMPHILOCHIUS, Bisschop van *Ikonium*, in *Lycaönië*, was een ijveraar voor het *Niceensch* geloof. Hoewel HIËRONYMUS (†) slechts heel weinig van zijne schriften heeft opgetekend, getuigen zijne beide vrienden BASILIUS *de Groote* en GREGORIUS van *Nazianzus* te meer van zijne Godzaligheid. Na een tijd lang Plijtbezorger en Richter geweest te zijn, en ook een gedeelte van zijn leven, in eene Woestijn, als Monnik, doorgebracht te hebben, werd hij, in het jaar 375, zeer tegen zijnen zin, tot Bisschop ingewijd. Behalven de *algemeene Kerkvergadering* te *Konstantinopolen*, op welke hij tegenwoordig was, zal hij ook zelf (§) nog eene Kerkvergadering te *Side* in *Pamfylië* tegen de *Mesfalianen* gehouden hebben; waar aan echter sommigen getwijfeld hebben. Van zijne menigvuldige werken is bijna niets overig gebleven. Hier onder behoorde een Boek *van den Heiligen Geest*, *Wederleggingen der Mesfalianen en Arianen*, ook eene *Uitlegging van* JESAIA. Het geene FRANC. COMBEFISIUS, onder den naam van AMPHILOCHIUS, te gelijk met de werken van METHODIUS van *Patara*, en ANDREAS van *Creta*, te *Parys* 1644 heeft uitgegeven, is meestäl uit eene onzekere eeuw. Alleen eenige afgebrokene stukken uit zijne verlorene schriften,

(*) Zie VI *Deel*, *Bladz.* 243.

(†) *De Viris Illustr. Cap.* 133.

(§) FOTIUS *Biblioth. Cod.* LII. *pag.* 37.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten, die uit handelingen van sommige Kerkvergaderingen en Schrijvers der naastvolgende eeuw getrokken zijn, kunnen voor echt gehouden worden, maar zijn van weinig aanbelang. Misschien zal een *Sijnodaale Brief*, welken hij aan de Bisschoppen van een nabuurig land geschreven heeft (*), wel het gewigtigste zijn, wat men van hem lezen kan. De bedoeling van dezen Brief is, om de gemelde Bisschoppen in het rechtzinnig geloof van den Heiligen Geest te bevestigen. AMPHILOCHIUS schijnt kort na het jaar 391 overleden te zijn.

Gunstige uitzichten voor de Arianen in het Westen onder VALENTINIAAN III.

In het jaar 383 overleed de Keizer GRATIANUS. Zijn Broeder, VALENTINIAAN III, wien MAXIMUS enkel *Italië*, het Westlijk *Illyrië*, en *Afrika* had overgelaten, was eerst twaalf of dertien jaaren oud, en stond onder de voogdij zijner Moeder JUSTINA. Daar deze Vorstin, die te *Milaan*, (*Mediolanum*,) haar verblijf hield, ijverig *Ariaanschgezind* was, opende zich in het Westen op nieuw een gunstig uitzicht voor de *Arianen*. Doch AMBROSIUS, Bisschop van *Mediolanum*, verijdelde alle de oogmerken der Keizerin. Hij weigerde in de jaaren 385 en 386, herhaalde keeren, eene Kerk in die Hoofdstad aan den Keizer, of in de daad aan de *Arianen*, af te staan. Bevelen, bedreigingen, zelfs soldaaten, vermogten niets, om hem te dwingen. Hij bleef 'er op staan, dat de Keizer de Kerk wel met geweld nemen kon, maar dat hij, AMBROSIUS, het eigendom van God nooit zou overgeven. Het bevel, om de stad te rui-

(*) COTELERIUS *Monum. Eccl. Græc. T.* II. *p.* 99-104.

ruimen, weigerde hij te gehoorzaamen, omdat dit hetzelfde ware, als de Kerk in den loop te laten; terwijl de *Katholijken*, die bijna de geheele Burgerij uitmaakten, de Kerk en den Bisschop onder hunne bescherming namen. Bij de weinige *Arianen* aan het Hof bekleedde een andere AUXENTIUS, dan de voormalige *Ariaansche* Bisschop van *Mediolanum*, de Bisschoppelijke waardigheid. Met dezen weigerde AMBROSIUS, in een gesprek te komen, hetwelk van het Hof verlangd werd, verklaarende, dat de beslissing van den twist op eene Kerkvergadering behoorde (*). Daartegen predikte hij tegen AUXENTIUS, en tegen het overleveren der Kerken; gelijk hij te vooren in eene Preek, over de vervolging der Kerk door vrouwen, duidlijk genoeg de Keizerin, onder de naamen ISEBEL, HERODIAS, en anderen, aangeduid had (†). Eindelijk verloste God zelf, zoo als AMBROSIUS en zijne aanhangers voorgaven, de zaak van het waare Geloof, door het ontdekken der lijken van twee Martelaren, en de wonderwerken, door dezelve verricht (§).

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Geduurende deze pogingen, ten behoeve der *Arianen*, te *Milaan*, liet de Keizerin JUSTINA, in het begin van het jaar 386, in den naam van haren Zoon

Wetten voordeelig der Arianen.

(*) Zie V *Deel*, *Bladz.* 241.

(†) Hij heeft ons dit alles zelf breedvoerig verhaald in zijne Brieven. *Epist.* XX, XXI. *Tom.* II. *Opp. pag.* 852. Vergelijk RUFINUS *Hist. Eccles. Libr.* XI. *Cap.* 15. SOCRAT. *L.* V. *C.* 11. SOZOM. *L.* VII. *C.* 13. THEOD. *L.* V. *C.* 13. (§) Zie VI. *Deel*, *Bladz.* 194.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zoon eene wet afvaardigen, door het geheele Rijksgedeelte van haren Zoon (*), welke echter de Staatsdienaar BENIVOLUS geweigerd had op te ſtellen (†), als zijnde voor den waaren Godsdienst nadeelig, willende liever zijn ambt nederleggen. In deze wet, werd aan de genen, die de altijd blijvende beſluiten der *Algemeene vergadering* van *Arimínum* toegedaan waren, of den *Arianen*, volkomene vrijheid geſchonken, om hunne Godsdienſtige vergaderingen te houden. Indien de anderen, welken alleen geloofden, zoodanig recht te hebben, (of de *Katholijken*,) zich daar tegen mogten verzetten, zouden zij, als oproermakers, en verſtoorers van den vrede der Kerke, ook als ſchuldig aan Majeſteitſchennis, aan het leven geſtraft worden. Zelfs werden die genen hier mede bedreigd, die om eene tegengeſtelde wet zouden aanhouden. Deze wet ſchijnt echter weinig uitwerking gehad te hebben, dewijl MAXIMUS, aan wien de overige Landen in het Westen gehoorzaamden, kort daar na aan den jongen Keizer in eenen Brief verweet, dat hij het zuiver geloof en de *Katholijke* Kerkwetten vernietigde (§), hem zelfs onder dit voorwendzel met eenen oorlog dreigende, en daadlijk met een leger tegen *Italië* aanrukkende (**). De dood der Keizerin JUS-

(*) *l.* 4. *Cod. Theod. de fide Cathol.*

(†) RUFIN. *l. c. Cap.* 16. (§) RUFIN. *l. c.*

(**) SOZOM. *l. c.* THEODORET. *l. c.* In den Brief van MAXIMUS zelven bij BARONIUS *Ann. Eccl. ad Ann.* 387. *n.* 33. wordt deze bedreiging niet gevonden.

Digitized by Google

JUSTINA volgde reeds in het jaar 387, waar mede ook de beſcherming een einde nam, welke zij aan de *Arianen* bewezen had. VALENTINIAAN verëenigde zich nu nader met de *Katholijken*, dewijl in hetzelfde jaar THEODOSIUS hem zeer gelukkig tegen den aanval van MAXIMUS verdedigde, die daar bij zelf het leven verloor. VALENTINIAAN werd vervolgends in het jaar 392 vermoord.

Verdeeldheden der Arianen onderling.

Thans was THEODOSIUS alleen meester in het Rijk. Daar hij in verſcheidene jaaren geene wetten tegen de *Arianen* gegeven, en de voorige niet ten ſterkſten gehandhaafd had, gingen zij ten dezen tijde voort, hunne vergaderingen te houden. In plaats van hunnen Biſchop DEMOFILUS te *Konſtantinopolen*, die in het jaar 386 overleden was, verkozen zij MAXIMUS, dien zij uit *Thracië* beriepen. Kort daar na ſchonken zij deze waardigheid aan DOROTHEUS, die tot hier toe hun Biſchop te *Antiöchië* geweest was, en die hun beter beviel dan MAXIMUS. Dit ſtrooide onder hen het zaad van tweedragt, welke nog vermeerderd werd, door allerhande ſtrijdige gevoelens. Daar de *Arianen* beweerden, dat de Zoon van God ontſtaan was uit niets, (ἐξ οὐκ ὄντων,) kwamen zij thans op de vrage: of God ook Vader kan genoemd worden, eer nog de Zoon beſtond? Dit ontkende DOROTHEUS; MAXIMUS verdedigde het, dat de Vader altijd Vader geweest is. Beiden kregen hunne aanhangers; en MAXIMUS hield met de zijnen hunne vergaderingen in een bijzonder huis. De laatſte partij werd ook met den naam van *Pſathyrianen* aangeduid,

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

duid, omdat zekere THEOKTISTUS, een koekverkoper, (ψαθυροπωλης,) ijverig hunne leer voorſtond. Doch deze partij had weder onder zich hunne verdeeldheden, alzoo AGAPIUS, wien MARINUS tot Biſchop van *Efeze* had aangeſteld, zich de voorzitting over hen wilde aanmatigen. Door zoo vele beuzelachtige verſchillen gebeurde het meermalen, dat de andere *Ariaanſche Leeraars*, die dezelven verachtten, tot de *Katholijken* overgingen. Eindelijk vereenigden zich, 25 jaaren daar na, de *Pſathyrianen* met de overige *Arianen* te *Konſtantinopolen*, zijnde daar toe bewogen door PLINTHA, ten dien tijde, Opperveldheer, die een lid van dezen aanhang was; de vereeniging geſchiedde onder deze voorwaarde, dat men van deze twistvraag niet meer ſpreken zou. In andere ſteden bleef het verſchil nog voortduuren. Genoegzaam op dezelfde wijze ging het met de *Eunomianen*. EUNOMIUS zelf had zich reeds van EUDOXIUS geſcheiden; onder zijnen aanhang werd zijn Leerling THEOFRONIUS, uit hoofde van zekere ſchriften, als een afvallige van zijne partij aangezien, en uit dezelve uitgeſloten; waar door een andere aanhang ontſtond, die men *Eunomiotheofronianen* noemde. Andere *Eunomianen* doopten, onder aanvoering van zekeren EUTYCHIUS, in den doop van CHRISTUS, en heetten naar hem *Eunomioeutychianen*. Eindelijk waren ook de *Macedonianen*, die men als *Halve-Arianen* beſchouwde, in kleine partijën verdeeld (*). Ou-

(*) SOCRAT. *L.* V. *C.* 23. SOZOM. *L.* VII. *C.* 14, 17. THEOD. *Hær. Fabul. L.* IV. *C.* 4.

Onder deze onrusten, welke de *Ariänen* zichzelven verwekten, namen, van het jaar 388 af, ook de wetten van Keizer THEODOSIUS tegen hen en andere Ketters weder eenen aanvang. Enkel in het gemelde jaar kwamen 'er drie in het licht; alhoewel de tweede van deze eigenlijk op den naam van VALENTINIAAN III gegeven is. De beide eerſte dezer wetten (*) verboden alle vergaderingen van Ketters ten ſtrengſten, zetten alle hunne Biſſchoppen af, die uit de ſteden bannende, en hun zelfs niet toelatende, om bij den Keizer gehoor te verzoeken. Maar de derde (†) verklaarde het voorgeven der *Ariänen* voor onwaarachtig, als of hun door een bevel des Keizers vergund was, alles te ondernemen, wat tot hun voordeel dienen mogt. De nadere aanleiding tot deze nieuwe ſtrengheid vindt men in het gedrag der *Arianen*, ten dezen tijde. Op een los gerucht, dat THEODOSIUS eene geheele nederlaag van MAXIMUS geleden had, waren zij te *Konſtantinopolen* roekeloos genoeg geweest (§) om het huis van den Biſſchop NECTARIUS in brand te ſteken. Deze Biſſchop werd toen door GREGORIUS van *Nazianzus* (**) juist aangeſpoord, om niet langer gelaten aan te zien, dat de *Arianen*, als hadden zij daar uitdruklijk verlof toe gekregen, hunne vergaderingen hielden, en dat de *Macedonianen* zelfs Biſſchoppen aanſtelden; waar op NECTARIUS ook

Nieuwe wetten van THEODOSIUS.

(*) *l.* 14, 15. *C. Th. de Hær.* (†) *l.* 16. *l. c.*
(§) SOCR. *L.* V. *C.* 13. SOZOM. *L.* VII. *C.* 14.
(**) *Orat.* XLVI. *Tom.* I. *Opp. pag.* 721.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ook deswegens vertoogen aan den Keizer ſchijnt gedaan te hebben. Van drie andere wetten (*), die in het jaar 389 uitkwamen, verbood de eerſte aan de *Eunomianen* het recht, van uiterſten wil te maken, of uit kracht van een testament te erven. Welk recht hun echter de Keizer THEODOSIUS, in het jaar 394, weder terug gaf (†). Op dezelfde wijs handelde zijn Zoon en Opvolger ARKADIUS met de *Eunomianen*. Hij herriep deze vergunning van zijnen Vader in het jaar 395 (§), en bevestigde ze nogmaals in hetzelfde jaar (**). Wij willen verders niet alle wetten hier bijbrengen, welke ARKADIUS, HONORIUS, THEODOSIUS de Jongere, en VALENTINIAAN III, tegen de Ketters, *tot het jaar* 428, gegeven hebben (††), alleen gewagen wij die, welke de *Arianen* uitdruklijk noemen. Onder dezen waren de *Eunomianen* bij den ouden THEODOSIUS en ARKADIUS meest gehaat, niet alleen, omdat zij het meest van de *Katholijken* verſchilden, maar ook omdat zij verſcheidene veränderingen in den Doop maakten, en ook leden van andere Gemeenten, die tot hen overkwamen, herdoopten (§§). In het jaar 396 gebood ARKADIUS tweemaal (***), dat hunne Leeräars uit de ſteden verjaagd zouden worden. In het jaar 398 verördende hij (†††), dat het dezen Leer-

(*) *l.* 17, 18, 19. *C. Th. de Hær.* (†) *l.* 23. *l. c.*
(§) *l.* 25. *l. c.* (**) *l.* 27.
(††) Men heeft ze reeds gedeeltlijk in ons VI *Deel*, *Bl.* 239. (§§) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 327.
(***) *l.* 31, 32. *C. Th. de Hær.* (†††) *l.* 34 *l. c.*

Digitized by Google

Leeraaren niet ééns vrij zou ſtaan, vergaderingen ten platten lande te houden; ook zouden hunne ſchriften opgezocht, openlijk verbrand, en die genen, welke ze verbergen wilden, aan het leven geſtraft worden. Hij ſtond wel, in het jaar 399, den *Eunomianen* het recht van *Testamenten*, *Donatiën*, en erfenisſen, op nieuw toe; maar hunne vergaderingen verbood hij ten ſtrengſten, zelfs op doodſtraffen (*). Dit recht ontnam THEODOSIUS II hun, in het jaar 410, op nieuw, hun alleen zulke erfenisſen vergunnende, welke zonder Testament aanvaard konden worden (†). In het jaar 413 verbood hij hunne bijëenkomſten, en ſtelde zwaare ſtraffen, zoo wel tegen hunne Geestlijken, als bijzonder tegen de bij hen gebruiklijke herdooping der *Katholijken* (§). Door eene wet van het jaar 415 (**) beval hij, dat hunne vergaderplaatzen te *Konſtantinopolen* verbeurd verklaard, verſcheidene burgerrechten hun ontnomen, en hunne Geestlijken, die iemand zouden herdopen, in eeuwigduurende ballingſchap verdreven zouden worden. Hier voegde hij, in het jaar 423, nog deze verklaring bij, dat zij evenwel tot zekere dienstpligten bij het Hof verbonden zouden blijven (††). Eindelijk rekende hij, in eene wet van het jaar 428 (§§), de *Eunomianen* onder die Ketters, aan welke nergens in het *Romeinſche* Rijk

(*) *l.* 36. *l. c.* (†) *l.* 49, 50. *l. c.*

(§) *Libr.* XVI. *Cod. Th. tit.* 6. *ne ſanct. baptisma iteretur l.* 6. (**) *l.* 58. *C. Th. de Hæret.*

(††) *l.* 61. *l. c.* (§§) *l.* 65. *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Rijk openbare Godsdienſt vergund wordt; in ſtede dat hij dien aan de *Arianen*, *Macedonianen*, en anderen, alleen in de ſteden verbood.

Van dezen tijd af, of met de eerſte helft van de vijfde eeuw, verloor het *Arianismus*, in het Romeinſche Rijk, allengs alle zijne ſterkte en vastigheid. Tot een gering getal van aanhangers verminderd, maakte het plaats voor nieuwe twisten; in het Westen voor de *Pelagiaanſche*, in het Oosten voor de *Neſtoriaanſche* en *Eutychiaanſche*. FILOSTORGIUS, de beroemde *Eunomiaan* in *Kappadocië*, wiens Geſchiedenis, waar van nog *Uittrekzels* voorhanden zijn, tot hier toe zoo dikwijls door ons is aangehaald, en SABINUS, een *Halve-Ariaan*, Biſchop der *Macedonianen* in *Thracië* (*), waren, omſtreeks het jaar 425, twee der laatſten, die hunne partij nog eenig aanzien gaven. Met éénen van hunne Biſchoppen in *Afrika*, MAXIMINUS, hield AUGUSTINUS ten zelfden tijde een Mondgeſprek, hetwelk hem tot ſchriften tegen denzelven gelegenheid gaf.

Ondergang van het Arianismus in het Romeinſche Rijk.

Een weinig vroeger had ook de *Meletiaanſche* Scheuring te *Antiöchië*, die toch ook uit de *Ariaanſche* verſchillen ontſtaan was, en nu 85 jaaren geduurd had, insgelijks een einde genomen. Meermalen reeds hadden zich gelegenheden aangeboden tot bevrediging van dezelve, indien het ſlechts niet aan billijke toegevendheid ontbroken, en de verſchillende deelneming van Oosterſche en Westerſche Biſchoppen de-

Einde van de Meletiaanſche ſcheuring te Antiöchië.

(*) Zie van hem V *Deel*, *Bladz.* 217.

dezelve niet ſteeds gaande gehouden had. Na de dood van MELETIUS, in het jaar 381, was FLAVIANUS in zijne plaats verkozen, die uit de Geſchiedenis van CHRYSOSTOMUS met roem bekend is. Evenwel handhaafde zich PAULLINUS, de Bisſchop der tegenpartij, die zoo overijld was ingewijd, door LUCIFER (*), des te gemaklijker, omdat op de Kerkvergadering te *Rome* zich vele Weſterſche Bisſchoppen voor hem verklaarden, zoo als, in het eerst, ATHANASIUS, en met hem andere *Egyptiſche* en *Arabiſche* Bisſchoppen, gedaan hadden. Bij het overlijden van PAULLINUS, in het jaar 388, herleefde de hoop op herſtelling der eenheid. Maar, hij verkoos weder, of zelf (†), eenen zijner Ouderlingen, EVAGRIUS, tot zijnen opvolger; of de kleine hoop van zijne aanhangers liet dezen tot Bisſchop inwijden (§). Alhoewel nu deze EVAGRIUS kort daar na kwam te overlijden, bleef nogthans de ſcheuring levendig tot in het jaar 398, wanneer JOANNES CHRYSOSTOMUS, die toen Bisſchop van *Konſtantinopolen* werd, daar hij te vooren, als Ouderling te *Antiöchië*, de partij van FLAVIANUS had voorgeſtaan, het zoo ver bracht, dat alle uitheemſche Bisſchoppen de Kerkgemeenſchap herſtelden (**). Eindelijk gelukte het den Bisſchop ALEXANDER van *An-*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 377.

(†) THEODOR. *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 23.

(§) SOCR. *H. E. L.* V. *C.* 15. SOZOM. *L.* VII. *C.* 15.

(**) PALLAD. *Vit. Chryſ. pag.* 51. SOCRAT. *et* THEOD. *l. c.* SOZOM. *Libr.* VIII. *Cap.* 3.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Antiöchië, eerst in het jaar 413, de overblijfzelen der *Paullinianen*, of eigenlijk *Euſtathianen*, volkomen met zijne Gemeente te vereenigen (*).

Geduurende deze verſchillende lotgevallen van het *Arianismus*, in het *Romeinſche* Rijk, had het zich al voor lang vast gevestigd onder de *Gothen*. Wij hebben reeds in het voorgaande (†) verhaald, hoe het onder deze *Duitſche* Natie is ingevoerd, en hoe veel deel hun vermaarde Biſſchop ULFILAS daar in gehad heeft. Het is zeer waarſchijnlijk, dat deze onder de *Strenge Arianen* behoord hebbe; als ook, dat alles eerst gebeurd is, onder de regeering van VALENS. Dat evenwel ſlechts een gedeelte der *Gothen* de *Ariaanſche* leere toegedaan is geweest, blijkt duidelijk hier uit, dat men *Gothiſche* Biſſchoppen, andere Geestlijken en Monniken, ontmoet, die met CHRYSOSTOMUS, en andere *Katholijke* Leeraaren, in Kerkelijke gemeenſchap geleefd hebben, of van hen aangeſteld zijn geworden. Zelfs ſchijnt het, dat de *West-Gothen* eigenlijk dit Leerſtelſel hebben aangenomen. Deze woonden naast aan het *Romeinſche* Rijk, langs den *Donau* en de *Zwarte Zee*; en werden, onder de regeering van VALENS, bij honderd duizenden, in dit Rijk aangenomen. En JORNANDES (§) zegt uitdruklijk, dat de *West-Gothen* door dezen Keizer bewogen zijn, om *Christenen*,

Arianen onder de Gothen enz.

(*) THEODORET. *Libr.* V. *Cap.* 35.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 268.

(§) *De reb. Geticis C.* 25. *p.* 646. *in* GROTII *Hiſtor. Gothor. Amſteld.* 1655. 8vo.

nen, en te gelijk *Arianen*, te worden. Hij voegt 'er bij, dat zij ook den met hen vermaagdſchapten *Oost-Gothen* en *Gepiden*, gelijke gevoelens hebben ingeboezemd. Men heeft dus eene ſterke bepaling nodig, wanneer de *Ariaanſche Gothen*, in de laatſte tijden der IVde eeuw, buiten het *Romeinſche* Rijk, geplaatst worden. In de laatſte 30 jaaren toch van die eeuw, waren zij in hetzelve zoo talrijk, en bekleedden reeds zoo vele Hof- Staats- en Krijgsbedieningen, dat de giſſing van GOTHOFREDUS (*) niet onwaarſchijnlijk is, dat zij het bevel van VALENTINIAAN den Jongeren, of liever van zijne Moeder JUSTINA, bewerkt hebben. Ook hebben wij reeds elders (†) aangemerkt, dat de talrijke *Gothen* te *Konſtantinopolen*, omtrent het jaar 400, nog grootendeels *Arianen* geweest zijn, en eenen zeer vermogenden Veldheer van hun volk tot beſchermer gehad hebben. Ook gewagen SOCRATES (§) en SOZOMENUS (**) van den *Ariaanſchen* Biſchop der *Gothen*, SELINAS, die een kweekling en opvolger was van ULFILAS, zoo wel in de *Gothiſche* als *Griekſche* Taal leerde, en naar wien de partij der *Pſathirianen* ook de *Gothiſche* heette. Het weinige, hetwelk men van de aanneming van het *Ariaanſche* Leerſtelſel onder de *Vandaalen* en *Burgundiërs* uit deze tijden weet, hebben wij reeds bijgebracht, toen wij van derzelver bekeering tot het Chris-

(*) *Comm. ad l. 4. Cod. Th. de fide Cathol.*

(†) Zie VII *Deel*, *Bladz.* 67.

(§) *Libr.* V. *Cap.* 23. (**) *Libr.* VII. *Cap.* 17.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Christendom ſpraken (*). Doch van den oorſprong en ondergang der *Arianerij* onder deze volken, zullen wij eerst in de Geſchiedenis der twee en drie volgende eeuwen breedvoeriger kunnen berichten.

Leven en ſchriften van ATHANASIUS.

ATHANASIUS heeft zich, in de Geſchiedenis van het *Arianismus*, zoo bijzonder, als een hoofd en voornamen ſteunpilaar van het *Katholijk* geloof, beroemd gemaakt, dat wij niet voorbij kunnen, van hem, zijne lotgevallen, en ſchriften, afzonderlijk te ſpreken, te meer, omdat zijn naam en gezag zelfs op de nakomelingſchap zijnen invloed ſteeds heeft behouden.

Bijzonder geval in zijne kindsheid.

ATHANASIUS aanſchouwde, gelijk waarſchijnlijk is, tegen het einde der derde, of begin der vierde eeuw, het eerſte levenslicht, te *Alexandrië*. RUFINUS, die, nog bij het leven van ATHANASIUS, in deze ſtad kwam, en van de bekenden van denzelven berichten inzamelde, verhaalt (†) eene zeldzame gebeurenis uit zijn vroegſte jeugd. Als *éénS* de toenmalige Biſchop van *Alexandrië*, ALEXANDER, den dag der gedachtenis van zijnen Voorzaat, den Biſchop en Martelaar PETRUS, plegtig in de Kerk gevierd had, en zijne Geestelijkheid, (*clerus*,) op eene gemeenſchappelijke maaltijd verwachtte, zag hij, aan het zeeſtrand, een aantal jongens, die, gelijk niet ongewoon was, al ſpelend, het ambt van eenen Biſchop en allerhande Kerkelijke plegtigheden nabootſten. Bij nader onderzoek, vond hij zelfs,

(*) Zie V *Deel*, *Bladz.* 77.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* X. *Cap.* 14.

zelfs, dat zij de geheime Godsdienstverrichtingen uitöefenden. Alzoo dit hem ontrustte, zond hij 'er terſtond Geestlijken heen, die deze jongens bij hem moesten brengen. Op zijn dringend vraagen, vernam hij eindelijk van dezen, dat zij eenige *Catechumenen* onder zich, door ATHANASIUS, die in dit ſpel hun Biſchop geweest was, hadden laten doopen. Vervolgends vernam ALEXANDER, dat, zoo wel in de vragen als antwoorden, alles naauwkeurig in acht genomen was, wat bij zulk een geval gewoonlijk was. Met zijne Geestlijkheid hier over geſproken hebbende, beſloot hij, dat de dus gedoopte kinderen geen' anderen Doop, maar alleen de Kerklijke bevestiging, nodig hadden. Eindelijk, de ouders van deze kinderen bij zich hebbende laten komen, verpligtte hij hen tot de belofte, dat zij dezelven allen tot den dienst der Kerk zouden opvoeden (*). Men heeft dit verhaal wel met eenige twijfelingen beſtreden, doch welke echter niet onöploslijk zijn.

Geleerdheid van ATHANASIUS.

Hoe het zij, ATHANASIUS werd in de Letterkunde, als ook in andere *Griekſche* Kunſten en Wetenſchappen, onderwezen, tot de Biſchop ALEXANDER hem tot zich nam, om hem tot den Kerklijken leerſtand te vormen. Volgends zijn' Lofredenaar GREGORIUS van *Nazianzus* (†), hield hij zich echter met de Heidenſche Geleerdheid alleen zoo veel

(*) Uit RUFINUS hebben SOCRATES *H. E. L.* I. *Cap.* 15. en SOZOM. *L.* II. *C.* 17. dit verhaal overgenomen.

(†) *Encom. S. Athan. p.* XCV. *in Opp. Athan.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

veel op, als nodig was, om niet geheel onkundig te zijn, in het gene hij verächten wilde. Doch, in zijne ſchriften ontmoet men ſpooren genoeg, dat hij met de oude Grieken heel wel bekend geweest is. Waaröm SULPICIUS SEVERUS (*) hem eenen Rechtsgeleerden noemt, is niet gemaklijk te zeggen. Bovenäl legde hij zich toe op het onderzoek der Heil. Schrift, en het lezen der ouder Kerkvaderen. De *Benedictynen*, uitgevers van zijne werken (†), giſſen, uit eene plaats van zijne werken, alwaar hij *Martelaaren* noemt, van welken hij den Godsdienst geleerd hebbe, dat de Biſſchop PETRUS bijzonder daar door van hem verſtaan wordt, maar het is blijkbaar, dat in deze plaats μαρτυρες, volgends de oudſte betekenis van dit woord onder de Chriſtenen, de *eerſte Getuigen* en *Leeräars* van het Chriſtendom, de Apostelen, betekent. Tevens leidde ATHANASIUS het leven van eenen *Askeet*, zonder daaröm *Alexandrië* te verlaten, hoewel hij, van tijd tot tijd, den Monnik ANTONIUS in zijne Kluis bezocht mag hebben.

ATHANASIUS wordt Diakon en is gezien bij den Biſſchop

Reeds in het jaar 319 was ATHANASIUS *Diakon* bij de Gemeente van *Alexandrië*, na alle de laagere trappen van Kerkelijke Bedieningen doorgegaan te zijn. Spoedig was hij *Aartsdiakon*, (*Archidiakonus*,) gelijk men het naderhand noemde, of Opziener der Kerkendienaaren (§). Hij had toen naauwlijks

(*) *Hiſt. Sacr. Libr.* II. *Cap.* 36.

(†) *Vit. S. Athanaſii pag.* VIII.

(§) Zoo noemt hem THEODORETUS *L.* I. *H. E. C.* 26.

lijks den ouderdom van 20 jaaren bereikt, en was echter in zoo groote achting, bij den Bisschop ALEXANDER, dat deze zich in de gewigtigste gevallen van zijnen raad bediende. Zulk een geval waren de *Ariaansche* verschillen, welke, ten dezen tijde, ontstonden; waarom men denkt, dat hij wel de hand kan gehad hebben in den Brief van ALEXANDER tegen ARIUS; gelijk dan ook EUSEBIUS van *Nikomedië*, en andere vrienden van ARIUS, het aan ATHANASIUS toeschreven, dat de Bisschop dezen *Ouderling* volstrekt niet weder in de Kerkelijke gemeenschap wilde aannemen.

ALEXANDER.

Doch niets verwierf den jongen *Diakon* meer roems, dan zijn gedrag op de groote Kerkvergadering te *Niceë*, in het jaar 325. Derwaards nam hem zijn Bisschop mede, als medehulp tegen de *Arianen*, en deze jonge *Diakon*, schoon niet tot den Leeraarstand eigenlijk behoorende, muntte dra, onder zoo vele aanzienlijke Bisschoppen, als de gewigtigste tegenstrever van ARIUS uit. Bijzonder spreekt zijn Lofredenaar GREGORIUS van *Nazianzus* (*) hier over met ophef, terwijl hij ook deze Kerkvergadering door den Heiligen Geest laat vergaderen. RUFINUS (†) roemt de wakkerheid, met welke ATHANASIUS de bedrieglijke kunstgreepen dezer Ketters ontdekt hebbe; en SOCRATES (§) meldt, dat hij, inzonderheid, de voornaamste begunstigers van ARIUS, EUSEBIUS van *Nikomedië*, THEOGNIS en

Zijn gedrag op de Kerkvergadering te Niceë.

(*) *l. c. p.* XCVIII. (†) *H. E. L.* X. *C.* 14.
(§) *Libr.* I. *Cap.* 8.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en MARIS, dapper wederſtaan heeft. Daar is nog een geſchrift, hetwelk een geſprek van ATHANASIUS met ARIUS op de *Niceïſche* Kerkvergadering behelzen zal (*), maar eigenlijk een geſprek met eenen *Ariaan*, op eene andere plaats, behelst; doch dit geſchrift heeft verſcheidene blijken, van onecht en van laateren oorſprong te wezen. Zoo veel echter kunnen wij 'er uit leeren, dat men de wijze om met de *Arianen* te zintwisten, misſchien in de Vde eeuw, en hunne tegenwerpingen, doch welke niet allen even doeltreffend beäntwoord worden, daar uit herkent.

Zijn waarſchijnlijk eerſte werk tegen de Heidenen

Met meer recht heeft men geloofd, in deze jongere jaaren van ATHANASIUS, zijne *twee Boeken tegen de Heidenen* te moeten plaatzen, welke de *Benedictynen* daaröm ook in hunne Uitgave van zijne werken, de eerſte plaats hebben ingeruimd; omdat zij, naar hun gevoelen, nog vóór het jaar 319 opgeſteld zijn. In het *eerſte Boek* beſtrijdt ATHANASIUS voor alles den *Afgodsdienst*, vervolgends bewijst hij, *dat de God der Christenen alleen de waare God is.* Het *tweede Boek* heeft dit opſchrift: *Redenvoering over de Menschwording des Woords, en deszelfs verſchijning onder ons in het ligchaam.* Het geheele werk geeft blijken, dat het ATHANASIUS aan de nodige bekwaamheden tot zulken arbeid niet ontbrak, maar ook, dat hij daar in gelukkiger geſlaagd zou zijn, indien hij ſtrenger geweest wa-

(*) *Disputatio S. Athan. in Concil. Nicæno contra Arium T.* II. *Opp. p.* 159-180. *ed. Patav.*

ware in de keuze zijner bewijzen, en over het geheel korter en bondiger in zijne opheldering en vergelijkingen.

In het jaar 326 overleed de Biſchop ALEXANDER, hebbende, zoo veel hij vermogt, ATHANASIUS tot zijnen opvolger aangeprezen. ATHANASIUS was, ten dezen tijde, niet te *Alexandrië*, het zij, om de verkiezing te ontwijken (*), of door zijnen Biſchop, vóór deszelfs dood, over het één of ander naa het Hof gezonden zijnde (†). Ondertusſchen vergaderden vele *Egyptiſche* Biſchoppen in *Alexandrië*, tot het doen der verkiezing. Alle de *Katholijke* inwoners, die hier vrij talrijk waren, begeerden eenparig, dat ATHANASIUS verkozen mogt worden, dien zij als eenen waaren Biſchop roemden, en velen van hen bleven niet alleen verſcheidene dagen en nachten over in de Kerk, waar de Biſchoppen bijëen gekomen waren; maar lieten dezen ook niet toe, eer uit elkanderen te gaan, vóórdat ATHANASIUS verkozen was. Dus wordt deze gebeurenis van de verkiezende Biſchoppen zelve in hunnen *Sijnodaalen Brief* verhaald (§), die tevens het verhaal, hetwelk de *Arianen* van deze verkiezing gaven (**), tegenſpreken. Volgends hetzelve zou-

ATHANASIUS wordt Biſchop van Alexandrië.

(*) SOZOMENUS *Hiſt. Eccles. Libr.* II. *Cap.* 17.

(†) EPIFAN. *Hæres.* LXVIII. *Cap.* 6.

(§) In ATHANASII *Apologia contra Arianos Tom.* I. P. I. *pag.* 101. *Opp.*

(**) Men vindt dit verhaal omſtandig bij SOZOMENUS *l. c. et Cap.* 25.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zouden 54 Biſſchoppen, gedeeltlijk ALEXANDER, gedeeltlijk MELETIUS, den *Schismatieken* Biſſchop, toegedaan, wegens deze verkiezing bijëengekomen zijnde, zich onder eede verbonden hebben, niet dan met algemeene ſtemmen, en nadat zij eerst hunne verſchillen onderling zouden verëffend hebben, eenen Biſſchop te zullen verkiezen. Maar zeven van deze Biſſchoppen hadden, met verbreking van hunnen eed, zonder toeſtemming der overigen, ATHANASIUS tot Biſſchop ingewijd. En dit ware ook de reden geweest, waaröm velen van de Geestlijkheid, (*clerus*,) en van andere Christenen dezer ſtad, zich van alle verbindtenis met hem onthouden hadden. De *Ariaanſche* FILOSTORGIUS (*) heeft nog een ander verhaal bewaard. Terwijl de vergaderde Biſſchoppen onderling in gevoelens verſchilden, begaf ATHANASIUS zich in de Kerk van DIONYSIUS, alwaar hij twee Biſſchoppen vond, die door zijne aanhangers, na de deuren geſloten te hebben, gedwongen werden, hem tot Biſſchop te wijden. De overige Biſſchoppen ſpraken hieröm het Banvonnis tegen hem uit, maar ATHANASIUS meldde aan den Keizer, in naam der geheele ſtad, zijne verkiezing; en deze bekrachtigde dezelve, alzoo hij geen bedrog vermoedde. — Wanneer men deze verhaalen onderling vergelijkt, en onpartijdig beöordeelt, blijkt ons toch zoo veel, zelfs al laten wij het verhaal der verkiezende Biſſchoppen bij ATHANASIUS meest gelden, dat het, bij deze verkiezing, niet

(*) *Epit. Hist. Eccles. L.* II. *C.* 9.

niet aan kuiperijën, en zelfs aan geweld, ontbroken hebbe. Men heeft dit vervolgends pogen te vergoelijken, door buitengewone en wonderbare omſtandigheden te verhalen, die plaats gehad zouden hebben. Dus zou de toen levende vermaarde Monnik PACHOMIUS (*) eene Godlijke Openbaring gehad hebben, dat God zelf ATHANASIUS tot eenen pilaar en licht der Kerk beſtemd had; dat hij wel, bij het verdedigen van het Geloof en de Godzaligheid, veel lijden, maar ook door CHRISTUS geſterkt, alles overwinnen, en de waarheid vrij leeren zoude. enz.

Lof van ATHANASIUS.

Men verwacht ligtlijk, dat ATHANASIUS, die reeds als *Diakon* zoo in den twist met de *Arianen* had uitgemunt, thans in zijne nieuwe waardigheid, het jeugdig vuur met Godsdienſtijver gepaard hebbe, om aan het hoofd der *Katholijken* de *Arianen* te beſtrijden. Hij deed zulks, met zoo veel nadruk, en zijn aanzien rees daar door ſpoedig zoo zeer, dat EPIFANIUS (†) hem *den Vader der Rechtzinnigheid* genoemd heeft, en dat elk, in zijn leven, voor *Katholijk* erkend werd, die met hem de Kerkelijke gemeenſchap onderhield. Tevens, indien wij zijnen Lofredenaar GREGORIUS *van Nazianzus* (§) geloven, en 'er is geene reden, om zijn bericht, in de hoofdzaak te verwerpen, heeft hij zijn ambt, als Biſchop, tot genoegen zijner Gemeente, waargenomen. „ATHANASIUS," zegt hij, „op den Biſchop-

(*) *Vita S. Pachomii in actis SS. Menſ. Maji Tom.* III. *pag.* 63. (†) *Hæres.* LXIX. *Cap.* 2.

(§) *Encom. S. Athanas. l. c. pag.* XCVI. *ſq.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ ſchoppelijken Zetel gezeten, werd niet terſtond „ hoogmoedig, gelijk zoo vele onwaardige Opzie„ners der Gemeenten, die anderen zuiveren willen, „ vóórdat zij zelve gezuiverd zijn. Zoo verheven „ als zijn leven was, zoo nederig was zijn hart. „ Zijne deugd kon niemand evenäaren; maar ieder „ een kon gemaklijk toegang tot hem krijgen. Hij „ was zachtmoedig, vrij van toorn, medelijdend, „ aangenaam in geſprekken, nog aangenamer in zijn „ gedrag. Zijn gezicht geleek een' Engel, maar „ nog meer geleek hij dien, in zijn gemoed. *Hij* „ deelde zachte beſtraffingen, en leerzame loſſpra„ken uit: zoo gematigd in beiden, dat de eerſten „ gezindheden van eenen Vader, de laatſten de def„tigheid van eene Overheid vertoonden, en aan „ beide kanten de Wijsheid zichtbaar was. Uit „ hoofde van zijn gedrag, hetwelk leerzaam genoeg „ was, had hij maar weinige woorden nodig, maar „ daartegen maakte ook zijne nadruklijke wijze van „ voordragt beſtraffingen meestendeels overtollig; en „ nog minder had hij noodig, dewijl hij hier in „ zoo verſtandig maat hield, om tot de uitſluiting „ uit de Kerkelijke gemeenſchap te komen." Verders roemt GREGORIUS zijn zoo aanhoudend vasten en bidden, als of hij geen ligchaam of iet ſtoffelijks gehad had; zijne onverwinlijke wakkerheid in waaken en zingen; zijne zorgvuldigheid voor de behoeftigen. Geen wonder, dat hij te *Alexandrië* en bij alle *Katholijken* ten hoogſten geëerbiedigd werd.

Zijne pogingen

Eéne der eerſte verrichtingen van den Biſchop ATHANASIUS was nog in het jaar 326 de inwijding van

tegen de Meletianen in Egypte.

van FRUMENTIUS, tot eerſten Biſchop der *Ethiopiërs* (*). De *Meletiaanſche* Scheuring in *Egypte*, waar van wij den oorſprong elders (†) verhaald hebben, duurde nog ſteeds voort. Derzelver ſtichter, MELETIUS, had zich wel, volgends beſluit der *Niceïſche* Kerkvergadering, met den Biſchop ALEXANDER verzoend en vereënigd; maar toen hij, omtrent dien tijd, als ATHANASIUS Biſchop geworden was, overleed, benoemde hij vooráf, tegen den wil der gemelde Kerkvergadering, eenen opvolger in zijn Bisdom, JOANNES (§). Hier door werden de *Meletianen*, die van den Biſchop ALEXANDER zeer verdrukt waren, in hunne halſtarrigheid verſterkt, alhoewel de geheele twist enkel Kerkelijke Rechten en Geestlijke ambtsverrichtingen betrof. Zij begonnen weder hunne afzonderlijke vergaderingen te houden, waar door de onrust in *Egypte* grooter werd, dan ooit. ATHANASIUS wendde alles aan, om dezelve te beteugelen: onderwijs, vermaningen, ja zelfs dwangmiddelen tegen de wederſpanningen. Hij bezocht, ten dien einde, meermaalen de nabuurige Kerken; waarbij hem velen van zijne Ouderlingen en Kerkendienaaren, en niet weinige inwooners van *Alexandrië*, verzelden. Zulke togten waren juist niet de geſchiktſte middelen, om de verſtooring van den vrede te vermijden; voornaamlijk dewijl men de gezindheden van den Biſchop kende. Dus gebeurde het ook, bij zulk een bezoek, dat een Kerkedienaar en

(*) *Deel* IV. *Bl.* 264. (†) *Deel* IV. *Bl.* 119.
(§) SOZOM. *Libr.* II. *Cap.* 21.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en eenig volk van het gevolg van ATHANASIUS, in eene vergaderplaats der *Meletianen* inbraken, en een ſtuk Kerkelijk huisraad in ſtukken braken, waar door het tusſchen de beide partijën tot een gevecht kwam (*).

De Meletianen ſpannen ſamen met de Arianen.

Daar intusſchen de *Ariaanſche* partij weder beſcherming aan het Keizerlijk Hof gevonden had, en reeds omtrent het jaar 328, de Bisſchoppen EUSEBIUS van *Nikomedië*, en THEOGNIS van *Nicea*, uit hunne ballingſchap terug geroepen en weder in hunne Bisdommen herſteld waren, wist de eerstgemelde, de gevaarlijkſte tegenpartij van ATHANASIUS (†), door zijne listige maatregelen, de *Meletianen* met de *Arianen* in eene verbindtenis te brengen tegen den Bisſchop van *Alexandrië*. Hij beloofde hun, bij den Keizer voor hen vrijheid van hunne Godsdienſtoefening te zullen bezorgen, indien zij met ARIUS, wiens verbanning thans ook opgeheven werd, Kerkelijke gemeenſchap wilden houden (§). Hier in bewilligd hebbende, verkregen zij ook de gemelde vrijheid, en waren zedert zoo naauw met de *Arianen* verëenigd, dat de *Arianen* ook den naam van *Meletianen* voerden, terwijl deze laatſten ook verſcheidene ſtellingen van de *Arianen* overnamen (**).

EU-

(*) EPIFAN. *Her.* LXVIII. *Cap.* 6. *pag.* 725.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 228.

(§) EPIFAN. *l. c. pag.* 721.

(**) ATHANAS. *Apol. contra Arianos pag.* 140. *Hist. Arianor. ad Monachos T.* I. P. I. *pag.* 309. *Opp.* SOCR. *Libr.* I. *Cap.* 6. SOZOM. *Libr.* II. *Cap.* 21.

Digitized by Google

EUSEBIUS, dus verſterkt, eischte van ATHANASIUS, met bijgevoegde bedreigingen, dat hij ARIUS, die weder te *Alexandrië* gekomen was, met zijne aanhangers in de Kerkelijke gemeenſchap weder aan zou nemen. Op de weigering van ATHANASIUS, ſchreef hem de Keizer zelf, dat dit zijn wil was, hem dreigende, zo hij niet gehoorzaamde, hem te zullen afzetten en uit *Egypte* voeren. Men had hem bij den Keizer afgeſchilderd, als den eenigſten tegenſtrever van den Kerkelijken en Burgerlijken vrede; evenwel vond deze Biſchop, met zijne redenen, waaröm ARIUS geen lid der *Katholijke* Kerk zijn kon, bij den Keizer ingang (*).

Men eischt van ATHANASIUS, dat hij ARIUS weder aanneme.

Hier op volgde eene reeks van beſchuldigingen, door de *Euſebianen*, *Arianen* en *Meletianen*, tegen ATHANASIUS ingebracht, welke niets minder betroffen, dan moord, ontucht, tooverij, ondersteuning van oproer, invordering van eene eigendunklijke ſchatting, en mishandeling van Kerkelijke goederen (†). Hier tegen verdedigde ATHANASIUS zich, zelfs gedeeltelijk mondeling, bij den Keizer zoodanig, dat deze ter zijner rechtvaardiging eenen Brief afzond, aan de *Katholijke* Gemeente te *Alexandrië*, welken de Biſchop in één zijner werken heeft ingelascht (§). Eéne en andere van deze beſchuldigingen hadden ſchijn van waarheid. Zoo begon men bij-

Beſchuldigingen tegen hem ingebracht.

(*) ATHANAS. *Apolog. contra Arian. pag.* 140, 141. *l. c.* SOCRAT. *Libr.* I. *Cap.* 27. SOZOMEN. *L.* II. *C.* 22.

(†) Vergel. IV *Deel*, *Bladz.* 228.

(§) *Apol. contra Arian. pag.* 141.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bijna te geloven, dat de Bisschop ARSENIUS door ATHANASIUS vermoord was, omdat hij in langen tijd nergens te vinden was. Doch eindelijk kwam hij te voorschijn, en verklaarde, dat hij zich, op het dringend aanhouden der *Meletianen*, verborgen had moeten houden, doch dat hij nu, met zijne Geestlijkheid, ook van de *Meletianen* tot de *Katholijken* overging. Ook schreef KONSTANTYN weder aan den Bisschop van *Alexandrië*, tot een getuigenis van zijne onschuld, welke Brief openlijk voorgelezen moest worden (*). Zekerer scheen het, dat MAKARIUS, één der Ouderlingen van ATHANASIUS, toen deze de Gemeente in het *Mareötisch* Gewest bezocht, een' Kerkenbeker gebroken had, welken ISCHYRAS, een *Meletiaansch* Ouderling, op één der Dorpen aldaar, bij den Godsdienst gebruikte. Men voegde 'er bij, dat MAKARIUS tevens het Altaar omvergeworpen, de Heilige Boeken verbrand, en behalven meer andere wanvoeglijkheden, de Kerk, waar in dit gebeurd was, geheel verwoest had. ATHANASIUS beäntwoordde dit, met te zeggen, dat ISCHYRAS nooit wettig tot Ouderling was ingewijd; dat het een huis, en geen Kerk was geweest, in hetwelk hij hem ziek, maar niet dienstdoende had gevonden; en dat hij hem alleen had laten verbieden, om voortäan geen dienst meer te doen. En in de daad, MELETIUS zelf had ISCHYRAS

(*) ATHAN. *l. c. pag.* 145. RUFIN. *Hist. Eccles. Libr.* X. *Cap.* 15. SOCR. *Libr.* I. *Cap.* 27, 29, 30. SOZOMEN. *Libr.* II. *Cap.* 23.

Digitized by Google

RAS niet op de door hem overgeleverde lijst van Ouderlingen, en ISCHYRAS betuigde naderhand zelf ſchriftelijk zijn berouw, over de door hem uitgeſtrooide onwaarheden, waar toe de *Meletianen* hem genoodzaakt hadden (*). Evenwel moet 'er, volgends het boven (†) aangehaalde bericht van EPIFANIUS, toch zekere gewelddaadigheid gebeurd zijn, maar welke misſchien van de *Meletianen* vergroot is geworden. III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476

Kerkvergadering deswegens te Cæſarea gehouden, voor welke ATHANASIUS niet verſchijnt

Hoe het zij, de *Meletianen* bleven met de *Euſébianen* op deze en meer andere beſchuldigingen aandringen, en verkregen van den Keizer, na veel aanhouden, dat 'er in het jaar 333 of 334 eene Kerkvergadering te *Cæſarea* in *Palæſtina* gehouden werd, op welke ook ATHANASIUS bevel kreeg, om te verſchijnen. Doch hij, zoo min als iemand van zijne vrienden, verſcheen niet op de vergadering, waaröm dezelve, na lang wachten, onverrichter zaken, uit één ſcheidde. ATHANASIUS heeft deze zijne ongehoorzaamheid aan het Keizerlijk bevel nergens in zijne ſchriften verdedigd, maar uit laater Geſchiedſchrijvers (§) weten wij, dat hij bezorgd was, dat de beide EUSEBIUSSEN van *Cæſarea*, die het Voorzitterſchap waarnam, en van *Nikomedië*, met andere, hem min genegene Biſchoppen, hem onrecht-

(*) ATHANASIUS *Apolog. contra Arianos. pag.* 105, 143, 148. HILARII *Fragm.* III. *pag.* 1311. SOCRATES *Libr.* I. *Cap.* 27.

(†) Boven *Bladz.* 78.

(§) SOZOM. *L.* II. *C.* 25. THEOD. *L.* I. *C.* 28.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

rechtvaardig behandelen, en veröordeelen zouden (*).

Op nieuw werd ATHANASIUS, op uitdruklijk bevel des Keizers, die hem dreigde, met geweld te zullen laten overbrengen, indien hij zich onwillig betoonde, genoodzaakt, in eene Kerkvergadering te *Tyrus*, in het jaar 335, te verſchijnen (†). ATHANASIUS kwam derhalven, doch verzeld van 49 *Egyptiſche* Biſchoppen, waar door hij in ſtaat geſteld werd, om tegen zijne vijanden op deze vergadering een evenwigt te hebben; ſchoon hem dit echter ten kwaade geduid werd, als een middel, om onrust en tweedragt in de vergadering te veröorzaken (§). Misſchien was dit ook de reden, waaröm de Keizer zoo bijzonder voor de orde en rust op dezelve zorgde, zendende den Staatsdienaar DIONYSIUS derwaards, met andere grooten, en een gevolg van gewapenden, om de leden der vergadering in toom te houden; waar over eene volgende Kerkvergadering te *Alexandrië*, alwaar ATHANASIUS zelf Voorzitter was, uitriep (**): „ Hoe kunnen zij „ zoo ſtout zijn, om dit eene Kerkvergadering, „ (*Sijnode*,) te noemen, op welke een *Comes* het „ Voor-

Kerkvergadering te Tyrus beſluit de afzetting van ATHANASIUS.

(*) ATHANASIUS ſchijnt zelfs EUSEBIUS van *Ceſarea*, ſchoon deze geen *Ariaan* was, verdacht te hebben gehouden. *Apol. contra Arian. pag.* 153.

(†) EUSEB. *de Vit. Conſtant. L.* IV. *C.* 42. ATHAN. *Apol. contra Arian. p.* 147. SOCRAT. *L.* I. *C.* 28.

(§) SOZOM. *Libr.* II. *Cap.* 25.

(**) *Apol. contra Arian. pag.* 103. *l. c.*

Digitized by Google

„ Voorzitterſchap waarnam? aan wiens zijde een
„ trauwant ſtond; waar een Gerichtſchrijver ons in-
„ leidde, in plaats van een Kerkendienaar. Wan-
„ neer de eerſte ſprak, zwegen de aanwezenden; of
„ liever, zij gehoorzaamden den *Comes*. Door zijn'
„ raad werd verhinderd, dat de Biſchoppen wer-
„ den afgevaardigd, die zulks verdiend hadden.
„ Zoodra hij het gebood, werden wij door ſoldaa-
„ ten opgeleid; of liever, wanneer de *Euſebianen*
„ geboden, luiſterde hij naar hunne uitſpraken. Met
„ één woord, wat was dit voor een *Sijnode*, het-
„ welk, wanneer het den Keizer goeddacht, met
„ uitbannen en doodſtraffen eindigde?" Zoo be-
klaagde zich ATHANASIUS en de zijnen, waar zij de zwakſten waren; waar het tegendeel plaats had, klaagden hunne partijën. In de daad, daar het hier bijzonder aankwam op beſchuldigingen tegen ATHANASIUS, die in het Burgerlijk Rechtsgebied t'huis hoorden, zou men, misſchien, verſtandiger gehandeld hebben, indien men dezelve door onpartijdige Burgerlijke Richters had laten beöordeelen, dan door Biſchoppen, die, zoo vrienden als vijanden, door de ſteeds hooger ſtijgende verbittering bevooröordeeld waren, en bijzonder bedoelden, hunne partijën gehaat te maken, zoo als, volgends het verhaal van EPIFANIUS (*), POTAMO, Biſchop van *Heracleopolis*, misnoegd, omdat EUSEBIUS van *Cæſarea* de Voorzittersplaats bekleedde, terwijl ATHANASIUS, als beſchuldigde, ſtaan moest, ſchreeuwde: „ Gij
„ zit

(*) *Hær.* LXVIII. *Cap.* 7. *pag.* 723.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ zit dan, EUSEBIUS? en de onſchuldige ATHANA-
„ SIUS wordt van u geöordeeld? Wie kan dit dul-
„ den? Zeg mij toch: Waart gij niet, geduuren-
„ de de vervolging, met mij, in de gevangenis?
„ Ik heb voor de waarheid een oog verloren; maar
„ gij zijt geheel onverminkt gebleven van ligchaam,
„ gij hebt den Marteldood niet geleden, en leeft
„ nog gezond! Hoe zijt gij anders de gevangenis
„ ontkomen, dan omdat gij aan onze vervolgers be-
„ loofd hebt, eene ſchandlijke zonde te begaan, of
„ die wezenlijk begaan hebt?" EUSEBIUS, dus onredelijk aangevallen, ſtond, vol misnoegen, op, en verliet voor dien dag de vergadering, zeggende tegen POTAMO: „ Als gij hier gekomen zijt, om
„ ons, in diervoege, tegen te ſpreken; dan moet
„ het wel waar zijn, wat uwe beſchuldigers u te
„ last leggen. Want als gij hier den dwingeland
„ wilt ſpeelen, dan moet gij in uw Vaderland nog
„ veel verder gegaan zijn." Deze beſchuldiging tegen EUSEBIUS, dat hij zich, door het offeren op de Altaren der Goden, uit de gevangenis gered had, is ook door ATHANASIUS naderhand herhaald geworden (*), maar verdient met dit alles geen geloof (†).

Vervolg. Niettegenſtaande ATHANASIUS op deze Kerkvergadering zelve, van twee beſchuldigingen, onkuiſchheid en moord, volkomen werd vrijgeſproken (§), even-

(*) *Apol. contra Arian. pag.* 103.

(†) Vergel. boven *Deel* III. *Bladz.* 391.

(§) RUFIN. *Hist. Eccles. Libr.* X. *Cap.* 17. SOCRAT. *Libr.*

evenwel ſcheen de meerderheid zijne afzetting beſloten te hebben. Daar bleven nog verſcheidene andere beſchuldigingen over. Ook vernieuwde ISCHYRAS, met andere *Meletianen*, de zijne, over het mishandelen der Godsdienſtige gereedſchappen. De vergadering vaardigde daar op, niettegenſtaande de tegenbetuiging der *Egyptiſche* Biſchoppen, en de vermaning van den Staatsdienaar DIONYSIUS, eenige Biſchoppen uit haar midden af, om in de *Mareötiſche* Landſtreek zelve onderzoek te doen. Deze in *Egypte* gekomen, ontvingen in *Alexandrië* van de Geestelijkheid dier ſtad en van het *Mareötiſche* Gewest verzekeringen van de onſchuld van ATHANASIUS (*). Door dit alles lieten zich echter deze afgevaardigden, die *Arianen* waren, niet affchrikken van gewelddaadigheden, indien men anders hunne tegenpartij volkomen geloven mag (†). MAKARIUS, die eigenlijk de beſchuldigde was, hadden zij te *Tyrus* gelaten, als een' gevangenen; vergeefs bood ATHANASIUS aan, zich aldaar insgelijks te veräntwoorden, veel meer reisden zij, na de Ouderlingen van *Alexandrië* geweigerd te hebben, bij het onderzoek in *Mareotis* tegenwoordig te zijn, vergezeld van den beſchuldiger ISCHYRAS, onder geleide van den Heidenſchen Stadhouder van *Egypte*, FILAGRIUS, en van *Heidenſche* Soldaaten, naa gemelde Landſchap, al-

Libr. I. *Cap.* 29. SOZOM. *Libr.* II. *Cap.* 25. THEODORET. *L.* I. *C.* 28. ATHAN. *Apol. contra Arian. p.* 103, 104.

(*) ATHANAS. *Apol. pag.* 149, 150. 156.

(†) *In Athan. Apol. pag.* 106.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

alwaar zij, met list en geweld verklaringen van *Katechumenen*, *Heidenen* en *Jooden*, tegen ATHANASIUS opzamelden, terwijl te *Alexandrië* voor hunne oogen het ſchandelijkst geweld gepleegd werd.

Dus brachten zij te *Tyrus* een bericht terug, zoo als men van hen verwachten kon; doch hier vonden zij ATHANASIUS niet meer; die, op de vergadering in levensgevaar geraakt was, door een' oploop van het volk, roepende, dat men dien Tooveraar en Dwingeland uit den weg moest ruimen, zoodat de Keizerlijke Gevolmagtigden, uit vrees, dat men hem onvoorziens overvallen mogt, hem heimlijk lieten wegbrengen (*). Volgends verhaal van EPIFANIUS (†) vluchtte hij zelf 's nachts weg, omdat hij hier voor vreesde. Thans hadden de *Euſebianen* de handen ruim, om hem af te zetten, gelijk dit door deze Kerkvergadering geſchiedde (§).

Hijwordt door den Keizer naa Treveri, (Trier,) gebannen

ATHANASIUS had zich ondertusſchen tot den Keizer naa *Konſtantinopolen* begeven, alwaar hij zich bij den Vorst beklaagde, over het onrecht, hetwelk hij van de *Kerkvergadering* te *Tyrus* geleden had. In het eerst vond hij bij den tegen hem opgezetten Vorst geheel geen ingang; allengs echter kwam het zoo ver, dat deze den Bisſchoppen, te *Tyrus* vergaderd, maar die vervolgends eene andere talrijker vergadering, nog in het jaar 335 te *Jeruſalem* gehouden, en daar op ARIUS in hunne Kerkelijke gemeenſchap aan-

(*) SOZOM. *L.* II. *C.* 25. THEOD. *L.* I. *C.* 28.

(†) *Hæres.* LXVIII. *Cap.* 8.

(§) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 230.

Digitized by Google

aangenomen hadden, gebood, voor hem te verſchijnen, opdat ATHANASIUS, in hunne tegenwoordigheid, zijne klagten zou kunnen inbrengen (*). Doch 'er verſcheenen 'er maar weinigen, onder welke, volgends ATHANASIUS, de beide EUSEBIUSSEN de voornaamſten waren, waar tegen echter SOCRATES alleen dien van *Nikomedië* noemt. Deze Biſchoppen brachten eene nieuwe beſchuldiging tegen ATHANASIUS in, dat hij gedreigd zou hebben, dat hij geen koorn meer van *Alexandrië* naa *Konſtantinopolen* zou laten voeren. De Keizer ontvlamde daar over in toorn; en als ATHANASIUS voordroeg, dat hij veel te arm en onvermogend was, om zoodanig iet uit te voeren; verklaarde EUSEBIUS van *Nikomedië* bij eede, dat hij daar rijk en magtig genoeg toe was (†). Volgends SOZOMENUS, herhaalden de *Euſebianen* alle voorgaande beſchuldigingen tegen hem, en beriepen zich ten dien einde op getuigen. Keizer KONSTANTYN, die, of dezelve gedeeltlijk geloofde, of ten minſten ATHANASIUS aanmerkte, als den genen, onder alle Biſchoppen, wiens tegenwoordigheid, bij zijne Gemeente, den vrede der Kerke het meest verſtoorde, verzond hem naa *Treviri*, (*Trier*,) in *Galliën*, in ballingſchap. Men moest het zelfs als eene genade des Keizers beſchouwen, dat hij hem, in plaats van doodſtraffe, eene ſchuilplaats voor de woede zijner vijänden had aan-

(*) ATHANASIUS *l. c. pag.* 159. SOCRATES *Libr.* I. *Cap.* 34. SOZOMENUS *Libr.* II. *Cap.* 28.

(†) ATHANASIUS *l. c. pag.* 104.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

aangewezen (*). Ook verbood de Keizer, onder ſcherpe bedreigingen, aan de *Euſebianen*, dat zij de plaats van ATHANASIUS, zoo als zij reeds gereed waren, niet vervullen mogten (†).

Terwijl ATHANASIUS zich te *Treviri* bevond, alwaar hij door den Keizerlijken Prins KONSTANTYN zeer wel onthaald en onderhouden werd, kwam ARIUS, die vruchteloos gepoogd had, om te *Alexandrië* weder aangenomen te worden, te *Konſtantinopolen*, door eene plotslijke dood, om het leven, in het jaar 336 (§), waar voor de *Katholijken* God dankten, terwijl de *Arianen* argwanende vermoedens omtrent deze dood openbaarden. ATHANASIUS zag daar in, gelijk zijn geheele partij, een Godlijk ſtrafgericht; ja twintig jaren laater ontdekte hij nog dezelfde gevoelens, in eenen Brief aan den *Egyptiſchen* Abt, en naderhand Biſchop, SERAPION, die hem om berichten omtrent de dood van ARIUS gevraagd had (**). De Ouderling MAKARIUS, toen te *Konſtantinopolen* tegenwoordig, had hem dit verhaal medegedeeld, maar de bijgevoegde aanmerkingen, welke de helft van den Brief uitmaaken, zijn van hem. „ Zelfs die genen," zegt hij, „ welke „ tot hier toe over de *Ariaanſche* Ketterij twistvra-

Doodvan ARIUS.

„ gen

(*) ATHAN. *l. c. et p.* 160. SOCR. *et* SOZOM. *l. c.*

(†) ATHANAS. *Hist. Arian. ad Mon. Tom.* I. P. I *Opp. pag.* 296.

(§) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 233.

(**) *Epist. ad Serapion. de Morte Arii Tom.* I. P. I. *Opp. pag.* 269-271.

Digitized by Google

„ gen opwerpen, zullen niet meer twijfelen, of de- III
„ zelve bij God gehaat zij. God heeft zichzelven BOEK
„ tot Richter gefteld tusfchen de bedreigingen der VIII
„ *Eufebianen* en het gebed van den Bisfchop ALEX- Hoofdft.
„ ANDER; hij heeft openlijk bekend gemaakt, dat na C. G.
„ deze Ketterij, al wilden ook de Keizer en alle Jaar 363,
„ menfchen ze onder hunne befcherming nemen, tot 476.
„ toch van de Kerk veröordeeld is."

Ongeern droeg de Gemeente van *Alexandrië* de afwezendheid van haren Bisfchop, zij deeden openlijke gebeden om zijne herftelling, en de vermaarde Monnik ANTONIUS fchreef ook, met dat oogmerk, meermaalen aan den Keizer, wien hij waarfchuwde, aan de lasteringen der *Meletianen* geen gehoor te geven. KONSTANTYN daartegen beftrafte de *Alexandryners* over hun onverftand en ongebondenheid, en gebood de Geestlijkheid en Gewijde Maagden aldaar zich ftil te houden, verzekerende, dat hij zulken wargeest, als ATHANASIUS was, die ook door een Kerklijk vonnis veröordeeld was, niet terug zou roepen. Aan ANTONIUS fchreef de Keizer, dat hij de uitfpraak eener Kerkvergadering niet kon verächten, op welke zoo vele kundige en goede Bisfchoppen met elkanderen overëengeftemd hadden. Ook was ATHANASIUS een trotsch mensch, die twist en verdeeldheid verwekte (*). Evenwel befloot KONSTANTYN nog, in het laatst van zijn leven, hem aan zijne Gemeente weder te geven, maar werd in het jaar 337 van de dood overvallen, eer hij

ATHANASIUS keert wedernaa Alexandrië.

(*) SOZOMEN. *Libr.* II. *Cap.* 31.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij zijn voornemen ten uitvoer kon brengen (*).

Thans besloten de drie Zoons van dezen Keizer, ATHANASIUS weder te herstellen, gelijk hij dan ook, in het jaar 338, te *Alexandrië* aankwam, alwaar hij met algemeene vreugdebetooningen ontvangen werd. Spoedig echter ontstonden nieuwe twisten; gelijk men van vooren te gemoet kon zien, daar KONSTANTIUS, die het Oosten, en dus ook *Egypte*, beheerschte, den *Arianen* genegen was (†); en ATHANASIUS eenen Brief van den Jongen KONSTANTYN aan de *Alexandryners* medebracht, zoo roemrijk voor hem, als nadeelig voor zijne tegenpartij (§). Eéne zijner eerste schikkingen, na zijne aankomst, was, dat hij overäl *Katholijke* Bisschoppen en Leeräaren aanstelde, in plaats der *Arianen*; en dat niet alleen, zoo ver zijn Kerspel reikte, maar, gelijk de *Arianen* hem beschuldigden, ook in landstreeken, waar hij niets te zeggen had (**). Zij brachten dus ook schielijk weder klagten tegen hem in, aan het Keizerlijk Hof; dat zijne inhaling te *Alexandrië* met buitenspoorigheden verzeld was gegaan; dat hij, door eene Kerkvergadering afgezet zijnde, ook alleen door eene Kerkvergadering hersteld kon worden. Ondertusschen kon hij ligt aantoonen, dat de bedoelde ongeregeldheden reeds vóór zij-

Nieuwe beschuldigingen tegen hem.

(*) ATHANAS. *Apolog. contra Arian. pag.* 160. SOCR. *Libr.* II. *Cap.* 3. SOZOMEN. *Libr.* III. *Cap.* 2.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 281.

(§) ATHAN. SOCRAT. *et* SOZOMEN. *l. c.*

(**) SOCR. *L.* II. *C.* 24. SOZOM. *L.* III. *C.* 21.

zijne komst hadden plaats gehad, en tegen de vergadering van *Tyrus* had hij veel in te brengen. Maar de *Arianen* en *Euſebianen* herhaalden ook de oude beſchuldigingen; waar bij nog kwam, dat hij het graan, hetwelk de oude KONSTANTYN tot onderhoud van Weduwen, Gewijde Maagden, en der Geestlijkheid beſtemd had, tot zijn eigen voordeel verkocht zou hebben (*). Ten dezen tijde wies de partij der *Arianen* weder ſterk aan. Hun Opperhoofd, EUSEBIUS van *Nikomedië*, werd, in het jaar 339, Biſchop van *Konſtantinopolen*, AKACIUS kreeg het Bisdom van *Cæſareä* in *Palæſtina*; ook zonden zij van *Antiöchië*, waar zij insgelijks hunnen Biſchop hadden, den Ouderling PISTUS naa *Alexandrië*, om daar het hoofd van hunne Gemeente, en de wettige Biſchop dier ſtad te zijn.

ATHANASIUS houdt eene Kerkvergadering.

Tegen deze aanvallen verdedigde zich ATHANASIUS, door het bijëenroepen van eene Kerkvergadering van meer dan 100 Biſchoppen uit *Egypte*, *Libyë*, en *Pentapolis*, in het jaar 340. Dezen verdedigden hem in eenen rondgaanden Brief aan alle *Katholijke* Biſchoppen in het Rijk, met bijgevoegde bewijzen van zijne onſchuld, welken wij in de veräntwoording van ATHANASIUS tegen de *Arianen* lezen (†).

De Arianen ver-

Ondertusſchen zochten beide de partijën de gunst van den Biſchop van *Rome* en de overige *Weſterſche*

(*) ATHANAS. *Apol. contra Arian. pag.* 99. SOCRAT. *Libr.* II. *Cap.* 3. SOZOM. *Libr.* III. *Cap.* 2.

(†) *Apol. contra Arian. p.* 99-110.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſche Bisſchoppen, die zoo veel meer gewigts kregen, hoe meer alle de Oosterſche Gemeenten verward waren. De *Euſebianen* zonden afgevaardigden aan JULIUS, die thans het Bisdom van *Rome* bekleedden, bij wien zij op eene Kerkvergadering aandrongen, maar als deze vervolgends door den Brief der Kerkvergadering van *Alexandrië* tot de zijde van ATHANASIUS werd overgebracht, en dezen en hen tot eene Kerkvergadering uitnodigde, bleven zij achter, onder voorwendzel, dat de tijd te kort was. Daartegen hielden zij zelve, in het jaar 341, verëenigd met een aantal *Katholijke* Bisſchoppen, in tegenwoordigheid van Keizer KONSTANTIUS, die vermaarde Kerkvergadering te *Antiöchië*, van welke op hare plaats geſproken is (*), alwaar zij, ſchoon de zwakſten in getal, echter een beſluit wisten door te drijven: dat geen Bisſchop, die door eene Kerkvergadering afgezet was, hoop kon hebben, om ooit weder tot zijn Bisdom te geraaken. Op dezen grond verkozen zij, in de plaats van ATHANASIUS, eerst EUSEBIUS, naderhand Bisſchop van *Emeſa*, en toen deze bedankte, GREGORIUS, uit *Kappadocië*, tot Bisſchop van *Alexandrië* (†).

kiezen in zijne plaats GREGORIUS.

DieATHANASIUS met geweld verdrijft.

Geduurende deze vergadering was ATHANASIUS tegen het einde van het jaar 339, met twee Monniken te *Rome* gekomen, om de Kerkvergadering bij te wonen; hier maakte hij het Monnikenleven het eerst

(*) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 287.

(†) ATHANAS. *l. c. pag.* 110, 112, 114, 128. SOCR. *L.* II. *C.* 9, 10. SOZOM. *L.* III. *C.* 5.

Digitized by Google

eerst bekend (*) en geliefd. Vergeefs op de komst der *Eusebianen* gewacht hebbende, keerde hij, in het volgende jaar, naa *Alexandrië* terug. Doch hier had GREGORIUS, met geweld, bezit van het Bisdom genomen (†), zoodat ATHANASIUS, ter naauwernood, met de vlucht ontkwam. Waar op hij, waarschijnlijk nog in het jaar 341, eenen *Brief* schreef *aan alle Katholijke Bisschoppen* (§), daar in de ellende en rampen beschrijvende, welke deze opgedrongene Bisschop gesticht had, en hen verzoekende, om van GREGORIUS, of zijne vrienden, geene Brieven aan te nemen, maar die te verscheuren.

ATHANASIUS reist naa Rome, alwaar hij onschuldig verklaard wordt.

ATHANASIUS nam, gelijk natuurlijk was, den toevlucht naa *Rome*, alwaar hij ook het genoegen had, door eene Kerkvergadering van 50 Bisschoppen, in het jaar 341, vrijgesproken te worden; welke vergadering hem ook in eenen Brief aan de *Eusebianen* verdedigde (**).

Of hij daar een Geloofsbelijdenis heeft opgesteld?

Bij gelegenheid van zijne verdediging voor deze Kerkvergadering, zal ATHANASIUS te *Rome*, of gelijk een ander verhaal wil, reeds te vooren, te *Treviri*, het *Symbolum*, of *de Geloofsbelijdenis*, hebben opgesteld, welke naar hem genoemd wordt; en die ook het *Symbolum Quicunque* heet, omdat zij met de-

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 284.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 291.

(§) *Ep. Encycl. ad omnes Episc. T.* I. P. I. *Opp. p.* 87-94.

(**) *Epist. Julii ad Eusebianos, in* ATHANAS. *Apolog. contra Arianos. pag.* 111-121.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deze woorden begint: *Quicumque vult ſalvus eſſe, ante omnia opus habet, ut teneat Catholicam fidem.* Deze Geloofsbelijdenis heeft zeer veel aanzien in de Christen-Kerk verkregen, en wordt benevens de zoogenaamde *Belijdenis der Apostelen*, en die van de Kerkvergadering van *Niceë*, als eene algemeen erkende Geloofsbelijdenis, aangemerkt. Niets evenwel is zekerer, dan dat deze Geloofsbelijdenis niet van ATHANASIUS is, en dat de Kardinaal BARONIUS ons een verdichtzel verhaalt, wanneer hij zegt, dat ATHANASIUS deze Geloofsbelijdenis aan den Roomſchen Biſchop JULIUS eerst heeft moeten overleveren, eer hij door dezen in de Kerkelijke Gemeenſchap kon aangenomen worden. Trouwens, deze Geloofsbelijdenis wordt niet gevonden in de oudſte en beste Handſchriften der werken van ATHANASIUS. Zij is in het Latijn opgeſteld, in welke Taal ATHANASIUS niets geſchreven heeft, en die hij ook niet verſtond, misſchien het weinige uitgezonderd, hetwelk hij te *Treviri* mogt hebben aangeleerd. Vergeefs zoekt men daar in het woord *Conſubſtantialis*, (ὁμοούσιος,) hetwelk zoo beſlisſend was in den twist met de *Arianen*. Daartegen leest men 'er uitdrukkingen in, die openlijk behooren tot de naderhand eerst opgekomene verſchillen met NESTORIUS en EUTYCHES. Als ook, dat de *Heilige Geest* uitgaat van den Vader, *en van den Zoon*, welk laatſte iet geheel ongewoons was in de Oosterſche Kerken. Om niet te zeggen, dat ATHANASIUS, en de *Katholijken* in het gemeen, tegen de *Arianen*, beweerden, dat men, na de *Niceïſche*, geene nieuwe

we Geloofsbelijdenisſen behoefde. Ook is deze Geloofsbelijdenis niet voor de VIIde eeuw aan ATHANASIUS toegekend; men heeft onderſcheidene opſtellers van dezelve genoemd; in de Griekſche Overzetting van dezelve, die verſcheidene eeuwen jonger is, heeft men vele veränderingen en bijvoegzelen gebracht, en zij is van de *Griekſche* Kerk nooit aangenomen. Voor het overige is het onzeker, wien men voor den waaren opſteller te houden hebbe, waar toe ſommigen VIGILIUS, Bisſchop van *Tapſus* in *Afrika*, omtrent het einde der Vde eeuw, anderen VINCENTIUS van *Lirinum*, eenen beroemden Monnik in *Gallië*, omtrent het midden der Vde eeuw, anderen VENANTIUS FORTUNATUS, eenen *Frankiſchen* Bisſchop der VIde eeuw, eindelijk anderen HILARIUS, Bisſchop van *Arelate*, (*Arles*,) omtrent het midden der Vde eeuw benoemen (*). Evenwel, al heeft ATHANASIUS de gemelde Geloofsbelijdenis niet opgeſteld, men vindt echter eene andere in zijne ſchriften, bij welke eene breedere uitlegging gevoegd is (†), waar in de leerſtellige begrippen der *Katholijken* van dezen tijd, wat den Zoon van God betreft, uitvoerig ontvouwd zijn, offchoon het den Schrijver doorgaands aan gegronde Uitlegkunde hapert.

Noch de vrijſpreking van ATHANASIUS, op de Kerkvergadering te *Rome*, in het jaar 341, noch de Kerkvergadering dood

(*) Men zie G. J. VOSSIUS *Diſſ. tres de trib. Symb. Amſt.* 1642. 4. C. W. F. WALCH *Bibl. Symb. Vet. p.* 156.

(†) *Expoſitio fidei T.* I. P. I. *Opp. p.* 79. *ſq.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

te Sardica.

dood van zijnen magtigſten tegenſtrever, EUSEBIUS van *Konſtantinopolen*, konden hem weder in het bezit van zijn Bisdom herſtellen. De *Arianen* behielden hier te meer de overhand, omdat een oproer door het graauw te *Konſtantinopolen* geſticht, ten einde zijnen Biſchop te beſchermen, den Keizer KONSTANTIUS tegen deze partij verbitterd had (*). In het Westen vond ATHANASIUS veel ondersteuning, en ook dien troost, dat de Geloofsbelijdenisſen, door de Oosterſche *Arianen* aan den in het Westen regeerenden Keizer KONSTANS overgezonden, inzonderheid die van *Antiöchië*, in het jaar 343, door de Westerſche Biſchoppen zoo wel als van hem zelven verworpen werden (†), met dit alles moest nogthans ATHANASIUS te *Rome*, als in ballingſchap, blijven. Eindelijk bracht zijn vriend, de Keizer KONSTANS, zijnen Broeder KONSTANTIUS zoo ver, dat zij beiden, om van dezen twist, die nu voornaamlijk ATHANASIUS betrof, een einde te maken, eene algemeene Kerkvergadering te *Sardica*, in het jaar 344, bijëenriepen (§). Op dezelve was ATHANASIUS in perſoon tegenwoordig; maar als hij, met andere door de *Arianen* veröordeelde Biſchoppen, op dezelve ook zitting wilde nemen, ontſtond 'er eene ſcheuring in de vergadering, dewijl de *Oosterſche* Biſchoppen dezelve verlieten, en zich naa huis begaven. Dan de overigen, die het grootſte getal uitmaakten, bleven te *Sardica*, en namen een, tegen

(*) Zie *Deel* IV. *Bl.* 294. (†) *Deel* IV. *Bl.* 296.
(§) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 297.

Digitized by Google

gen de toenmalige geſteldheid der Kerken, ſtrijdig beſluit: dat, wanneer een Biſchop, die van eene Kerkvergadering veröordeeld en afgezet was, op nieuw een gerichtlijk onderzoek mogt verlangen, de Biſchoppen, die zijne Richters geweest waren, deswegens aan den Biſchop van *Rome* zouden ſchrijven. Deze zou als dan of de naastbijwonende Biſchoppen tot Richters aanſtellen; of het bij het vonnis laten berusten; of het aan eenigen van zijne afgevaardigde Ouderlingen opdragen, om de zaak op nieuw te onderzoeken. ATHANASIUS won hier echter niets mede, en kreeg zijn ambt hier door niet weder; ook verkreeg dit beſluit, zoo min als deze vergadering zelve, nooit een *algemeen*, (*Oecumenisch*,) gezag in de Kerk; zij werd veel meer eene oorzaak van langduurige ſcheuring tuſſchen de Oosters- en Westerlingen. Bovendien hielden ook de eerſte, na hun vertrek van *Sardica*, eene vergadering te *Filippopolis*, alwaar zij de ergſte beſchuldigingen tegen ATHANASIUS herhaalden, het gedrag der Westerlingen, als onwettig, berispten, en zijne beſchermers in den ban deeden. Thans vervolgden ook de *Euſebianen* de aanhangers van ATHANASIUS zelfs tot lijf- en levensſtraffen toe; en namen, inzonderheid te *Alexandrië*, tegen hem en zijne vrienden, de ſtrengſte maatregelen (*).

ATHANASIUS keert wedernaa Alexandrië.

Dan, tegen alle verwachting, ſchreef KONSTANTIUS, omtrent het jaar 346, of twee jaaren laater, aan ATHANASIUS, dat hij ongehinderd naa zijn Bisdom

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 301.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dom terug kon keeren; zonder dat wij zeker weten, of deze verandering van gezindheid aan de bedreigingen van zijnen Broeder KONSTANS, of aan eenige andere reden zij toe te schrijven. ATHANASIUS keerde hier op naa zijn Bisdom terug, alwaar de ingedrongene Bisschop GREGORIUS juist overleden was. Schrander wist hij nu de begeerte des Keizers, dat den *Eusebianen* in deze stad eene Kerk zou ingeruimd worden, te ontwijken, en bediende zich veel meer, als overwinnaar, van zijn gezag, om de *Arianen*, in geheel *Egypte*, te vervolgen (*).

Hijwordt door Keizer KONSTANTIUS vervolgd

Thans genoot ATHANASIUS eenige jaaren rust, zijnde zijn gezag bij de *Katholijken* hooglijk ten top gestegen, terwijl zijne tegenpartij steeds zwakker werd; twee van derzelver aanvoerers, in het Westen, de Bisschoppen VALENS en URSACIUS, verklaarden, in een bijzonder geschrift, alles voor onwaarachtig, wat zij tegen hem te berde gebracht hadden. Hij zelf hield eene Kerkvergadering te *Alexandrië*, op welke alles bevestigd werd, wat, ter zijner rechtvaardiging, op de Kerkvergadering te *Sardica*, en op nog eene andere te *Jerusalem*, besloten was (†). Maar na het jaar 350, toen zijn vermogende beschermer, de Keizer KONSTANS, vermoord werd, begon ATHANASIUS weder spoedig, in zijne hoogheid, te wankelen. De *Eusebianen* beproefden andermaal den Keizer KONSTANTIUS, door velerhande bezwaaren, tegen hem op te zetten. In het

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 307.

(†) SOCR. *L.* IV. *C.* 26. SOZOM. *L.* IV. *C.* 1.

het eerst echter wilde dit niet gelukken; zij ſlaagden zelfs eenigermate eerder bij den nieuwen Bisſchop van *Rome*, LIBERIUS, die reeds de Kerkgemeenſchap met ATHANASIUS verbrak. Allengs echter betoonde ook KONSTANTIUS zijnen afkeer tegen hem, voornaamlijk, omdat hij vond, dat bijna alle Bisſchoppen in verbindtenis met hem ſtonden; velen van welken genoodzaakt werden, de Kerkelijke gemeenſchap met hem te breken, terwijl anderen afgezet werden, en ſommigen zelfs lijfſtraffen ondergingen. In het jaar 353 het oproer in zijn Rijk geheel gedempt hebbende, ſpaarde de Keizer noch ATHANASIUS, noch zijne vrienden. Op zijn bevel moest de Kerkvergadering van *Arelate*, die hij nog in dat jaar houden liet, de veröordeeling van ATHANASIUS onderſchrijven; gelijk zulks ook plaats had, ten opzichte van die te *Mediolanum*, in het jaar 355. De Keizer was zoo verbitterd op ATHANASIUS, dat hij het de gewigtigſte zijner overwinningen noemde, ATHANASIUS uit het Kerkenbeſtuur te weeren, wien hij beſchuldigde, niet alleen den ondergang van zijnen oudſten Broeder bevorderd, maar ook den jongſten tegen hem opgeſtookt te hebben. Deze beſchuldigingen kan men niet wel voor bloote lasteringen uitmaken, hoewel het waar is, dat zij vrij onbepaald zijn, zonder opgave van omſtandigheden; ook is 'er geen reden, om het geſprek van den Bisſchop LIBERIUS, met den Keizer, waar in zij voorkomen, voor een *verdichtzel* te verklaren. Gelijktijdige Godzalige perſonen, zegt THEODORETUS (*),

(*) *Libr.* II. *Cap.* 15. heb-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hebben hetzelve opgetekend, om daar door de vrienden van den Godsdienst tot naarijver aan te ſpooren. Men kan dit, tot verſchoning van ATHANASIUS, alleen zeggen, dat, gelijk deze Biſchop in de daad weinig wist van inſchikken en toegeven, *dus* ook KONSTANTIUS, die ook al vroeg tegen hem ingenomen was, uit zijne naauwe betrekking op den Keizer KONSTANS, kwaad vermoeden opgevat, en dat plaats gegeven zal hebben (*).

Hijwordt met geweld uit zijn Bisdom verdreven.

Desniettemin bleef ATHANASIUS nog tot het *jaar* 355 in het bezit van zijn Bisdom. In het jaar 353 bracht wel een Hofbediende hem eene ſchriftelijke vergunning des Keizers, om in *Italië* bij hem te komen, maar ATHANASIUS, dit voor een' ſtrik aanziende, om hem uit *Alexandrië* te trekken, zond ſlechts eenige Biſchoppen en Ouderlingen, om den Keizer te bevredigen (†). Voorts ging hij ijverig voort, in het waarnemen van zijn ambt. Op aandrang des volks, omdat de Kerken te *Alexandrië* voor de volksmenigte te klein waren, hield hij den Godsdienst in eene ruimere, maar nog niet geheel voltooide, en dus nog niet gewijde Kerk; dit werd hem naderhand, tot eene misdaad, gerekend (§). Ook was het waarſchijnlijk, om dezen tijd, dat *hij*, die één der eerſte Biſchoppen was, die aan Monniken den post van Leeräaren vertrouwde, den Abt DRACONTIUS bewoog, om een hem opgedragen Bis-

(*) Zie ons *Deel* IV. *Bladz.* 309.

(†) ATHAN. *Apol. ad Conſtant. T.* I. P. I. *Opp. pag.* 243. SOZOM. *L.* IV. *C.* 9. (§) *l. c. pag.* 240.

Digitized by Google

Bisdom aan te nemen (*). Eindelijk beſloot het Hof ATHANASIUS niet langer te *Alexandrië* te dulden (†). Nadat, in het jaar 355, twee Staatsdienaars vergeefs getracht hadden, hem uit de ſtad te verdrijven, waar bij het volk gewapend wederſtand bood, en men de krijgslegiöenen had moeten laten aanrukken; overviel hem, in het volgende jaar, de Veldheer SYRIANUS, als hij met zijne Gemeente bij nacht den Godsdienst vierde, met eenige duizenden Soldaaten in de Kerk. ATHANASIUS verloor echter hier bij den moed niet; alhoewel 'er verſcheidene Christenen rondöm hem het leven bij inſchoten, was hij toch één der laatſten, die in de Kerk bleef, toen hij, met groote moeite, nog gered werd. Evenwel week hij nog niet uit de ſtad, ook bleven de *Katholijken* bij hunne weigering volharden, om de Kerken aan de *Arianen* in te ruimen. KONSTANTIUS echter de uiterſte dwangmiddelen willende doorgezet hebben, werd een *Ariaanſche* Bisſchop, GEORGIUS, te *Alexandrië* door Soldaten op den Zetel gezet; hier en in geheel *Egypte* werden de *Katholijke* Leeräars afgezet, en velen van deze partij gruwlijk mishandeld. ATHANASIUS zelf, op wien het voornaamlijk gemunt was, moest zich verſchuilen in de Egijptiſche Woeſtijnen, onder de Kluizenaars en Monniken; alwaar hij, van het jaar 356, tot des Keizers dood toe, in het jaar 361, zijne da-

(*) *Epist. ad Dracont. Tom.* I. P. I. *pag.* 207. *Opp.* Vergelijk V *Deel*, *Bladz.* 382.

(†) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 314.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dagen doorbracht (*). Men zocht hem wel in zijne eenzaamheid op, maar de Monniken, die hem ongemeen vereerden, ſtelden zich liever voor levensgevaar bloot, dan dat zij hem zouden verraaden hebben (†). Omtrent het jaar 360 drong inzonderheid de Veldheer ARTEMIUS, met eene bende Soldaaten, in de *Tabenneſiſche* Monnikenwoningen in, doch zonder zijn oogmerk te bereiken (§). ATHANASIUS begaf zich om die reden nog dieper in de Woeſtijnen, en zal zelfs zich, een' tijd lang, op den grond van een' droogen regenput verſcholen hebben (**).

Schriften van ATHANASIUS geduurende zijn verblijf in de Woeſtijnen.

In deze afzondering van de Wereld, en van zijne Gemeente, ſchreef ATHANASIUS verſcheidene werken, waar toe zijn ijver voor de Rechtzinnigheid hem aanſpoorde. Tuſſchen de jaaren 350 en 354 plaatst men zijnen *Brief over de beſluiten der Niceïſche Kerkvergadering* (††). Eén zijner vrienden had, in een geſprek met de *Arianen*, waar bij ook *Katholijken* tegenwoordig waren, hunne Leerſtellingen

(*) PALLADIUS *Hiſt. Lauſ. L.* VIII. *C.* 136. heeft een verhaal, dat hij, gedurende dezen tijd, bij eene heel ſchoone Juffer zijnen toevlucht zou genomen hebben; maar dit is zelfs met zijne eigene berichten, niet min dan met die van anderen, ſtrijdig.

(†) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XXI. *T.* I. *Opp. p.* 385.

(§) *Vita S. Panchomii in Act.* SS. *Maii. T.* III. *p.* 48.

(**) RUFIN. *H. E. L.* X. *C.* 18. SOZOM. *L.* IV. *C.* 10.

(††) *De Decretis Nicænæ Synodi Tom.* I. P. I. *Opp. pag.* 164-192.

Digitized by Google

gen pogen te wederleggen. Eindelijk maakten zij hem de tegenwerping: waaröm de *Niceïſche* Kerkvergadering, *onſchriftuurlijke woorden*, (αγραφους λεξεις,) als *uit het wezen* en *éénswezens*, ter bepaaling van Geloofsſtukken gebruikt had? Deze had daar op wel, zoo goed hij kon, geäntwoord; maar verzocht echter van ATHANASIUS, eene opgave, wat daarömtrent in de *vergadering* was voorgevallen. ATHANASIUS wees hem, in zijn antwoord, aan, hoe de *Arianen* de vergadering, als het ware, daar toe genoodzaakt hadden, door hunne dubbelzinnigheden; en, zegt hij onder anderen: „Indien zij 'er al op ſtaan, om de gemelde woorden te willen verwerpen, laat hen dan ſlechts het gevoelen aannemen, hetwelk de vergadering daar mede had uitgedrukt; doch, doen zij dit, dan zullen zij ook geene zwarigheid maken, de woorden goed te keuren. Zij zelven hebben de ſchuld, dat men zich van deze woorden heeft moeten bedienen, omdat zij te vooren onſchriftuurlijke uitdrukkingen hadden uitgedacht." Over het geheel is dit ſtuk vrij wel, in het *leerſtellig* ontvouwen en verdedigen van het *Katholijke* Leerſtelſel, getroffen, maar de ſtijl is te bitter, ook is ATHANASIUS verlegen, dewijl hij, op het gezag van eenige oude Kerkleeräaren, de Wijsheid, in de *Spreuken* van SALOMO, van den Zoon van God verſtaat, hoe de tegenwerpingen der *Arianen*, uit dat Boek ontleend, op te losſen, waar bij hij zich vrij moeilijk uit de geöpperde zwarigheden zoekt te redden.

Zijn *Brief over de gevoelens van* DIONYSIUS van

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 467.

Alexandrië (*), heeft met den eerstgemelden naauwe betrekking; en 'er doen zich blijken in voor, waar uit men gist, dat ook deze tusſchen de jaaren 350 en 354 geſchreven is. Op zijne plaats (†), hebben wij gezien, hoe *Ariaansch* deze Kerkleeraar zich, in den twist met de *Sabellianen*, had uitgedrukt. Alzoo nu de *Arianen* zich op hem beriepen, toont ATHANASIUS in dezen Brief vooreerst: dat het een bewijs is van de ſlechtheid der zaak, van de *Arianen*, dat zij zich niet op Gods woord, en redenen, maar op het gezag van een' mensch beriepen. Vervolgends bewijst hij, dat deze Biſchop altijd, en met recht, onder de *Rechtzinnigen* geteld was geworden. Wat de woorden betrof, op welke zich de *Arianen* beriepen, zij behelsden geene Geloofsbelijdenis, maar hadden tegen de *Sabellianen* moeten dienen, om te bewijzen, dat de Vader en de Zoon twee verſcheidene Perſoonen zijn; hij merkte aan, dat DIONYSIUS, in andere ſchriften, uitdruklijk geleerd had: „ 'Er was nooit een tijd „ geweest, dat God niet Vader geweest was; „ CHRISTUS was altijd het Woord, de Wijsheid en „ Kracht geweest; dewijl hij de glans en het affchijnſel „ van het eeuwig Licht is, zoo is hij ook zelf eeu„ wig; de ondeelbare Eénheid verbreidt zich in de „ Drieheid, en de Drieheid, voor geene vermindering vatbaar, wordt in de Eénheid ſaamgetrok„ ken." Eindelijk noemt ATHANASIUS de betwiste plaats

(*) *Epist. de Sententia Dionyſii Alexandr. T.* I. P. I. *Opp. p.* 191-207. (†) Zie *Deel* III. *Bladz.* 159-161.

phats van DIONYSIUS eene kunſtige wijze van ſtrijden, (οικονομια,) die tegen de *Sabellianen* hare nuttigheid had gehad.

De *Arianen*, ATHANASIUS in het jaar 356 genoodzaakt hebbende, uit *Alexandrië* te vluchten, deeden vele moeiten, om in geheel *Egypte* en *Libyë* de overhand te krijgen, waaröm ATHANASIUS nodig oordeelde, alle de Biſchoppen dezer landen daartegen te waarſchuwen, en tot ſtandvastigheid in het Geloof te vermaanen, hetwelk hij deed, in eenen *rondgaanden Brief aan de Biſchoppen van Egypte en Libyë, tegen de Arianen* (*).

De *Verweerſchriften*, door ATHANASIUS opzetlijk ter zijner verdediging, in de jaaren 356 en 357 opgeſteld, bevatten eene menigte Bijlagen, Brieven van Keizers, Kerkvergaderingen, bijzondere Biſchoppen, en anderen, waar door hij zijne verhaalen en berichten ſtaaft, en zijn dus, ſchoon niet vrij van partijdigheid, welke doorgaands, in zulke geſchriften, den boventoon heeft, nogthans eene hoofdbron in de Geſchiedenis der *Ariaanſche* verſchillen. Het voornaamſte onder dezelven is, zijn *Verweerſchrift tegen de Arianen* (†), hetwelk men, gemeenlijk, zijn *tweede Verweerſchrift* noemt, en hetwelk, waarſchijnlijk, in het jaar 356 is opgeſteld. Dit vervat eene uitvoerige verdediging tegen alle de beſchuldi-

(*) *Epist. encijclica ad Episcopos Ægypti et Libyæ contra Arianos l. c. pag.* 213-233.

(†) *Apologia contra Arianos, ſeu Apologia Secunda Tom.* I. P. I. *Opp. pag.* 97-162.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

digingen, welke men tegen hem had ingebracht. In dat zelfde jaar ſchreef hij zijn *Verweerſchrift aan den Keizer* KONSTANTIUS (*), hetwelk zijne zaak eere aandoet, en waar in hij alle beſchuldigingen tegen hem duchtig wederlegt. Hij bekent wel, dat het eene misdaad zij voor eenen Biſchop, dat hij zijne Gemeente verlaat, en dat hij juist, om die reden, lang te *Alexandrië* ſtandvastig gebleven was; doch hij hoopte ook, dat de Keizer het goed zal keuren, dat hij, om een openlijk doodsgevaar te ontgaan, van daar gevlucht zij.

Dewijl deze zelfde vlucht hem zoo bitter door de *Ariaanſche* Biſchoppen werd tegengeworpen, vatte hij, in het jaar 357, de pen andermaal op, om deze zijne vlucht te verdedigen (†), aantoonende, hoewel niet zonder hevigheid, dat zoodanige vlucht, door JESUS zelven geboden, door het voorbeeld van Profeeten en Heilige Mannen gebillijkt, en niet zelden prijswaardig en nuttig voor de Gemeente zelve is.

Ondertuſchen was ATHANASIUS, door vele Monniken, verzocht, om hun een verhaal te zenden van de vervolgingen, welke hij, en de *Katholijken* in het gemeen, door de *Arianen* hadden uitgeſtaan, en hun tevens gronden tot beſtrijding der *Ariaanſche* Dwalingen mede te deelen. Hij deed beide, maar het laatſte met veel ſchroomvalligheid. Het was genoeg, ſchreef hij aan deze Monniken, de val-

(*) *Apol. ad Imper. Conſtant. l. c. p.* 233-253.

(†) *Apol. de fuga ſua pag.* 253-266.

valſche gevoelens van den Zoone Gods te wederleggen; maar van deszelfs Godheid een naauwkeurig denkbeeld te geven, ging zijne krachten te boven; zij moesten daaröm zijn opſtel niet affchrijven, noch van anderen laten lezen, maar terug zenden, opdat zulk eene ſobere proeve niet tot de nakomelingſchap overkwame. Dit is ook in de daad niet gebeurd, en 'er is enkel het tweede deel van dezen Brief overgebleven (*), doch waar aan ook het begin ontbreekt; het gene nog voorhanden is, loopt van het jaar 335 tot 357, en ſchijnt in het volgende jaar geſchreven te zijn. Men leest daar in met genoegen, dat het aan het Christendom eigen is, niemand te dwingen, maar te overtuigen, dewijl de Heere zelf niet geweldig gehandeld, maar het aan ieders wil overgelaten heeft, of hij hem volgen, of verlaaten wilde. Doch, als men terſtond daar op leest, dat ATHANASIUS den Keizer, zijnen Oppervorst, den *Antichrist* noemt, en hem met SAUL, met PILATUS, en met de Jooden, die *kruis hem!* roepen, vergelijkt, dan weet men niet, waar die zachtere gevoelens van eenen onſchuldig lijdenden Godzaligen man gebleven zijn.

Behalven deze Geſchiedkundige, en Verweerſchriften, werkte hij, in zijne afzondering, ook zijne voornaamſte Wederlegging van de Dwalingen der *Arianen* af (†). Sommige Geleerden hebben gedacht, dat dit werk eigenlijk het eerſte deel der voorgemelde Ge-

(*) *Historia Arianorum ad Monachos p.* 271-312. *l. c.*

(†) *Orat.* IV. *contra Arianos p.* 319-511. *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Geſchiedenis der *Arianen* aan de Monniken hebbe uitgemaakt, hetwelk men gemeenlijk voor verloren houdt. Doch, men heeft daar voor geene gronden aangevoerd. In het vervolg van tijd zijn deze *Redenvoeringen* of *Verhandelingen* niet altijd even eens verdeeld. FOTIUS (*), die ze ten hoogſten prijst, noemt 'er *vijf* op. In de nieuwſte uitgave zijner werken telt men 'er maar vier, alzoo de *eerſte*, of de *Brief aan de Biſchoppen* in *Egypte* en *Libyë*, daar in van dezelven onderſcheiden wordt. De *eerſte* dan, volgends de nieuwſte uitgave, dient, om te bewijzen, dat de *Arianen* geene Chriſtenen zijn, en dat zij nieuwe en voorheen ongehoorde Leerſtellingen hebben uitgedacht; verſcheidene van hunne tegenwerpingen worden opgelost, bijzonder zulken, die uit den Bijbel ontleend zijn; waar mede hij in de *twee-de Verhandeling* vervolgt, gelijk ook in de *derde*, waar na hij, vervolgends, weder eenige tegenwerpingen der *Arianen* oplost, in het overige van de *derde*, en in de *vierde Verhandeling*. Over het geheel heeft ATHANASIUS, in deze Verhandelingen, de leere van *Niceë*, aangaande CHRISTUS, wat de hoofdzaak betreft, vrij voegzaam verklaard, en verdedigd, doch zich meer als een' fijnen en behendigen Twistredenaar, dan als een' Wijsgeer en Uitlegger der H. Schriften vertoond.

Niet lang na deze Verhandelingen, ſchijnen ook de *Brieven aan* SERAPION (†) geſchreven te zijn, met

(*) *Biblioth. Cod.* CXL. *pag.* 315.

(†) *Epistolæ ad Serapionem T.* I. P. II. *p.* 517-571.

met hetzelfde oogmerk, om de *Katholijken* in hun geloof te bevestigen. De gemelde *Egyptiſche* Biſchop SERAPION had hem geſchreven, dat ſommigen wel de *Ariaanſche* Dwalingen verlieten; maar daartegen weder het gevoelen aangenomen hadden, dat de H. Geest niet alleen een Schepzel was, maar zelfs van de dienstbare Geesten, de Engelen, enkel in trap onderſcheiden. Het zij, dat hij daar mede eigenlijke *Macedonianen*, of enkel in het gemeen wederſtrevers der *Katholijke* leere van den H. Geest bedoele. Tegen dezen handhaaft de Schrijver van dezen Brief de leere van de H. Drieëenheid, en de Godheid van den H. Geest, doch zoo, dat ERASMUS en andere nieuwere Geleerden dezen Brief aan ATHANASIUS ontzegd, en voor het werk van een ander zeer middelmatig vernuft gehouden hebben; waar tegen echter anderen aanmerken, dat de ongelijkheid van ſtijl met dien van ATHANASIUS, te meer omdat zij niet algemeen is in dezen Brief, geene reden genoeg oplevert, om denzelven voor onëcht te verklaaren.

Bij den *tweeden Brief aan* SERAPION, ontdekt zich eene andere zwarigheid. In deszelfs aanvang zegt hij, dat eenige Broeders hem hadden laten verzoeken, een uittrekzel van zijnen Brief, waarſchijnlijk bedoelende zijnen *eerſten* Brief, aan SERAPION te maken; en evenwel beweert hij, in dezen *tweeden*, enkel tegen de *Arianen*, de Godheid van CHRISTUS, ten zij men den *tweeden* en *derden* Brief ſamen te voegen, en voor éénen Brief te houden hebbe; doch dewijl ſommigen nog voortgingen, met zwarig-

he-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

heden te opperen, voegde hij 'er eenen *vierden* Brief bij.

Terwijl ATHANASIUS zich nog in de Woeſtijnen onthield, werden in het jaar 359 de beide Kerkvergaderingen te *Ariminum* en *Seleucia* gehouden, door welke de *Arianerij*, gelijk wij elders (*) gezien hebben, in het *Romeinſche* Rijk volkomen de overhand verkreeg. Nog in hetzelfde jaar, gaf ATHANASIUS een verhaal van deze *twee Kerkvergaderingen* (†), in een bijzonder geſchrift, hetwelk hij aan zijne Gemeente ſchijnt gericht te hebben, en hetwelk hij opſtelde, eer de beide vergaderingen nog waren afgelopen. Zijn hoofddoel met hetzelve was, aan te toonen, hoe ongeſtadig de *Arianen* handelden, met geduurig nieuwe Geloofsbelijdenisſen te ſmeeden, waar van hij de reden bijzonder daar in vindt, dat zij zoo hevig waren ingenomen tegen de bewoordingen ἐκ τῆς οὐσίας en ὁμοούσιος, hoewel hij die genen niet allen als vijanden wil aangemerkt hebben, die het *Katholijk* Leerſtelſel van *Niceë* aannamen, maar alleen het woord ὁμοούσιος verwierpen, zoo als BASILIUS van *Ancyra* en andere *Semiarianen*, ook merkt hij aan, dat de Kerkvergadering te *Antiöchië*, in de IIIde eeuw, tegen PAULUS van *Samoſaten* gehouden, ſchoon het woord ὁμοούσιος verwerpende, evenwel met die van *Niceë* even ééns gedacht had, dewijl zij dit woord in eenen ligchaamlijken zin had genomen, om de drogredenen van PAULUS af te ſnijden. Nog

(*) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 337.

(†) *Epiſtola de Synodis Tom.* I. P. II. *p.* 572-614.

Nog had ATHANASIUS in zijne afzondering andere bezigheden en betrekkingen. Onder anderen had LUCIFER, van wien elders gesproken is (*), een bijzonder Verweerschrift voor ATHANASIUS opgesteld, en daar voor zijnen vuurigsten dank verkregen. Nu zijn 'er nog twee *Brieven* van dezen in het Latijn, waarschijnlijk in het jaar 360, aan LUCIFER geschreven, voorhanden (†), in den eersten van welken hij verzoekt, om de stoutste geschriften van LUCIFER, welken hij ook verkreeg, en in het *Grieksch* vertaalde, prijzende, in den tweeden Brief, den Schrijver, als een' man Gods, door wien de Heiligen Geest sprak, eenen Leeraar der Waarheid, en wat dergelijke lofspraken meer zijn. ——

ATHANASIUS keert naa Alexandrië weder.

Eindelijk gaf de dood van den Keizer KONSTANTIUS, in het jaar 361, en de daar op gevolgde vergunning van den Keizer JULIANUS, ook aan ATHANASIUS gelegenheid, om naa *Alexandrië* te keeren. Hij geraakte te gemaklijker in het bezit der Kerken van deze stad, dewijl de Heidensche inwoners aldaar den *Ariaanschen* Bisschop GEORGIUS kort te vooren vermoord hadden. Van de Kerkvergadering, door ATHANASIUS, vervolgends in het jaar 362 gehouden, en derzelver gevolgen, hebben wij reeds hier voor (§) gesproken.

Door JULIANUS vervolgd

ATHANASIUS genoot echter niet lang de verkregene rust; gelijk hij ook buiten dien den toestand der Kerk

(*) Zie IV. *Deel*, *Bladz.* 371.

(†) *Tom.* I. P. II. *Opp. p.* 770. (§) Boven *Bl.* 4.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Kerk toenmaals niet vertrouwde. Men had, onlangs, uitgeſtrooid, dat het Graf van JOANNES *den Dooper*, te *Sebaste* in *Palæſtina*, van de Heidenen verwoest, en zijne beenderen verwezen waren, om verbrand te worden. Eenige Monniken wisten echter een gedeelte van dezelven te redden (*), die naa *Alexandrië* aan ATHANASIUS gezonden werden; maar deze ſloot dezelven, in tegenwoordigheid van weinige getuigen, in den uitgeholden muur eener Kerk op, ten einde zij eens tot nut der nakomelingſchap zouden ſtrekken. Ondertusſchen hadden de Heidenen hem bij den Keizer JULIANUS zwart gemaakt, als den gevaarlijkſten vijand van hunnen Godsdienst, omdat hij niet weinigen van hen tot het Christendom overbracht. Om die reden ſchreef de Keizer aan de *Alexandriners*, dat deze zoo dikwijls gebannen en roekeloze man, zonder zijne bijzondere vergunning, niet terug had moeten keeren, en dat hij dienvolgends op ſtaande voet deze ſtad verlaten moest. De Christenen van *Alexandrië* baden den Keizer wel, door afgevaardigden, dat hij hen hunnen Bisſchop wilde laten behouden, maar hij antwoordde, met te meer hevigheid (†), dat zij zich konden vergenoegen met de leerlingen van ATHANASIUS, waar van hij 'er maar al te veel had; dat hij een ſlim en ondernemend aanvoerer des volks was, die geen gevaar ontzag, en den openlijken vrede ſtoorde; wien hij daaröm niet alleen uit *Alexan-*

(*) RUFINUS *H. E. L.* XI. *C.* 28.

(†) JULIAN. *Epist.* I. *pag.* 207.

andrië, maar uit geheel *Egypte*, bande. Ook dreigde hij den Stadhouder van dit land met eene geldboete, indien ATHANASIUS, na verloop van eenen bepaalden tijd, nog in hetzelve gevonden werd (*). Zelfs verzekert THEODORETUS (†), dat de Keizer bevel gegeven had, om hem om het leven te brengen.

Hij moet weder vluchten.

Onder deze omſtandigheden, moest ATHANASIUS weder ſpoedig op zijne veiligheid bedacht zijn. Als hij nu eene menigte Christenen weenende om zich zag ſtaan, zeide hij tot hen: „ Weest goeds „ moeds! Het is maar een wolkje, hetwelk ſpoe„ dig voorbij zal gaan!" Daar op ging hij ſcheep op den *Nyl*, om naa *Thebais* te vaaren. Doch een Bevelhebber, met eenige Soldaaten, vervolgde hem, en had hem bijkans ingehaald, toen zijne reisgenooten hem raadden, tot zijn behoud liever in de Woeſtijn te vluchten; maar ATHANASIUS gebood, dat men wenden, en den koers terug naa *Alexandrië* zou nemen. Zijne vervolgers hem dus ontmoetende, vraagden aan het bootsvolk van zijn ſchip, of zij ATHANASIUS niet tegen gekomen waren; zij gaven tot beſcheid, dat hij niet ver af was, waar op zij verder voortvoeren, terwijl hij gelukkig weder te *Alexandrië*, alwaar hij zich voords verborgen hield, aankwam (§). SOZOMENUS (**) ſchrijft dit geval aan eene Godlijke Openbaring toe, ſchoon wij 'er niet

(*) *Epist.* VI. *pag.* 119. (†) *H. E. L.* III. *C.* 9.

(§) RUFIN. *L.* X. *Cap.* 34. SOCRAT. *L.* III. *Cap.* 14. THEOD. *l. c.* (**) *Libr.* V. *Cap.* 15.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

niet meer dan eene ſchrandere tegenwoordigheid van geest in ontdekken, doch elders (*), haalt hij nog een voorbeeld aan, waar mede hij wil bewijzen, dat ATHANASIUS de gave der Voorzegging bezeten hebbe. Maar, dit zoo zijnde, zou de Biſchop de moeite hebben kunnen ſpaaren, om *Alexandrië* te verlaaten. Ook zal men niet ligt dit Voorzeggingsvermogen van ATHANASIUS willen bewijzen, omdat AMMIANUS MARCELLINUS hem Tover- en Starren-Voorzeggingskunde uit de vlugt der vogelen toeſchrijft (†).

ATHANASIUS wordt herſteld onder Keizer JOVIANUS

Hoe het zij, deze vervolging van ATHANASIUS was ſlechts kort van duur, gelijk hij gezegd had. In het volgende jaar 363 ſneuvelde JULIANUS, nadat echter ATHANASIUS zich andermaal, uit hoofde van een nieuw bevel van dezen Keizer, tot deszelfs dood, zijnen toevlucht bij de Kluizenaars genomen had (§). Nu keerde ATHANASIUS naa *Alexandrië* terug, en vond in den nieuwen Keizer JOVIANUS eenen begunſtiger en vriend (**). Op deszelfs uitnodiging verſcheen hij voor eene Kerkvergadering te *Antiöchië* (††), alwaar de *Arianen*, die hem bij den Keizer zoghten zwart te maken, door den Vorst werden afgewezen (§§), die zelfs eenige klagten, door Heidenen tegen ATHANASIUS ingebracht, niet wil-

(*) *L.* IV. *C.* 10. (†) *L.* XV. *C.* 7.

(§) Indien men een verhaal mag gelooven *in Act. SS. Menſ. Maii T.* III. *p.* 71.

(**) Boven *Bladz.* 13.

(††) SOZOMENUS *Libr.* VI. *Cap.* 5.

(§§) Boven *Bladz.* 15.

Digitized by Google

dat deze THEODORUS, vader van zoo vele Monniken, meer verdiende, vader genoemd te worden, dan zij allen.
VIII. D. Bladz. 115.

Digitized by Google

wilde aanhooren, omdat de Heidenen niets met de Christenen te doen hadden (*).

Met de dood van Keizer JOVIAAN, in het jaar 364, werd de toeſtand van ATHANASIUS weder onzeker, dewijl de Keizer VALENS een ijverig *Ariaanschgezinde* was. In het eerst echter bleef de Biſschop ongemoeid, gelijk hij dan ook, omtrent het jaar 365, geheel *Egypte* en *Thebais* doorreisde, om zijne Gemeenten en de talrijke Kloosters in zijn Geestlijk Rechtsgebied te bezoeken. Bij de *Tabenneſiſche* Monnikenwoningen, kwam hem de Abt THEODORUS met een groot getal van zijne Monniken te gemoet, die gezangen aanhieven, terwijl de Abt den toom des ezels vatte, op welken ATHANASIUS reed, over welke nederigheid des eerwaardigen mans ATHANASIUS zich verwonderende tot de Biſschoppen, die hem omringden, zeide, dat deze THEODORUS, Vader van zoo vele Monniken, meer verdiende, *Vader* genoemd te worden, dan zij allen. ATHANASIUS was, in het gemeen, een vriend der Monniken, wier levenswijze hij ook had nagevolgd in de Woeſtijn, en die hij, zoo veel mogelijk, tot het Kerklijk Leerämbt bevorderde (†).

ATHANASIUS een groot vriend der Monniken.

Voornaamlijk heerschte 'er eene naauwe betrekking tusſchen ATHANASIUS en ANTONIUS, den Stichter van het Monniken- en Kluizenaars-leven. ANTONI-

Hij ſchrijft het leven

(*) *Petitio ad Jovian. Imp. Antiochiæ facta ab Arian. quibusdam T.* I. P. II. *Opp. Athanas. p.* 625.

(†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 382. Verg. PAPEBROCH. *de S. Athanas. in Act. SS. Maii Menſ. T.* I. *p.* 761.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van den H. ANTONIUS.

NIUS had meermalen bij den Keizer KONSTANTYN *den Grooten* aanzoek gedaan, om de herſtelling van ATHANASIUS (*). En toen deze Biſſchop weder onder KONSTANTIUS in verlegenheid kwam, begaf ANTONIUS zich naa *Alexandrië* (†), alwaar hij de Ariaanſche leere, openlijk, voor grove Ketterij verklaarde, en daar tegen bij de Christenen ATHANASIUS aanprees, als een' waaren Apostoliſchen Leeraar, ook maakte hij, door zijne wonderwerken, op de Heidenen zelven zoo grooten indruk, dat eene menigte van dezelven het Christendom omhelsde. Toen hij, eenigen tijd daar na, in het jaar 356, in eenen ouderdom van over de honderd jaaren, in de Kluis van zijnen Berg, overleed, liet hij aan ATHANASIUS zijn' ſchaapenpels, en den mantel, welkén hij van hem ten geſchenk gekregen had, ter gedachtenis na. Op verzoek van eenige buitenlandſche Monniken, ſtelde ATHANASIUS, waarſchijnlijk tuſſchen de jaaren 364 en 367, eene *Levensbeſchrijving van* ANTONIUS (§) op, waar in zoo vele vreemde en laffe vertellingen voorkomen, dat velen aan de echtheid van dit werk getwijfeld, en het niet aan ATHANASIUS hebben willen toekennen (**). Deze echtheid, misſchien eenige bijvoegzels uitgezonderd, is echter beweerd door MONTFAUCON (††), bij wien men

(*) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 236.

(†) ATHAN. *Vita S. Anton. p.* 677. THEOD. *L.* IV. *C.* 27.

(§) *Vita S. Anton. in Opp. Athan. T.* I. P. II. *p.* 631-692.

(**) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 97.

(††) *Monit. in Athanaſii Vitam pag.* 630. *l. c.*

men ook lezen kan, hoe hoog dit opſtel door GREGORIUS van *Nazianzus*, en andere Kerkleeräars, hoogſchatters van de Monniken-Godzaligheid geroemd is geworden; bij CASSIANUS (*) leest men ook nog een voorbeeld, op welke wijze ATHANASIUS godvruchtige lieden in de oefeningen en zelfsverloocheningen van ſoortgelijken ſtempel verſterkt hebbe. Eene godzalige vrouw verzocht hem, ééne der weduwen te *Alexandrië*, die op kosten der Gemeente onderhouden werden, bij haar in huis te mogen hebben, ten einde daar door geduld en lijdzaamheid te leeren. De Biſchop meenende, dat zij alleen hare milddaadigheid wilde betoonen, bezorgde haar eene weduwe, die in zedenlijke hoedanigheden alle de anderen overtrof. Na weinige dagen beklaagde zij zich bij ATHANASIUS, dat hij haar geene weduwe gegeven had, volgends haren wensch. Thans beſpeurde hij hare waare bedoeling, en liet bij haar eene weduwe beſtellen, die in driftigheid, twistzucht, verwaandheid, en andere gebreken, de ergſte van allen was. Dit geſchiedde; en hoe meer zij hare weldoenſter, door lompheid en ſcheldwoorden, zelfs ten laatſten door ſlaan en kloppen, plaagde, des te zachter en toegevender werd zij door deze behandeld, ten einde daar door hare woede te overwinnen; ja eindelijk bedankte deze ATHANASIUS, dat hij haar thans wezenlijk eene gezellinne geſchonken had, aan welke zij liefde bewijzen, en door welke zij geduld en lijdzaamheid leeren kon.

Ge-

(*) *Collat.* XVIII. *Cap.* 14. *pag.* 527.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Geduurende dezen gerusten tijd schreef ATHANASIUS, zoo als MONTFAUCON, niet onwaarschijnlijk, gelooft, in het jaar 365, een ander geschrift, hetwelk in de Handschriften eenen dubbelen tijtel voert. *Over de Menschwording van het Woord Gods, en tegen de Arianen*; of: *Over de Drieëenheid en de Menschwording* (*); in hetzelve verdedigt hij eerst de *Katholijke* Uitlegging van een aantal Bijbelplaatzen tegen de *Arianen*; vervolgends bewijst hij, dat de Zoon en de Heilige Geest *gelijkwezens* zijn, bijzonder uit de werken, welke aan de drie Persoonen gemeenschappelijk worden toegeschreven; eindelijk verzamelt hij nog eenige gronden, voor de Godheid van CHRISTUS, uit de H. Schrift. Nog zou, volgends MONTFAUCON, tot dit zelfde jaar, of daaromtrent, behooren, een geschrift van soortgelijken inhoud (†), hetwelk enkel nog in eene middelmatige Latijnsche Vertaaling overig is, indien het genoegzaam zeker ware, dat hetzelve van ATHANASIUS hand ware.

Zijne schriften tendezen tijde.

Men weet reeds, uit de Geschiedenis der *Arianerij*, ten dezen tijde (§), dat Keizer VALENS zedert het jaar 367 de *Katholijken* in zijn Rijksgedeelte begonnen hebbe te onderdrukken. Zijn algemeen bevel, gepaard met scherpe bedreigingen, dat de

Moeilijkheden voor ATHANASIUS, onder de regeering

(*) *De incarnatione Dei Verbi, et contra Arianos, vel: De Trinitate et incarnatione Tom.* I. *Opp.* P. II. *pag.* 696-711.

(†) *De Trinitate et Spiritu S. l. c. pag.* 773.

(§) Boven *Bladz.* 20.

de Biſchoppen, die onder KONSTANTIUS gebannen, maar onder JULIANUS terug gekeerd waren, weder uit hunne Gemeenten verdreven moesten worden, kwam ook te *Alexandrië*, en de Stadhouder maakte zich gereed, om hetzelve te volbrengen. Hier tegen droeg hem eene vergadering van *Katholijken* in die ſtad voor, dat dit bevel ATHANASIUS niet kon betreffen, dewijl KONSTANTIUS zelf hem reeds terug geroepen, en JULIANUS hem van de gunst uitgezonderd had, welke hij aan alle gebannene Biſchoppen bewezen had. Hunne voorſpraak richtte wel niets uit; doch tevens lieten zij ook niet toe, dat men aan ATHANASIUS de handen ſloeg. Midlerwijl liep het volk te hoop, de ſtad geraakte in de uiterſte verwarring, en alles dreigde een volkomen oproer. De Stadhouder zond daar van onmidlijk bericht aan den Keizer, latende den Biſchop eene poos in rust. Eenigen tijd daar na, toen het oproer geheel bedaard ſcheen, ging ATHANASIUS, tegen den avond, heimlijk, de ſtad uit, en verbergde zich in het Praalgraf van zijnen Vader, alwaar hij vier nachten lang verbleef. In dien zelfden nacht liet de Stadhouder de Kerk, waar hij gemeenlijk wóonde, bezetten, om ATHANASIUS des te gemaklijker, zonder eenige beweging, in hechtenis te nemen; maar hij moest van zijn voornemen afzien, nadat hij hem overäl, zelfs op de daken, vergeefs had laten zoeken. Ieder één verwonderde zich, dat ATHANASIUS zich zoo ten rechten tijde had kunnen redden. Sommigen verbeeldden zich, dat hij door eene Godlijke Openbaring gewaarſchuwd was geworden; maar an-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 362. tot 476.

dere geloofden, en dit laatſte doet, in de daad, ATHANASIUS meer eere aan, dat hij zich weg begeven had, om niet veräntwoordelijk te zijn voor de gevolgen van een volks-oproer, hetwelk gemaklijk had kunnen ontſtaan. En, waarlijk, gedurende zijne afwezigheid, hielden de onrusten in *Alexandrië* niet op (*); waar door VALENS eindelijk genoopt werd, om naa *Alexandrië* te ſchrijven, dat ATHANASIUS daar veilig blijven kon. Deze keerde daar op terug, en bleef, terwijl de *Katholijke* Biſſchoppen bijkans overäl verjaagd werden, niet alleen tot aan zijne dood toe, in het ongeſtoord bezit van zijn Bisdom, maar ook werden, dien geheelen tijd, de *Katholijke* Gemeenten in *Egypte* over het geheel niet gemoeid.

Werkzaamheden van ATHANASIUS tegen de Arianen.

Van deze gunſtige omſtandigheden maakte ATHANASIUS gebruik, tot verſterking van zijne partij. Men gelooft, dat hij, om dezen tijd, den rondgaanden Brief aan alle Biſſchoppen van *Egypte*, *Syrië*, *Cilicië*, *Fenicië*, en *Arabië*, geſchreven heeft, welke in de nieuwe uitgave zijner werken ſtaat (†), hoewel deszelfs echtheid door MONTFAUCON in twijfel wordt getrokken. De inhoud daar van is eene vermaning tot ſtandvastigheid onder de toenmalige vervolging. Omtrent het jaar 369 vertoonde zich de ijver van ATHANASIUS, in het houden van eene vergadering te *Alexandrië*, van omtrent 50 Biſſchoppen van *Egypte* en *Libyë*, in wier naam

(*) SOCR. *H. E. L.* IV. *C.* 13. SOZOM. *L.* IV. *C.* 12.

(†) *Epistola Catholica T.* II. *Opp. p.* 22, 23.

naam hij eenen Brief ſchreef, aan een aantal *Afrikaanſche* Biſchoppen (*), gelijk wij hier voor (†) gezien hebben, en in zijne deelneming aan het onderdrukken van het *Arianismus* in de Weſterſche Kerk.

Twee jaaren laater, zond EPIKTETUS, Biſchop van *Korinthe*, hem bericht van eenige verſchillen, in die Gemeente ontſtaan, hem om raad verzoekende, hoe hij zich daar bij te gedragen had. ATHANASIUS antwoordde hem, met eenen Brief, die één van zijne vermaardſten is (§): „ Ik had gedacht," zegt hij, in deszelfs begin, „ dat alle ijdel ge„ zwets van alle Ketters, die ooit zijn opgeſtaan, „ door de Kerkvergadering van *Niceë* genoeg be„ teugeld was." Vervolgends op de gevoelens komende, over welken men het te *Korinthe* onëens was geworden, roept hij uit: „ Welke Hel heeft „ die ſtellingen uitgeſpogen: Dat het ligchaam uit „ MARIA geboren, eenswezens zij met de Godheid „ des Woords? of deze, dat het Woord in vleesch, „ beenen en hairen, in een geheel ligchaam, verän„ derd is, en zijne eigene Natuur verwisſeld heeft? „ of wie heeft ooit in de Kerk, of in het gemeen „ van *Christenen* gehoord, dat de Heere een ge„ waand, maar geen natuurlijk ligchaam omgedra„ gen heeft? of wie was zoo godloos, om te „ zeggen en te denken, dat de met den Vader „ eenswezenlijke Godheid beſneden, en van onvol„ maakt

Andere geſchriften van hem.

(*) *Epistola ad Afros T.* I. P. II. *p.* 712.

(†) Boven *Blada.* 25. (§) *l. c. p.* 720.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ maakt volmaakter is geworden? dat, het gene
„ aan het Kruis heeft gehangen, niet het ligchaam,
„ maar die ſcheppende wezenlijke Wijsheid zelve ge-
„ weest is? Wie zou hem eenen *Christen* noemen, die
„ beweerde, dat het Woord niet uit MARIA, maar
„ uit zijn eigen wezen, zich een voor lijden vat-
„ baar ligchaam geſchapen heeft? Wie heeft de
„ Godloosheid te berde gebracht, om te zeggen,
„ dat men, het ligchaam des Heeren uit MARIA af-
„ leidende, niet eene Drieheid, maar eene Vierheid,
„ in de Godheid vaſtſtelle? (even als of men daar
„ mede zeide: het Vleesch, hetwelk de Verlosſer
„ van MARIA heeft aangenomen, is uit het Wezen
„ der Drieheid;) van waar hebben ſommigen de
„ niet geringere godloosheid, dat dit ligchaam niet
„ jonger is, dan de Godheid des Woords? Hoe
„ hebben Christenen kunnen twijfelen, of de Heer,
„ die uit MARIA kwam, naar het Wezen en de
„ Natuur, Gods Zoon, maar naar het Vleesch,
„ uit het Zaad van DAVID, en uit het Vleesch der
„ Heilige MARIA geboren zij? Wie is zoo roeke-
„ loos geweest, om te zeggen, dat CHRISTUS, die
„ in het Vleesch geleden heeft, niet is de Heer,
„ de Verlosſer, God en Zoon des Vaders? of, dat
„ het Woord op dezen mensch even zoo gekomen
„ is, als op éénen der Profeeten; dat het niet
„ mensch is geworden, maar dat CHRISTUS en het
„ eeuwig Woord Gods een ander en een ander is?"
Men verneemt hier een aantal leerſtellingen onder
één opgeſteld, waarömtrent ATHANASIUS den Bis-
ſchop beſtraft, dat hij hun, die dezelven hadden

voort-

Digitized by Google

voortgebracht, al waren zij ook belijders van het *Niceïsch* geloof, niet terſtond het ſtilzwijgen opgelegd had, indien zij niet voor Ketters wilden gehouden worden, en welke leerſtellingen ATHANASIUS vervolgends wederlegt. EPIFANIUS (*) heeft dezen Brief aangemerkt, als eene wederlegging der *Apollinaristen*, hetwelk echter niet duidelijk blijkt, doch naderhand ſchijnt dezelve, op de twisten met APOLLINARIS, na de dood des Schrijvers, toegepast te zijn.

Op dezelfde wijze heeft men zijnen Brief aan den Bisſchop ADELPHIUS (†), als eene wederlegging der *Apollinaristen*, aangezien, tot dat MONTFAUCON getoond heeft, dat hij enkel de *Arianen* betreft. Deze naamlijk vergenoegden zich allen niet daar mede, dat zij de Godheid van CHRISTUS ontkenden, maar tastten ook de leere van zijne Menschwording aan, en wierpen den *Katholijken* tegen, dat zij, ingevolge hunnen voordragt van dezelve, een Schepzel aanbaden. Dit ontkent ATHANASIUS: Wij aanbidden, zegt hij, den Heer der Schepzelen, die Vleesch geworden is, het Woord Gods. — Wij aanbidden niet het van het Woord afgezonderde Ligchaam, maar zonderen ook het Woord niet van zijn Ligchaam af, enz.

In alle gewigtige geſchillen en de belangen der Kerk, van zijnen tijd, was ATHANASIUS gewoon, deel te nemen, waar van wij reeds meer voorbeelden

Zijne pogingen tot bijleggen

(*) *Her.* LXXVII. *C.* 3. *p.* 997. *T.* I. *Opp.*

(†) *Epistola ad Adelphium p.* 728-732. *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den gezien hebben; wij moeten 'er hier nog één of twee bijvoegen. Dus arbeidde hij, met andere Biſchoppen, aan het bijleggen der *Meletiaanſche* Scheuring te *Antiöchië*; hoewel hij, door het goedkeuren der onbedachte handelwijze van zijnen vriend LUCIFER, in het aanſtellen van den Biſchop PAULLINUS aldaar, deze vereeniging merklijk achter uit zette (*); het blijkt nogthans, uit eenen Brief van BASILIUS *den Grooten*, aan MELETIUS zelven (†), dat ATHANASIUS ſteeds op een vergelijk bleef aandringen, wordende de ſchuld van het voortduuren van den twist, aldaar, toegeſchreven, aan de *Meletiaanſche* partij; en waarſchijnlijk zou ATHANASIUS, door de pogingen van zijnen vriend BASILIUS, zich nog nadruklijker verklaard hebben, ware zijne dood niet tuſſchen beide gekomen (§).

der Meletiaanſche verſchillen.

Hij handhaalt BASILIUS tegen de Monniken.

Aan den anderen kant trok ATHANASIUS zich zijnen vriend BASILIUS aan, tegen eenige Monniken, die denzelven verketterden, omdat hij, bij de toenmalige twisten over de Godheid van den H. Geest, hoe zeer hij daar van zelf overtuigd was, zich nogthans van het gebruik van het woord God omtrent den H. Geest, voor Toehoorers, die dit hinderen kon, onthield. Omtrent het jaar 372, ſchreef ATHANASIUS aan eenige Ouderlingen te *Cæſa-*

(*) BASIL. M. *Epist.* CCXIV. *pag.* 321. CCLVIII. *pag.* 394. *Tom.* II. *Opp.*

(†) *Epist.* LXXXIX. *pag.* 180.

(§) BASIL. M. *Epist.* LXVI. *p.* 158. LXVII. *p.* 160. LXVIII. *p.* 161. LXIX, LXX, LXXIII. *p.* 161. *p.* 175.

Digitized by Google

ſarea (*), dat hij zich over de ſtoutheid en praatzucht dezer Monniken verwonderde; hij had hen zelf vermaand, den Biſſchop als hunnen Vader te gehoorzamen; deze was eene eere der Kerk, en een verdediger der Waarheid, met wien men niet twisten mogt; hij was den zwakken een zwakke, om hen te winnen, en bij het beſchouwen van eene zoo wijze toegeeflijkheid, (συγκατάβασις,) ten beste der waarheid moest men God voor zulken Biſſchop danken. Hoe zacht ATHANASIUS ook geöordeeld heeft over de gevoelens van MARCELLUS van *Ancyra*, is reeds elders verhaald (†).

In het waarnemen van zijn ambt, wisſelden insgelijks ſtrengheid en zachtheid niet zelden met elkanderen af. Eens, misſchien wel om dezen tijd, deed hij eenen wreden en voorts geheel ſnooden Bevelhebber in den Kerklijken Ban. BASILIUS, wien hij dit, in eenen Brief, bekend maakte, vond dezen ſtap billijk (§), en twijfelde 'er geheel niet aan, dat ieder één den deugniet verfoejen, ja alle Burgerlijke verkeering met hem afbreken zou, (een gevolg van den Ban, dien de Biſſchoppen dus verwachtten, en zelfs eischten;) waaröm hij ook beloofde, dezen Brief alöm te zullen verſpreiden. Doch, als daartegen de inwoners van *Palæbisca*, een klein plaatsjen in het Landſchap *Pentapolis*, ongeduldig werden, dat de oude en zwakke Biſſchop van

Zijn gedrag in zijn ambt.

(*) *Epist. ad Johann. et Antiochum pag.* 763. *Epist. ad Palladium ibid Tom.* I. P. II. *Opp.*

(†) Zie *Deel* IV. *Bl.* 357. (§) *Ep.* LXI. *p.* 155.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van het Kerspel, waar zij onder hoorden, menige misstappen beging, en zich, eigendunklijk, zekeren SIDERIUS, een' jongman, tot hunnen eersten Bisschop verkozen, en dien van eenen nabuurigen Bisschop lieten inwijden, in plaats, dat hij te *Alexandrië*, of ten minsten, van drie Bisschoppen, met toestemming van dien van *Alexandrië*, had moeten ingewijd worden; keurde evenwel ATHANASIUS, volgends bericht van SYNESIUS (*), deze tegen de Kerkelijke wetten strijdige handelwijze goed, omdat men, volgends de aanmerking van gemelden Schrijver, bij de toenmalige menigte en magt der *Arianen*, op SIDERIUS daaröm met de keuze gevallen was, opdat hij, als een jong, werkzaam, en moedig man, hun des te beter het hoofd zou kunnen bieden. Zelfs gaf ATHANASIUS hem, na eenigen tijd, de waardigheid van *Metropolitaan* te *Ptolemais*.

Schriften van ATHANASIUS uit onzekere tijden enz.

Behalven die schriften van ATHANASIUS, welke reeds zijn opgenoemd, heeft men, onder zijne werken, nog een aantal anderen, wier tijd van opstel onzeker is, en aan welker echtheid ook getwijfeld wordt. De *Egyptische* Bisschoppen van *Alexandrië* schreven jaarlijks eenen rondgaanden Paaschbrief, (men noemde ze *Epistolæ ἑορταστικαι*, *Paschales*,) uit, om den tijd van het Paaschfeest te bepalen (†). Volgends HIËRONYMUS (§), heeft ATHANASIUS der-

(*) *Epist.* LXXVII.

(†) *Deel* IV. *Bl.* 207. *Deel* VI. *Bl.* 373.

(§) *De Viris Illustr. Cap.* 87.

dergelijke Brieven van tijd tot tijd geſchreven. 'Er is nog een ſtuk van eenen overig, in welken men eene Lijst of *Canon* der H. Schriften vindt (*). Aan de echtheid van dezen (†) wordt echter door ſommigen getwijfeld, onder anderen, omdat hij uit de *Synopſis S. Script.* is afgeſchreven, onder welken naam men een ander vrij lang opſtel aantreft, in de werken van ATHANASIUS (§), doch hetwelk zeer waarſchijnlijk het werk van een' laater Schrijver is (**), doch, ten aanzien van den Paaschbrief, kan voor deszelfs echtheid nog het één en ander aangevoerd worden.

Algemeener wordt een bijzonder geſchrift, over de *Uitlegging der Pſalmen* (††), als een werk van ATHANASIUS aangenomen. Sommigen hebben zelfs gemeend, dat men daar in de *Verhandeling* heeft, welke HIËRONYMUS (§§) hem toeſchrijft, onder het opſchrift: *De Pſalmorum Titulis.* In dit geſchrift wordt een oud man ingevoerd, die aan ATHANASIUS, in zijne vroegere jaaren, onderwijs gegeven heeft, over de *Pſalmen*, en die dezelve hier in zekere *claſſen* verdeelt, en eenige regelen over derzelver rechte uitlegging, gebruik en gezang opgeeft. Doch, behalven dit geſchrift, is 'er nog eene *Verklaring der Pſalmen* voorhanden, welke door MONT-

(*) Vergel. VI *Deel*, *Bladz.* 105.

(†) *Ep. Feſtalis Tom.* I. P. II. *Opp. p.* 767-768.

(§) *T.* II. *p.* 96-156. (**) Verg. *Deel* VI. *Bl.* 106.

(††) *Epiſtola ad Marcellinum*, *in interpretationem Pſalmorum l. c. p.* 784-800. (§§) *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

MONTFAUCON in het licht gebragt, en die onder de werken van ATHANASIUS geplaatst is (*), doch ook dit werk, gelijk ook een van denzelfden inhoud (†), als mede een, onder het opschrift: *Athanasii Archiep. Alex. Interpretatio Psalmorum, sive de Titulis Psalmorum, Græce et Latine Romæ fol.* uitgegeven door NIC. ANTONELLI, naderhand Kardinaal, wordt door velen, als niet van ATHANASIUS zijnde, voor onëcht gehouden. Waar bij zeker de roem van dezen Kerkleeräar niets lijden kan. *Twee Boeken tegen* APOLLINARIS zullen ons voorkomen, wanneer wij de geschillen met dien Leeräar verhaalen. Nog zijn 'er verscheidene stukken onder de werken van ATHANASIUS, die twijfelächtig zijn; bij voorbeeld, *eene verzameling van Schriftuurlijke Getuigenissen, over het gemeenschaplijk Wezen, van Vader, Zoon, en Heiligen Geest;* een Boek *over den Maagdelijken Staat* enz. Onder zijnen naam, als eenen zoo beroemden Kerkleeräar, zijn ook, in vervolg van tijd, vele schriften ondergeschoven; onder welken het voornaamste is: *Vijf gesprekken over de Godlijke Drieëenheid*, welke waarschijnlijk een' laater geleefd hebbende Monnik, MAXIMUS, tot Schrijver hebben. Van alle de verloren geraakte schriften van ATHANASIUS missen wij het meest aan zijne *Paaschbrieven;* welke waarschijnlijk vele berichten van den toestand der Kerk van zijnen tijd zullen bevat hebben.

ATHA-

(*) *Exposit. in Psalm. T.* I. P. II. *Opp. p.* 804-884.

(†) *Tom.* III. *Opp. pag.* 52-73.

Digitized by Google

ATHANASIUS overleed, in het jaar 372 of 373 (*), na 46 jaren lang het Bisdom van *Alexandrië* bezeten te hebben. Vóór zijn overlijden benoemde hij zijnen getrouwen vriend en medgezel in zijne lotgevallen, PETRUS, tot Opvolger in zijne plaats (†). Alhoewel hij, waarſchijnlijk, even als zijn vriend ANTONIUS, van wien hij dit zelf verhaalt, de gewoonte der *Egyptenaren*, om de lijken van waarde perſoonen, in hunne huizen te bewaaren, zal afgekeurd hebben; zal echter, volgends de vertellingen van laatere eeuwen, ook zijn lijk den verëerers van *Reliquiën* in handen geraakt, en van het ééne land naa het ander gevoerd, ja zelfs verminkt zijn geworden. Men verhaalt, dat het eerst naa *Konſtantinopolen* gebracht is; maar dat men het, bij de verövering dezer Hoofdſtad door de *Turken*, in de XVde eeuw, naa *Venetië* in veiligheid gevoerd heeft, alwaar terſtond door dit lijk vele wonderen gewerkt zijn, en waar het nog in de Kerk der Nonnen van het Heilig Kruis bewaard wordt. Het hoofd ontbreekt 'er wel aan; maar dit bevindt zich, of in het Klooster *Valvanera*, in *Spanje*, of in de Kerk van een Dorp *Duſervin*, niet verre van *Tours* in *Frankryk*; want hier over hebben het de *Spanjaarden* en *Franſchen* nog niet ééns kunnen worden. De *Jeſuit* PAPEBROCH, die met deze ſprookjens

Doodvan ATHANASIUS.

(*) JUST. FONTANINI *Diſſ. de anno emortuali S. Athanaſii Tom.* III. *Opp. Athan. p.* XLII-XLVIII.

(†) RUFIN. *Hiſt. Eccles. Libr.* XI. *C.* 3. THEODORET. *Libr.* IV. *Cap.* 17.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

jens acht Bladzijden in *Folio* gevuld heeft (*), wil wel tusschen deze beide volken niet beslissen, maar geeft toch duidlijk genoeg te verstaan, dat hij niet gelooft, dat één van beiden het hoofd van dezen Heiligen bezit.

Karakter van ATHANASIUS.

Zoodanig was het leven van dezen man, wien de *Arianen* en *Heidenen*, als een onrustig, gevaarlijk mensch, die zich zonder noodzake in ongemak bracht, beschreven; maar de *Katholijken* daarentegen, als den gelukkigsten verdediger en waardigsten belijder van het zuiver Christendom, onder aanhoudende vervolgingen, vereerd en geprezen hebben. En, waarlijk, men behoeft zich niet over dit strijdig oordeel te zeer te verwonderen. Bijna vijftig jaren lang was hij het hoofd der *Katholijken* in het *Romeinsche* Rijk geweest. Hij bezat, onbetwistbaar, eene ongemeene bekwaamheid, om menschen naar zijnen zin te leiden, het volk te *Alexandrië* vloog hem van de hand, en was tot alle ondernemingen gereed, om hunnen Bisschop bij te staan, alhoewel men niet kan bespeuren, dat hij zelf deze onrusten ooit aangestookt, of gesticht zou hebben; geen wonder, dat zulk een man, door de tegenpartij, zelfs dan als gevaarlijk werd aangemerkt, wanneer hij vernederd en nedergedrukt was. In eenen hoogeren zin was hij, in de daad, niet zoo vredelievend, zoo afkeerig van hevige maatregelen, niet zoo vrij van den geest van vervolging, als een Leeraar van het Christendom behoorde te zijn; gelijk

(*) *In Vita S. Athan. Act.* SS. *Maii T.* I. *p.* 250-258.

lijk ook zijn onëerbiedig gedrag jegens zijnen Vorst, en zijne honende uitvallen tegen zijne partijën, niet wel met de eenvoudigheid van den Apostolischen leeftijd kunnen overëengebracht worden, welke men hem heeft willen toeschrijven. Maar daartegen verdient in aanmerking te komen, zijn ijver voor leerstellingen, welke hij voor hoogst heilig en voor grondwaarheden van het Christendom hield; en het is gemaklijker te zeggen, dan het voor hem was te doen, dat hij altijd had moeten toegeven, en wijken; liever, dan zich, voor het geen hij als waarheid eerbiedigde, in de bresse te stellen. Zelfs kan men niet ontkennen, dat hij meermalen de hand leende tot een vergelijk, gelijk hij dan zelfs het gebruik van het woord ὁμοούσιος wilde opgeven, indien zijne partijën slechts met hem in de leere zelve, welke hij voor uitgemaakt schriftuurlijk hield, wilden overëenkomen. Men verschoont verders zijne zwakheden, ten aanzien van te verregaanden ijver, te ligter, wegens zijne onberispelijke zeden. Trouwens, welke zwaare beschuldigingen ook tegen hem zijn aangevoerd, dezelve werden steeds door hem glansrijk wederlegd. Het menigvuldig lijden, hetwelk hij, om zijn geloof, heeft ondergaan, en zoo moedig het hoofd bood, voltooide het hooge denkbeeld, hetwelk men van 's mans uitmuntendheid gevormd had. Bij dit alles had hij eenen grooten naam van geleerde kunde, welke men nogthans niet verder kan uitstrekken, dan tot de vaardigheid, om Leerstukken van den Godsdienst te ontvouwen, en daar over te redentwisten. In de nieuwste tijden heeft MONTFAU-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

con (*) hem *den Vader der hedendaagſche Godgeleerdheid* genoemd; welke uitſpraak zou kunnen gelden, wanneer men die bepaalt tot de ontvouwing en verdediging van de leere van de *Niceïſche* Kerkvergadering, omtrent de Godlijke Drieëenheid, en in het bijzonder, omtrent de Godheid van CHRISTUS; maar algemeen tot het ſamenſtel der leere uitgeſtrekt, zou ORIGENES reeds, met veel meer recht, dezen eernaam kunnen dragen. De *Ariaanſchgezinde* FILOSTORGIUS, die hem doorgaands met zwarte verwen afmaalt (†), verzekert van hem (§), dat hij, bij BASILIUS, GREGORIUS *van Nazianzus*, en APOLLINARIS, vergeleken, niet meer dan een jongen geweest is. Wanneer wij de ſchriften van ATHANASIUS zelve lezen, zullen wij dit vonnis wel ſterk doch ook te gelijk vinden, dat hij de gemelde en andere Kerkleeräars van dien tijd, in ſchranderheid van geest en ſcherpzinnigheid van vernuft, zoo veel niet overtroffen heeft, als men al vroeg van hem begon te gelooven. Doch, het is het lot van dezen Biſchop, tot in onze tijden toe, geweest, ter wederzijde, ten voorwerp van buitenſporigen lof of buitenſporigen laster te moeten ſtrekken.

Uitgaven van zijne werken.

Zedert het jaar 1601, in welk jaar de *Griekſche* Tekst der werken van ATHANASIUS, welke tot dien tijd toe enkel in *Latijnſche* Vertalingen waren uitgegeven, voor het eerst uit de Drukkerij van COMMELIN, te *Heidelberg*, in het licht verſcheen, is de

(*) *Præf. p.* XXV. (†) *Epit. H. E. L.* III. *C.* 12.
(§) Bij SUIDAS. V. Βασιλειος.

de Uitgave derzelven meermalen herhaald. Onder de besten wordt gerekend de Uitgave van B. VAN MONTFAUCON, *Parys* 1698, in drie Deelen in *Fol.* welke herdrukt zijn te *Padua* 1777, in twee Deelen in *Folio*, vermeerderd met een derde Deel, in het welk geplaatst zijn ſtukken van ATHANASIUS, welke na MONTFAUCON ontdekt en uitgegeven waren, als ook verſcheidene anderen, welke den naam van ATHANASIUS dragen, hoewel zij hem niet toebehooren.

Levensbeſchrijvingen.

Het ontbreekt ons ook niet aan Levensbeſchrijvingen van dezen beroemden man, doch welke meest allen op den hoogen toon van Lofredenen geſtemd zijn. Zijn vriend GREGORIUS van *Nazianzus* heeft hem met eene *Lofreden* vereërt, welke vele bijzonderheden vervat, maar doormengd met redenrijke uitweidingen, buitenſpoorige vergelijkingen, en loftuitingen, zoodat men, omtrent de wezenlijke daadzaken, dikwijls geheel onzeker gelaten, en aan het twijfelen gebracht wordt (*). Nog zijn 'er drie *Griekſche* Levensbeſchrijvingen van ATHANASIUS, en eene, die uit het *Arabisch* vertaald is, doch van weinig waarde, en vol beuzelingen. In de nieuwe tijden heeft GOTFRIED HERMANT, Leeraar der *Sorbonne* te *Parys* 1671 uitgegeven, *Vie de St. Athanaſe, Patriarche d'Alexandrie*, II Deelen in 4to, waar in echter het hoofddoel te ſterk heerscht, om ATHANASIUS tot een beeld van volmaaktheid te maaken.

(*) *Orat.* XXI. *in Laudem Magni Athanaſii Tom.* I. *Opp. pag.* 373-397.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ken. Niet lang daar na schreef de Jesuit DANIEL PAPEBROCH, met meer geleerdheid, het leven van ATHANASIUS (*), doch weder, als het leven van eenen Heiligen, die om het geloof vervolgd is, zonder zijn karakter nauwkeurig te ontwikkelen. Zij zijn beiden overtroffen door MONTFAUCON, den geleerden uitgever van zijne werken (†).

Levensbijzonderheden van HILARIUS.

Wij voegen bij ATHANASIUS, als den ijverigen verdediger en handhaver van het *Katholijk* geloof, tegen de *Arianen*, in het Oosten, of liever in de geheele uitgestrektheid der toenmalige Christen-Kerk, HILARIUS, die met niet minder ijver, en het dulden van gelijke vervolgingen, de *Arianerij* bestreden heeft in de Westersche Kerk, hoewel sommigen van zijne Godgeleerde gevoelens in andere doch min belangrijke stukken, den roem van zijne rechtzinnigheid min of meer bevlekt hebben.

Bronnen van zijne Levensgeschiedenis.

Behalven vele berichten, tot zijne Levensgeschiedenis behorende, welke men in zijne eigene schriften, bij HIËRONYMUS, en SULPICIUS SEVERUS, vindt, is 'er nog eene bijzondere Levensbeschrijving van hem voorhanden, welke zekere FORTUNATUS in twee Boeken heeft opgesteld (§). Evenwel is het

(*) *S. Athanasii Vita in Tom.* I. *Act.* SS. *Mens. Maii pag.* 186-258.

(†) *Vita Athanasii pag.* VII-XC. en in zijne Voorreden *pag.* XXI-XXXV. *Tom.* I. *Opp.*

(§) FORTUNATI *Vita S. Hilarii in Act. SS. Mens. Januar. T.* I. *p.* 790. *et in* HILARII *Opp. pag.* CXXVII, *sq. et. Bened. Paris* 1693, *Folio.*

Digitized by Google

het geheel niet waarſchijnlijk, zoo als TILLEMONT (*) reeds getoond heeft, dat de vermaarde Bisſchop van *Pictavium*, VINCENTIUS FORTUNATUS, tegen het einde der VIde eeuw, 'er de Schrijver van is; ja het tweede Boek wijst duidlijk op het jaar 565 of wat laater. Dit geſchrift is, over het geheel, eene middelmatige verzameling van Levens-omſtandigheden van HILARIUS, zoo als zij in de plaats van zijn verblijf verhaald werden, zonder dat de opſteller veel bezorgd is voor den roem van geloofwaardigheid.

Zijne geboorte, bekeering, en geleerdheid.

HILARIUS werd, zonder dat men weet, in welk jaar, te *Pictavium*, thans *Poitiers*, in *Frankryk*, geboren; zijn Vader was, volgends FORTUNATUS, van goede afkomst. Zijn eigen verhaal, hoe hij tot de kennis van God en het hoogſte goed gekomen is, leert, dat hij een langen tijd een Heiden geweest is. „ Bij mijne onderzoekingen daar over," ſchrijft hij (†), „ kwam ik tot die Boeken, welke, volgends de Godsdienstbegrippen der *Hebreën*, MOSES en de *Profeeten* hebben opgeſteld, „ en waar God, de Schepper, zelf van zichzelven „ het volgende getuigt: *Ik ben die ik ben*; als „ ook: *Zeg den Kinderen Israëls, die is, heeft „ mij tot ulieden gezonden.* Ik bewonderde daar „ in eene zoo volkomene uitdrukking van God, die „ de onbegrijpelijke kennis der Godlijke natuur, op „ eene voor het menschlijk verſtand zoo voegzame „ wij-

(*) *Mém. T.* VII. *Not.* 1. *ſur S. Hilaire p.* 745.

(†) *De Trinitate Libr.* I. *pag.* 768.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ wijze, te kennen geeft. Want niets is God meer „ eigen, dan te *zijn*, dewijl het aanduidt, dat hij „ niet ophouden zal; en dat hij ook geen begin gehad „ heeft." Ook zegt HIËRONYMUS (*), onder andere voorbeelden van den overgang van Heidenen tot de Christenen, dat CYPRIANUS en HILARIUS hooge boomen in de Heidenſche Wereld waren, (*in ſeculo*,) door welke de Kerk van God gebouwd is; en AUGUSTINUS (†) noemt behalven deze beiden nog andere beroemde Christen-Schrijvers, die, met den roof van *Egypte* beladen, uit dit Land zijn uitgegaan. Tegen dit alles kan het gezag van FORTUNATUS (§) niet opwegen, die in zijnen winderigen ſtijl ſchrijft: „ Reeds zijne eerſte kindsheid was „ met zoo veel wijsheid gezoogd, dat men toen „ reeds kon beſpeuren, dat CHRISTUS zich in hem „ eenen noodzaaklijken krijgsknecht wilde bereiden, „ die voor hem de overwinning bevechten zou." Wanneer HILARIUS het *Christendom* omhelsd heeft, blijkt ons nergens; maar het wordt zeer waarſchijnlijk, dewijl 'er van zijn onderzoek, en van de in het Heidendom verworvene ſchatten van geleerdheid gewaagd wordt, dat zulks in zijne rijpere jaaren gebeurd is. Vroeg reeds legde hij zich op de Welſprekendheid toe, in welke hij, volgends HIËRONYMUS (**), QUINCTILIANUS zich ten voorbeeld zal

(*) *Comment. in Jeſaiam C.* LX. *Tom.* III. *p.* 452.
(†) *Doctr. Christ. Libr.* II. *Cap.* 40.
(§) *Vita S. Hilarii pag.* LXXXV.
(**) *Epist.* LXXXIII. *Tom.* IV. P. II. *pag.* 657.

Digitized by Google

zal genomen hebben. Evenwel erkent dezelfde Schrijver, die hem als een zeer Welſprekend man roemt (*), dat hij, naar de *Galliſche* of *Franſche* gewoonte, zich wat veel aan den gezwollen winderigen ſtijl overgeeft, en dat hij, door den Griekſchen tooi, waar van hij zich bedient, in lange volzinnen vervalt, die zijne ſchriften voor ongeleerde Christenen onverſtaanbaar maakten (†); en het lezen van zijne werken zal dit oordeel van HIËRONYMUS billijken. Hij had ook wel eenige kennis in de *Griekſche* Taal; maar die niet zoo ver ging, dat hij, zonder den bijſtand van zijnen vriend HELIODORUS, de werken van ORIGENES zou hebben kunnen vertaalen (§).

Hij wordt Biſchop van Pictavium.

Men kan ook niet bepalen, ten welken tijde hij Biſchop van zijne Geboorteſtad *Pictavium* geworden is, alhoewel men uit eene plaats van zijne ſchriften (**), en uit zekere omſtandigheden van zijn leven, zou mogen beſluiten, dat men hem terſtond na het jaar 350, of zelfs al vroeger, daar toe verkozen heeft. Het ſchijnt ook, dat hij deze waardigheid bekomen heeft, zonder eerst de laagere Kerkelijke Bedieningen doorgegaan te zijn, waar toe zijne geleerdheid, ijver, welſprekendheid, en godvruchtige zeden, gelegenheid zullen gegeven hebben. Zijn ijver voor het *Katholijk Leerſtelſel* ging, vol-

(*) *Epist. ad Marcell. Tom.* II. *Opp. pag.* 712.
(†) *Epist.* XLIX. *Tom.* IV. P. II. *pag.* 567.
(§) HIËRONYM. *Epist. ad Marcell. l. c.*
(**) *De Synodis pag.* 1205.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

volgends FORTUNATUS (*), zoo ver, dat hij alle verkeering en de geöorloofde betrekkingen des dagelijkschen levens met Jooden en Ketters vermijdde, en hun zelfs bij het voorbijgaan de gewoone Burgerlijke beleefdheid niet bewees. Als Bisschop veranderde hij wel dit gedrag; maar alleen, om hen te ligter tot het waar geloof te brengen. Ook gaf hij toen reeds aan gemeene Christenen onderwijs in de *Katholijke* Leere van de Drieëenheid.

Zijn gedrag omtrentzijne Vrouwen Dochter.

Toen HILARIUS Bisschop werd, was hij getrouwd, en had bij zijne Vrouw eene Dochter. Of hij zich vervolgends van zijne Vrouw onthouden hebbe, weet men niet met zekerheid, alzoo wij uit ATHANASIUS weten, dat 'er Bisschoppen waren, die Kinderen verwekten (†), waar tegen HIËRONYMUS, tegen JOVINIANUS twistende, verzekert, dat een Bisschop, die Kinderen verwekt, voor eenen echtbreker moet gehouden worden. Men zou echter tot zijne onthouding voor het naast besluiten, uit zijn gedrag jegens zijne Dochter (§). Als hij, ver van deze afwezend, vernomen had, door eene Openbaring van den Heiligen Geest, zegt FORTUNATUS, dat een edel, rijk, en schoon jongeling, haar ten echt verzocht, schreef hij haar, dat hij haar voor eenen Hemelschen Bruidegom bestemd had. Men heeft dezen Brief in de werken van HILARIUS (**), doch, de gezwollene en tevens kinderächtig dweepzuch-

(*) *Pag.* CXXIX. (†) Zie *Deel* V. *Bladz.* 384.
(§) FORTUNATUS *pag.* CXXX.
(**) In HILARII *Opp. pag.* 1209.

zuchtige ſtijl van denzelven, deed ERASMUS reeds denzelven de misgeboorte van ledige en onkundige hersſenen noemen. Evenwel verdedigen anderen deszelfs echtheid. Men vindt ook onder zijne werken (*) een *Morgenlied aan zijne Dochter*, hetwelk bijzonder een Gebed om kuischheid in zich bevat. HILARIUS, weder te *Pictavium* gekomen, vraagde zijne Dochter, volgends FORTUNATUS, of zij met dien Bruidegom zich verbinden wilde, dien hij voor haar gekozen had, en als zij ja zeide, werkte hij door zijn Gebed uit, dat God haar zonder ſmart of ziekte uit de Wereld nam. Aan zijne Huisvrouw, die om deze zelfde weldaad wenschte, gebeurde ook hetzelve. Het bovengemelde Morgenlied is een heel middelmatig ſtuk, hoewel men anders uit HIËRONYMUS (†), en uit de beſluiten der vierde Kerkvergadering van *Toledo* (§), weet, dat HILARIUS een aantal Kerkelijke Liederen en Gezangen gemaakt heeft; Schrijvers van laater tijd ſchrijven hem, doch zonder grond, ook de Gezangen *Gloria in Eccleſis*, en *Te Deum* toe.

HILARIUS verdedigt het Katholijk geloof.

Omtrent dien tijd, toen HILARIUS zijn ambt, als Biſchop, aanvaardde, veränderde de toeſtand van *Galliën* grootlijks. Keizer KONSTANS, de beſchermer der *Katholijken* in het Westen, werd in het jaar 350 vermoord. Zijn Broeder KONSTANTIUS, hem

(*) *Hymnus filiæ ſuæ Abræ miſſus pag.* 1213.

(†) *De Viris Illuſtr. C.* 100. *Præf. L.* II. *Comment. in Epist. ad Gal. Tom.* IV. P. I. *Opp. pag.* 255.

(§) *Cap.* 13. *in Hard. Act. Concil. T.* III. *p.* 583.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hem in dit gedeelte des Rijks, in het jaar 353, opgevolgd zijnde, liet, nog in dat jaar, eene Kerkvergadering te *Arelate*, (*Arles*,) in *Galliën*, houden, op welke de Biſchoppen genoodzaakt werden, de Kerkgemeenſchap met ATHANASIUS af te breken. PAULLINUS, Biſchop van *Treviri*, (*Trier*,) dit weigerende, werd deswegens gebannen (*). Op eene andere vergadering, in het jaar 355, te *Mediolanum*, moest de veröordeeling van ATHANASIUS bekrachtigd worden; wordende de Biſchoppen, die dit weigerden, insgelijks gebannen (†). Thans trad HILARIUS op, om de zaak der *Katholijken* te handhaven; de beſchuldigingen van zijn geweten over een ſtrafbaar ſtilzwijgen, ſchrijft hij (§), kon hij niet langer verdragen. Men meent, dat hij toen, in zijn naam, en in den naam der *Galliſche* Biſchoppen, aan den Keizer KONSTANTIUS zijn verzoekſchrift overgeleverd heeft, hetwelk zijn *eerſte Boek aan* KONSTANTIUS genoemd wordt (**). In hetzelve verzoekt hij, met woorden en tranen, dat de onlijdelijke vervolgingen mogten geſtuit worden, welke de *Katholijken* van hunne *Broederen*, (dus noemde hij de *Arianen* toen nog, hoewel de ſtijl in dit verzoekſchrift zelf, in het vervolg ſcherper wordt,) dulden moesten. Ondertuſſchen heeft men opgemerkt, dat dit ſtuk niet geheel, noch zonder inlaſſchingen, tot ons gekomen is.

Thans

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 310. (†) *Ald. Bl.* 311.
(§) *Fragm.* I. *ex Opp. Hist. pag.* 1281.
(**) *Ad Conſtant. Aug. Liber primus p.* 1217-1223.

Digitized by Google

Thans duurde het niet lang, of de beurt, om verbannen te worden, kwam ook aan HILARIUS. Hij haalde zich dit lot op den hals, doordien hij met andere *Gallifche* Bisfchoppen de Kerkgemeenfchap met SATURNINUS, Bisfchop van *Arelate*, URSACIUS en VALENS, de hoofden der *Arianen*, in het Westen verbrak (*). SATURNINUS wordt ons door SULPICIUS SEVERUS (†), als een heerschzuchtig en onrustig man, ja in het algemeen als een flecht en ondeugend mensch befchreven, hoewel men hier bij in het oog moet houden, dat deze Gefchiedfchrijver ijverig *Katholijksgezind* was. Aan het Keizerlijke Hof veel vermogende, bezorgde hij, benevens URSACIUS en VALENS, in het jaar 358, eene Kerkvergadering te *Biturræ*, thans *Beziers*, in *Languedoc*, op welke ook HILARIUS genoodzaakt was te verfchijnen. Deze zocht hier te vergeefs het Leerftelfel van *Niceë* te verdedigen, alzoo men hem naauwlijks vergunde, zijn gevoelen overhaast voor te dragen, waar over hij, in zijne fchriften, bittere klagten aanheft (§). Of HILARIUS, op deze Kerkvergadering, afgezet is geworden, gelijk men uit eene plaats, in zijne fchriften, befluit (**), is niet duidlijk. Hoe het zij, SATURNINUS, en de overige *Ariaanfche* Bisfchoppen, wisten

HILARIUS wordt naa Frygië gebannen

(*) HILAR. *contra Conftant. Imp. pag.* 1238.

(†) *Hist. Sacr. Libr.* II. *Cap.* 40, 45.

(§) HILAR. *contra Conftant. l. c. Idem de Synodis p.* 1151. *ex opere Hist. Fragm.* I. *pag.* 1282.

(**) *Contra Auxentium pag.* 1267.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ten zoo wel JULIANUS, die toen als *Cæsar* in *Gallië* was, als den Keizer zelven, geheellijk voor zich in te nemen; en HILARIUS werd, op hun voorſtel, omdat hij zich niet aan den wil van KONSTANTIUS onderwerpen, en ATHANASIUS veröordeelen wilde, van den Keizer naa *Frygië* gebannen (*). Met hem werd ook RHODANUS, Biſchop van *Toloſa*, derwaards vervoerd, een man, zegt SULPICIUS SEVERUS (†), die meer door het gezelſchap van HILARIUS, dan door zijnen eigenen moed, ſtandvastig bleef.

Hij ſchrijft zijn Boek over de Kerkvergaderingen.

Op de plaats van zijne ballingſchap was het voor HILARIUS treffend, te moeten zien, hoe ver de *Arianerij* zich verſpreid had; nademaal, volgends zijne uitdrukking (§), behalven den Biſchop ELEUSIUS, (die nogthans ook het *Niceïsch* geloof niet volkomen aannam,) en eenige weinige andere Biſchoppen, het grootſte gedeelte der tien *Aſiatiſche* Gewesten, binnen welken hij zich bevond, God in de daad niet kende. Ondertusſchen droeg hij zijnen ramp met geduld, en verſterkte zichzelven meer en meer in de Belijdenis van het *Katholijke* Leerſtelſel. Klagen wilde hij niet, over het ongeluk der tijden (**), maar zich veel meer daar over verblijden, dat, door zijne vervolging, de Apostoliſche Voorzegging vervuld was. Hij beroemde zich, dat hij, in

(*) HILAR. *in Conſtant. et de Syn. l. c.* HIËRON. *de Vir. Illuſtr. C.* 100. (†) *Hist. Sacr. L.* II. *C.* 39.

(§) *De Synodis pag.* 1186.

(**) Zoo ſchrijft hij *de Trinitate Libr.* X. *p.* 1039.

in het eerst, niets tegen de gewaande Kerk van CHRISTUS, maar die eene *Sijnagoge van den Antichrist*, geworden was, geſchreven of geſproken had, zoo als zij wel verdiende; zoodat men hem niet beſchuldigen kon, als of een partijdig en vergramd hart uit hem ſprak; ook had hij het voor geene misdaad gerekend, met de *Arianen* te ſpreken, met hen in de Kerken te bidden, en over het geheel ſtappen tot vrede te doen, indien zij gezind waren zich te verbeteren (*). Van den anderen kant, gaf het hem te meer genoegen, dat hij van de *Galliſche* Bisſchoppen Brieven ontving, in welken zij hem verzekerden, dat zij even zoo hartlijk de Kerklijke gemeenſchap met hem vervolgden, als zij die aan SATURNINUS moedig weigerden. Daartegen gaf hij hun meermalen bericht van den toeſtand des Geloofs in de Oosterſche Gemeenten (†). Deze aanhoudende verbindtenis met de *Galliſche* Bisſchoppen gaf hem ook aanleiding, op het einde van het jaar 358, of het begin van het volgende, tot het opſtellen van zijn Boek, *over de Kerkvergaderingen*, welke, ten dezen tijde, zoo menigvuldig in het Oosten gehouden werden (§). De *Galliſche* Bisſchoppen hadden zijn oordeel daar over gevraagd, bovendien begonnen de Oosterſche en *Galliſche* Bisſchoppen elkanderen te verdenken, of van *Arianerij* of van *Sabellianerij*. HILARIUS wil-

(*) *Libr. contra Conſtant. pag.* 1239.

(†) HILAR. *de Sijnod. pag.* 1151.

(§) *Liber de Synod. ſeu de fide Orient. p.* 1149-1200.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wilde daaröm in dit Boek daar toe werkzaam zijn, dat beiden dit wederzijdsch kwaad vermoeden mogten laten vaaren, en op eene in het vervolg te houden Kerkvergadering zich in het geloof verëenigen mogten. Hij geeft daar toe de beſluiten op, van verſcheidene Kerkvergaderingen, waar bij hij zijne aanmerkingen voegt, en tevens zijne eigene belijdenis opgeeft: „ Wij belijden, zegt hij, altijd onſchuldig door de gave des Heiligen Geests, en ſchrijven gewillig, *niet* twee Goden, maar éénen God, en verſtaan door dit *niet*, (*neque per id non et Deum,*) geenszins ook God, den Zoon van God; want hij is God uit God. Niet twee voor geboorte onvatbare, dewijl één God het aanzien heeft, van niet geboren te kunnen worden. Ook blijft door dit *niet* alszins de eeniggeboren God: want zijn oorſprong is eene voor geboorte onvatbare Zelfſtandigheid. Wij belijden niet *éénen* daadlijk beſtaanden; maar eene niet verſchillende Zelfſtandigheid; niet éénen naam van God in ongelijke *natuuren*, maar het volmaakt gelijk (*indiſſimilem*,) Wezen van éénen naam en ééne natuur; niet, dat de één voortreflijker zij dan de ander, door den aart der Zelfſtandigheid; maar dat de één aan den anderen, door de geboorte der natuur, onderworpen is; dat de Vader daar in grooter is dan de Zoon, dewijl hij Vader is; en de Zoon daar in niet minder dan de Vader, dewijl hij Zoon is; het onderſcheid komt op de betekenis, niet op de natuur, aan. Men mag den Vader niet binnen de tijden belijden; maar ook niet ontkennen, dat de Zoon

Zoon even zeer buiten den tijd, (*Cointemporalis*,) met den Vader is; men behoort den Vader in den Zoon te belijden, vermids deze niets ongelijks met den Vader heeft; maar ook den Zoon in den Vader te belijden, vermids hij van daar Zoon is; men behoort hunne gemeenſchappelijke en gelijkvormige natuur niet te miskennen, dewijl zij geheel gelijk is; men mag niet gevoelen, dat het een eenige, (*unus*,) is, omdat zij één, (*unum*,) zijn; en moet hen, zonder eenig onderſcheid, van eene volmaakt gelijke natuur, zoo één, (*unum*,) belijden, dat het niet een ééne, (*unus*,) is." Men voelt, onder het lezen dezer woorden, hoe moeilijk het voor den goeden Kerkleeraar zij, zich hier behoedzaam uit te drukken; ook erkent hij zelf, dit zoo geſteld te hebben, als het vermogen der menſchlijke taal toeliet, en God het hem, op zijn herhaald gebed, vergund had. Vervolgends waarſchuwt hij, in het tweede Deel van dit geſchrift, zijne lezers tegen de misbruiken en afdwalingen, tot welke men zelfs bij de *Katholijke* Leere van de Godheid van CHRISTUS geraken kan. Eindelijk ſluit hij met zijne aanmerkingen over de woorden ὁμοούσιος en ὁμοιούσιος, en betuigt van zich zelven bij God, dat hij, langen tijd, van geen van deze beide woorden, noch, vóór zijne ballingſchap, van het *Niceensch* geloof gehoord, en nogthans altijd met hetzelve overëen geſtemd, en zoo geleerd heeft, dat deze beide woorden bij hem dezelfde betekenis konden hebben. Over het geheel ſpreekt en oordeelt HILARIUS, in dit werk, zoo zacht en gunſtig, over de gevoelens der *Euſebianen*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en *Semi-Arianen*, dat zelfs de onverdraagzame LUCIFER en deszelfs aanhangers hem deswegens poogden te verketteren, waar tegen hij zich door korte opheldering der voornaamſte plaatzen, die bij hen in het oog liepen (*), verdedigd heeft, aantoonende, dat hij de leerwijze der Oosterlingen meer ontſchuldigd, dan wel volkomen goedgekeurd had, en dat hij, met zijne zachte behandeling, evenwel nergens de waarheid te kort had gedaan.

Zijnwerk over de Drieëenheid.

Dat men ook geheel geene reden had, om hem te verdenken, als of hij geen ijver genoeg bezat, voor de *Katholijke* Leere, bewijst zijn groot werk, *over de Godlijke Drieëenheid*, ten overvloede (†), hetwelk hij, om dezen tijd, geſchreven heeft, en hetwelk bij HIËRONYMUS (§), RUFINUS (**), en andere oude Schrijvers, ook andere naamen, bij voorbeeld, de *fide contra Arianos*, draagt. Dat CASSIODORUS (††) *dertien* Boeken van dit werk meldt, is waarſchijnlijk daar van af te leiden, omdat hij het Boek *over de Kerkvergaderingen* 'er ook toe rekent. In het *eerſte Boek* van dit werk geeft HILARIUS, na een verhaal van zijne bekeering tot het Christendom, zijn oogmerk te kennen, om de woede der *Sabellianen* aan de ééne, en der *Arianen*, aan

(*) *Apologetica ad reprehenſiones Libri de Synodis Responſa pag.* 1205-1208.

(†) *Libri* XII. *de Trinitate pag.* 765-1144.

(§) *Catol. SS. Eccles. Cap.* 100.

(**) *Hist. Eccles. Libr.* X. *Cap.* 31.

(††) *Divin. Inſtit. Cap.* 16.

Digitized by Google

aan de andere zijde, te keer te gaan; verders geeft hij, in dit eerſte Boek, de geheele ſchikking van zijn werk op, onder aanroeping tot God, om kennis en krachten, tot eenen zoo gewigtigen arbeid. In het *tweede Boek* leert hij, hoe men, naar aanleiding van het Formulier des *Doops*, aangaande den Vader, Zoon, en Heiligen Geest, denken moet; en handelt in het gemeen van de Leere der Drieëenheid, zeer ſpitsvinnig, het is waar, zoodat men ſomtijds twijfelen zou, of hij zich zelven verſtaat, maar ook met herhaalde betuigingen, dat de Ketters oorzaak zijn, dat men van deze onbegrijpelijke leere ſpreken moet. In het *derde Boek* ſpreekt hij, bijzonder, van den Heere CHRISTUS, hoe men het gene deze, ver boven het menschlijk begripsvermogen, van zich zelven gezegd heeft, verſtaan moete; en beſluit, na veel woorden geſpild te hebben, met de waarſchuwing tegen menschlijk vernuft, en aanprijzing van het Geloof aan God. Alleen dat wordt met recht van God gelooft, zegt de Schrijver, waar toe hij ons zijn getuigenis en zijn gezag voorgeſteld heeft. In het *vierde Boek* belooft HILARIUS, eerst de gevaarlijke gevoelens der Ketters van den Zoone Gods voor te dragen; vervolgends aan te toonen, waar in zij zich tegen het Apostolisch Geloof verzetten, en met welke tegenwerpingen; en eindelijk, de kunstgrepen te ontwikkelen, door welke zij de Godlijke uitſpraken vervalſchen. Na in het *vijfde Boek* aangemerkt te hebben, hoe gevaarlijke gevolgen men, door onvoorzichtigheid, uit de wederlegging der *Arianen* zou kunnen afleiden,

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

door, of twee Goden te erkennen, of met de *Sabellianen* den Vader en den Zoon voor éénen Perfoon te houden, bewijst hij, dat ook de Zoon *waarachtig* God is. In het *zesde Boek* tast hij dat gedeelte der *Ariaanfche* belijdenis aan, waar in zij de *Manicheïfche*, *Sabelliäanfche*, en andere Ketterfche Leeringen van den Zoone Gods verwerpende, tevens, op eene listige wijze, het *Katholijk* Leerftelfel bedoelen. Vervolgends wendt zich HILARIUS in een lang en vrij zonderling Gebed tot God, hetwelk in den grond hekelingen en beſchimpingen op de *Ariänen* bevat. Daar in belijdt hij, den Zoon van God, uit de Euangelifche en Apostolifche Schriften, als den eeniggeboren God erkend te hebben, en vervolgt dus: „ Ach! in welke diepte „ eener hoopeloze terugtred hebt gij mij gedom„ peld! Immers, ik heb dit zoo geleerd, zoo ge„ loofd, ik houde het met een zoo vast geloof, „ dat ik niet anders geloven kan, noch wil. Waar„ om hebt gij mij, ellendigen, omtrent u misleid, „ en het ongelukkig vleesch met de ziel, door eene „ van uwe kennis ver verwijderde leere, verdorven? „ Mij heeft de heerlijkheid des na het klieven der „ Roode Zee van den Berg afklimmenden en alle „ verborgenheden met u zienden MOSES," —— (DAVID, SALOMO, enz. Alle de Profeeten tot op de *Euangelisten* en Apostelen opnoemende,) —— „ bedrogen en misleid. Van hen heb ik geleerd, „ het gene ik wete; door hen ben ik ongeneeslijk „ beſmet geworden. En vergeef het mij, Almag„ tige, ik kan daar in niet verbeterd worden, maar „ 'er

„ 'er op ſterven, dat kan ik! Laat heeft mij deze
„ hoogst godloze Leeräar, zoo als ik geloof, de
„ tegenwoordige wereld voorgeſteld. Laat heeft
„ mijn geloof, dat van u onderwezen is geworden,
„ dezen Leeräar ontvangen. In dezen, niet ver-
„ hoorden naam, heb ik, op zoodanige wijze, in
„ u geloofd, ben ik door u wedergeboren, en de
„ uwe geworden. — Oordeel mij hier in, of ik
„ daar door eene overtreding begaan heb, dat ik
„ uwen Zoon, de Wet, Profeeten en Apostelen,
„ te veel geloof!" Voorts ontvouwt hij uitvoerig, in het overige van dit Boek, *dat* CHRISTUS *de waare Zoon van God* is. Het *zevende* Boek van dit werk noemt de Schrijver zelf, het gewigtigſte. Hij bewijst daar in de gemelde Leerſtelling uit de *Euangeliſche Geſchiedboeken*; terwijl hij de moeilijkheid erkent, om hier den middenweg te houden, tuſſchen de *Sabellianen* en *Arianen*; maar tevens aanmerkt, dat dit de zegepraal der Kerk is, dat de *één*e dezer partijën de andere wederlegt. In het achtſte Boek gaat HILARIUS eene hoofdtegenwerping der *Arianen* te keer, en toont, dat deze leere zeer wel beſtaanbaar is met de *éénheid van God*. De *Arianen* verklaarden de woorden: *Ik en de Vader zijn één*, van de overëenſtemming van den wil, en helderden deze verklaring onder anderen op uit die plaatzen, welke eene *éénheid* der Gelovigen met CHRISTUS en met malkanderen leeren. Onze Schrijver ondertuſſchen wil dit laatſte niet alleen van de eenheid van wil en zin, maar ook van eene daadlijke eenheid der Gelovigen, door de wedergeboorte

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

verſtaan hebben; de Verlosſer, zegt hij, zeide niet: Ik bid, dat zij allen *hetzelfde willen*, maar dat zij *één zijn*, met betrekking tot de heerlijkheid, welke hun geſchonken is. Ja, voegt hij 'er bij, CHRISTUS liet de Gelovigen niet in onzekerheid, maar verzekerde, dat hij in hen is, gelijkerwijs de Vader in hem is. Nu vraag ik, of dan CHRISTUS, door de waarheid der natuur, in ons is, of door de éénheid van wil? Is het woord waarlijk vleesch geworden, en *ontvangen wij waarlijk het woord, hetwelk vleesch is, in het Avondmaal*, (*cibo dominico*;) hoe zouden wij niet geloven, dat hij naar de natuur of het wezen in ons blijft, *daar hij* zoo wel de natuur van ons vleesch, voor zoo ver hij een mensch was, onäffcheidbaar aangenomen, als ook *de natuur van zijn vleesch, tot de natuur der eeuwigheid, onder de verborgenheid van het ons mede te deelen vleesch, gemengd heeft?* Want, zoo zijn wij allen één, nademaal de Vader in CHRISTUS, en CHRISTUS in ons is. Zijne woorden: Mijn vleesch is waarlijk ſpijs, enz. bevestigen dit, dat het waarlijk zijn vleesch en bloed is, door hetwelk hij in ons op eene geheimnisvolle wijze, (*per Sacramentorum Myſterium*,) is, enz. Na eenige vooräfgaande aanmerkingen lost HILARIUS, in het *negende Boek*, verſcheidene tegenwerpingen der *Arianen* op; bij voorbeeld, dat CHRISTUS zegt: *Niemand is goed, dan God alleen*; dat de Vader de *eenige waare God* genoemd wordt; dat *de Zoon niets van zich zelven kan doen, maar het gene hij den Vader ziet doen*; het gezegde van

JE-

JESUS: *De Vader is meerder dan ik*, enz. Andere tegenwerpingen der *Arianen*, ontleend uit de Lijdensgeſchiedenis van JESUS, worden beäntwoord in het *tiende Boek*, en hier is het merkwaardig, dat de Schrijver met veel omſlag zoekt te bewijzen: *Dat de Zaligmaker, met allen ſchijn van vrees en ſmarten, nogthans geene vrees, ſmarten, of pijnen gevoeld hebbe.* Het *elfde Boek* bevat de oplosſing van nog andere tegenwerpingen; onder anderen uit 1 *Kor.* XV. 21. volgg. waar van HILARIUS deze verklaring geeft: Wanneer zijne vijänden aan hem onderworpen zullen zijn, dan zal hij ook onderworpen worden aan hem, die alles aan hem onderwerpt, naamlijk de Heer, *zijnde de Natuur der Vaderlijke Godheid in de Natuur van ons aangenomen Ligchaam ingevoerd.* (*Naturæ aſsumti corporis nostri natura paternæ divinitatis invecta.*) In het *twaalfde Boek* behandelt HILARIUS de woorden der Opperſte Wijsheid, uit SALOMO's Spreukboek VIII. 22. welke hem vele onnodige moeite kosten, even gelijk hetzelfde van ATHANASIUS opgemerkt kan worden. HILARIUS beſluit zijn werk met een Gebed tot God, hetwelk tevens zijne Geloofsbelijdenis van God bevat. „ Mij is het," zegt hij onder anderen, „ iet gerings, overëenkomſtig „ den pligt van mijn Geloof, en mijne Stem, te „ loochenen, dat mijn Heer en God, uw Eenigge„ borene, JESUS CHRISTUS, een *Schepſel* is. Maar „ deze benaming zal ik niet ééns in uwen *Heili„ gen Geest* dulden, die *uit u uitgegaan, en van*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ *hem gezonden is.* Want *uwe zaaken* verëer ik „ ongemeen. Ik zal dezen ook nooit gegenereerd „ noemen. Hij onderzoekt en kent uwe diepten; „ en alleen uwe zaak kan u doorzoeken. Die gene „ is voor mij onuitſpreeklijk, die voor mij *onuit-* „ ſpreeklijk bidt. — Verleen mij ſlechts, dat ik bij „ die belijdenis van mijnen Doop getrouw volharde, „ dat ik U, *Onzen Vader*, en uwen *Zoon*, met u „ aanbidde; en uwen *Heiligen Geest*, die uit u, „ door uwen Eeniggeborenen is, verdiene!"

Beöordeeling van dit werk.

Indien dit werk, min gezwollen van ſtijl, de helft korter, en zonder ſpitsvinnigheden geſchreven ware, zou het, als een hoofdboek tegen de *Arianen*, kunnen geöordeeld worden, verſcheidene goede opheldering en aanmerkingen te behelzen. Nu zwerft de Schrijver dikwerf buiten het ſpoor, en is op zeer vele plaatzen onverſtaanbaar, waar hij misſchien zich zelven niet verſtaan heeft. Ondertusſchen behoeft men zich niet te verwonderen, dat dit werk, met zoo veel goedkeuring, in de *Katholijke* Kerken van het Westen, ontvangen is. HILARIUS was, in deze Gewesten, de eerſte, die dus opzetlijk de *Arianen* wederlegde; zijn ijver, zijne zegevierende houding, zijne ſchranderheid en vaardigheid, in alles te beäntwoorden, zijne leerwijze, in het aanhalen en verklaren van den Bijbel, overëenkomende met de toen meest geliefde leerwijze, alle deze omſtandigheden prezen dit werk ten ſterkſten aan, en deeden, ligtlijk, zelfs zijne zeldzame gevoelens, voor zoo ver zij van de algemeen aangenomene af-

we-

Digitized by Google

weken, verſchoonen en voorbijzien; terwijl men tevens in aanmerking moet nemen het verval der taal, en de verbastering van den ſmaak, welk toen zoo zeer de overhand had genomen.

Ondertusſchen werden de beide Kerkvergaderingen te *Ariminum* en *Seleucia*, in het jaar 359 gehouden, beide zoo nadeelig voor de *Katholijken* (*). Op de laatstgemelde, die voor de Oosterlingen was aangelegd, bevond zich HILARIUS tegenwoordig, alhoewel hij nog in zijne ballingſchap verkeerde (†), misſchien door toedoen van BASILIUS van *Ancyra*, dien hij te vooren geprezen had, en die nu op zijnen bijſtand zal gehoopt hebben. Hij werd van de Bisſchoppen wel ontvangen, en genoot, ſchoon een balling zijnde, achting op deze vergadering, op welke hij de *Galliſche* Kerken verdedigde, tegen het vermoeden van *Sabellianerij* (§). Doch in de hoofdzaak viel voor hem niets te verrichten. Hij vond hier de *Halve-Arianen* het talrijkst; zelfs waren de daar tegenwoordig zijnde *Anomoeën* talrijker dan de *Katholijken*. Men weet, hoe dezen ook, door het Keizerlijke Hof, de overhand behielden (**).

HILARIUS woont de Kerkvergadering te Seleucia bij.

Van hier reisde HILARIUS naa *Konſtantinopolen*, HILARIUS om

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 339.

(†) SULPIC. SEV. *Libr.* II. *Hist. Sacr. Cap.* 42.

(§) SULPIC. SEV. *l. c.*

(**) HILAR. *contra Imper. Conſtant. pag.* 1247. SULP. SEV. *l. c. Cap.* 42. SOCRATES *Hist. Eccles. L.* II. *C.* 39. Vergel. boven *Deel* IV. *Bladz.* 346.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

om te beproeven, of de Keizer hem misſchien naa de plaats zijner ballingſchap terug wilde zenden (*). Hier ontmoette hij de Afgevaardigden der Kerkvergadering van *Ariminum*, die zich met de *Anomoeën* verëenigden, hetwelk hij met de *Halve-Arianen* van *Seleucia* vergeefs zocht voor te komen, evenwel bewerkte hij eene bevrediging tusſchen zijne *Galliſche* Bisſchoppen en een aantal *Oosterſche*, die het *Niceïſche* geloof, op een klein woordlijk onderſcheid na, verdedigden (†). Ondertusſchen, naardien toch zijne partij ſteeds meer en meer aan het Hof daalde, en de Strenge *Arianen*, door de Kerkvergadering van *Konſtantinopolen*, in het jaar 360, eene nieuwe ſterkte kregen, gaf HILARIUS een tweede nadruklijk en vrijmoedig verzoekſchrift in (§), waar in hij, gezegd hebbende, dat hij niet om eenige misdaad, maar valschlijk, bij den Keizer beſchuldigd zijnde, gebannen was, verzocht, om met SATURNINUS, zijn voornaamſte partij, die thans ook in de Hoofdſtad was, gehoord te worden; ook verzocht hij, om gehoor bij den Keizer, in tegenwoordigheid der *Ariaanſche* Bisſchoppen, dan wilde hij, eerbiedig en vredelievend, ſpreken, over de Leere des Geloofs, als eene Leere van het Euängelie, enz.

tweede verzoekſchrift aan den Keizer KONSTANTIUS.

Schrijft

Een zoo ſtoute ſtap van eenen banneling deed de

(*) SULPIC. SEV. *l. c. Cap.* 45.

(†) HILAR. *Fragm.* X. *pag.* 1349. XI. *pag.* 1353. Zie *Deel* IV. *Bladz.* 348.

(**) *Ad Conſtant. Aug. Liber* II. *pag.* 1225-1232.

Digitized by Google

de heerſchende partij beſluiten, hem niet langer in de Hoofdſtad te dulden. HILARIUS ontving, als iemand, die onrust verwekte, en den vrede in het Oosten ſtoorde (*), bevel, om naa *Galliën* terug te keeren, zonder dat echter zijne verbanning werd opgeheven. Van nu aan veränderde de toon zeer ſterk, op welken HILARIUS tot hier toe tot of van den Keizer geſproken had. Nog te *Konſtantinopolen* zijnde, of kort, nadat hij in *Galliën* terug gekeerd was, ſtelde hij zijn *Boek tegen den Keizer* KONSTANTIUS op. (*Contra Conſtantium Imperat. Liber*) (†). De Inleiding van dit Boek maakt reeds den getergden Schrijver kenbaar, die zijne hevigheid met ijver voor den Godsdienst zoekt te verſchoonen. Thans is het tijd van ſpreken, zegt hij, omdat de tijd van zwijgen voorbij is. Men verwacht CHRISTUS, omdat de *Antichrist* de overhand gekregen heeft. HILARIUS verzekert, dat hij lang aan den vrede der Kerken geärbeid, en tegen de *Sijnagoge van den Antichrist* alle beſcheidenheid gebruikt had; maar dat hij nu niet langer zwijgen kon, omdat het de zaak van CHRISTUS was. Hij wendt vervolgends zijne aanſpraak, met geweldige uitroepingen, tot den Kei-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een Boek tegen den Kejzer KONSTANTIUS

(*) SULPIC. SEV. *l. c. Cap.* 45.

(†) *Pag.* 1237-1260. *Opp.* Niet na des Keizers dood, gelijk HIERONYMUS ſchrijft *de Viris Illuſtr. Cap.* 100. die misſchien den tijd van het opſtellen en van het openlijk uitgeven van dit werk verwart. Ten minſten het jaar 360 wordt in dit werk zelf gemeld, als de tijd, waar in het geſchreven is,

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 467.

Keizer, dien hij erger afſchildert dan NERO, DECIUS en MAXIMIANUS, en voor den godloosten der menſchen uitmaakt, en zoekt vervolgends, uit 's Keizers gedrag bij de Ariäanſche twisten, de daar over gehoudene Kerkvergaderingen, de op zijn bevel gepleegde gewelddaadigheden enz. te toonen, dat hij zich gedragen heeft, als een verſcheurende Wolf in ſchaapskleederen, met Duivelſche arglistigheid, laage wispeltuurigheid, en openlijke tegenſpraak tegen de Leere der Heilige Schrift. Vergeefs hebben laater Schrijvers den Kerkleeräar zoeken te verdedigen; de waarheid der zaak is, dat KONSTANTYN *de Groote* de Biſchoppen te zeer gewend had, om zich onbetaamlijke vrijheden, zelfs tegen den Keizer, onder voorwendzel van den Godsdienst, te veröorloven.

Of HILARIUS, ten zelfden tijde, ook zijn Boek tegen URSACIUS en VALENS, daar HIËRONYMUS (*) van gewaagt, en waar *in* tevens de Geſchiedenis der Kerkvergaderingen van *Ariminum* en *Seleucia* beſchreven was, hebbe opgeſteld, is onzeker. Men gelooft algemeen, dat zekere *Hiſtoriſche Fragmenten* of Brokſtukken, die NIC. FABER of LE FEVRE, in het jaar 1598 in het licht heeft gebracht, en die naderhand bij de werken van HILARIUS (†) gevoegd zijn: *Fragmenta ex Libro S. Hilarii Pictavienſis, Provinciæ Aquitaniæ, in quo ſunt omnia, quæ oſtendunt, vel quomodo, quibusnam cauſſis, quibus inſtantibus, ſub Imperat. Conſtantio factum eſt Ariminenſe Concilium, contra For-*

(*) *De Viris Illuſtr. C.* 100. (†) *Pag.* 1279-1364.

Formellam Nicæni tractatus, qua universæ hæreses comprehensæ erant, afgeſcheurde ſtukken, uit gemelde werk zijn. Hoe het zij, dezelve bevatten eene nuttige verzameling van ſtukken en ooirkonden tot de Geſchiedenis van het *Arianismus*.

Na eene afwezendheid van omtrent vijf jaaren, keerde dan HILARIUS, in het jaar 360, tot zijne Gemeente terug. Hier vond hij, dat de meeste *Katholijke* Biſchoppen van zijn Vaderland allen, die de Kerkvergadering van *Ariminum* ondertekend hadden, uit de Kerkelijke gemeenſchap voor altijd wilden uitgeſloten hebben. Maar hij dacht hier over, even als ATHANASIUS, veel zachter, en wilde den weg van verzoening openhouden voor de genen, die op meer dan één wijze tot de ondertekening verleid waren geworden; met dit oogmerk hield hij met de *Gallijſche* Biſſchoppen verſcheidene *Sijnoden*, op welken alles, op den voorigen voet, herſteld werd. Onder deze kent men alleen nog die van *Parys*, van het jaar 360 of 361 (*). Zijn hevige tegenſtrever SATURNINUS werd, wegens vele misdaaden, met nog een' ander Biſſchop van die partij, afgezet. Ieder één erkende, ſchrijft SULPICIUS SEVERUS (†), dat men de verloſſing van *Galliën*, van *Arianerij*, aan HILARIUS alleen te danken had.

HILARIUS keert weder in Galliën. Zijn ijver tegen de Arianen.

Spoedig ſtrekte HILARIUS zijnen ijver voor het welzijn van den Godsdienst en der Kerk, dat is, tot herſtelling van het *Niceïsch* geloof, ook tot *Italië* uit. Hier verëenigde hij zich, omtrent het jaar 363,

Vervolg.

(*) Zie boven *Bladz.* 9. (†) *L.* II. *C.* 45.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

363, met EUSEBIUS van *Vercellæ*; ook hadden hunne pogingen, om de *Arianerij* te overwinnen, in *Illyricum* gewenschten voortgang (*). Zijn merkwaardig gesprek met AUXENTIUS, den *Ariaanschen* Bisschop van *Mediolanum*, is in de Geschiedenis der *Ariaansche* verwarringen verhaald (†). Hij stichtte zelfs onrustige bewegingen onder de ingezetenen van die stad tegen AUXENTIUS; het geschrift, hetwelk hij tegen dien Bisschop opstelde, toen hem de Keizer, omdat hij alleen den Kerkelijken vrede te *Mediolanum* stoorde, welken de verklaring van AUXENTIUS voor het *Niceïsch* geloof, naar het uiterlijke, hersteld had, gebood, die stad te verlaten, is zoo hevig, als men slechts verwachten kan (§); evenwel kon hij niet verhinderen, dat AUXENTIUS, nog vele jaaren, tot aan zijne dood toe, in het bezit van dit aanzienlijk Bisdom gebleven is.

Zijnwerk over de Psalmen.

HILARIUS zich, tegen het einde van het jaar 364 weder naa *Pictavium* begeven hebbende, bracht het overige van zijne dagen aldaar in rust door. *In* dien tijd kan hij zijne *Verhandeling over de Psalmen*, (*Tractatus super Psalmos*) (**), beärbeid, of liever, uit *Origenes* uitgetrokken hebben. Dit meldt HIËRONYMUS (††), als ook (§§), dat HILARIUS bij dezen arbeid door zijnen vriend HELIODORUS

(*) RUFIN. *Hist. Eccles. Libr.* X. *Cap.* 30, 31.

(†) Boven *Bladz.* 16.

(§) *Liber contra Auxentium pag.* 1263-1273.

(**) *Pag.* 1-596. (††) *De Viris Illustr. Cap.* 100.

(§§) *Epist. ad Marcell. Tom.* II. *Opp. pag.* 712.

Digitized by Google

RUS geholpen is geworden. Meer kon ook, in de daad, een man niet doen, die van het *Hebreeuwsch* volſtrekt niets wist, en zelfs in het *Grieksch* geene bijzondere ſterkte had. Eigenlijk geleerde verklaring, of gegronde naarſporing van den woordelijken zin, kan men hier dan niet verwachten, maar over het geheel ontmoet men ſlechts *Myſtieke* toepaſſingen, en leerſtellige en zedelijke uitweidingen. Evenwel werd dit werk, met toejuiching, ontvangen, door den ſlechten ſmaak der *Latijnſche* Kerk, in de Uitlegkunde, en voornaamlijk door den lof, welken HIËRONYMUS aan dit werk gaf. Ondertuſſchen is de giſſing niet onwaarſchijnlijk, dat deze arbeid zijnen oorſprong heeft uit *Predikatiën*, door HILARIUS over de *Pſalmen* gehouden, te meer, omdat het werk zich niet tot alle de *Pſalmen* uitſtrekt. Voorts duidt hij doorgaands de *Pſalmen* op CHRISTUS aan. Onder zijne Uitleggingen komen ook verſcheidene zeer gewaagde ſtellingen voor, omtrent de *vrijheid van den menſchlijken wil*, en de *krachten tot het goede* enz.

Over MATTHEUS.

Eene Uitlegging over het Boek van JOB, insgelijks volgends HIËRONYMUS (*), uit ORIGENES getrokken, is, eene plaats bij AUGUSTINUS (†) uitgezonderd, verloren gegaan, echter met weinig nadeel. Doch, zijne *Verklaring der Euangelie-Geſchiedenis van* MATTHEUS, (*in Evangelium Matthæi Commentarius*) (§), is bewaard gebleven.

(*) *l. c.* (†) *Contra Julianum. Libr.* II. *C.* 8.
(§) *Pag.* 669-752.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

bleven. Deze verklaring is kort, en echter opgevuld met den zoogenaamden Geestlijken zin, of ſpelingen van het vernuft. Te weten, de Leeräars van die tijden oordeelden het, beneden hunne waardigheid, zich op te houden met den zin van Geſchiedverhaalen, welke iederëen, meenden zij, verſtaan en begrijpen kon; zij zeilden veel dieper, en ook HILARIUS geeft te kennen (*), dat de rijkdom, in de Heilige Schrift verborgen, zulk naarſporen noodzaaklijk maakt en beloont. Ondertuſſchen zijn deze zijne verklaringen gedwongen of laf, en zijne goede opheldering zijn ongemeen weinig in getal.

Doodvan HILARIUS

HILARIUS overleed, zoo als men het waarſchijnlijkst gelooft, op den 13den Januarij van het jaar 368. Reeds bij zijn leven zou hij wonderen verricht hebben (†). De aanmerkingen van FORTUNATUS daar over zijn dikwijls grappig, door zijne eenvoudigheid en gezwollen ſtijl, gelijk hij dan, meermalen, door zijne onkunde in de taal, in zijnen held prijst, het geen elk verſtandig man laaken moet, bij voorbeeld, wanneer hij hem roemt, dat hij, *ſtilo tumente et ſermone cothurnato*, geſchreven heeft. Als HILARIUS, op zijne reize van *Rome* naa *Galliën*, vernam, dat een Eiland op de *Galliſche* Kust, daar hij dicht bij was, wegens de ontallijke groote ſlangen, waar het vol van was, niet bewoond

(*) *Comment. in Matth. pag.* 670.

(†) FORTUNATUS *Vita S. Hilarii Libr.* I. *pag.* CXXXII. en GREGORIUS *van Tours Hiſt. Franc. Libr.* I. *Cap.* 39.

Digitized by Google

woond kon worden; ſtapte hij, na vooraf het teken des Kruis gemaakt te hebben, op hetzelve aan Land; en zijn gezicht alleen dreef de ſlangen op de vlucht. Daar op ſtak hij eenen ſtok in den grond, welke tot eene grenspaal dienen moest, die zij niet overkomen zouden, gelijk de ſlangen dit naderhand ook nooit gewaagd hebben. In *Galliën* zelve wekte HILARIUS een Kind, hetwelk ongedoopt overleden, en dus, zegt FORTUNATUS, tot *eene dubbele dood verdoemd was*, op verzoek der Moeder, weder ten leven op. Nadat HILARIUS overleden was, werden nog ongelijk meer wonderen verhaald, die bij zijn Graf, of in Kerken, aan hem gewijd, gebeurd zouden zijn, waar mede FORTUNATUS het geheele tweede Boek van zijne *Levensgeſchiedenis* vult, en waar bij anderen nog meer dergelijken gevoegd hebben. Het kan ons niet verwonderen, dat HILARIUS, een hoofdverdediger der Rechtzinnigheid, en derzelver herſteller in de Westerſche Landen, die ook als *belijder*, (*confeſſor*,) wegens zijn lijden voor dezelve eerwaardig was, in eene eeuw, welke ligtgelovig genoeg was, omtrent vermeende wonderen, al ſpoedig als wonderdoener is geprezen, wien men, als een *Heilige*, en Voorbidder bij God, ook in het gebed heeft aangeroepen. Eene Predikatie van PETRUS DAMIANUS, in de XIde eeuw, in welke verhaald wordt, dat de beenderen van HILARIUS, op zijn eigen bevel, in eene verſchijning gegeven, kort na het jaar 507, te *Pictavium* plegtig in eene nieuwe rustplaats zijn overgebracht, en waar bij de Engelen het eigenlijk overvoeren verricht zul-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

len hebben (*), deze Predikatie leert genoeg, hoe vroegtijdig de bijgeloovige vereering van HILARIUS haar hoogste toppunt bereikt hebbe. Ondertusschen is men het in *Frankryk* zelve niet ééns, of zijn ligchaam te *Poitiërs*, (het oude *Pictavium*,) gebleven is, alwaar het de *Hervormden*, in het jaar 1562, naar eene gemeene vertelling, verbrand zullen hebben; dan of het, reeds vele eeuwen te vooren, naa *St. Denys* bij *Parys* overgebracht is, en daar nog bewaard wordt.

Zijn karakter.

Wie de schriften van HILARIUS, onpartijdig, gelezen heeft, zal wel in hem vinden den ijveraar, die met allen ijver, en niet zonder gelukkig gevolg, het *Niceïsch* geloof heeft voorgestaan en verdedigd; als een Schrijver, die tegen zijne partijen vrij wel was opgewassen; als een' Bisschop, die zijn ambt getrouw heeft waargenomen, zoo ver zijne kundigheden reikten; maar ook tevens als iemand, wiens ijver hem dikwijls zich zelven deed vergeten; die zich, voor de zaak, welke hij verdedigde, van betere wapenen had kunnen bedienen; uit wien men, eindelijk, veel tot opheldering der Geschiedenis van de *Ariaansche* twisten, meer dan waare Godgeleerdheid, leeren kan. En geen wonder, hij was noch Wijsgeer, noch Uitlegkundige, in den waaren zin dezer naamen. Zeker zal een onpartijdige in hem niet vinden, het gene COUTANT (†) in hem vindt, dat

(*) *De Translatione S. Hilarii, Petri Damiani Sermo pag.* CXXXIX. *Opp. Hilarii.*

(†) *Præfat. General. pag.* 1.

dat deze Bisſchop aan de Kerk gegeven is, opdat de Poorten der Helle de Kerk niet zouden overweldigen, en dat hij bij de *Franſchen* bijzonder in waarde behoorde te zijn, omdat hij den eerſten grond tot de Kloosters in *Frankryk* gelegd heeft. Dezelfde COUTANT heeft ook alle moeite aangewend, om hem vrij te plijten, wanneer hij zeldzame en vreemde gevoelens heeft voortgebracht in zijne ſchriften, bij voorbeeld, dat CHRISTUS *zijn ligchaam niet van de Maagd* MARIA *aangenomen, maar zich zelven dat ligchaam gevormd heeft*; dat *dit ligchaam geene pijn, vrees, honger, en dergelijke menschlijke zwakheden gehad hebbe*; *dat hij hem den eeniggeborenen God en den Heiligen Geest noemt*; als ook wanneer hij gelooft, dat *het Woord van God uit het Ligchaam des Stervenden Verloſſers geweken was, toen hij klaagde, dat God hem verlaten had.* Voornaamlijk is COUTANT ijverig, om HILARIUS vrij te plijten van *Pelagiaanſche* uitdrukkingen en meeningen, bij voorbeeld, dat *hij het begin der bekeering* meer dan ééns *van den mensch zelven afleidt*, hetwelk, en ſoortgelijke meer, *over de kracht van den vrijën wil*, hij enkel weet te ontſchuldigen, met de aanmerking, dat HILARIUS geſchreven heeft vóór den oorſprong der *Pelagiaanſche* Ketterij. Eindelijk, wanneer HILARIUS ſchrijft (*): *Werken en verdienſten van anderen baaten iemand geheel niet*, dewijl elk voor zijne lamp zelf olie kopen moet; maakt COUTANT de aan-

(*) *Comment. in Matth. pag.* 736.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

aanmerking, dat, wie dit onvoorzichtig leest, misschien zou kunnen gelooven, dat zulks voor de Ketters gunstig is, die de voorbidding der Heiligen verwerpen. Hetwelk hij echter, met eene opheldering, op zijne wijze, zoekt te verhelpen.

Verlorene schriften.

Voor het overige zijn in de uitgaven der werken van HILARIUS nog verscheidene *ondergeschovene* schriften, of ten minsten, geheel twijfelachtige, geplaatst, doch van weinig aanbelang. Van sommige van zijne *verlorene Boeken* zijn eenige kleine stukken behouden. Behalven zijne *Verklaring over* JOB en zijne *Geestelijke Liederen*, telt HIËRONYMUS nog anderen op (*). In zijnen *Brief aan* SALUSTIUS, Stadhouder van *Gallië*, tegen den Geneesheer DIOSKORUS, had hij, volgends denzelven (†), getoond, wat hij in staat was, in geleerdheid, te verrichten. Misschien had hij dezen Brief, onder de regeering van JULIANUS, tegen den gemelden Geneesheer, als eenen vijand der *Christenen*, opgesteld. Wat HILARIUS, in zijn *Boek der Verborgenheden*, behandeld hebbe, wordt door HIËRONYMUS niet verklaard. Deze gewaagt ook nog van eene verzameling van *Brieven*, maar erkent, eene *Uitlegging* van het *Hoogelied*, aan HILARIUS toegeschreven, niet te kennen.

Uitgaven van zijne schriften.

De eerste verzameling en uitgave der werken van HILARIUS, werd door ERASMUS bezorgd, te *Basel* 1523. De voornaamste uitgave derzelven is die van de

(*) *De Viris Illustr. Cap.* 100.

(†) *Epist.* LXXXIII. *Tom.* IV. *Opp. pag.* 657.

de *Benedictynen*, te *Parys* 1693, bezorgd door PETR. COUTANT, waar na in het jaar 1730 te *Verona* nog eene in het licht gekomen is van den beroemden SCIPIO MAFFEI.

De Levensbeſchrijvingen, welke van HILARIUS gegeven zijn, hebben doorgaands het gebrek, als bij alle de oude Kerkvaders, dat zij, over het geheel, te veel hebben van Lofredenen. De beſte zijn die van TILLEMONT (*) en van COUTANT (†), van welken in het voorgaande bericht van HILARIUS leven reeds genoeg gezegd is.

Levensbeſchrijvingen.

Wij voegen bij de voorengemelde eenen anderen Kerkleeräar van dezen tijd, CYRILLUS, Biſchop of Patriärch van *Jeruſalem*; die ook wel gemoeid is geweest, met de *Ariaanſche* verſchillen, maar zich zoo onzijdig en gematigd daar in heeft gedragen, dat hij bij de nakomelingſchap het vermoeden heeft gehad, van *Semi-Ariaansch* geweest te zijn. Zijne ſchriften zijn ook geene twiſtſchriften, maar onderwijzingen in den Godsdienſt, en zijn, zo derzelver echtheid alszins onbetwistbaar ware, een ſchoon gedenkſtuk, van het gene toen aan de *Christenen*, door hunne Leeräaren, werd geleerd, en openlijk voorgehouden.

Levensberichten van CYRILLUS Biſchop van Jeruſalem.

Men weet het jaar niet, in hetwelk CYRILLUS ter wereld is gekomen, hoewel men, niet onwaarſchijn-

Zijne geboorte en

(*) *Vie de St. Hilaire Mem. Tom.* VII. *pag.* 442-469. *Note ſur S. Hil. pag.* 745-758.

(†) *Vita S. Hilarii ex ipſius potiſſimum Scriptis collecta pag.* LXXXVIII-CXXVI.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſchijnlijk, aan het jaar 315, of wat vroeger, denken mag. Hij was, waarſchijnlijk, te *Jeruſalem* geboren, omdat het ſchijnt, dat men aldaar geene anderen, dan geborene *Jeruſalemmers*, tot het Bisſchops-ambt gewoon was, te verkiezen. Laater *Griekſche* Schrijvers laten hem, eenigen tijd, in het Monnikenleven doorbrengen. Doch hij zelf geeft niet duiſter te kennen (*), dat hij de onthouding en andere oefeningen van dezen ſtand midden onder de menſchen heeft waargenomen, en dus geen Μοναχος, of *Monnik*, die volſtrekt in geene ſteden mogten woonen, maar een Ασκητης, of *Asket*, geweest is.

levenswijze.

Hijwordt Ouderling te Jeruſalem.

Dat MAKARIUS, Bisſchop van *Jeruſalem*, hem omtrent het jaar 335 den post van *Diakon* geſchonken heeft, beweert TOUTTÉE (†), maar zeker is het, dat de volgende Bisſchop, MAXIMUS, hem tot Ouderling heeft gewijd (§). Dezelfde Bisſchop ſchijnt hem ook het volkomen opzicht over de Leerlingen in het Christendom, of *Catechumenen*, derzelver onderzoek, voorbereiding en onderwijs, opgedragen te hebben. Hij was dus tevens de voornaamſte *Katechetes* of *Katechista*, (Onderwijzer,) in de Gemeente te *Jeruſalem*. Behalven het openbaar onderwijs, hetwelk hij aan deze aankomende Christenen mededeelde, predikte hij ook in plaats van zijnen Bisſchop meermalen; hetwelk men als het oudſte

(*) CYRILLI *Catecheſes pag.* 163, 180.
(†) *Diſſ.* I. *de Vita S. Cyrilli pag.* VI.
(§) HIËRON. *in Chron. ad a.* 349.

ſte voorbeeld kan aanmerken van eenen *Ouderling*, die in tegenwoordigheid van zijnen Biſſchop, den gewoonen Leeraar der Gemeente, is opgetreden. Deze gewoonte is meer en meer zedert in gebruik gekomen; niet alleen wanneer zoodanige Ouderling uitnemende gaven bezat, gelijk het geval was met JOANNES CHRYSOSTOMUS (*), maar ook de Biſſchoppen vonden allengs goed, om enkel Beſtuurers van de Gemeenten te zijn, en hun ſchoonſte voorrecht, doch hetwelk veel oefening en inſpanning van den geest vorderde, het leeren en onderwijzen, geheel op te geven.

Gedrag van den Ouderling CYRILLUS, in de Ariaanſche twisten.

Toen CYRILLUS Ouderling, (*Presbijter*,) was, omtrent het jaar 350, hadden de *Ariaanſche* twisten, onder de regeering van KONSTANTIUS, eene voor de *Katholijken* geheel ongunſtige wending genomen, waar door ook de Gemeente van *Jeruſalem* geſchokt werd. Reeds bij het leven van KONSTANTYN *den Grooten*, had de Kerkvergadering van *Tyrus*, in het jaar 335, welke de Biſſchop MAXIMUS ook bijwoonde, ATHANASIUS van zijn ambt ontzet; ja eene andere te *Jeruſalem* zelve, in hetzelfde jaar, nam ARIUS weder plegtig in de gemeenſchap der Kerk aan (†). Als echter de *Euſebianen*, door KONSTANTIUS ondersteund, zich op de Kerkvergadering te *Antiöchië*, in het jaar 341, nog meer verſterkten, nam MAXIMUS daar geen deel in; het berouwde hem zelfs, dat hij zich aan de zijde der vijanden van ATHANASIUS gevoegd had, waarom

(*) Zie *Deel* VII. *Bl.* 18. (†) *Deel* IV. *Bl.* 231.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

om hij verders geene van hunne Kerkvergaderingen bijwoonde (*). Met dit al vernieuwde echter deze Bisschop de Kerkelijke gemeenschap met ATHANASIUS niet, maar bleef onpartijdig, en scheen zelfs, van den kant van dezen beroemden man, niet alle stappen geheel onberispelijk te vinden. Eerst tegen het einde van zijn leven, tusschen de jaaren 346 en 349, nadat ATHANASIUS van den Keizer vrijheid gekregen had, om naa zijn Bisdom terug te keeren, nam MAKARIUS hem, op eene Kerkvergadering te *Jerusalem*, op welke ATHANASIUS zelf tegenwoordig was, weder in de Kerkelijke gemeenschap aan (†). Men kan zich niets natuurlijker voorstellen, dan dat, dezen geheelen tijd, de *Ouderling* CYRILLUS, volkomen eensgezind met zijnen Bisschop, aan de *Ariaansche* twisten ook weinig of geen deel zal genomen hebben. En dit wordt ook bevestigd door die Kerkelijke Leerredenen, welke hij, in dit Tijdsverloop, gehouden heeft. Hij geeft in dezelven aan geene der beide partijën alleen gelijk; maar waarschuwt veel meer zijne Toehoorers, om zich niet te ergeren, dat Bisschoppen tegen Bisschoppen, Geestelijken tegen Geestelijken, en groote Volksmenigten tegen Volksmenigten, zelfs tot bloedvergieten toe, uitvaaren, alzoo dit in de H. Schrift voorzegd is geworden (§). Hij spreekt wel van verborgene Ketters, met welke de Kerk opgevuld was,

(*) SOCR. *Libr.* II. *Cap.* 8. SOZOM. *L.* III. *C.* 6.
(†) ATHAN. *Apol. contra Arian. T.* I. P. I. *p.* 138.
(§) *Catech.* XV. *pag.* 227.

was, daar door waarschijnlijk de *Eusebianen* verstaande (*); maar, behalven duidlijke blijken, dat hij zelfs met de *Katholijken* niet in alles voldaan was, is ook dit merkwaardig, dat hij noch het woord ὁμοούσιος in zijn onderwijs van CHRISTUS Godlijke hoogheid, noch de uitdrukking ὑποστασις, in ééne van die twee betekenissen gebruikte, naar welke men of *ééne* of *drie* ὑποστασεις in de Godheid leerde.

Bericht van zijne Katechesen of Onderwijzende Kerkredenen.

Doch, men kan de denkwijze van CYRILLUS best ontdekken uit zijne XXIII *Predikatiën* of Kerkredenen, welke hij, als *Ouderling*, gehouden heeft. Over derzelver echtheid is hevig getwist, en de *Benedictyner* TOUTTÉE (†), schrijft stout weg: „ De bewijzen, welke uit de *Katechesen* van CYRILLUS, ter verdediging van *Katholijke* Leerstellingen, getrokken worden, zijn zoo ongemeen duidlijk, dat eenige Protestanten, omdat zij de gekunstelde uitvluchten, met welke zij die zoeken te ontwijken, niet zeer vertrouwden, gedacht hebben, den knoop liever te moeten doorhouwen, dan ontknopen. Zij hebben daaröm eerst een vermoeden op den uitgever der *Katechesen* geworpen; maar naderhand gepoogd, dezelven aan CYRILLUS geheel te ontnemen, ten minsten gezocht aan te toonen, dat zij, door te vele bijvoegzelen, verminkt zijn, dan dat zij eenig gezag zouden kunnen behouden.". Doch, zoodanige gevolgtrekking zal niet ligt iemand goedkeuren, dewijl

(*) *l. c. pag.* 228.

(†) *Disf.* II. *de Catechef. S. Cyrilli C.* 2. *p.* XCVI.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wijl zij zoo gemaklijk kan omgekeerd worden, waar toe zoo vele voorbeelden gelegenheid geven, dat de Roomsch-Katholijken alleen daaröm een aantal waarlijk onëchte ſchriften voor echt willen gehouden hebben, omdat zij hunne Leerſtellingen daar in meenden te vinden. Ook doet zij thans niets meer ter zake, dewijl de Proteſtanten genoeg weten, hoe weinig 'er aangelegen zij, met dezen of genen der oude Kerkleeräaren in alles overëen te ſtemmen, die, met allen hunnen ijver en goede gezindheden, ſlechts matige Uitlegkundigen waren, en die met hun allen tegen de oudheid en het gezag der Heilige Schrift niet opwegen; die ook, dikwijls met het best oogmerk, maar door te zwakke oordeelkunde, zedert de tijden van KONSTANTYN *den Grooten*, te veel tot het bederf van het zuiver Christendom hebben toegebracht. Voor het overige heeft TOUTTÉE, over het geheel genomen, de echtheid van deze *Katecheſen* wel verdedigd, en de tegenwerpingen van RIVETUS (*) en anderen, zijn in de daad ook niet zoo gewigtig, dat zij niet kunnen opgelost en beäntwoord worden. HIËRONYMUS (†) bericht ons, kort na het overlijden van CYRILLUS, dat de *Katecheſen*, door hem in zijne jeugd opgeſteld, nog voorhanden waren; en vele andere volgende Schrijvers gewagen van dezelven, bijzonder van de XVIII eerſten; ook komt in dezelven niets voor, hetwelk niet met die tijden, en met de omſtandigheden van CY-

(*) *Crit. Sacr. Libr.* III. *Cap.* 1.

(†) *De Viris Illuſtr. Cap.* 112.

CYRILLUS, zou kunnen overëengebracht worden.

Deze Leerredenen, welke CYRILLUS, volgends HIËRONYMUS, heeft opgeſteld, (*compoſuit*,) (dit zal kunnen zijn, te vooren overdacht, of wel na het uitſpreken, uitgewerkt en opgeſchreven, zoodat het niet ſtrijdt met het gene in derzelver opſchrift gezegd wordt, dat hij ze voor de vuist heeft uitgeſproken;) worden *Katecheſen*, (κατηχησεις,) genoemd, omdat hij ze voor *Katechumenen*, (Onderwijzelingen,) of voor zulke Toehoorers, gehouden heeft, die dit nog onlangs geweest waren. Deze Leerlingen in het Christelijk Geloof werden, meesttijds, jaaren lang voorbereid, onderzocht, en onderwezen, eer men hen tot leden der Gemeente aannam. En het waren niet alleen leden uit den *Clerus*, (Geestlijkheid,) maar ook ſomtijds andere Christenen, die het opzicht en onderwijs over hen hadden, daaröm *Katecheten* of *Katechisten* genoemd (*). Deze Onderwijzelingen werden wel onder eenen algemeenen naam, (κατηχυμενοι, *Audientes*, enz.) begrepen, maar van de IVde eeuw af, werden zij in zekere klaſſen en trappen onderſcheiden. In de eerſte bevonden zich de *Toehoorers* in eenen engeren zin, (ακροωμενοι,) die het voorlezen der Heilige Schrift en de Predikatie mede bijwoonden. Tot de tweede behoorden de *Biddenden* of *Knielenden*, (γονυκλινουντες,) die ook bij het openlijk algemeen gebed tegenwoordig mogten zijn. Als eindelijk de tijd van den Doop naderde, legden zij, ten minſten in

(*) Zie II *Deel*, *Bladz.* 225.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

in de Gemeente te *Jeruſalem*, den naam van *Katechumenen* geheel af. Thans kwamen zij in de klaſſe der *Doopelingen*, (βαπτιζομενοι,) die ook nog andere namen hadden, bij voorbeeld: φωτιζομενοι, (*verlichten*,) omdat φωτισμος, de *verlichting*, in de taal der Kerken den *Doop* betekende; *Competentes*, omdat zij, gemeenſchaplijk, verzochten, tot den Doop toegelaten te worden; en *electi*, omdat zij uit het groot getal *Katechumenen* waren uitgekozen. Eerst werd hun de *Geloofsbelijdenis* bekend gemaakt en verklaard; welke zij bij den Doop moesten afleggen; in de Latijnſche Kerk gaf men hun ook eene uitlegging van het *Onze Vader*; verſcheidene oefeningen en ceremoniën, (bij voorbeeld, gebeden, vasten, bezweeringen, enz.) die men met hen verrichtte, moesten hen nog geſchikter maken voor de heilige handeling, die voor hen aanſtaande was, en waar van Paaſchen de gewoone plegtige tijd was. Met dezen waren nu niet meer gemeene *Katecheten*, maar de Biſchop zelf, of een *Presbijter*, die daar toe last van den Biſchop kreeg, onledig. Van dit alles vindt men wel in de zoogenoemde *Apostoliſche Inſtellingen* (*), en in de Beſluiten van verſcheidene Kerkvergaderingen, maar nergens volledíger berichten dan in de XVIII Kerkredenen van CYRILLUS, voor de Doopelingen, (φωτιζομενοι,) welke, waarſchijnlijk in het jaar 348, en wel in de veertigdaagſche vasten voor Paaſchen gehouden zijn.

Vóór

(*) *Libr.* VIII. *Cap.* 5, 6, 8.

Kort bericht van derzelver inhoud.

Vóór deze Leerredenen gaat eene *voorbereidende* Predikatie voor af, (προκαθηχησις,) tot het aanhooren der volgende: In dezelve roemt hij het voorrecht dezer Onderwijzelingen, terwijl God zeer geneigd is, hun wel te doen, doch God verwacht ook bij elk en een ieder *een oprecht voornemen*, volgends het zeggen van den Apostel: *den genen, die naar het voornemen geroepen zijn.* Hij wekt hen op, om oprecht te handelen, en zich te bekeeren. Men mag, zegt hij, zich niet meermaalen laten doopen, om het gene de eerſte keer verkeerd gedaan is, te verbeteren. *Alleen de Ketters worden herdoopt*, omdat hun Doop geen Doop is. *God eischt niets van ons, dan een goed voornemen.* Zegt niet: *Hoe zullen mijne zonden uitgedelgd worden?* Ik zeg u: *Door willen en gelooven.* Hij wil voorts, dat zij de *bezweeringen* aannemen, want, gelijk goud niet zonder vuur, zoo kan ook de ziel zonder *Exorcismen* niet gezuiverd worden. Dat hun het *gezicht bedekt* wordt, leerde hen, hun oog en hart voor omzwerven te bewaaren; alleen het oor was onverhinderd, om de zaligheid te ontvangen. Hij waarſchuwt hen, deze Leerredenen naarſtig bij te woonen, de verborgenheden, die hen daar in geleerd zullen worden, niet aan *Katechumenen* mede te deelen; hij wil, dat zij, zo zij komen, eer de *bezweeringen* beginnen, van Godzalige dingen ſpreken, en niet naar nieuwtjens vragen zullen; als de bezweeringen beginnen, behooren mannen en vrouwen afgezonderd te blijven, opdat alles met welvoeglijkheid geſchiede. De mannen mogen zitten-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

tende naar éénen uit hen luiſteren, die uit een Boek voorleest; of iet nuttigs ſpreken. De Maagden moeten ook ſamen iet zingen of lezen; maar zoo ſtil, dat men haar niet hoore. Vervolgends eindigt hij met de waarſchuwing, om zich voor den Helſchen Draak te hoeden, en de verleidingen der ongelovigen te verächten, beſluitende met eenen wensch, dat God het Handſchrift uitdelge, dat tegen hen is; dat hij hunne voorige zonden vergete; hen in de Kerk plante; tot zijne Krijgsknechten aanneme, hen vervulle met de Hemelſche zaken des Nieuwen Testaments, en hen het onuitwischbaar zegel des H. Geestes in eeuwigheid deelächtig make!

De *eerſte* Kerkreden, bij welke *Jeſ.* I. 16. *wascht u enz.* werd afgelezen, is ééne der kortſten, en genoegzaam tot de woorden toe met de zoo even gemelde van denzelfden inhoud, eene uitnodiging tot den Doop, en het waardig ontvangen van denzelven, waaröm zij ook ten opſchrift heeft: *Inleiding tot den Doop.* In dezelve dringt de Leeräar bijzonder aan op de *belijdenis van zonden*, en de wedergeboorte door het geloof: „ Indien iemand," zegt hij, „ van de hier tegenwoordig zijnde, hoopt, „ dat hij de genade van God misleiden kan, dan „ bedriegt hij zich zelven. God geeft het Heilige „ niet aan de honden, maar, *waar hij een goed* „ *geweten* ziet, daar deelt hij dit heil-aanbrengend „ en wonderbaar zegel, (den Doop,) mede, het- „ welk de booze Geesten vreezen, en de Engelen „ erkennen. Wie het ontvangen wil, moet zijn „ *eigen voornemen* medebrengen. Zoo als het bij „ eene

„ eene ſchrijfpen of pijl nodig is, dat iemand ze „ gebruikt; zoo heeft ook de genade den Geloovi- „ gen nodig. God plant en maakt nat, maar gij „ moet vruchten dragen." Thans, vervolgt hij, is het de tijd der *belijdenis of biecht*, belijdt dan, wat gij gedaan hebt, het zij het met woorden of daaden, bij dag of bij nacht, geſchied is.

In de *tweede* Kerkreden, welke ten opſchrift heeft: *Van de Boete, van de vergeving der Zonden*, en (in ſommige Handſchriften,) *van den Wederpartijder*, of den Duivel, en voor welke *Ezech.* XVIII. 20. enz. werd voorgelezen, vindt men een vervolg van den inhoud der eerſte. Terwijl hij zijne Toehoorers tegen de Zonde waarſchuwt, zegt hij onder anderen: Gij zijt wel niet alleen de aanvoerer tot ſlechte daaden; de Duivel geeft die ook in, maar hij kan niemand overweldigen, die zich daar toe niet laat verleiden. Ook waarſchuwt hij tegen wanhoop: Zegt niet! Mijne zonden zijn te groot, en te dikwijls bedreeven, zou God die vergeven willen? Bij deze gelegenheid noemt hij uit den Bijbel de voorbeelden op, van hun, aan wien grove zonden vergeven zijn; en voegt 'er bij: Dit is maar een deel der in de Schrift verhaalde barmhartigheid Gods; *maar wij weten niet, hoe veel hij aan de Engelen vergeven heeft; want ook aan dezen vergeeft hij, nademaal maar een eenige zonder zonden is, naamlijk* JESUS.

Ook kan de *derde* Predikatie van CYRILLUS aangemerkt worden, als een vervolg der beide voorgaanden. Zij heeft tot opſchrift: *Van den Doop*, en

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en tot Tekst, *Rom.* VI. 3, 4. maar de Doop wordt hier beſchreven, als het middel tot vergeving der zonden, waar van tot hier toe geſproken was. In dezelve verdienen deze gezegden aanmerking: „ Elk uwer zal van God, in tegenwoordigheid der „ tienduizenden Engelenſchaaren geſteld worden. De „ Heilige Geest zal uwe zielen verzegelen. Ziet, „ bij dit afwasſchen, niet op het bloote water, „ maar op de Geestlijke genade, die met hetzelve „ geſchonken wordt! Want, gelijkerwijze het gene „ men op de Altaaren der Afgoden brengt, eerst „ door de aanroeping der Afgoden ontreinigd wordt: „ *zoo verkrijgt ook het bloote water, eerst door de* „ *aanroeping des Heiligen Geests, des Zoons, en* „ *des Vaders, de kracht van heiligheid.* Wie met „ het Water gedoopt, maar niet met den Geest „ verwaardigd wordt, die heeft de volkomene ge- „ nade niet; en wie wel deugdzame werken ver- „ richt, maar niet het zegel des waters ontvangt, „ die kan in het Hemelrijk niet komen. — *Nie-* „ *mand kan zonder Doop zalig worden, behalven* „ *alleen de Martelaren.*"

Na deze Voorbereidings-Leerredenen, komt CYRILLUS in de *vierde*, nader tot zijn onderwijs, en geeft den Doopelingen een algemeen *Begrip van de Hoofdleerſtukken van het Christendom*; zijnde deze gewoonte het eerst door CYRILLUS in de Kerk te *Jeruſalem* ingevoerd, gelijk TOUTTÉE (*) gist, hoewel het niet waarſchijnlijk is, dat een jong Ouder-

(*) *Præloquium pag.* 50.

Herling, (*Presbijter*,) zich van eene nieuwe Leerwijze zou bediend hebben. Evenwel wist HIËRONYMUS van zoodanig gebruik niets, die zijnen Opvolger, den Bisschop JOANNES, verweet (*), dat hij, in éene Predikatie, over alle de Kerklijke Leerstukken gesproken had, hetwelk hij aan losheid of aan roemzucht toeschreef. Hoe het zij, deze Predikatie, die *Colos.* II. 8. ten Tekst heeft, voert bij THEODORETUS, en in sommige Handschriften, het opschrift: *van tien Leerstukken*, in anderen: *van elf*, gelijk dan over het algemeen de telling en opnoeming van dezelven niet altijd overëenkomt. CYRILLUS zegt, in de Inleiding, dat hij zijnen Hoorderen, om hun geheugen te hulp te komen, een Kort Begrip der Leere wil mededeelen. Dit doet hij in de volgende orde. *Van God*; van CHRISTUS; van dezen zegt hij: Men moet in hem, als den éénen en eeniggeborenen Zoon, God van God vóór alle tijden, en op eene onbegrijpelijke wijze geboren, geloven; hij is de Wijsheid en Kracht; de zelfstandige gerechtigheid Gods, die eeuwig aan de rechterhand des Vaders zit; en niet eerst na zijn lijden met dit voorrecht door hem gekroond is; hij mag niet van den Vader afgescheiden, noch uit beiden één *Persoon*, (ὑποστάσις,) gemaakt worden. —— *De Menschwording uit de Maagd* is het volgende Leerstuk, daar na, dat van het *Kruis van* CHRISTUS. CHRISTUS is, om ons van zonden te verlossen, waarlijk gekruist. Wilt gij dit loochenen, zegt de Re-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363 tot 476.

(*) Zie ons *Deel* VI. *Bladz.* 334.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Redenaar, dan zal dit gelukkig *Golgotha*, op hetwelk wij thans, om des Gekruisten wille, vergaderd zijn, (hij predikte, naamlijk, in de *Kerk der Opſtanding*, op *Golgotha*,) u wederleggen: en met het *hout* van zijn *Kruis* is *reeds bij ſtukken de geheele Wereld opgevuld.* Van CHRISTUS *Begravenis.* — Verders: *Hij is in de onderäardſche Gewesten nedergedaald*, om de *Rechtvaardigen* daar uit te verloſſen. Of wilt gij misſchien, dat wel de levenden zijne genade genieten; maar dat die genen, welke van ADAM af, zoo langen tijd, opgeſloten waren, bij voorbeeld: JESAIA, DAVID, SAMUËL, alle de Profeeten, JOANNES zelf, ook niet van hem verlost zouden zijn? Hij ſpreekt verders van de *Opſtanding* en *Hemelvaart* van CHRISTUS. Bij deze gelegenheid zegt hij: „ Wij willen ons dus niet ſchamen, over het Kruis van CHRISTUS. Wanneer een ander het verbergt, zoo tekent gij u daar mede op het voorhoofd, dan zullen de Duivelen, bij het aanſchouwen van dit Koninglijk teken, verre wegvlieden. Maakt dit teken, als gij eet en drinkt, als gij zit of ligt, of opſtaat, en bij alles, wat gij onderneemt. Nu gaat hij over tot de Leere *van het laatſte Oordeel*, en *van den Heiligen Geest*, van wien men even zoo moet denken, als van den Vader en den Zoon. Hier belooft de Redenaar, dat hij alle deze Leerſtukken van Godlijke Verborgenheden, door *plaatzen uit den Bijbel*, in het vervolg, zal bewijzen, *zonder welken men hem hier in volſtrekt niet behoeft te gelooven.* — *Van de ziel.* Deze heeft haren *vrijën wil*, is het heerlijkſte werk van

van God enz. *Vóór dat zij in deze Wereld kwam, had zij niet gezondigd; wij zondigen eerst in dezelve, uit vrijën wil*, enz. *Van het Ligchaam.* Men denke toch niet, dat een ander God hetzelve gemaakt heeft, en dat de ziel daar in, als in een vreemd vat, woont. — Als het ligchaam met eene heilige ziel verbonden is, dan is het een Tempel des H. Geests; en daaröm ontreinigt uw ligchaam niet door ondeugd! Deze vermaning tot kuischheid mag inzonderheid de ſtand der *eenzaamlevenden*, (των μοναζοντων,) en der *Maagden* ter harte nemen. Evenwel vermaant hij dezen, zich niet te verheffen, boven hen, die in *den geringeren ſtand des huwlijks leven*, enz. Ten aanzien der *ſpijzen* dwalen *velen*. Wanneer wij ons, bij het vasten, van wijn en vleesch onthouden, zoo doen wij dit niet uit afkeer daar tegen, maar in verwachting op eene belooning. Men moet derhalven hen niet verächten, die, om der zwakheid hunnes ligchaams wille, vleesch eten, of wijn drinken. *Klederen* moet men gebruiken, niet tot opſchik, maar enkel ter nodige bedekking. — *Van de Opſtanding.* Na vervolgends nog ééns van den Doop en de daar bij nodige bekeering, (λουτρον μετανοιας,) geſproken te hebben, ſpoort hij zijne Toehoorers aan, om alle deze Leerſtukken uit de *Heilige Schrift* te putten, en tevens van de Kerk te leeren, welke deze ſchriften zijn, van welken hij eene lijst opgeeft (*), hen tevens waarſchuwende voor de *Apokrijfe* Boeken, voor het Heidensch Bijgeloof en de Ketterijën. Op

(*) Zie VI *Deel*, *Bladz.* 107, 108.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Op dit algemeen voorſtel der Leerſtellingen, volgt nu, met de *vijfde* Preek, eene bijzondere ontvouwing en verklaaring van dezelven, naar de orde der *Geloofsbelijdenis*, (*Sijmbolum*,) welke thans aan de *Doopelingen* overgegeven werd, om ze van buiten te leeren, en die op *Zaturdag* der ſtille week van hen in het openbaar opgezegd werd. Deze Predikatie heet *over het Geloof*, omdat CYRILLUS in dezelve zich bepaalt, tot het woord: *Ik geloof*, of *wij gelooven*. CYRILLUS verheft en prijst het geloof en deszelfs vermogen. De grootheid van het geloof vertoont zich bijzonder in ABRAHAM. Deze is *niet alleen door de werken, maar ook door het geloof gerechtvaardigd geworden*. Verders zegt hij: *Hebt* gij weinig of geheel geen geloof, zoo bidt met de Apostelen, om de vermeerdering van hetzelve. Want, *iet hebt gij van u zelven*, maar dat uw geloof groot wordt, ontvangt gij van Hem. 'Er zijn *twee ſoorten* van geloof. De ééne beſtaat in de *toeſtemming, welke men aan de Leere van het Christendom geeft*, en waar door men zalig wordt. De *tweede* ſoort des geloofs wordt van CHRISTUS, *als eene bijzondere genade*, geſchonken. Daar toe behooren de gaven des Heiligen Geests. 1. *Kor.* XVI. 8, 9. *Hebt dus geloof op hem, hetwelk van u zelven komt, opdat gij ook dat geloof van hem verkrijgt, hetwelk meer dan menschlijke krachten werkt!* — Vervolgends gaf CYRILLUS thans aan de *Doopelingen* deze *Geloofsbelijdenis*, (*Sijmbolum*,) over, welke reeds te vooren in de Kerk te *Jeruſalem* in gebruik was, hoewel CYRILLUS ze geenszins opgeeft, als of zij van

van de *Apoſtelen* zelven was opgeſteld. Blijkens de enkele ſtukken en woorden, bij CYRILLUS, vergeleken met de opſchriften zijner Kerkredenen, was deze belijdenis van den volgenden inhoud:

„ Wij gelooven in éénen God, den Almagtigen „ Vader, den Schepper des Hemels en der Aarde, „ van alle zichtbare en onzichtbare dingen; en in „ *éénen Heere* JESUS CHRISTUS, den eeniggeboren „ Zoon van God; die uit den Vader waarachtig „ God, (volgends ſommige Handſchriften, waare „ Zoon,) vóór alle tijden geboren is; door wien „ alles gemaakt is; die in het vleesch gekomen, en „ mensch geworden is." (Het bijvoegzel: Uit eene Maagd en den Heiligen Geest, is onzeker.) „ Die gekruist en begraven is, ten derden dage op- „ geſtaan, ten Hemel opgevaren, en zit ter rechte- „ hand des Vaders; die in Heerlijkheid komen zal, „ om levenden en dooden te oordeelen; wiens Ko- „ ningrijk geen einde nemen zal; en in den *Heili- „ gen Geest*, den Trooster, (*Parakletus*,) die in „ de Profeeten geſproken heeft; en *éénen Doop der „ bekeering*, tot vergeving der zonden; en *ééne „ heilige Katholijke Kerk*; en de *Opſtanding des „ Vleeſches*, en het *Eeuwig Leven*."

Met de *zesde Predikatie* over *Jeſ.* XLV. 16, 17. begint eigenlijk de verklaring der bijzondere Leerſtukken dezer Geloofsbelijdenis. Deze bepaalt zich tot de woorden *in éénen God*, waaröm zij ten titel voert περὶ θεοῦ μοναρχίας, over de alleenheerſchappij van God, als ook καὶ περὶ αἱρέσεων, en over de Ketterijën. Te weten, na de verklaring van de

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Leere van God, is het grootſte gedeelte dezer Kerkreden aangevuld, met een verhaal en wederlegging der Ketters, beginnende met SIMON *den Toveraar*, als *den uitvinder van alle Ketterij*; bij gelegenheid, dat hij van MANES meldt, dat deze den God des O. T. de menſchen laat verblinden, merkt hij aan, dat dit in meer dan éénen zin, maar bijzonder naar 2 *Kor.* IV. 4. van God alszins gezegd kan worden, nadien het hetzelfde betekent, als de Heerlijkheid van het Euängelie voor die genen verbergen, die geene echte Leerlingen van CHRISTUS zijn. *Zoo* verklaaren wij, vervolgt hij, aan geenen Heiden die Verborgenheden, welke den Doopelingen thans in de Kerk worden voorgedragen, en ſpreken zelfs daar van tot de *Katechumenen* niet duidlijk.

Het volgende woord der Geloofsbelijdenis, *Vader*, levert de ſtof tot de *zevende Predikatie*, naar den Tekst *Efez.* III. 14. Daar in, zegt de Redenaar, onderſcheiden wij ons van de Jooden, dat wij den éénen God, dien zij met ons gelooven, *ook* als den Vader van JESUS CHRISTUS erkennen. Het woord *Vader* voert reeds het denkbeeld des *Zoons* met zich. Onëigenlijk is God de Vader van velen; maar in natuur en waarheid is hij alleen, van eeuwigheid, de Vader van zijnen eeniggeborenen Zoon.

In de *achtſte Predikatie* breidt hij zich, naar den Tekst *Jer.* XXXII. 19. uit, over het woord *Almagtig*, of eigenlijk, den *Albeheerſcher*, (παντοκράτωρ.) Alles, zegt hij, is aan God onderworpen, alleen niet de Zoon en de H. Geest.

Met de *negende*, over *Job.* XXXVIII. 2. komt

CY-

CYRILLUS tot de woorden der Geloofsbelijdenis: *Schepper van Hemel en Aarde, van alle zichtbare en onzichtbare dingen.*

De *tiende Kerkreden* maakt over 1 *Kor.* VIII. 5. met de woorden: *éénen Heere* JESUS CHRISTUS, een begin van de Leere van CHRISTUS. Hij wordt CHRISTUS genoemd, *omdat hij van den Vader eeuwiglijk tot het bovenmenschlijk Priesterſchap gezalfd is*; JESUS betekent in het *Hebreeuwsch*, *Zaligmaker*, in het *Grieksch*, *Geneesmeester*. JESUS voert ook vele andere namen enz.

Het vervolg dezer Leere is vervat in de *elfde Kerkreden*, over *Hebr.* I. 1. en de woorden der belijdenis: *den eeniggeboren Zoon van God*, tot de woorden: *door wien alles gemaakt is.* Hier bewijst CYRILLUS, dat CHRISTUS de natuurlijke Zoon van God is; hij is van eeuwigheid, op eene onbegrijpelijke wijze, den Vader in alles gelijk, God uit God. *Heden* geteeld, betekent de eeuwigheid. Wij noemen hem daaröm ook, met de Schrift, den *eeniggeborenen.* Hier moet men alle menschlijke begrippen ter zijde ſtellen; niet aan zekeren tijd, aan een' oorſprong van Vader worden, aan een uitgeſproken woord enz. denken. Wij nemen ook niet op ons, te zeggen, hoe hem de Vader geteeld hebbe; maar dat hij, op deze of die wijze, niet geteeld is. Geen Schepzel verſtaat dit; en de Heil. Geest, die toch de diepten Gods kent, heeft daar van in de H. Schrift niets gezegd. Schaamt u dan niet, hier uwe onwetendheid te bekennen! Gij kunt toch niet ééns verklaren, waar in de hooger klaſſen der Engelen beſtaan.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Daaröp volgt in de XII Leerreden de Leere van CHRISTUS *Menschwording* over *Jes.* VII. 10, 14. Hier ſpreekt de Redenaar van de Jooden en Ketters. Zij vragen ons, zegt hij, *om welke gewigtige redenen God een Mensch geworden is?* of het, *over het algemeen, voor de Godlijke natuur betaams, onder de menſchen te leven?* en *of het mogelijk is, dat eene Maagd zonder eenen man baaren kan?* Op de eerſte dezer vragen, mogen de Profeeten antwoorden, want ik kon partijdig ſchijnen. Zij leerden dan, dat de nijd des Duivels, het grootſte van Gods werken, den mensch, toen deze in het Paradijs danste, daar uit verdreven heeft, daar bij waagde hij zich aan de zwakkere EVA, die nog *Maagd* was. Hier uit ontſtond een algemeen verderf van het menschdom, zelfs van het uitverkozen volk. De Profeeten baden God om de geneezing dezer groote wond, en hij beloofde dit; en nu verkondigden zij zijnen Zoon, als den *Geneesmeester van het menschdom*, die tot zijnen Tempel komen zou enz. *De tweede reden* zijner menschwording was, opdat wij hem zouden kunnen genieten, dewijl wij anders niet in ſtaat waren, hem te zien, zoo als hij is. *Andere redenen* waren dezen, opdat hij den Doop heiligen, wonderen doen, de dood, door eene Maagd ingevoerd, ook komende van eene Maagd, overwinnen; in plaats der Afgodsbeelden, zich als waaren God en mensch ter verëering voorſtellen; ons door het vleesch, waar van zich de Duivel tot een werktuig tegen ons bediende, zoude verloſſen; en eindelijk, dewijl hij voor ons wilde lijden, en de Duivel hem niet aan-

aangevallen zou hebben, indien hij hem gekend had; dus zijn ligchaam den dood als een lokäas voorgeworpen kon worden, opdat, wanneer de Draak geloofde, hem te kunnen verflinden, hij ook de overigen weder zou moeten overgeven, die hij reeds verflonden had. De mogelijkheid der menschwording van CHRISTUS bewijst hij tegen *Jooden* en *Heidenen*, tegen dezen uit hunne eigene Fabelen, tegen de *Jooden*, uit het voorbeeld der onvruchtbare SARA. Het befluit der Predikatie is een bewijs, dat CHRISTUS niet van man en vrouw, maar toch een waar mensch geboren is, en eene aanprijzing van een kuisch leven.

De XIII *Predikatie* handelt over de *Kruisiging* en *Begravenis* van CHRISTUS, naar *Jef.* LIII. 11. Hier vermaant hij onder anderen zijne Toehoorers, dat, wanneer zij met Ongeloovigen over het *Kruis* van CHRISTUS willen twisten, zij vooräf het teken des Kruis moeten maaken, dan zullen de vijänden verftommen. Ook verzekert hij, dat de Moordenaar aan het Kruis, eer dan ABRAHAM, MOSES, en de Profeeten, in het Paradijs geweest is. Dus verzoende CHRISTUS, (ειρηνοποιησας,) door zijn Kruisbloed, het gene in den Hemel en op Aarde is. Want wij waren vijänden van God door de zonde, en hij had vastgefteld, dat de zondaar fterven zoude. Derhalven moest één van beiden gebeuren; of God moest, volgends zijne waarheid, allen dooden; of naar zijne menfchenliefde zijn vonnis opheffen. Doch, zie hier Gods wijsheid! hij wist de waarheid van zijn vonnis, en ook de werkzaamheid zij-

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ner Goedheid, te handhaaven. CHRISTUS droeg onze zonde in zijn ligchaam op het Kruis, opdat wij, door zijne dood, der zonde afgeſtorven, der gerechtigheid leven zouden. Wij willen derhalven ons niet ſchamen, den Gekruisten te belijden; en laat ons het teken van zijn Kruis toch heel dikwijls gebruiken! — Zelfs in deze vergadering heeft zijn heil-aanbrengend teeken, het Kruis, u geleid. Dit heeft zoo vele volken bedwongen, of verlicht; het geneest nog heden zoo vele ziekten, verdrijft den Duivel, en vernietigt de bedrieglijke Tooverijën; ook zal het ééns met JESUS aan den Hemel verſchijnen. JESUS begravenis, en de plaats derzelve, is ook door de Profeeten voorzegd enz.

Thans komt de Leeraar, in de XIV Predikatie, naar aanleiding der *Geloofsbelijdenis*, en den Tekst, 1 *Kor.* XV. 1-4. tot de *Opſtanding van* CHRISTUS, zijne *Hemelvaart*, en *zitten ter Rechtehand van God.* De eerſte bewijst en verdedigt hij, bijzonder tegen de *Jooden*; van de *Hemelvaart* ſpreekt hij ſlechts kort; en over het zitten des Zoons aan Gods rechtehand, zegt hij, mag men geen diep onderzoek ondernemen, dewijl het onbegrijpelijk is.

De laatſte Leerſtellingen van CHRISTUS, zijne *wederkomst ten Oordeele*, *en de eeuwigheid van zijn Rijk*, maakt den inhoud uit der XV *Kerkreden*, over *Dan.* VII. 9. 13. Daar in ſpreekt hij bijzonder van de tekenen der tijden, welke JESUS laatſte komst vooräf zullen gaan, en van den *Antichrist*, hetwelk hij, zegt hij, niet ontleend heeft uit een *Apokrijf*. Boek, (misſchien meent hij de *Openba-*

Digitized by Google

baring van JOANNES,) maar uit DANIEL enz.

Wanneer de Onderwijzer, in de XVI *Predikatie*, over den *Heiligen Geest* handelt, naar 1. *Kor.* XII. 1, 4. volgg. merkt hij vooráf aan, dat men waarlijk eene Geestlijke gave nodig hebbe, om van den Heiligen Geest behoorlijk, naar de Schrift, te ſpreken, dewijl men, zoo als CHRISTUS verzekert, hier in gevaar van eene onvergeeflijke zonde zou kunnen vervallen. Hij ſtelt dus vast, dat, even gelijk 'er één God de Vader, en één eeniggeboren Zoon van God is, 'er dus ook maar één Heilige Geest zij. Deze is de grootſte kracht, iet Godlijks, en onnaſpeurlijk. Want, hij leeft, is iet verſtandigs, en heiligt alles, wat van God door CHRISTUS gemaakt is. Hij verlicht de zielen der rechtvaardigen; hij was in de Profeeten des Ouden Testaments, en in de Apostelen des Nieuwen. Ten tijde des Doops wordt hij mede in de Heilige Drieëenheid begrepen; onze hoop is op hem, zoo als op den Vader en Zoon, gegrond. Vervolgends ſpreekt hij van de dwalingen omtrent den Heiligen Geest, van SIMON *den Tooveraar* tot MANES toe; dan van zijne werkingen; en eindelijk beſluit hij: „ Zoo velen gij hier tegenwoordig zijt, in zoo velen werkt hij; maar op eene voor elk in het bijzonder paſsende wijze, en dit geldt ook van de geheele Christenheid. Stijgt dan, zo gij kunt, met uwe gedachten, op in den *eerſten Hemel*, en beſchouwt daar de zoo ontelbaare duizenden van *Engelen!* Klimt nog hooger, als gij kunt! beſchouwt de *Aartsëngelen*, *de Geesten*, *de Magten*, *de Heerſchappijën enz.* *Aan de-*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dezen allen is de Paracletus van God ten Opzichter, Leeräar, en Heiligmaaker gegeven. Geen Schepzel is hem in waardigheid gelijk; zelfs alle de heirſchaaren der Engelen kunnen met hem niet vergeleken worden."

In de volgende XVII *Kerkreden* vervolgt hij, naar 1 *Kor.* XII. 8. dit onderwerp; en zegt van den H. Geest, dat hij geen bloote adem, of een woord van den Vader en den Zoon zij enz. De Leeräar eindigt, met eene vermaning aan zijne Hooreren tegen huichelarij, en belooft hun de zaligheid, indien *zij bij* het geloof volharden. Wanneer gij, zegt hij, ten tijde des Doops, tot Bisſchoppen, Onderlingen, of Kerkedienaaren gaat, (want de genade wordt overäl medegedeeld, op dorpen en in ſteden, door onwetenden en geleerden, door dienstbaaren en vrijën, dewijl zij niet van menſchen is, maar van God door menſchen geſchonken wordt,) zoo ziet niet op het gezicht des zichtbaaren mensch, maar gedenkt aan den Heiligen Geest! enz.

Eindelijk verklaart CYRILLUS, in de XVIII Leerreden, over *Ezech.* XXXVII. 1. de laatſte Leerſtukken der Geloofsbelijdenis, van de *Katholijke* of *algemeene* Kerk; van de *Opſtanding* en van het *eeuwig leven*. Eerst handelt hij van de *Opſtanding*, en betoogt derzelver mooglijkheid en waarheid. Onder anderen brengt hij hier bij, als een Beeld der Opſtanding, den Vogel *Phoenix*, uit wiens vergane ligchaam, zoo als KLEMENS van *Rome* en anderen melden, een worm, en vervolgends een vogel voor komt. Na de verhandeling over de Opſtanding, zei

d

de CYRILLUS de Geloofsbelijdenis op nieuw op, en liet die vervolgends door de *Doopelingen* van buiten opzeggen. Daar na ſpreekt hij van de *Katholijke*, (*algemeene*,) Kerk, en geeft de redenen op, waaröm zij de *algemeene* als ook *heilig* heet. Eindelijk ſpreekt hij van het *eeuwig leven*. Na dit alles belooft hij zijnen Hooreren, nog een bijzonder voorbereidend onderwijs, over de plegtigheden bij den Doop, in den nacht voor het Feest der Opſtanding, wanneer zij denzelven ontvangen zouden; als ook hoe eerbiedig zij van den Doop tot het *Altaar*, dat is, tot het gebruik des *Heiligen Avondmaals*, behoorden over te gaan; maar voornaamlijk terſtond na het Feest, bijzondere Leerredenen, waar in hij hun alles, wat met hen verricht is, verklaaren en hun voorſchriften van hun toekomend gedrag geven zal. Beſluitende alles met vermaningen, opwekkingen, en heilwenſchen.

De gemelde belofte is door hem vervuld, gelijk men uit zijne *vijf laatſte Katecheſen* ziet, van de *negentiende* af, welke, in tijd, bedoeling, en inhoud, bijëenhooren, en daaröm de *vijf Myſtagogiſche*, (μυσταγωγικαι,) genoemd worden, omdat daar in de *Myſteriën*, (*geheimniſſen*,) of de plegtigheden, die alleen den Geloovigen bekend waren, van den *Doop*, de *Zalving*, en het *Avondmaal*, verklaard worden. Zij heeten ook de *Predikatiën tot de Nieuwgedoopten*, (προς τους νεοφωτιστους,) omdat zij voor dezen in de Paaschweek gehouden zijn.

In de eerſte dezer *Predikatiën*, over 1. *Petr.* V. 8.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

8. verklaart CYRILLUS hun de *gebruiken*, welke met hen verricht waren, in den *Voorhof der Doop-kapel*, (βαπτιστηριον.) Hier uit leeren wij, dat de Doopelingen, *tegen het Westen geplaatst*, *den Duivel afzworen*, dat is, zegt CYRILLUS *hem zelven*, dat gij zijne Magt en Rijk, hetwelk van CHRISTUS verstoord is, niet meer vreest, en dat gij hem voor de listige slang, de oorzaak en aanstoker van alle kwaad houdt; van *zijne werken*, van alle zonden afstand doende; van *alle zijne pracht*, (πομπη,) schouwspelen, beestengevechten, renspelen, enz. Hier toe behooren ook vleesch, brood, en andere dingen, die bij de plegtigheden der Afgoden uitgereikt worden, en die door de aanroeping der onreine Geesten bevlekt zijn. „ Want, gelijkerwijs het Brood „ en Wijn, in het *Avondmaal*, vóór de aanroeping „ der Heilige Drieëenheid, gemeen Brood en ge„ meene Wijn is; maar, na gedaane aanroeping, „ het Brood, het Ligchaam van CHRISTUS, en de „ Wijn, zijn Bloed is; even zoo worden ook zulke „ spijzen, die tot den omslag des *Satans* behooren, „ alhoewel zij op zich zelven van geheel gemeen „ gebruik zijn, door de aanroeping der *Demons*, „ onrein;" eindelijk *van allen dienst des Satans*, Waarzeggerij, Tooverkunsten, enz. Dus alle verbond met den *Satan* verbroken zijnde, werden zij gewend *naa het Oosten*, het gewest des lichts, en legden dan deze korte Geloofsbelijdenis af: *Ik geloof in den Vader, Zoon, en den Heiligen Geest; en eenen Doop der bekeering.*

De *tweede* van deze *Predikatiën*, verklaart over *Rom.*

Rom. VI. 3-14. de gebruiken, die plaats hadden, *binnen de Doopkapel*, tot den *Doop* zelven toe. Hier trokken de Dopelingen hunne *klederen* uit, en *werden met den bezworen olie, van het bovenſte haair des hoofds, tot het onderſte deel des ligchaams gezalfd*, en vervolgends, *tot het Heilig Bad des Godlijken Doops*, (de Doopvonte, κολυμβηθρα,) geleid, waar ieder hunner *gevraagd* werd: of *hij geloofde in den naam des Vaders, des Zoons, en des Heiligen Geests?* en daar op *driemalen in het water ondergedompeld.*" Niemand denke, zegt CYRILLUS, dat *de Doop* alleenlijk beſtaat in de genade van de *Vergeving der Zonden*, en der *aanneming tot Kinderen*, zoo als de *Doop* was van JOANNES *den Dooper*; wij weten veel meer, dat de *Doop van* CHRISTUS, gelijk zij van zonden reinigt, en de gaven des Heiligen Geests ſchenkt, ook een *tegenbeeld* of *uitdrukking* is *van zijn lijden*; gelijk PAULUS leert *Rom.* VI. 3, 4.

Van de *Zalving* der Nieuwgedoopten handelt hij in de *derde* dezer Predikatiën nog *opzetlijk* over 1 *Joann.* II. 20-28. Hij herinnert hen, dat zij thans *Christenen*, (χριϛοι, *Gezalfden*,) zijn, nadat zij het tegenbeeld van den Heiligen Geest ontvangen hebben, met welken CHRISTUS, bij zijnen Doop, gezalfd was. Zij behoorden dit dus voor geene gemeene zalve te houden. Want, gelijkerwijs het Brood in het Avondmaal, na de aanroeping van den Heiligen Geest, geen gemeen Brood, maar het Ligchaam van CHRISTUS is; zoo is ook deze heilige zalve, na zoodanige aanroeping, geene gemeene zal-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zalve meer; maar de genadegave van CHRISTUS en den Heiligen Geest, die door de tegenwoordigheid zijner Godheid krachtig geworden is.

Naardien het gebruiken van het H. Avondmaal bij de Nieuwgedoopten terstond op de tot hier toe beschrevene plegtigheden volgde, besteedt CYRILLUS daar aan de *vierde Mystagogische Predikatie*, over 1 *Kor.* XI. 23. Enkel dit voorgelezen onderwijs van PAULUS, zegt hij, is genoegzaam, om uw Geloof, ten aanzien der Godlijke Verborgenheid, waar door gij met CHRISTUS één Ligchaam en één Bloed zijt geworden, (συσσωμοι και συναιμοι,) alle volkomenheid te geven. Hij zelf heeft gezegd: dit is mijn Ligchaam, en mijn Bloed; wie zou daar nu aan twijfelen? *Water had hij te vooren in Wijn veränderd*; en zou hij niet geloofwaardig zijn, wanneer hij *Wijn in Bloed verändert*? — Laat ons dit dus, met volle zekerheid, als het Ligchaam en Bloed van CHRISTUS nemen! Want *in de gedaante van Brood* wordt u het *Ligchaam*, en *in de gedaante van Wijn*, *het Bloed* gegeven. Zoo worden wij *Christusdragers*, dewijl zijn Ligchaam en Bloed door onze leden verdeeld is; zoo worden wij, volgends 2 *Petr.* I. 4. der Godlijke natuur deelachtig. CHRISTUS zeide éens tot de *Jooden*, *indien zij zijn vleesch niet aten*, *en zijn bloed niet dronken*, zouden zij geen leven in zich hebben. Maar, alzoo zij *deze woorden niet Geestlijk verstonden*, ergerden zij zich daar aan, en keerden terug, dewijl zij *geloofden*, *dat hij hen vermaande*, *vleesch te eten*. De Toonbrooden van het Oude Testament hebben met hetzelfde hun oogmerk

merk bereikt; maar in het Nieuwe, is 'er een hemelsch brood, en een heilzame beker, welke ligchaam en ziel heiligen. Want, zoo als het brood voor het ligchaam voegt, zoo voegt ook het woord voor de ziel. Merkt het dus niet aan als gemeen brood en wijn! Alhoewel uw *gevoel* u daar toe verleiden mogt, maak echter uw geloof des te vaster! *oordeel niet* naar den *ſmaak*, maar gelooft zonder twijfelen, dat gij met het ligchaam en bloed van CHRISTUS verwaardigd zijt geworden. DAVID zal u dit zeggen, in de woorden *Pſalm* XXIII. 8: „ Gij richt de tafel voor mijn aangezicht, tegen „ over mijne tegenpartijders." Vóór de komst des Heeren hadden de *Demons* den menſchen eene zeer onreine tafel toegericht; daar tegen wordt de *Myſtiſche* en *Geeſtlijke* tafel des Heeren overgeſteld. De woorden van DAVID: „ Gij zalft of maakt mijn „ hoofd vet met olie," doelen op het zegel aan uw voorhoofd; en de volgende: „ Mijn beker is „ overvloejende," doelen op den beker, dien JESUS zegende, en zijn Bloed noemde. — Gelooft dus, na dit onderwijs, zeker, *dat het ſchijnbaare brood niet brood is, alhoewel de ſmaak het voelt, maar het ligchaam van* CHRISTUS; en *dat de ſchijnbaare wijn niet wijn is, alhoewel de ſmaak het zoo begeert, maar het bloed van* CHRISTUS.

In de XXIII of Vde *Myſtagogiſche* Predikatie, maakt CYRILLUS een beſluit van zijn onderwijs, met de verklaring *der plegtigheden, onder welken het Avondmaal gehouden* en uitgedeeld werd, over 1 *Petr.* II. 1. De *Diakon* bood den *Priester* en

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Ouderlingen, rondóm het Altaar ſtaande, water aan, om de handen te waſſchen; daar na riep de *Diakon*: Neemt en groet elkanderen met eenen kus. Verders riep de Priester: *De harten naa booven!* en de Gemeente antwoordde: *Wij hebben die op den Heere!* De Priester: *Laat ons den Heere danken!* De Gemeente: *Het is billijk en goed.* Hier op volgde de Lofzang, (Θεολογια.) Nadat wij ons, dus gaat CYRILLUS voort, door dezen heiligen Lofzang geheiligd hebben, *bidden wij God, dat hij den Heiligen Geest op de geöfferde gaven zende, opdat hij het brood tot een ligchaam van* CHRISTUS, *en den wijn tot zijn bloed make.* Want, het gene de Heiligen Geest aanraakt, dat is *geheiligd* en *veränderd*. Wanneer nu het *Geestlijk Offer, de onbloedige Godsdienst* (*) geſchied is, dan *bidden wij* tot God, over dit Verzoenings-Offer, om den algemeenen *vrede* der Kerke, om den *welvaart der Wereld*, voor den *Keizer*, voor de *Soldaaten*, de *Kranken*, en *Ongelukkigen*; met één woord, wij bidden voor allen, die *hulpe nodig* hebben, en *dragen dit offer op*. Vervolgends gedenken wij ook de genen, die *ontſlapen* zijn; vooreerst de *Patriarchen*, *Profeeten*, *Apostelen*, en *Martelaren*, dat *God door hunne voorbidding ons Gebed aanneme*. Daar na bidden wij voor de *Heilige Vaderen* en *Biſſchoppen*, en voor allen, die onder ons geſtorven zijn, nademaal wij gelooven, dat *dit Gebed aan deze zielen tot groot*

(*) CYRILLUS meent met deze uitdrukking het zoo evengemelde Gebed, om den H. Geest.

groot voordeel ſtrekt, terwijl het heilig en ontzagbaar Offer voor ons ligt. Ik weet wel, dat velen zeggen: Wat baat het eene ziel, het zij dan dat zij in zonden of zonder zonden uit de Wereld is gegaan, dat aan haar in het Gebed gedacht wordt? Maar, wanneer een Koning lieden, die hem beledigd hebben, uit het land bant, en anderen brengen hem voor dezelven eene kroon ten geſchenk; zal hij hun niet eene verzachting van ſmart toeſtaan? Zoo *offeren wij Gode voor de Overledenen*, alhoewel zij zondaars zijn, CHRISTUS, die voor onze zonden geſlacht is, en zoeken voor hen en voor ons zijne barmhartigheid te verwerven. Vervolgends ſpreken wij het Gebed, hetwelk CHRISTUS zijnen Leerlingen overgegeven heeft. (Bij deze gelegenheid verklaart CYRILLUS het *Onze Vader* kortlijk, en ſchijnt door *daaglijksch brood* het Heilig Avondmaal te verſtaan.) Dit geſchied zijnde, zegt de Priester: *Het Heilige voor de Heiligen!* Het geöfferde, naamlijk, is heilig; ook zijt gijlieden heilig, nademaal gij des Heiligen Geests waardig geacht wordt. Gij zegt hier op: *Eén is heilig! één is onze Heer*, JESUS CHRISTUS! Thans hoort gij den Zanger, die u met het Godlijk Lied nodigt, om aan de Heilige Verborgenheden deel te nemen: *Smaakt en ziet, hoe goed en vriendelijk de Heer is!* Gij behoort niet brood en wijn, maar het *tegenbeeld*, (ἀντίτυπον,) des *ligchaams* en *bloeds* van CHRISTUS te ſmaaken. Wanneer gij nu nadert, zoo komt niet, met uitgeſtrekte vlakke hand; of met uitgebreide vingeren; maar legt de linkehand,

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

als een troon, onder de rechte, die den Koning ontvangen zal. Neem met deze holle hand het ligchaam van CHRISTUS, en antwoord: *Amen!* Hebt gij nu uwe oogen, door deszelfs beschouwing, geheiligd: zoo geniet het; maar pas wel op, dat *gij* 'er niets van verliest: Want, dit zou het zelfde zijn, als of gij schade leedt aan uwe ledenmaten. Nader vervolgends den kelk des bloeds; alleen steek de handen niet uit; maar buig u, met de houding van aanbidding en veréering; zeg *Amen*, en geniet het bloed van CHRISTUS. Zo 'er van het vocht nog iet aan uwe lippen kleeft, raak dat met de handen aan, en heilig, op deze wijze, de oogen, het voorhoofd, en de overige zinnen. Eindelijk, *wacht* op het gebed, en dank God voor de *geschonkene* genade. Neemt deze Leere onveränderlijk waar! Scheidt u niet van de Kerkelijke gemeenschap, en berooft u zelven, door eene zondige bevlekking, van deze Heilige en Geestelijke Verborgenheden niet!

Beoordeeling dezer Katechesen, of Predikatiën.

Men zal zich wel niet verwonderen, dat *Schrijvers*, die de Roomsche Kerk zijn toegedaan, zoo veel op hebben met deze *Katechesen* van CYRILLUS; welke zij aanmerken, als het beste en gewigtigste werk der Oudheid, geschikt ter wederlegging van alle, ook der nieuwste, Ketterijën, en bevattende de naauwkeurigste hoofdsomme der Christelijke Leere in zich; wanneer men overweegt, hoe na hij, in Kerkelijke gebruiken, Godzalige oefeningen, en leerstellige spreekwijzen, voornaamlijk, met betrekking tot het Heilig Avondmaal, bij de *Roomsche* Kerk schijnt te komen. Ondertusschen is de schijn grooter,

ter, dan de zaak. Het is waar, CYRILLUS ſpreekt van eene *verandering van brood en wijn in het H. Avondmaal*, maar de vergelijkingen, waar mede hij deze gezegden opheldert, zijne verklaring van *Geestlijk gebruik*, de gezwollene ſchrijfſtijl, die hem niet alleen, maar ook ver de meeste Kerkleeraaren van dezen tijd eigen is, bijzonder omtrent het Avondmaal, hetwelk zij als eene ontzagbare verborgenheid poogen voortedragen, maken het moeilijk, om vast te bepaalen, welke eigenlijk de zin en mening zijner woorden zij; en dit alleen, kan men, met ſchijnbaren grond, zeggen, dat zijne uitdrukkingen en ſoortgelijken van zijne tijdgenoten, den weg gebaand en aanleiding gegeven hebben, tot leerſtukken, welke eerst vijf of zes eeuwen na CYRILLUS in de *Latijnſche* Kerk begonnen bekend en geliefd te worden (*). Eigenlijk geſproken, kan men ook zijne *Katecheſen* niet aanmerken, als een *geheel ſamenſtel der Chriſtelijke Leere*, waar voor ſommigen ze hebben aangezien, als of Predikatiën daar toe geſchikt waren; zij behelzen ook geen' *Katechismus der Leere*, in dien zin, in welken wij dit woord gewoon zijn te nemen; desniettemin blijven zij voor ons gewigtig, de-

(*) Men vergelijke hier, aan de ééne zijde TOUTTÉE *Diſſ.* II. *de variis Cyrillianæ Doctrinæ Capitibus pag.* CXXX-CCL. Aan den anderen kant J. A. ERNESTI *Antimurator. pag.* 43. en SAL. DEYLING *Diſſ. Cyrillus Hieroſol. a corruptelis Pontificiis, quas recentiſſimus ejus elucidator* ANT. AUGUSTIN. TOUTTÆUS, *aliique ei adfinxerunt, vindicatus.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dewijl wij 'er uit zien, hoe men gewoon ware, ten dien tijde, de Leerſtukken in de Gemeente van *Jeruſalem*, openlijk voor te dragen en te behandelen. Voorts kan men de verklaringen en uitbreidingen, welke CYRILLUS, in dezelve, van de oude Geloofsbelijdenis geeft, met vrucht vergelijken, met de uitleggingen van RUFINUS over dezelve, van welken wij elders (*) geſproken hebben. Ook heeft de Leeraar van *Jeruſalem* nog verſcheidene zaken, die hem aanprijzen. Hij wil, bij voorbeeld, geene andere bron van het Christelijk Geloof dulden of gelden laten, dan de Heilige Schrift; hij bezit eene niet geringe gave van duidlijkheid en nadruk. Eindelijk zijn deze Kerkredenen rijk in *berichten van* Kerkelijke gewoonten en plegtigheden, *en* verſpreiden een ongemeen licht omtrent de denkwijze dier tijden. Maar aan den anderen kant, ontdekt men niet min gebreken, door CYRILLUS in de *Katechefen* begaan. In dezelven komt veel voor, hetwelk min geſchikt was voor zijne Toehoorers; *zij zijn* ook meest al te *lang* en *te zeer gerekt*; op vele plaatzen leest men eene *opëenſtapeling* van Schriftuurplaatzen, waar eene goede en oordeelkundige keuze derzelve plaats behoorde te hebben. Gedwongene *Allegoriën*, en geweldig *verdraaide toepaſſingen* van het Oude Testament, op plaatzen en gebeurenisſen van het nieuwe; uitweidingen en verhalen van *Ketters*; ook te *grote ligtgelovigheid*. Voornaamlijk ſchrijft hij, over het geheel, te groote kracht

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 328.

kracht toe, aan zekere Kerkelijke gebruiken, zoo als, bij voorbeeld, aan de zalving na den Doop, of het (χρισμα,) *vormsel*; gelijk men het naderhand genoemd heeft, toen men het gene in het eerst enkel eene zinbeeldige plegtigheid was, die volgends TERTULLIANUS (*) op eene inwijding tot een Geestlijk Priesterschap doelde, als eene mededeeling van de gaven des Heiligen Geests aanmerkte, en van eene zinbeeldige plegtigheid tot een *Sacrament* of *Leerstuk* gemaakt heeft, enz. Voorts kan men zijn dikwijls zichtbaar gebrek aan orde, nodeloze herhalingen, tegenstrijdigheden, en verkeerde aanhalingen van Bijbelplaatzen, niet zoo gemaklijk, gelijk TOUTTÉE doet, daar mede ontschuldigen, dat hij deze Kerkredenen voor de vuist gehouden heeft.

CYRILLUS wordt Bisschop te Jerusalem. Verschillende verhalen daaromtrent.

Eindelijk werd CYRILLUS, die, behalven deze Kerkredenen, als Ouderling der Gemeente te *Jerusalem*, nog zoo vele anderen gehouden heeft, omtrent het jaar 350, tot derzelver *Bisschop* aangesteld. „Na het overlijden van MAXIMUS," zoo schrijft HIËRONYMUS (†), „drongen de *Arianen* in deze Gemeente in. De eerste onder hen, CYRILLUS, wien MAXIMUS tot Ouderling, (*Presbijter*,) gewijd had, kreeg van AKACIUS en de overige *Arianen* de belofte, van Bisschop te zullen worden, onder voorwaarde, indien hij de van MAXIMUS ontvangene inwijding verzaken zou. Hij nam dus openlijk,

(*) *De Bapt. Cap.* 7.

(†) *Chron. ad Ann.* 349. Verg. *de Viris Illustr. C.* 112.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

lijk, in de Kerk, het ambt van eenen *Diakon* waar; en voor deze godloosheid werd hij met het Bisdom beloond. Hij vervolgde HERAKLIUS, wien de ſtervende MAXIMUS tot zijnen Opvolger benoemd had, door velerleië arglistige middelen, zoo als hij hem dan ook van Bisſchop tot Ouderling verlaagde (*)." SOCRATES (†) en SOZOMENUS (§) laten hem ook door de *Ariaanſche* Bisſchoppen AKACIUS en PATROFILUS aanſtellen; doch niet na de dood van MAXIMUS, maar nadat dezen hem verdreven hadden. Hier tegen noemt de *tweede algemeene Kerkvergadering* van *Konſtantinopolen*, in het jaar 381, CYRILLUS, den eerwaardigſten en Godegeliefdſten Bisſchop van *Jeruſalem*, die welëer, naar de Kerkelijke wetten, (κανονικως,) door de Bisſchoppen van zijne Provintie is ingewijd (**). THEODORETUS ſchrijft ook (††), dat CYRILLUS, als een ijverig verdediger der Apostoliſche Leere, het Bisdom verkregen heeft. Op eene zeer gemaklijke wijze, ruimt TOUTTÉE deze ſtrijdigheid uit den weg (§§), door de aanmerking, dat het getuigenis eener *algemeene* Kerkvergadering voor CYRILLUS alles vernietigt,

(*) RUFINUS *Hist. Eccles.* I. 33. zegt zaaklijk hetzelfde: *Sacerdotio confuſa jam ordinatione ſuſcepto.* Hij voegt 'er bij, dat CYRILLUS eens zijn Geloof, maar meermalen zijne Kerkelijke gemeenſchap veränderd heeft.

(†) *H. E.* II. 38. (§) *L.* IV. *C.* 20.

(**) In THEODORET. *H. E. L.* V. *C.* 9.

(††) *Libr.* II. *Cap.* 26.

(§§) *Diſſ.* I. *de Vita S. Cyrilli pag.* XXII.

Digitized by Google

tigt, wat anderen nadeeligs tegen hem gezegd hebben, maar in de daad, deze uitvlucht zal weinig baaten, bij den onbevooroordeelden Lezer, die weet, hoe onzeker de gevoelens van zulke vergaderingen dikwijls geweest zijn, en hoe de menschlijke driften bij haar vaak plaats vonden. Alles, wat men uit dit getuigenis kan afleiden, is, dat CYRILLUS, dertig jaaren na het aanvaarden van zijn Bisſchoplijk ambt, door de *Katholijke* Bisſchoppen voor hunnen geloofsgenoot erkend is, waar aan niemand twijfelt, alleen zeggen SOCRATES (*) en SOZOMENUS (†), dat hij toen berouw betoond hebbe, omdat hij te vooren de andere partij toegedaan was. De Kerkvergadering kon ook zijne inwijding in zoo verre *wettig* noemen, omdat, in de daad, ACACIUS, als *Metropolitaan* van *Palæſtina*, bevoegd was, om, verzeld van eenige andere Bisſchoppen, deze inwijding te verrichten.

Kort nadat CYRILLUS zijn ambt te *Jeruſalem* aanvaard had, tusſchen Paaſchen en Pinkſteren van het jaar 351, zal zich, 's morgens om 9 uuren, verſcheidene uuren achter één, een zoo groot, helder, en ſchitterend Kruis, aan den Hemel, van den Berg *Calvariën* af, tot den *Olijfberg* toe, vertoond hebben, dat deszelfs glans het zonnelicht overtrof (§). Alle de inwoners van *Jeruſalem* aanſchouw-

Verſchijning van een Kruis aan den Hemel.

(*) *Hiſt. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 8.

(†) *Libr.* VII. *Cap.* 7.

(§) SOZOMEN. *Hiſt. Eccles. L.* IV. *C.* 5. FILOSTORG. *Epit. Hiſt. Eccles. Libr.* III. *Cap.* 26.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſchouwden dit verſchijnſel, deels met verwondering, deels met vrees; de Christenen ſpoedden zich, gezamenlijk, naa de Kerk, om CHRISTUS 'er voor te loven, en God te belijden. Nadien ook de ſtad vol vreemdelingen was, die zich, om hun gebed te verrichten, en in bedevaart, aldaar bevonden; was het bericht van dit verſchijnſel ſpoedig door het geheele Rijk verſpreid, en kwam zelfs tot kennis van den Keizer, die over hetzelve ook eenen Brief van CYRILLUS ontving. Verſtandige lieden, zegt SOZOMENUS, merkten op, dat dit, in de Godlijke Schriften, door de Profeeten, te voren verkondigd was; ook werden vele Jooden en Heidenen hier door bewogen, om het Christendom aan te *nemen*. FILOSTORGIUS voegt 'er nog bij, dat dit *Kruis van* eenen grooten Regenboog, als van eene Kroon, omgeven was; het Kruis betekende de genade van den Gekruisten en ten Hemel gevarenen Verlosſer; maar de Kroon duidde de overwinning aan, welke de Keizer behaalen zou. Want, dit verſchijnſel *was*, ten zelfden tijde, door hem en zijn leger, als ook van MAGNENTIUS en zijne Soldaaten, gezien; dezen, als Heidenen, waren 'er door bevreesd, maar de Christenen ten hoogſten bemoedigd geworden.

Men heeft, werklijk, onder de ſchriften van CYRILLUS, nog eenen Brief aan den Keizer KONSTANTIUS, over deze gebeurenis (*), doch de echtheid van dezen Brief is, om verſcheidene redenen, in twij-

(*) *Epist. ad Conſtant. de ſigno lucidæ crucis, Hieroſolymis viſo, quod in coelis apparuit p.* 351-354.

twijfel getrokken. Dan, al geeft men ook die echtheid toe, behoeven wij dit verſchijnſel niet voor een wonderverſchijnſel aan te nemen. Zedert het Kruis, hetwelk KONSTANTYN *de Groote* aan de lucht gezien zou hebben, verbeeldde zich ieder ligtelijk in elk, min of meer buitengewoon, luchtverſchijnſel, een Kruis te zien (*); de algemeene neiging van dien tijd helde over tot het wonderbaare, waar in de Kerkleeräars de Christenen vlijtig verſterkten, ook kan men ligt begrijpen, dat, in de toenmalige omſtandigheden, zelfs vele Heidenen aan de uitleggingen der Christenen van ſoortgelijke verſchijnſelen hunne toeſtemming gaven.

Twisten van CYRILLUS met AKACIUS.

CYRILLUS had zijn ambt als Bisſchop nog niet lang bekleed, toen hij met AKACIUS, Bisſchop van *Cæſarea*, eenen twist aanvong, over de voorrechten van eenen *Metropolitaan*, omdat zijne *Jeruſalemſche* Gemeente van *Apoſtoliſchen* oorſprong was (†). SOZOMENUS voegt hier nog eene andere reden van dit misverſtand tusſchen CYRILLUS en AKACIUS bij. Zij beſchuldigden, volgends hem, malkanderen, over dwalingen in den Godsdienst; want zij waren beiden verdacht geworden, de eerſte, dat hij alleenlijk eene *gelijkheid van wezen* tusſchen den Vader en den Zoon erkende; de ander, dat hij het met ARIUS hield.

CYRILLUS

Hoe het zij, AKACIUS daagde CYRILLUS, twee jaa-

(*) Vergel. IV *Deel*, *Bladz.* 27. en 464.

(†) SOZOMEN. *H. E. L.* IV. *C.* 25. Waar mede THEODORETUS ſchijnt overëen te komen.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

jaaren achter een, voor eene Kerkelijke Rechtbank, en als deze niet verſcheen, of, omdat hij voor de klagten vreesde, die tegen hem ingebragt mogten worden (*), of liever, omdat hij van zijne rechten niets wilde toegeven; verklaarde zijn tegenſtrever hem, op eene Kerkvergadering te *Cæſarea*, in het jaar 358 of 359, van zijn Biſchoppelijk ambt ontzet. Omtrent het voorwendzel voor dit vonnis, zijn het de Schrijvers niet ééns. SOCRATES (†) verzekert, dat CYRILLUS daaröm is afgezet, omdat hij geweigerd had, voor zijne wettige Richters zich ter veräntwoording te ſtellen. SOZOMENUS (§) daartegen meldt, dat AKACIUS zich daar toe bediend had, van eene daad van CYRILLUS, welke *ook* THEODORETUS (**), hoewel met andere *omſtandigheden*, verhaalt. Te weten, om de uiterſte behoeftigheid, welke velen van zijne medeburgeren drukte, had CYRILLUS de kostbaarheden van zijne Kerk verkocht; waar onder ook een geſchenk was geweest, hetwelk de gene, van wien de Kerk het gekregen had, aan eene Toneelſpeelſter had toegedacht. Naar allen ſchijn, heeft AKACIUS zich van het één en ander bediend, en zulks beide vergroot.

wordt afgezet.

CYRILLUS beroept zich op eene andere Rechtbank.

CYRILLUS weigerde zich aan deze uitſpraak der Kerkvergadering te onderwerpen, maar beriep zich op eene meer talrijke. De Keizer nam zijne beroeping, (*Appèl*,) aan, en hij was dus, vervolgt SOCRATES, de eenigſte en eerſte Biſchop, die, tegen de Kerkelijke gewoon-

(*) SOCR. *L.* II. *C.* 40. (†) *l. c.*
(§) *L.* IV. *C.* 25. (**) *L.* II, *C.* 27.

woonte, zoo te werk ging, als men bij Wereldlijke Rechtbanken gewoon is te doen (*).

CYRILLUS zich te *Jeruſalem* tegen de uitſpraak der Kerkvergadering niet kunnende handhaaven, nam zijn toevlucht naa *Tyrus*, alwaar de Biſchop SILVANUS hem, niettegenſtaande het aanſchrijven van AKACIUS (†) broederlijk ontving, en vrijheid gaf, om voor zijne Gemeente te prediken. Deze SILVANUS was, onder de *Halve Arianen*, één der aanzienlijkſten, evenwel hield CYRILLUS met hem, en nog twee andere hoofden van deze partij, BASILIUS van *Ancyra*, en GEORGIUS van *Laodicea* (§), Kerkelijke gemeenſchap. Ook nam hij, in het jaar 359, op de Kerkvergadering te *Seleucia*, plaats, onder de *Halve Arianen*, die van de drie partijen, daar tegenwoordig, de ſterkſten waren. AKACIUS begeerde, dat hij opſtaan en zich uit de vergadering begeven zoude, hetwelk CYRILLUS weigerde (**); waar uit vele moeilijkheden ontſtonden; terwijl de één partij de andere veröordeelde, en door nieuwe of op nieuw bevestigde Geloofsbelijdenisſen, in het naauw

CYRILLUS houdt gemeenſchap met de Halve Arianen; en wordt door hen herſteld.

(*) Wij hebben in ons *Deel* IV. *Bladz.* 139. een dergelijk voorbeeld gehad van de *Donatisten;* doch wier ſtap door Keizer KONSTANTYN ten hoogſten werd afgekeurd. Evenwel kan niemand aan CYRILLUS ongelijk geven, dat hij zich niet onderwierp aan eene Kerkvergadering, waar op zijn partij Voorzitter was.

(†) THEODOR. *Libr.* II. *Cap.* 26.

(§) SOZOMEN. *Libr.* IV. *Cap.* 25.

(**) SOCR. *L.* II. *C.* 39, 40. THEOD. *L.* II. *C.* 26.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

naauw zocht te brengen (*). De *Halve Arianen* zetten hier, op hunne beurt, AKACIUS af, en het is zeer waarschijnlijk, dat zij aan CYRILLUS zijn Bisdom terug gaven, terwijl men tevens mag denken, dat deze de door hen vastgestelde belijdenis zal ondertekend hebben.

CYRILLUS andermaal afgezet.

Reeds in het jaar 360, werd CYRILLUS door de *Akacianen*, die den Keizer KONSTANTIUS gewonnen hadden, op hunne *Sijnode* te *Konstantinopolen*, op nieuw van zijn Bisdom ontzet. Men had hem bij den Keizer, onder anderen, beschuldigd, dat hij een kostbaar kleed, door 's Keizers Vader, tot gebruik bij de Doopsbediening, geschonken, aan eenen Toneelspeler verkocht had, die, terwijl hij met hetzelve op het Toneel danste, dood nedergevallen was. Voorts gaven zij, als eenen grond van hun vonnis, niet op, eene dwaling in het Geloof, maar de Kerkelijke gemeenschap, welke hij met verdachte Bisschoppen, voornaamlijk na zijne eerste afzetting, onderhouden had (†).

Onder JULIANUS weder hersteld.

Na de dood van KONSTANTIUS, in het jaar 361, keerde CYRILLUS, gelijk andere afgezette Bisschoppen, volgends het verlof, door JULIANUS gegeven, weder naa *Jerusalem*. Bij gelegenheid van de onderneming van dezen Vorst, om den Joodschen Tempel aldaar te herbouwen (§), in het jaar 363, bleef

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 346.

(†) SOZOMENUS *Libr.* IV. *Cap.* 25. THEODORETUS *L.* II. *Cap.* 27. Vergel. *Deel* IV. *Bladz.* 348.

(§) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 460.

Digitized by Google

bleef CYRILLUS ſtandvastig beweeren, dat dezelve niet volbragt, maar verijdeld zou worden (*); het welk men echter voor geene onmidlijke *voorzegging* behoeft te houden, dewijl CYRILLUS zijne verwachting grondde op de voorzegging van JESUS.

Zedert verliepen 'er eenige jaaren in rust voor CYRILLUS. Zelfs had hij zijnen voorrang, boven den *Metropolitaan* van *Cæſarea*, zoo wel weten te vestigen, dat hij aan die Gemeente Biſchoppen bezorgde. Eerst ſtelde hij, in het jaar 366, daar toe aan, zekeren PHILUMENUS, doch, als kort daar na, het Bisdom weder open kwam, en EUTYCHIUS, Biſchop van *Scythopolis*, die altijd een vijand van CYRILLUS geweest was, eenen anderen Biſchop aldaar benoemde; verzuimde CYRILLUS niet, GELASIUS, zijn Zusters Zoon, in plaats van dezen, in te voeren; ſchoon deze ook ſpoedig voor eenen *Ariaan*, EUZOJUS, wijken moest (†). Men ziet dus, hoe de twistende partijën hunne aanhangeren zoo vele Bisdommen zochten toe te voegen, als zij konden, om hunnen aanhang te verſterken, zonder zich, om de verkiezingsrechten der Gemeente, of de openbaare rust veel te bekommeren. Naderhand behield GELASIUS het Bisdom van *Cæſarea* tot aan zijne dood, in het jaar 395. HIËRONYMUS (§) roemt zeer zijnen kieſchen ſtijl, alhoewel hij nog geene van zijne ſchriften wist te noemen. THEODORE-

Hij bezorgt aan zijn Zusters Zoon GELASIUS het Bisdom van Cæſarea.

(*) RUF. *H. E. L.* X. *C.* 37. SOCR. *L.* III. *C.* 20.

(†) EPIF. *Hær.* LXXIII. *C.* 37. *T.* I. *Opp. p.* 885.

(§) *De Viris Illuſtr. Cap.* 130.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

RETUS geeft hem ook dien lof van geleerdheid en deugd (*). Van zijne *Kerkelijke Geschiedenis*, een vervolg van EUSEBIUS, welke hij, op raad van zijnen Oom, ondernomen had, vindt men eenig bericht bij FOTIUS (†), die echter daar in mis heeft, dat dit werk eene vertaling der Geschiedenis van RUFINUS zou wezen.

CYRILLUS onder VALENS weder verdreven.

Waarschijnlijk heeft CYRILLUS toen zijn ambt te *Jerusalem* niet langer dan tot het jaar 367 bediend. Want dat het bevel van Keizer VALENS (§), dat de Bisschoppen, die onder JULIANUS terug gekomen waren, weder verdreven moesten worden, ook hem getroffen hebbe, blijkt, omdat HERAKLIUS en HILARIUS, in de volgende jaaren, als Bisschoppen van *Jerusalem*, genoemd worden (**). Waar CYRILLUS zich intusschen onthouden, of wat hij verricht hebbe, daar van zwijgt de Geschiedenis geheel. Alleen meldt zij van de schokken, welke deze Gemeente, geduurende dien tijd, door de twisten der *Arianen*, *Macedonianen*, en misschien ook der *Apollinaristen*, ondergaan heeft.

Eindelijk weder hersteld.

Eindelijk kwam CYRILLUS, na de dood van VALENS, in het jaar 378, weder bij zijne Gemeente terug, bij welke hij nu tot zijne dood toe verbleef (††).

Uit

(*) *L.* V. *C.* 8.

(†) *Biblioth. Cod.* LXXXIX. *pag.* 209.

(§) Boven *Bladz.* 25.

(**) SOCRAT. *Libr.* II. *Cap.* 45. SOZOMEN. IV. 30. EPIFAN. *Hæres.* LXVI. *Cap.* 20. *pag.* 637.

(††) HIËRON. *l. c. Cap.* 112. SOCRAT. *Libr.* V. *C.* 3. SOZOMEN. *Libr.* VII. *Cap.* 2.

Digitized by Google

Uit eenen Brief van GREGORIUS, Bisschop van *Nyssa*, die in het jaar 379 of 380 naa *Jerusalem* reisde, kan men duidlijk genoeg besluiten, dat hij CYRILLUS bij deze toen zeer verwilderde Gemeente, gevonden, en hem bijgestaan hebbe, om ze weder in orde te brengen (*). Maar, met nieuwen glans verscheen CYRILLUS op de *tweede algemeene Kerkvergadering*, die, in het jaar 381, te *Konstantinopolen* gehouden werd. SOCRATES (†) en SOZOMENUS (§) verhalen wel, dat hij toen eerst, nadat hij over zijne oude betrekkingen met de *Halve Arianen* en met MACEDONIUS berouw betuigd had, zich volkomen voor het *Niceensche* geloof verklaard heeft. Doch tevens plaatst de laatstgemelde Schrijver hem naast de grootste *Metropolitanen*, die op deze Kerkvergadering de Voorzitting hadden, de Bisschoppen van *Alexandrië* en *Antiöchië*. Ook spraken de Bisschoppen, in het jaar 382, andermaal te *Konstantinopolen* vergaderd, in eenen Brief aan de *Kerkvergadering* te *Rome* (**), van hem, als van éénen harer waardigste Medebroederen, die *wettelijk*, (*canonisch*,) was ingewijd, en die, op verscheidene plaatzen, met de *Arianen* gekampt had.

Zulk een zegel van Rechtzinnigheid, op CYRILLUS gedachtenis, door éene der aanzienlijkste Kerkvergaderingen gedrukt, deed, na zijne dood, die in Maart van het jaar 386 volgde, ligtlijk vergeten, dat

Zijndood en karakter.

(*) GREG. *Nyss. de euntibus Hierosol. p.* 13, 14.
(†) *L.* IV. *C.* 8. (§) *L.* VII. *C.* 7.
(**) Bij THEODOR. *L.* V. *C.* 8, 9.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat hij een' geruimen tijd den *Halven Arianen* toegedaan was geweest; ook ſchijnt hij, in de daad, ten aanzien van zijn Geloof, één enkel woord uitgezonderd, het met de *Katholijken* ééns te zijn geweest. Dus is het ook geen wonder, dat hij, met den tijtel van *Heilige*, den Kerkelijken eernaam van eenen Rechtzinnigen Leeräar, tot op onze tijden toe, in de *Roomſche* en *Griekſche* Kerk, verëerd is geworden. Wanneer men uit zijne ſchriften, vergeleken met de berichten, bij gelijktijdige Schrijvers, zijn karakter opmaakt, zal men in hem eenen man *vinden*, van goede hoedanigheden, doch gemengd met gebreken. Zijne *Geeſtvermogens* ſchijnen niet meer dan middelmatig geweest te zijn. *Scherpzinnigheid* en diepdenkend *oordeel* waren minst *van allen* bij hem tot rijpheid gebracht; maar daartegen was hij, door zijne *bevallige*, en niet *onbevatlijke* wijze van *voordragt*, niet ongeſchikt tot een' openbaar Volksleeräar. Eigenlijke *geleerdheid* kon in zijne ſchriften niet praalen, doch zijne Godgeleerde Weteńſchap doet zich in dezelven in geen ongemeen licht voor. De Heilige Schrift verklaart hij, zoo als anderen hem waren voorgegaan; van de Hebreeuwſche Taal wist hij zoo weinig, als de meesten der Leeräaren van dezen tijd. Zijne Zedenleere is ook meer willekeurig bijgebracht, dan wel ordenlijk en met menſchenkennis voor tijd en plaats berekend. In het voorſtaan van zijne waardigheid en rechten verſchijnt hij niet zonder *eerzucht* en *heerschzucht*; voorts was zijn gedrag voor den *vrede der Kerk* gunſtiger en gematigder dan van vele anderen van zijne Tijdgenoten,

ten, die zich veel grooter roem verworven hebben. Evenwel, CYRILLUS, de *Katholijke*, *Ariaanſche* en *Semi-Ariaanſche Conciliën* en *Geloofsbelijdenis* doorworſtelende, of aan zijne Toehoorers de Geeſtelijke kracht der gewijde olie, en de aanblazingen des bezweerers, aanprijzende, zal ons minder eerwaardig ſchijnen, dan CYRILLUS, die de Kerkſieraaden verkocht, om zijne behoeftige Medeburgeren in hunne armoede te hulp te komen; doch, zoo min de laatſte ons een *Heilige* is, zoo veel reden zal men vinden, om den eerſten met toegevendheid te behandelen.

Zijne ſchriften, uitgave derzelven enz.

Behalven de *Katecheſen* van CYRILLUS, en zijnen *Brief aan* KONSTANTIUS, is 'er nog onder zijnen naam eene *Predikatie*, *over den Kranken*, *bij het Badwater Bethesda* (*). Hij hield dezelve, nog Ouderling, (*Presbijter*,) zijnde. Eenige andere opſtellen, die men voorts aan CYRILLUS toeëigent, zijn, of het werk van eenen onbekenden opſteller, gelijk eene Preek, *Homilia in ocurſum Domini* (†), of zoo oogſchijnlijk ondergeſchoven, dat zij niet verdienen genoemd te worden. De laatſte en beſte uitgave zijner werken is door TOUTTÉE beärbeid, en na deszelfs dood te *Parys* 1720 in een dik Deel in Folio in het licht bezorgd door PRUDENTIUS MARAN, even gelijk TOUTTÉE, van de Orde der *Benedictynen*. De Levensbeſchrijving van CYRILLUS, die in de *Acta Sanct. Menſ. Mart.* (§) ſtaat,

(*) *Homilia in Paralyticum pag.* 333. *ſq.*

(†) *P.* 362. *ed. Toutt.* (§) *T.* II. *p.* 625. *Antv.* 1684.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſtaat, is meer een geleerde Lofreden dan Levensbeſchrijving; beter is die van TOUTTÉE, doch ook meest ingericht, om CYRILLUS van zijne ſchoonſte zijde te vertoonen, en in alles te verdedigen.

Hoe zeer ook de voortgang der Geſchiedenis van de lotgevallen der Christenen vertraagd worde, door de bijzondere melding van de lotgevallen, en verrichtingen van bijzondere Kerkleeraaren; evenwel is het voor den Geſchiedſchrijver nodig, dat hij een verſlag geve, van zulke Kerkleeraaren voornaamlijk, die, gelijk men het noemen mag, omtrent de invoering, en het aannemen of vaſtſtellen van ſommige leerſtukken, of in de Kerklijke Geleerdheid, den toon hebben gegeven; hoedanigen 'er, *in het* Tijdperk, hetwelk wij thans beſchrijven, verſcheidenen hebben uitgemunt, gelijk wij daar van de voorbeelden in ATHANASIUS, HILARIUS, CYRILLUS, hebben bijgebragt; doch niet min heeft het *Nicœenſch* geloof te danken in het Oosten aan BASILIUS *den Grooten*, aan zijnen vriend, GREGORIUS van *Nazianzus*, zijnen Broeder GREGORIUS van *Nyſſa*; en aan zijnen welbeſpraakten navolger AMBROSIUS, in het Westen.

Overgang tot BASILIUS de Groote.

Zijne afkomst en jeugd.

BASILIUS *de Groote*, wien zijne Tijdgenoten zelve zekeren voorrang boven zich toekenden, werd, omſtreeks het jaar 329, te *Cæſarea* in *Kappadocië* geboren, uit een aanzienlijk en rijk geſlacht. Zijne Ouders, BASILIUS en EMMELIA, waren beroemd wegens hunne Godsvrucht, en zijn Vader, een bekwaam Zaakgelastigde en Leeraar der Welſprekendheid, was bijzonder als een verſtandig en deugd-

zaam

zaam man, algemeen geëerd. Dit kunnen wij aan zijne vrienden gelooven; wat zij 'er van wonderen, hemelsche verschijningen, enz. tusschenmengen, hebben wij thans niet nodig, om belang voor BASILIUS te wekken (*).

De eerste jaaren zijner kindsheid bracht hij door, onder het opzicht zijner Vaderlijke Grootmoeder, MACRINA, die eene leerlinge van GREGORIUS *den Wonderdoener*, of van deszelfs Leerlingen onderwezen was, waaröm zij ook haren Kleinzoon de lessen van dezen vermaarden Bisschop van *Neocæsarea* in *Pontus*, met deszelfs eigene woorden, inprentte (†). Zijn Vader zelf onderwees hem, in de eerste beginselen der Wetenschappen, maar zond hem vervolgends uit *Pontus*, waar hij toen woonde, naa *Cæsarea*, niet in *Palæstina*, maar in *Kappadocië*, om ook andere Leermeesters te kunnen hooren. Eenigen tijd daar na begaf hij zich naa *Konstantinopolen*, alwaar hij, onder vele andere uitmuntende Redenaren en Wijsgeeren, ook LIBANIUS gehoord, en vriendschap met denzelven geöefend zal hebben. Ook zijn 'er zelfs Brieven voorhanden, die tusschen BASILIUS en LIBANIUS zullen gewisseld zijn (§), doch, aan de echtheid dezer Brieven heeft men in laater tijden getwijfeld; evenwel

(*) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *in laudem Basilii M. T.* I. *Opp. p.* 319, 322. GREGOR. *Nyssenus Vit. S. Macrinæ Tom.* II. *Opp. pag.* 178, 192.

(†) BASIL. *Ep.* CCIV. *p.* 306. *T.* II. *Opp.*

(§) BAS. *Ep.* CCCXXX-CCCLIX. *T.* III. *p.* 452-462.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

wel verhalen ook SOCRATES (*) en SOZOMENUS (†), dat BASILIUS een Toehoorer van LIBANIUS geweest is, en wel volgends hen te *Antiochië*; doch zij ſchijnen in de naam der ſtad eenen misſlag begaan te hebben. Eindelijk kwam BASILIUS, omtrent het jaar 351, te *Atheenen*, welke ſtad nog ſteeds de zetel der wetenſchappen en kunſten was. Hier waren de beide vermaarde *Sofisten*, HIMERIUS en PROÆRESIUS, zijne voornaamſte Leermeesters (§). Hier maakte hij ongemeene voortgangen, volgends zijnen Lofredenaar GREGORIUS *Nazianzenus*, in de Spraakkunde, Welſprekendheid, Dichtkunde, Geſchiedkunde, Wijsbegeerte, ook in de Wiskunde en Geneeskunde. Te *Atheenen* kreeg hij ook kennis aan den Keizerlijken *Prins*, naderhand Keizer, JULIANUS (**). Ook komen 'er nog twee Brieven voor, die in later tijd door dezen Keizer aan hem geſchreven zouden zijn, en het antwoord van BASILIUS op dezelven (††), doch wij hebben elders (§§) reeds aangemerkt, dat ook deze Brieven, niet zonder reden, verdacht zijn van onechtheid.

Zijne vriendſchap met GREGO-

Te *Atheenen* ſloot BASILIUS eene belangrijke en beſtendige vriendſchap met GREGORIUS *van Nazianzus*, die insgelijks uit *Kappadocië* geboortig was, al-

(*) *L.* IV. *C.* 26. (†) *L.* VI. *C.* 17.

(§) SOCRAT. *et* SOZOMEN. *l. c.*

(**) GREGOR. *Nazianz. Orat.* IV. *pag.* 132.

(††) BASIL. *Ep.* XXXIX, XL, XLI. *Tom.* III. *pag.* 122-124. *ſq.* (§§) Zie IV *Deel*, *Bladz.* 456.

Digitized by Google

alwaar hij hem reeds had leeren kennen (*). De ſtudeerende jeugd te *Atheenen* had eene gewoonte, welke naar het zoogenaamde *ontgroenen*, gelijk men het op de Hooge Schoolen noemt, geleek. Zij namen eenen nieuw aankomenden jongeling waar, en voerden hem, dikwijls met geweld, in de woning van éénen hunner. Hier werd hij op allerhande wijze beſpot, en voor den gek gehouden, en eindelijk, op eene plegtige wijze, naa het Bad geleid, en vervolgends tot medemakker aangenomen. GREGORIUS bracht het, door zijne hoogachting, welke hij reeds te vooren voor den ernst en ijver van BASILIUS had, daar toe, dat de Studenten met dezen eene uitzondering maakten, en hem van eerſten af begonnen te eeren. Dit was de grondſlag der vriendſchap tusſchen deze twee naderhand zoo aanzienlijke Kerkleeraaren. De band dezer vriendſchap werd nog naauwer toegehaald, toen GREGORIUS hem hielp, in eene twistredening met eenige jonge *Armeniërs*; ook bemoedigde hij BASILIUS, wanneer deze, in *Atheenen*, zijne verwachting niet vervuld vond, om desniettegenſtaande nog eenigen tijd daar te blijven. Zij woonden nu bij malkanderen, en beijverden zich ſamen, in hunne Letteroefeningen, bijzonder in de *Wijsbegeerte*, waar zij veel prijs op ſtelden; en waar door GREGORIUS, waarſchijnlijk, de *Wijsbegeerte van* CHRISTUS, dat is, den Chriſtelijken Godsdienst, verſtaat. De Afgodsdienst bloeide thans in *Atheenen* nog meer, dan in geheel *Grie-*

RIUS van Nazianzus.

(*) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *p.* 326. *ſq.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Griekenland, en werd door de Lofredenaren en Verëerers der Afgoden, op eene verleidelijke wijze, voorgeſtaan; maar onze vrienden, die ſlechts twee wegen kenden, naa de Kerk en naa hunne Leeraaren, werden, door de kunstgreepen van het Heidendom te ontdekken, nog meer in het Christendom bevestigd, terwijl hunne vriendſchap, als voorbeeldig, door geheel *Griekenland* beroemd werd.

BASILIUS keert naa zijne Vaderſtad, en leidt een afgezonderd leven.

Dus leefde BASILIUS te *Atheenen*, tot het jaar 355. GREGORIUS liet zich overreden, om daar nog eenigen tijd te blijven, maar BASILIUS ſcheurde zich, als met geweld, van zijnen vriend los, waar over GREGORIUS zich ten ſterkſten beklaagt, dat hij, om aan het verlangen zijner Medeburgeren te voldoen, zich in zijne Vaderſtad op het Toneel der Wereld vertoond hebbe (*), te weten, hier gaf BASILIUS eenigen tijd openbaar onderwijs in de Redenrijkkunst (†). BASILIUS zelf verhaalt, dat hem de ſtad *Neocæſarea*, door Afgevaardigden uit den Raad, om dezen tijd liet verzoeken, om het onderwijs der jeugd op zich te nemen; maar even zoo vruchteloos, als men hem naderhand, toen hij zich daar bevond, hetzelfde voorſtel, met de voordeeligſte aanbiedingen, herhaalde (§). Maar niet lang, of zijn vriend GREGORIUS trok hem, volgends RUFINUS, van den Leerſtoel te *Cæſarea* af, en nam hem met zich in een Klooster, waar zij dertien jaaren

(*) GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 333, 334.

(†) RUFIN. *Hist. Eccles. L.* XI. *C.* 9.

(§) BASIL. *Epist.* CCX. *pag.* 314.

Digitized by Google

ren lang, ſamen, enkel en alleen, de Heilige Schrift naarſpoorden, naar aanleiding der beste Uitleggeren. Dus luidt het verhaal van RUFINUS. Maar GREGORIUS *van Nyſſa*, Broeder van BASILIUS, ſchrijft (*), dat hunne Zuster, MACRINA, die aan God gewijd was, BASILIUS geleerd hebbe, alle geleerdheid en roem zijner begaafdheden te verzaken, en zich aan een nederig, arbeidzaam, en behoeftig leven te gewennen, om in de deugd te ſpoediger toe te nemen. BASILIUS zelf meldt alleen zijn eigen nadenken, als de bron van zijn genomen beſluit (†). „ Nadat ik," ſchrijft hij, „ vele jaaren aan de ijdelheid beſteed, en bijkans mijne geheele jeugd door ijdelen arbeid verduiſterd had, welken ik in het aanleeren van *Wetenſchappen eener van God voor dwaasheid verklaarde Wijsheid* doorbracht; ontwaakte ik eindelijk, als uit eenen diepen ſlaap; beſchouwde het wonderbare licht der waarheid van het Euangelie, en zag in, hoe onnut de *Wijsheid der Overſten dezer Wereld zij*, welke te niet gaat. Ik beweende mijn ellendig leven zeer, en wenschte om eene aanleiding tot de Leere der Godzaligheid. Voor alle dingen was ik nu bedacht, mijne zeden te verbeteren, welke langen tijd, door verkeering met booze lieden, verkeerd waren geworden. Toen ik dus het Euangelie gelezen, en daar in gezien had, hoe veel het tot volmaaktheid toebrengt, wanneer men zijne goederen verkoopt, en de behoeftige Broe-

(*) *De Vita S. Macrinæ Tom.* II. *p.* 181.

(†) *Epist.* CCXXIII. *pag.* 337.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Broeders daar van mededeelt; wanneer men zich om dit leven geheel niet meer bekommert; noch de neiging der ziel ooit weer op het tegenwoordige wendt; zoo wenschte ik éénen van die Broederen te vinden, die dezen levensweg verkozen hadden, om met denzelven dezen korten ſtroom des levens over te vaaren."

Hij reist naa Egypte.

Ter vervulling van zijnen wensch reisde BASILIUS, omtrent het jaar 357, naa *Syrië*, *Palæſtina*, en *Egypte* (*). Hier vond hij vele lieden, die door hun ſtreng leven, gelijk hij zich, met woorden van PAULUS uitdrukte (†): *de dooding van* JESUS *in het ligchaam omdroegen*. Hier vatte hij die hoogächting voor het Monnikenleven op, met welke hij hetzelve naderhand overäl bevorderde (§). Op deze reize deed BASILIUS, gelijk hij ſchrijft (**), de merkwaardige waarneming, dat wel de vrienden van kunſten en wetenſchappen onderling zeer eensgezind waren, maar dat alleen in de Kerk van God, tuſſchen de Christenen zelve, en met betrekking tot de uitlegging der H. S. de grootſte onëenigheden heerſchten. Daartegen ſtelde hij een geſchrift op, hetwelk ten opſchrift draagt: *Over het Gericht van God*, omtrent het jaar 361, waar in hij opmerkt, dat de bron van zoo vele verdeeldheden te zoeken zij, in het verwaarlozen van de geboden en vermaningen van JESUS, om welke te

(*) GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 334.
(†) *Epist.* CCXXXIII. *pag.* 337.
(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 10.
(**) *Anoem. in Moralia Tom.* II. *Opp. pag.* 213.

Digitized by Google

te ſtoppen hij wenschte, dat iemand een opſtel vervaardigde van deze geboden, uit den Bijbel bijëenverzameld, als ook van alles, wat God behage of mishage.

Hier op volgde een opſtel van hem, *over het Geloof*, behelzende een voorſtel der betere Leere van den Vader, Zoon, en Heiligen Geest, waar in men het *Niceensch-Konſtantinopolitaansch* Leerſtelſel vindt voorgedragen, meer met Bijbelſche ſpreekwijzen, dan met kunstwoorden, uitgedrukt; onder anderen wordt daar in het woord ὁμοούσιος van de Godlijke Drieëenheid in het gemeen, maar niet in het bijzonder van den Zoon van God gebruikt.

Zijnwerk over de Zedenleere der H. S.

Na deze beide ſchriften, volgde zijn werk zelf, waar toe hij zich verledigde, omdat niemand zulks, op zijne uitnodiging, ondernam. Dit werk is eene verzameling van Christelijke Levensregelen, of tot een Christelijk gedrag opleidende grondregelen, onder 80 titels of opſchriften. (Ηθικα, *ſ. Moralia*) (*). Het ſtrekt tot lof van BASILIUS, dat hij dit middel, om de Zedenleer der Heilige Schrift verſtaanbaar voor alle ſoorten van Lezers voor te dragen, verkoos, om ééns alle wanvoeglijke twisten in de Kerk te verdringen of weg te nemen; alleen zijn werk bevat niet de gantſche Christelijke Zedenleere in haren geheelen omvang; ook is 'er in de verzameling geene behoorlijke orde en verband in acht genomen; ook zijn verſcheidene Bijbelplaatzen niet gepast aangehaald, hetwelk te ligter kon plaats heb-

(*) *Tom.* II. *Opp. pag.* 234-318.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hebben, omdat die meestäl uit het geheugen worden bijgebracht, zoodat derzelver lezingen hier en daar van den eigenlijken Tekst verſchillen; eene aanmerking, welke, bij het aanhalen van Bijbelplaatzen, door de oude Kerkleeräaren, verdient in aanmerking genomen te worden.

BASILIUS verkiest een afgezonderd leven.

Ondertusſchen is deze *Zedenleer* van CHRISTUS en zijne *Apostelen* door BASILIUS vrij zuiver gehouden, van die *Monniken-Zedekunde*, welke thans zoo algemeen de overhand begon te nemen, en welke toch BASILIUS reeds in zijne levenswijze had begonnen te volgen. Trouwens, omtrent het jaar 358, begaf BASILIUS zich naa *Pontus*, alwaar hij zich op eenen Berg aan den Vloed *Iris*, niet ver van *Neocæſarea*, aan eene Godvruchtige eenzaamheid wijdde. Deze Vloed ſcheidde hem van een Vlek, hetwelk tot zijne Vaderlijke nalatenſchap behoorde, en waar zijne Moeder en Zuster, met andere Godvruchtige Vrouwen verbonden, reeds een dergelijk leven voerden. Dit had BASILIUS deze verblijfplaats doen verkiezen, alhoewel hij anders gewenscht had, in *Kappadocië*, met zijnen vriend GREGORIUS, op deze wijze zich in de Godzaligheid te verſterken (*). Dus leefde hij, in Geestelijke oefeningen en onthoudingen, houdende eenen middelweg tusſchen de *Anachoreten* en *Coenobiten*, de Kluizenaren, en in Kloosters levende Monniken.

GRE-

(*) GREGOR. *Nyſſ. Vit. S. Macrinæ p.* 184. BASIL. M. *Ep.* CCX. *p.* 313. *Ep.* CCXXIII. *p.* 339. GREGOR. *Nazianz. Ep. Vet.* VI. *T.* I. *Opp. p.* 769.

Digitized by Google

GREGORIUS (*) noemt ze *Μυγάδες*; waar bij men zich ſteeds herinneren moet, dat het Monnikenleven nog niet zoo geheel ingericht was, als tegen het einde der IVde eeuw.

Ondertuſſchen kreeg zoodanige levenswijze van *Monniken*, door BASILIUS voorbeeld en pogingen, groote ſterkte. EUSTATHIUS, Biſſchop van *Sebaste* in *Armenië*, had dezelve reeds aldaar, als ook in *Paflagonië* en *Pontus*, gevestigd (†), en BASILIUS was, met deszelfs Leerlingen, na zijne t'huiskomst van zijne reizen, bekend geworden. Hij zag en bewonderde in hen dezelfde levenswijze, waar van hij het voorbeeld in andere Landen gevonden had (§). EUSTATHIUS en hij waren van over lang zeer goede vrienden; en hadden reeds als kinderen veel van malkanderen gehouden (**). Maar deze zelfde EUSTATHIUS werd verdacht, met betrekking tot zijne rechtzinnigheid (††), ten minſten eene aanzienlijke Kerkvergadering verklaarde zich tegen zijne aanhangers. Misſchien heeft dit kwaad vermoeden het zijne toegebracht, dat men, tegen het getuigenis der Geſchiedſchrijveren, ja van BASILIUS zelven (§§), dezen laatſten tot ſtichter van het Kloosterleven in *Pontus* heeft willen maaken. BA-

Het Monnikenleven door BASILIUS zeer voortgeholpen.

(*) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *pag.* 358. Ook vergelijke men *Deel* VI. *Bladz.* 11.

(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 393.

(§) BASIL. M. *Epist.* CCXXIII. *pag.* 338.

(**) BASIL. M. *Epist.* CCXLIV. *pag.* 376.

(††) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 392.

(§§) *Epist.* CCXXXII. *pag.* 338, 339.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

BASILIUS nam echter eenige medegenoten, die insgelijks het *Asketisch* leven volgden, bij zich in zijne Monnikswoning (*), maar bleef nog steeds hartelijk naar zijnen vriend GREGORIUS verlangen. Op de begeerte van dezen, om een wijdlopiger bericht van zijne levenswijze, antwoordde BASILIUS (†) hem, met eene belijdenis, die de meeste Kluizenaars en Monniken doen konden, als zij oprecht te werk gingen. Te weten, dat hij het zich schaamde te zeggen, dat hij wel de steden, als oorzaken van ontelbaar kwaad, verlaten had, maar zich zelven nog niet had kunnen verlaaten; dat hij de krankheden van zijn hart overäl met zich omdroeg, en overäl aan dezelfde onrustige bewegingen onderworpen was. Ondertusschen geeft hij aan GREGORIUS eene uitgebreide beschrijving van alle pligten en oefeningen dezes eenzamen levens, waar van wij reeds elders (§) gebruik hebben gemaakt. GREGORIUS bezocht dan eindelijk zijnen vriend in zijne eenzaamheid, in het jaar 358 of 359. Hier oefenden zij malkanderen (**), in zingen, bidden, en waaken; maar ook oefenden zij samen de geringste handwerken; zij droegen hout, hieuwen steenen, plantten en kweekten boomen. Hunne hoofdbezigheid bij dit alles was, het lezen en onderzoeken der Heilige Schrift, welks zin zij schepten uit de werken der voornaamste oude Leeräaren, die een van de Apos-

Zijn vriend GREGORIUS leeft met hem.

te-

(*) *Ep.* CCVI. *p.* 310. (†) *Ep.* II. *p.* 70.

(§) Zie VI *Deel*, *Bladz.* 11.

(**) GREGOR. *Nazianz. Ep.* IX. *T.* I. *Opp. p.* 774.

telen af overgeleverd onderwijs ontvangen hadden (*), bijzonder volgden zij de wijze van uitlegging van ORIGENES (†); met dat oogmerk maakten zij in een afzonderlijk werk, (φιλοκαλια,) een uittrekzel uit dezen vermaarden Schrijver (§). Behalven dezen arbeid, zijne reizen door *Pontus*, tot uitbreiding van het Monnikenleven, en verſcheidene Brieven, vol vermaningen, vertroostingen, of beſtraffingen, die BASILIUS uit zijn eenzaam verblijf ſchreef, kwam hij, om dezen tijd, met het geld, van het verkopen zijner goederen gemaakt, eenen hongersnood te hulp, welke de inwoners van een nabuurig ſtadjen drukte, en ſchonk zelfs den Joden deel in zijne weldaadigheid (**).

Naar allen ſchijn, ſtelde hij, geduurende zijn verblijf aldaar, de *wijdlopige*, en de *korte regelen voor de Monniken* op, welke met andere dergelijke opſtellen, onder zijnen naam, met het algemeen opſchrift: *Asketiſche Verhandelingen*, (Ασκητικον,) in de verzameling van zijne werken ſtaan (††). Zijne regelen en voorſchriften voor de Monniken.

Tegen het einde van het jaar 359, werd BASILIUS uit de ſtille eenzaamheid, waar in hij zoo veel genoegen vond, getrokken, om een woelig toneel bij te wonen, hetwelk de *Ariaanſche* twisten voortbrachten. Na het eindigen der Kerkvergadering van Hij wordt in de twisten met de Ariaanen betrokken.

Se-

(*) RUFIN. *Hist. Eccles. Libr.* XI. *Cap.* 9.

(†) SOCR. *L.* IV. *C.* 26. SOZOM. *L.* VI. *C.* 17.

(§) Zie III *Deel*, *Bladz.* 70.

(**) GREGOR. *Nyſſen. de Baſil. M. l. c. p.* 491.

(††) *T.* II. *p.* 199-582. Vergel. VI *Deel*, *Bl.* 13, 14.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Seleucië, op welke de *Semi-Arianen* de *Anomoeën* veröordeelden, gingen 'er afgevaardigden van beide partijën naa *Konſtantinopolen*, om zich de beſcherming des Keizers te verwerven. Onze BASILIUS verzelde BASILIUS van *Ancyra*, en EUSTATHIUS van *Sebaſte*, twee hoofden der *Semi-Arianen*, op hun verzoek, derwaards. Te vooren was hij reeds door DIANIUS, Biſchop van *Cæſarea*, in *Kappadocië*, tot *Voorlezer* bij zijne Gemeente aangeſteld (*). Deze laage trap van Geestlijke waardigheid zou hem echter niet ten Hove geleid hebben, maar zijne gaven en kundigheden maakten hem tot eenen nuttigen reisgenoot. Nogthans verzekeren niet alleen *Ariaanſche* Schrijvers (†), dat BASILIUS, met alle zijne bekwaamheid en welſprekendheid, evenwel te beſchroomd geweest is, dan dat hij zich in eenen redentwist met de *Anomoeën* zou ingelaten hebben, en dat hij daaröm liever, op eene ſchandelijke wijze, de vlucht nam; maar zelfs geeft GREGORIUS van *Nyſſa* niet onduidelijk te verſtaan (§), dat zijn Broeder te *Konſtantinopolen* zich met de partijën niet heeft willen inlaten; waar toe hij gewigtige redenen kan gehad hebben.

Zijn ijver tegen de Arianen.

Schroomvalligheid in Godsdienstzaken was toch het gebrek van BASILIUS niet, gelijk, om dezen tijd, uit zijn gedrag jegens den Biſchop DIANIUS bleek.

(*) BASIL. M. *Libro de Sp. S. C.* 29. *T.* III. *p.* 60.

(†) EUNOMIUS *ap. Gregor. Nyſſ. contra Eunom. L.* I. *T.* II. *Opp. p.* 301. FILOSTORG. *H. E. L.* IV. *C.* 12.

(§) *l. c. pag.* 302.

Digitized by Google

bleek. Alzoo deze Biſſchop de Geloofsbelijdenis van *Ariminum*, welke den *Arianen* gunſtig was, door nadeelige omſtandigheden gedrongen, onderteekend had, onttrok hij zich aan de Kerkelijke gemeenſchap met denzelven. Evenwel deed hij geenen enkelen ſtap, openlijk, tegen hem, maar verëenigde zich gewillig met den Biſſchop, toen deze hem, op het einde van zijn leven, ontbood, en hem eene gewenſchte verklaring gaf (*). Deze gezindheden van BASILIUS hadden, waarſchijnlijk, invloed op den Brief, welken hij, in het jaar 360, aan zijne Kloostergenoten ſchreef, die hem zoo zeer bij zich wenſchten (†). In denzelven waarſchuwt hij de Monniken voor de *Filiſtijnſche Herders*, opdat die hunne bronnen niet verſtoppen, en hunne zuivere Godsdienſt-Leere niet troebel mogten maken. Wie het *ongeboren* en *geboren*, in ons geloof invoert; wie leert, dat die gene, die altijd is, ééns niet geweest is; dat die gene, die van natuur en altijd Vader is, eerst Vader wordt; en dat de Heil. Geest niet eeuwig is, is die niet een *Filiſtijn?* Den genen, die ons tegenwerpen, dat wij drie Goden gelooven, moet men antwoorden: *Wij belijden éénen God, niet in getal, maar in wezen.* Naar de waare leere zeggen wij ook niet, dat de Zoon den Vader *gelijk* of *ongelijk* is. Want beide heeft betrekking op zichtbare bepaling, (ποιότης,) welke in God niet valt. Daartegen belijden wij de eenzelvig-

(*) BASIL. M. *Epist.* LI. *pag.* 143.
(†) *Epist.* VIII. *pag.* 80.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

vigheid, (ταυτοτης,) van natuur, en nemen het woord *eenswezens* aan. Niet lang daar na echter, of nog in het jaar 360 veränderde BASILIUS een in dezen Brief voorgedragen gevoelen, zoo als men uit eenen anderen Brief aan den Wijsgeer MAXIMUS ziet, die hem om de fchriften van DIONYSIUS van *Alexandrië* verzocht, en tevens zijn oordeel over denzelven begeerd had (*). Dit oordeel was vrij ftreng; hij verzekerde, dat DIONYSIUS, door een al te driftig tegenfpreken van SABELLIUS, de eerfte zaaden van de dwaling der *Anomoeën* geftrooid had. Dit is te merkwaardiger, omdat ATHANASIUS kort geleden ten voordeele van dezen Bisfchop gefchreven had (†). Ondertusfchen komen zij toch beiden daar in overëen, dat zij DIONYSIUS, in de hoofdleere van den Zoone Gods, voor rechtzinnig houden; evenwel bleef BASILIUS 'er fteeds bij, zelfs toen hij hem, in zijne laater jaaren, als eenen getuige tegen de *Arianen* aanhaalde (§), dat de door hem begaane misflagen in het oog liepen. — Vervolgends zegt hij aan MAXIMUS ook zijn eigen gevoelen over de betwiste leere. Thans keurt hij de uitdrukking, *gelijk in wezen*, goed, mids 'er bijgevoegd worde, *zonder onderfcheid*, nademaal dezelve, op deze wijze, hetzelfde zij als *eenswezens*, waar van hij zich liefst bediende. Men merkt, dat het weglaten van dit bijvoegzel, op de onlangs gehoudene Kerkvergadering van *Konftantinopolen*, hem aan-

(*) *Ep.* IX. *p.* 90. (†) Boven *Bladz.* 104.
(§) *Libr. de Spir. S. C.* 29. *T.* III. *Opp. p.* 60.

aanleiding gegeven had, om eenen middenweg voor te ſlaan, die meer dan éene van de toenmalige partijën te vrede kon ſtellen. III BOEK VIII Hoofdſt.

Middelerwijl kwam in het jaar 361 JULIANUS, die welëer met BASILIUS te *Atheenen* geſtudeerd had, op den Keizerlijken Troon. Deze Keizer had een' wrok tegen BASILIUS en zijnen vriend GREGORIUS (*), als zijnde de welſprekendſte mannen van hunnen tijd onder de *Christenen*. GREGORIUS zelf ſpreekt daar van, met groote drift, in eene Redenvoering tegen dezen Keizer (†), en zegt, dat de Keizer hen niet alleen als vijänden behandeld, en door bedreigingen nog meer tot Godzaligheid opgeſcherpt; maar ook hun de *Cyklopiſche* eer toegedacht had, zoo als de *Cyclops* bij HOMERUS aan ULYSSES, om hen het laatst op te offeren, als zegegeſchenk aan de *Demons*, wanneer hij uit den *Perſiſchen* Krijg terug zou gekomen zijn. na C. G. Jaar 363. tot 476. Wrok van Keizer JULIANUS tegen hem.

Om dezen tijd, in het jaar 362, verliet eindelijk BASILIUS zijne Godvruchtige eenzaamheid, in welke hij vijf jaaren, hoewel niet onäfgebroken, in *Pontus* geleefd had. De Biſſchop DIANIUS ontbood hem, bij zijn ſterven, naa *Cæſarea*, gelijk wij gezien hebben; hij had dezen Biſſchop, hoewel deze, het grootſte deel zijns levens, naar de zijde der *Arianen* overhelde, van zijne jeugd af hoog geacht wegens zijne menigvuldige goede hoedanigheden (§). BASILIUS wordt Ouderling.

In

(*) SOZOMEN. *Libr.* V. *Cap.* 18.

(†) *Orat.* IX. *Tom.* I. *Opp. pag.* 132.

(§) *Epist.* LI. *pag.* 143.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

In deszelfs plaats werd EUSEBIUS, een der voornaamſte Overheidsperſonen van *Cæſarea*, niet zoo zeer tot Biſchop verkozen, als veel meer, zoo als toen, onder het menigvuldig gewoel der Kerkelijke partijën, en in aanzienlijke Gemeenten, niet ongewoon was, door de ingezetenen, zelfs met hulp der Soldaaten, tot het aannemen dezer waardigheid genoodzaakt. De tegenwoordig zijnde Biſchoppen, voor welke men hem in de Kerk bracht, werden insgelijks gedwongen, om hem te doopen en in te wijden. Naauwlijks was dit geſchied, of deze beſloten, deze geweldige handelingen voor nietig en van onwaarde te verklaren; maar één van hen, de Vader van GREGORIUS van *Nazianzus*, deed hen opmerken, dat EUSEBIUS, even als zij, de lijdelijke partij geweest was, en dat het herroepen van eene verrichte inwijding eene bron van haatlijke bewegingen zou worden; ook was JULIANUS reeds tegen de inwoners van *Cæſarea* verſtoord, omdat zij eenen Heidenſchen Tempel verbrand hadden, thans *krenkte* het hem, dat een geſchikt Lid uit de Overheid in den Geeſtelijken Stand geſleept was; gevolglijk dat zij alle redenen hadden, om eensgezind te blijven. Op zichzelve was de keuze, indien het ſlechts eene keuze gebleven was, niet kwalijk getroffen; alzoo EUSEBIUS algemeen den naam van een deugdzaam en Godsdienſtig man had (*). Ook hij wijdde BASILIUS, (zoo als het zijnen vriend GREGORIUS reeds overkomen was,) tegen zijnen zin tot *Ouderling*,

(*) GREG. *Naziana. Orat.* XIX. *p.* 308. XX. *p.* 336.

ling, (*Presbijter*) (*), in het jaar 362, of liever 364. SOCRATES (†) en FILOSTORGIUS (§) verhalen echter, dat hij nog te vooren *Diakon* geweest is, maar het verhaal van zijnen vriend GREGORIUS verdient meer geloof, dat hij van *Voorlezer Ouderling* geworden is.

Zijnwerk tegen EUNOMIUS.

Dus werd BASILIUS thans tot openbaar Leeräar aangeſteld, waar toe hij echter zijne bekwaamheid al vroeger bewezen had. Waarſchijnlijk gebeurde het onder de regering van JULIANUS, dat hij zijn zoo beroemde werk tegen EUNOMIUS geſchreven heeft: Ανατρεπτικος τε Απολογητικε τε δυσσεβες Ευνομιε, of *Omſtooting van het Verweerſchrift van den Godlozen* EUNOMIUS (**). EUNOMIUS, die zich, als hoofd van eene *Ariaanſche* partij, vermaard heeft gemaakt (††), beſtreed in zijn werk, hetwelk hij, volgends BASILIUS (§§), een *Verweerſchrift* noemde, om het voorkomen te hebben, als ware hij door de lasteringen zijner partijën daar toe genoodzaakt, de *Katholijken*; en dit werk, hetwelk zijne aanhangers even zoo geheim hielden, als bewonderden (***), ondernam BASILIUS te wederleggen. Van de drie eerſte Boeken dezer wederlegging handelt het *eerſte* over de leere des Zoons van God, het

(*) GREG. *Naz. Or.* XX. *p.* 336. *Ep.* XI. *p.* 362.
(†) *L.* IV. *C.* 26. (§) *L.* IV. *C.* 12.
(**) *Tom.* I. *Opp. pag.* 207-322.
(††) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 322.
(§§) *Adv. Eunom. Libr.* I. *pag.* 208.
(***) PHOT. *Biblioth. Cod.* CXXXVII. *pag.* 313.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

het *tweede* bijzonder over de *Godheid* van CHRISTUS, en het *derde* over de leere van den *H. Geest*. Deze drie Boeken worden algemeen als echt aangenomen. Maar het *vierde* en *vijfde* is reeds door ERASMUS verdacht gehouden, als onëcht, en deze onëchtheid is door GARNIER den laatſten uitgever van BASILIUS werken genoegzaam bewezen (*). Uit het gemelde werk blijkt genoegzaam, dat eene goede Uitlegkunde der Heilige Schrift geen eigendom van BASILIUS was; maar eene bepaalde ontvouwing van het Leerſtelſel der Drieëenheid, en een gelukkig gebruik van dezelfde wapenen, met welke EUNOMIUS ſtreed, als ook een' beſchaafden ſtijl, kan men hem niet ontzeggen.

BASILIUS geraakt in twist met zijnen Biſchop.

BASILIUS nam, als Ouderling, nu zijn *verblijf* te *Cæſarea*, zonder echter in de ſtrengheid zijner levenswijze iet te veränderen (†). Ook ſchijnt hij het openbaar Godsdienſtig onderwijs vlijtig waargenomen te hebben, en men heeft nog eene Predikatie van hem, die men voor de eerſte houdt, welke hij in dit ambt gedaan heeft, en die het begin van SALOMONS *Spreuken* ten onderwerp heeft (§), in welke hij, behalven den woordelijken zin, nog eenen geheimen zin dezer *Spreuken* onderſtelt, tot welken hij, in deze Kerkreden, meermalen zijnen toevlucht neemt. Ondertuſſchen duurde de goede verſtandhou-

(*) *Præf. ad T.* I. *Opp. Baſil. p.* LXIII - LXXIV.

(†) GREG. *Nyſſ. in laud. Baſil.* M. *T.* III. *p.* 488.

(§) *Homilia* XII. *in Principium Proverbiorum Tom.* II. *Opp. pag.* 97 - 113.

Digitized by Google

houding tusschen BASILIUS en zijnen Bisschop EUSEBIUS maar korten tijd, waar van GREGORIUS van *Nazianzus* de oorzaken niet verkiest te melden (*), terwijl hij anders den standvastigen moed en Godsvrucht van dezen Bisschop prijst. Misschien hebben de Monniken, met welken BASILIUS zoo veel opliad, en onder welken vele onrustige hoofden waren, op de éene of andere wijze, den Bisschop getergd, hoe het zij, BASILIUS werd, naar het schijnt, door den Bisschop van zijn ambt ontzet. Verstoord door dezen hoon, hunnen aanvoerer aangedaan, stonden de Monniken, (het uitgelezene en wijste deel der Kerk, zegt GREGORIUS, onze *Nazireërs*,) op het punt, om een' zeer gevaarlijken stap te doen. Zij wilden zich van de gemeenschap der Kerk aldaar afzonderen, en zouden ook vele inwoners van allen rang en staat met zich gesleept hebben, door het groot aanzien, waar in BASILIUS stond. Ook was de Bisschop bij velen verdacht, om de onregelmatigheid van zijne verkiezing; bovendien waren 'er thans Westersche Bisschoppen te *Cæsarea* aangekomen, die op de zijde van BASILIUS neigden.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Verre van zelfs buiten zijne schuld oorzaak van verscheuring in de Kerk te willen zijn, begaf zich BASILIUS liever, in het jaar 364, weder naa zijne eenzaamheid in *Pontus*, alwaar hij, op nieuw, het opzicht over de door hem gestichte Monnikenwoningen op zich nam. Hier verzelde hem ook zijn vriend GREGORIUS, die hem hoofdzaaklijk dezen raad

Hij verzoent zich met den Bisschop.

(*) *Orat.* XX. *pag.* 336.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

raad gegeven had (*). Doch thans veränderde de toeſtand der *Katholijken*, zedert VALENS in het jaar 364 Keizer was geworden, zoo ten nadeele, dat de Gemeente te *Cæſarea* een' man, als BASILIUS, niet zonder nadeel, misſen kon. EUSEBIUS poogde nu GREGORIUS derwaards over te brengen, maar deze ſchreef den Bisſchop vrijmoedig (†), dat het onrecht, zijnen vriend aangedaan, behoorde herſteld te worden. Naderhand ſchreef hij, dat hij hem hier door niet had willen beledigen; dat de Bisſchop wel boven hem verheven was, en hem *mis*handelen kon, maar dat zulks van zijne Godzaligheid niet te wachten was (§). Kort daar na ſchreef hij (**), dat hij zijne ſmart bedwongen had, *om*dat de wilde dieren, die op de Kerk aanvielen, het niet veröorloofden, eenen wrok tegen eenen Bisſchop aan te houden, die hen zoo dapper beſtreed, en dat hij zou overkomen, om onder zijne aanvoering te ſtrijden. Allengs verzachtte ook de gezindheid van EUSEBIUS jegens BASILIUS, terwijl GREGORIUS dezen vermaande, den Bisſchop te gemoet te komen; en naa *Cæſarea* te keeren, daar de Ketters deze ſtad dreigden te ontrusten (††). BASILIUS keerde dan ook reeds in het jaar 365 weder naa *Cæſarea*; tegen welke Gemeente VALENS, van *Ari-*

aan-

(*) GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 337.
(†) *Epist.* XX. *Tom.* I. *Opp. pag.* 783.
(§) *Epist.* CLXIX. *pag.* 877.
(**) *Epist.* CLXX. *pag.* 878.
(††) GREGOR. *Nazianz. Epist.* XIX. *pag.* 782.

Digitized by Google

aanſche Biſchoppen verzeld, als het ware, eenen krijgstogt ondernomen had (*), hopende door zijne tegenwoordigheid die Gemeente te zullen overweldigen. Maar deze hoop werd door BASILIUS verijdeld. „ Deze," ſchrijft zijn vriend, „ ſtreed „ met zoo vele wakkerheid, als ſchrander beleid „ en onverſchrokkenheid. Hij verrichtte alles te ge„ lijker tijd; hij maakte geheel een einde van alle „ voorig misverſtand; hij gaf raad, maakte ſchik„ kingen tot den ſtrijd, en ruimde alle ergernis en „ aanſtoot in de Gemeente uit den weg. Met ſom„ migen verbond hij zich; anderen ondersteunde „ hij; en anderen dreef hij terug." VALENS en de Biſchoppen van zijn partij moesten *Cæſarea*, onverrichter zaken, verlaten (†). Thans was het de ijverigſte werkzaamheid van BASILIUS, zijnen Biſchop alle blijken van hoogächting te geven (§). Hij onderrichtte hem, gehoorzaamde hem, vermaande hem, ſtond hem bij, was de ſtaf van zijnen ouderdom, de ſteun van zijn geloof. Met één woord, hij beſtuurde de Gemeente, en leidde den leidsman. Ook brengt GREGORIUS voorbeelden bij van het aanzien en gezag, hetwelk BASILIUS reeds, als Presbijter, bij de Gemeente had; zijne vrijmoedigheid, met welke hij jegens de overheid en vermogende lieden ſprak, zijne beſcherming van behoeftigen, zijne zorgvuldigheid voor vreemdelingen, en de

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) Zoo ſchrijft GREGORIUS *Orat.* XX. *p.* 338, 339.

(†) SOZOMEN. *Libr.* VI. *Cap.* 15.

(§) GREGOR. *Naz. l. c. pag.* 339, 340.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

de Gewijde Maagden; zijne Monniksregelen en voorſchriften; de door hem ontworpene gebeden enz. Maar het grootſte en vermaardſte, hetwelk hij, als Ouderling, deed, was, dat hij, in eenen ſchriklijken hongersnood, welke *Kappadocië*, in de jaaren 368 en 369 trof, ontallijke menſchen redde, en het daar toe bracht, dat de rijken hunne koornzolders openzetteden. Wij hebben nog eene Kerkreden van hem, bij deze gelegenheid gehouden. (*Homilia dicta tempore famis et ſiccitatis*) (*). Een gedeelte der erfenis van zijne onlangs overledene Moeder ſtelde hem in ſtaat, om ook van zijn eigen milddaadig te zijn. De behoeftigen van allen ouderdom en beiderleië kunne vergaderd hebbende, deelde hij eene menigte van eetwaren onder *hen uit*, hen zelf met eigene handen, benevens zijne onderhoorigen, bedienende. Zijn Broeder GREGORIUS van *Nyſſa*, gewaagt ook van deze zijne liefdedaad (†), terwijl het onzeker blijft, of hij elders (§) deze of eene vroegere gebeurenis van dezelfde natuur bedoele (**).

Menigvuldige arbeid van BASILIUS.

De omſtandigheden der tijden, en de verwarringen, die alöm in de Gemeenten heerſchten, geduurende de regeering van VALENS, gaven BASILIUS eenen geſtadigen arbeid, te meer, dewijl de Biſchop van *Cæſarea* de *Metropolitaan* van dat geheele land was.

(*) *Tom.* II. *Opp. pag.* 62.

(†) GREGOR. *Nyſſ. L.* I. *in Eunom. T.* II. *p.* 307.

(§) *Tom.* III. *Opp. in laud. Baſil. p.* 491.

(**) Boven *Bladz.* 223.

Digitized by Google

was. Vergeefs arbeidde BASILIUS aan het herſtel van den Kerkenvrede; alöm heerschte mistrouwen en argwaan. Zoo ſchreef hij aan de Gemeente van *Neocæſarea* in *Pontus* (*), dat wel hun overleden Biſchop MUSONIUS met hem, tot dit oogmerk niet had willen medewerken, uit hoofde van zekere vooröordeelen, maar dat hij denzelven nogthans, tot overëenſtemming in het geloof, en deszelfs verdediging, had opgewekt. MELETIUS van *Antiöchië* en EUSEBIUS van *Samoſata*, hoorden onder zijne bijzondere vrienden; maar ATHANASIUS van *Alexandrië*, die insgelijks zijn vriend was, hield met deze Biſchoppen geene Kerkelijke Gemeenſchap. Zelfs had EUSTATHIUS van *Sebaſte* niets van zijne oude toegenegenheid verloren, alhoewel deze Biſchop van vele *Katholijken* voor een *Ariaan*, of ten minſten *Semi-Ariaan* gehouden werd.

BASILIUS wordt Biſchop van Cæſarea.

In het jaar 370 overleed de Biſchop EUSEBIUS van *Cæſarea*. Terſtond daar op ſchreef BASILIUS aan zijnen vriend GREGORIUS, dat hij mogt overkomen, alzoo hij doodlijk krank was en affcheid van hem nemen wilde. GREGORIUS begaf zich onder vele tranen op reize; maar onder weg hoorende, dat de Biſchoppen op het punt ſtonden, om te *Cæſarea* eenen nieuwen Biſchop te verkiezen, beſloot hij, zijne reize niet voort te zetten. Hij ſchreef zelfs aan BASILIUS, dat hij vermoedde, dat deze krankheid door hem verdicht was, om zijnen vriend bij zich te hebben; en hem hier over beſtraffende, raad-

(*) *Epist.* XXVIII. *pag.* 108.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

raadde hij hem, zich uit *Cæſarea* te begeven, om de onrusten en alle vermoeden van kuiperij te ontgaan (*). BASILIUS ſchijnt dezen raad te hebben opgevolgd, zonder dat het blijkt, dat hij 'er voor zich naar geſtaan hebbe, om de opvolger van EUSEBIUS te worden.

Ondertusſchen kwamen de Biſchoppen van *Kappadocië* te *Cæſarea* bijëen, werwaards zij ook GREGORIUS, Biſchop van *Nazianzus*, Vader van den zoo dikwijls aangehaalden GREGORIUS, verzochten te komen, zonder hem echter oorzaak of tijd te melden (†). De oude man antwoordde, dat hij deze minächting wilde dulden, maar toch zijn gevoelen zou verklaaren; dat hij BASILIUS alleen boven anderen hun ter verkiezing aanprees, als eenen man van beproefde zeden, krachtige welſprekendheid, en eene kieſche deugd; als zij met hem inſtemden, wilde hij zich bij hen laten vinden, om hun geestlijk of ligchaamlijk bij te ſtaan (§). In eenen anderen Brief, aan de Gemeente van *Cæſarea* (**), verklaart hij zich, insgelijks, zeer ijverig voor BASILIUS. De Zoon zelf kan niet ontkennen, dat deze ſtap van zijnen Vader vrij wat van het bevelende had, en te ſterk was, evenwel prijst hij denzelven als de roemwaardigſte van zijn Vaders daaden (††).

Ce-

(*) GREG. *Naz. Ep.* XXI. *p.* 784. *Or.* XX. *p.* 342.
(†) GREG. *Naz. Ep.* XXIII. *pag.* 786.
(§) GREG. *l. c. pag.* 786, 787.
(**) GREG. *Naz. Ep.* XXII. *p.* 785.
(††) *Orat.* XIX. *in laudem Patris p.* 310.

Cæsarea was, wegens de aanstaande verkiezing, zegt hij, verdeeld en onrustig. Niet dat men niet wist, wie verdiende verkozen te worden; hij was algemeen bekend, bij het uitgelezenste en zuiverste deel der Gemeente, dat is, de *Geestlijkheid* en de *Monniken*, aan welke men bijzonder zoodanige verkiezing behoorde over te laten; maar niet aan de Rijken en Magtigen, het ongestuimige en ligtzinnige Volk; of zelfs het verächtelijkst Gemeen; en hij schrijft het aan den nijd toe, dat velen tegen BASILIUS waren ingenomen. De Bisschop GREGORIUS trok toen ook, tot ondersteuning van zijn oogmerk, EUSEBIUS, Bisschop van *Samosata*, naa *Cæsarea* (*), voornaamlijk wegens de bekommering, dat de *Arianen* iemand van hunne partij op dezen aanzienlijken Zetel plaatzen zouden. Eindelijk, als 'er aan de meerderheid voor BASILIUS nog ééne stem verëischt werd, liet de oude bijna stervende GREGORIUS zich derwaards voeren, en verkreeg ook zijnen vuurigen wensch (†). Men kan niet twijfelen, of de jonge GREGORIUS, hoe zeer hij het niet raadzaam achtte, te *Cæsarea* te komen (§), heeft bij deze verkiezing zeer sterk door zijnen Vader gewerkt. Ondertusschen, hoe zeer men ook geloove, dat BASILIUS deze verkiezing alszins waardig was, was nogthans de regel, welken zij beiden volgden, al te verleidelijk, dat men, voor het welzijn van Gods-

(*) BASIL. M. *Ep.* XLVII. *T.* III. *Opp. p.* 140.
(†) GREG. *Naz. Or.* XIX. *p.* 311. *Or.* XX. *p.* 343.
(§) GREG. *Naz. Ep.* XXIX. *p.* 793.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Godsdienst en Kerk, orde, wet, en nauwgezetheid omtrent de middelen, aan eene zijde mag zetten, en de voorslag van den jongen GREGORIUS, om der *Geestelijkheid* en de *Monniken* de keuze over te laten, al te gevaarlijk, voornaamlijk in die *tijden*, toen derzelver driften zoo hevig en listig werkzaam waren.

Verbittering over zijne bevordering.

Hoe het zij, BASILIUS was nu in het jaar 370 Bisschop van *Cæsarea* geworden. Maar de onderliggende partij was tegen hem verbitterd. Zij overlaadde den ouden Bisschop met scheldwoorden (*); en de Bisschoppen, die tot dezelve behoorden, wilden de inwijding van BASILIUS niet bijwonen, maar braken de Kerkelijke Gemeenschap met hem af (†). Wat men tegen hem inbracht, weten wij *niet*; volgends zijnen vriend, was het enkel nijd en afgunst. Zoo veel is waar, hij bezat thans eenen aanzienlijken post. De Bisschop van *Cæsarea* was niet alleen *Metropolitaan* van dat Land, maar ook *Exarch* in den gantschen Kreits van *Pontus*.

BASILIUS blijft bij zijne strenge levenswijs.

Niettegenstaande zijne verheffing, bleef BASILIUS in zijne strenge *Asketische* levenswijze volharden. Bij de aanzienlijke inkomsten zijner Kerk, bleef hij arm, en had niet meer dan één versleten kleed. Zijn gewoon voedzel bestond in Brood en Zout en Water; zijne beste spijzen waren, als hij Kruiden met hard Brood en slechten Wijn gebruikte (§). Hij at

(*) GREG. *Nazianz. Orat.* XIX. *pag.* 312.

(†) BASIL. *Epist.* XLVIII. *pag.* 142.

(§) GREG. *Naz. Or.* XX. *p.* 358. BASIL. *Ep.* XLI. *p.* 142.

Digitized by Google

at over het geheel zoo ongemeen weinig, dat het meer eene oefening in het vasten was (*). Hij beſchouwde, naar de regelen der *Asketen*, zijn lichaam, als zijn' vijänd, gelijk een' ſlaaf, wien men, als ſteeds geneigd, om te ontvluchten, in de boejen der Rede behoort te beſluiten enz. Dat hij, met deze Godsvrucht, enkel zou hebben willen pralen, willen wij niet vermoeden, maar jammer blijft het, dat een Leeräar van zoo veel aanzien, door zijn voorbeeld, vele anderen tot deze buitenſporigheden verleidde. Geduurende zijn ambtsbediening, was hij ſteeds van Monniken omringd, en wanneer men hem dit onder het oog bracht, omdat men aan het verblijf van Monniken in de ſteden niet gewoon was, betuigde hij, 'er zijn leven voor te willen geven, om lieden van zoo reine deugd om zich te hebben, doch dat hij en zij nog ſlechts leerlingen daar in waren (†). Hetzelfde, zegt hij, geldt van het gezelſchap der Godgewijde Jongvrouwen te *Cæſarea*; echter waren zij onſchuldig aan alles, wat tot hier toe van haar uitgeſtrooid was geworden. Ook onderwees hij, door zijne Brieven, op andere plaatzen, Godvruchtige Perſonen van beiderleië kunne. Onder anderen zijn 'er twee Brieven aan Vrouwen, die daar in κανονικαι genoemd worden, niet *Canoneſſen*, (*Chanoineſſes*,) zoo als TILLEMONT meende (§), maar *Godgewijde*, *op de Kerkenlijst op-*

(*) GREG. *Nyſſ. in laud. Baſil. pag.* 390.

(†) *Epist.* CCVII. *pag.* 310.

(§) *Mémoires Tom.* IX. *pag.* 117.

opgeſchrevene Vrouwen (*). In den eerſten gewaagt hij insgelijks van een ongegrond vermoeden tuſſchen hem en haar, omtrent het wederzijdsch Geloof. Hier uit neemt hij gelegenheid, om haar het woord ὁμοούσιος aan te prijzen, tot bevordering van overëenſtemming, en valt deze Vrouwen lastig, met eene breedere ontvouwing van dit woord. Nog onderricht hij haar, dat men den Heiligen Geest niet boven den Vader en Zoon behoort te zetten, dewijl hij anders niet *uit God* zou kunnen zijn, en zoodanige nieuwigheid het geheele Leerſtelſel vervalſchen zou.

Zijne weldaadigheid jegens de armen.

Zoo armlijk BASILIUS volgends *Asketiſche* ſtrengheid voor zichzelven leefde, zoo veel gevoel van medelijden en weldaadigheid had hij voor armen en noodlijdenden. Niet alleen prees hij de liefdaadigheid ten ſterkſten aan in zijne Leerredenen, maar oefende die ook zelf uit. Onder andere door hem geſtichte gedenktekens zijner liefde is voornaamlijk vermaard geworden zijn *Armhuis* buiten de Poorten van *Cæſarea*, hetwelk naar hem *Baſilias* heette, en hetwelk zijn vriend GREGORIUS eene nieuwe ſtad noemt (†). BASILIUS zelf nam hier werklijk deel aan het oppaſſen der kranken, zoo ver zelfs, dat hij de melaatſchen in dit huis kuste, en als zijne Broeders omhelsde (§), alleen om anderen aan te moedigen, om niet te ſchroomen, deze kranken te genezen. Keizer VALENS ſchikte voor deze ſtichting lig-

(*) *Epist.* LII. *pag.* 144. CLXXIII. *pag.* 260.
(†) *Orat.* XX. *p.* 359. (§) *l. c. p.* 360.

Digitized by Google

liggende gronden (*). Ook had BASILIUS meer dergelijke Geſtichten in de Gemeenten van zijnen Kreits ten platten Lande gevestigd (†).

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Onverbidlijk ſtreng daartegen was BASILIUS in alles, wat hij aan de Kerkelijke wetten en gewoonten meende ſchuldig te zijn. Onder de Biſchoppen van zijn Kerspel namen ſommigen geld van de genen, die zij tot het Leeräar-ambt inwijdden, en bedienden zich van dit voorwendzel, dat zij zich het geld eerst na de inwijding geven lieten. Tegen dezen verzette hij zich ten ſterkſten, in eenen Brief, die ten opſchrift heeft aan de Landbiſchoppen, (χωρεπισκοποι) (§), doch door welken men hier Biſchoppen van ſteden verſtaan moet, die aan den *Metropolitaan* ondergeſchikt waren. In eenen anderen Brief (**) verklaart hij zich tegen het misbruik, waar door, ten platten Lande, de Opzieners der Gemeenten of Landbiſchoppen, tot lager Kerkelijke Bedieningen, zonder onderzoek, allerhande lieden aannamen, waar onder velen, die zich in dezelven indrongen, uit vreeze van tot Krijgsdienſten gedwongen te zullen worden. Nog dringender ſchreef hij aan den Onderling PAREGORIUS (††), die in plaats van een Vrouwsperſoon, hetwelk hij bij zich in huis had, weg te zenden, allerhande uitvluchten gebruikte, tegen het beſluit der *Niceenſche* Kerkvergadering,

Zijne ſtrengheid in de Kerkelijke tucht.

(*) SOZOM. *L.* VI. *C.* 34. THEOD. *L.* IV. *C.* 16.
(†) GREG. *Naz. l. c.* BASIL. M. *Ep.* CXLII. *p.* 235.
(§) *Ep.* LIII. *p.* 147. (**) *Ep.* LIV. *p.* 148.
(††) *Epist.* LV. *pag.* 149.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ring, hetwelk het houden van dergelijke Vrouwen, (συνεισακτους,) verboden had. Een andere Brief is gericht tegen het huwelijk met de Zuster eener overledene Vrouw (*), hoedanige huwlijken BASILIUS terſtond bij het aanvaarden van zijn Bisdom verboden had, en hetwelk thans zekere DIODORUS, waarſchijnlijk een Bisſchop in dit Land, in eenen rondgaanden Brief, ondernomen had te verdedigen.

Zijne vredelievendheid

Zijn gedrag jegens de Bisſchoppen in *Kappadocië*, die over zijne verkiezing onvergenoegd waren, wordt door zijnen vriend GREGORIUS hooglijk geprezen (†), als gematigd, zoo min vleijend en laag, als trotsch en heerschzuchtig, zoodat zij eerlang zich vrijwillig onderwierpen. Zijn Oom GREGORIUS, ook een Bisſchop in *Kappadocië*, die hem opgevoed had, toonde zich, met eenige andere Bisſchoppen, een' geruimen tijd, vrij koel jegens hem. De Broeder van BASILIUS, GREGORIUS van *Nyſſa*, poogde beiden te verzoenen, waar toe hij verdichte Brieven in naam van hunnen Oom aan zijnen Broeder ſchreef. BASILIUS ontdekte dit bedrog ſpoedig, en deed deswegens zijnen Broeder een verwijt (§). Evenwel kon hij zich nu niet langer onthouden, om aan zijnen Oom te ſchrijven (**), hetwelk tot gevolg had, dat deze hem door zijnen Broeder nu in de daad ſchreef, hetwelk door BASILIUS in die wijze beäntwoord werd (††), dat men niet kan twijfelen, of de

(*) *Ep.* CLX. *p.* 251. (†) *Orat.* XX. *p.* 344.
(§) *Ep.* LVIII. *p.* 151. (**) *Ep.* LIX. *p.* 153.
(††) *Ep.* LX. *pag.* 154.

Digitized by Google

de goede verſtandhouding is tusſchen hen herſteld geworden. Op gelijke wijze zocht BASILIUS het onvriendlijk gedrag van ATARBIUS, Biſschop van *Neocæſarea*, zijnen bloedverwant, maar die jonger was, dan hij, te verzachten (*), door hem eenen vriendelijken Brief te ſchrijven. BASILIUS had het zelfs zijnen vriend GREGORIUS eenigzins kwalijk genomen, dat deze op zijne uitnodiging niet te *Cæſarea* gekomen was; en toen deze hem ter gelegener tijd dit vermaak deed, bedankte hij nogthans voor het ambt van eenen der aanzienlijkſte Ouderlingen in zijne Gemeente, hetwelk BASILIUS hem wilde opdragen, en BASILIUS kon zijne redenen niet ontkennen (†).

Zijne pogingen tot den vrede der Kerken.

Gewigtiger waren zijne pogingen, om den vrede der Kerk, zoo veel mogelijk, te herſtellen. Hoewel hij 'er niet aan denken kon, om de vriendſchap tusſchen de *Katholijken* en *Arianen* te herſtellen, die al te ver van elkanderen verwijderd waren, was het toch eene koene onderneming, dat hij de *Katholijken*, die niet minder onderling verdeeld waren, bevredigen wilde. Zijne pogingen daar toe beſchrijft zijn vriend GREGORIUS (§), met algemeene bewoordingen. Daar hij meende, dat de invloed der Weſterſche Biſschoppen hem tot zijn oogmerk bijzonder te ſtade zou komen, ſchreef hij aan ATHANASIUS, Biſschop van *Alexandrië*, in het jaar 371

(*) *Epist.* LXV. *pag.* 157.

(†) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *pag.* 344.

(§) *Orat.* XX. *pag.* 345.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

371 (*), opdat deze eenige Rechtzinnige Leeräaren, uit zijne Gemeente, zenden mogt, om aan de Westerſche Biſſchoppen deswegens voorſtellingen te doen. Te gelijk ſchreef hij hem, dat het alleen aan hem, ATHANASIUS, ſtond, dat de *Meletiaanſche* Scheuring te *Antiöchië* werd weggenomen (†). ATHANASIUS nam zijn voorſtel bereidvaardig aan, en zond tevens met zijn antwoord eenen *Ouderling* naa *Kappadocië*, die aldaar aan de verëeniging der Leeräaren arbeidde (§). Maar, als BASILIUS hem daar voor bedankte, en verzocht, aan den *Roomſchen* Biſſchop DAMASUS te ſchrijven, dat deze eenige afgevaardigden wilde zenden, om de rust in de Oosterſche Gemeenten te herſtellen, beleed *hij, dat* ſommigen 'er ſterk op aandrongen, en *zoo hij* meende, met recht, dat de Westerſchen niet alleen, gelijk tot hier toe, de *Ariaanſche* dwaling, maar ook de ſchandelijke Ketterij van MARCELLUS van *Ancyra* zouden veröordeelen. Hier op ſchreef BASILIUS zelf aan DAMASUS (**), als ook aan MELETIUS (††), om hem tot deelneming in dit oogmerk te bewegen.

Hijwordt verdacht van Ketterij.

Ondertusſchen viel BASILIUS, die zoo veel werkte tot herſtel van den vrede, zelf in vermoeden van Ketterij. Zedert eenigen tijd was de *Godheid van den Heiligen Geest*, uitdruklijk, van ſommigen beſtreden, die daaröm *beſtrijders van den H. Geest*, (πνευμαλομαχοι,) genoemd werden, maar naderhand,

(*) *Ep.* LXVI. *p.* 159. (†) *Ep.* LXVII. *p.* 161.
(§) BASIL. M. *Epist.* LXIX. *pag.* 161.
(**) *Ep.* LXX. *p.* 163. (††) *Ep.* LXVIII. *p.* 161.

hand, onder den naam van *Macedonianen*, meer bekend zijn geworden (*). Dewijl op de *Niceenſche* Kerkvergadering deze Leere van den H. Geest niet opzetlijk bepaald was, bleef deze partij een tijd lang met de *Katholijken* verëenigd tegen de zuivere *Arianen*, en onder de *Katholijken* zelve waren de gevoelens verſchillende. ATHANASIUS en anderen maakten geene de minſte zwarigheid, om de Godheid des Heiligen Geests openlijk en woordelijk te belijden. Maar geduurende de verdrukkingen onder VALENS, oordeelden ſommigen het voorzichtig, zich omtrent deze Leere behoedzaam uit te drukken. EUSTATHIUS van *Sebaste*, de vriend van BASILIUS, was al vroeg van gedachten (†), dat men den H. Geest niet *God*, maar ook niet *Schepzel*, noemen mogt. BASILIUS zelf, in zijn werk tegen EUNOMIUS, waar hij de Godheid van den Heiligen Geest verdedigt, wacht zich nogthans, om het woord *God* van denzelven te gebruiken. In den zelfden zin ſchreef hij aan de Ouderlingen te *Tarſus* (§), en aan eenen Christen aldaar (**), dewijl thans velen hunnen mond tot lasteringen tegen den Heil. Geest geöpend hadden, dat zij toch het getal derzelven wilden verminderen, door die genen in de Kerkelijke Gemeenſchap aan te nemen, die hem *geen Schepſel* noemden. Ter zijner ontſchuldiging ſchrijft GREGORIUS zijn vriend (††), dat BASILIUS nodig oordeel-

(*) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 365. (†) *Ald. Bladz.* 367.
(§) *Ep.* CXIII. *p.* 205. (**) *Ep.* CXIV. *p.* 206.
(††) *Orat.* XX. *pag.* 364.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

deelde, zich dus omzichtig te gedragen, tot dat de volkomene vrijheid van ſpreken zou wedergekeerd zijn. Nadien de Ketters het woord *God* van den Heiligen Geest gebruikt, juist wilden aangrijpen, om hem ter ſtad uit te drijven, en zich meester van de Gemeente te maken, onthield BASILIUS zich van dit woord, terwijl hij den Heiligen Geest en deszelfs oprechte verdedigers om die genade bad, dat zij hem deze toegevendheid, (οἰκονομίαν,) niet ten kwaade wilden duiden. Doch, deze *Kerkelijke Staatkunde* van BASILIUS mishaagde gedeeltlijk *den Katholijken* zelven. Hij predikte in het jaar 371, onder anderen ook voor eenige *Arianen*, die op hem loerden, maar die hij te leur ſtelde, door *zich* van het zoo betwiste woord te onthouden. Niet lang daar na waren 'er (*), te *Nazianzus*, vele aanzienlijke lieden op eene maaltijd bijëen, waar ook GREGORIUS tegenwoordig was, die van BASILIUS en van zijnen *vriend* met lof ſpraken. Een daar tegenwoordig zijnde Monnik noemde deze gasten *leugenaars* en vleijers, en beweerde, dat BASILIUS de waarheid verraadde, door zijne Kerkredenen, en GREGORIUS, door zijne toegevendheid. GREGORIUS verdedigde zijnen vriend, gaf hem kennis van het gebeurde, en raadpleegde hem, hoe verre hij, in het voordragen van dit leerſtuk, toe mogt geven? Uit het antwoord blijkt, hoe ſterk dit voorval BASILIUS (†) getroffen hebbe. Hij beklaagt zich, dat zij-

(*) GREGOR. *Nazianz. Epist.* XXVI. *pag.* 789.

(†) *Epist.* LXXI. *pag.* 165.

zijne echtſte Broeders zoo ſchielijk, naar het ſcheen, aan deze lasteringen gehoor hadden gegeven, en wenscht, zijnen vriend GREGORIUS bij zich te hebben, om hem, in dezen ſtrijd, bij te ſtaan. „Binnen kort," zoo beſluit hij, „zullen wij wel, „door Gods genade, deze lasteringen, met daad„zaken, wederleggen; want wij verwachten, voor „de leere der waarheid, nog wat grooters te lij„den; zo niet, ten minſten uit de Gemeente en „uit het Vaderland, gefloten te worden. Doch, „indien al deze hoop niet mogt vervuld worden, „echter nadert het Oordeel van CHRISTUS." BASILIUS had tevens het genoegen, te zien, dat ATHANASIUS, den Monniken eene beſtraffing deed toekomen, zijn gedrag goedkeurde, en hen tot gehoorzaamheid jegens hem vermaande (*).

Het gene BASILIUS verwacht had, van een hem dreigend gevaar, wegens zijnen ijver voor het Katholijk Geloof, volgde eenigermate, nog in het jaar 371, VALENS, die, reeds vóór zes jaaren, vergeefs gepoogd had, de *Arianerij* te *Cæſarea* in *Kappadocië* in te voeren, beſloot thans, bij gelegenheid van zijne reize in *Syrië*, dit oogmerk volſtrekt door te zetten. Hij had de *Katholijke* Biſſchoppen reeds uit zoo vele ſteden verjaagd; maar hij wilde BASILIUS eerst laat aanvallen, omdat hij vreesde, dat de tegenſtand van eenen zoo vermaarden man den overigen Biſſchoppen te veel moeds zou geven (†). Hij

BASILIUS vervolgd door Keizer VALENS.

(*) Zie hier voor *Bladz.* 124.

(†) THEODORET. *Libr.* IV. *Cap.* 19.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hij hield het, zegt GREGORIUS *Nazianzenus* (*), voor ſchande, éénen enkelen man en éene ſtad niet te kunnen overweldigen; ook was alleen dit vonkjen van het *Katholicisme* nog in het Oosten uit te blusſchen overig. Vóór dat de Keizer te *Cæſarea* gekomen was, kwam zijn Opperſtadhouder MODESTUS aldaar aan, die BASILIUS bij zich ontbood. Hij vraagde hem, volgends GREGORIUS (†), hoe hij alleen zoo roekeloos kon zijn, om zich tegen den Keizer te verzetten, en deszelfs geloof niet toe te ſtemmen? De Biſſchop antwoordde: Dit wil de Keizer niet, en ik waag het niet, een Schepzel te aanbidden, naardien ik zelf van God geſchapen ben, en naar Gods bevel God, (hij meende, een *Zoon* of Kind van God,) worden zal. Even zoo onverſchillig betoonde hij zich omtrent het gezag der Hofpartij, hetwelk door MODESTUS werd geprezen. Deze werd toornig, en dreigde hem met allerhande ſtraffen; maar vergeefs, dewijl BASILIUS zijn dreigen verächtte. Verbaasd over zijne onverſchrokkenheid, riep MODESTUS uit: Zoo ſtout heeft niemand mij geäntwoord! Waarſchijnlijk, hernam BASILIUS, hebt gij nog geenen Biſſchop ontmoet, want die zou u even ééns geäntwoord hebben (§). SOCRATES en SOZOMENUS verhaalen nog deze bijzonderheid, dat onder de Hovelingen, die zich bij MODESTUS be-

(*) *Or.* XX. *p.* 347, 348. (†) *l. c. p.* 348.

(§) Men vergel. hier mede GREG. van *Nyſſa contra Eunom. L.* I. *T.* II. *Opp. p.* 313. THEOD. *l. c.* SOCR. *L.* IV. *Cap.* 26. SOZOM. *Libr.* VI. *Cap.* 16.

Digitized by Google

bevonden, ook de Keizerlijke Opperkeukenmeester was; als deze BASILIUS insgelijks poogde over te haalen, verwees de Bisschop hem naa zijne keuken, dewijl hij voor de Godlijke Leere geslotene ooren had (*).

Ondertusschen kwam de Keizer VALENS zelf te *Cæsarea* aan, waar hij van MODESTUS de standvastigheid des Bisschops verstaan hebbende, met verwondering over hem vervuld werd (†). Hier op besloten hebbende, hem eenige voldoening te geven, ging hij op het Feest *Epifania* of *Theofania*, (den 6den Januarij des jaars 372, op welken in *Kappadocië* te gelijk de gedachtenis van CHRISTUS geboorte, en zijne verëering door de Oosterſche *Magi* gevierd werd,) met zijne Lijfwacht in de Kerk, waar de Bisschop Godsdienst hield, en plaatste zich onder de Leeken, om, op deze wijze, met hem, eenigermate, in Kerkelijke Gemeenschap te komen. Maar hij werd, zegt onze Redenaar, door het sterk gezang, de menigte van volk, de heerlijke orde, de beschouwing van den eerwaardigen onbeweeglijk voor de Gemeente staanden BASILIUS, en den eerbied der hem omringende Geestelijken bedwelmd. Men merkte dit niet eer, vóór dat hij zijne medegebrachte gaven op de heilige tafel wilde leggen; toen waggelde hij, dewijl niemand toetrad, om die aan te nemen, en door de onzekerheid, of BASILIUS hem ook toela-

(*) GREGOR. *Nyss. l. c. pag.* 314. GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 348. THEODOR. *L.* IV. *C.* 19.

(†) GREGOR. *Naz. Orat.* XX. *p.* 352.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

laten zou, zoo zeer, dat hij, zonder de ondersteuning van eenen Kerkedienaar, gevallen zou zijn. Kort daar na begaf de Keizer zich weder in de Kerk, hoorde het onderwijs van BASILIUS, en scheen nu zoo volkomen zijne genegenheid tot *hem* gewend te hebben, dat de *Katholijken* in *Kappadocië* hunne onderdrukkingen verzacht zagen.

Nieuwe moeilijkheden, afgewend door wonderen.

Evenwel kregen hunne partijën spoedig weder de overhand bij den Keizer; die toen besloot, den Bisschop uit de stad te bannen; het rijdtuig was al gereed; zijne vrienden waren vol droefheid, en GREGORIUS maakte zich gereed, om hem te verzellen; toen, op denzelfden tijd, des Keizers Zoontjen, een kind van zes jaaren, gevaarlijk ziek werd. Naardien de Geneesheeren alle hoop opgaven, en het gebed des Vaders niet baatte, geloofde deze, dat hij zijnen toevlucht tot BASILIUS moest nemen; voornaamlijk, dewijl de Keizerin (*), door vreeslijke droomen, of zelfs door gevoelige pijnen, tot de erkentenis gebracht was, dat de ziekte van *haren* Zoon eene straffe was voor de belediging, den Bisschop aangedaan. VALENS liet hem daar op door aanzienlijke mannen, die zijne vrienden waren, in het Paleis nodigen. Hij kwam, en terstond beterde de toestand van den Prins. Deze zou ook, volgends het geloof der *Katholijken* aldaar, ja zelfs vol-

(*) Deze bijzonderheid verhaalen SOCRATES *Libr.* IV. *Cap.* 26. en THEODORETUS *Libr.* IV. *Cap.* 19. eene aanvulling van het verhaal van GREGORIUS *Nazianzenus Or.* XX. *pag.* 352.

Digitized by Google

volgends de belofte van BASILIUS, geheel genezen zijn, indien de Ketters niet op nieuw invloed op den Keizer gekregen hadden. Maar dewijl de Vorst zijnen Zoon van hen liet doopen, alhoewel hij het tegendeel beloofd had; ſtierf zijn Zoon kort daar na (*). RUFINUS weet 'er nog dit bij, dat de ouders, overtuigd, hoe zeer zij dit verdiend hadden, den Bisſchop hadden laten verzoeken, om God voor hen te bidden (†).

Op deze wijze beriepen zich de *Katholijken* op wonderen. De invulling van de droomende Keizerin helpt ons hier gelukkig te recht, en de neiging der *Katholijken* tot wonderen voltooit alles. Deze blijven zelfs niet bij dit verhaalde. EFREM (§) wil van eene geheele reeks van wonderen weten, die God, ten dezen tijde, voor BASILIUS gedaan zal hebben; onder anderen dit: Als VALENS de pen opnam, om de verbanning van BASILIUS te ondertekenen, brak dezelve tot driemalen toe in zijne handen, zoodat hij eindelijk het papier nam en het verſcheurde. Voorts zal hier toe nog behooren de ziekte, door welke MODESTUS gekastijd en gewaarſchuwd werd; maar die hem verliet, zoodra hij BASILIUS bij zich ontbood, vergeving van hem ontving, en hem beweegd had, om zijn voorſpraak bij God te wezen (**). Wat hier van zij, MODESTUS werd

zoo

(*) GREG. *Naz.* SOCR. THEOD. *ll. cc.* SOZOM. *L.* VI. *C.* 16.

(†) *Hist. Eccles. Libr.* XI. *Cap.* 9.

(§) In COTELER. *Monum. Eccles. Gr. T.* III. *p.* 64.

(**) GREGOR. *Naz. Orat.* XX. *p.* 352.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zoo zeer de vriend van BASILIUS, dat verſcheidene lieden dezen verzochten, om hen bij dien Stadhouder aan te bevelen (*).

Doch deze wonderen daar gelaten, genoeg was het, dat BASILIUS, door zijnen ſtandvastigen moed, de *Katholijken* in *Kappadocië*, meer dan in eenige andere Oosterſche Gewesten, tegen verdrukkingen beveiligde. Midden onder deze beroeringen, verloor hij echter den Kerkenvrede tusſchen de *Katholijken* niet uit het oog; waarſchijnlijk omtrent het jaar 372 verzocht hij ATHANASIUS, om hem eenen rondgaanden Brief voor alle de Bisſchoppen van *Kappadocië* en der omliggende Gewesten te zenden, met de nodige voorſchriften (†). Hij bedoelde de Bisſchoppen, die van de *Macedonianen* tot de *Katholijken* overgegaan waren. Aan dit verzoek ſchijnt nogthans niet voldaan te zijn. Niet beter gelukte hem de vereeniging van ATHANASIUS met MELETIUS van *Antiöchië* (§). — Ondertusſchen kwam ook DOROTHEUS, Ouderling van *Antiöchië*, wien BASILIUS naa *Rome* gezonden had, van daar terug, en met hem SABINUS, *Diakon* van *Mediolanum*; met Brieven, opgevuld met goede betuigingen, maar niet voldoende aan de verwachting van BASILIUS. Deze ſtelde daar op, in het jaar 372, in eenen Brief aan de *Italiaanſche* en *Gallifche* Bisſchop-

Nieuwe pogingen van BASILIUS tot herſtel van den vrede der Kerk.

(*) BASIL. M. *Epist.* CCLXXIX. *pag.* 422.

(†) *Epist.* LXXXII. *pag.* 175.

(§) Boven *Bladz.* 124. *Epist.* LXXXIX. *pag.* 186. *Epist.* CCLVIII. *pag.* 394.

Digitized by Google

ſchoppen (*), en in eenen anderen aan VALERIANUS (†), den beklaaglijken toeſtand der Oosterſche Gemeenten voor, met verzoek, om die te hulp te komen. Hetzelfde geſchiedde in eenen anderen Brief, in naam van MELETIUS, BASILIUS, en nog 30 andere Oosterſche Biſchoppen, opgeſteld en afgezonden (§).

Nieuwe moeilijkheden met ANTHIMUS.

Als de Keizer onlangs *Kappadocië* in twee Provintiën verdeeld had, waar bij die van *Cæſarea* veel verloren, en zij vergeefs de voorſpraak van hunnen Biſchop bij het Hof gebruikt hadden (**), maakte ANTHIMUS, Biſchop van *Tyana*, hetwelk nu de Hoofdſtad van het tweede *Kappadocië* was, daar van gebruik, om als *Metropolitaan* zich van de ondergeſchiktheid aan den Biſchop van *Cæſarea* te onttrekken; zekerlijk tegen de Kerkelijke gewoonte, welke niet noodwendig medebragt, dat elke *Metropolis* in het Burgerlijke ook te gelijk eene Kerkelijke zijn moest; maar GREGORIUS van *Nazianzus* (††) ſchrijft alles aan nijd en afgunst tegen BASILIUS toe. Hoe het zij, GREGORIUS van de verlegenheid van zijnen vriend bericht zijnde, bood aan (§§), tot hem te komen, om hem met zijnen raad bij te ſtaan, of met hem ſmaad te lijden. GARNIER (***) gelooft, dat GREGORIUS werklijk bij hem gekomen is,

(*) *Ep.* XC. *p.* 181. (†) *Ep.* XCI. *p.* 182.
(§) *Epist.* XCII. *pag.* 183.
(**) BAS. *Ep.* LXXIV, LXXV, LXXVI. *p.* 168.
(††) *Orat.* XX. *p.* 355. (§§) *Ep.* XXV. *p.* 788.
(***) *Vita S. Basil. pag.* CXII.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

is, doch de woorden van dezen zeggen zulks niet duidlijk (*). BASILIUS poogde ondertusschen zijne *Metropolitaan*-rechten zoo ver uit te breiden, als mogelijk, en stichtte daaröm in *Kappadocië* verscheidene nieuwe Bisdommen (†). Eén van deze Bisdommen werd aangelegd in het stadjen *Safima*, in één der ellendigste oorden des lands, hetwelk ANTHIMUS evenwel met zijn Kerspel zocht te vereenigen, waaröm BASILIUS het des te meer met het zijne verbond (§).

BASILIUS maakt GREGORIUS Bisschopvan Safima.

Zelfs kreeg BASILIUS heel onverwachts in het hoofd, zijnen vriend GREGORIUS tot Bisschop van dit stadjen aan te stellen; waar over GREGORIUS zich ten hoogsten beklaagde (**); zelfs schreef hij hem, dat hij van zijne vriendschap dit voordeel zou trekken, dat hij voortäan op geen' vriend zich verlaten, en niets boven God stellen zou (††). Evenwel, hoe lang GREGORIUS ook tegenstreeven mogt, hij moest, toen zijn Vader op hem aandrong (§§), dulden, dat BASILIUS hem tot Bisschop van *Safima inwijdde*; echter mengde GREGORIUS in de Kerkreden, die hij in tegenwoordigheid van BASILIUS en zijnen Vader hield, onder de sterkste lofspraken over BASILIUS, klagten in over den dwang, welken zijn vriend

(*) *Epist.* XXXI. *pag.* 796.
(†) GREGOR. *Nazianz. Orat.* XX. *pag.* 356.
(§) GREG. *Naz. Carm. de Vita sua T.* II. *p.* 7, 8.
(**) *Orat.* XX. *pag.* 365.
(††) GREGOR. *Naz. Epist.* XXXI. *pag.* 795.
(§§) *Carm. de Vita sua pag.* 7.

Digitized by Google

vriend hem had aangedaan (*). Ook kreeg hij terſtond twist met ANTHIMUS, die hem belette, naa *Saſima* te reizen, en hem eenen Brief vol ſcheldwoorden ſchreef. Kort daar na zocht deze Bisſchop hem vergeefs te bewegen, om hem voor zijnen *Metropolitaan* te erkennen (†); eindelijk wilde hij hem, als middelaar, tuſſchen hem en BASILIUS, gebruiken; doch toen GREGORIUS daar over ſchreef, verweet BASILIUS hem, dat hij partijdig was voor ANTHIMUS. Geen wonder, dat GREGORIUS, door alle deze omſtandigheden, in de Woeſtijn vluchtte; van waar hij, om zijnen Vader genoegen te geven, wel ſpoedig terug kwam, maar zich om zijn ongelukkig Bisdom niet verder bekommerde, en zelfs aan BASILIUS ſchreef, dat hij, als *Metropolitaan*, niet zoo uit de hoogte op hem behoorde neder te zien; want dat hij ook zijnen hoogmoed had (§). Kort daar na werd echter de twist tuſſchen BASILIUS en ANTHIMUS bijgelegd. De eerſte verklaarde in het jaar 372, in eenen Brief aan de Regeering te *Tyana* (**), niets meer te wenſchen, dan in vrede te leven en te ſterven. In eenen anderen Brief (††) gewaagt hij van eene vergadering van Bisſchoppen van het tweede *Kappadocië*, welke hij houden wilde, en deze vergadering, benevens het oprichten van nieuwe Bisdommen door BASILIUS

(*) *Orat.* VII. *pag.* 144.
(†) GREGOR. *Naz. Epist.* XXXIII. *pag.* 797.
(§) *l. c. p.* 798. (**) *Ep.* XCVII. *p.* 190.
(††) *Epist.* XCVIII. *pag.* 191.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

us (*), kan tot het vergelijk met zijnen tegenſtrever veel toegebracht hebben. ANTHIMUS ſtichtte wel eene nieuwe verwarring, door zekeren FAUSTUS, die, tegen de Kerken-orde, door BASILIUS tot Biſchop in *Armenië* aangeſteld wilde worden, maar door hem afgewezen was, evenwel, in het jaar 373, in te wijden; waar van het natuurlijk gevolg was, dat BASILIUS FAUSTUS uit zijne Kerkelijke Gemeenſchap ſloot (†). Doch twee jaaren laater betuigde BASILIUS zijne volkomene overëenſtemming met ANTHIMUS (§).

BASILIUS ziet zich genoodzaakt, zijne vriendſchap met EUSTATHIUS af tebreken.

Daartegen zag hij zich van lieverlede genoodzaakt, alle betrekkingen met zijnen ouden vriend EUSTATHIUS, Biſchop van *Sebaste* in *Armenië*, te laten vaaren. Deze, die reeds lang bij de *Katholijken* in kwaaden reuk was, maar tegen wien BASILIUS nog geen argwaan had, liet hem, toen hij Biſchop werd, twee van zijne *Askeeten* over, om bij hem te woonen, en hem met raad en daad bij te ſtaan. Maar dezen, wien BASILIUS een *poos* zijn vertrouwen geſchonken had, verlieten hem onverwachts, en ſpreidden allerhande lasteringen van hem uit. BASILIUS zag hen nu voor verſpieders aan, hem onder ſchijn van vriendſchap toegevoegd (**), doch vergenoegde zich, met deswegens bij EUSTATHIUS zich te beklagen (††). Op zij-

(*) GREGOR. *Naz. Orat.* XX. *p.* 356.
(†) BASIL. M. *Ep.* CXX, CXX, CXXII. *p.* 211-213.
(§) *Ep.* CCX. *p.* 316. (**) *Ep.* CCXXII. *p.* 238.
(††) *Epist.* CXIX. *pag.* 210.

Digitized by Google

zijne reize in het jaar 372, wegens Kerkelijke onrusten, naa *Armenië*, hield hij een geſprek met EUSTATHIUS, wien THEODOTUS, Biſchop van *Nikopolis*, en *Metropolitaan* van *Klein-Armenië*, van Ketterij beſchuldigde, en verwierf van hem, dat hij zich duidlijk voor de *Katholijken* verklaarde. THEODOTUS was echter hier mede niet voldaan, zelfs weigerde hij, met BASILIUS het gebed gemeenſchappelijk bij te woonen, omdat deze verkeering hield met EUSTATHIUS (*). Eindelijk gelukte het BASILIUS op eene nieuwe reize in het jaar 373 te *Nikopolis*, gemeenſchappelijk met THEODOTUS, eene Geloofsbelijdenis op te ſtellen, welke EUSTATHIUS en eenige andere Leeraars met hem ondertekenden (†). Deze ſtaat onder de Brieven van BASILIUS (§), en bevat, behalven eene herhaaling van de *Niceenſche* Geloofsbelijdenis, nog eene uitvoerige verklaring, dat de *Heilige Geest* van gelijke waardigheid is met den Vader en den Zoon; alhoewel het woord *God* van denzelven ook hier niet gebruikt wordt. Dus ſcheen nu deze zaak ten genoegen van BASILIUS afgelopen te zijn, alleen moest 'er nog, ter nadere bevestiging der eendragt, eene vergadering der naburige Biſchoppen in het Kerspel van *Cæſarea* gehouden worden, waar op EUSTATHIUS ook beloofd had te verſchijnen; doch hij verſcheen niet, noch iemand van zijne partij; veel meer liet hij zich verlui-

(*) *Epist.* XCIX. *pag.* 193.
(†) BASIL. *Epist.* CCXLIV. *pag.* 377.
(§) *Epist.* CXXV. *pag.* 214.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

luiden, dat BASILIUS in zijne Gemeente eene leer gepredikt had, die van de zijne verſchilde: te weten, deze had, op zijne reize, met bewilliging van EUSTATHIUS, te *Sebaste* predikende, het *Niceenſche* Leerſtelſel ten ſterkſten aangeprezen (*). EUSEBIUS, Biſchop van *Samoſata*, één der voornaamſte vrienden van BASILIUS, verkreeg wel eene verklaring van EUSTATHIUS over zijn geloof, maar zoo dubbelzinnig, dat BASILIUS alle hoop opgaf, van waare overëenſtemming met hem (†). Ook openbaarde zich de gezindheid van EUSTATHIUS, hoe langer hoe meer; en hij maakte eene Geloofsbelijdenis bekend, zoo als ARIUS zelf had kunnen opſtellen (§). Ook zeide EUSTATHIUS, in eenen Brief, de *Kerkelijke* Gemeenſchap geheel aan BASILIUS *op*, gebruikende tot een voorwendſel, dat BASILIUS aan APOLLINARIS geſchreven had, en met den Ouderling DIODORUS de Kerkelijke Gemeenſchap onderhield (**). BASILIUS was ten ſterkſten door dezen ſtap van iemand, dien hij als vriend zoo zeer bemind *had*, getroffen, en beäntwoordde daaröm dezen Brief geheel niet. EUSTATHIUS ſchreef kort daar na aan éénen zijner vrienden eenen anderen Brief, die vervolgends in verſcheidene Gemeenten verſpreid werd, in welken hij BASILIUS arglistigheid en bedrog, verbastering der Gemeenten, verderf der zielen te last leg-

(*) *Epist.* CXXX. *p.* 220. CCXLIV. *p.* 377.
(†) *Epist.* CXXVIII. *pag.* 218.
(§) BASIL. *Epist.* CXXX. *pag.* 222.
(**) *Ep.* CCXXVI. *p.* 347. CCXLIV. *p.* 378.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

legde, maar voornaamlijk, dat hij de voorheen gemelde Geloofsbelijdenis alleen ontworpen had, om EUSTATHIUS de zijne af te lokken (*). In het ſlot voegde hij 'er verſcheidene Ketterſche uitdrukkingen van APOLLINARIS bij, zonder hem te noemen, opdat het ſchijnen mogt, zegt BASILIUS, als of die van BASILIUS waren (†). Ook maakte EUSTATHIUS eenen Brief van BASILIUS bekend, dien hij, vóór meer dan twintig jaaren, aan APOLLINARIS geſchreven had; doch met een voor BASILIUS verdacht bijvoegzel (§). In de Brieven van BASILIUS vindt men nog andere verwijtingen, welke zijn voormalige vriend hem deed; men gaf hem den naam *Homouſiast*, en verweet hem eene nieuwe leere van den Heiligen Geest (**). BASILIUS oordeelde, op dit alles te moeten zwijgen, hoe zeer ſommigen hem dit ten kwaade duidden (††), en daar bij volhardde hij tot in het derde jaar toe, terwijl de ſtap van EUSTATHIUS ſteeds meer gevolgen had. Zelfs verzochten uit de Gemeente van *Sebaste* zulken, die met hunnen Biſchop niet voldaan waren, BASILIUS om bijſtand (§§), daartegen haalde EUSTATHIUS niet weinige Biſchoppen in *Pontus* over, om BASILIUS de Kerkelijke Gemeenſchap op te zeggen (***). Eindelijk vatte BASILIUS de pen op tegen EUSTATHI-

(*) BASIL. *Epist.* CCXLIV. *pag.* 379.
(†) *Ep.* CCXXIV. *p.* 342. (§) *l. c. p.* 343.
(**) *Epist.* CCXXVI. *pag.* 348.
(††) *Epist.* CXXX. *p.* 222. CCXXVI. *p.* 346.
(§§) *Ep.* CXXXVIII. *p.* 230. (***) *Ep.* CCXVI. *p* 324.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

THIUS, in het jaar 375, en wederlegde alle zijne beſchuldigingen, ook ontdekte hij de eigenlijke oorzaak van zijn gedrag, te weten, dat EUSTATHIUS den *Arianen*, die thans de heerſchende partij waren, genoegen wilde geven (*). Ook verdedigde hij zich kortelijk in eenen Brief aan den *Ouderling* GENETHLIUS (†). Niet lang daar na verëenigde EUSTATHIUS zich openlijk met de *Arianen*, op de Kerkvergadering te *Ancyra* in *Galatië*, in het jaar 376. Nu beriep zich BASILIUS bij zijne Monniken in eenen Brief (§) daar op, dat die genen, welke hem Ketterijën hadden te last gelegd, zich thans zelven met de vijänden des waaren Geloofs verbonden hadden. Nog nader verklaarde hij zich, in eenen Brief aan PATROPHILUS, Biſchop te *Ægæ* in *Cilicië*, die zijn vriend was (**). Op deszelfs verzekering, dat hij nooit de Kerkgemeenſchap met hem wilde breken, maar tevens wenschte, dat hij die met EUSTATHIUS weder herſtelde, gaf hij ten antwoord (††), zulks niet te kunnen doen, zonder de zijde der *Arianen* tevens te kiezen. Hetzelfde verklaarde hij aan THEOFILUS, Biſchop te *Castabata* in *Cilicië* (§§).

Zijne handelingen met

Geduurende deze twisten, die BASILIUS zedert het jaar 373 ontrustten, had hij nog gedurig vele an-

(*) *Epist.* CCXXIII. *pag.* 336.
(†) *Epist.* CCXXIV. *pag.* 342.
(§) *Epist.* CCXXVI. *pag.* 345.
(**) *Epist.* CCXLIV. *p.* 376. (††) *Ep.* CCL. *p.* 381.
(§§) *Ep.* CCXLV. *p.* 382. Verg. *Ep.* CXXX. *p.* 222.

andere Kerkelijke twisten, werkzaamheden en onderhandelingen. Bijzonder behooren daar toe zijne aanhoudende pogingen, om de Westerſche Biſſchoppen tot eene werkzamer deelneming aan het herſtellen der moeilijkheden in de Oosterſche Kerk te bewegen. Zeker Ouderling SANCTISSIMUS, bevond zich in het jaar 373 te *Cæſarea*, naar allen ſchijn, om eenigen last voor de Westerlingen over te nemen. Inzonderheid verlangde EUSEBIUS, Biſſchop van *Samoſata*, dat BASILIUS in naam der overigen in deze Gewesten eenen Brief wilde ſchrijven. Maar deze ſpoorde liever MELETIUS, Biſſchop van *Antiöchië*, om wien reeds zoo veel getwist was, aan, om de pen op te vatten, belovende hem de ondertekening van de andere Oosterlingen te zullen bewerken (*). Doch zijne genegenheid tot dezen ſtap verminderde, toen de Ouderling EVAGRIUS hem nog in het jaar 373 zijne naa *Rome* gezondene opſtellen terug bracht, met bericht, dat dezelve daar niet bevallen hadden (†). Ondertuſſchen werden echter in het jaar 376 DOROTHEUS en SANCTISSIMUS naa het Westen gezonden. Alhoewel BASILIUS zich van den hoogmoed des *Roomſchen* Biſſchops, waar over hij aan zijnen vriend EUSEBIUS (§) klaagde, geene groote hoop maakte van een gelukkig gevolg; gaf hij evenwel aan deze twee Ouderlingen eenen Brief mede, om aan de Westerlingen een denkbeeld te ge-

de Westerſche Biſſchoppen

(*) *Epist.* CXX. *p.* 211. *Ep.* CXXIX. *p.* 221.

(†) *Epist.* CXXXVIII. *pag.* 230.

(§) *Epist.* CCXXXIX. *pag.* 368.

III' BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

geven van den ſtaat der Oosterſche Kerken, en hen tot bijſtand op te wekken (*). Maar, hoe zeer ook de eerſte reize dezer afgevaardigden iet goeds beloofde, alle verwachting verviel tot niet, toen zij van eene tweede, die zij terſtond weder aanvaard hadden, terug gekomen waren (†). In een voorgaand Deel (§), hebben wij reeds gezien, met welke onbedachtzaamheid de Bisſchop DAMASUS, te gelijk met PETRUS van *Alexandrië*, denzelfden eerwaardigen MELETIUS, dien bijkans alle de Oosterſche Kerken voor den rechtmatigen Opziener der Kerk van *Antiöchië* verëerden, voor eenen Ketter verklaarde.

Gevaar van BASILIUS om zijn ambt te verliezen.

Treurig viel deze mislukking zijner wenſchen voor BASILIUS, hoewel hij buiten dien zelden vrij was van bekommeringen, zonder dat men zeggen kan, dat hij die altijd zich zelven veröorzaakte. Nooit was hij volkomen zeker in zijn ambt, en nog in het jaar 376 moest hij vreezen, door eene *Ariaansch* gezinde Kerkvergadering afgezet te zullen worden (**). Kort te voren was hij in bittere moeilijkheden geraakt met den Plaatsvervanger, (*Vicarius*,) des Stadhouders van *Pontus*. Een Lid van het Gerichtshof wilde volſtrekt zekere voorname weduwe dwingen, om hem te trouwen. Zij, zijn geweld niet anders ziende te ontgaan, nam haren toevlucht tot het Altaar in eene Kerk, alwaar BASILIUS

(*) *Epist.* CXLII. *pag.* 371. CXLIII. *p.* 372.
(†) *Epist.* CCLV. *p.* 390. CCLXVI. *p.* 411.
(§) Zie V *Deel*, *Bladz.* 277.
(**) *Epist.* CCXXXVII. *pag.* 365.

Digitized by Google

LIUS zich verplicht oordeelde, haar in zijne beſcherming te nemen. Maar de Onderſtadhouder wilde haar volſtrekt overgeleverd hebben. Om den Biſchop te beſchimpen, liet hij huiszoeking bij hem doen, als of hij haar bij zich verborgen had. Daar op daagde hij hem voor zijne rechtbank; men ſcheurde hem, op deszelfs bevel, den mantel van het lijf; waar op BASILIUS niets anders zeide, dan dat hij ook zijn' rok wilde uittrekken, als de Onderſtadhouder dit begeerde. Deze dreigde met ſlagen, en de Biſchop bood terſtond zijn ligchaam aan. Ik zal u met ijzeren haaken laten oprijten, vervolgde de vergramde Richter; goed, hernam BASILIUS, dan zult gij mij daar door van eene verzweering in de lever genezen, waar aan gij ziet, hoe veel ik lijde. Inmiddels vernamen de ingezetenen der ſtad, hoe het met hunnen Biſchop ſtond. Terſtond ſtortte eene ontelbare menigte, van allen ſtand en ouderdom, waar onder een groote hoop wijven, gewapend met de eerſte de beste werktuigen van wraak, woedend op de Gerichtsplaats los, om den Onderſtadhouder om het leven te brengen. Nu moest deze zelf om zijn leven bidden, hetwelk hij ook door de voorſpraak van BASILIUS behield. Dus verhaalt ons zijn vriend GREGORIUS van *Nazianzus* (*).

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Merkwaardiger is de moeilijkheid, in welke BASILIUS, in deze laater jaaren, gewikkeld werd, met de Biſchoppen van *Pontus*, en met de Gemeente van Moeilijkheid met de Bis-

(*) *Orat.* XX. *pag.* 353.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van *Neo-* of *Nieuw-Cæſarea*, in dat Landſchap. De eerſten, gedeeltlijk door EUSTATHIUS tegen hem vooringenomen, hielden zich op eenen koelen afſtand van hem. Eindelijk ſchreef hij hun, in het jaar 375 (*), zeer vriendelijk en beſcheiden, *het*welk ook dat gevolg ſchijnt gehad te hebben, *dat* de goede verſtandhouding met hen vernieuwd werd (†). Harder viel hem de afkeer, welken de ingezetenen van *Neocæſarea* tegen hem betoonden; hij was in de nabuurſchap dezer ſtad geboren; hij beſchouwde ſommigen van hare Biſchoppen, als zijne Leermeesters; ook leefden 'er nog bloedvrienden van hem; en zij hadden hem te voren zoo vele eere bewezen. Doch dit alles ſcheen men *vergeten* te hebben, daar men allerhande nadeelige *geruchten* van hem verſpreidde en gretig aannam. BASILIUS ſchreef de ſchuld daar van aan ATARBIUS, den Biſchop dier ſtad, toe. Deze had BASILIUS voor zijne Gemeente gehoond, en zelf *Sabelliaanſche* gevoelens beginnen voor te dragen. Hier over *had* BASILIUS hem eene vermaning gegeven, en tot een mondgeſprek uitgenodigd (§), doch ATARBIUS kwam niet, maar toonde zich veelëer nog bitterer tegen BASILIUS, wien hij verweet, dat zijne ſchriften naar de wijsheid dezer wereld ſmaakten (**). De Gezangen en de Monniken, door BASILIUS te *Ca-*

ſchoppen van Pontus.

ſa-

(*) *Epist.* CCIII. *pag.* 299-302.
(†) *Ep.* CCV, CCVI. *p.* 308. *Ep.* CCLII. *p.* 388.
(§) *Epist.* CCXXVI. *pag.* 317.
(**) *Epist.* CCIV. *pag.* 305.

Digitized by Google

farea ingevoerd, hekelde hij, als nieuwigheden (*). Doch de waare oorzaken van zijne gramschap waren, zoo als BASILIUS meende (†), nijd en vrees, dat hij van *Sabellianerij* overtuigd zou worden. Ondertusschen vond hij ingang bij de Gemeente, zelfs onder de bloedvrienden van BASILIUS (§). Vergeefs echter wendden zij zich tot MELETIUS van *Antiöchië*, en ANTHIMUS te *Tyana*, om dezen voor hun Leerstelsel in te nemen, en ontvingen van beiden een onäangenaam antwoord (**). Ook hier wilde BASILIUS wel den eersten stap tot verzoening doen. Hij schreef in het jaar 375 aan de Ouderlingen te *Neocæsarea* (††), en door hen tevens aan de Gemeente. Deze Brief bleef onbeäntwoord; waar op BASILIUS andermaal aan deze Ouderlingen schreef (§§). In dezen Brief schreef hij bijzonder aangaande de gezangen, die 's nachts bij zijne Gemeente in gebruik waren; de Gemeente stond 's nachts op, om eerstelijk in het Bedehuis ootmoedig tot God te bidden; vervolgends stond zij op tot zingen, (ψαλμωδια,) dan zich in twee choren deelende, die bij beurtwisseling zongen, dan het aan éénen opdragende, om aan te heffen, wien zij volgden. Met zulke afwisselingen en tusschenïngevlochtene gebeden, brachten zij den nacht door, tot dat zij, bij het aanbreken van den dag, allen, uit éénen mond, den Boet-Psalm, waarschijnlijk den

(*) *Ep.* CCVII. *p.* 310. (†) *Ep.* CCX. *p.* 314.
(§) *l. c. p.* 315. (**) *l. c. p.* 316.
(††) *Ep.* CCIV. *p.* 302. (§§) *Ep.* CCVII. *p.* 307.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

den LIſten, tot God aanhieven. Niettegenſtaande de pogingen van BASILIUS, verijdelde de tegenpartij ſteeds zijne vreedzame inzichten. Als hij in het jaar 375 éénen zijner Broederen op deszelfs Landgoed niet ver van *Neocæſarea* bezocht, ontſtond 'er in de ſtad zulke ontſteltenis, op het gerucht, dat hij daar komen, en mondeling zijne tegenſtreevers wederleggen wilde, dat velen zich ijllings wegbegaven; terwijl aan den anderen kant, waarzeggers en droombeduiders opſtonden, die van het Leerſtelſel van BASILIUS alle onheil voor de Gemeente voorzeiden. Deze vond daaröm dienſtig, nogmaals aan de aanzienlijkſten der ſtad te ſchrijven (*); gelijk nog twee anderen van zijne Brieven (†), aan twee van zijne bekenden gericht, dezelfde zaak betroffen, waar van ons de uitkomst niet bekend is, doch in welke BASILIUS, zoo veel men zien kan, zich niets te verwijten had.

Een lijfeigene tot Biſchop verkozen

Nu en dan echter ging BASILIUS, in eenen welgemeenden ijver voor de Kerk, de paalen der burgerlijke en wettelijke orde te buiten. Zekere Gemeente in *Kappadocië*, die lang zonder Biſchop geweest was, verkoos daar toe éénparig den lijfeigenen van zekere rijke vrouw, SIMPLICIA, wier goederen hij beſtuurde, en verzocht BASILIUS, met andere Leeräars, om denzelven in te wijden. BASILIUS en zijn vriend gaven aan deze Gemeente dat genoegen; hoe zeer deze lijfeigene die waardigheid met

(*) *Epist.* CCX. *pag.* 313.

(†) *Epist.* CCVIII, CCIX. *pag.* 312.

met tegenzin aannam, en hetwelk de hoofdzaak was, men had SIMPLICIA niet ééns om hare toeſtemming gevraagd. Deze voer hier op hevig tegen BASILIUS uit, en wendde zich aan de Geſnedenen van het Hof, om recht te bekomen; maar BASILIUS ſchreef haar op eenen zeer hoogen toon (*), waar bij het, gedurende zijn leven, bleef. Na zijne dood eischte zij van zijnen vriend GREGORIUS, dezen Biſchop, als haren lijfeigenen, terug; voornaamlijk, dewijl vele leden zijner Gemeente thans ontkenden, hem ooit tot hunnen Leeraar begeerd te hebben. Ook begeerde zij rekening van zijn voorheen waargenomen beſtuur. GREGORIUS ſchreef (†) daar op veel zachter en vriendelijker dan te voren BASILIUS gedaan had, zonder dat ons het einde dezer zaak bericht wordt.

Eene andere vrouw, CÆSARIA PATRICIA had BASILIUS geraadpleegd, of het ook nuttig zij, het H. Avondmaal, daaglijks, te gebruiken? Hij beäntwoordde dit bevestigender wijze (§), en bewees het uit *Joann.* VI. 55. Te *Cæſarea*, voegt hij 'er bij, werd het viermaal in de week, op Zondag, Woensdag, Vrijdag en Zaturdag, als ook op andere dagen, als men de gedachtenis van eenen Heiligen vierde, gebruikt. Dezelfde vrouw had hem ook gevraagd: of het, in eenen tijd van vervolging, geöorloofd was, in afwezendheid van eenen Ouderling of Ker-

Of men het H. A. daaglijks mag gebruiken?

(*) *Epist.* CXV. *pag.* 207.

(†) GREGOR. *Naz. Epist.* XXXVIII. *pag.* 800.

(§) *Epist.* XCIII. *pag.* 186.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Kerkendienaar, zich zelven het Heilig Avondmaal te geven? Alszins, was zijn antwoord, want dit wordt, door eene oude gewoonte, bevestigd. Alle Monniken in de Woestijnen, waar geen Priester is, insgelijks de Leeken te *Alexandrië*, en in geheel *Egypte*, hebben het Avondmaal meesttijds bij zich in huis, en gebruiken het, als zij willen. Want, als de Priester eenmaal het *Offer* volbracht en uitgedeeld heeft, dan kan die gene, die het geheel van hem ontvangen heeft, wanneer hij 'er daaglijks een gedeelte van gebruikt, met recht gelooven, dat het hem aanhoudend van denzelven toebedeeld wordt.

Kerkregelen van BASILIUS.

Hoe veel gezags BASILIUS gehad hebbe, in alle Kerkelijke zaken, de Leer, Kerketucht, *openbare* Godsdienst enz., betreffende, geven, *behalven* alles wat wij tot hier toe van hem verhaald hebben, zijne *Brieven*, maar bijzonder drie onder dezelven te kennen, welke *Kerkregels* bevatten, die in de *Griekſche* Kerk inzonderheid, als Kerkelijke wetten, zijn aangenomen (*). Tot dezelve gaf aanleiding zijn vriend AMPHILOCHIUS, Bisschop van *Iconium* (†), die, werkzaam zijnde, om nuttige schikkingen in zijne Gemeente te maken, BASILIUS daarömtrent verscheidene vragen deed, in het jaar 375; waar op deze hem de gemelde Kerkregelen in drie Brieven toezond (§). Deze Kerkregels zijn van gemengden in-

(*) Zij staan daaröm ook in de verzameling van oude Kerkelijke wetten BEVEREGII *Pand. Canon. T.* II. *p.* 47-137.

(†) Zie van hem hier voor *Bladz.* 54. volgg.

(§) BASIL. M. *Ep.* CLXXXVIII. *ſeu Ep. Can. I. T.* III.

inhoud, en geven veel ijver voor Godzaligheid en Kerkelijke tucht te kennen, maar men zou 'er meer oordeel en ſchranderheid in mogen verlangen. Men ſpreekt gemeenlijk veel van de ſtrengheid der Kerkelijke tucht in de oude Kerk, en leidt daar uit de uiterlijke heiligheid in dezelve af. Hoe zeer echter, over het algemeen, daar in veel waarheid is, evenwel overdrijft men meeſtäl de waarde zoo wel, als de heilzame gevolgen dezer Kerketucht. Ten tijde van BASILIUS had men eene menigte wetten en voorſchriften van Kerkvergaderingen en bijzondere Biſchoppen, maar geene algemeene aanleiding, op de voornaamſte gevallen toepaſſelijk, tot waarneming dezer wetten en regelen. Elke Biſchop maakte ſchikkingen, raadplegende zijne nabuuren of eenen uitmuntenden Leeräar der Kerk, terwijl meer gelet werd op de verzwaring of verzachting der ſtraffen en boeten, dan wel om met de rechte zedekunde, menſchenkennis en ondervinding te rade te gaan. De ſtraffen en boetdoeningen waren meeſtäl zoo ingericht, dat velen, die bleven zoo als zij waren, door ligchaamskastijdingen of werktuiglijke oefeningen, boete deden, en eene uitwendige bekeering vertoonden, daar het hart niet mede gepaard was. De indruk, die de boeten moesten veröorzaken, werd veel weggenomen, doordien men onverſtandig genoeg was, om, bij voorbeeld, den *krijgsdienst*, een *tweede huwlijk*, het *nemen van renten*, aan dezelf-

III. *ed. Garn. p.* 268. *Ep.* CXCIX. *ſeu Can.* II. *pag.* 290. *Ep.* CCXVII. *Can.* III. *p.* 324.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zelfde boeten te onderwerpen, als bij voorbeeld, *overſpel* en *meineed*. Als men hier bijvoegt, hoe burgerlijke rechten en wetten met de voorſchriften der Kerketucht vermengd en verward werden; waar door wel het gezag der Kerk en der Geestlijkheid ſteeds hooger rees, maar de ſtaat en de burgerlijke overheid, die zich genoodzaakt zagen, zich, in vele gevallen, aan de uitſpraken der Kerk te gedragen, veel van de klem van het beſtuur verloren, zal men van de goede vruchten, welke men aan de Kerketucht dezer tijden wil toeſchrijven, vrij wat moeten aftrekken.

Leerſtellige vragen door BASILIUS beäntwoord.

Nog andere vragen van AMPHILOCHIUS aan zijnen vriend BASILIUS, over leerſtellige onderwerpen, gaven aan dezen aanleiding, in het jaar 376, om hem eenige Brieven daar over toe te zenden. In éénen derzelven (*) verklaart hij zich over eene ſtelling der *Eunomianen*, dat *wij in ſtaat zijn, om het Godlijk wezen volkomen te begrijpen*. Daar dezelfde partij de vraag opwierp: *Vereert gij iet, hetwelk gij kent, of hetwelk gij niet kent?* beäntwoordt BASILIUS dit in eenen volgenden Brief (†); en weder in eenen anderen de vraag: *Is de kennis eer? of het geloof* (§). Eindelijk beäntwoordt BASILIUS nog andere vragen van zijnen vriend, in eenen bijzonderen brief (**).

Tot

(*) *Epist.* CCXXXIII. *pag.* 355.
(†) *Epist.* CCXXXIV. *pag.* 357.
(§) *Epist.* CCXXXV. *pag.* 358.
(**) *Epist.* CCXXXVI. *pag.* 360.

Digitized by Google

Tot een nog gewigtiger werk gaf dezelfde AMPHILOCHIUS aan BASILIUS aanleiding, omtrent het jaar 375, te weten, tot het opſtellen van zijn *Boek over den Heiligen Geest* (*). BASILIUS had hem kort te vooren genodigd, om met hem te *Cæſarea* zeker Feest te vieren; maar bij den Godsdienst, welken hij op hetzelve, in zijne tegenwoordigheid, bediende, had hij in het Gebed, hetwelk men de *Doxologie*, (Godsverheerlijking,) noemde, zulke ſamenſtelling van den *Heiligen Geest* met den Vader en den Zoon gebruikt, welke opzien en aanſtoot verwekt had (†). AMPHILOCHIUS verzocht hem daaröm, wegens de Toehoorers, die zich geërgerd hadden, of nog ergeren konden, de betekenis der door hem gebruikte woorden, (*met den Zoon en Heiligen Geest*, als ook: *door den Zoon in den H. Geest*,) ſchriftelijk te verklaren. In dit gemelde werk, zegt BASILIUS, onder anderen: „ Vergeefs werpt men ons tegen, dat de ſpreekwijze *met den Zoon*, (μετ' αὐτοῦ,) ongewoon, maar *door* hem, (δι' αὐτοῦ,) meer ſchriftuurlijk, en ook in het Gebed gebruiklijk is. Wij bedienen ons veel meer van beide deze uitdrukkingen. Wanneer wij, in den Eeniggeborenen, de grootheid zijner natuur en de voortreflijkheid zijner waardigheid beſchouwen, dan betuigen wij, dat hij de heerlijkheid *met* den Vader heeft. Maar, wanneer wij overweegen, welke reeks van

Zijn Boek over den H. Geest.

(*) *Liber de Spiritu S. ad S. Amphilochium Tom.* III. *Opp. pag.* 1-67. *ſqq.*

(†) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 153.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van goederen wij hem verſchuldigd zijn, en hoe hij ons tot God gebracht heeft; dan belijden wij, dat ons deze genade *door hem* en *in hem* gewerkt is. Het eerſte is verheerlijking, dit laatſte dankzegging. De ſpreekwijze, *met hem*, wordt onder ons overal, naar het voorbeeld der oudheid, gebruikt; maar het is ons niet genoeg, dat onze Vaders dit geleerd hebben; (ὁἱ των παλεῳων ἡ παραδοσις,) want ook zij zijn hier in de Schrift gevolgd." — In het IX *Hoofdſtuk* belooft hij de gewoone denkbeelden van den Heiligen Geest te zullen onderzoeken, zoo wel die, welke hij uit de *Heilige Schrift* verzameld had, als die hij, *door de overlevering*, (παραδοσις,) *der Vaderen*, ontvangen had. Dit geheele werk van BASILIUS wordt als een hoofdwerk over *dit ſtuk* in de oude Kerk aangemerkt. Ondertuſſchen is het te zeer een *Strijdſchrift*, in hetwelk de Schrijver zich ook veel te breedvoerig met woorden en enkele lettergreepen bekommert; evenwel heeft de allengs heerſchende gewordene leerwijze over *dit* gedeelte van het *Katholijk* Geloof veel aan hem te danken, hoewel de toegevendheid, welke hij bij dit Leerſtuk oefende, zoo als wij gezien hebben, hem bijzonder eigen bleef. Over de echtheid van dit werk wordt, met dit al, getwist, niet, omdat de Proteſtanten, gelijk DU PIN (*) ons wil doen gelooven, verlegen zouden zijn, dewijl de noodzaaklijkheid der *Overleveringen* of *Traditiën*, daar in zoo oogſchijnlijk, bewezen wordt; trouwens, hij moet

(*) *Nouvelle Biblioth. des Auteurs Eccl. T.* II. *p.* 181.

moet zelf bekennen, dat ERASMUS in deze twijfeling, reeds is voorgegaan, terwijl daartegen CASAUBONUS (*) zich voor de echtheid van dit Boek verklaarde. In dezen tijd zeker zal geen *Proteſtant* zich door de overëenkomst of niet overëenkomst van eenen Kerkleeräar laten aanlokken of affchrikken, om zulks tot bewijs van de echtheid of onëchtheid van eenig geſchrift te gebruiken, dewijl het zeker is, dat niemand dezer Kerkleeräaren, in alles, met het geheele Leerſtuk van eenig tegenwoordig Kerkgenootſchap overëenkomt, gelijk ook niemand hen, in alle hunne bijzonderheden, geern geheel zou willen volgen. En in het tegenwoordig geval hebben de *Proteſtanten* vooräl geene reden, om ongerust te zijn. De ſterkſte plaats van BASILIUS, omtrent de *overleveringen*, beſchouwt dezelven niet als eene bron van kennis in de Godsdienstleere, maar alleen in het Kerklijk ceremoniëel en de openbare voordragt van het Geloof. Op het eerſte voorkomen ſchijnt het wel, als of BASILIUS zoo ver ging, dat hij het *Geloof in den Vader, Zoon, en Heiligen Geest*, niet als eene *eigenlijke onmidlijke Leere der Schrift*, maar alleen als een *gevolg* aanzag, hetwelk de *Overlevering* uit het Formulier des Doops had afgeleid, maar, in de daad, ſpreekt de Kerkvader ook hier alleen van de *bewoordingen* en *voordragt*, maar niet van het geloof zelf. Hij merkt aan, dat de ſpreekwijze: *in den Vader, Zoon, en Heiligen Geest gelooven*, in dezen volledigen ſamenhang, niet in de H. Schrift voor-

(*) *Exercitt. adv. Baron. p.* 399. 1615. 4to.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voorkomt; maar als een natuurlijk gevolg uit het Doopsformulier, door het mondelijk onderwijs, ingevoerd is. Met dit alles moet men erkennen, dat de Christelijke Leeräars, ten dezen tijde, wel nog niet gewoon waren, de hoofdzaken van hun Geloof uit eene eigenlijke mondelijke *Overlevering* af te leiden, maar nogthans allengs daar toe begonnen te neigen. Daar men zoo vele voorſchriften van Godzaligheids-oefeningen uit die bron begon af te leiden, was 'er nog maar één ſtap te doen, om ook de Leerſtukken van het Geloof daar uit te bewijzen; daarënboven waren de *Katholijken*, in den ſtrijd tegen de *Ketters*, reeds lang gewoon, zich daar op te beroepen, dat, behalven de H. *Schrift*, hun gevoelen bij de Gemeenten, van *eerſten* af, was bewaard en voortgeplant. Ligtlijk konden zij dus daar toe overgaan, om dit allengs als een bewijs voor hun gevoelen op zichzelve te willen gebruiken. Eindelijk het ſteeds hooger klimmende gezag en aanzien der Geeſtelijkheid kon zich best gronden *op* de *Overleveringen*, die haar alleen bekend konden zijn.

Predikatiën van BASILIUS.

Van eenen anderen vermaarden arbeid van BASILIUS, zijne *negen Kerkredenen over de Scheppingsgeſchiedenis* (*), kan men den tijd niet nauwkeurig opgeven; echter ſchijnen zij ook in zijne laatere jaren te behooren. Behalven deze IX Leerredenen, zijn 'er nog *drie*, die hem, als een vervolg derzelven, in ſommige handſchriften van zijne werken worden toegeſchreven, doch waar van de echtheid, met ge-

(*) *Homiliæ* IX. *in Hexaëmeron T.* I. *Opp. p.* 1-88.

gewigtige gronden, betwist wordt. De echte bovengemelde Leerredenen worden door de Tijdgenoten ten hoogſten geroemd. „ Neem ik zijn *Hexaëmeron* in handen," zegt GREGORIUS van *Nazianzus* (*), „ en leide ik het door de tong; dan „ word ik met den Schepper verëenigd, en zie, „ hoe het met de Schepping toegegaan is; ik be„ wonder de Schepping meer dan te vooren, toen „ de bloote aanſchouwing mijn Leeraar was." Zijn Broeder GREGORIUS (†) vond ze even zoo verwonderenswaardig, als het verhaal van MOSES zelf. AMBROSIUS, die eene dergelijke verklaring der Schepping ondernam, legde daar bij het werk van BASILIUS, ten grootſten deele overgezet, ten grond. Men vindt ondertusſchen daar in de bevattelijke, aangename, ſomtijds ook roerende welſprekendheid van den Opſteller niet; doch over het geheel is het eene vrij gelukkige poging, om eene algemeen nuttige aanwijzing tot het zedenlijk gebruik der Scheppingsgeſchiedenis te geven; zoo ver hij dezelve, zonder kennis van het Hebreeuwsch, met behulp der Alexandrijnſche Overzetting, verſtond, en zoo ver de toenmalige Natuurkunde of Natuurgeſchiedenis reikte. Hier en daar zou dus de uitlegging wel gegronder kunnen zijn; menige nutteloze vragen konden met gewigtiger, en ſpelende zedenlijke toepaſſingen met doelmatiger verwisſeld zijn. Ook ſtaan hier wijsgeerige gevoelens met derzelver wederleg-

(*) *Orat.* XX. *pag.* 363.

(†) *Explic. in Hexaëmer. T.* I. *Opp. p.* 1, 2, 45.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leggingen, waar ambachtslieden tot aandacht opgewekt moeten worden, juist niet heel gepast. Doch, met dit alles is BASILIUS te prijzen, dat hij deze wijze van Prediken verkozen heeft boven de *Allegoriſche* en *Polemiſche*. Hij maakte dezelve algemeen geliefd, en werd ſteeds als een voorbeeld aangezien der genen, die zich, zedert dien tijd, zoo menigvuldig bezig hielden, met de opheldering der Scheppingsgeſchiedenis voor hunne Gemeenten.

Vervolg.

Hoe vele andere Preeken en uitlegkundige Schriften BASILIUS verder geſchreven heeft, is niet zeker. CASSIODORUS (*), die tweehonderd jaaren na hem ſchreef, meldt wel, dat hij uitleggingen over de geheele Heilige Schrift zou opgeſteld hebben, *maar* verdient daaröm weinig geloof, dewijl HIËRONYMUS en andere Tijdgenoten hier niets van weten. Zelfs zijn de werken van dezen inhoud, welke nog onder zijnen naam voorhanden zijn, als de *Preeken over een aantal Pſalmen*, en de *verklaring* van JESAIA, aan gewigtige twijfelingen over derzelver *Opſteller* onderhevig. De eerſten echter ſchijnen grootendeels echt te zijn (†). Doch de echtheid der *verklaring over de XVI eerſte Hoofdſtukken* van JESAIA (§), heeft meer tegen zich; ook is derzelver waarde niet meer dan middelmatig, door wijdlopigheid, verkeerde toepaſſing der zedenkunde, en ongelukkige *Allegoriën of Leenſpreuken*. Nog

(*) *Præf. ad Inſtit. div. lit. pag.* 508.

(†) Zij ſtaan onder het opſchrift: *Homiliæ in Pſalmos* in de werken van BASILIUS *T.* I. *p.* 90-204.

(§) *Enarratio in Prophetam Eſaiam T.* I. *p.* 378-617.

Nog zijn 'er meer dan XXX *Homiliën* of Kerkredenen van zeer verſchillenden inhoud, die aan BASILIUS worden toegeſchreven. Verſcheidenen van dezelven heeft GARNIER in zijne uitgave, als onëcht, in een aanhangzel (*), geplaatst. Onder dezen is eene Preek merkwaardig, *over de Geboorte van* CHRISTUS (†), waar in de overlevering voorkomt, welke ook EUSTATHIUS en GREGORIUS van *Nyſſa* gewagen, dat de *Jooden* ZACHARIA tuſſchen den Tempel en den Altaar hebben omgebracht, omdat hij MARIA, na de Geboorte van CHRISTUS, onder de Maagden aangenomen, en daar door zijne wondervolle geboorte bevestigd hebbe. Ook verzekert de Opſteller, dat de *Cometen* de regeering der Koningen aanduiden; en tegen de heerſchende leere van dien tijd wordt 'er in gezegd: „ Uit *Matth.* I. 24. kon men vermoeden, dat MARIA, na de Geboorte des Heeren, zich aan den gewoonen Huwlijksplicht niet onttrokken hebbe; het waare Geloof lijdt daar niets door; en als MARIA ſlechts tot de Menschwording van CHRISTUS Maagd gebleven is, dan is het niet nodig, de volgende gebeurenisſen te onderzoeken; alhoewel beminnaars van CHRISTUS niet geern hooren, dat MARIA ooit opgehouden hebbe, Maagd te zijn." Eene andere Preek, welke voor onëcht gehouden wordt, handelt *van den vrijën wil* (§).

Doch

(*) *Opp. Baſil. M. Tom.* II. *pag.* 583.

(†) *Homilia in Sanctam Chriſti Generationem l. c. pag.* 595-603.

(§) *Sermo de Libero Arbitrio l. c. pag.* 613.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Doch hoe dit zij, de leere, die in dezelve omtrent dit onderwerp voorkomt, is de doorgaande leere van dien tijd. De Opſteller begint daar mede; dat die genen, op wier hartentafel de wet van God door zijnen Geest is ingedrukt, zeer wel wisten, dat men onmooglijk, door eigene krachten, de aanvallen des Boozen kan overwinnen; en dat alleen de onverwinlijke magt van God daar toe te hulp moet komen. „ De *vrijë wil*," vervolgt hij, „ die in 's menſchen magt ſtaat, doet alleen zoo veel, *dat hij den Duivel wederſtaan wil of niet wil*; maar geenszins, dat men volkomen de overhand over de hartstochten en driften behaalen kan."

Onder die Preeken, welke men, als ongetwijfeld echt, aan BASILIUS toekent, is de eerſte van *allen*, die hij gehouden heeft, reeds hier voor (*) gemeld, en van zijne *Lofredenen* op verſcheidene *Heiligen*, of eigenlijk *Martelaren*, als op XL *Soldaaten*, op BARLAAM, GORDIUS en MAINAS, insgelijks bij de Geſchiedenis van het toenemen des *Bijgeloofs* geſproken (†). Tot ſtaving en vermeerdering van hetzelve heeft BASILIUS buitendien veel toegebracht, door andere Schriften en Handelingen. Wanneer, omtrent het jaar 373, de Christenen onder de *Gothen*, door den Koning ATHANARICH vervolgd werden, en SORANUS, Romeinsch Veldheer, in het nabuurig *Scythië*, of aan den uitloop des *Donau's*, dit aan BASILIUS, zijnen nabeſtaanden, meldde; vermaande deze hem niet alleen, den Martelaren aldaar,

(*) Boven *Bladz.* 230. (†) Zie *Deel* VI. *Bl.* 173.

daar, zoo als hij reeds gedaan had, verder alle hulp te bewijzen; maar hij verzocht hem ook om derzelver lijken voor zijn Vaderland, *Kappadocië* (*). Kort daar na zond deze Veldheer hem het ligchaam van den Heiligen SABAS, die onlangs aldaar het leven verloren had, hetwelk BASILIUS, met uitstekende blijdschap, ontving (†). Hij zelf werd niet lang daar na door AMBROSIUS, Bisschop van *Mediolanum*, verzocht, dat hij dien het lijk van éénen zijner Voorzaten in zijn ambt, DIONYSIUS, die in *Kappadocië* gestorven was, wilde bezorgen; ook zond AMBROSIUS eenigen van zijne Geestelijkheid mede, aan welken hetzelve overgeleverd kon worden. BASILIUS voldeed aan dit verzoek in het jaar 375, en meldde aan AMBROSIUS, dat dit gewis het lijk van DIONYSIUS was, als ook, hoe zeer de Christenen, bij welken het tot hier toe gelegen had, over het verlies van hunnen Vader en Opziener zich bedroefd hadden (§). Behalven de bovengemelde Lofredenen op Martelaren heeft BASILIUS 'er nog ééne nagelaten, op de *Martelaresse* JULITTA (**), in welke hij haar lijden en laatste woorden, tot hare verbranding toe, verhaalt, en ook niet voorbijgaat te zeggen, dat haar ligchaam in de vlammen onverteerd is gebleven, en dat het, in den Voorhof eener Kerk begraven, die plaats en de genen, die daar

(*) *Epist.* CLV. *pag.* 245.
(†) *Epist.* CLXIV, CLXV. *pag.* 254.
(§) *Epist.* CXCVII. *pag.* 287.
(**) *Tom.* II. *Opp. pag.* 33. *sqq.*

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

daar in komen, heiligt; insgelijks, dat 'er, te dier plaatze, eene bron is ontſprongen, welke den gezonden tot genoegen, en den zieken tot troost dient. Anderen van zijne Preeken hebben niets bijzonders, alleen verdient nog uit zijne Preek: *Dat God niet de oorzaak van het kwaad is*, aangetekend te worden; dat wij niets zonder Gods wil lijden kunnen, en dat alles, wat wij lijden, niet ſchadelijk, maar wat 'er gebeurt, altijd het beste is. *De dood* is wel van God; maar hij is geen *kwaad*, ten zij men de dood des zondaars verſta, welke het begin zijner ſtraffen is. Maar daar hebben wij alleen ſchuld aan: *Want de oorſprong en wortel der zonde is onze vrijë wil* enz. Meer vermaard, dan alle de Kerkredenen van BASILIUS, is zijne *Redenvoering* aan eenige met hem vermaagdſchapte *Jongelingen, hoe zij van de Heidenſche Boeken nut kunnen trekken* (*). Deze nuttigheid bepaalt BASILIUS voornaamlijk tot de voorſchriften en voorbeelden van deugd, welke men daar uit kan opzamelen, overëenkomſtig de gewoonte van die tijden, in welken men aan alle geleerdheid eene *Theologiſche* wending begon te geven.

Zijne Brieven.

De *Brieven* van BASILIUS maken een aanzienlijk aantal uit, men vindt 'er in de uitgave van GARNIER (†) *drie honderd vijf en zestig*, de ondergeſchovene, onzekere, en die van andere perſonen, me-

(*) *Orat. ad adolescentes, quomodo poſſint ex gentilium libris fructum capere? l. c. pag.* 173.

(†) *Tom.* III. *Opp. Baſil. pag.* 69-467.

Digitized by Google

medegerekend. Wij hebben van dezelve gebruik gemaakt in het verhaal van zijn leven en gevoelens, waarömtrent zij vele bijzonderheden bevatten. Zij werden, wegens den kiesſchen ſtijl, de levendige, ſomtijds vernuftige, en altijd ongedwongene houding, die naar de bijzondere onderwerpen ſteeds verſchilt, bij de ouden hooggeſchat. Zij vertoonen ons, volgends FOTIUS (*), niet alleen de bewonderenswaardige zeden van hunnen Opſteller; maar kunnen ook tot een voorbeeld van eenen goeden Briefſtijl dienen.

Ondergeſchovene ſchriften.

Behalven die Schriften, wier echtheid in twijfel getrokken wordt, waar van wij reeds geſproken hebben, zijn 'er nog meer anderen, welke men op naam van BASILIUS geſteld heeft, en welke echter van laater tijd zijn, waar toe zijne hoogächting, bijzonder bij de Monniken, aanleiding gegeven heeft. Zoo heeft men een vrij lang Boek van den *Maagdelijken Staat*, onder zijnen naam (†), en *twee Boeken over den Doop* (§), welker onëchtheid GARNIER heeft aangewezen.

Zijne Liturgie.

Schoon ook niemand twijfelt, of de zoogenoemde *Liturgie*, (Kerkendienst,) van BASILIUS onëcht is, verdient zij echter, als in het voorbijgaan, aangeroerd te worden. Men heeft hier voor (**) reeds gezien, dat BASILIUS, nog *Ouderling* zijnde, Formuliergebeden voor den openbaren Godsdienst te

Ce-

(*) *Biblioth. Cod.* CXLIII. *pag.* 318.

(†) *T.* III. *Opp. p.* 589. (§) *T.* II. *Opp. p.* 624.

(**) Boven *Bladz.* 234.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Cæſarea, heeft opgeſteld; als ook (*), dat men zijne Nachtgezangen in zijne Gemeente berispt heeft. In de eerſte tijden der Vde eeuw verhaalde PROCLUS, Biſſchop van *Konſtantinopolen* (†), dat, dewijl de Toehoorers van BASILIUS den Godsdienst, wegens de lange gebeden, zeldzamer bezochten, *hij* dezelve verkort hebbe, waar in hij van CHRYSOSTOMUS nagevolgd zal zijn. Ook is 'er in de daad eene *Liturgie* van BASILIUS voorhanden, zoo wel eene *Griekſche*, welke in alle Griekſche Gemeenten gebruikt word, als eene in de *Syriſche*, en nog eene in de *Koptiſche* Taal (§). Maar, dewijl alle deze *Liturgiën*, zelfs de *Griekſche* in de Handſchriften onderling zoo veel verſchillen, kan *men* hier niets vaſtſtellen; men vindt 'er ook, *naar het* ſchijnt, de lange gebeden onäfgekort in. Wij hebben reeds, bij gelegenheid eener zoogenoemde *Liturgie* van CHRYSOSTOMUS (**), gezegd, hoe ſoortgelijke Godsdienſtige ſchikkingen, onder den naam van zulke aanzienlijke Leeräaren, aanzien verkregen, ſchoon zij van anderen oorſpronglijk waren.

BASILIUS wordt gehouden voor

BASILIUS wordt ook gehouden voor den Stichter eener Monniken-orde, die tot onzen tijd toe ſtand houdt. Zijn eigen afgezonderd leven en zijne voortplan-

(*) Boven *Bladz.* 264.

(†) *Homilia* XXII. *pag.* 580. *Romæ* 1630. 4to. Zo dezelve van hem is.

(§) ED. RENAUD. *Liturgg. Orientt. Coll. T.* I. P. I. *p.* 57. *T.* II. *p.* 548. en bij GARNIER *Opp. Baſil. T.* II. *p.* 674-696. (**) Zie VII *Deel*, *Bladz.* 60.

planting van het Monnikenleven gaf tot dat Geloof aanleiding, ſchoon men nergens eene ſpoor ontmoet, dat hij een eigen gezelſchap van Monniken, door naam, kleding, gebruiken en andere inrichtingen, onderſcheiden geſticht hebbe. Zijne *korte regelen*, van welken elders (*) geſproken is, en die men *den regel van den Heiligen* BASILIUS noemt, bevatten wel zedelijke voorſchriften, die zijns niet onwaardig zijn; maar toch in het wezenlijke niets anders behelzen, dan het gene ANTONIUS, PACHOMIUS, en andere Stichters van het Monnikenleven, reeds ingeſcherpt hadden. Evenwel werden allengs de *Monniken van den Heiligen* BASILIUS de talrijkſte en heerſchende in de geheele *Griekſche* Kerk; waar zij tot heden toe zulks gebleven zijn. Vroegtijdig reeds kwamen zij ook over in de Weſterſche Kerk, nadat RUFINUS gemelde regelen in het Latijn vertaald had, wanneer in *Sicilië* en *Beneden-Italië* de Griekſche Gemeenten met Kloosters van zulke Monniken van beide kunnen vervuld raakten. Nog is 'er in de Roomſche Kerk *eene orde van den Heiligen* BASILIUS, waar van Kloosters genoeg in *Sicilië*, *Italië*, *Spanje* en *Polen* zijn. De Geſchiedſchrijvers van deze orde weten ons vele bijzonderheden daar van te verhalen, die vrij onwaarſchijnlijk, ja fabelachtig zijn, bij voorbeeld, dat BASILIUS, van eerſten af, 3,000 Monniken in *Syrië* onder zijn opzicht genomen heeft, dat zijn Orde, bij zijn overlijden, veel meer dan 100,000 leden ſterk geweest is,

den ſtichter eener Monnikenorde

(*) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 13, 14.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

is, dat de Biſchoppen van *Rome* van dien tijd dezelve bevestigd hebben enz. (*)

Juist die ſtrenge levenswijze, welke men in BASILIUS zoo zeer bewonderde, en die ſteeds met zoo vele werkzaamheden van zijn bezig ambt gepaard gingen, lieten ondertusſchen zijn uitgeteerd *ligchaam* naauwlijks den ouderdom van 50 jaaren bereiken. Hij overleed den eerſten *Januarij* 379. Nabij de dood zijnde, wijdde hij nog, met eene uiterſte inſpanning zijner krachten, eenigen zijner waardige Medehelpers in het Leeräar-ambt, tot gewoone Leeräaren in, en blies, omringd van een aantal ingezetenen van *Cæſarea*, die zijne dood betreurden, onder vermaningen aan dezelven, met de woorden: In uwe handen beveele ik mijnen geest! den laatſten adem uit. Bij zijne begravenis, drong onder de ontallijke menigte, die dezelve verzelde, de één, om een ſtuk van zijn kleed af te ſcheuren, een ander, om ſlechts van hem beſchaduwd te worden, of zijne kist te kunnen aanraken, of hem nog *één*s te zien. Heidenen zelfs en Jooden verëenigden zich met de Christenen in luide tekenen van droefheid en rouw. Niet weinige menſchen werden, bij deze gelegenheid, doodgedrongen; en men kon het lijk, van hetwelk ieder iet bezitten wilde, ter naauwer nood in het graf brengen.

Zijne dood.

Men

(*) Men zie dit alles breeder met de afbeeldingen van Monniken en Nonnen van deze Orde in de *Histoire des Ordres Monaſtiques, Religieux et Militaires, par Helyot T.* I. *p.* 175. *à Paris* 1714. 4.

Digitized by Google

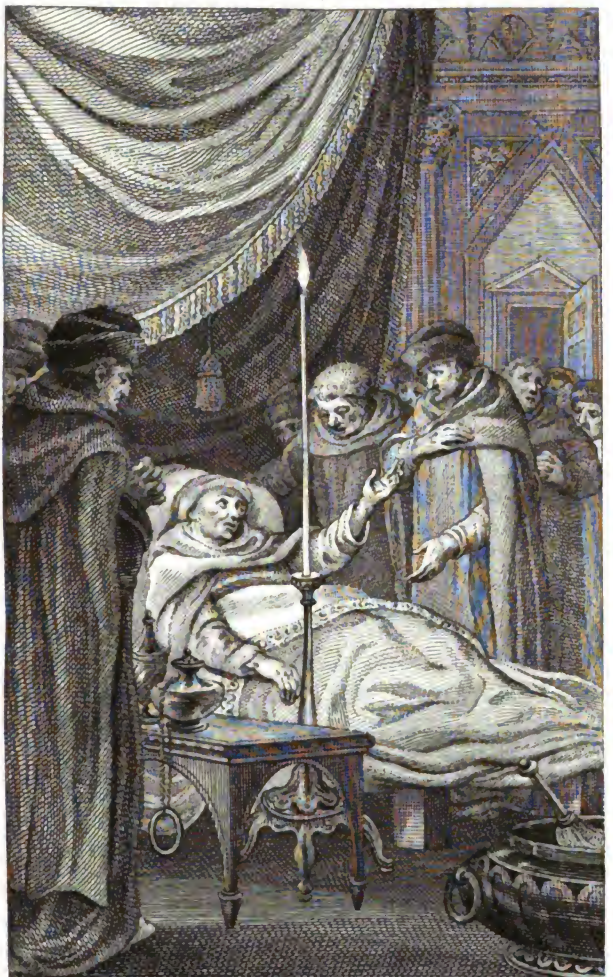

Na bij de dood zijnde, wijdde hij nog, met eene uiterſte inſpanning zijner krachten, eenigen zijner waardige Medehelpers in het Leeräar-ambt, enz...

VIII. D. Bladz. 284

Digitized by Google

Digitized by Google

Zijn lof en de titel van de Groote.

Men kan dit bericht van GREGORIUS van *Nazianzus* (*) te eer gelooven, hoe meer die levenswijze, welke hij gevolgd was, den algemeenen roem van heiligheid en aller bewondering, ten dezen tijde, tot zich trok. Zijn roem werd door de Lofredenen zijner vrienden, die de aanzienlijkſte Leeräars van dezen tijd waren, algemeen gemaakt. De Lofreden van GREGORIUS van *Nazianzus*, door ons zoo menigmalen aangehaald, is, met alle derzelver dikwijls verveelende langdraadigheid, eene hoofdbron voor zijne Geſchiedenis. Onder anderen weet men uit dezelve (†), dat zelfs zijne ligchaamsgebreken, kleine fouten en gewoonten, zoo als zijne bloheid, zijn gang, en de wijze, om eerst na eenig bedenken te antwoorden, en dergelijke meer, van velen zijn nagevolgd. Dezelfde vriend van BASILIUS heeft hem ook in een gedicht (§), doch van veel minder betekenis, geprezen. GREGORIUS van *Nyſſa*, Broeder van BASILIUS, heeft hem, in zijne Lofreden op hem (**), met PAULUS, JOANNES *den Dooper*, ELIAS en MOSES, omſtandig vergeleken, en hem, zonder bedenken, den naam van den *Grooten* gegeven. EFREM de *Syriër* heeft hem insgelijks eene Lofreden geſchreven (††), waar in hij hem, als aan de Patriärchen, Profeeten, en Apos-

(*) *Or.* XX. *p.* 371. (†) *Or.* XX. *p.* 370.

(§) *Carm.* LXIV. *Baſilii M. Epitaphia Tom.* II. *Opp. Gregor. Naz. pag.* 152.

(**) *Or. in laud. fratris Baſil. T.* II. *Opp. p.* 479.

(††) *Encomium in M. Baſilium p.* 399. *ſq.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Apostelen gelijk, in de daad eenen Wonderdoener, en als eenen *Middelaar tusſchen eenen Aardſchen Koning en den Hemelſchen*, afbeeldt. GREGORIUS van *Nyssa* verhaalt van EFREM (*), dat hij, van den Heiligen Geest geleid, naa *Cæsarea* gereisd is, en aldaar in de Kerk niet alleen BASILIUS heeft hooren prediken, maar ook met het ſcherpziende oog des Geestes, eene Duive op zijnen rechten ſchouder heeft zien zitten, die hem de woorden der Wijsheid inblies. EFREM zelf zegt in die plaats, waar hij zich als een bewonderend Toehoorer van BASILIUS beſchrijft (†), hier niets van, evenwel kan hij door zijne wijze van voorſtel daar toe gelegenheid gegeven hebben, daar hij 'er bijvoegt, dat BASILIUS van den Heiligen Geest bericht had gekregen, dat hij EFREM was. De Lofreden van AMFILOCHIUS op BASILIUS (§), is wel even zoo verdacht, als zijne overige ſchriften, evenwel kan zij nog eer van hem zijn, dan zekere Levensbeſchrijving van den Heiligen BASILIUS, die insgelijks onder dezelven gevonden wordt, hoewel zij niets in zijne Levensgeſchiedenis opheldert. Bij deze Lofredenen kwamen nog andere menigvuldige blijken van eenen algemeenen eerbied voor BASILIUS. Zijne jaarlijkſche gedachtenis werd terſtond te *Cæsarea*, en kort daar na ook in een groot deel der overige Oosterſche Gemeenten, gevierd. Het werd meer en meer gewoon, hem met den bijnaam van den *Groo-*

ten

(*) *l. c. pag.* 605. (†) *l. c. pag.* 401.
(§) *Orat.* II. *p.* 20. *Paris* 1644. *fol.*

Digitized by Google

ten te onderſcheiden; welken titel hem zelfs de *algemeene* Kerkvergadering te *Chalcedon* gegeven heeft. Wanneer wij dezen eernaam in de Geſchiedenis van hem behouden, en hem BASILIUS *den Grooten* noemen, doen wij zulks in navolging der oude Kerk, en om hem van andere Leeräaren, met den naam BASILIUS, te onderſcheiden. En in de daad, zoo veel mag men van hem zeggen, dat hij eenen aanleg gehad heeft, om een groot man te wezen. Het ontbrak hem niet aan vernuft of ſcherpzinnigheid. In geleerdheid overtrof hij de meeste vermaarde Christelijke Leeräaren van zijnen tijd. Doch zijne Godgeleerde kunde moet men, naar den maatſtaf van zijnen tijd, beöordeelen. Den Bijbel verklaart hij vrij gelukkig, zoo ver gezond verſtand, heblijkheid in het verklaren en allegorizeren, kennis der Griekſche Taal, toepaſſing van het *Katholijk* ſamenſtel, en bekwame voorgangers hem brengen konden. Maar waar eene nadere kennis met den ſtijl des Schrijvers, der ſprekende perſonen en derzelver leeftijd, waar *Hebreeuwſche* Spraakkunde, en onäfhanglijkheid van de ingevoerde wijze van verklaring nodig was, gelukt het hem minder. Zijn voorſtel van de Geloofsleere is meeſtäl duidlijk, bepaald, en goed ſamenhangende, zonder vele kunstwoorden te gebruiken. In zijne Zedenleere vertoont hij zich nog uitmuntender. Niet dat zijne grondregels en leerwijze, over het geheel, niet voor verbetering vatbaar zouden zijn, maar hij is in bijzondere zedelijke voorſtellen dikwijls heel bondig, ſterk, en innemend, als menſchenkenner zichtbaar, en een prijswaardig ijveräar voor

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voor den beöefenenden Godsdienst. Ook was hij geen driftig kamper, om de onöphoudelijke onrusten der Kerk, dikwijls, tegen zijne bedoeling, te vermeerderen. Integendeel, men bemint zijne vredelievendheid en toegeeflijkheid, zelfs omtrent woorden, welke voor beſlisſende gehouden werden. In zijne Kerkredenen heerscht voornaamlijk de Zedenkunde, en naar die, welke nog voorhanden zijn, te oordeelen, komt hij CHRYSOSTOMUS vrij na op zijde, ſchoon hij hem niet volkomen gelijk is. Maar deze eerwaardige, voor Godsdienst en Deugd zoo arbeidzame man, zou nog nuttiger en waarlijk groot geweest zijn, indien hij zichzelven niet in den weg geſtaan had, door den verkeerden Monnikspluoi, welke zijnen anders goeden aanleg geheel ontſtelde, en hem angstvallig, zwaarmoedig, ligtgelovig, en zelfs bijgelovig maakte. Het door vrijwillige boetdoeningen uitgemergeld ligchaam werkte ook bij tot nadeel van den geest; alhoewel veel minder, dan bij de gemeene ruwe Monniken of Kluizenaars van ſtompe geestvermogens. Men heeft van hem in laater tijden uitvoerige Levensbeſchrijvingen, als van GODEFROI HERMANT, Leeräar der *Sorbonne*, en Kanunnik te *Beauvais* (*), ook van FR. BAERT in de *Acta Sanctorum* (†), maar laatst en beter van den

(*) *La vie de S. Baſile le Grand, Archevêque de Cæſareë en Cappadoce, et celle de S. Gregoire de Nazianze, Archevêque de Conſtantinopole, à Paris* 1679. II. *Vol.* 4to.

(†) *Menſ. Junii Tom.* II. *pag.* 807.

den Benedictijner JULIEN GARNIER (*), die ook de laatſte uitgave van alle de werken van BASILIUS bezorgd heeft te *Parys* 1721-1730, in III Deelen in *Folio*. De eerſte uitgave was van ERASMUS, te *Baſel* 1532, in *Folio*.

Indien BASILIUS langer geleefd had, zou hij, misſchien tot zijn nadeel, deel hebben moeten nemen in een nieuw verſchil, hetwelk, in de laatſte jaaren van zijn leven, ontſtond; de twist naamlijk met de *Apollinaristen*, waar van wij hier dienen te gewagen, eer wij van het leven van de beide GREGORIUSSEN ſpreken, die met dezen twist veel hebben te doen gehad.

Overgang tot de geſchiedenis van APOLLINARIS en de Apollinaristen.

De naam van APOLLINARIS is ons reeds voorgekomen in de Geſchiedenis van Keizer JULIANUS (†) en elders (§). De naam APOLLINARIS of APOLLINARIUS in de *Latijnſche* Kerk, wordt in de *Grieksche* doorgaans APOLINARIUS geſpeld, doch de eerſte is meest gewoon gebleven. 'Er waren twee Leeräars van dezen naam, Vader en Zoon. De Vader was te *Alexandrië* geboren, en gaf eerst onderwijs in de Spraakkunde te *Berytus* in *Fenicië*, naderhand te *Laödicea* in *Syrië*, in welke laatstgemelde ſtad hij *Ouderling* is geweest, alwaar hem ook, uit zijn huwlijk, doch men weet niet in welk jaar, zijn Zoon, de jonge APOLLINARIS, geboren is. Deze overtrof zijnen Vader in Geest en Geleerd-

Bijzonderheden van APOLLINARIS, Vader en Zoon.

(*) *Vita S. Baſ. T.* III. *Opp. p.* XXXVII-CLXXXVIII.
(†) Zie *Deel* IV. *Bladz.* 456.
(§) Zie V *Deel*, *Bladz.* 172.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

leerdheid. Hij was niet alleen een Taalkenner, maar ook Redenaar, Dichter, en Wijsgeer; die zelfs de bij de Christenen zoo zeldzame kennis der Hebreeuwſche Taal zich eigen maakte. Nadat hij te *Laödicea*, nog vóór het jaar 353, een tijd lang de Welſprekendheid onderwezen had, gaf men hem den post van Voorlezer bij de Gemeente aldaar (*). Beide, Vader en Zoon, ſtonden niet alleen volgens SUIDAS, in kennis met LIBANIUS, maar ook met eenen anderen Heidenſchen *Sofist*, EPIFANIUS, te *Laödicea*, van wien de Zoon onderwijs kreeg. THEODOTUS, Biſchop dezer ſtad, verbood hun wel de verkeering met deze voorname Geleerden, uit vreeze, dat die hen tot het Heidendom mogten verlokken, maar zij gehoorzaamden niet (†). Eens las EPIFANIUS een Lofdicht op BACCHUS voor eene vergadering; en alhoewel hij bij den aanvang, naar gewoonte, alle ongewijden gebood heen te gaan, bleven echter de tegenwoordig zijnde Christenen, en daar onder de beide APOLLINARISSEN, omdat zij waarſchijnlijk niet geloofden, dat eene zoodanige uitſpraak, buiten den eigenlijken Godsdienst, eenige betekenis had. Doch THEODOTUS den overigen Christenen deswegens eene beſtraffing gegeven hebbende, ſloot de beide APOLLINARISSEN, omdat zij Kerkelijke ambten bekleedden, van de Kerkelijke Gemeenſchap uit. Na-

(*) HIËRON. *de Vir. Illuſtr. C.* 104. EPIFAN. *Hæret.* LXXVII. *C.* 24. SOCR. *L.* II. *C.* 46. SOZOM. *L.* V. *C.* 18. *L.* VI. *C.* 25. SUIDAS. V. Ἀπολινάριος.

(†) SOCRATES *l. c.*

Digitized by Google

Nadat zij boete gedaan hadden, nam hij hen, na eenigen tijd, eerst weder aan (*). Dit gebeurde onder de regeering van KONSTANTIUS, vóór het jaar 350. Met den volgenden Bisſchop van *Laödicea*, GEORGIUS, geraakten zij op nieuw in moeilijkheid; daar hij hen, volgends SOCRATES, omdat zij volſtrekt de verkeering met EPIFANIUS niet wilden nalaten, in den ban deed. Doch hij voegt 'er bij, dat zij, volgends andere berichten, daaröm met hunnen Bisſchop verdeeld waren geraakt, omdat deze dan, de gelijkheid des Vaders met den Zoon, naar het beſluit der *Synode* van *Seleucië*, in het jaar 359, dan weder volkomen het gevoelen van ARIUS geleerd had. Men weet zeker, dat GEORGIUS een *Ariaan* geweest is, en is daaröm geneigd, SOZOMENUS geloof te geven, die verhaalt, dat hij den jongen APOLLINARIS om die reden alleen zoo vervolgd hebbe, omdat deze vriendſchap gemaakt had met ATHANASIUS, toen deze naa zijn Bisdom over *Laödicea* terug keerde.

De jonge APOLLINARIS Bisſchop van Laödicea.

Doch, de jonge APOLLINARIS, wiens roem ſteeds hooger klom, en die allengs de aanzienlijkſte Leeraaren der *Katholijke* partij onder zijne vrienden telde, werd eindelijk zelf, omtrent het jaar 360, of wat eerder, tot Bisſchop van *Laödicea* verkozen, gelijk ATHANASIUS (†), HIËRONYMUS (§), en RUFINUS (**), hem uitdruklijk den eernaam van Bis-

(*) SOZOMEN. *Libr.* VI. *Cap.* 25.
(†) *Tom. ad Antioch. T.* I. P. II. *p.* 619. (§) *l. c.*
(**) *Hist. Eccles. Libr.* XI. *Cap.* 20.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Biſchop geven, waar tegen het zwijgen van anderen geene tegenwerping maakt, en hetwelk FOTIUS, in zijne uittrekzels uit FILOSTORGIUS (*) tegen dezen zonder grond ontkent.

Om dezen tijd had JULIANUS de regering aanvaard. Zijn verbod, dat de Christelijke Leeraars voortaan geene Heidenſche Schrijvers mogten verklaren, opdat die meer en meer onder de Christenen onbekend mogten worden, gaf aan de beide APOLLINARISSEN aanleiding, om, met ſpoed, een aantal geſchriften op te ſtellen, welke, in tijd en wijle, de plaats der werken van de Griekſche vernuften zouden mogen vervullen. Volgends SOCRATES (†) ſchreef dus APOLLINARIS, de Vader, eene voor Christenen geſchikte *Spraakkunde;* bracht den inhoud van MOSES Boeken in een *Heldendicht*, en gaf ook aan de overige *Hiſtoriſche Boeken des Ouden Testaments* eene dichterlijke inkleeding, daar van of *Heldendichten* of *Treurſpelen* makende. Zijn Zoon daartegen wist, in navolging van PLATO, de Schriften der *Euangelisten* en *Apostelen* in de gedaante van *Samenſpraken* te brengen. SOZOMENUS (§) laat alleen den jongen APOLLINARIS ſoortgelijke ſchriften opſtellen, en oordeelt zelfs, dat de jonge APOLLINARIS, in zijne Gedichten, de oude Griekſche Dichters volkomen hebbe geëvenaard. Dit is zeker overdreven, doch daar in ſchijnen wij so-

De beide APOLLINARISSEN ſchrijven gedichten enz. om het verbod van JULIANUS, dat de Christenen geene Heidenſche ſchriften mogen uitleggen.

(*) *Epit. Hist. Eccles. Libr.* VIII. *Cap.* 15.
(†) *Libr.* III. *Cap.* 16.
(§) *Libr.* V. *Cap.* 18.

Digitized by Google

SOZOMENUS te mogen volgen, dat de jonge APOLLINARIS, zoo wel als zijn Vader, van zijne Dichterlijke bekwaamheid, die algemeen bekend is, gebruik gemaakt hebbe; waar toe eene plaats van GREGORIUS van *Nazianzus* (*) ſchijnt te behooren, waar hij ſpottend gewaagt van het *Nieuwe Pſalmboek*, van geheel anderen toon, dan DAVID had, hetwelk met andere bevallige gedichten bijkans voor een *derde Testament* door de *Apollinaristen* gehouden werd. SOZOMENUS haalt nog op eene andere plaats (†) Liederen van den Biſchop APOLLINARIS aan, die van zijne aanhangers met zeer veel vermaak op gastmaalen en onder den arbeid gezongen werden, en welke hij allen tot den lof van God ingericht had. Daar is nog eene Griekſche Overzetting of *Verklaring der Pſalmen* in Heldenverzen. (*Metaphraſis Pſalmorum*,) onder zijnen naam voorhanden, het eerst door ADR. TURNEBUS uitgegeven, te *Parys* 1552 8vo. Maar deze wordt te recht voor onëcht gekeurd, en is den man onwaardig, die de *Griekſche* Dichters op zijde zou geſtreefd hebben (§).

Andere ſchriften van den jongen APOLLINARIS.

Andere ſchriften, welke de ouden aan APOLLINARIS den jongen hebben toegeſchreven, zijn voor lang verloren. Hij had vele *Uitlegkundige Schriften over den Bijbel* opgeſteld; en wordt door FILOSTORGIUS (**) in deze betrekking boven BASILIUS *den Groo-*

(*) *Orat.* LI. *Tom.* I. *Opp. pag.* 745.
(†) *Libr.* VI. *Cap.* 25.
(§) Verg. FABRIC. *Bibl. Gr. Vol.* VII. *p.* 666, 670.
(**) *Epit. H. E. L.* VIII. *C.* 11. *Coll.* SUIDA *l. c.*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Grooten, en GREGORIUS van *Nazianzus* geplaatst. HIËRONYMUS gewaagt 'er ook van, maar klaagt, dat zij te kort en oppervlakkig waren (*). In de uittrekzels uit de uitlegkundige werken der Kerkvaderen, (*Catenæ Patrum*,) zijn 'er Brokstukken van overig. Uit eene plaats van HIËRONYMUS (†) hebben sommigen, doch te overhaast, besloten, dat APOLLINARIS ook eene nieuwe *Griekſche Overzetting des Hebreeuwſchen Bijbels* zou vervaardigd hebben. Zijne *Twistſchriften* hebben hem voornaamlijk beroemd gemaakt (§). Onder dezen munte zijn werk tegen PORFYRIUS in XXX Boeken uit, niet alleen volgends HIËRONYMUS (**), maar FILOSTORGIUS (††) zegt zelfs, dat hij daar in de soortgelijke werken van EUSEBIUS en METHODIUS overtroffen heeft. Eene plaats uit zijn werk, waar in hij de Geschiedenis van SUSANNA, als ook het verhaal van BEL en den *Draak* te *Babylon* verwerpt, heeft HIËRONYMUS (§§) bewaard. Nog schreef APOLLINARIS een ander werk *over de waarheid*, tegen den Keizer JULIANUS en de Heidensche Wijsgeeren (***). In

(*) *Prol. Comment. in Jeſ. T.* III. *Opp. p.* 5.

(†) *Adv. Ruf. L.* II. *T.* IV. *Opp.* P. II. *pag.* 433. *Comment. in Eccleſiaſt. C.* 12. *T.* II. *Opp. p.* 783.

(§) Dit erkent zijn tegenstrever VINCENTIUS *van Lirinum Commonitor. Adverſ. Hæres. Cap.* 16. *pag.* 46, 47. *Cantabr.* 1687. 12vo.

(**) *De Viris Illuſtr. Cap.* 104. (††) *l. c. C.* 14.

(§§) *Præf. in Daniel. T.* III. *Opp. p.* 1074.

(***) SOZOM. *L.* V. *C.* 18. Verg. *Deel* IV. *Bl.* 456.

Digitized by Google

In andere ſchriften heeft hij de *Manicheën*, EUNOMIUS, MARCELLUS *van Ancyra* en andere dwalende of verdachte perſonen beſtreden (*). Zijn Boek *van den Heiligen Geest* kent men alleen uit BASILIUS (†). Een Chriſtelijk Treurſpel: *De Lijdende Chriſtus*, hetwelk onder de werken van GREGORIUS van *Nazianzus* ſtaat (§), hebben ſommigen insgelijks voor een werk van APOLLINARIS gehouden. De ongemeene vruchtbaarheid van APOLLINARIS in het ſchrijven heeft hem dit waarlijk harde oordeel van BASILIUS *den Grooten* (**) op den hals gehaald: „Naardien hij in gemaklijkheid van ſchrijven eene tot alle onderwerpen vaardige tong bezat, heeft hij de wereld met zijne ſchriften vervuld, zonder zich aan de vermaning te kreunen van hem, die gezegd heeft: (*Predik.* XII. 12.) *Wacht u, van vele Boeken te maken!* Daaröm vindt men ook in derzelver menigte vele zonden: want hoe zou het mogelijk zijn, bij het veel ſpreken, het zondigen te vermijden?" Waarlijk een hard oordeel voor den geleerden veelſchrijver! Maar BASILIUS ſchreef deze woorden, toen APOLLINARIS bij hem en alle *Katholijken* in de nadeelige houding van eenen Ketter verſcheen.

Zijne achting.

Langen tijd, en het grootſte deel zijns levens, ſtond hij in groote hoogachting, waar van hij toen zelfs nog veel behield, toen de *Katholijken* met zijne

(*) EPIFAN. *Her.* LXVI. *C.* 21. HIËRON. *de Vir. Illuſtr. C.* 86. FILOST. *L.* VIII. *C.* 12.

(†) *Ep.* CCXLIV. *p.* 378. (§) *T.* II. *p.* 253.

(**) *Ep.* CCLXIII. *pag.* 406.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ne gevoelens niet voldaan waren. Zelfs EPIFANIUS (*) noemt hem op dezelfde plaats, waar hij hem als den ſtichter eener Ketterij voorſtelt, den eerwaardigen Ouden, wien hij en ATHANASIUS en alle Rechtzinnigen altijd hadden liefgehad. Op eene andere plaats (†) prijst hij zijne eerwaardige zeden; ook merkt hij aan, dat APOLLINARIS éénmaal van zijn ambt verlaten is, omdat hij zich niet bij de *Arianen* wilde voegen. Het één en ander bevestigt de vermaarde Monnik NILUS, in de eerſte jaaren der Vde eeuw (§). HIËRONYMUS verëerde hem als zijnen Leeraar, geduurende zijn verblijf te *Antiöchië* (**). Wanneer dus THEODORETUS (††) aan APOLLINARIS enkel den ſchijn van Godzaligheid toeſtaan wil; of andere Ouden zich ſpottend en driftig over hem uitlaten, hetwelk laater Schrijvers gretig hebben overgenomen, is zulks enkel aan die mening toe te ſchrijven, dat men van iemand, die het ongeluk had, van in zijnen laaten leeftijd een Ketter te worden, niets goeds verwachten *kan*. Even dus is het ook geſteld met de beſchuldiging, dat hij aan GREGORIUS THAUMATURGUS, den Biſchop JULIUS van *Rome*, en ATHANASIUS, ſchriften zou hebben toegedicht, ten einde zijne dwalingen, on-

(*) *Hæres.* LXXVII. *Cap.* 2. *Tom.* II. *Opp. p.* 969.

(†) *l. c. Cap.* 24. *pag.* 1018.

(§) *Libr.* I. *Epist.* 257. *pag.* 96.

(**) *Ep.* XV. *Tom.* IV. P. II. *Opp. pag.* 342. Verg. PHOST. *L.* VIII. *C.* 11. *Coll.* SUIDA V. Απολιναριος.

(††) *Hist. Eccles. L.* V. *C.* 3.

Digitized by Google

onder hunnen naam, ſpoediger te kunnen verbreiden. Welke beſchuldiging men bij ſommige Schrijvers van de VIde eeuw, inzonderheid bij LEONTIUS van *Byzantium*, vindt (*).

Hij wordt een Ketter

Eindelijk verloor APOLLINARIS den roem van Rechtzinnig te zijn, dien hij zoo lang bij de *Katholijken* behouden had; wanneer dit het eerst gebeurd zij, weten wij niet met zekerheid. GREGORIUS van *Nazianzus* zegt, in ééne zijner Redenvoeringen (†), dat het geloof der *Apollinaristen* voor dertig jaaren ontſtaan was, dit zou ons waarſchijnlijk tot het jaar 352 terug leiden. Anderen meenen op de Kerkvergadering van *Alexandrië*, in het jaar 362, ſpooren gevonden te hebben van de dwaling van APOLLINARIS. In het leven van ATHANASIUS hebben wij gezien (§), dat twee Brieven van denzelven, van het jaar 371, niet tegen APOLLINARIS gericht zijn, hoewel 'er ſtellingen in wederlegd worden, welke met die van APOLLINARIS overëenkomst hebben. Nu blijven nog de *twee Boeken* van ATHANASIUS tegen APOLLINARIS, van het jaar 372, over, die wel niet in naam tegen hem gericht zijn, en eerst van laater Schrijvers aan den Biſchop van *Alexandrië* worden toegeſchreven, maar die evenwel niets bevatten, wat met zijne wijze van den-

(*) *Libr. adverſus eos, qui proferunt quædam Apollinarii falſo inſcripta nomine SS. Patrum in Canis. Lectt. Ant. Tom.* I. *pag.* 600.

(†) *Orat.* LII. *pag.* 748.

(§) Zie boven *Bladz.* 123.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

denken en ſchrijven ſtrijdt; en welke ook de hoofdgevoelens van APOLLINARIS daadlijk aantasten. Als men hier bijvoegt, dat BASILIUS *de groote* (*), door EUSTATHIUS van *Sebaste*, zedert het jaar 373, beſchuldigd is geworden, dat hij de Ketterſche gevoelens van APOLLINARIS was toegedaan, dan mag men beſluiten, dat deze gevoelens kort na het jaar 370 bewegingen en twisten begonnen hebben te verwekken.

De bron dezer dwalingen.

De bron zijner dwaling was geene andere, gelijk NEMESIUS, kort na den tijd van APOLLINARIS, ze ons reeds heeft aangewezen (†), dan het gevoelen van PLOTINUS, zoo als hij het noemt, of der *Platoniſche* School, van de drie deelen des menſchen, de ziel, (ψυχη,) de rede, (νους,) en het *ligchaam*. (σωμα.) Niet, dat APOLLINARIS, verbitterd door het harde gedrag van den Biſchop GEORGIUS van *Laödicea* tegen hem, zich van hem had willen onderſcheiden, door zijne nieuw uitgevondene leere (§). Ook niet, zoo als THEODORETUS (**) het geval verhaalt: Als de Veldheer SAPORES, met een bevel van Keizer GRATIANUS te *Antiöchië* kwam, (dit was in het jaar 378,) dat alleen die gebannene Leeräars weder tot het bezit van hunne ambten zouden geraaken, die de Kerkgemeenſchap met den *Room-*

(*) Zie hier voor *Bladz.* 258.

(†) *De Natura Hominis C.* 1. *p.* 9. *Antv.* 1565. 8.

(§) Zoo verhalen SOCRATES *Libr.* II. *Cap.* 46. SOZOMENUS *Libr.* VI. *Cap.* 25.

(**) *Hist. Eccles. L.* V. *C.* 3, 4.

Digitized by Google

Roomſchen Biſchop DAMASUS onderhielden, werd APOLLINARIS door den *Presbijter* FLAVIANUS aldaar overtuigd, dat hij niets minder voordroeg, dan het leerſtelſel van DAMASUS. Dit maakte, dat hij zijn Bisdom verloor; daar op verbreidde hij de nieuwe leere, die hij uitgedacht had, en wierp zich tot hoofd van eene Ketterij op. Doch waarſchijnlijk heeft THEODORETUS zich hier aan verwarring en ſtrijdigheid ſchuldig gemaakt.

De hoofddwaling van APOLLINARIS.

Uit het beginſel, welk wij aangewezen hebbende, redenkavelende, maakte APOLLINARIS zijn beſluit. Omtrent de Menschwording van CHRISTUS, wilden de Christen-Leeräars alles meer en meer bevatlijk maken, waar bij zij dan ééns de Godheid, dan weder de Menschheid van JESUS te na kwamen. APOLLINARIS was een ijverig verdediger der Godheid van CHRISTUS tegen de *Arianen*; ook loochende hij niet, dat CHRISTUS in de daad mensch is geworden. Maar hij overwoog, dat de menschlijke ziel aan vele veränderingen is blootgeſteld, en dat CHRISTUS, met eene menschlijke ziel zou hebben kunnen zondigen, gelijk andere menſchen. Tevens meende hij, dat CHRISTUS geene menschlijke ziel nodig had gehad, dewijl zijne Godlijke natuur genoegzaam geweest was, om alles te verrichten, wat het werk van de ziel bij de menſchen is, en inzonderheid om de verloſsing te voltojen. Uit deze gronden beſloot hij: „ *dat* CHRISTUS *geene rede-*
„ *lijke menschlijke ziel*, (νους *of* ψυχη λογικη,)
„ *maar alleen eene gevoelige dierlijke ziel*, (ψυχη
„ *een-*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ *eenvoudig*,) *gehad heeft*; *maar dat de Godlijke* „ *natuur bij hem de plaats der redelijke ziel ver-* „ *vuld had.*" Omtrent deze hoofdleere van APOLLINARIS komen de Schrijvers der IV en Vde eeuw vrij wel met elkanderen overëen, hoewel zij, in deze of gene bijömſtandigheid, verſchillen. AUGUSTINUS, bij voorbeeld, meldt (*), dat hij, in het eerst, aan CHRISTUS de ziel volſtrekt ontzegd, maar, nadat hij door plaatzen der Heilige Schrift overtuigd was, beweerd hebbe, dat 'er alleen geene redelijke ziel in den Verlosſer geweest is. Dit zeggen ook SOCRATES (†) en RUFINUS (§). Doch de eigene plaatzen van APOLLINARIS laten ons niet twijfelen, dat hij, langs dien weg, en door die gronden, die wij aangehaald hebben, op zijne nieuwe verklaring gekomen is. De duidlijkſte en merkwaardigſte vindt men, in zijnen Brief aan de Biſchoppen, die naa *Diocæſarea* gebannen waren (**), alwaar APOLLINARIS zegt: „ Wij belijden, dat niet „ het Woord Gods, hetwelk in de Profeeten was, „ tot den Heiligen Mensch gekomen is; maar dat het „ Woord zelf vleesch geworden is, zonder eene „ menschlijke ziel aan te nemen, die veränderlijk is, „ en van ſchandelijke gedachten gevangen gehouden „ wordt; maar met eene Godlijke, onveränderlijke, „ en hemelſche ziel. De Verlosſer heeft evenwel „ niet

(*) *De Hæres. C.* 55. (†) *L.* II. *C.* 46.
(§) *Hist. Eccles. L.* XI. *C.* 20.
(**) Bij LEONTIUS *l. c. pag.* 608.

„ niet een onbezield ligchaam zonder gevoel en ver-
„ ſtand gehad. Want het was onmogelijk, dat,
„ nademaal de Heere om onzen wil mensch gewor-
„ den is, zijn ligchaam zonder verſtand zijn kon.
„ Naardien hij waarachtig God was, zoo is hij
„ ook de eerstgeborene onder vele Broederen ge-
„ worden. Daar was dus niet een andere Zoon
„ van God vóór ABRAHAM, en een ander na ABRA-
„ HAM; maar één volmaakte eeniggeborene Gods,
„ volmaakt in Godlijke, niet in menschlijke vol-
„ maaktheid (*)." Dus heeft ook GREGORIUS van *Nazianzus* (†), uit een geſchrift van APOLLINARIS, deze ſtelling getrokken, „ dat de van den Hemel komende mensch geene rede, (νὸς,) heeft; maar dat de Godheid des eeniggeborenen de plaats der rede vervangt, en behalven de ziel en het ligchaam, het derde deël der menschlijke vereëniging uitmaakt (§)."

Bij-

(*) Men heeft nog andere dergelijke plaatzen van hem bij GREG. *van Nyſſa in Antirrhet. adverſus Apollinarem*, in LAUR. ALEX. ZACCAGNII *Collectan. Monum. Vett. Eccles. Græc. Cap.* 35. *pag.* 210, 212. *Cap.* 38. *pag.* 220, 221. *Cap.* 39. *pag.* 222, 224. *Romæ* 1698. 4.

(†) Men voege hier bij ATHANAS. *adverſ. Apollinar. L.* I. *p.* 736. *T.* I. P. II. *Opp.* hoewel APOLLINARIS, in dat werk, niet uitdruklijk genoemd wordt, omdat ATHANASIUS zijnen ouden vriend ſparen wilde. EPIFANIUS *Hær.* LXXVII. *C.* 25. THEOD. *H. E. L.* V. *C.* 3. *Hær. Fab. Libr.* IV. *Cap.* 8, 9. *L.* V. *C.* 11.

(§) *Orat.* XX. *p.* 722.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Andere stellingen hem toegeschreven.

Bijkans alle de overige stellingen, welke men aan APOLLINARIS in oude en nieuwe tijden te last gelegd heeft, zijn, of onzeker of onwaarschijnlijk. Somtijds rukte men sommige gezegden uit derzelver verband; dan weder onderscheidde men APOLLINARIS niet genoeg van de *Apollinaristen*; dan trok men gevolgen uit zijne stellingen, of vergeleek die met de gevoelens van andere Ketters, tot zijn nadeel; en over het algemeen geloofde men al te ligt, wat tot zijn nadeel werd uitgestrooid. Dus haalt BASILIUS *de Groote* (*) uit een geschrift, hetwelk deszelfs partijën op zijne rekening wilden stellen, omdat men hem van de gevoelens van APOLLINARIS verdacht hield, zeer ongeschikte *Sabelliaansche* verklaringen aan, die APOLLINARIS zouden toebehoren, hoe zeer deze van zulke gevoelens ver af was. Echter durft BASILIUS ze niet geheel voor ondergeschoven houden. In anderen van zijne Brieven (†), schijnt hij wel geloofwaardiger berichten van hem te hebben, maar zij zijn te onbepaald, bij voorbeeld, dat APOLLINARIS zijn stelsel meer op menschlijke besluiten dan op Bijbelsche bewijzen grondde, enz., hoewel men ook tevens moet erkennen, dat APOLLINARIS zelf zich niet zelden zonderling en aanstootlijk uitdrukte. Zoo beweerde hij: *het vleesch*, (of het ligchaam) van CHRISTUS was *Godlijk* geworden door de vereeniging met het Woord; het was *God*, voor zoo verre het met de Godheid tot eene

(*) *Epist.* CXXIX. *pag.* 220.

(†) *Epist.* CCLXIII. *pag.* 406. CCLXV. *p.* 409.

Digitized by Google

eene natuur vereenigd was (*). De *Zoon van God* was reeds, *vóór dat hij op de Wereld kwam, des Menschen Zoon geweest*, en had het vleesch, hetwelk hij in den Hemel had, met zich gebracht (†) enz. Daar uit besloot men, dat hij geloofd zal hebben, dat het *Ligchaam* van CHRISTUS niet uit de Maagd MARIA, maar uit den Hemel oorsprongelijk zij, en dat het éénswezens met God ware. Doch uit zijne eigene bovengemelde gezegden bij LEONTIUS, waar hij als bekend onderstelt, dat CHRISTUS Ligchaam uit de Maagd, maar zijne Godheid van den Hemel is enz., en uit uittrekzels bij GREGORIUS van *Nyssa* (§), en bij THEODORETUS (**), blijkt de ongegrondheid van zoodanige beschuldigingen genoegzaam, schoon hij beter gedaan had, zich van soortgelijke uitdrukkingen te onthouden. Op dezelfde wijze is het gelegen, met de beschuldiging, dat APOLLINARIS het onderscheid der *beide natuuren* in CHRISTUS hebbe weggenomen, zoo als naderhand EUTYCHES deed (††), omdat hij in CHRISTUS de Godlijke natuur in plaats van de menschlijke ziel stelde, en enkel van deze natuur alles afleiden moest, wat CHRISTUS gedaan en volbracht had; en omdat hij zelfs geschreven had (§§): God

(*) *Ap.* LEONT. *l. c. pag.* 600-601.

(†) GREGOR. *Naz. Orat.* XLVI. *p.* 722.

(§) *l. c. p.* 149, 166, 172, 174.

(**) *Dial.* I. *p.* 45. III. *p.* 170. *Opp. T.* IV.

(††) CHRIST. AUG. SALIG. *de Eutychian. ante Eutychen C.* 13. *p.* 88. (§§) Bij FOTIUS *Bibl. Cod.* 230. *p.* 849.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

God en het Vleesch maken *één Natuur* uit. Maar wanneer men de ronde verklaringen van APOLLINARIS leest, „ dat wel de Godheid in CHRISTUS met het vleesch verëenigd is, maar dat nogthans in deze verëeniging het ligchaam voortgaat een ligchaam, en de Godheid, Godheid te zijn, alhoewel men met de Schrift het geheel even zoo wel God als Mensch noemen kan (*),” dan valt het onderscheidende van *Eutychianerij* bij hem geheel weg. Evenwel leerde APOLLINARIS, aan den anderen kant, duidlijk genoeg de verëeniging der beide natuuren in CHRISTUS, tot éénen persoon, doch dewijl zijn denkbeeld van de menschlijke ziel hier bij ten grondslag lag, voegde hij 'er het één en ander bij, hetwelk de berisping der *Katholijken* niet ontgaan kon. Hij ontkende, dat twee volmaakte dingen met elkander verëenigd konden worden, (of hetwelk hetzelfde is, dat twee Personen éénen konden uitmaken) (†), maar dit deed hij alleen, om de menschlijke ziel in CHRISTUS des te onvolmaakter te maken. Moest CHRISTUS, zeide hij verder (§), als een volmaakt mensch en ook naar zijne Godlijke natuur, aangebeden worden, dan moest men niet alleen eene *drieheid*, maar eene *vierheid in de Godheid* aannemen. Daar op grondt hij juist zijn bewijs, dat CHRISTUS maar één' Persoon verbeeldt,

(*) *Apud Gregorium Nysf. l. c. pag.* 146-160. *ap. Leontium l. c. pag.* 601.

(†) *Ap. Gregor. Nysf. l. c. pag.* 172.

(§) *Ap. Gregor. Nysf. Tom.* II. *Opp. p.* 47, 48.

Digitized by Google

beeldt, dewijl men hem moet aanbidden; daar evenwel een mensch niet aangebeden mag worden (*).

APOLLINARIS verſtond dus niet kwalijk de kunst, om zijne partijën, door tegenwerpingen, te ontrusten. Doch deze bleven hem, door hunne wederleggingen, maar voornaamlijk, door hunne gevolgtrekkingen, niets ſchuldig. Dus beſchuldigt hem GREGORIUS van *Nazianzus* (†), dat hij aan CHRISTUS de *rede* ontzegd, ja zelfs *eenen God zonder rede*, en twee Zoonen, den éénen Gods, den anderen den Zoon der Maagd, aangenomen heeft (§). Dus telt ook THEODORETUS (**) onder de leeringen van APOLLINARIS, dat CHRISTUS, dewijl hij geene redelijke menschlijke ziel had, *de ziel*, over het geheel, *niet heeft kunnen verloſſen*. Wederöm beſloot GREGORIUS (††), uit de verëeniging der natuuren in CHRISTUS, zoo als APOLLINARIS die verklaarde, dat hij geloofd hebbe, dat de *eeniggeborene God ſterflijk is*, *naar zijne Godheid geleden heeft*, en met het ligchaam geſtorven, en van den Vader opgewekt is. Evenwel haalt THEODORETUS (§§) de woordelijke belijdenisſe van APOLLINARIS aan, dat CHRISTUS, naar zijne Godlijke natuur, niet vatbaar geweest is, om te lijden, als hetwelk alleen het ligchaam toekomt. Hier volgt tevens eene andere plaats

(*) *Ap. Leontium l. c. pag.* 609.
(†) *Orat.* LI. *pag.* 738.
(§) *Ejusd. Carm. de Vita ſua T.* II. *Opp. p.* 10.
(**) *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 3.
(††) *Or.* XLVI. *p.* 722. (§§) *Dial.* III. *p.* 170.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

plaats van den zoo dikwijls genoemden Schrijver, die bewijzen kan, hoe ſamenhangend hij gedacht heeft: „ Van de dooden opſtaan, zegt hij, is „ eene eigenſchap des menſchen; maar van de doo„ den opwekken, eene eigenſchap Gods. Aan „ CHRISTUS komt beiden toe; *dienvolgends is hij* „ *God en Mensch.* Was hij alleen mensch, dan „ kon hij geene dooden opwekken; was hij alleen „ God, dan kon niet gezegd worden, dat hij, als „ van den Vader onderſcheiden, dooden opwekte. „ Beiden komt bij CHRISTUS bij één: *Dus is hij* „ *God en Mensch.* Ware hij alleen Mensch, dan „ kon hij de Wereld niet zalig maken; ware hij „ alleen God, dan had hij dit niet door lijden vol„ bracht. Maar CHRISTUS heeft beiden gedaan: „ *Gevolglijk is hij God en Mensch.* Was hij al„ leen Mensch, of alleen God, dan kon hij de „ Middelaar niet zijn tusſchen God en de Men„ ſchen. "

Of APOLLINARIS zelf, of eerst zijne aanhangers, de bewoording *Mensch des Heeren*, (ανθρωπος κυριακος,) van CHRISTUS gebruikt hebben, welke GREGORIUS van *Nazianzus* insgelijks afkeurt (*), is in de daad twijfelachtig. Ondertusſchen hebben ATHANASIUS en andere *Katholijken*, zich van deze uitdrukking zonder aanſtoot bediend. Maar het is niet zelden het geval, dat eene zelfde uitdrukking, in den mond van *Katholijken*, Rechtzinnig, in dien van *Ketters* Kettersch was. AUGUSTI-

(*) *Or.* LI. *p.* 738.

TINUS maakte zoo veel bedenklijkheid over dit woord, dat hij wenschte, het nooit gebruikt te hebben. „ Met dezen naam, (*Homo Dominicus*,) zegt hij (*), kan elk in de Heilige Familie des Verloſſers benoemd worden. Hij is Middelaar tuſſchen God en de Menſchen; hij is de Heer. Ik heb dien naam wel bij ſommige *Katholijke* Uitleggers gevonden; en hij kan eenigermate verdedigd worden; maar men moet 'er zich toch niet van bedienen. " Op het gezag van AUGUSTINUS hebben naderhand de *Scholaſtiken* deze benaming zonder genade verworpen.

Onderſteld, dat de beide Boeken van ATHANASIUS tegen APOLLINARIS (†) hem toebehooren (§), is het duidlijk, dat daar in even zoo zeer de aanhangers van APOLLINARIS, als hij zelf, beſtreden wordt, maar te bepalen, welke der leerſtukken, die daar in wederlegd worden, aan hem of aan zijne aanhangers behooren, is niet zoo gemaklijk te bepaalen, als het waarſchijnlijk is, dat APOLLINARIS hier en daar in dezelven ongelijk geſchiedt. Bij voorbeeld, onder de dwalingen van deze partij wordt eerst en vooräl gerekend, dat het vleesch van CHRISTUS ongeſchapen, en zijn ligchaam van den Hemel, ja dat dit vleesch éénswezens met de Godheid was, en daar na komt de Opſteller eerst tot de hoofdſtelling van

(*) *Retract. Libr.* I. *Cap.* 19.

(†) *De Incarnatione Domini nostri* J. C. *contra Apollinarium Libri* II. *T.* I. P. II. *Opp. p.*736-762.

(§) Boven *Bladz.* 118.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van APOLLINARIS, dat *in* CHRISTUS, *in plaats van onzen inwendigen mensch, eene hemelſche rede plaats gehad hebbe.* In het tweede Boek, hetwelk van DAMASCENUS (*), onder den titel: ATHANASIUS *van de menschwording*, als ook, *van de zalige toekomst van* CHRISTUS, wordt aangehaald, worden de tegenwerping dezer partij bijgebracht en opgelost.

EPIFANIUS, die kort daar aan, na het jaar 374, in zijn groot werk tegen de Ketters, insgelijks de *Apollinaristen* beſtreed, die hij *Dimoeriten* noemt, omdat zij van de drie deelen, uit welken zij *den* mensch ſamenſtellen, in CHRISTUS maar een: δίμοιρια, *twee deelen*, het ligchaam en de gevoelige ziel toegaven (†), leidt deze Ketterij ook wel van den Duivel af, als den vijand des menſchen; maar behandelt APOLLINARIS zelven met onverwachte zachtheid; en is geneigd te geloven, dat zijne leerlingen hem niet recht verſtaan hebben. Voorts meldt hij nog eenige andere ſtellingen van hen. Sommigen, zegt hij, beweeren, dat CHRISTUS *niet dit ons vleesch*, maar een geheel ander, aangenomen heeft. 'Er is 'er onder deze partij, welke, zoo zij meenen, ter eere van CHRISTUS, ontkennen, dat hij nagels en haair gehad heeft, zoo als wij; die het onvoegzaam vinden, dat bij hem de natuurlijke uitwerpſelen den gewonen gang gegaan zouden zijn. Verders verhaalt EPIFANIUS (§), dat verſcheidenen onder de *Dimoeriten* zich ten aanzien van deze dwa-

(*) *De Orthod. fide L.* III. *C.* 23. *L.* IV. *C.* 6.
(†) *Her.* LXXVII. *p.* 996-1033. (§) *C.* 20. *p.* 1014.

dwaling gemaskerd hebben. Zoo ontmoette hij te *Antiöchië* eenen der voornaamſten onder hen, den Biſchop VITALIS, die een zeer Godvruchtig leven leidde. Hij drong op denzelven aan, om zich met de *Katholijke* Kerk te verëenigen, maar hij wilde volſtrekt van geen onderſcheid weten. Evenwel twistte hij met den Biſchop PAULLINUS aldaar, die ook in zijne Schriftelijke Geloofsbelijdenis die genen verwierp, die aan CHRISTUS geen waar, maar een *onbezield*, *ongevoelig*, *redeloos ligchaam* toeſchreven. Als EPIFANIUS VITALIS nader vraagde, bekende deze wel, dat CHRISTUS eenen *volkomenen mensch* aangenomen, en zijn ligchaam van MARIA bekomen had; maar hij ontkende rond uit, dat hij ook eene *menschlijke rede ontvangen had*, nademaal deze door de Godheid vervangen was. EPIFANIUS deed vergeefs zijn best, om de beide partijën met malkanderen te vergelijken. Evenwel erkende hij tevens, dat het onderſcheid zich nog verder uitſtrekte, dan over de menschlijke rede. Sommigen van deze partij wilden niet eens toegeven, dat CHRISTUS eene *ziel* aangenomen had; anderen zullen geloofd hebben, dat MARIA, na de geboorte van CHRISTUS, in echtlijke verëeniging met JOSEF geleefd heeft. Elders (*) echter twijfelt hij, of men dit aan APOLLINARIS, of zijne Leerlingen, mag toeſchrijven. Volgends het getuigenis van ſommigen, beweerde APOLLINARIS, dat wij bij de eerſte

(*) *Hæres.* LXXVIII. *pag.* 1033. waar hij de *vijānden van* MARIA beſtrijdt.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſte Opſtanding duizend jaaren lang even zoo zullen leven, als thans, de wet gehoorzamen, het huwlijk, de beſnijdenis, en dergelijke dingen, waarnemen zullen. Zulke leerſtellingen legde men aan APOLLINARIS en zijne leerlingen te last, en zocht dezelve te wederleggen; hier bij zou men nog ligtlijk het één en ander voegen kunnen. GREGORIUS van *Nazianzus* (*) en THEODORETUS (†) beſchuldigen hem, dat hij *trappen van waardigheid in de Godlijke natuur geſteld*, en den *Vader*, *Zoon en Heiligen Geest* met de *Zon*, derzelver *ſtraalen en glans*, vergeleken heeft. Uit EPIFANIUS zou men beſluiten, dat de *Apollinaristen* gemeenlijk de Godheid vatbaar gehouden hebben voor lijden. Maar de uittrekzels uit den *Apollinarist* BASILIUS, *bij* LEONTIUS (§), tonen, dat hij deze leere veel meer veröordeeld hebbe. De bijzondere ſpreekwijzen, van welken deze partij zich bediende, zijn, naar allen ſchijn, hoewel zij niet kwalijk gekozen waren, dikwijls tegen hen verdraaid geworden. APOLLINARIS ſprak van *God in het vleesch*; (θεος ενσαρκος;) zijne aanhangers beweerden, dat men CHRISTUS niet *den Goddragenden Mensch*, (ανθρωπος θεοφορος,) maar *den Vleeschdragenden God*, (θεος σαρκοφορος,) moest noemen (**). GREGORIUS van *Nyſſa* verzekert zelfs (††), dat APOLLINARIS van eenen *Vleeſchen*

(*) *Orat.* LI. *pag.* 744.
(†) *H. E. L.* V. *C.* 3. (§) *l. c. p.* 602.
(**) *Ap.* GREG. *Naz. Orat.* LII. *p.* 748.
(††) *Fragment. contra Apollin. T.* II. *Opp. p.* 48.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſchen God geſproken heeft. (θεος σαρκινος.) Dat de *Katholijke* den *Apollinarist* voor eenen *Vleeschverëerer*, (σαρκολαίρης,) en deze den anderen voor eenen *Menschverëerer*, (ανθρωπολαίρης,) uitmaakte (*), diende nergens anders toe, dan om malkanderen meer dwalingen te kunnen verwijten. GREGORIUS van *Nazianzus* heeft in twee Redenvoeringen (†), eigenlijk Brieven aan KLEDONIUS, APOLLINARIS en de *Apollinaristen* beſtreden. In de eerſte Redenvoering vinden wij de lijst hunner dwalingen, die men gemeenlijk zijne *tien Banvloeken*, (*Anathematismi*,) noemt, hoewel hij niet meer dan tweemalen het gewoone *Anathema* gebruikt; maar daar voor ook andere gezegden zet, bij voorbeeld: Wie de Maagd MARIA niet voor eene *Godsbaarſter*, (θεοτοκος,) *Moeder Gods*, erkent, die is buiten de Godheid; wie beweert, dat CHRISTUS, door MARIA is doorgegaan, gelijk het water door eene goot, en dat zijn ligchaam in haar enkel op de menschlijke wijze gevormd is, die is insgelijks een Atheïst. enz. Onder de overige ſtellingen, die den *Apollinaristen* worden toegeſchreven, zijn ook deze: De mensch is te voren gemaakt, maar naderhand met God verëenigd geworden; daar zijn twee Zoonen, de een van God den Vader, de ander van eene menschlijke Moeder; de gekruiste mag niet aangebeden worden; CHRISTUS is eerst na den Doop, of na de Opſtanding, tot Zoon van God aan-

(*) GREGORIUS *Nazianz. Orat.* LI. *pag.* 742.

(†) *Orat.* LI. *et* LII.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

aangenomen; eindelijk, hij heeft zijn heilig vleesch afgelegd, en de Godheid zal niet met hetzelve bekleed ten oordeele komen enz.

De eerſte bewegingen, welke de gevoelens van APOLLINARIS, ten minſten met dezen naam, ſtichteden, waren, zoo als men in de Geſchiedenis van BASILIUS *den Grooten* gezien heeft (*), omtrent het jaar 373, de beſchuldiging van zijnen voormaligen vriend EUSTATHIUS, dat hij die gevoelens toegedaan was, en zijne zoo volkomen daar tegen ingebrachte verdediging. BASILIUS, die zich hier in het eerst mede vergenoegde, verklaarde zich, na eenige jaaren, des te heviger tegen APOLLINARIS. Doch, uit de aanwijzingen, welke hij hier van gegeven heeft (†), kan men geen nieuw licht bekomen.

Bewegingen door deze gevoelens ontſtaan.

Midlerwijl waren deze twisten te *Antiochië* des te levendiger geworden. VITALIS, een *Ouderling* aldaar, van de Kerkelijke partij van MELETIUS, een man van gering aanzien, uit hoofde van zijne eerwaardige zeden, zonderde zich, omdat hij *geloofde* verächtlijk behandeld te zijn, van zijnen *Biſchop* af, en zich met APOLLINARIS verbindende, werd hij door hem tot Biſchop van zijne vrij talrijke aanhangers aangeſteld. Op deze wijze ſtichtte hij, omtrent het jaar 375 en 376, in de gemelde ſtad, de vierde partij, met MELETIUS, PAULLINUS, en de *Arianen* (§). Kort daar na, of misſchien al te voo-

In Antiochië.

(*) Boven *Bladz.* 258.

(†) *Ep.* CCLXIII. *pag.* 406. CCLXV. *pag.* 409.

(§) SOZ. *L.* VI. *C.* 25. THEOD. *H. E. L.* V. *C.* 4.

Digitized by Google

vooren, reisde VITALIS naa *Rome*, om zich, door de gemeenſchap met den Biſchop DAMASUS aldaar, en met PAULLINUS, wiens partij dezelve hield, te verſterken. Op begeerte van DAMASUS leverde hij denzelven eene Geloofsbelijdenis over, welke de Biſchop goedkeurde. Door dezelve bereikte hij ook zijn oogmerk bij GREGORIUS van *Nazianzus* (*). Evenwel vertrouwde DAMASUS hem niet volkomen, hij ſchreef door VITALIS, en naderhand nog tweemalen aan PAULLINUS, dat hij zich, met betrekking tot deszelfs aanneming, naar zijn beste weten zou gedragen; ook zond hij hem eene Geloofsbelijdenis, welke VITALIS en zijne aanhangers zouden kunnen ondertekenen, indien zij de Kerkelijke Gemeenſchap met hem begeerden (†). Ook werd 'er om dezen tijd, tuſſchen de jaaren 376 en 381 of 382, meer dan ééne Kerkelijke bijëenkomst te *Rome* gehouden, welke de gevoelens van APOLLINARIS vervloekten, zonder echter, in het eerst ten minſten, 's mans naam te noemen (§); eindelijk zal, volgends THEODORETUS, de *Roomſche* Biſchop DAMASUS, APOLLINARIS en deszelfs leerling TIMOTHEUS afgezet, en uit zijne Kerkgemeenſchap uitgeſloten, en deze zijne uitſpraak in eenen Brief aan de Oosterſche Biſchoppen gemeld hebben

(*) GREGORIUS *Nazianz. Orat.* LI. *pag.* 738. *Orat.* LII. *pag.* 746, 748.

(†) DAMASI *Epist. ad Paullin. in Harduini Act. Concil. Tom.* I. *pag.* 760. *ſq.*

(§) THEODORET. *H. E. L.* V. *C.* 9, 10, 11.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ben (*). Wie den toeſtand der Christen-Kerk, ten dezen tijde, kent, zal dit gedrag van DAMASUS niet afleiden van eenig wettig gezag of richterlijk gebied, hetwelk de Bisſchop van *Rome* zal bezeten hebben; hij zal dit beloop van zaken zich ligtlijk verklaren uit de verwarring onder de Oosterſche Bisſchoppen, die den bijſtand der Westerlingen beurtelings verzochten. Eene Kerkvergadering te *Alexandrië* bekrachtigde, volgends RUFINUS, het beſluit van den *Roomſchen* Bisſchop en zijne Kerkvergadering; en op de *tweede Oecumeniſche*, of *Konſtantinopolitaanſche* Kerkvergadering, in het jaar 381, werden de *Apollinaristen*, onder andere Ketters, in den Kerkelijken Ban gedaan (†). Zedert verloren de Bisſchoppen van deze partij overal hunne ambten (§). In het volgende jaar 382 verwierp een niet gering getal Bisſchoppen, te *Konſtantinopolen* vergaderd, andermaal openlijk de voornaamſte leeringen van APOLLINARIS, doch zonder hem te noemen (**).

Of APOLLINARIS eenen bijzonderen aanhang geſticht hebbe.

Dus werd wel APOLLINARIS met de zijnen uit de Kerkgemeenſchap der *Katholijken* uitgeſloten; doch daar uit volgt echter niet noodwendig, dat zij eene bijzondere gezindte op zich zelven geſticht hebben. Het benoemen van VITALIS tot Bisſchop, door APOL-

(*) Vergel. GREGOR. *van Naz. Orat.* LII. *p.* 748. RUFIN. *H. E. L.* XI. *C.* 20. SOZOM. *L.* VI. *C.* 25.

(†) *Can.* VII. *p.* 812. *in Hard. Act. Concil. T.* I.

(§) GREGOR. *Naz. Ep.* LXXVII. *p.* 831.

(**) THEODOR. *H. E. L.* V. *C.* 9.

Digitized by Google

APOLLINARIS, in een anders Kerkgebied, is wel bevreemdend, doch men heeft boven (*) gezien, hoe veel moeite EPIFANIUS gedaan hebbe, om deze te *Antiöchië* uitgeborſtene ſcheuring te heelen. Bij FACUNDUS, Biſchop van *Hermiane* (†), vindt men eenen Brief van eenige Egijptiſche Biſchoppen, die door VALENS naa *Diocæſarea* gebannen waren, in welken zij berichten, dat APOLLINARIS hun PAULLINUS als een' Ketter, of ten minſten als eenen Scheurmaker, had voorgeſteld, waar omtrent zij hem bijkans zouden geloofd hebben; maar door zijne ſchriften overtuigd zijnde, met hoe veel recht men hem van dwalingen over de Menschwording van CHRISTUS beſchuldigd had, verklaarden zij zich tegen hem, als eenen *Aarts-Ketter*, (*Hæreſiarcha.*) Ook zal TIMOTHEUS, een leerling van APOLLINARIS, en Biſchop van zijne partij te *Berytus* (§), het gewaagd hebben, PETRUS van *Alexandrië*, BASILIUS van *Cæſarea*, PAULLINUS van *Antiöchië*, en anderen der aanzienlijkſte Biſchoppen, of in den Ban te doen, of daar mede te dreigen, omdat zij zich aan de gemeenſchap met VITALIS onttrokken. Schoon wij nu dit alles in het wezenlijke niet ontkennen, moet men toch in aanmerking nemen, dat alle deze berichten eenzijdig zijn. Wij hebben toch ook eenen Brief van APOLLINARIS aan de *Egyptiſche*

(*) *Bladz.* 309.

(†) *Pro Defens. trium Capitulor. Libr.* IV. *Cap.* 2. *p.* 377. *in* SIRMONDI *Opp. Tom.* II.

(§) FACUND. *l. c. pag.* 172.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſche Biſchoppen (*), in welken hij de beſluiten der Kerkvergadering van *Alexandrië* in het jaar 362 woordelijk herhaalt en goedkeurt.

In laater tijden heeft men de vraag opgeworpen: of APOLLINARIS niet van alle Ketterij behoort vrijgeſproken te worden? SALIG (†) meent, dat zijne leerlingen, die hunnen meester niet wel verſtonden, oorzaak geweest zijn, dat men hem voor eenen Ketter gehouden hebbe; en meent, dat hij alleen geleerd hebbe: dat het *Woord vleesch is geworden*; doch niet vleesch, zoo als het aan den door de erfzonde beſmetten mensch eigen is; ook zal het geene ziel en geene *rede*, die *veränderlijk*, *voor ſchandelijke gedachten vatbaar*, en door ADAMS *verderf bezoedeld* ware, aangenomen hebben; maar CHRISTUS *rede* was *onveränderlijk* en *hemelsch*. Dus zou men hier geene ſpoor vinden van eene Godlijke natuur, die de verſtandige ziel in CHRISTUS zou vervangen hebben, maar eene hemelſche ziel wordt tegen over de zondige geſteld, en de gemelde dwaling zou alleen van de leerlingen van APOLLINARIS afkomſtig zijn. Echter, wanneer wij 's mans eigene woorden en gronden vergelijken, kan deze mening niet wel ſteek houden, ſchoon wij zijn gevoelen beter uit één zetten, en waarſchijnlijk zachter verklaren zouden kunnen, indien alle zijne ſchriften behouden onzen tijd bereikt hadden.

Of hij van alle Ketterij vrijgeſproken kan worden?

Eene

(*) MONTFAUCON *Monit. ad* ATHANAS. *Tom. ad Antioch. pag.* 618. *not.* 4.

(†) *De Eutychianismo ante Eutychen pag.* 101.

Laage ſtreek van EFREM den Syriër, hem geſpeeld.

Eene laage ſtreek, welke EFREM *de Syriër*, die zoo hoog geroemde Heilige, hem ſpeelde, ſchoon GREGORIUS van *Nyſſa*, deszelfs Lofredenaar (*), dezelve, als een kenmerk van zijnen ijver voor de Godzaligheid, aanprijst, maakt het ons begrijplijk, hoe men den ondergang van 's mans ſchriften bevorderd kan hebben. APOLLINARIS had in twee geſchriften, (waarſchijnlijk, in zijne *twee Boeken over de Menschwording van* CHRISTUS, waar van de Ouden gewagen,) zijn gevoelen voorgeſteld, en gaf dezelve aan eene Vrouw, van welke hij veel hield, in bewaring. EFREM, dit vernomen hebbende, vervoegde zich bij deze Vrouw, en verzocht haar, terwijl hij zich voor eenen leerling van APOLLINARIS uitgaf, om hem deze Boeken te leenen, opdat hij daar uit leeren mogt, de tegenſprekers te wederleggen. Die voor eenen korten tijd van haar gekregen hebbende, beſtreek hij alle de bladen met vischlijm, waar door zij zoo vast aan één kleefden, als of zij maar één blad uitmaakten. Nu ſtelde hij ze der Vrouw weder ter hand, en belaste eenige *Katholijken*, om den Schrijver tot een geſprek uit te dagen. De oude APOLLINARIS, die niet vlug meer was, om te ſpreken, liet zich zijne Boeken brengen, om zich, met derzelver behulp, te veräntwoorden. Toen hij vergeefs trachtte, de aan één gelijmde bladen van één te ſcheiden, geraakte hij door ſchaamte en ontſteltenis bijkans geheel van zichzelven; hij kreeg eene ziekte, en zijn leven zelfs

(*) *De Vita S. Patris Ephr. Syri T.* III. *p.* 608.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zelfs was in gevaar. TILLEMONT heeft gelijk (*), dat dit verhaal, noch den Redenaar, die het verhaalt, noch den Heiligen, dien het aangaat, tot eere ſtrekt, maar hij heeft weinig reden, om het daaröm als een vertellingjen te verwerpen.

Doodvan APOLLINARIS. Zijn aanhang in partijën verdeeld.

APOLLINARIS, die waarſchijnlijk onder de nuttigſte Leeräaren van zijnen tijd gerekend zou geweest zijn, indien niet alles, wat ſtem en invloed in de heerſchende Kerk had, op het gerucht van zijne Ketterij, ook alle voordeelige denkbeelden van hem veränderd had, overleed in eenen hoogen ouderdom tuſchen de jaaren 381 en 392. Zijne partij, die over het geheel ook zijne gevoelens niet getrouw bleef, verdeelde zich terſtond in verſcheidene kleine hoopen, die met elkanderen niet overëenſtemden. THEODORETUS (†) zoekt de oorzaak daar van in de verſchillende gevoelens, welke de ſchriften van hunnen Leeräar bevatteden; maar deze verdeeldheid kan genoeg uit den aart des onderwerps worden afgeleid, hetwelk in de daad een ruim veld tot gevolgtrekkingen, en nieuwe opheldering en opende. AUGUSTINUS (§) noemt drie van dezelven, van welke de *eerſte* in CHRISTUS geheel geene ziel, de *andere* geene redelijke ziel onderſteld, maar de *derde* geleerd zal hebben, dat het Godlijk Woord in vleesch veränderd is geworden. Maar uit THEODORETUS (**) en

(*) *Note* X *ſur S. Ephrem T.* VIII. *Mem. p.* 743.
(†) *Hæret. Fab. Libr.* IV. *Cap.* 9.
(§) *De dono perſeverantiæ C.* 67. *T.* X. P. I. *p.* 568.
(**) *l. c. Cap.* 8, 9.

en LEONTIUS (*) hebben wij zekerer berichten, waar uit blijkt, dat 'er eigenlijk maar twee partijën van *Apollinaristen* geweest zijn. POLEMIUS of POLEMO was de aanvoerer der ééne; deze beweerde, dat de Godheid en het Ligchaam van CHRISTUS tot ééne zelfſtandigheid vermengd; zijn vleesch, nadat het zich met de Godheid verëenigd had, éénswezens met hem, geheel Godlijk, en hetzelfde met het Godlijk Woord geworden is; dat het daaröm ook, even als dit, moet aangebeden worden, dewijl het eeuwig en van den Hemel nedergedaald is. Deze gevoelens verdedigde POLEMO ook in ſchriften. In één derzelven (†) verwierp hij, uitdruklijk, de Leere van twee natuuren in CHRISTUS, die hij voor eene uitvinding van BASILIUS, der beide GREGORIUSSEN, ATHANASIUS, en der *Italiaanſche* Biſchoppen, verklaarde. De voornaamſte van deze partij na POLEMO was TIMOTHEUS, insgelijks een leerling van APOLLINARIS. Deze partij der *Polemianen* voerde ook waarſchijnlijk den naam van *Syniſtasten*, die bij FACUNDUS (§) voorkomt, omdat zij eene vermenging, (συνϑεσις,) der natuuren geloofden. Tegen hen waren de *Valentinianen* overgeſteld, wier ſtichter VALENTINUS, insgelijks een leerling van APOLLINARIS, en een Schrijver, allerminst van zijnen Leeräar afweek.

Een'

(*) *l. c. pag.* 601.

(†) Men heeft daar uit eene plaats in FOTIUS *Bibl. Cod.* CCXXX. *pag.* 849.

(§) *l. c. Cap.* 4. *pag.* 471.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Een' geruimen tijd hielden zich de *Apollinaristen* ſtaande. De voortgang van hunne gevoelens, en de bekwame en werkzame Leeräars, die zij hadden, ſpoorden de uitmuntendſte Mannen onder de *Katholijken* aan, om hen aan te tasten, onder welken, behalven de reeds genoemden, ook JOANNES CHRYSOSTOMUS te tellen is, uit hoofde van zijnen Brief aan den Monnik CÆSARIUS (*), welken hij van het gevoelen van APOLLINARIS poogde terug te brengen. Behalven de ſchriften der *Katholijke* Leeräaren, en de beſluiten der Kerkvergaderingen, werden ook allengs Keizerlijke wetten tegen de *Apollinaristen* gebruikt, die waarſchijnlijk door de *Katholijken* te wege gebracht werden. De *Apollinaristen* waren, omtrent het jaar 379, te *Konſtantinopolen* zelve reeds vrij talrijk, en 'er liep een gerucht, waar van GREGORIUS van *Nazianzus* gewag maakt (†), dat zij op het punt ſtonden, om, ter vastſtelling van hunne partij, aldaar eene *Sijnode* te houden. In zijn Vaderland, te *Nazianzus*, vond GREGORIUS, na zijne wederkomst, in het jaar 381, insgelijks de *Apollinaristen* in volle beweging, om zich eene blijvende Godsdienst-oefening te verkrijgen. Niettegenſtaande zijne tegenkanting, verkozen zij, in het volgende jaar, eenen Bisſchop; waar over hij zich beklaagde bij den Stadhouder des Landſchaps OLYMPIUS, en ook de beide Brieven aan KLEDONIUS, eenen Ouderling in deze Gewesten,

Handelingen en wetten tegen de Apollinaristen.

(*) Zie *Deel* VII. *Bladz.* 102.

(†) *Carm. de Vita ſua Tom.* II. *Opp. pag.* 10.

Digitized by Google

ten, tegen hen ſchreef, welke wij meermalen aangehaald hebben (*). Maar in het jaar 383 verbood THEODOSIUS *de Groote* (†), dat de *Apollinaristen*, even min als eenige andere Ketterſche gezindten, ergens Godsdienſtige vergaderingen houden, of zich Leeräars wijden zouden. In het volgende jaar gebood hij aan alle hunne Geeſtelijken *Konſtantinopolen* te verlaten (§). Evenwel wisten zij zich om dezen tijd vrijheid van Godsdienſt-oefening in de gemelde Hoofdſtad te verkrijgen; waar over GREGORIUS van *Nazianzus* aan den Biſſchop NECTARIUS aldaar ſcherpe verwijtingen deed (**). De Keizer gaf daar op een nieuw bevel (††), waar bij de *Apollinaristen* uit de ſtad gedreven werden, zelfs zou het hun niet vrijſtaan, verzoekſchriften over te leveren. Zijn Zoon ARKADIUS beval insgelijks, in het jaar 397, dat zij *Konſtantinopolen* verlaten, en dat hunne vergaderplaatzen aangeſlagen moesten worden (§§). Eindelijk verbood hun de jonge THEODOSIUS, in het jaar 428, alle Godsdienſtige bijëenkomſten in de ſteden (***).

Eindevan dezegezindte.

Ten dezen tijde ſchijnen de *Apollinaristen* in getal en aanzien reeds zeer verzwakt geweest te zijn. Die weinigen, welke nog te *Antiöchië* waren, verzoch-

(*) *Or.* LI. *et* LII. *T.* I. *Opp. p.* 737. *Ep.* LXXVII. *p.* 831. LXXXVIII. *p.* 843. *Carm. Jamb.* XXIII. *T.* II. *Opp. p.* 244. (†) *C. Th. L.* XVI. *t.* 5. *de Hær. l.* 12.
(§) *l. c. l.* 13.
(**) *Orat.* XLVI. *p.* 721. Verg. *Deel* VI. *Bl.* 247.
(††) *l. c. l.* 14. (§§) *l. c. l.* 33. (***) *l. c. l.* 65.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zochten den Bisschop THEODOTUS, die aldaar deze waardigheid tot het jaar 428 bekleedde, hen in de Katholijke Kerk weder aan te nemen, hetwelk hij hun wel toestond, maar velen van hen bleven toch nog de kenmerken van hunne oude dwaling behouden (*). Dewijl ondertusschen van hen geene berichten verder gevonden worden, gist men gemeenlijk, dat hunne overblijfzelen met de kort daar na ontstane *Eutychianen*, door gelijkheid van hun leerstelsel, samengesmolten zijn.

Leven van GREGORIUS van Nazianzus.

Wij hebben, in de berichten omtrent BASILIUS *den Grooten*, en van de *Apollinaristen*, zoo menigmalen moeten gewagen van GREGORIUS van *Nazianzus*, vriend van BASILIUS, dat wij ook van hem eenigzins bijzonderer melding moeten maken, daar hij, niet min dan zijn vriend BASILIUS, langs zijnen eigenen weg, aanzien en roem verworven heeft.

Plaats en tijd zijner geboorte.

Hij kwam te *Arianzus*, een Dorp in *Kappadocië*, ter wereld (†). Dewijl nu dit Dorp *Arianzus* dicht bij de Stad *Nazianzus*, en binnen derzelver rechtsgebied, gelegen was, in welke GREGORIUS een aanmerklijk gedeelte van zijn leven heeft doorgebracht, is het geen wonder, dat de oudste opsteller eener Levensbeschrijving van hem, de *Ouderling* GREGORIUS, die ten minsten in de VIIde, zo niet in de Xde eeuw, behoort, *Nazianzus* tot zijne geboor-

(*) THEODORET. *Hist. Eccles. Libr.* V. *Cap.* 38.

(†) NICETAS, een Grieksch Geestelijke der XIde eeuw, *Argument. in Orat.* XV. *Gregorii Nazianz. Tom.* II. *Opp. pag.* 645.

Digitized by Google

boorteplaats maakt (*), dat hij zelf deze mening ſchijnt te begunſtigen (†), en dat hij van *Nazianzus* zijnen bijnaam gekregen heeft; welke ſtad ook *Diocæſarea* kan geheeten hebben, zoo als TILLEMONT waarſchijnlijk genoeg gemaakt heeft (§). Moeilijker is het, het jaar van zijne geboorte te bepalen. Men zou de opgave van SUIDAS (**), dat hij meer dan 90 jaaren oud geworden, en dus reeds om het jaar 300 ter wereld gekomen zou zijn, naauwlijks in aanmerking hebben genomen, indien PAGI (††) ze niet overgenomen had. Maar dan moet men ook aannemen, hetwelk zeer onwaarſchijnlijk is, dat GREGORIUS, 30 jaaren lang, te *Atheenen* zich in de Welſprekendheid geöefend heeft, daar hij veel meer zelf duidlijk zegt (§§), dat hij 30 jaaren oud was, toen hij omtrent het jaar 355 *Atheenen* verliet. In ééne zijner *Redenvoeringen* (***) geeft hij te kennen, dat het ambt van *Ouderling* hem te vroeg voor zijne jaaren was opgedragen, en dit gebeurde toch in het jaar 361 of 362. Voegt men nog hier bij, dat zijn Vader, die omtrent het jaar 329 Biſchop werd, hem hebbe voorgehouden (†††), dat hij nog zoo vele jaaren niet

(*) *Gregor. Presbyt. Vita S. Patris nostri Gregorii Theol. T.* I. *Opp. p.* 3. (†) *Orat.* XXV. *pag.* 425.

(§) *Notes ſur* S. GREG. *de Naz. T.* IX. *des Mémoir.*

(**) *Voce* Γρηγορίος.

(††) *Crit. in Ann. Baron. ad a.* 354. *n.* 11. *ad a.* 389. *n.* 4, 5. (§§) *Carm. de Vita ſua p.* 4.

(***) *Orat.* I. *p.* 20. (†††) *Carm. de Vita ſua p.* 9.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

niet geleefd had, als zijn Vader reeds offeränden geöfferd, dat is, zijn ambt had bediend, dan kan GREGORIUS vóór dat jaar niet geboren zijn. De groote zwarigheid, die Schrijvers uit de Roomsche Kerk maken, „ dat een Heilige, reeds Bisschop „ zijnde, kinderen zou verwekt hebben," kan ons niet hinderen, daar wij weten, dat ten dezen tijde nog geene algemeene wet van onthouding, maar alleen eene meer en meer toenemende gewoonte voor Bisschoppen en Ouderlingen plaats had (*). Als GREGORIUS, nauwlijks zijn vijftigste jaar bereikt hebbende, over eenen zwaklijken ouderdom klaagt, dan is dit niet te bevreemden in eenen man, in wien de *Askeetische* strenge levenswijs met zoo veel arbeidzaamheid verbonden was. Alles dus maakt het waarschijnlijk, dat hij om of bij het jaar 329 het levenslicht aanschouwd heeft.

Zijne afkomst. Zijn Vader een Hypsistariër.

GREGORIUS stamde af uit een aanzienlijk geslacht; zijn Vader, van denzelfden naam, behoorde langen tijd tot de gezindte der *Hypsistariën*, die dezen naam droegen, omdat zij maar éénen *hoogsten God*, (ὑψιστον,) vereerden (†). Wij kennen deze lieden alleen uit onzen GREGORIUS, en dan nog zeer duister. In het gemeen zegt hij, dat deze gezindte uit Joodsche en Heidensche dwalingen was saamgesteld; dat zij wel de Afgoden en Offeränden verwierpen, maar

(*) Zie V *Deel*, *Bladz.* 233.

(†) GREGORIUS *Nazianz. Carm. de Vita sua pag.* 2. *Carm.* I. *pag.* 33. *Orat.* XI. *pag.* 178. XIX. *pag.* 289. *Greg. Presb. Vita Greg. Naz. pag.* 3.

Digitized by Google

maar Vuur en Licht verëerden, den Sabbath en onthouding van zekere ſpijzen waarnamen; maar daartegen niets van de beſnijdenis wisten. En echter verzekert hij, in zijne gedichten, dat zijn Vader de Afgoden gedient hebbe. Men heeft verſcheidenlijk over deze lieden gegist, dat zij dezelfde waren met de *Coelicolæ*, (Hemelverëerers) (*), of dat zij tot de *Perſiſche* Vuur-aanbidders behoord hebben enz. Alhoewel nu de oude GREGORIUS nog geen Christen ware, zijne zeden echter deeden hem eere aan; inzonderheid nam hij de gewigtigſte ambten te *Nazianzus* waar, zonder zijn middelmatig vermogen daar door te vermeerderen (†). NONNA, zijne huisvrouw, daartegen, was eene ijverige Christinne, van wie haar Zoon vele deugdelijke eigenſchappen roemt, welke echter niet allen zoo grooten roem verdienen (§). Zij verëenigde, ſchrijft hij, menigvuldige oefeningen der vuurigſte Godzaligheid met huishoudlijken vlijt zoo naauw, dat het ongelooflijk ſchijnt. Hare milddaadigheid jegens de armen was zoo buitengemeen groot, dat zij meermalen wenschte, zichzelve en hare kinderen te kunnen verkopen, om deze hare neiging te kunnen voldoen. Niemand van hare kunne verëerde de hand en het aangezicht der Priesteren meer; zij verzwakte haar ligchaam door aanhoudend vasten en waken, en

(*) Zie V *Deel*, *Bladz.* 134.

(†) GREGOR. *Naz. Orat.* XIX. *pag.* 289.

(§) *l. c. pag.* 290-299. *Carmen de Vita ſua pag.* 2. *Orat.* XI. *pag.* 128.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

en was eene groote bewonderaarster van den Maagdelijken Staat. Nooit liet zij in de Kerk hare stem hooren, uitgezonderd bij noodzaaklijke en geheimzinnige gelegenheden; (waarschijnlijk meent hij het overluid roepen van *Amen*, hetwelk door de Gemeente geschiedde.) Nooit keerde zij der heilige tafel den rug toe; nooit spuwde zij op den vloer der Kerk. Zij vermijdde op het zorgvuldigst allen omgang met de Heidenen; nooit kwam zij in derzelver huizen, en gaf hare naaste Heidensche Bloedvriendinnen niet ééns de hand.

Door zijne vrouw tot het Christendom bekeerd.

Zij was het ook voornaamlijk, die, volgends het verhaal van haren Zoon (*), de bekeering van haren echtgenoot tot het Christendom bevorderde. Hoe zeer de geduldigste vrouw van allen, *kon zij* echter zijnen Godsdienst-toestand niet langer verdragen, en bad God onöphoudelijk met traanen, om hem te verlichten. Tevens arbeidde zij, met schimpen en verwijten, vermanen, liefkoozen, zelfs met kleine kijverijën, aan de vervulling *van haren* wensch. Maar God zelf kwam haar, *door eenen* droom, te hulp, dien hij haren man toezond. In dien droom zong hij het begin van den CXXIIsten *Psalm: Ik verblijde mij in de genen, die tot mij zeggen: Wij zullen in het huis des Heeren gaan.* Dit, hoewel niet geheel bovennatuurlijk, werkte op zijne verbeeldingskracht, en hij besloot een Christen te worden. Aan eenige Bisschoppen, die in het jaar 325 door deze Gewesten naa de Kerkvergadering

(*) *l. c. pag.* 293.

ring van *Nicea* reisden, gaf hij deze zijne begeerte te kennen; en nu viel 'er weder, gelijk zijn Zoon aanmerkt (*), iet wonderbaars voor. Door eenen misslag van den Geestelijken, werd hij, knielende, onderwezen, zoo als men de Bisschoppen inwijdde, in plaats dat de *Katechumenen* hun onderwijs staande ontvingen. Bij zijnen doop, gebeurde 'er nogmaals een wonder, maar dit wil de Zoon alleen voor geloovige ooren verhaalen, omdat bij onheilige zielen niets, wat schoon is, geloof vindt. Een schitterend licht omstraalde den ouden GREGORIUS, toen hij uit het water opklom, velen zagen dit, en ook de Bisschop van *Nazianzus*, die hem, ter bevestiging van zijnen doop, zalfde, en nu uitriep: deze zal ééns mijn opvolger wezen. Hetwelk ook, vier jaaren daar na, in de daad, gebeurde. Nu bragt hij zijne vrij verwilderde Gemeente in orde en in eenen bloejenden staat, zoekende haar voor het indringen der *Arianen* te bewaaren. Slechts eenmaal verraschten hem dezen, door het ondertekenen eener Geloofsbelijdenis, zonder dat hij daaröm zijne gevoelens veränderd had. Zijn Zoon, die 's Vaders godzaligheid, geloof, matigheid, nederigheid, en andere deugden roemt (†), gewaagt ook blijken van het wonderbare, hetwelk zich, meermalen, in zijn leven geöpenbaard zal hebben. Doch wij hebben den ouden GREGORIUS, ook van eenen anderen kant, leeren kennen, uit zijne drif-

(*) *l. c. pag.* 294.

(†) *Orat.* XIX. *pag.* 297.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

driftige maatregelen, bij de verkiezing van BASILIUS *den Grooten*, tot Biſchop (*).

GREGORIUS van eerſten af tot den dienſt van God beſtemd.

NONNA had haren Zoon, reeds vóór zijne geboorte, tot den bijzonderen dienſt van God beſtemd (†). Zij vernieuwde deze beſtemming, zoo dra hij het levenslicht aanſchouwde; waar naar ook zijne opvoeding geheel werd ingericht; hij las reeds vroeg de Heilige Schrift, en nam in zijne vroegſte jaaren eene ernſtige houding aan. Hier kwam een droom bij, in welken hij de ſtem van CHRISTUS zelf meende te hooren. Hij zag twee geheel onopgeſchikte Maagden, die hem liefkoosden, en op zijne vraag, wie zij waren, zich de *Onſchuld* en *Kuischheid* noemden. Zij meldden hem, dat zij medegezellinnen van CHRISTUS waren, en onder de Chooren der Hemelſche Maagden eene hoogere vreugde genoten; tevens vermaanden zij hem, zijnen geest met den haren te verëenigen, opdat zij hem ééns voor de ſtraalen der Godlijke Drieheid konden ſtellen. Daar op zich in de lucht *verheffende*, verdweenen zij. Dit maakte zulken *indruk* op hem, dat hij meer en meer het gezelſchap zocht van die genen, die zich aan de Wereld onttrokken, en in eenen ongehuwden ſtaat leefden, en dat hij dien voor zich zelven als ook de onthouding van alle vermaken en gemak verkoos (§).

On-

(*) Boven *Bladz.* 236.

(†) GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 292. *Carm. de Vita ſua pag.* 2. *Carm.* I. *pag.* 38. *ſq.*

(§) *Carm. de Vita p.* 2. *Carm.* I. *p.* 39. *Carm.* V. *p.* 71.

Zijne letteröefeningen.

Ondertusſchen gaf zijn Vader hem ook alle gelegenheid, om zijnen geest door wetenſchappen en kunſten te beſchaaven. Voorëerst genoot hij het onderwijs van bekwame Leeräaren te *Cæſarea* in *Kappadocië*; vervolgends legde hij zich in *Palæſtina* op de welſprekendheid toe; en zette ook te *Alexandrië* zijne geleerde oefeningen voort (*). Vervolgends ſtevende hij naa *Atheenen*, den Hoofdzetel der Griekſche Geleerdheid. Een hevige ſtorm, die hem op deze reize overviel, beängste hem te meer, omdat hij tot hier toe nog niet gedoopt was, doch hij werd, op zijn gebed, niet zonder blijken van Godlijke bewaring, behouden en gered (†). —— Naar allen ſchijn kwam GREGORIUS nog vóór het jaar 350 te *Atheenen*. Van zijne vriendſchap met BASILIUS *den Grooten* aldaar, hebben wij reeds voorheen (§) geſproken. Zij ſtreefden beiden ijverig naar wetenſchap en deugd, en waren toen reeds zoo ſtandvastig, dat zij, bij eene vreeslijke aardbeving in *Griekenland*, onverſchrokken bleven (**). Toen BASILIUS in het jaar 355 *Atheenen* verliet, liet zich GREGORIUS bewegen, om daar te blijven, maar ſpoedde zich dra, waarſchijnlijk in het jaar 356, naa zijn Vaderland, tot zijnen vriend terug (††). Hier

(*) GREG. *Presb. Vita* GREG. *Naz. p.* 4. GREG. *Naz. Orat.* XX. *p.* 325. *Carm. de Vita ſua p.* 2. *ſq.*

(†) *Orat.* XIX. *p.* 306. *Coll. Carm. de Vita ſua p.* 3.

(§) Boven *Bladz.* 214.

(**) GREGOR. *Presb. l. c. pag.* 6.

(††) GREG. *Presb. l. c. p.* 8. GREG. *Naz. Or.* XX. *p.* 334.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Hier terug gekeerd, verſterkte hij zich meer en meer in zijn voornemen, om niet voor de Wereld, maar voor eene ſtrenge ingetogene Godzaligheid te leven. Evenwel kon hij, zoo min als BASILIUS, zich niet geheel onttrekken, om, of voor de Rechtbank, of op den Leerſtoel, zijne Welſprekendheid te toonen; maar eerlang ſtapte hij daar geheel van af. Om dezen tijd ſchreef hij zich zelven eene wet voor, om nooit te zweeren, welke hij ook beſtendig in acht nam (*). Men heeft wel plaatzen in zijne ſchriften opgemerkt (†), waar nogthans een ſoort van zweeren voorkomt, maar daar deze onder zijne redenvoeringen behooren, kan men ze zoo naauw niet uitpluizen. Eenzaamheid, ſtilte, en afzondering van de Wereld, was thans zijne hoofdneiging. Evenwel bleef hij nog in twijfel (§), welke levenswijze hij verkiezen wilde. Eindelijk bewandelde hij eenen middelweg, te meer, omdat hij zijnen ouderen, bij hunne klimmende jaaren, oppaſſing verſchuldigd was. Daar zijn vriend BASILIUS den Monnikenſtand aangenomen had, gaf hij dien in zijne eenzame woning in *Pontus* een bezoek, alwaar hij zich met hem aan dezelfde Godzalige oefeningen en handen-arbeid overgaf. Dat hij over het geheel, door zijn aanprijzen en voorbeeld, den Monnikenſtand ongemeen bevorderd heeft, is reeds op eene andere plaats

Zijne zucht tot het Asketisch leven.

(*) GREGOR. *Presbyter. l. c.* GREGOR. *Nazianz. l. c.* SOCRATES *Libr.* IV. *Cap.* 26.

(†) *Orat.* XX. *pag.* 353. XXVIII. *pag.* 472.

(§) *Carm. de Vita ſua pag.* 5. *ſq.*

plaats door ons opgemerkt (*). In het gemeen bedoelde hij een ſtil en gerust leven, voornemens zijnde, om zich met de laag behandelde verſchillen van zijnen tijd niet te bemoejen (†), maar, gelijk het gaat, deze rust heeft hem weinig mogen gebeuren, veeleer was zijn leven een der onrustigſten.

Zijn Vader onderſchrijft eene Ariaanſche Geloofsbelijdenis.

Zoo werd hij ſchielijk uit zijne eenzaamheid getrokken, om zijnen Vader bij te ſtaan, die door een' overhaasten ſtap zich in moeilijkheden gewikkeld had. De oude Biſchop had naamlijk, in het jaar 360, in eenvoudigheid des harten, en zonder den ſtrik te merken (§), zich laten verleiden, om de *Ariaanſche* Geloofsbelijdenis van *Ariminum* te ondertekenen. „ Deswegens, zegt de Zoon (**), „ ſcheiden zich alle Philoſophen en vrienden van „ God, die reeds vóór den tijd een hemelsch leven „ leiden, (hij meent zeker de Monniken,) van „ ons. Alhoewel zij anders vredelievend en gema„ tigd zijn, dit echter kunnen zij niet gelaten aan„ zien, dewijl de zaak van God door ſtilzwijgen „ verraden wordt. Hier zijn zij dus in hunnen „ ijver zeer krijgszuchtig en ſtrijdbaar; zelfs ver„ wekken zij wel bewegingen, die niet nodig zijn, „ liever dan dat zij hunne verpligting zouden ver„ zuimen. Ook werd geen gering gedeelte van het „ volk te gelijk medegeſleept, gelijk de voor op„ vliegende vogelen de overige hoop gewoon is na „ te

(*) Zie *Deel* VI. *Bl.* 15. (†) *Or.* V. *p.* 134.
(§) GREGOR. *Naz. Orat.* XIX. *p.* 297.
(**) *Orat.* XXI. *pag.* 388.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ te vliegen." GREGORIUS ontſchuldigde eenigermate de beide partijën, in de Redenvoering, welke hij hield, na het herſtellen der eensgezindheid (*), en zijnen Vader bijzonder, met deszelfs verklaring, dat hij altijd het *Katholijk* geloof toegedaan geweest was. Het was evenwel eerst in het jaar 363, dat de *Monniken* van *Nazianzus* zich weder met den Vader verzoenden.

GREGORIUS wordt Presbijter of Ouderling.

GREGORIUS geraakte in nog grooter ontſteltenis en onrust, toen zijn Vader hem, waarſchijnlijk op het Kersfeest des jaars 361, onverziens tot *Presbijter* inwijdde. Ook ſchijnt het, dat eenige leden der gemeente te *Nazianzus* zeker geweld, hetwelk men, in zulk een geval, voor prijslijk hield, tegen hem gebruikt hebben (†). Ongetwijfeld had *zijn* Vader hem, als eenen medehelper en ſteun van zijnen ouderdom, bij het waarnemen van zijn Leeräar-ambt, nodig; hij was ook daar door des te meer verzekerd, dat zijn Zoon deszelfs neiging tot eenzaamheid niet zou kunnen involgen. GREGORIUS noemde het daaröm eene dwingelandſche behandeling, die hem met geweld uit zijne toevluchtplaats getrokken, en in de ſtormächtige wereld geſtoten had (§). Overmeesterd van verdriet en ongenoegen, verliet hij ouders en bloedvrienden, om zich in

(*) *Orat.* XII. *pag.* 196.

(†) GREG. *Presb. Vita* GREG. *Naz. p.* 9. GREG. *Naz. Orat.* XLI. *p.* 673. *Carm. de Vita ſua pag.* 6. NICETÆ *Comment. in ejusd. Orat.* XLI. *T.* II. *Opp. p.* 1093.

(§) *Orat.* I. *pag.* 4. *Carm. l. c.*

Digitized by Google

in *Pontus*, bij zijnen vriend BASILIUS, eenige verligting en troost te bezorgen (*). Velen berispten deze ongezeglijkheid in hem, en hielden hem verdacht, dat zijn misnoegen alleen daar uit ontſtond, dat hem niet terſtond een Bisdom was opgedragen (†). Hij kon echter het aanhouden zijns Vaders niet lang wederſtaan, ook verlangden de inwoners van *Nazianzus* zijne terugkomst, en hij durfde zich aan zijne roeping tot dit ambt, waar hij niet naar geſtaan had, niet langer onttrekken (§).

Zijne eerſte Preek te Nazianzus.

Hij verſcheen dus weder te *Nazianzus*, tegen Paaſchen van het jaar 362. Op dit Feest hield hij zijne eerſte *Predikatie*, die de XLIſte is onder zijne Redenvoeringen (**). Op deze laat men terſtond eene andere volgen, die veel langer is, met welke GREGÓRIUS zijn Leeräar-ambt plegtig ſchijnt aanvaard te hebben, en welke men, uit hoofde van de verdediging van zijn gedrag, daar in voorkomende, zijne Veräntwoording genoemd heeft (††). Dan de verbazende lengte derzelve, en de uitbreiding van het gene hij reeds in de eerſte Preek gezegd had, maakt het bericht van eenen ouden Griekſchen Schrijver (††) zeer waarſchijnlijk, dat GREGORIUS ze

(*) *Carm. de Vita ſua pag.* 6.

(†) *Orat.* I. *pag.* 23.

(§) *Carm. de Vita ſua p.* 6. *Or.* I. *p.* 40-44. *Or.* II. *p.* 46.

(**) *Or.* XLI. *in Paſcha et tardit. T.* I. *Opp. p.* 673-675.

(††) GREG. *Naz. Apologeticus, ſeu Or.* I. *p.* 1-45.

(§§) ELIÆ *Cretens. Comment. in Greg. Nazianz. Or.* I. *p.* 1. *in Greg. Naz. Opp. T.* II.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ze eerst laater, toen hij daar toe ledigen tijd had, heeft uitgewerkt. Op deze eerste Preek van GREGORIUS was terstond eene andere gevolgd, waar toe hem de koelheid van die zelfde Toehoorders gelegenheid gaf, die zijne terugkomst zoo dringend begeerd hadden, en evenwel thans maar spaarzaam bij hem te Kerke kwamen (*).

Zijne lotgevallen onder de regeering van JULIANUS.

Toen GREGORIUS, in het jaar 362, zijn ambt te *Nazianzus* aanvaardde, was de algemeene toestand der *Christenen* in het *Romeinsche* Rijk zeer gevaarlijk geworden. Keizer JULIANUS zocht wel *hunnen* Godsdienst, meer door loze streeken, dan door geweld, te onderdrukken; nogthans ondersteunde de hoogste magt, het gene de Wijsgeer uitgedacht had. Dezen scherpzinnigen Keizer stonden, *bij zijn* oogmerk, inzonderheid Leeräars van zoo groote Geleerdheid en Welsprekendheid, als GREGORIUS van *Nazianzus*, BASILIUS van *Cæsarea*, en de beide APOLLINARISSEN waren, in den weg (†). Men behoeft zich dus niet te verwonderen, dat *hij den* Christen-Leeräaren verbood, onderwijs in de kunsten en wetenschappen der Heidenen te geven. Hoe APOLLINARIS en zijn Zoon den Keizer, in dit opzicht, door hunne schriften, tegengewerkt hebben, hebben wij hier voor (§) gezien. Nieuwe Schrijvers hebben daar GREGORIUS ook toe gebragt, maar de Ouden zeggen 'er niets van, hoe zeer GREGORI-

(*) *Orat.* III. *Tom.* I. *Opp. pag.* 68-72.

(†) SOZOM. *L.* V. *C.* 18.

(§) *Bladz.* 292.

Digitized by Google

RIUS één der hevigſte vijänden van dezen Keizer geweest is.

Hij zag, met den uiterſten tegenzin, zijnen Broeder CÆSARIUS, aan het Keizerlijke Hof. CÆSARIUS was de geleerdſte man van zijnen tijd (*), bijna in alle wetenſchappen, die hij te *Alexandrië* geleerd had, maar voornaamlijk in de Wis- en Artzenijkunde, ervaren. Toen deze van daar komende GREGORIUS, die van *Atheenen* kwam, te *Konſtantinopolen* ontmoette, bood deze Keizerlijke Hoofdſtad hem aanzienlijke waardigheden en voordeelen aan, en verzocht ook door afgevaardigden den Keizer KONSTANTIUS, toen afwezend, om hem te mogen behouden. Evenwel reisde CÆSARIUS liever met zijnen Broeder naa hun Vaderland terug, om aan hetzelve de eerſtelingen zijner kundigheden te wijden. Na eenigen tijd kwam hij weder te *Konſtantinopolen*, ten einde daar zijne Vaderſtad dienst te kunnen doen, en werd eerſte lijfärts en gunſteling van den Keizer; ook verwierf hij zich, door zijn belangeloos, weldaadig, en edel gedrag, eene algemeene liefde en hoogächting. JULIANUS, die de meeste Hovelingen van zijnen voorzaat afdankte, wenschte echter CÆSARIUS te behouden; maar deed te gelijk vele moeite, om hem tot afval van het Christendom te bewegen. Vergeefs! CÆSARIUS verklaarde rondelijk, dat hij een Christen zijn en blijven wilde. Dit perste eindelijk den Keizer voor zijn

Zijn Broeder CÆSARIUS aan het Hof van JULIANUS.

(*) Zoo verzekert GREGORIUS in eene Lofreden op dezen zijnen Broeder. *Orat.* VII. *pag.* 201.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

zijn gantſche Hof de uitroeping af: ô gelukkige Vader! ô ongelukkige Kinderen (*)! Terwijl CÆSARIUS zich aan het Hof onthield, velden niet weinige Christenen een ongunſtig oordeel over hem, en meenden, dat het den Zoon en Broeder van eenen Biſchop niet voegde aan dit Heidenſche Hof te blijven. Niet weinig ſmartte het ook zijnen Vader en Broeder, en deze laatſte drong ten ſterkſten bij hem aan, dat hij het Hof behoorde te verlaten (†). Ook ſchijnt dit niet zonder uitwerking bij CÆSARIUS geweest te zijn Hij verliet het Hof, toen JULIANUS tegen de *Perſen* te Veld toog, en kwam weder te *Nazianzus* (§).

Twee redenvoeringen van GREGORIUS tegen JULIANUS.

Men kan niet met zekerheid zeggen, of JULIANUS het voornemen gehad hebbe, om, bij zijne wederkomst, uit den gemelden Krijg, GREGORIUS en zijnen vriend BASILIUS aan zijnen haat op te offeren, ſchoon GREGORIUS dit uitdruklijk geſchreven heeft (**). Genoeg, GREGORIUS heeft de gedachtenis van JULIANUS, die in het jaar 363 het leven verloor, *in* twee *Redenvoeringen* vervolgd, die bijkans ruim zoo bitter zijn als welſprekend (††), uit welke wij te vooren getrokken hebben, wat 'er geſchiedkundig in voor-

(*) GREGOR. *Naz. l. c. pag.* 206.

(†) *Epist.* XVII. *pag.* 779. *ed. Col.*

(§) GREGOR. *Naz. Orat.* X. *p.* 166. *ed. Col.*

(**) Boven *Bladz.* 227.

(††) *Orat.* III. *et* IV. *Invectivæ in Julianum*, λογοι ϛηλιτευτικαι *pag.* 49-134. *ed. Col. Orat.* IV. *et* V. *pag.* 78-176. *ed. Bened.*

Digitized by Google

voorkomt; en welke, in de daad, al te ſcherp en hevig zijn voor eenen Christen-Leeräar, maar zeer geſchikt, om den naam van JULIANUS nog meer bij de Christenen van zijnen tijd, en zo mogelijk, ook bij de nakomelingſchap, gehaat te maken.

Ondertusſchen was de twist en ſcheuring in de Gemeente te *Nazianzus*, door eenen misſtap van den Biſchop GREGORIUS, veröorzaakt (*), bijgelegd en weggenomen. Dezelve had onzen GREGORIUS, die veel werks van de Monniken maakte, zeer geſmart, tot dat hij zijnen Vader beweegde, om wegens zijnen misſlag vergeving te vragen, en openlijk eene duidlijke belijdenis van het Katholijk Geloof af te leggen (†). Wij hebben nog zijne Redenvoering, met welke hij deze verzoening in het jaar 363 of 364 gevierd heeft (§).

De twist tusſchen zijnen Vader en de Monniken bijgelegd.

Ondertusſchen vergat GREGORIUS zijnen vriend BASILIUS niet. Boven (**) hebben wij reeds verhaald, welken bijſtand hij hem bewees, in zijne twisten met zijnen Biſchop EUSEBIUS, hoe hij hem in zijne eenzaamheid verzelde, en hoe hij hem, in het jaar 365, met denzelven weder in goede verſtandhouding bracht. Ook heeft men gezien (††), hoe hij zijnen vriend tegen de aanvallen des Keizers VALENS en der *Ariaanſche* Biſchoppen verdedigde.

Zijn Broeder CÆSARIUS ſterft

Na-

(*) Boven *Bladz.* 331.

(†) GREG. *Naz. Vita p.* 11. *T.* I. *Opp. Colon.*

(§) *Orat.* XII. *de Pace, post Monachorum reconciliationem p.* 190-205. *ed. Col.* VI. *p.* 178-194. *ed. Bened.*

(**) *Bladz.* 233. (††) Boven *Bladz.* 250.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Nader echter troffen hem zijne huislijke belangen, waar onder eene krankheid van zijne Ouders (*); maar voornaamlijk was hij ontrust door het overlijden van zijnen Broeder CÆSARIUS. Deze was, in de geduchte aardbeving, door welke, in het jaar 368, *Nicea* bijna geheel verwoest werd, wonderbaar bewaard geworden, zijnde door eenige puinhopen bedekt; hij was gewond, en verloor een gedeelte van zijne bezittingen. GREGORIUS vermaande hem niet alleen tot dankbaarheid aan God, maar ook, om de Wereld te verloochenen (†). Te weten, CÆSARIUS was, na de dood van Keizer JULIANUS, weder ten Hove gekeerd, en bekleedde thans, naar allen ſchijn, den post van eenen Keizerlijken Schatmeester in *Bithynië*. Ook BASILIUS hield hem voor, dat hij, als iemand, die van de dooden was opgewekt, verpligt was, om in het vervolg God, op eene bijzondere wijze, te dienen (§). CÆSARIUS was hier in de daad toe geneigd; maar hij overleed op het einde des jaars 368 of in het begin van het volgende, na echter alvorens den doop ontvangen te hebben. Men heeft onder den naam van CÆSARIUS eene verzameling van 195 *Theologiſche en Philoſophiſche Vragen in vier Geſprekken*; (*Quæſtiones Theologicæ et Philoſophicæ* CXCV,) maar, hoe zeer PHOTIUS, die 'er 220 op-

(*) *Orat.* XIX. *pag.* 303. *ed. Col.*

(†) GREGORIUS *Nazianzenus Epist.* XVI. *pag.* 778. *Tom.* I. *Opp. ed. Col.*

(§) BASIL. *Ep.* XXVI. *Tom.* III. *Opp. pag.* 105.

opgeeft (*), dezelven aan CÆSARIUS toeſchrijft, blijkt het genoegzaam, dat zij een werk van laater tijd zijn, ook zegt GREGORIUS niets van ſchriften, welke zijn Broeder zou nagelaten hebben. CÆSARIUS had zijne aanzienlijke nalatenſchap van goederen en geld geheel aan den armen vermaakt; maar bij de uitvoering van dezen uiterſten wil, vond GREGORIUS groote zwarigheden, nademaal vele hebzuchtige lieden de nalatenſchap hadden begonnen naa zich te ſlepen (†). Bij zijne begravenis te *Nazianzus* hield GREGORIUS, in tegenwoordigheid zijner Ouderen, eene Lijkreden over zijnen Broeder. (*Orat.* X. *ſeu funebris in laudem Cæſarii fratris.*)

De dood zijner Zuster GORGONIA.

Het overlijden zijner Zuster GORGONIA gaf hem, eenige jaaren daar na, ten minſten nog vóór het jaar 374, gelegenheid tot eene dergelijke Lijkreden. (*Orat.* XI. *ſeu funebris in laudem ſororis ſuæ Gorgoniæ.*) In dezelve verhaalt hij van haar onder anderen het volgende: Als zij ééns van eene ziekte overvallen was, welke geen Arts genezen kon, liep zij 's nachts in de Kerk, waar zij zich voor het Altaar nederwierp, en den genen, die boven hetzelve verëerd werd, om hulp aanriep. Dit deed zij onder geween en traanen, met uitdruklijke verklaring, welke de Redenaar eene ſchoone onbeſchaamdheid noemt; dat zij deze plaats niet verlaten zou, vóór dat zij hare gezondheid weder bekomen had.

Daar

(*) *Biblioth. C.* CCX. *pag.* 539.

(†) GREGOR. *Naz. Orat.* X. *p.* 173. *Carm.* I. *p.* 61 *Carm.* II. *p.* 34. *Ep.* XVIII. *p.* 781.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Daar op gebruikte zij het Heilig Avondmaal, zoo veel zij daar van tot huislijk gebruik bewaard had, en voelde terſtond, dat zij gezond geworden was. GREGORIUS bedient zich hier van de uitdrukking: *Tegenbeelden*, (ἀντίτυπα,) *van het dierbaar Lichaam en Bloed*, over welke naderhand vele Protestantſche en Roomſche Schrijvers getwist hebben, zonder noodzake. Niet lang te vooren had GORGONIA den Doop ontvangen. God wees haar *in* een gezicht den tijd van hare aanſtaande dood aan; en toen reeds alle omſtanders haar voor dood *hielden*, zong zij nog, op eene verwonderenswaardige wijze, met zich naauwlijks bewegende lippen, Geestlijke Liederen.

GREGORIUS gedrag omtrent zijnen vriend BASILIUS.

Ondertusſchen was EUSEBIUS, Biſſchop *van Cæſarea*, in het jaar 370 overleden, en BASILIUS, voornaamlijk door toedoen van den ouden GREGORIUS en zijnen Zoon, in deszelfs plaats gekomen (*). Ook hebben wij reeds (†) verhaald, hoe GREGORIUS voor de hem door *zijnen vriend* aangebodene Leeräars-plaats bedankt, *en ook* zijnen vriend ontſchuldigd hebbe, dat hij het woord *God* van den *Heiligen Geest* niet gebruikte. Maar, aan den anderen kant is ook gemeld (§), hoe zeer BASILIUS hem tegen zich misnoegd gemaakt heeft, door hem in het jaar 372 te noodzaken, om het door hem nieuw opgerichte Bisdom van het armhartig ſtedeken *Saſima* aan te nemen. Op dit geval hebben

(*) Boven *Bladz.* 235. (†) Boven *Bladz.* 245.
(§) *Bladz.* 254.

ben drie Kerkredenen van GREGORIUS betrekking, één, welke ten opſchrift heeft: *Verdedigingsreden aan zijnen Vader* GREGORIUS, *in tegenwoordigheid* van BASILIUS *den Grooten* (*). De tweede Leerreden hield hij, nadat hij uit de ballingſchap, in welke hij zich, uit verdriet over den geledenen dwang, begeven had, naa *Nazianzus* terug gekeerd was (†). De derde behoort hier ook nog toe, wanneer GREGORIUS, Biſchop van *Nyſſa*, Broeder van BASILIUS, te *Nazianzus* gekomen was (§).

Hij wordt zijnen Vader in zijn ambt toegevoegd.

Saſima en deszelfs Bisdom ſtonden GREGORIUS zoo tegen, voornaamlijk, omdat hij hier bij onöphoudelijke twisten vrezen moest met ANTHIMUS, Biſchop van *Tyana*, dat hij hetzelve nooit aanvaardde (**). Zijn Vader hem hier in onverzetlijk ziende, drong te ſterker bij hem aan, dat hij zijn medehelper wierd in zijn Bisdom, waar in GREGORIUS eindelijk bewilligde in het jaar 372, doch tevens de vrijheid voor zich behoudende, om na zijn Vaders dood dit opzicht over de Gemeente weder neder te leggen (††). Bij gelegenheid der inwijding van

(*) *Orat.* VII. *pag.* 142-145. *ed. Col. Orat.* IX. *p.* 234-238. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* V. *ad Patrem et Baſilium M. de fuga p.* 134-136. *Col. Or.* X. *p.* 239-241. *ed. Bened.*

(§) *Or.* VI. *ad Gregor. Ep. Nyſſ. p.* 136-141. *Col. Or.* XI. *p.* 241-246. *ed. Bened.*

(**) GREG. *Naz. Carm. de Vita ſua p.* 439. *Vita S. Greg. p.* CXXXIX. *ed. Bened.*

(††) GREG. *Naz. Or.* VIII. *ad Patrem, cum ei curam*

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

van EULALIUS, Bisschop van *Doare* in *Kappadocië*, in het jaar 373, hield hij eene korte Leerreden, welke ook nog overig is (*), maar bijzonder is merkwaardig eene langere en opzetlijk welsprekend opgestelde Leerreden, *over de liefde tot de armen*, omtrent van denzelfden tijd (†), waarschijnlijk in het Gasthuis, hetwelk zijn vriend BASILIUS gesticht had (§), en ten behoeve der armen en kranken in hetzelve, gehouden, opdat de menschlievende oogmerken van zijnen vriend te zekerer bereikt mogten worden. Twee andere Preeken van hem mogen met waarschijnlijkheid gebracht worden tot het jaar 373. De één *aan zijnen zwijgenden Vader bij de plage des hagels* (**). Te weten, de inwoners van *Nazianzus* en den omliggenden oord, hadden onlangs, door veepest, droogte, en eenen hagel, die alle veldvruchten vernielde, ongemeen veel geleden. De oude Bisschop GREGORIUS was te zwak, dan dat hij kon optreden, om zijne Gemeente in deze omstandigheden te troosten, waaröm men 'er zijnen Zoon toe drong. In eene andere Preek, welke GREGORIUS hield, *aan de uit vrees ontstelde inwoners*

Ecclesiæ Nazianzenæ commississet p. 145-149. *Col. ed. Orat.* XII. *p.* 248-251. *ed. Bened.*

(*) *Orat.* XXX. *in electione Eulalii Doar. Episc. p.* 494-496. *Col. Or.* XIII. *p.* 253-255. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XVI. *pag.* 239-265. *Col. Orat.* XIV. *pag.* 257-285. *ed. Bened.*

(§) Boven *Bladz.* 240.

(**) *Or.* XV. *p.* 224. *Col. Or.* XVI. *p.* 299. *ed. Ben.*

ners van Nazianzus, en aan eenen vertoornden Bevelhebber (*), poogt hij de eerſten te troosten, en tot geduld te bewegen, en den anderen te verzachten, zoodat men gist, dat de ingezetenen zich, door oproerige bewegingen, aan het gevaar eener geſtrenge ſtraffe hadden blootgeſteld. Nog plaatst men in dezen tijd eene Preek van GREGORIUS op de *Makkabeën*, op derzelver Feestdag (†).

Eindelijk overleed de Vader van GREGORIUS, in het jaar 374, in eenen ouderdom van bijkans honderd jaaren, van welken hij 'er vijf en veertig in het Biſchoppelijk ambt had doorgebracht. Zijn Zoon hield hem eene Lijkreden, bij welke ook BASILIUS tegenwoordig was (§). Thans had hij, volgends zijne behoudene vrijheid, zijn Biſchoppelijk opzicht over de Gemeente te *Nazianzus* kunnen nederleggen, gelijk hij ook van zins was; doch van zijne vrienden gedrongen, beſloot hij, hetzelve nog eene poos waar te nemen, doch alleen bij voorraad, en begeerende, dat men dezen post ſpoedig vervullen zou (**). Geduurende dezen tijd hield hij, waarſchijnlijk in het jaar 373 of 374, eene Preek aan JULIANUS, *Opziener der Belastingen* (††), dezen zijnen vriend en voormaligen medeſtudent had hij

Dood van GREGORIUS den Vader.

(*) *Or.* XVII. *p.* 265. *Col. Or.* XVII. *p.* 317. *Ben.*

(†) *Or.* XXII. *p.* 397. *Col. Or.* XV. *p.* 286. *Ben.*

(§) *Or.* XIX. *p.* 286. *Col.* XVIII. *Ben.*

(**) *Carm. de Vita ſua pag.* 9. *T.* II. *Opp. ed. Col. Ep.* XLII. *p.* 804. XLV. *p.* 824. *T.* I. *Opp.*

(††) *Or.* IX. *p.* 149. *Col.* XIX. *p.* 364. *Cen.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij verzocht, de *geestlijkheid* en de armen, als ook zijne bezittingen, welke hij voor de armen beſtemd had, van de belastingen te ontheffen (*). JULIANUS bewilligde hier in onder voorwaarde, dat GREGORIUS daar voor eene Kerkreden zou houden.

Hij verlaat Nazianzus.

Doch, onverwachts verliet GREGORIUS, *reeds in* het jaar 375, *Nazianzus*, zonder zijne vrienden of iemand anders daar van verwittigd te hebben; gelovende, dat zijne vrijheid, en de zwakheid van zijn ligchaam, hem daar toe genoegzaam recht gaf (†), alhoewel deze ſtap hem van velen euvel geduid werd. Hij had zich naa *Seleucië*, de Hoofdſtad van *Iſaurië*, begeven, alwaar hij tot het jaar 379 ſchijnt gebleven te zijn. Maar ook hier vond hij de rust niet, welke hij zoo ijverig zocht (§); *hij* ſchijnt hier niet alleen aan de Kerklijke verſchillen van dezen tijd een levendig deel genomen, maar ook de dood van zijnen vriend BASILIUS, die den eerſten dag van het jaar 379 overleed, verſtaan te hebben. Twee jaaren daar na hield hij over dezen bij zijn Graf te *Cæſarea* de Lijkreden, van welke reeds hier voor geſproken is (**), en elders (††) hebben wij gezien, hoe onbehoedzaam, en zeer ten voordeele van het Bijgeloof, hij in dezelve geſproken heeft.

Eer-

(*) *Ep.* CLXVI. *pag.* 876. *Carm.* XLVIII. *p.* 111.

(†) *Carm. de Vita pag.* 9. *Epist.* CCXXII. *p.* 909. CCXXV. *p.* 912. (§) *Carm. de Vita ſua p.* 9.

(**) *Bl.* 285. *Or.* XX. *p.* 316. *Col.* XLIII. *p.* 770.

(††) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 175.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Zijn dienst wordt te Konſtantinopolen begeerd.

Eerlang echter, omtrent het jaar 379, werd GREGORIUS, uit zijne ſtille toevluchtplaats, tot een grooter gewoel opgeroepen, dan hij te *Nazianzus* verlaten had. De *Katholijken* te *Konſtantinopolen*, wier Gemeente diep vervallen was (*), maar die nu, onder de regering van GRATIANUS, en deszelfs Rijksdeelgenoot THEODOSIUS, nieuwe hoop ſchepten, begeerden zijnen bijſtand (†). Ook verhaalt hij in zijne Brieven (§), dat verſcheidene Biſchoppen hem hadden aangeſpoord, om deze roeping op te volgen. Hij begaf zich dan in het jaar 379 naa *Konſtantinopolen*, niet vrijwillig, zegt hij, in eene, daar gehoudene Redenvoering (**), of om zichzelven aan te bieden, zoo als thans velen naar de regeering der Kerken dongen, maar geroepen en genoodzaakt. Hij voegt 'er bij, dat hij, *met eene niet geringe magt voorzien*, waar door hij, naar alle waarſchijnlijkheid, eene bijzondere hulp der Godlijke Voorzienigheid te kennen wil geven, daar gekomen was. Ten minſten laat hij, nu en dan, in zijne ſchriften (††), blijken, dat hij eenigen aanleg tot wondergaven van God meende ontfangen te hebben, dat hij, door het opleggen der handen op de hoofden van zieken, hen genezen, en door het uit-

(*) Zie boven *Bladz.* 20, 26. Vergelijk GREGORIUS *Naz. Orat.* XXXII. *pag.* 525.

(†) *Carm. de Vita ſua pag.* 10, 18.

(§) *Ep.* XIV. *p.* 777. CCXXII. *p.* 909.

(**) *Orat.* XXV. *pag.* 439.

(††) *Carm.* LX. *pag.* 140. *Carm.* LXII. *pag.* 142.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

uitſpreken van den naam van CHRISTUS, en het maken van het teken des Kruis, de Booze Geesten genoodzaakt hebbe, om onder gehuil en geſchreeuw uit de Bezetenen uit te vaaren.

Zijne verrichtingen aldaar.

Behalven de *Arianen*, die tot hier toe te *Konſtantinopolen* zoo magtig geweest waren, vond GREGORIUS daar ook de *Novatiänen* in het bezit van verſcheidene Kerken, en de *Apollinaristen* op het punt, om 'er zich insgelijks te vestigen. Het hoopjen der *Katholijken* daartegen was 'er gering, zoodat hij genoodzaakt was, den Godsdienst met *hen* in een huis van zijne nabeſtaanden te houden (*). Hier uit ontſtond de vermaarde Kerk *Anaſtaſia*, zoo als men ze noemde (†), die naderhand prachtig opgebouwd en vergroot is geworden; en *gelijk* zij, als het ware, door een wonderwerk ingewijd zal zijn, zoo was, ten tijde van SOZOMENUS, niets gewooner, dan wonderwerken in dezelve (§). Hier vestigde GREGORIUS zijnen Leerſtoel, om de *Katholijken* te onderwijzen en te verſterken; maar ook voornaamlijk, om hun Leerſtelſel tegen de *Arianen* te verdedigen. Eéne zijner eerſte Leerredenen, hier gehouden, zo al niet de allereerſte, was die, welke den niet welpaſſenden tijtel voert: *over de leere en de aanſtelling der Biſſchoppen* (**), in dezelve gaat

(*) GREG. *Orat.* XXVIII. *pag.* 484. *ed. Col.*

(†) Zie boven *Bladz.* 42.

(§) SOZOMEN. *Libr.* VII. *Cap.* 5.

(**) *Orat.* XXIX. *pag.* 486-494. *Col. Orat.* XX. *p.* 376-384. *ed. Bened.*

Digitized by Google

gaat hij de drift te keer, welke ſommigen betoonden, om het ambt van Kerkleeräaren te aanvaarden, zonder daar toe genoegzaam voorbereid te zijn enz.

Toen GREGORIUS in het jaar 379 te *Konſtantinopolen* kwam, waren de *Katholijken* aldaar onder malkanderen onëenig, waarſchijnlijk door de verdeeldheid, welke de *Meletiaanſche* Scheuring te *Antiöchië* veröorzaakte, daartegen prees GREGORIUS, in eene bijzondere Kerkreden, de voordelen des vredes en der eensgezindheid aan (*); en in de daad, eenigen tijd daar na, gelukte het hem, de eendragt te herſtellen, waar door hij tot eene andere Leerreden (†) aanleiding kreeg, in welken hij zijne vreugde en genoegen deswegens te kennen gaf.

Hij neemt de verdeeldheid onder de Katholijken aldaar weg.

Doch vermaarder, dan alle de overige *Predikatiën* van GREGORIUS, zijn die vier, welke het opſchrift hebben, *over de Theologie of Godgeleerdheid*, dat is, *over de Leere van God*, en bijzonder over *de Godheid van* CHRISTUS. Naar het oordeel der *Katholijken* in de Oude Kerk, heeft hij deze Leere daar in zoo uitnemend voorgedragen, en zoo gelukkig tegen de Ketters gehandhaafd, dat men hem, in den uitſtekendſten zin, den bijnaam van *Theologus*, den *Godgeleerden*, welken hij alleen onder alle oude Leeräaren voert, meende verſchuldigd te zijn. Men plaatst

Hij ontvangt den eernaam Theologus of Godgeleerde.

(*) *Orat.* XIV. *pag.* 213-224. *ed. Col. Orat.* XXII. *pag.* 414-425. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XIII. *pag.* 205-213. *Col. Orat.* XXIII. *p.* 425-434. *ed. Bened.*

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

plaatst hem, daar door, naast den Apostel JOANNES (*). Men kan deze Predikatiën ook nog wel, van eenen anderen kant, naar het algemeen denkbeeld van het woord *Godgeleerdheid*, beſchouwen, als men 'er die bijneemt, welke als eene voorlopige inleiding tot dezelven kan aangemerkt worden, en welke men 'er daaröm ook wel bij geteld heeft (†); maar, GREGORIUS heeft, in den grond, even min, als anderen der beroemdſte Godgeleerden van dezen leeftijd, tot de eigenlijke Godgeleerde leerwijze eene vaste of volledige aanleiding nagelaten. In de gemelde Predikatie, welke hij, gelijk de vier overigen, in het jaar 380 gehouden heeft, was zijn heerſchend oogmerk aan te wijzen, met welke voorzichtigheid en beſcheidenheid men zich tot eenen Leeraar van Godsdienstwaarheden behoort op te werpen. Daar zijn 'er, zegt hij, wier voornaamſte poging daar op uitloopt, vragen te knoopen en te ontbinden; van hunne twisten wedergalmt de markt; alle gastmaalen en plegtigheden, en de woningen der vrouwen worden daar door, met verlies der edele ſchaamte, geſtoord en ontſteld; „ Philoſo-„ pheer, zegt hij, over de Wereld, of Werelden, „ over de Stoffe, de Ziel, de redelijke Wezens, „ zoo goede als kwaade, over Opſtanding, Oor-„ deel, Belooningen en Straffen, over het Lijden „ van

(*) GREG. *Presbyt. Vita S. Gregorii p.* CXLIX.

(†) *Orat.* XXIII. *ſeu prima de Theologia, quæ est Disputationis adverſus Eunomianos velut præludium pag.* 529-536. *Col.* XXVII. *pag.* 487-495. *ed. Bened.*

Digitized by Google

„ van CHRISTUS! Want bij deze onderwerpen is „ het niet nutteloos, de waarheid te treffen; maar „ ook niet gevaarlijk, daar in te dwaalen. enz." De tweede dezer Predikatiën, *over de Theologie*, is in den grond de eerſte (*), alzoo GREGORIUS in dezelve eerst eenen aanvang maakt, met *de Leere van God te verklaaren*, en bijzonder de *onbegrijpelijkheid* van het Godlijk Wezen te betoogen. Daar op draagt hij, in de *derde Predikatie*, *over de Theologie* (†), *de Leere van God*, zijnen *Zoon*, en *den Heiligen Geest*, naar *Katholijke* grondregelen voor, te gelijk de tegenwerpingen der *Eunomianen* beäntwoordende. Van de alleroudſte tijden af, zegt hij, hebben 'er driederleië gevoelens van God plaats gehad; dat 'er geen Regeerer der Wereld zij; (ανα-ρχια,) dat 'er vele zulke Beſtuurers zijn; (πολυα-ρχια,) en dat 'er maar één eenige is. (μοναρχια.) De beide eerſten hadden plaats onder de Heidenen, wij zijn het derde toegedaan. Deze heerſchappij van eenen eenigen wordt echter niet door éénen perſoon beperkt; (want het kan zijn, dat uit één, hetwelk met zichzelven onëens geworden is, velen worden,) maar zij heeft betrekking op de gelijke waarde der natuur, op de overëenſtemming der gezindheden, op de eenerleiheid der beweging, en op de eenheid der verbondene neiging; zoodat zij, hoewel zij in ge-

(*) *Orat.* II. *de Theologia ſeu* XXXIV. *p.* 536-561. *ed. Col.* XXVIII. *pag.* 495-522. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XXXV. *pag.* 561-577. *Col.* XXIX. *pag.* 322-539. *ed. Bened.*

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

getal verſcheiden zijn, nogthans in magt niet geſcheiden mogen worden. Op die wijze is de *éénheid*, (μονας,) aanvanglijk tot *tweeheid*, (δυας,) en tot *drieheid*, (τριας,) geworden. Dit is ons de *Vader*, *Zoon*, en *H. Geest*. De eerſte is de *Teeler* en *Voortbrenger*; maar zonder lijden en tijd, ook onligchaamlijk; maar van deze laatstgemelden is de ééne *Geboorte*, de ander *Uitwerpzel*; (προβλημα,) hoewel ik niet weet, hoe ik zulke, van al het zinlijke ver af zijnde dingen, recht uitdrukken zal. Want wij mogen niet wagen, het eene *overgieting der Godheid* te noemen; alſchoon een Heidensch Wijsgeer, (PLATO,) zich dit verſtout heeft; hij vergelijkt het met eenen Beker, die overloopt. Maar daar door zouden wij wel eene gedwongene geboorte *kunnen* invoeren, en eene natuurlijke niet terug te houden uitwerping, welke voor de Godheid niet past. Wij willen dus binnen onze grenzen blijven, en het *geborene*, *ongeborene*, *van den Vader uitgaande*, invoeren. Maar, *wanneer was dit?* Het gaat boven dit *Wanneer?* Als men iet ſtouts zal zeggen, dan antwoorde men: *Toen de Vader was.* Maar wanneer was de Vader? 'Er was geen tijd, dat de Vader niet geweest zou zijn: en even dit moet men ook van den Zoon en den Heiligen Geest zeggen. Vraagt gij mij verder: Wanneer is de Zoon geboren? dan antwoord ik: Toen de Vader niet geboren was. Wanneer is de Geest uitgegaan? Toen de Zoon niet uitgegaan, maar zonder tijd en onbegrijpelijk geteeld is geworden; alhoewel wij te zeer aan het denkbeeld van tijd hangen, wanneer wij de woor-

woorden, *voorheen*, *naderhand*, *van het begin*, gebruiken. Men zou zich misſchien eer van het woord ἀιων kunnen bedienen, omdat het de tusſchenruimte aanduidt, welke met de eeuwige dingen uitgebreid wordt, enz. In de vierde Predikatie ſtelt hij (*) de tegenwerpingen der *Eunomianen* uit den Bijbel voor, welke hij tevens beäntwoordt en oplost. Eindelijk verdedigt hij ook de *Katholijke* Leere van den *Heiligen Geest*, in de *vijfde* dezer *Predikatiën over de Godgeleerdheid* (†). Over het algemeen zal niemand ontkennen, dat GREGORIUS met veel ijver en ſchranderheid, in deze Kerkredenen, de *Katholijke* Leer over dit Leerſtuk heeft voorgeſtaan, evenwel heeft men, niet zonder grond, opgemerkt, dat hij niet overäl het *Niceïsch*, en dus het *Katholijk* Leerſtelſel, zoo als het, tot onze tijden toe, geleerd wordt, geheel getrouw gebleven is. Niet alleen beäntwoordt hij de tegenwerping der *Eunomianen*, dat alleen dingen van een gelijk wezen ſamen geſteld worden, en dat gevolglijk de *Katholijken* drie Goden hadden, op eene twijfelächtige wijze; maar hij ſchroomt ook, door zekere vergelijking, eene *eenheid van getal* in de Godlijke Drieëenheid aan te nemen; daar het evenwel juist deze *eenheid*, onderſcheiden van de *eenheid van ſoort*, is, waar naar men de plegtige uitdrukking *eenswezens* tegen de

(*) *Orat.* XXXVI. *pag.* 577-592. *Col.* XXX. *pag.* 540-556. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XXXVII. *pag.* 593-612. *Col.* XXXI. *pag.* 556-577. *ed. Bened.*

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363 tot 476.

de *Arianen* bepaalde. Van eenen ſoortgelijken inhoud met de gemelde vijf Kerkredenen van GREGORIUS is ook die, welke hij nog, in het jaar 380, gehouden heeft, *over de welvoeglijkheid in het redentwisten, en dat het niet tot elk mensch, ook niet tot elken tijd, behoort, over God te zinswisten* (*). Heviger en met meer drift opgeſteld, dan één der voorgaande Kerkredenen, is de Kerkreden, die ten opſchrift heeft: *aan de Arianen* en *van hem zelven* (†), waar toe hem de voortduurende overmagt van deze gezindte te *Konſtantinopolen*, en hunne aanvallen op hem, in het jaar 379 of 380, aanvuurde.

Hij krijgt te Konſtantinopolen vele aanhangers.

Door alle deze en andere Predikatiën won GREGORIUS, van tijd tot tijd, te *Konſtantinopolen* vele aanhangers voor het *Katholijk* Geloof (§). In het eerst waren de meeste inwoners dezer ſtad, als zijnde de *Arianerij* toegedaan, en gedeeltelijk ook tot andere partijën behoorende, zeer tegen hem ingenomen; zij geloofden, dat hij meer Goden leerde; een gewoon verwijt, hetwelk men den *Katholijken* tegenwierp. Zij vervolgden hem zelfs met ſteenen, en zijne geloofsgenoten werden tevens, met nieuwe woede, aangevallen, uit hunne huizen gejaagd, en op

(*) *Orat.* XXVI. *pag.* 442-463. XXXII. *pag.* 579-601. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XXV. *pag.* 431-442. *Col.* XXXIII. *pag.* 603-615. *ed. Bened.*

(§) THEODORETUS *Hist. Eccles.* V. 8. GREGOR. *Presb. Vita S. Greg. Nazianz. pag.* 18.

Digitized by Google

op allerhande wijzen mishandeld (*). Bovenäl ſtaken ſommige *Ariaanſche* Vrouwsperſoonen en Monniken uit, door hunnen buitenſpoorigen Godsdiensthaat. Een drom van zulke ijveräars drong 's nachts in de *kleine Katholijke Kerk Anaſtaſia*, in welke de Godsdienst, waarſchijnlijk de bediening des Doops, verricht werd, en bedreef daar allerhanden moedwil aan menſchen en heiligdommen, welken verbittering en zelfs dronkenſchap konden ingeven (†). Men ontbood vervolgends GREGORIUS voor het Gericht, als ware hij de rustverſtoorer, doch zijne onſchuld werd daar ſpoedig erkend (§). Een Brief, door hem bij deze gelegenheid aan zekeren THEODORUS, waarſchijnlijk naderhand Biſchop van *Tyane*, geſchreven, doet zijne gevoelens eere aan, wegens zijne zachtmoedigheid (**).

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Op dezen voorbijgaanden ſtorm volgden nu geruſter en blijder dagen voor GREGORIUS. Men hoorde hem met zoo algemeenen toeloop, zelfs enkel om zijne welſprekendheid, dat ook Ketters en Heidenen bij menigte in zijne Predikatiën verſcheenen (††). Doch, ongelijk grooter was de toeloop der *Katholijken*, die hem door toejuichen en handenklappen hunne goedkeuring betuigden. Dat hij met deze ſchit-

Hij wordt bedrogen door zekeren MAXIMUS.

(*) GREG. *Naz. Carm. de Vita ſua p.* 11. *Or.* XXXII. 525. *ed. Col.* GREG. *Vit. S. Greg. Naz. p.* 19.
(†) GREGOR. *Orat.* XLVIII. *pag.* 726.
(§) *Carmen. de Vita ſua pag.* 11.
(**) *Ep.* LXXXI. *pag.* 839. *T.* I. *Opp. ed. Col.*
(††) *Carm. de Vita ſua p.* 18, 19. *Carm.* X. *p.* 78.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſchitterende eerbewijzen juist niet ontevreden was, hebben wij elders (*) reeds gezien. Evenwel kende hij zich vrij van alle begeerte, om door eene ſtreelende en ſchitterende wijze van voorſtel alleen te behaagen, gelijk hij zelf zegt (†). Niettegenſtaande dit voorzichtig gedrag, werd GREGORIUS evenwel misleid van iemand, wien hij boven anderen hoogſchatte. MAXIMUS, geboortig van *Alexandrië*, had in zijne jeugd den Christelijken Godsdienst, maar ook te gelijk de Wijsgeerige gezindte der *Cijnici* of Hondſche Wijsgeeren, derzelver kleding en levenswijze, aangenomen. Na verſchillende lotgevallen, won hij te *Konſtantinopolen* de vriendſchap van GREGORIUS zoo zeer, dat deze hem in zijn huis en nauwſte gemeenzaamheid aannam. *Hij geloofde* 's mans voorgeven te ligt, dat MAXIMUS, om zijn geloof, veel had uitgeſtaan; zijn uiterlijke ſchijn van Godzaligheid, de ijverige redenen, met welken hij zich tegen de Ketters verklaarde, de loſſpraken, welke hij aan GREGORIUS gaf, alles verſterkte zijne genegenheid jegens hem (§). GREGORIUS, die naderhand openhartig bekende (**), toenmaals in zijnen ſchik geweest te zijn, als hij zijne kleine Gemeente kon vermeerderen, beging de zwakheid, om voor dezelve eene *Lofreden op* MAXIMUS, in het jaar 379, te houden. Zij voert het opſchrift: *Lofre-*

(*) Zie *Deel* VII. *Bl.* 19. *Deel* VII. *Bl.* 135.
(†) *Orat.* XXVII. *pag.* 464. *ed. Col.*
(§) *Carm. de Vita ſua pag.* 13, 15, 16.
(**) *l. c. pag.* 16.

Digitized by Google

reden op den Alexandrijnſchen Wijsgeer HERON (*), of, omdat ſommigen den naam van MAXIMUS dus veränderden, zoo als HIËRONYMUS (†) meldt, om GREGORIUS niet met zich zelven te doen ſtrijden, als of het niet geöorloofd ware, ſchrijft HIËRONYMUS, denzelfden man, naar bevind der omſtandigheden, dan te prijzen, dan te laaken, of omdat MAXIMUS in *Egypte* eigenlijk HERON heette. Hoe het zij, hij werd in deze Redenvoering geprezen, zoo als de eerwaardigſte man nauwlijks na zijne dood zou kunnen wenſchen. En waarlijk GREGORIUS liet zich hier, gelijk meermalen, verraſſchen door zijne zucht, om als Redenaar en wel als Lofredenaar van uitmuntende lieden te ſchitteren. Zoo hoorde men hem, te *Konſtantinopolen*, misſchien reeds in het jaar 379, of in het volgende, zijne vermaarde Lofreden houden, op ATHANASIUS (§), welke hij met eene bede aan denzelven beſluit, om hem en zijne *Katholijke* Gemeente een liefderijk opzicht en beſtuur te ſchenken; hem bijzonder, indien de vrede der Kerk weder herſteld kon worden, het leven te behouden, en in het weiden dezer Gemeente bij te ſtaan; maar anderszins, hem tot zijne gemeenſchap en die der hem gelijkvormige Godzaligen op te nemen. Dergelijke aanſpraken aan Overledenen zijn bij GREGORIUS niet ongewoon (**). — Op

(*) *Orat.* XXIII. *pag.* 409-423. *ed. Col.* XXV. *pag.* 454-469. *ed. Bened.* (†) *De Viris Illuſtr. Cap.* 117.

(§) Zie Boven *Bladz.* 133.

(**) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 175.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Op ſoortgelijke wijze ſluit hij ook zijne Lofreden op den Martelaar CYPRIANUS (*), die hij, insgelijks, om dezen tijd, te *Konſtantinopolen* ſchijnt gehouden te hebben, en in welke hij den vermaarden Bisſchop van *Karthago*, CYPRIANUS, met eenen laateren CYPRIANUS, Bisſchop van *Antiöchië*, die in het jaar 304 den Marteldood zal geleden hebben, verwart. In deze Redenvoering verdienen twee plaatzen onze aanmerking, ééne, in welke hij eene jonge Dochter, wier eere gevaar liep, de *Maagd* MARIA om bijſtand laat aanroepen, welke bijſtand ook gevolgd zou zijn, toen haar ontuchtige Minnaar van den Duivel bezeten werd; en ééne, waar hij aan zijne Toehoorers verzekering geeft, dat, indien zij ſlechts geloovig waren, zelfs *de aſche van dezen Martelaar* veel zoude kunnen toebrengen, tot het verdrijven der Duivelen, genezen van ziekten, en voorzien van toekomende dingen. — Binnen kort ontdekte GREGORIUS in den gemelden MAXIMUS eenen listigen heerschzuchtigen mensch, eenen ondeugenden huichelaar, en eenen bedrieglijken avonturier. Verbonden met eenen Ouderling, die, in de Gemeente van GREGORIUS, de eerſte, maar, naar het ſchijnt, op denzelven jaloersch was, trachtte MAXIMUS naar het Bisſchops-ambt in deze Gemeente. Ten dien einde had hij ook den Bisſchop PETRUS van *Alexandrië* gewonnen. Deze, van wien GREGORIUS reeds tot Bisſchop der *Katholijken* te *Kon-*

(*) *Orat.* XXIII. *pag.* 274-286. *ed. Col.* XXIV. *pag.* 437-450. *ed. Bened.*

Digitized by Google

Konſtantinopolen benoemd was geworden, het zij hem zijne waardigheid als *Metropolitaan* daar toe recht gaf, of omdat hij zich deze lang verlatene kleine Gemeente, op eene buitengewone wijze, aantrok, zond thans, of omdat hij volgends een oud verhaal geld ontvangen had (*), of omdat hij aan eenen *Egyptenaar* den voorrang wilde geven, eenige Bisſchoppen naa de Hoofdſtad, die MAXIMUS tot Bisſchop derzelve zouden wijden. Vooräf kwamen nog een aantal *Egyptenaars* derwaards tot zijne ondersteuning, terwijl MAXIMUS eenige aanhangers van GREGORIUS door omkoping van hem afkeerig wist te maken. In eenen nacht dan, in het jaar 380, ging deze partij, met vele bootsgezellen verſterkt, in de Kerk der *Katholijken*, waar zij MAXIMUS, met de gewoone plegtigheden, op den Bisſchoppelijken Zetel zette. Zij had hare onderneming den volgenden morgen nog niet geëindigd, toen de Geestlijken, daar in de nabuurſchap wonende, 'er bericht van kregen. Thans ontſtond 'er eene algemeene beweging in de ſtad. Overheidsperſonen, inwoners en vreemdelingen, ſpoedden naa de Kerk, uit welke MAXIMUS, met zijne *Egyptenaren*, de wijk moesten nemen. Toen begaf hij zich met eenen hoop van zijne verëerers in het huis van eenen Fluitſpeler, alwaar hij tot Bisſchop gewijd werd. Dit vermeerderde het openlijk misnoegen tegen hem; men verwenschte hem van alle kanten; zijne ongebondenheden werden aan het licht gebracht, en hij

(*) GREG. *Presb. Vita S. Greg. p.* 12.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

hij genoodzaakt, *Konſtantinopolen* te verlaten. Dus beſchreef GREGORIUS zelf (*), naderhand dit Toneel, waar bij hij den vrijën loop liet aan de bitterſte ſpotternij over MAXIMUS en zijne partij. „ Men „ ſneed hem, " zegt hij onder anderen, „ zijn „ fraai haair, dat hij als *Cijnicus* droeg, bij zijne „ wijding, af; daar door verloor hij, gelijk voor „ dezen SIMSON, zijne geheele ſterkte. Van eenen „ Hond werd hij een Herder, en van eenen Herder „ weder een Hond, wien het aan haair en kudde „ haperde, die dus weder naa de knokken der „ vleeschmarkt liep. Wat wilt gij nu met uwe „ fraaie haairen maken? Wilt gij ze weder laten „ groejen? of wilt gij zonder dezelven belagchlijk „ rondlopen? Het één en ander is ſchandelijk: u „ blijft dus niets overig, dan een ſtrop te vatten."

Hij beſluit Konſtantinopolen te verlaten, en weigert de Bisſchoppelijke waardigheid aldaar aan te nemen.

GREGORIUS had, met zijne Gemeente, ſchielijk weder bezit van hunne Kerk genomen. Maar ondankbaarheid en ontrouw, die hij van verſcheidenen van zijne ſchijnvrienden geleden had, maakten zoo veel indruk op hem, dat hij beſloot, *Konſtantinopolen* te verlaten. Toen hij dit zijnen Toehoorers liet merken, dewijl hij hen de bewaaring der *Katholijke* Leere, en het geheugen van zijnen arbeid had aanbevolen, drongen zij, op eene onſtuimige wijze, bij hem aan, dat hij bij hen blijven zou; zelfs boden zij hem de Bisſchoppelijke waardigheid aan, die hij echter op eene zoo onwettige wijze niet wilde aannemen. Eene blijk, dat hij de benoeming van den *Alex-*

(*) *Carm. de Vita ſua pag.* 13-15.

Alexandrynſchen Biſchop niet erkende. Zijne weigering maakte het volk misnoegd, en hij was genoodzaakt, hun te beloven, dat hij bij hen zoo lang ten minſten zou blijven, tot 'er andere Biſchoppen zouden aangekomen zijn, alhoewel hij dit niet wilde bezweeren, omdat hij, na zijnen Doop, nooit gezworen had (*). Thans begaf hij zich eene korte poos op het land in eenzaamheid, na zijne wederkomst hield hij een' predikatie over de vrucht van zijne eenzaamheid, evenwel niet zonder bijtende toeſpelingen op zijnen tegenſtrever (†). Waarſchijnlijk gebeurde het niet lang daar na, in het jaar 380, dat de *Egyptiſche* koornvloot te *Konſtantinopolen* aankwam. Het bootsvolk derzelve liet zich thans door de daar heerſchende partij der *Arianen* niet medeſlepen, maar bezocht de Kerk van GREGORIUS, hetwelk dezen te meer verheugde, omdat hij onlangs nog zoo veel reden had gehad, om zich over de *Egyptenaren* te bezwaren. Hij hield daaröm eene predikatie voor hen, in welke hij de Egijptenaren bijzonder prijst, en hun voorts de leere van God uitvoerig verklaart. Onder anderen, zegt hij, in deze Kerkreden, waar hij de Godheid van den Heiligen Geest inſcherpt: „ Ik zal iet ſtouts „ zeggen! ô Drieheid! vergeef mijne roekloosheid! „ Want het betreft het gevaar der ziele. Ook ik „ ben

(*) *Carm. de Vita ſua pag.* 17, 18. *Orat.* XXVIII. *pag.* 483, 485. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XXVIII. *pag.* 472-486. *Col.* XXVI. *pag.* 471-485. *ed. Bened.*

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ ben een Beeld van God, en der Opperheerlijk-
„ heid; alhoewel ik hier beneden lig. Ik kan mij
„ zelven niet overreden, dat mij iemand zou kun-
„ nen verlosſen, die mijns gelijke is. *Indien de H.*
„ *Geest geen God is, zoo worde hij vooraf tot God*
„ *gemaakt! en zoo make hij mij, zijns gelijken,*
„ *ook tot God!*" In de daad ſtout geſproken, maar tevens onverſtaanbaar en ergerlijk!

Gunſtvan Keizer THEODOSIUS jegens hem.

Eindelijk kwam Keizer THEODOSIUS in Slachtmaand van het jaar 380 te *Konſtantinopolen*. Deze den *Katholijken* zoo goedgunſtige Vorst, die reeds zijne vermaarde wet tegen de *Arianen* gegeven had (*), ontving GREGORIUS ongemeen vriendelijk, en zeide hem: „ God geeft thans aan u en uwen
„ arbeid door mij deze Kerk: eene bijna *ongeloof-*
„ lijke verzekering! Maar de ſtad is daar door in
„ de grootſte beweging, en zal van dit haar ver-
„ langen volſtrekt niet afgaan. Zij kon mij zelfs
„ deswegens geweld aandoen, indien ik het wei-
„ gerde; maar zij zal mij gemaklijk kunnen over-
„ winnen (†)." Elders hebben wij ook reeds verhaald (§), hoe deze Keizer de *Arianen* genoodzaakt hebbe, alle de Kerken der Hoofdſtad, welke zij, zedert zoo vele jaaren, in bezit hadden, aan de *Katholijken* terug te geven. Alhoewel de *Arianſche* Biſchop DEMOFILUS zelf zijne aanhangeren vermaande, gewillig te wijken, evenwel werden, om-

(*) Zie Boven *Bladz.* 45.
(†) GREGOR. *Naz. Carm. de Vita ſua pag.* 21.
(§) Boven *Bladz.* 45.

Digitized by Google

omdat zij hun misnoegen overluid betoonden, ſoldaten gebruikt, om hunne partijën plegtig in te voeren. Onder deze bedekking ging GREGORIUS, die thans zeer zieklijk was, aan de zijde des Keizers, in de groote Kerk. Dit gebeurde op eenen zeer duiſteren dag, maar, zoodra men den openbaren Godsdienst begonnen had, brak de zon door, en vervulde de Kerk met den heerlijkſten glans. Hadden de *Arianen* de betrokkene lucht als een merkteken van Gods ongenoegen over de groote omwenteling van dezen dag uitgelegd, zoo was 'er nu geen ééne *Katholijke*, die uit deze zonneſchijn niet beſloten zou hebben, dat God zich zichtbaar voor zijn geloof verklaarde. GREGORIUS zelf, die dit alles verhaalt (*), wil wel niet uitdruklijk dit als een wonder opgeven, doch duidt genoeg zijne denkwijze aan, door aan te merken, dat 'er bij gewigtige omſtandigheden niets bij geval gebeurt, en dat het een geringer kwaad is, alles, dan niets te gelooven. In hunne blijdſchap over deze zege, eischten alle de tegenwoordige *Katholijken*, met een verward geſchreeuw, van den Keizer, dat hij GREGORIUS tot Bisſchop voor hen verördenen wilde. GREGORIUS, door deze opſchudding zoo ontſteld, dat hij zelf niet ſpreken kon, deed door éénen zijner Ouderlingen de Gemeente tot ſtilte vermanen, dewijl het thans voegde, God te danken, en andere bezigheden ook haren tijd zouden hebben. Dit deed zijne werking; zoodat 'er maar één zwaard door eenen fol-

(*) *l. c. pag.* 21.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſoldaat ontbloot, maar terſtond weder opgeſtoken werd (*). Doch alſchoon deze opſchudding zonder gevolg voor GREGORIUS afliep, kort daar na echter werd hij van de Gemeente genoodzaakt, de Bisſchoppelijke waardigheid aan te nemen; waar over hij zich beklaagde, en het openlijk eene wetteloze daad genoemd heeft (†). Ziende, dat hij zich niet kon onttrekken, poogde hij, door een zacht en behoedzaam gedrag, de aanhoudende verbittering der gemoederen in de Hoofdſtad te verminderen, en zoo veel mogelijk, de algemeene liefde te winnen (§), niettegenſtaande het genoeg blijkt, dat GREGORIUS, gelijk andere Leeräaren van zijnen tijd, oordeelde, dat men de magt der Overheid tegen de Ketters heel wel kon en mogt gebruiken (**); gelijk *hij dit* ook verklaart in ééne van zijne Predikatiën, welke hij kort na het aanvaarden van zijn ambt gehouden heeft: „ Mijne reden," zegt hij (††), „ zal zoo „ veel niet vermogen, alhoewel ik voor de Heilige „ Drieheid ſtrijde, als een Plakaat, waar door de „ valſche Leeräars in toom gehouden, de vervolgden beſchermd, en de moordenaars beteugeld „ worden: Ik ſpreek naamlijk niet enkel van ligchaamlijke moordenaren, maar ook van Geeſtelijke." Alhoewel nu GREGORIUS zoo zeer in 's Keizers

(*) GREGOR. *Nazianz. l. c. pag.* 22.
(†) *Orat.* XXVII. *pag.* 465. *ed. Col.*
(§) *Carm. de Vita ſua pag.* 22.
(**) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 247.
(††) *Orat.* XXXI. *pag.* 509. *ed. Col.*

Digitized by Google

ders gunst deelde, echter wilde hij niets min dan een Hof-Bisschop zijn. In plaats, dat anderen vlijtig hunne opwachting bij de Grooten maakten, schrijft hij (*), en voor de deur des Vorsten lagen, daar hunne vijänden beschuldigden, op eene onbetaamlijke wijze naar geld trachtten, en den naam van Rechtzinnigheid misbruikten; liet ik mij zoo zelden in het openbaar zien, dat men 'er zich over bezwaarde; ik leefde alleen voor God en mijne verbetering. Evenwel kon hij niet altijd vermijden, om aan de Keizerlijke tafel en bij de Hovelingen te verschijnen (†); maar des te meer was hij daar op bedacht (§), om die genen, die, uit hoofde van hunne voorgaande vijändelijke handelingen tegen hem, in angstvallige bekommering waren, hunne vrees te benemen, en hulpbehoevenden bij te staan. Eens lag hij ziek, toen, onder anderen, die hem bezochten, ook een jong mensch, van een slecht voorkomen, tot hem kwam, die alleen, maar zwijgend en benaauwd, achter bleef. Op de vraag van GREGORIUS, wie hij was, en wat hij te zeggen had, wrong hij slechts onder zuchten en weenen de handen. Men moest hem met geweld voorthelpen, wanneer iemand aan den Bisschop ontdekte, dat het een moordenaar geweest was, die, door zijn geweten gepijnigd, zijne misdaad had willen belijden. Terstond riep GREGORIUS uit: „ God bewaare u! de„ wijl ik verlost ben geworden, moet ik mij ook „ je-

(*) *Carm.* I. *p.* 23. (†) *Carm.* XI. *p.* 80, 81.
(§) *Carm. de Vita sua p.* 23.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ jegens den moordenaar goedertieren betoonen. Ge-
„ draag u flechts zoo, als het voor mij en voor
„ God past." De ſtad was hier over, voegt GREGORIUS 'er bij, zoodra men het hoorde, geroerd en getroffen. Wat de vermaarde Schatten en Kerkgereedſchappen betreft, vervolgt hij, welke de grootſte mannen daar in zedert zoo langen tijd op één gehoopt hadden, en derzelver inkomſten; van dezelve had hij geene lijst van de voorgaande Bisſchoppen; ook kon hij niet van zich verkrijgen, om 'er eene te laten maken. Hij geloofde alleen rekenſchap verſchuldigd te zijn, van het gene hij bekomen had, maar niet, wat hij hebben moest; alhoewel geldgierigen dit niet zouden goedkeuren. Waarlijk, zulk een voorwendzel zou, ten aanzien der Kerkelijke bezittingen, ook eenen heel zorgelozen en nalatigen Bisſchop hebben kunnen ontſchuldigen. — De voordelige veränderingen, welke de *Katholijken* te *Konſtantinopolen* aan THEODOSIUS verſchuldigd waren, gaven aan GREGORIUS heel dikwijls gelegenheid *tot* openbare gedenkſtukken van vreugde en *dankbaarheid*. Deze zijn in eene Predikatie vervat, welke hij op een Martelaars-Feest hield, doch van welke eigenlijk niet veel meer dan de Inleiding overig is (*). Als men uitgeſtrooid had, dat hij naar het Bisdom van *Konſtantinopolen* geſtaan had, wederlegde hij de-

(*) Zij ſtaat in het Latijn *Orat.* XLVIII. *pag.* 725, 726. *ed. Col.* maar de *Benedictynen* hebben het oorſpronglijke in de nieuwe uitgave geplaatst. *Orat.* XXXV. *pag.* 629-632.

Digitized by Google

deze lastering in eene preek, welke hij tegen het einde van het jaar 380 hield, bij welke de Keizer zelf en zijn Hof tegenwoordig ſchijnt geweest te zijn (*). Met recht kan men 'er zich over verwonderen, dat onder een vrij groot aantal van nog voorhanden zijnde preeken van GREGORIUS, ſlechts ééne gevonden wordt, die zich bezig houdt met de verklaring van eenen Schriftuur-Tekst. Zij behoort waarſchijnlijk tot de laatſte maand des jaars 380, en heldert de woorden van JESUS op, *Matth.* XIX. 1. volgg. (†); het ſchijnt, dat de Affchrijvers alleen de gelegenheidspreeken van GREGORIUS hebben uitgekipt, waar mede zij echter hem voor zijnen goeden naam geenen dienst gedaan hebben, dewijl men, daar naar te oordeelen, ligtelijk zou gelooven, dat hij zich zelven, zijne lotgevallen, vrienden en vijanden, vaak genoeg op den Kanſel gebracht heeft. Wat nu de laatstgemelde Leerreden over *Matth.* XIX. betreft, dezelve wordt van ſommigen, bij uitnemendheid, geroemd, maar het zal moeilijk vallen, dit oordeel toe te ſtemmen, wanneer men onder anderen, na de verklaring van den letterlijken zin, deze opgave van den geheimen zin der drieërleië geſnedenen leest, van welke CHRISTUS gewaagt: „ *Sommigen zijn van natuur geneigd tot het goede*; „ dat is, de natuurlijke bekwaamheid en de goede „ wil

(*) *Orat.* XXVII. *pag.* 464-472. *Col.* XXXVI. *pag.* 634-643. *ed. Bened.*

(†) *Orat.* XXXI. *pag.* 496-509. *Col.* XXXVII. *pag.* 645-660. *ed. Bened.*

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

„ wil verëenigen zich bij hen met elkanderen. *An-*
„ *deren*, (de geſnedenen door menſchen,) *worden*
„ *door de leere gezuiverd*, daar door worden bij
„ hen de hartstochten beſneden. Eindelijk zijn 'er
„ *nog anderen*, welke, zonder Leeräar gehad te
„ hebben, *zichzelven tot roemwaarde Leeräaren ge-*
„ *vormd hebben.* Uwe Moeder, uw Vader, de
„ Ouderling, de Biſchop, of iemand anders, wien
„ het leeren toevertrouwd is, hebben u wel niet
„ omtrent uwe pligten onderwezen. Maar daar voor
„ hebt gij, terwijl gij uw aangeboren verſtand *in*
„ beweging gebracht, en het vonkjen van het goede
„ door uwe vrijë verkiezing, (δια της προαιρεσεως,)
„ ontſtoken hebt, u zelven geſneden, den wortel
„ uitgeroeid, de werktuigen van het kwaade weg-
„ geruimd, en op deze wijze eene zulke hebbelijk-
„ heid in de deugd verworven, dat het u bijkans
„ onmogelijk geworden is, eenige drift tot het
„ kwaade te ondervinden." Hier op volgen verma-
ningen, welke daar uit voortvloejen; en *bijzonder*
merkt hij aan, dat aan de bewaring der *zuivere* leere
van de Godheid, en het onderdrukken der Ketter-
rijën, veel meer gelegen is, dan aan de nadruklijkſte
ſchikkingen tegen moord en echtbreuk. — Op het
Feest *Theofania*, of den *dag van het vieren der Ge-*
boorte des Verlosſers, hield GREGORIUS zijne laatſte
nog voorhanden zijnde preek, voor het jaar 380(*).
Wij hebben reeds, bij eene dergelijke preek van
CHRY-

(*) *Orat.* XXXVIII. *pag.* 613-624. *Col.* XXXVIII. *p.*
663-675. *ed. Bened.*

CHRYSOSTOMUS te *Antiöchië* (*), aangemerkt, dat, alhoewel onder den naam *Theofania* of *Epifania*, in de meeste Oosterſche Gemeenten, tot in de laatſte jaaren der IVde eeuw, in *Egypte*, zelfs tot het jaar 420, op den *zesden Januarij*, niet alleen het *Geboortefeest van* CHRISTUS, maar ook *de Gedachtenis van zijnen Doop*, en nog andere gebeurenisſen van zijn leven, gevierd zijn, evenwel in de gemelde Gemeenten, reeds om den gezegden tijd, ſpooren voorkomen, dat men het *Geboortefeest* van CHRISTUS op den XXVſten *December*, en eerst op den VIden *Januarij* daar aan volgende, andere vroegere merkwaardigheden van zijne Geſchiedenis plegtig gedacht heeft, waar van dan ook deze preek van GREGORIUS een voorbeeld zou opleveren, zonder dat men zeggen kan, wat in de Gemeente te *Konſtantinopolen* tot deze onderſcheiding aanleiding heeft gegeven. – Vervolgends hield GREGORIUS op den VIden *Januarij* des jaars 381 eene andere Predikatie, ter gedachtenis van den *Doop van* CHRISTUS (†), waar van het opſchrift, (εις τα ἁγια φωτα *op de heilige lichten*,) op den naam des Doops in de Griekſche Kerk φωτισμος, de *verlichting*, doelt, omdat de genen, die den Doop ontvingen, in kennis en zeden een nieuw licht ſcheenen te genieten. In deze Preek had GREGORIUS van den *Doop van* CHRISTUS tot den *Doop der Christenen* willen overgaan.

(*) Zie VII *Deel*, *Bladz.* 27.

(†) *Orat.* XXXIX. *pag.* 624-637. *Col.* XXXIX. *pag.* 677-691. *ed. Bened.*

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

gaan. Maar gebrek aan tijd, of liever de van hem aangevoerde uitweidingen, noodzaakten hem, den volgenden dag, eene andere Preek over dit onderwerp te houden (*). Ook is nog de Preek overig, welke GREGORIUS op het Pinksterfeest des jaars 381 te *Konstantinopolen* gehouden heeft (†).

Tweede algemeene Kerkvergadering, in welke GREGORIUS Voorzitter is.

Geduurende dezen arbeid van GREGORIUS, riep de Keizer THEODOSIUS de vermaarde *Kerkvergadering* te *Konstantinopolen* bijëen, in het jaar 381, welke de tweede *algemeene* genoemd wordt. Zij had onder anderen ook ten oogmerk, eene vaste beschikking te maken, omtrent het Bisdom der Hoofdstad. Wij hebben reeds van haar gesproken, in de Geschiedenis der Godsdienstverschillen, en van het *Katholijk* Geloof (§), ook in de Geschiedenis *der Ariaansche* twisten (**). MELETIUS, Bisschop van *Antiöchië*, zoo bekend door de Scheuring, welke naar hem den naam had, was eerst derzelver Voorzitter. De vergaderde Bisschoppen, enkel Oosterlingen, maakten 'er hun eerste werk van, om de inwijding van MAXIMUS, tot Bisschop van *Konstantinopolen*, als geheel onwettig en krachteloos, te verwerpen; ook besloten zij, dat die door hem gewijd waren, volstrekt geen ambt onder den *Clerus* of Gees-

(*) *Orat.* XL. *pag.* 637-673. *Col. Orat.* XL. *pag.* 691-729. *ed. Bened.*

(†) *Or.* XLIV. *p.* 705-717. *Col.* XLI. *p.* 731-744. *ed. Bened.*

(§) Zie *Deel* VI. *Bladz.* 231.

(**) Zie Boven *Bladz.* 441.

Digitized by Google

Geestelijkheid zouden bekleeden (*). Vervolgends droegen de Bisschoppen, met toestemming des Keizers, het Bisdom der Hoofdstad aan GREGORIUS op, die hetzelve wel ongeern, en niet zonder zuchten en traanen, aannam; doch zich tevens bemoedigde met de hoop, dat hij, als in het midden staande tusschen de Westersche en Oostersche Kerk, derzelver onderlinge krakeelen, waar toe voornaamlijk het *Meletiaansche* verschil behoorde, des te gemaklijker zou kunnen bijleggen (†). Ongelukkig overleed MELETIUS kort daar na; met hem namen ook wijsheid en eensgezindheid haar affcheid van de Kerkvergadering. Alhoewel GREGORIUS, uit kracht van den nieuwen voorrang, aan zijnen Bisschoppelijken Zetel gegeven, thans Voorzitter werd, nogthans kon zijne betere denkwijze in dezelve niet doordringen. MELETIUS en PAULLINUS waren overëengekomen (§), dat de langstlevende van hen beiden Bisschop te *Antiöchië* zou zijn, dus was PAULLINUS zulks thans werklijk, en de twist had een einde kunnen nemen; maar eenige Bisschoppen op de Kerkvergadering kregen in het hoofd, om de verkiezing van eenen nieuwen Bisschop van *Antiöchië* voor te stellen. Hoe zeer ook GREGORIUS aanhield, dat zij toch op de belangen en rust der algemeene Kerk behoorden te zien, daartegen hieven de jonge Bisschóppen een geschreeuw aan, als een zwerm hommels; als wespen sta-

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

(*) SOZOM. *L.* VIII. *C.* 9. THEOD. *L.* V. *C.* 8.

(†) GREG. *Naz. Carm. de Vita sua p.* 24-30.

(§) Vergel. Boven *Bladz.* 41.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ſtaken zij met bitze woorden; en de ouderen, die hunne hevigheid hadden moeten beteugelen, lieten zich ook van hen voortſleepen. Zij wilden het der Weſterſche Kerk, die PAULLINUS voor wettig Biſchop erkende, niet gewonnen geven, maar wenden een zeker verſchil over het Geloof voor, hetwelk GREGORIUS, die dit alles verhaalt (*), zoo veel meer verdroot, omdat niet weinigen van hen zeer veränderlijk in de leere geweest waren, naarmate het de gezindheden van het Hof medebrachten; waaröm hij hen ſpottend nodigt, om in het Heiligdom in te gaan, alſchoon zij ook hun Geloof meermalen mogten verwisſeld hebben; thans was het jaarmarkt, waar ieder voordelige winst moest doen; onder andere omſtandigheden konden *zij* 'er weder uitgaan, naardien een ſchrander man zich niet aan één Geloof alleen overgaf, maar meer uitwegen openhield. Vergeefs raadden hem zijne vrienden, wat toe te geven, integendeel onttrok hij zich allengs om de zittingen der vergadering *bij te woonen*, waar toe zijne zieklijkheid hem *buitendien* verpligtte; ook verhuisde hij uit het Biſchoppelijk huis in een ander, en gaf ſteeds duidelijker te kennen, dat hij zich van zijn Bisdom wilde ontſlaan. Hier werd hij te meer in verſterkt, toen de Biſchoppen uit *Macedonië* en *Egypte* aankwamen, die, hoe zeer zij GREGORIUS in het geheim verzekerden, dat zij niets tegen hem hadden, nogthans de wettigheid zijner verkiezing in twijfel trokken, enkel om de

(*) *Carm. de Vita ſua pag.* 27.

de *Afiatiſche* Biſchoppen te plagen, doch onder voorwendzel, dat GREGORIUS, tegen de Kerkelijke wetten, van het Bisdom van *Nazianzus* naa dat van *Konſtantinopolen* verplaatst was. Doch gemelde wetten waren reeds lang in onbruik, ook was GREGORIUS nooit plegtig tot Biſchop van *Nazianzus* gewijd geweest.

Hij legt zijn Biſchoppelijk ambt neder.

Zeer gretig nam GREGORIUS, gelijk hij zelf verhaalt (*), deze gelegenheid waar, om zich van zijn ambt te ontſlaan. In de vergadering der Biſchoppen binnen getreden, verzocht hij hen, op hem geen verder acht te geven, maar elkanderen eindelijk vriendelijk te verſtaan. Een ſtap, welken SOZOMENUS (†) voor den verwonderingswaardigſten van het geheele leven van GREGORIUS houdt; en in de daad, hoe zeer het verdriet van zoo vele misluk-kingen, en de laage behandelingen van vele Biſchoppen omtrent hem, hier in aanmerking moeten genomen worden, bij eenen man, die zoo veel genegenheid had voor het eenzaam leven, die geen vriend was van twisten en verſchillen, die ook de meeste Biſchoppen van zijnen tijd, en gelijk het ſchijnt, naar verdienſte, verächtte, evenwel ſtrekt het hem ſteeds tot eer, dat hij eene Gemeente, aan welke hij zoo vele moeite beſteed had, en zijne eerzucht, gewillig opöfferde, toen hij zag, dat de rust en eensgezindheid op de Kerkvergadering dit offer van hem vorderde. Op deze en ſoortgelijke wijze verdedigde hij zelf zich bij zijne vrienden, die hem kwa-

(*) *l. c. pag.* 29. (†) *L.* VII. *C.* 7.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

kwalijk namen, dat hij zijne Gemeente verlaten had (*).

De Kerkvergadering draalde niet, zijn ontſlag aan te nemen. Daar was wel een vrij aanzienlijk getal van Biſchoppen (†), die van geenen anderen Biſchop van *Konſtantinopolen* wilden hooren, die heen gingen, en hunne ooren ſtopten, toen het beſluit genomen werd, maar de groote meerderheid was tegen hem, niet alleen wegens zijn gevoelen over de ſcheuring van *Antiöchië*, maar ook waarſchijnlijk zijnen roem benijdende, en wegens zijne vrijmoedigheid hem hatende (§), zelfs deeden zij een gerucht lopen, dat zij zelve hem afgezet hadden (**). Thans verzocht ook GREGORIUS den Keizer, om zijn ontſlag, die hem hetzelve, hoewel ongeern, inwilligde (††). Eer dat GREGORIUS *Konſtantinopolen* verliet, hield hij eene affcheidsreden, voor zijne Gemeente, in tegenwoordigheid van zijnen geheelen *Clerus* of Geeſtelijkheid, en van 150 Biſſchoppen der *Sijnode* (§§).

Hij keert terug naa Nazianzus.

Waarſchijnlijk is GREGORIUS nog in het jaar 381 naa *Nazianzus* terug gekeerd. Indien de uiterſte wil echt is, welken men onder zijnen naam leest

(*) *Epist.* LXV. *pag.* 823.

(†) GREG. *Naz. Carm. de Vita ſua p.* 30.

(§) *l. c. Orat.* XXXII. *pag.* 519.

(**) *Ejusd. Carm.* CXXII. *p.* 187.

(††) *Carm. de Vita ſua p.* 29.

(§§) *Orat.* XXXII. *pag.* 510-528. *Col.* XLII. *p.* 748-768. *ed. Bened.*

Digitized by Google

leest (*), waar aan weinig reden is, te twijfelen, dan is dezelve door hem, vóór zijn vertrek uit de Hoofdſtad, gemaakt. In denzelven ſtelt hij zijnen vrijgelatenen, den Diakon en Monnik GREGORIUS, tot zijnen erfgenaam aan, op deze wijze, dat hij, met nog een ander Monnik, zijn landgoed bij *Arianzus*, en nog het een en ander zou bekomen; maar zijn geheele overige vermogen, eenige erfmakingen, (*legaten*,) uitgezonderd, aan de Kerk te *Nazianzus* zou overgeven, ten einde tot onderhoud van hare armen te ſtrekken, waar toe zijne ouders het reeds beſtemd hadden. Bovendien zegt hij daar in uitdruklijk, dat twee van zijne Nichten, wegens haar ſlecht gedrag, zijne aanmerking niet verdienden, en dat één zijner Bloedverwanten zeker goed onwettig verkregen had.

Te *Nazianzus* ſchreef hij, kort na zijne aankomst, de *Dichterlijke Beſchrijving van zijn Leven*, benevens andere Gedichten, in welken eene niet gunſtige afbeelding van de Biſchoppen van zijnen leeftijd voorkomt. In twee derzelven (†) ſchildert hij de veränderlijkheid, twistzucht, en andere gebreken dezer Leeräaren. In een ander Gedicht, aan de Geeſtelijkheid te *Konſtantinopolen*, en aan die ſtad zelve (§), houdt hij hun voor, dat hij door haat en nijd uit zijn' post verdreven is. Maar voor-

Zijne afbeelding van de Biſchoppen van zijnen tijd

(*) *Teſtamentum S. Gregorii Theologi in Append. T. I. Opp. Greg. Naz. post præfat.*

(†) *Carm.* X, XI. *Tom.* II. *Opp. ed. Col. p.* 79, 81.

(§) *Carm.* XII. *pag.* 85.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voornaamlijk heeft hij de ſchets van den grooten hoop der Biſchoppen, die hij kende, voltooid in een lang Gedicht, hetwelk, in het Latijn, in de oude Uitgaven gelezen wordt (*), maar waar van TOLLIUS (†) den oorſpronglijken Tekst in het licht heeft gegeven. Hij ſtelt deze Biſchoppen ten toon, die hunne onwetendheid met het voorbeeld der Apostelen, als Tolbedienden en Visſchers, verdedigden; die, wankelend in hun Geloof, even zoo veränderlijk in hunne Zeden, geblankette huichelaars, heerschzuchtig en geldgierig waren. Den grond van een zoo ergerlijk beſtaan ontdekt hij in de roekeloze verkiezingen der Biſchoppen, die zonder eenig onderzoek uit levenswijzen en handteeringen genomen werden, in welken geen de *minſte* voorbereiding tot het Leeräar-ambt plaats had.

Hij begeeft zich weder in eenzaamheid.

Toen GREGORIUS te *Nazianzus* terug kwam, had de Gemeente aldaar nog al geenen Biſchop, en bevond zich in eenen verwarden toeſtand; voornaamlijk, dewijl de *Apollinaristen* in dezelve begonnen in te dringen. Dit ſmartte hem ongemeen, gelijk hij zegt (§), dat al de arbeid van zijnen Vader zoo te niet ging, hoewel hij tevens had kunnen herdenken, dat hij zelf het opzicht over deze Gemeente niet had behooren neder te leggen. Thans, nu hij aan deze Gemeente eenen Biſchop wilde bezorgen, die wel een Rentmeester was; maar, naar zij-

(*) *De Episcopis pag.* 301-308. *l. c.*

(†) *In Inſign. Itiner. Ital.*

(§) *Carm. de ſe ipſo pag.* 246.

zijne verzekering (*), dezen post zeer wel zou hebben waargenomen, werd hij, door den nijd der Ouderlingen aldaar verhinderd; deze schijnen gedeeltelijk *Apollinaristen* geweest te zijn, alzoo hij van hen den naam van *Vleeschverëerer*, (σαρκολάτης,) gebruikt. Zelfs dwarsboomden eenige Bisschoppen zijn oogmerk, die zich voor zijne vrienden uitgaven. Vol verdriets over deze ontmoeting, begaf hij zich op zijn vaderlijk landgoed te *Arianzus*, latende de hoofdzorg voor de Gemeente te *Nazianzus* over aan een' bekwaam man (†), wien men voor den Ouderling CLEDONIUS houdt, aan wien hij de beide Brieven tegen APOLLINARIS geschreven heeft, waar van wij hier voor gesproken hebben (§). In zijn eenzaam verblijf genoot GREGORIUS, zoo als hij aan eenen vriend schrijft (**), eene volmaakte Wijsgeerige rust; zich om zijne vijanden zoo weinig bekommerende, als of zij niet op de Wereld waren. En, schoon hij hier zijne pen, min of meer in gal gedoopt, gebruikte tegen de *Apollinaristen*, wilde hij zich nogthans volstrekt niet meer bemoejen met de groote Kerklijke twisten op de Kerkvergaderingen. Zoodanige vergadering werd door Keizer THEODOSIUS, tegen het jaar 382, weder te *Konstantinopolen* bijëengeroepen, die van GREGORIUS begeerde, dat hij zich op dezelve zou laten vinden. GREGORIUS gaf aan den Hoveling, die hem dit voor-

(*) *l. c. pag.* 244.

(†) GREGOR. *Naz. Carm.* VI. *pag.* 74.

(§) *Bladz.* 320. (**) *Epist.* LXXIII. *pag.* 829.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

voorſtel gedaan had, ten antwoord (*): „ dat hij „ alle *Kerkvergaderingen* ontvlood, omdat hij nog „ van geene enkele eene goede uitkomst, maar wel „ eene verërging van het kwaad, hetwelk zij moesten wegnemen, gezien had; de twistgierige en „ heerschzuchtige bewegingen op dezelven gingen „ alle beſchrijving te boven; de eenzaamheid maakte thans alleen zijne veiligheid uit, en zijne gevaarlijke ziekte dwong hem buitendien tot dit beſluit." Als de Keizer zijn bevel aan hem herhaalde, ontſchuldigde hij zich op ſoortgelijke wijze (†).

Hij wordt weder verkozen tot Biſchop van Nazianzus; doch legt dit ambt weder neder.

Evenwel kon hij het niet ontgaan, dat hij de beſtuuring van het Bisdom van *Nazianzus* nog ééns in het jaar 382 op zich nam, waar toe de Geeſtelijkheid en de Gemeente aldaar hem, eensgezind, beriepen. Men wilde den ſlechten ſtaat van zijne gezondheid volſtrekt niet gelooven; men ſchreef zijne weigering aan trotschheid toe; en ſommigen verbeeldden zich, door droomen en Godlijke Openbaringen, vernomen te hebben, dat hij tot *hunnen Biſchop* beſtemd was. GREGORIUS gaf dan toe; zelfs mag men uit het Gedicht, waar in hij dit verhaalt (§), beſluiten, dat hij van zins geweest is, om het nu weder aanvaarde opzicht tot zijne dood toe waar te nemen. Kort daar na was hij, waarſchijnlijk, de voorſpraak voor de ſtad *Nazianzus*, bij OLYMPIUS, Stadhouder van het tweede *Kappado-*

(*) *Ep.* LV. *p.* 814 (†) *Ep.* LXXVI. *pag.* 830.
(§) *Carm.* V. *p.* 74, 75.

docië (*), die gedreigd had, deze ſtad, om haar oproerig gedrag, te zullen verwoesten. Niet lang daar na was GREGORIUS 'er weder op bedacht, om zijn beſtuur over de Gemeente neder te leggen, of om zijne zieklijkheid, of omdat zijn ambt groote onäangenaamheden had. Hij vond eenen waardigen opvolger in zijnen Neef EULALIUS, eenen *Presbijter* of Ouderling, die, op zijn herhaald aanhouden, misſchien reeds in het begin des jaars 383, tot Biſſchop van *Nazianzus* verkozen werd (†).

Zijn eenzaam leven te Arianzus.

Van dezen tijd af, leefde GREGORIUS op zijn familiegoed te *Arianzus*, in onäfgebrokene eenzaamheid, in welke hij, door vasten en boete, zijn ligchaam kwelde, gelijk uit verſcheidene plaatzen van zijne Gedichten blijkt. Evenwel kon hij zich niet zoo geheellijk van de menschlijke maatſchappij losſcheuren, dat hij volſtrekt geen deel zou genomen hebben aan de handelingen en lotgevallen van zijne vrienden, ook aan den toeſtand der *Katholijken* en der Ketterſche aanhangen. Men plaatst, met waarſchijnlijkheid, omtrent het jaar 383, zijnen Brief aan NECTARIUS, Biſſchop van *Konſtantinopolen*, om deszelfs ijver tegen de *Apollinaristen* op te wekken (§). Ook trok hij zich, ten dezen tijde, de geleerde opvoeding van zijnen Neef NIKOBULUS aan, door bekwame Leeräaren (**); hij ſtelde voor hem een

(*) *Epist.* XLIX. *pag.* 809.

(†) GREG. *Naz. Ep.* XLII. *p.* 803. *Ep.* CXCV. *p.* 893. *Ep.* CCXXV. *p.* 912. HIËR. *de Viris Ill. C.* 117.

(§) Boven *Bl.* 321. (**) *Ep.* CXV, CXVI, CXVII. *p.* 853.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

een Gedicht op (*), waar in hij deszelfs Ouders verzoekt, om verlof voor hem, om tot dat einde naa *Griekenland* te reizen; bij deze gelegenheid beſtrafte hij eenen Sofist te *Atheenen*, in eenen nadruklijken Brief (†), dat hij zijne jaloerschheid tegen eenen anderen Leeräar aldaar zoo openlijk *had* laten blijken. Met veel ijver zocht hij ook den Ouderling SACERDOS recht te bezorgen, van wien hij geloofde, dat hij van den Biſchop HELLADIUS, Opvolger van BASILIUS, te *Cæſarea* onbillijk vervolgd werd (§).

Zijne Brieven.

Men heeft, over het geheel, *derde half honderd Brieven* van GREGORIUS, die medegerekend, aan welke men eene plaats gegeven heeft onder zijne Redenvoeringen, als ook eenige Brieven van BASILIUS. Derzelver verzameling is men aan den Vader van den bovengemelden jongen NIKOBULUS verſchuldigd; op wiens verzoek GREGORIUS ze aan hem overzond, met bijvoeging, dat hij daar in niet weinig tot zijne onderrichting vinden zou (**). Als dezelve zijn nabeſtaande hem om voorſchriften verzocht, over de beste wijze, om Brieven te ſchrijven, antwoordde GREGORIUS hem daar heel bondig op (††); in zijne voorſchriften als het ware het beeld van zijne eigene Brieven ſchetzende; op eenen anderen tijd, onderrichtte hij NIKOBULUS (§§), dat *Lakonisch* ſchrijven niet alleen beſtond, in weinig woorden te ge-

(*) *Carm.* L. *p.* 112-115. (†) *Ep.* LXI. *p.* 817.
(§) *Ep.* CCXVI. *p.* 906. (**) *Ep.* CCVIII. *p.* 902.
(††) *Ep.* CCIX. *p.* 903. (§§) *Ep.* III. *p.* 769.

Digitized by Google

gebruiken, maar vele zaken in weinig woorden te bevatten; en dat hij zelf daar een meester in was, roemt zijn vriend BASILIUS aan zijne Brieven (*).

Zijne Gedichten.

Maar voornaamlijk wijdde GREGORIUS zijne laatſte jaaren aan de Dichtkunde. Het verdient zekerlijk onze verwondering, dat een man, die, met een ziekelijk ligchaam, zijn zestigſte jaar naderde, in eene kunst begon te ſchitteren, voor welke de meesten, die in vroegere jaaren bekwaamheid in dezelve getoond hebben, zich in dezen ouderdom niet meer die opgewektheid van geest en die bloejende verbeeldingskracht toevertrouwen, zonder welke de Dichter niet beſtaan kan. Maar de eenzaamheid ſchijnt bij hem eerst den weg tot dezelve gebaand te hebben, welke te vooren door andere bezigheden en bijzonder door zijne oefeningen in de Redenrijkkunst geſloten was geweest; doch hier bij kwamen nog eenige bijzondere oogmerken, welke hij zelf opgeeft (†). Bij de ontallijke menigte van grootendeels ſlechte Boeken, wilde hij zich enkel aan de Heilige Schrift houden, doch hij vond het onmogelijk, zich daar bij alleen te bepaalen, omdat 'er alom zoo vele dwalende gevoelens verſpreid waren; hij wilde veel meer, door dezen arbeid, *zijne zonden kluisters aanleggen*, gelijk hij zich uitdrukt; ten tweeden, wilde hij jonge lieden daar door vermaak geven, in plaats van andere bij hen geliefde Gezangen. Verders nam hij acht op de *vreemden*, dat

(*) BASIL. *M. Ep.* XIX. *T.* III. *Opp. p.* 97.

(†) *Senarii in ſuos verſus T.* II. *Opp. p.* 248.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

dat is, de *Heidenen*; die ook in eene zulke kleinigheid als Gedichten zijn, de Christenen niet behooren te overtreffen enz.

Zoo wel het getal, als de menigvuldigheid van zijne Gedichten, is vrij groot. In de oudſte verzamelingen van zijne werken, komen 'er reeds meer dan honderd voor, die in verſcheidene Boeken en Claſſen verdeeld zijn (*). Naderhand bracht JACOBUS TOLLIUS (†) 'er nog twintig in het licht; ook maakte LUD. ANTON. MURATORI nog 228 kleine Gedichten van GREGORIUS bekend (§). GREGORIUS heeft dan in *Heldendicht*, dan in *Jamben*, dan in *Elegiën* gedicht, en weder naast eenige lange Dichtſtukken, niet weinigen van matige grootte nagelaten. Zijne eigene Geſchiedenis, en de toeſtand der Kerk in zijnen tijd, zijne gemoedsgeſteldheid, gedachten, wenſchen en gebeden, hem bij velerhande gelegenheden ingeboezemd, de Heilige Schrift, Bijbelſche perſonen en gebeurenisſen, voorwerpen van het Geloof in de Zedenleere, ſchilderingen, ook hekelende, vermaningen, puntdichten, graffchriften, geſprekken; zie daar, wat in deze Gedichten onderling afwisſelt. — GREGORIUS had, ongetwijfeld, geenen kwaaden dichterlijken aanleg, en vaardigheid in de ligtere *verſificatie*. Hij weet vele dingen levendig te ſchilderen, en vele treffende beelden te kiezen; hier en daar zijn 'er ook vernuftige in-

(*) *Tom.* II. *Opp. ed. Col. pag.* 1-300.

(†) *In Inſign. Itinerarii Italici pag.* 1-104.

(§) *In Anecdotis Græcis pag.* 1-217.

invallen, hekelende toespelingen, of zelfs belagchlijke afbeeldingen, goede wereld- en menschen-kennis, waar door hij behaagt. Zedenlessen bevat hij dikwijls heel bondig en afgerond in weinige woorden of regels. Dan, dit alles maakt nog den Dichter, ten minsten den uitmuntenden Dichter, niet uit; daar toe ontbraken hem hoofdzaaklijk de verrukking en een vaste smaak. De vinding is, in zijne Gedichten, doorgaands, slechts matig en arm. De vernuftige invallen en toeren zijn niet zelden van eene heel gemeene natuur; de vergelijkingen meer op één gestapeld, dan kiesch; en de uitdrukking is meerendeels niet edel en dichterlijk genoeg. Ondertusschen zullen zijne Gedichten, wegens derzelver veeläl belangrijken inhoud, wegens vele fraaije en roerende plaatzen, nuttige berichten en beschrijvingen, en zelfs uit hoofde van hunne verscheidenheid, steeds aanmerking verdienen.

Onder deze bezigheden bereikte GREGORIUS het eindperk van zijn leven, in het jaar 389 of 390. Volgends SUIDAS, zou men het in het jaar 391 moeten stellen; maar HIËRONYMUS, een tijdgenoot en leerling van GREGORIUS, die ons op één van de gemelde jaaren wijst (*), is hier de geloofwaardigste. Hoe weinig 'er in den grond de nakomelingschap ook aan gelegen is, te weten, waar zijn ligchaam gebleven is; evenwel kunnen wij niet met stilzwijgen voorbijgaan, dat men hetzelve ook tot een voorwerp van bijgelovigen eerbied gemaakt heeft. Zijn dood

Na-

(*) *De Viris Illustr. Cap.* 117.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Nademaal de *Grieken*, inzonderheid te *Konſtantinopolen*, GREGORIUS reeds vroeg onder de Heiligen van hunne Kerk geplaatst hadden; beſloot de Keizer KONSTANTINUS PORPHYROGENITUS, omtrent het midden der VIIde eeuw, zijn gebeente uit *Kappadocië* in die Hoofdſtad te laten overbrengen. Ingevolge een oud *Grieksch* verhaal (*), verzocht de Keizer vooräf, in eenen Brief, aan den Heiligen, welken hij aan de genen medegaf, die naa zijn Graf gezonden werden, dat hij het zich mogt laten welgevallen, naa die ſtad terug te keeren, waar hij voor dezen het zuiver Geloof zoo gelukkig herſteld had. In het eerst konden deze afgevaardigden niet bepaald te weten komen, waar zijne beenderen begraven lagen, maar op hun gebed, werd het hun geöpenbaard, door eenen heerlijken reuk, welken zij van zich gaven. De Keizer ging hun onder een groot geleide over de zee-engte te gemoet, en zij werden eindelijk, met vele plegtigheden, in de Kerk der Apostelen te *Konſtantinopolen* bijgezet. Evenwel *zal* zich dit ligchaam in eene Kapel der St. Pieterskerk te *Rome* bevinden, alzoo volgends eene overlevering, die PAPEBROCH de Jeſuit zeer verdacht vindt (†), eenige *Griekſche* Nonnen hetzelve in de gemelde ſtad gebracht zullen hebben. Dit verhindert weder de *Venetianen* niet, om te beweeren, dat zij het meergemelde ligchaam in hunne Kerk van den Heiligen ZACHARIAS bezitten; even gelijk de inwoners van

(*) *In Act. SS. Menſ. Maii Tom.* II. *pag.* 766. en in het Latijn *pag.* 448. (†) *l. c. pag.* 456.

van *Tamar* in *Portugal* eenen arm van GREGORIUS vertoonen (*).

Zekerer gedenkſtukken van dezen vermaarden man hebben wij in zijne ſchriften, welke wij, tot hier toe, vermeld hebben. Behalven de reeds beſchrevenen, zijn 'er nog andere onder zijne bijëenverzamelde werken; doch gedeeltelijk van geenen belangrijken inhoud, zoo als *twee Predikatiën op het Gedachtenisfeest van den Martelaar* MAMAS (†), en op het *Paaschfeest* (§), gedeeltelijk onëcht, ten minſten zeer twijfelächtig; zoo als de *omſchrijving van* SALOMO's *Prediker*, welke al voor lang vóór een werk van GREGORIUS *den Wonderdoener* erkend geworden, en ook door ons onder deszelfs ſchriften gemeld is (**), twee *Verhandelingen van het waare Geloof*, en eene *Verklaaring van de vier Dieren bij* EZECHIËL. Zedert de eerſte jaaren der XVIde eeuw, werden de ſchriften van GREGORIUS wel dikwijls, maar langen tijd ſlechts enkele, of zeer onvolledig, en met weinig naauwkeurigheid, of alleen in het Latijn, uitgegeven. ALDUS MANUTIUS maakte 'er eenen aanvang mede, met een aantal van zijne *Gedichten*, bij welke hij zijne Overzetting voegde, te *Venetië*, in het jaar 1504, 4to. Dezelfde ALDUS gaf in den jaaren 1516 en 1536, in 8vo. eenige Redenvoeringen van GRE-

Uitgaven zijner werken.

(*) *Act. SS. l. c. pag.* 557. *Tom.* VII. *pag.* 661.

(†) *Orat.* XLIII. *pag.* 697. *ed. Col.* XLIV. *pag.* 835. *ed. Bened.*

(§) *Orat.* XLII. *p.* 676. *ed. Col.* XLV. *p.* 845. *Ben.*

(**) Zie III *Deel*, *Bladz.* 232.

Digitized by Google

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

GREGORIUS in het licht. In het jaar 1550 kwam te *Baſel* bij HERWAGEN de eerſte verzameling van zijne werken, welke uit de meeste Redenvoeringen, LXXX Brieven, en vele Gedichten beſtond, in *één* Deel in Folio te voorſchijn, waar op nog *in hetzelfde* jaar derzelver Latijnſche Vertaling, door ALDUS, PIRKHEIMER, MOSELLANUS en MUSCULUS, vervaardigd, en ook bij HERWAGEN gedrukt, volgde. Doch kort daar na gaven twee Geleerden, JACOB DE BILLY, een *Franſche* Abt, en JOÃN LEEUWENKLAU, (LEUNCLAVIUS,) in *Duitſchland*, elk eene nieuwe Overzetting van deze Schriften uit. De eerstgemelde liet de zijne te *Parys* in het jaar 1569 in *Folio* drukken; in het volgende jaar werd zij te *Keulen* opgelegd; maar in het jaar 1583, verſcheen zij andermaal te *Parys*, zeer verbeterd en vermeerderd, deels door hem zelven, die twee jaaren te vooren overleed; deels door den arbeid van GENEBRARD. Zij is nog, over het geheel genomen, de beste, welke men van de werken van GREGORIUS heeft; alhoewel 'er plaatzen genoeg zijn, die eene verbetering nodig hadden; en daar BILLY zichzelven den dwang oplegde, om de Gedichten in gelijke ſijllabenmaat, dikwijls in even veel regels, als het oorſpronglijke, over te zetten, is zijne overzetting derzelve wel vrijër, maar ook eenigermate ſlechter geworden. De overzetting van LEUNCLAVIUS, die intusſchen 1571 te *Baſel* uitkwam, kon ook niet ſlecht heeten. Tevens verwierf hij zich de verdienſte, dat hij niet alleen verſcheidene ongedrukte ſchriften van GREGORIUS in het licht bracht, maar ook veel

veel uit de ophelderingen en verklaringen van laatere *Grieken*, over dezen Kerkvader bekend maakte. Maar DE BILLY had ook een exemplaar van HARWAGENS uitgave met verſcheidene Handſchriften vergeleken, en derzelver verſchillende lezingen, zijne gisſingen en verbeteringen van den Tekst, korte verklaringen, en dergelijken, daar in opgetekend. Dit zeer onleesbaar zijnde exemplaar, in hetwelk men ook de onderſcheidene ſoorten van het bijgeſchrevene volſtrekt niet van elkander onderſcheiden kan, werd nogthans bij de uitgave te *Parys* van het jaar 1609, welke F. MOREL in twee Deelen in Folio bezorgde, tot eenen grond gelegd. Deze was echter de volledigſte van allen, die tot hier toe uitgekomen waren. Bijzonder vindt men 'er in de *Commentariën* en *Scholiën*, welke ELIAS, Aardsbisſchop van *Creta*, in de VIIIſte eeuw, NICETAS, Aardsbisſchop van *Heraclea*, in de XIde eeuw, en twee andere *Grieken*, over de meeste werken van GREGORIUS nagelaten hebben, in het Latijn ingevoegd. Te weten, dit is eene der blijken van het aanzien, in hetwelk GREGORIUS zich bij de *Griekſche* Kerk ſteeds gehandhaafd heeft, dat van deze en een vrij groot getal andere Griekſche Schrijvers (*), zoo vele ophelderingen over zijne werken geſchreven zijn. Bovendien zijn nog bij deze Uitgave de aanmerkingen van DE BILLY over de Gedichten van GREGORIUS, en andere van MOREL, over de Redenvoeringen, als ook

(*) Men zie de lijst bij FABRIC. *Biblioth. Gr. Vol.* VII. *pag.* 538-541.

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ook de door hem het eerst uitgegevene Brieven, als mede de door hem verzamelde Lezingen, gevoegd. Dan door allen dezen vlijt heeft de *Griekſche* Tekst zeer weinig gewonnen; en is omtrent gebleven, zoo als hij in de *Bazelſche* Uitgave was. Even *min* is de Overzetting van DE BILLY verbeterd, en uit hoofde van verſcheidene in den Tekst gemaakte veranderingen, ſtemt zij niet altijd met denzelven overeen. Men heeft deze Uitgave in het jaar 1630 te *Parys*, en in het jaar 1690 te *Leipzig*, alhoewel *Keulen* op den Titel ſtaat, weder opgelegd; evenwel is deze laatſte nadruk zeer gebrekig. Met deze Uitgave heeft men zich tot aan de helft der jongſtafgelopene eeuw moeten te vrede houden. De *Franſche Benedictynen* JACOB FRISCH, FRANS LOUVARD, en PRUDENTIUS MARAN, hadden wel, omtrent het begin derzelve, en vervolgends, de werken van GREGORIUS op nieuw begonnen te bearbeiden, inzonderheid was LOUVARD, die enkel uit de Parijſche Boekerijen 'er meer dan 200 Handſchriften toe gebruiken kon, daar het verſt mede gekomen; maar zij werden *deels* door den dood overvallen, vóór dat zij hunne onderneming volbrengen konden, deels werden zij 'er op andere wijze van afgetrokken. Eindelijk droegen de Opperſten van de gemelde Orde aan P. CLEMENCET op, om de lang gewenschte Uitgave tot ſtand te brengen, waar van dan ook het eerſte Deel in Folio in het jaar 1778 te *Parys* in het licht kwam. Behalven den geleerden voorraad, welken LOUVARD verzameld had, heeft CLEMENCET ook nog zelf de voornaamſte Handſchriften op de Koninglijke Boekerij gebruikt.

Met

Met hulp van dezen, zijne eigene gisſingen en andere Uitgaven, heeft hij vele plaatzen van den Tekst gelukkig verbeterd, ook in de Aanmerkingen, de uitgezochtſte Leeswijzen bijgebracht. In de overzetting van DE BILLY heeft hij ook veel verbeterd, en in de plaats der Dichtkundige vertaling der Gedichten van GREGORIUS eene meer getrouwe in *proſa* geleverd. — In de Voorreden heeft de Uitgever, behalven de Berichten van zijne en de voorgaande Uitgaven een verdedigingsſchrift voor GREGORIUS, en eene ſchets van zijn leerſtelſel, geplaatst. In het eerſte verdeedigt hij zijnen Schrijver tegen de ſtrenge, hoewel in de hoofdzaak niet ongegronde beöordeelingen van ſommige nieuwe Schrijvers; hij bewijst tegen BEVERIDGE en MURATORI niet kwalijk, dat GREGORIUS nooit getrouwd is geweest; maar des te meer dringt hij aan, dat men hem voor eenen waaren Monnik moet houden, hetwelk hij echter, in den eigenlijkſten zin, niet was; bovendien toont hij, dat hij geen werklijk Biſchop van *Nazianzus* geweest is. Het gene CLEMENCET van het leerſtelſel van GREGORIUS zegt, heeft openlijk ten oogmerk, om zijne Rechtzinnigheid met die, welke in de Roomſche Kerk geldt, te doen overëenſtemmen; doch dit is niet alleen partijdig, maar ook, onäangezien den geleerden vlijt, welken de opſteller daar aan beſteed heeft, onvolledig.

Levensbeſchrijvingen van GREGORIUS.

Wil men, behalven de ſchriften van GREGORIUS, ook de *beſchrijvingen van zijn leven* naſlaan, om zich een naauwkeuriger denkbeeld van hem te vormen, dan vindt men, dat aan hem, even als aan andere

III BOEK VIII Hoofdſt. na C. G. Jaar 363. tot 476.

Kerkvaders, bijkans enkel *Loffchriften* gewijd zijn. In zijn eigen *Gedicht*, *Van zijn leven*, heeft hij misſchien meer van zijne waare gevoelens en hartstochten laten blijken, dan de meesten van zijne *Levensbeſchrijvingen* waagden te erkennen. Zijne tijdgenoten integendeel gaven reeds den toon van bewondering voor de nakomelingſchap; en de naam van *Godgeleerden*, dien men hem boven alle andere Leeraaren ſchonk, onderhield ſteeds het hoogst gevoelen van hem. Hoe heerſchend dit reeds tegen het einde der IVde eeuw geweest is, bewijst de afbeelding, welke RUFINUS van hem maakte, toen hij eenigen van zijne Redenvoeringen in het Latijn vertaalde. „ Een volſtrekt onvergelijklijk man," ſchrijft hij (*), „ die, beroemd door woorden en werken, der Ge„ meente van CHRISTUS het ſchitterendſt licht der „ wetenſchappen aangeboden heeft, nademaal hij dat „ gene leerde, wat hij deed, en niet door tegenſtrij„ digheid van zijne daaden en leere zichzelven ver„ oordeelde." Hier bijgevoegd hebbende, *dat zijn* leven, zijne welſprekendheid, zijn geloof *en* wetenſchap, allen even volmaakt geweest zijn, vervolgt hij: „ Hij alleen is het, over wiens Geloof niet „ eens de onëensgezinde partijën hebben kunnen „ twisten; veel meer verkreeg hij bij den Heere en „ bij de Gemeenten Gods dat aanzien, dat een ie„ der, die zich verſtout, zijn leerſtelſel ergens in „ tegen te ſpreken, even daar door van Ketterij „ overtuigd wordt. Want het is een *openbaar ken*„ *merk*

(*) *Prol. in Orat. Greg. Naz.*

„ *merk van eenen dwalenden, wanneer iemand in* III
„ *het Geloof met* GREGORIUS *niet overëenſtemt.*" BOEK VIII
In zulke denkwijze ſchreef een Grieksch Priester, Hoofdſt.
(*Presbijter*,) GREGORIUS, van wiens leeftijd ook na C. G.
CLEMENCET (*) niet meer weet te zeggen, dan Jaar 363.
dat hij vóór de Xde eeuw kan geleefd hebben, zijn tot 476.
leven van GREGORIUS (†). In den grond heeft deze Levensbeſchrijving veel gelijkvormigheid met de Gedachtenisredenen op de Feestdagen der Martelaaren, gelijk zij ook met eene aanroeping van GREGORIUS eindigt. — Onder de nieuwen was de Kardinaal BARONIUS de eerſte, die eene vollediger Levensbeſchrijving van hem heeft opgeſteld. De Jeſuit PAPEBROCH heeft ze uit een Handſchrift op het groot toneel der Heiligen van zijne Kerk gebracht (§) en met vele bruikbare gedeeltelijk verbeterende aanmerkingen opgehelderd. Dit was ook in de daad de plaats, waar zij voegde. Want, alhoewel de opſteller ze geleerd, en vlijtig, voornaamlijk uit de ſchriften van GREGORIUS, heeft opgemaakt, echter zijn de loſſpraken overdreven, met welke hij hem, als eenen Heiligen, overlaadt. Bij ſlot, laat hij bij een beeld van hem eenen ſtommen, die zich tot hem gewend had, de ſpraak verkrijgen: een gewaand wonder van de IXde eeuw; maar zichzelven beveelt hij aan zijne hoede aan. Onder anderen is hier achter geplaatst het Gedicht van GREGORIUS, van zijn leven,

(*) *Monit. in Greg. Presb. Vit. Greg. Naz. p.* CXXIV. *praef.* (†) *l. c. p.* CXXV-CLVIII. *et in ed. Col. T.* I.
(§) *Acta SS. Menſ. Maii T.* II. *p.* 378-428.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ven, in eene prosa-vertaling van DANIEL CARDONUS, en ook in de overzetting het bericht van de verplaatzing van zijn ligchaam naa *Rome*, waar van het oorspronglijk insgelijks voorkomt (*). DU PIN stelde zijne berichten van GREGORIUS veel meer in den geest van eenen Geschiedschrijver op (†). *Zijne* uittrekzels uit zijne schriften, bijzonder zijne Redenvoeringen, zijn vrij rijk, en zijn oordeel over hem even zoo treffend, als vrij. Na zijne bloejende en aangename welsprekendheid alle recht gedaan te hebben, vervolgt hij: „ Evenwel vervalt hij al te dik„ wijls tot vernuftige tegenstellingen, tot toespelin„ gen, gelijkenissen en zekere andere kieschheden „ van voordragt, welken denzelven laf maken. Men „ vindt zelfs somtijds iet valsch in zijne gedachten „ en besluiten; maar het wordt door het schitteren„ de van zijne uitdrukkingen bedekt, en in de me„ nigte van zijne woorden verstommeld. Hij is on„ gemeen breedvoerig, en zegt maar weinige zaken „ in vele volzinnen. Zijne Predikatiën zijn vol wijs„ geerige gedachten, vol trekken uit de *Geschiedenis* „ en Fabelkunde. Hij leert de Zedenkunde op eene „ wijze, die nuttiger is voor de Wijsgeeren, dan „ voor het volk; maar hij is zeer verheven en naauw„ keurig in het verklaren der Verborgenheden. Hij „ had veel Godzaligheid, maar weinig bekwaamheid „ en schranderheid in bezigheden. Hij was zoo ijve„ rig aan de eenzaamheid overgegeven, dat hij geen„ behoorlijken tijd tot eenig ambt kon besteeden, „ het-

(*) *Pag. 766. sq.*

(†) *Nouv. Bibl. des Aut. Eccles. T.* II. *p.* 201.

„ hetwelk hem daar van aftrok. Hij ondernam ligt III
„ groote dingen; maar hij had ſpoedig berouw, van BOEK VIII
„ ze ondernomen te hebben. Hij heeft in zijn leven Hoofdſt.
„ drie Bisdommen gehad, en toch kan men niet na C. G.
„ zeggen; dat hij, bij een enkel, rechtmatig Bisſchop Jaar 363. tot 476.
„ geweest is. — Hij had een' gemelijken en hekelen-
„ den imborst; hij beminde ſcherts en boert, en
„ verſchoonde niemand; maar voornaamlijk tastte hij
„ de Bisſchoppen aan, die hun ambt onwaardig wa-
„ ren." — HERMANT integendeel, van wiens vergelijking tusſchen BASILIUS *den Grooten* en GREGORIUS van *Nazianzus* hier voor (*) gewaagd is, heeft ook ten aanzien van den laatstgemelden geen ander oogmerk, dan om hem tot eenen grooten en volmaakten Heiligen te maken. De uittrekzels, welke hij uit zijne ſchriften mededeelt, zijn heel voldoende, maar zoo is de vergelijking niet, welke hij tusſchen hem en zijnen vriend BASILIUS maakt. Immers, alhoewel die meer dan 250 bladzijden in zijn werk beſlaat, echter wordt daar in enkel hunne ongemeene gelijkvormigheid in alle deugden en zedelijke gezindheden of voorſchriften, aangewezen. Maar hen ook in gaven, wetenſchap, leerſtelſel, welſprekendheid, verdienſten en gebreken, met elkander te vergelijken, daar heeft deze Schrijver niet aan gedacht. Eindelijk heeft ook CLEMENCET eene Levensbeſchrijving van GREGORIUS voor de Uitgave van zijne werken geplaatst (†). Doch, deze *Benedictyner* heeft, zoo min als zijne voorgangers, den geest en het eigendom-

(*) *Bladz.* 288.

(†) *Præfat. ad T.* I. *Opp. p.* LXXIX-CXXIII.

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

domlijke van zijnen Schrijver weten op te ſpooren en te beöordeelen. Veeleer durfde hij niet ondernemen, dit te doen. „Sommigen," ſchrijft hij, „ zullen het „ wel dienſtig achten, GREGORIUS en BASILIUS met „ malkanderen te vergelijken; maar dat kan de Rede „ alleen bij Wereldlijke Schrijvers doen, wier deug- „ den de krachten der menschlijke natuur niet te bo- „ ven gaan. Doch mijn eerbied voor deze Heiligſte „ Biſchoppen is veel te groot, dan dat ik dezen „ last op mij zou nemen. God alleen weet het, „ in welke gaven zij elkanderen gelijk of ongelijk „ geweest zijn, dewijl hij ze hun geſchonken heeft." In een zoo bovenmenschlijk licht worden de Kerkvaders van geleerde mannen nog in zoo laten tijd beſchouwd. Evenwel draagt ondertuſschen CLEMENCET nog iet bij tot deze vergelijking tuſschen deze vermaarde vrienden. Hij merkt aan, dat de welſprekendheid van BASILIUS deftiger, die van GREGORIUS vernuftiger en bevalliger geweest is; dat de eerſte meer gezocht heeft te roeren, maar deze ook te behagen, waar toe hij veel meer van de *kunst* ontleende; dat de ſtrengheid van zeden bij BASILIUS bijkans te hoog geſpannen ſchijnt geweest te zijn, maar dat GREGORIUS nog ſteeds een beminlijk voorkomen behouden hebbe; dat de eerſte ſtaatlijk en eerwaardig, maar deze meer lieftalig, gemeenzaam en ſchertzend, geweest is; de grootheid van den laatſten moest men uit zijne Redenvoeringen, en de geheele ſterkte van den eerſten uit zijne Brieven beöordeelen, alzoo deze beiderleië opſtellen haars gelijken nergens hebben. Over het geheel genomen, kan men deze trek-

trekken wel voor doelmatig houden, al wilde men ook de Kerkredenen van GREGORIUS voor niet zoo meesterlijk erkennen.

Het gene men bij deze vergelijking zou kunnen voegen, ten einde zijne karakterſchets te voltoojen, is zeer weinig, en ook dit kan men uit zijne ſchriften, en het gene wij van hem verhaald hebben, genoeg opmaken. Men ziet dus ligtelijk, dat het *Katholijk Leerſtelſel* aan hem, even als aan BASILIUS, meer te danken heeft, dan wel de eigenlijk *Theologiſche* Geleerdheid. Even als zijn vriend, ontvouwde en verdedigde hij het leerſtelſel ſchrander, ijverig en welſprekend. Met behulp van dit leerſtelſel, zijne ſcherpzinnigheid en geleerdheid, verklaarde hij den Bijbel vaardig genoeg; zonder een voortreflijk uitlegger, ja zonder zelfs met het Hebreeuwsch bekend te zijn. Hij waarſchuwde voor ſpitsvinnigheden, in den voordragt der Geloofsleere; maar heeft ze niet geheel in zijne Predikatiën vermijd. Hij had boven BASILIUS de Dichterlijke bekwaamheid vooruit; hij was min beſchroomd en angstvallig dan deze, waar bij men echter de treurige voorſtellen, welke hij in de Gedichten van zijne laatſte jaaren, aangaande zijnen gemoedstoeſtand, maakt, mede in aanmerking moet nemen; maar hij was tevens ook onbeſtendiger, misſchien onbedachtzamer, roemzuchtiger, en ijdeler, dan zijn vriend. Hun aanzien was en bleef ſteeds even groot; des te grooter, hoe meer zij gemeenſchaplijk op één doel, de bevestiging van het *Antiariaansch* Geloof, en op de aanprijzing van ſtrenge Godzaligheid, drongen. Doch GREGORIUS werd

Beſluit.

ook

III BOEK VIII Hoofdst. na C. G. Jaar 363. tot 476.

ook, volkomen als BASILIUS, door een hoofdgebrek in zijnen vroegſten aanleg verhinderd, om dat geheel tot voordeel der Kerk en der Wetenſchappen te worden, wat hij had kunnen wezen. De *Askeetiſche* neiging tot eenzaamheid, tot een minder werkzaam leven, tot ligchaamlijke boetdoeningen, tot droefgeestige overdenkingen en ſombere aandoeningen, tot mismoedige onvergenoegdheid met de menſchen, die hij niet wist te nemen, zoo als zij waren, maar naar zijne betere kundigheden en neigingen gevormd wilde hebben, bedierf één der beste vernuften, welke de Christelijke Oudheid voortgebracht heeft.

Einde van het Achtſte Deel.

Digitized by Google

Digitized by Google

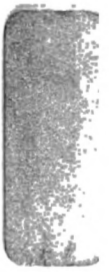

Digitized by Google